

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08828

UMGEKUMENE YIDISHE KINSTLER IN POYLN

Jozef Sandel

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

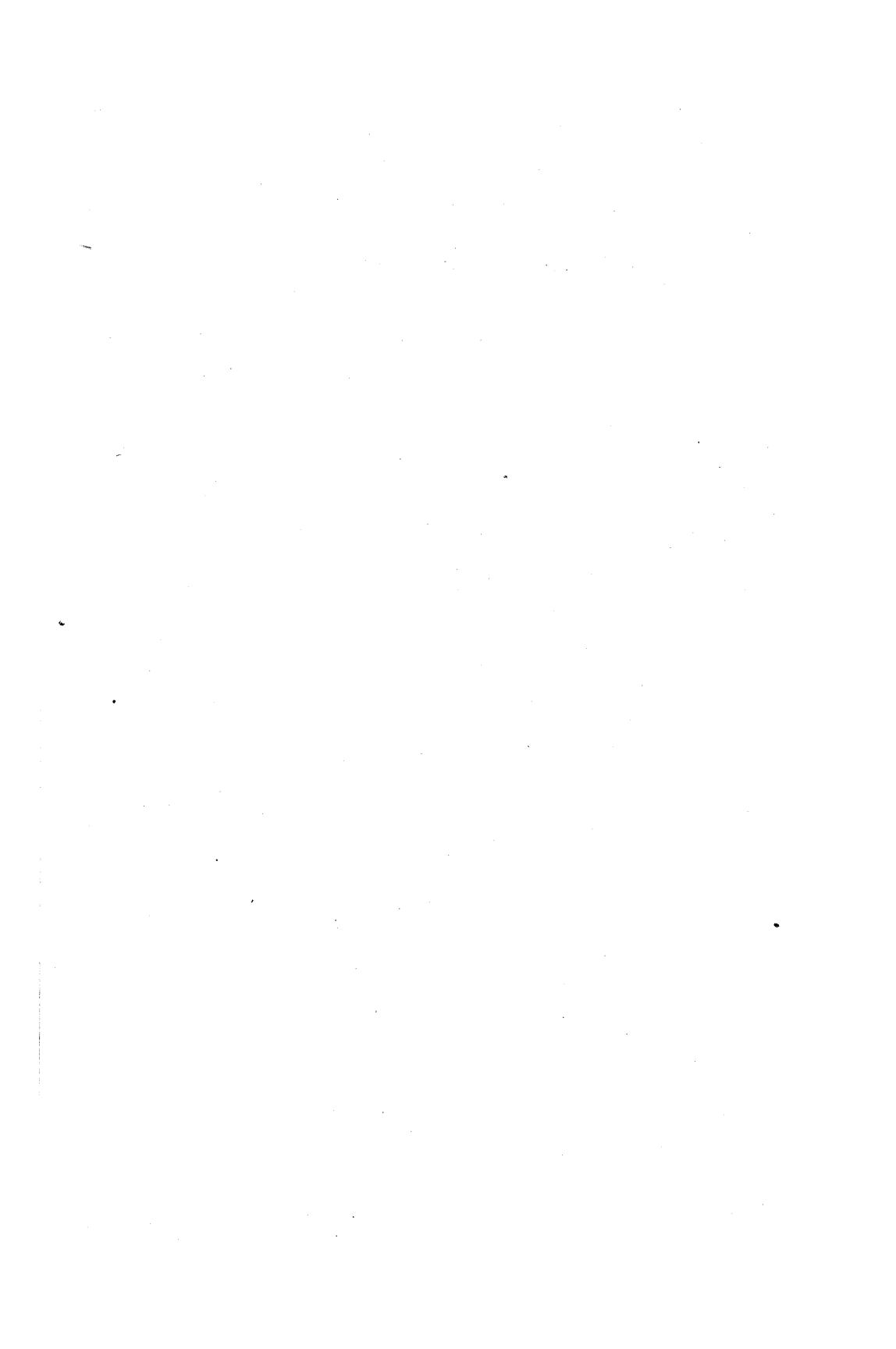
The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יוסף סאנדעל

אומגעקומענע יידישע קינטער אין פוילן

ערשטער באנד

יונט פאנדעל

אוֹתָאַעֲקָה עַתָּה יִדְישׁוּ
קִינְסְּפֶלֶעֶר אֵין פּוַילָּן

ערשטער אָונַד

פֿאַרְלָאָג וּוְאַרְשָׁע

1957

JÓZEF SANDEL

Żydowscy Artyści plastycy
ofiary hitlerowskiej okupacji w Polsce

Tom I.

Red. D. SFARD

רעדראָפַּאַרְד

הוֹלֵעַ גַּעֲמִיכֶנֶט: פ. לְעוֹזִין

Red. styl. H. GLIKSZTOK

סְטוּלְבָּרְעָד. ה. גְּלוּקְשְׁצָטָק

Printed in Poland

Wydawnictwo „Idisz Buch“, Warszawa, Nowogrodzka 5

Nr zam. 8431. Nakład 2000 egz. Papier rotogr. kl. III, 61x86, 120 g. Ark. wyd. 17
ark. druk. 20,25. Druk ukończono w listopadzie 1957.
Druk. RSW „Prasa”, Warszawa, Tarczyńska 8. B-90.

מיין פֿרּוֹי אַסְתָּר — אַ האָרְצִיקָן דָּאנָך
פָּאָר אַיר מִיטְהִילֶּפֶט בֵּים צְנוּוֹפְשְׁטָעָלֶן
דָּאָס דָּזְיִקָּע טְרָאָגִישָׁע בּוֹן.

דעָר מַחְבָּר

ארייןבריך

ווען דער קונסטַהִיסְטָאָרִיקָעֶר פְּלָאנְגָּרֶת אָז אַרְבָּעֶת וְעַנְּן אֵין קִינְסְטָהָלָר, וְוְלְגָנְדִּיק בְּאַשְׁרִיבָן זַיִעֲרָ שָׁאָפָּנוֹן, נְרוּפִירֶט עָר גַּעֲוָוִינְטָלֶר דָּעַם צָוָן גַּוְיְהָגָעָזְמָלָט מַאְמָרִיאָל אֹוָף אֹזָא אָפָּוָן, אָז עַד שְׁלִוְסְטָ אַיִּין בְּאַזְּגָדָרָעָג קִינְסְטָלָר אַיִּין בְּאַשְׁטִימָטָעָג רְוּפָּוָן לְוִיטָּי אַיְנְפָּלוּסָן, וְוָאָס וּוּרָקָן אֹוָיף דָּעַם גַּעֲגָבָעָגָעָם קִינְסְטָלָר. אַיִּין יַעֲדָר אֹזָא נְרוּפִירֶן שְׁפִיגְלָעָן זִיד אָפָּפָרָשָׂא דָעַנְּעָ רִיבְטוֹנָגָעָן, סְטִילָן, פָּאָרָמָעָן אָזָן וּוּלְטָאָנְשָׁוִיְוָגָעָן, וְוְלְכָעָן וְעַנְּנָעָן אֵין דָעַר גַּעֲגָבָעָגָר צִיְּתָ אַגְּגָנוּמָעָן.

צְוַרְעַטְנְדִּיק צָו דָעַר אַרְבָּעֶת, וְוְלְכָעָ שְׁמָלָטָזְזָד פָּאָר אֵץְלָ צָו פָּאָר אֵיבָיקָן דָעַם אַנְדָעָנָק פָּוָן דִּי קִינְסְטָלָעָרְפְּלָאָסְטִיקָעָר, וְוְלְכָעָ זְעַגְעָן דָעַר אֵמָרָדָעָש גַּוְיָאָרָן בְּעַת דָעַר הַוְּתָלָעָרְאָקְוְפְּאָצְיָעָ, בֵּין אֵיךְ גַּעֲשָׁמָלָטָג גַּוְיָאָרָן אֵין אֵסְפְּעַצְיְוָלָעָר לְאָגָעָ. אַוְיְסְמָאָרְדָנְדִּיק דִּי גַּאֲגָעָץ יִדְיְשָׁא בְּאַפְּעַלְקָרָוָגָן אָזָן צְוַרְיוּבְנְדִּיק אִיר פָּאָרָמָעָן, חָאָט דָעַר הַוְּתָלָעָרְאָקְוְפְּאָגָאנָט פָּאָרָנוּכְמָעָש יְהָדוֹן סְמוֹןָ פָּוָן יְרִישָׁוּ לְעָבוֹן אָזָן פּוֹלוֹן אָזָן מִשְׁרָ פָּוָן הַגְּנָדָרְמָעָר יְאָרָן. עַמְּ זְעַגְעָן בְּלוֹוִי אַיְבָּרְגָּעְבָּלִיבָן וְוְלְטָמָעָן שְׁפָוָרָן, צְעֻוָּאָרְפָּעָנָע אַבְּעָרָן נְאָגָנָן לְאָנָדָר, וְעַנְּן דָעַר עַקְוִיסְמָעָנָץ אָזָן שְׁאָפָּוָגָן פָּוָן דָעַר יְרִישָׁר בְּאַפְּעַלְקָרָוָגָן. פָּוָן דִּי דָאָזְקָעָ שְׁבָרָוָן הָאָטָט מְעַן גַּעֲמָזָה אָזָרָן צְנוּוֹפְּשָׁמָלָעָן דִּי אַזְּטִיקָעָ אַרְבָּעֶת. דָעַר מַאְמָרִיאָל, וְוָאָס אָזָן גַּעֲזָמָלָט גַּוְיָאָרָן אָזָן מִשְׁרָ פָּוָן דִּי לְעַצְמָעָ 10 יָאָר אָזָן וְוְלְכָעָ גַּעֲמָתָאָרָוָם יְדִיעָות וְעַנְּן אַיְבָּעָר 200 קִינְסְטָהָלָרְפְּלָאָסְטִיקָעָר, קָאָן נִישְׁתָּוֹ זְיוּן, נִישְׁתָּוֹ קָוְנְדִּיק אֹוָיף דָעַר בְּאַזְּרְיוּבְנְדִּיקָעָר צָאָל, גַּעֲנוֹגְנְדִּיק. דָעַרְבָּעָר הָאָטָט דָעַר מַאְמָרִיאָל גַּוְפָּאָרָן אֵין אֵסְרָ פְּאָלָן דִּי גַּוְטוּוֹעְנְדִּיקִיט אַגְּצָוֹוּנְדָרָן דָעַם בְּיִאָגְרָאָפִישָׁ-בְּרָאָנִיקָאָלָן מַעֲמָאָדָ פָּוָן בְּאַשְׁרִיבָן, וְוִילָּגָּאָר אֹוָיף אֹזָא אָפָּוָן הָאָטָט מְעַן גַּעֲקָאנָט אַוְיְסָנוּצָן אַלְעָ פָּאָרָאנָגָעָן פָּאָקְטָן, אַדְאָן וְוְלְכָעָ סְאָזָן מַעֲגָלָעָר גַּוְיָאָרָן בְּוּלָט אַרְוּזָצָן בְּרָעָנָגָעָן דִּי בְּאַזְּגָדָרָעָג גַּעֲשָׁמָטָלָטָן פָּוָן דִּי קִינְסְטָלָר. דָעַרְבָּעָר זְעַגְעָן טִילָּ

פָּוּן זַיִ מַעֲרְ בּוֹלֶט אַרְוִוְסְגָּעְקְוּמָעָן, מַיְוֵיל וּוּדָעֶר זַעֲנָעָן טְרָאַקְטִירָט פְּרָאנְגָּן
מַעֲנְטָאַרְישׁ. צַוְּלִיב דִּי וּלְבָעַ טָעַמִּים אַיְזָן אַוִּיד נִישְׁתָּ גַּעֲוָעָן גַּעֲוָונְטָשָׁן
אַיְגְּנְצְּוּשְׁלִיכְּן דִּי בָּאַזְוְנְדָעָרְעַ קִינְסְטְּלָעַר אַיְזָן וּלְבָעַ סְ'אַיְזָן דָּרוֹפָן אַדְעַר קִינְגָּן
סְטָלְעָרְיוּשָׁן רִיבְטְּוָנוּגָעָן.

דוּ עַרְשְׁתָּעַ פְּעַרְצִיק יָאָרְ פָּוּן אַוְצְטִיקְן יָאָרְהָוְנְדָעְרָת זַעֲנָעָן גַּעֲוָעָן אַצְּיָּת
בְּזָן אַיְסְעָרְגָּעְוְיְיְנְלָעָכְן פְּאַגְּאַנְדְּעָרְבָּלְיָן פָּוּן דָּעַר פְּלָאַקְטִישָׁעַר קִינְסָטָן בְּיַי
יַדְזָן אַיְזָן פְּוִילְיָן. סְ'אַיְזָן אַיְגְּמְעָרְעָסָאָגָט, אַזָּן דִּי קִינְסְטְּלָעַר פָּוּן דָּעַם פְּעַרְיוֹאָד
הָאָבָּן מִיְּנְסְטָמָס גַּעֲשְׁטָמָטָס פָּוּן דִּי אַרְעָמְסְטָטָעַ שִׁיכְטָן, וּוֹאָס אַוִּיבָּ אַפְּיָלוֹ
סְתָּחָקָט וּוּמָעוֹ פָּוּן זַיִ אַפְּגְּנְעָלְיקָט אַגְּנְגְּנוּמוּן צַוְּ וּוּרָעָן אַזָּן דָּעַר קִונְסָטָן
אַקְאַדְעָמִיעַ, הָאָט עַד נַאֲרָ אַגְּנְוּסָעַ צִיְּתָ גַּעֲמָוֹתָ רְזְיוּגְגִּירָן פָּוּן שְׁטוֹדִירָן,
זַוְּיָּיל עַד אַיְזָן נִישְׁתָּ אַיְמְשְׁטָאָגָד גַּעֲוָעָן צַוְּאָלָן דָּעַם שְׁכְּרָלִימָזָן. פָּוּן אַזְּעָלְכָעַ
אַרְעָמָעַ הַיְּמָעָן שְׁמָאָמָעָן אַסְרָ קִינְסְטְּלָעַר, וּלְבָעַ זַעֲנָעָן אַפְּטָ בָּאַרְיִמְתָּ
גַּעֲוָאָרָן נִשְׁתָּ נַאֲרָ אַיְזָן הַאֲגָדָן, נַאֲרָ אַיְזָן אַוִּיסְלָאָנָן.

אַיְזָן דָּעַם פְּאַרְמְלָחְמְהָדִיקָן סְאַגְּאַצְּיָּעַ-פְּוִילְיָן אַיְזָן בְּלָוִוָן וּחוּדִים גַּעֲלָגָגָעָן
נַאֲרָ שְׁוּעָרְעָרָר מֵי צַוְּ דְּעַרְשָׁלָאָגָן זַיְדָן צַוְּ עַפְעָם. דִּי גַּרְעָמְשָׁעַטָּיָלָ פָּוּן זַיִ הָאָט
מַעֲןָ נִשְׁתָּ גַּעֲוָאָלָטָ קַעְנָעָן אַזָּן נִשְׁתָּ אַגְּנְגְּנוּמָעָן אַזָּן זַוְּאָמָעָן מִטָּ
אַלְעָ אַרְבָּעְתָּרָגָטָ קַעְמָפָן בָּאָרְזָן שְׁטִיקָלָ בְּרָוִוָתָן. נַאֲרָ אַפְּיָלוֹ דִּי קִינְגָּן
סְטָלְעָרָ, וּלְבָעַ חָאָבָן אַזָּוִי שְׁוּעָרָ גַּעֲלָבָטָן, הָאָבָּן נִשְׁתָּ פְּאַרְלִוָּרָן דִּי הָאָפְעָעָ
גָּנוּגָן, אַזָּוִי סּוֹפָן כָּל סּוֹפָן זַיִ אַגְּנְרָקָעָנָטָן וּוּרָעָן. מִיטָּ בְּרָעָן הָאָבָן זַיִ אַפְּרָאָ
אַיְבִּיקָט זַיִירָ שְׁעַפְעָרְיוּשָׁעָ אַגְּנוּעָן, זַיִירָ טְרוּוּמָעָן וּוּגָןָ צְקוּנְגְּפִיָּקָן
גָּלִיקָן, וּוּגָןָ גַּעֲרָכְמִיקִיָּטָן, וּלְבָעַ זַיִ הָאָבָן נִשְׁתָּ דְּעַרְלָעָבָטָן.

דָּעַר אַוִּיפְבָּלִיָּן פָּוּן דָּעַר פְּלָאַקְטִישָׁעַר קִונְסָטָן צְווּוּשָׁן יַדְזָן אַיְזָן פְּוִילְיָן אַיְזָן
גַּעֲנָגָגָעָן הָאָנָטָן בְּיַי הָאָנָטָן מִיטָּ דִּי שְׁטָרָעְמָוָגָעָן, וּוֹאָס הָאָבָן גַּעֲנוּרְתָּעְוָעָט
דִּי פְּוִילְיָשָׁעָ קִונְסָטָן אַזָּן דִּי קִונְסָטָן אַוִּיפָּרָ דָּעַר נַאֲרָעָרָ וּלְבָעַטָּ. דִּי מַעְרְבָּדְיקָעָט
קְלָאַסְקִעָרָ פָּוּן אַיְמְפָרָעָסִיאָגִיָּזָם וּוּיָן: מַאְנָעָן, מַאְנָעָן, רְעָנוֹאָרָ, פּוֹטָאָרָ, אַיְזָן
דָּאָלְטָפָן, לְבָעָרְמָצָן וּוּיָן אַיְזָן דָּעַר שְׁפָעְטָרְדִּיָּעָרָ פָּאָזָעָ—סְעוֹזָאָן, וּזָאָן נַאֲגָן
פִּקְאָסָאָ, מַאְטִיסָּם, בְּרָאָמָן, הַלְּעָשָׂרָ אַזָּן אַיְזָן דָּעַר סְקִילְפְּטָרָ רְאַדְעָן אַזָּן
מַאְיָאָרָ, אַיְוָפָן מַוְרָחָ — לְעָוִוִּמָאָן, רְעָפָיָן, סְוִירִקָּאָוָן, אַגְּנְמָאָקְלָסָקָיָן אַזָּן בְּיַי
אַזְּדוֹזָן: מַאְמָשְׁוִיקָאָ, גְּרָאַפְּנָעָרָ, רְאַדְאַקְאָזָסָטָן, וּוּתְשָׁוּקָאָזָזָקָן, וּוּסְבִּיאָאָן
סְקָיָי אַזָּן אַנְדָּרָ. — זַיִ אַלְעָ הָאָבָן גַּעֲחָאָט אַגְּסָטָרָקָעָ וּוּרְקָוָגָן אַוִּיפָּרָ דָּעַר
שְׁאָפָוָגָן אַוִּידָן פָּוּן דִּי יְדִיְוָשָׁעָ קִינְסְטְּלָעָר אַיְזָן פְּוִילְיָן. אַסְפָּאַיְשָׁעָ וּוּרְקָוָגָן
אַוִּופָּה אַגְּסָטָרָקָעָ אַזָּן צַוְּוִיָּי יְדִיְוָשָׁעָ קִינְסְטְּלָעָר: מַאְוִוִּיצָיָן
גַּאֲטָלִיבָן אַזָּן שְׁמוֹאָל הַיְּרָשָׁעָנְבָרָה. אַיְזָן דָּעַר שְׁאָפָוָגָן פָּוּן דִּי דָּזְוִיקָעָ צַוְּוִיָּי
קִינְסְטְּלָעָר הָאָט וּזָדָאַמְּבּוֹלְטָסָטָן אַפְּגָנְשָׁפִיגָּלָטָן דִּי טְרָאַדְיִצְיָעָן פָּוּן דָּעַר אַנְאָ-

נימער קאנט פון די פוילישע יונן. די דאָזַקְעַ צוֹיִ גְּרוֹיְסָעַ קְלָאָסְקָעַ פָּוּן
דער יְדִישֶׁרֶת פָּעָמָטִישֶׁרֶת מַאֲלָרִי אַין פּוֹילֵן, האָבָן אַין נִינְצְּנָטָן יַאֲרֵּ
הַגְּדָרֶת אַ סּוֹפֶּן עַמְּאַכְּבָּת צָוּ דַּעַר אַיְנְרַעְדָּעָנוֹשׁ, אָז די פּוֹילְשָׁעַ יַדְןַ הָאָבָן
אַ שְׂוֹאָבָן חֹשֶׁפֶּר דַּעַר פָּלָאָסְטִישֶׁרֶת קְוָנְסָטָן.

בֵּין סְעֻפְטוּמָבָּדָר 1939 הָאָבָן אַין פּוֹילֵן גַּעַשְׁאָפָן הַגְּדָרֶת
קִינְסְטְּלָעֶר: מַאֲלָרֶר, סְקוֹלְפְּטָאָרֶר, גְּרָאָפְּקָעֶר, טַעַמְּעָטֶר-דַּעַקְעָרָאָטָרֶן אַין
צָנָה. מַדְּאָרֶת אוֹירֶר צְרוּעָכָעָנָן צְעַנְדְּלִיקָעֶר יְדִישֶׁרֶת פָּלָאָסְטִישֶׁרֶת,
הָאָבָן גַּעַשְׁאָפָן אַין פְּרָאָנְקְרִיְּרֶד, דִּיטְּשָׁלָאָנְדֶּר, אַין דַּו פְּאָרָאָיְגְּנוּקְטָעָ
שְׁמָאָפָן אַין וּאָסָם הָאָבָן קִינְמָאָל נִישְׁתָּבָּחָאָלָן וּיְיָרֶר אַפְּשָׁטָאָמָוָן. טִילָּ
פָּוּן זַיְּגָעָן בָּאָרִימָט גַּעַוְאָרָן אַין דַּעַר גַּאנְצָעָר וּוּלְלָט וּזְיָ. ב. עַוגְעָנוֹשָׁ
זַאְקָ אַין פְּרָאָנְקְרִיְּרֶד, אַדְּאָלָפֶר וּאַלְמָאָרֶס אַין עַגְלָאָנֶר, יַאֲגָּלָקְלָ אַדְּלָעֶר אַין
דִּיטְּשָׁלָאָנֶר, עַלְיָאָס נַאֲדָעָלָמָאָן אַין אַמְּעָרִיקָעֶר אַוּן אַנְדָּרָעָר קִינְסְטְּלָעֶר,
וּוּלְכָעָזָה הָאָבָן דַּעַם גַּטְמָעָן פָּוּן יְדִישֶׁן קִינְסְטְּלָעֶר פָּוּן פּוֹילֵן בָּאָרִימָט
גַּעַמְּאָכָט אַיְבָּעָר דַּעַר גַּאנְצָעָר וּוּלְלָט. אַוְיד אַין לְאָנְדָּרָהָן גַּעַלְבָּעָט גַּרְוִיסָּעָ
קִינְסְטְּלָעֶר אַוּן פָּוּן דַּאנְגָּעָן הָאָטָזֶר זַיְּעָר קְוָנָסָט גַּעַשְׁטָרָאָלָט וּוּיְתָ אַיְבָּעָר דַּי
גַּרְעָנָעָן פָּוּן פּוֹילֵן. צַו די דַּאְזָקְעַ הָאָטָז אַוְיד, זַיְּ. אַנְהָ. גַּעַהְעָרָתָן מַאוֹרִיצִיָּ
שְׁרָעָמְבָּאָטָשׁ, וּוּמְעָנָס אַמְּלָעִיָּ, סְחָאָטָפֶר צִוְּיָה פָּוּן זַיְּגָעָן שַׁאֲפָוָן אַין
מִינְבָּעָן, בָּאָזָוְכָּט אָפִילֵן דַּו דִּיטְּשָׁוִישָׁע אַרְיִסְטָאָקְרָאָטָעָ וּוּ אַוְיד דַּי מִוְּטָ
גַּלְיָדָעָר פָּוּן בִּיְעָרִישָׁן הוֹתָה, וּוּלְכָעָזָה הָאָבָן רַעֲפָרָעָגְטָרָיְתָה דַּו פּוֹילְשָׁעָ
שְׁרָעָטָן. רַאֲמָאָן סְרָאָמְשָׁטִיךְ, וּוּלְכָעָר הָאָטָז רַעֲפָרָעָגְטָרָיְתָה דַּו פּוֹילְשָׁעָ
קְוָנָסָט אַיְזָן אַסְרָר לְעַנְדָּרָעָר, אַיְזָן שְׁטָאָרָק בָּאָרִימָט גַּעַוְאָרָן אַין בָּעֶרְלִין אַזְוָן
שְׁפָעָטָעָר אַיְזָן פָּרָזָן. צַו די וּוּיְטָרְדִּיקָעָ וּוּלְלָט-בָּאָרִימָט קִינְסְטְּלָעֶר הָאָבָן
גַּעַהְעָרָתָן: דַּעַר סְקוֹלְפְּטָאָר הָעָרִיקָעָן, וּוּמְעָנָס גַּעַוְאָמְלָטָעָ אַוִּיסְטָהָלָגְנָגָן
הָאָבָן אַיְזָן פָּאָרִוָּן אַוּן אַיְזָן לְאָנְדָּרָן, מַאֲסָקְוָעָ אַוּן צָגָן אַיְנְהָרוֹק, יַאֲן
גַּאֲמָרָה, וּוּמְעָנָס בִּילְדָּעָר וּגְעָנָן אַוִּיסְטָהָלָגְנָגָן גַּעַוְאָרָן צָוָוִישָׁן דַּו קָאָגָן
לְעַקְצִיעָס פָּוּן דַּעַר אַוִּיסְטָהָלָגְנָגָן פָּוּן פּוֹילְשָׁעָרָקָעָן כְּוָנָסָט אַיְזָן דִּיטְּשָׁלָאָנְדֶּר פָּאָרָז
דו צִיְּתָן פָּוּן חִיטְלָעָרָן. צַו די בָּאָזָוְנָדָרָם מַאֲלָגְנָטְפָּוּלָעָ קָאָזָן מַעַן פָּאָרָעָז
כְּגָעָן די בָּרִידָעָר מְנַשָּׁה אַזְוָן אַפְּרִים זַיְּדָגְבִּיטָעָלָ, וּוּמְעָנָס בִּילְדָּעָר עַמְּ
הָאָבָן זַיְּדָגְבִּיגְנָעָן אַוְיפָּטָן דַּי בִּיעָנָאָלָן אַיְזָן וּוּנְגָעָרָעָ אַיְזָן אַוְוָסָ-
שְׁטָהָלָגְנָגָן אַיְזָן לְאָנְדָּרָן, מַאֲסָקְוָעָ אַוּן צָגָן. אַיְירָאָפְּעִישָׁע שְׁטָמָעָ.

אַיְזָן פָּאָרִשְׁדָּעָגָן שְׁטָמָעָ פָּוּן פּוֹוָן וּגְעָנָן בָּאָרִימָט גַּעַוְעָן אַזְוָלְכָעָ
קִינְסְטְּלָעֶר וּוּ: אַבְּרָהָם גַּוְיָמָאָן, דַּעַר סְקוֹלְפְּטָאָר הָעָרִיקָעָן הָאָבָן אַיְזָן קְרָאָקָעָ
שְׁמָהָרָאָטָעָ אַיְזָן לְוּלְיָן, רַחַל סְוַצְּקָעוֹזָר אַזְוָן בָּרָר זְאַלְקִינְד אַיְזָן וּוּלְגָנָן
אַזְוָן אַגָּה. די גְּרָעָסְטָעָ צָאָל בָּאָדִיְּמָנְדִּיקָעָ מַאֲלָגְנָצָן הָאָבָן זַיְּדָגְבִּיגְנָעָן אַיְזָן

ווארשע און און לאָדוֹשׁ. און וואָרְשַׁע האָבוֹן געלעבעט און געשאָפּוֹן: רעדיגען מאָרְלָאָק, אַברָהָם פֿרִידְמָאָן, פֿעלִיכֶם פֿרִידְמָאָן, ווֹנְצָעֵמִי בְּרָאִינְגָּר, ווֹלְזָאָן דִּיסְלָאָן ווֹינְטָרוֹבּ, די סְקוֹלְפְּטָאָרְן: אַברָהָם אַסְטּוֹשָׁעָאָ, ווֹסְפּ שְׂלִזְגָּן נִיאָק, דָּעָר נְרָאַפְּיקָעָר-סְאַטְּמָרְיוֹקָעָר מְעַנְדָּל רִיףָ אָוּן פִּיל אַנְדְּרָעָר. אָין דָּעָר פָּאַבְּרוֹק-שְׁטָאָט הָאָרוֹשׁ, אָין ווּלְכָעָר סְמָחָאָט גַּעֲלָעָבָט די טְרָאַדְּיוֹצָע פָּוּן דָּעָר צְוֹוִיטָעָר ווּלְטָמְלָהָמָת, נִישְׁתְּ דָעַרְגִּיכְמָט די העכְמָטָע מְדרָגָה פָּוּן זַיְעָר שָׁאָפּוֹן.

אוֹוּ אַרְוָם האָבוֹן אָסְדָּ פָּוּן די קוֹנְסְטָלָעָר, נִישְׁתְּ קִינְסְטָלָעָר אָוּיפּ די שְׁטָעוּרְנוּגְּנוּן, ווֹאָסּ האָבוֹן גַּעַחַם עֻוּעָט זַיְעָר אַנְטוֹוַיְקָלוֹגְּנוּן=ווּעָגּ, דָעַרְגִּיכְמָט אֹזּ הוּוִיכָע מְדָרָגָה ווּ נִישְׁתְּ אַיְוּן נְרוּסָעָר קִינְסְטָלָעָר אָיְוּסָלָאָן.

מיַר האָבוֹן אָיְן די לְעַצְמָעָ פָאַרְמָלְחָמָה דִּיקָע יָאָרָן גַּעַהָאָט די מְעַלְעָבָּעָ קִיטָּץ צַו אַבְּסָעְרוּוֹוִוָּרְן דָעָם שְׁאַפְּנוֹגָן=פְּרָאַצְעָם פָּוּן דָעָר מְעַרְחִיתָם קִינְסְטָלָעָר פְּלָאַסְטִיקָעָר אָיְן אָסְדָּ שְׁמַעַט פָּוּן פּוֹילְן. די נְרוּסָעָר מִילְּ פָּוּן די קִינְסְטָלָעָר, ווּלְכָעָן זַעַגְעָן שְׁפָעְמָעָר דָעַרְמָאָרְדָעָט גַּעַוְאָרְן, האָבָּא אָרְדָעָר פְּרָעָזְלָעָד גַּעַקְעָנָט, מִוּט אָסְדָּ בֵּין אִירְ גַּעַוְוָן בָּאַפְּרִינְדָעָט. אָיְן דָעָר טְרָאַגְּנִישָׁעָר דְּשִׁיחָה פִּין אוֹנְדוּזָעָר פָאַרְלָוּסָטָן האָבוֹן מִיר אִירְ אָרְדָעָר אַרְיָנוֹגָעְשָׁמָעָט אָסְדָּ סְמָעָר, ווּלְכָעָה האָבוֹן נְאָרְ ווֹאָסּ אַגְּנָהָהָוּבָן אַסְטּוֹזְחָטָעָן זַיְעָר בְּלִדְרָעָה, ווּלְכָעָן האָבוֹן זַיְדָ אַיְסָגְעָצִיםְכָּנָט מִיטָּ אַרְגִּינוֹגָעָלָאָ אַרְבָּעָטָן אָיְן האָבוֹן גַּעַגְעָבָן זַוְעָא הָאָפְּעָנוֹגָגָן. מִיר האָבוֹן זַיְדָ בָּאַזְנְדָעָר אַיְינְזָוְהָאָלָטָן די ווּיְצָנְיָעָנְדִּיקְסָטָעָ אַבְּיַעַטְיוֹוְקִיָּט בִּיִּמְ אָפְּשָׁאָצָן די בָּאַזְנְדָעָר קִינְסְטָלָעָר, ווּלְכָעָן זַעַגְעָן אוֹוּ מְרָאָנוֹשָׁ אָוּן פְּרִיצְיָמָק גַּעַשְׁטָאָרְבָּוּן, הַזָּם סְוֹאָלָט גַּיְשָׁתָ גַּעַוְוָן קִין חָטָא, ווּן מִיר ווֹאָלָטָן אָיְן דָעָם פָּאָל אַפְּגָעָשָׁאָצָט צָוּן גַּוְטָן זַיְעָר צְוֹקְגְּבָשִׁיקָן קִינְסְטָלָעָר=מְחָנָה.

אָיְן דָעָר אַיְצְמִיקָעָר אַרְבָּעָט האָבוֹן מִיר אַיְנוֹגָעָשָׁלָאָסָן אוֹיר בִּיאָנְרָאָט פָּיִם פָּוּן אַיְנוֹיקָעָ קִינְסְטָה=חוֹסְטָאָרְיָקָעָר אָוּן קִרְוְתִּיקָעָר, ווּלְכָעָן זַעַגְעָן צִוְּלָיָבָּס דָעָם כָּאָרְקָטָעָר פָּוּן זַיְעָר טְעַמִּיקָיָט גַּעַשְׁמָנָעָן אַמְּגָעָעָמָטָטָן צַו דָעָר.

דָאָס אַיְצְמִיקָעָ בּוֹרָה, ווֹאָסּ הָאָטָ אָזָא טְרָאַנְיָשָׁן אַינְחָאַלְטָ אָוּן הָאָטָ זַיְדָ גַּעַשְׁמָעָלָט פָּאָר אָ צִיל אַוְיְצָהָאָלָטָן דָעָם אַנְדָעָנָק פָּוּן הַונְדָעָטָעָר קִינְסְטָלָעָר, גַּיבָּן מִיר אַיְבָעָר דָעָם לְיִיעָשָׁעָר, אַיְבָעָהָיִיפָּט די פְּלָאַסְטִיקָעָר, ווּ זַיְיָ זַיְדָ גַּיְשָׁתָ גַּעַפְגָּגָן, צַוְאָמָעָן מִיטָּ אַדְרָעָר, ווּלְכָעָן סְמָחָאָ אַוְיְגָעָדְרִיקָעָתָה חָאָרָת פָּאָר זַיְן טְוִיטָ אָוּן ווּאַרְשָׁוּעָר גַּעַטָּ אָדָר קִינְסְטָלָעָר

ראמאן קראטשיק; זאלן אויר די קינסטלער זיך איגשלאָטן מיט זיער
אָרבּעַט אִיגָּעַם קאָמֶפּ קעַנוּ דעם פֿאַשְׁיזָם, קעַנוּ קריַג, עַס זאל זיך שֵׁין מַעַר
קִינְמָאָל נִישְׁט אַיבּוּרָהָזָרְן קִיּוֹן עַלְעַכּוּ קַאַטְּמָאַסְּפָּרָאַבּ, וּעַלְעַכּוּ עַם חֲצַט
זַיִן גַּעַטְרָאָפּוּ.

יוסְף סָאנְדָעַל

פָּאָרְוֹן אַרְטֶם

די קינטטלאער, וועגן וועלכע ס'זערט דער מאנט אין דער איזטיקעד ארביעט, האבן דורךגעמאכט די קאשטיינפלע היטלערישע אקופאציע, אוון זעגען אין זיינער גראמעטער מעלהייט אוונגעקומען אין די מיטאלאנגען מײַ דאנעק, בעלושין, טראבליגקע, אַשׁווענטשימ, שטוחהאָפּ אונן אַנְגָּן. די היטלאָז וועלכע די מענטשהייט האָט בין איצט נישט געהאט קיין אַנְגָּן. די היטלאָז רישע אַרְמַיִּ, וועלכע האָט זיך אין סעפעטער בער 1939 אַרְיִינְגְּעִירִיסְן קיין פּוֹילִין, האָט מיט קאָלטער אויסראַבעגעונג דורךגעפרט מסְקָנְמָאָרְדִּין אַיבָּער דער שוצְלָאָזער באָפּעְלָקְעָרְנוּג. באָלְד נאָכָן אַרְיִינְגְּעִירִיסְן אין דער הוּבְּפָטְשָׁ שטאמט האָבן די דִּיְמְשִׁיעָר פָּאַשִּׁיםָן, וועלכע דער גְּדִילְעָדְרִיךְן דָּסְס פּוֹילִישָׁע פָּאָלָק, אַיְוְגָּעָרִיסְן אָנוֹ פָּאַרְגִּיבְּכָעָט דָּעַם קָעְנוּגְלָעָכְנָן שָׂלָאָט, דָּעַם סִימְבָּאָל פּוֹן אָמְאָפְּחָעָנְגִּיקִיִּט. מערדריעין אָנוֹ רְוִיבְּרִיעִין, פָּאַרְגִּיבְּכָעָט פּוֹן דער פּוֹילִישָׁר הַונְּדַעְתִּירְקָעָר קוֹלְטוֹר, פִּזְישָׁע אָנוֹ מַאֲרָאְלִישָׁע בְּיַינְקָוּנוּגָן פּוֹנְגָּעָס גָּאנְצָן פּוֹילִישָׁן פָּאָלָק האָבן אין זיינער גְּדִילְעָדְרִיךְן בְּיַאנְס דער בְּרִיט צוֹ דער צִיפְּרָעָר פּוֹן 6 מִילְיאָן קְרָבָּנוֹת אָנוֹ צוֹ חַוְּרוּבָּת פּוֹן די צָאָלְרִיבָּעָר דָּעַנְקְמָעָלָעָר פּוֹן דער פּוֹילִישָׁר קוֹלְטוֹר. אין דער צָאָלָק פּוֹן די זַעַקְמָיְלִיאָן צָאָלָק זַעַקְמָיְלִיאָן, וועלכע זעגען דער מאָהָרָעָט גַּעַוְאָרָן דורךְן אַקְפָּאָט, גַּעַוְאָרָן 3 מִילְיאָן פּוֹילִישָׁע יַדְן. פּוֹן זַיְּ אַמִּילְיאָן קִינְדָּעָר, אַנְהִיבְּנִידִיק פּוֹן זַיְּאָן קִינְדָּעָר, קִינְדָּעָר אַין פָּאַרְשָׁוֹלְעָלְטָעָר אָנוֹ אַזְעַלְכָּעָן, וועלכע האָבן דעם 1-טָן סעפעטער גַּעַזְאָלָט צָוָם עַרְשָׁטָן מַאֲלָא אַין זַיְּעָר לְעָכָן אַיבָּערטרָעָטן די שַׁוּעָלָעָר פּוֹן דער שָׁוֹל, בֵּין די עַלְתָּעָרָע קִינְדָּעָר, פּוֹן וועלכע אַשְׁיל אַין אָמוֹנָה גַּעַקְוּמָעָן, קַעְפְּנִינְדִּיק מִיט די הַיטְלָעָרִיסְטָן אַין די פָּאַרְטִּיזָאָגָּרְרִיעִין אַין בעט די אוּפְּשָׁטָאנְדָּן.

וֹי באָוּסְטָה, האָט די הַיטְלָעָרְבָּעָטְמִיעָ, מִיטָן גְּרָעָסְטָן צָאָרָה, זַיְּדָגָה וּאָרְפָּו אַוְרָה די יַדְן. דער גְּדִילְעָדְרִיךְ זַיְּ אַין די אוּגָּן פּוֹן פּוֹילִישָׁן פָּאָלָק

פון ווארטשעוווער געטאג

ראכמן קראאנטזטיך

מיט דער היילך פון כלערליי פראפאאנדער-מייטלען, פארשאפנדיק זיין די
שוידערלעכטטע מאָראָאלישע און פיזווע לײַד, האט דער היטלעריסטיישע-
אַקופאנט אויף אַ טיזוֹלָאנִישׂ אָפּוֹן אוֹסְגַּעַם אַרְדָּעַט אַיְזַן פֿוּלַן אַלְעַ יַדַּו,
פארטנֶנדִיך נוֹשֵׁט בְּלוֹזַן דַּי מַעֲנְטָשָׁן, נַאֲרַ אַוִּיד וַיַּעֲרַ דָּרוֹתְּלָאנְגָּעַ קָוְלְטוֹד
אוֹף דער פּוֹלְיוֹשָׁר עַרְדָּה. די היטלעריסטייש בעסְטִיעַ האָט חָרוֹב גַּעֲמָכָט
אָנוֹן פְּאַרְגִּיבְּטָעַט גַּוְשָׁט נַאֲרַ שְׁלוֹן אָנוֹ רַעֲלִינוּעַזְוּ קָוְלְטַחְפְּצִים, נַאֲרַ אַוִּיד
געַשְׁנָדָעַט בִּיתְ-עוֹלָמָם, באָמִינְגְּדִיךְ זַיְדָאָרְוִוְעָזִין דַּעַם מַקְסִימָוּם נַזְנִין
אַפְּלוֹ פּוֹן מַצְבָּות. אַ סְּדַר קִינְסְטָלְעָרִישָׁע מַצְבָּות אָנוֹן אלְטָעַטְמָלְעַבָּע דַּעַנְקָה
מעלער האָבוֹן גַּעדִינְט צַוְּרוֹקִירְוּ נַאֲסָן אָנוֹן הוֹוָפָן.

אָנוֹן מִשְׁרְפָּזָן דַּי דָּאַזְיָעַ זַעַקְמָן פִּינְצְטָעַר אַקְפְּאַצְיָעַ אַיְרָהָן אָנוֹ פָּאָרָה
נוֹכְטָעַט נַעֲוָאָרָן דַּי גַּאנְצָעַ יְרִישָׁע שַׁעַפְּרִירְשָׁע אַיְנְטָלְעַגְּעָנָן אָין פֿוּלַן. די
היטלעריסטייש מַעֲרָדָעָה האָבוֹן זַיְד באָמִיט אַוְוִוְעָזְמָאָרְדוֹן אַלְעַ גַּעַלְעַגְּטָעַ
שְׁרִיבָּהָה, מַזְוִיקָּר, פְּלָאַסְטִיקָּר פּוֹן יְדִישְׁעָר אַפְּשָׁטָמָנוֹן.
בָּעָתָה די מַאֲגָנָה אַפְּטָע אַיְסְוִידְלָגְנָעָן אָנוֹן די טַוִּיטְ-לְאָנָרָן, האָט די
איְבָּהָגָעְבָּלְיְבָּעָנָע בְּאַפְּעַלְקָהָרָוָנָה בָּאַמִּיט זַיְד צַוְּאָבָּאָקְמוֹן וַעֲלַכְבָּעַ סְאַיְזָן
איְבָּעָטָ-צָוְתִּילְוָנָה, וּוֹאָסָם האָט גַּעַזְאַלְטָה, וּוֹי די מַעֲרָהִיט האָט גַּעַמְיָנָט, גַּעַבָּזָן
גַּעַוְוִישָׁע שְׁאָנוֹן פּוֹן אַיְכָרְלָעָבָן. דַּעַר זַעַלְבָּר אַיְלָזְוּעַ זַעַגְעָנָעַ אַרְגְּוָטָרָגָעָ
פְּאַלְגָּוָן אַוִּיד די יְרִישָׁע קִינְסְטָלְעָר. זַיְעַד לְאָגָע אָינוֹ גַּעַטָּא אָינוֹ גַּעַזְוּעַ זַיְיעַד
אַ שְׁוֹעָרָה. אַ קְלִינְגָּעָן צָאָל בְּלוֹזַן פּוֹן זַיְהָט גַּעַהָאָט די מַעֲגָעָכְקִיְתָּא צַוְּאָ
פְּאַרְדָּגָעָן אַלְטָ פְּלָאַסְטִיקָּר. סְחָאָט אַבְּלָיו גַּעַטְרָאָפָּן, וּוֹי צְ. ב. אַיְזָן
לְוִסְטָאָקָעָר גַּעַטָּא, אָנוֹן די פְּלָאַסְטִיקָּר זַעַגְעָנָעָן גַּעַוְאָרָן צַוְּאָ פָּאָרָה
גַּעַמְעָן זַיְד מִיטָּ קִינְסְטָלְעָרִישָׁע אַרְבָּעָת. אַנְדָּרָעָשׂ וַיַּדְרָעָה האָבוֹן אַוְיָאָגָעָזָן
די בָּאַדְיָוָגָנָגָעָן פּוֹן די פְּלָאַסְטִיקָּר אָינוֹ לְאַרְזָעָר גַּעַמְאָ, אַבְּעָר נַאֲרַ פְּשָׁעָ
צִיפְּשָׁע זַעַגְעָנָעָן די בָּאַצְיָוָגָנָגָעָן צִוְּיָוִשָּׁן די קִינְסְטָלְעָר אָינוֹ וַיְלָנְגָעָר גַּעַטָּא.
אָנוֹן דַּעַר עַרְשָׁטָר פְּאַזְוּעָן דַּעַר אַקְפְּאַצְיָעָה האָבוֹן צַוְּאָרָפְּרָוָאָלָה
טוֹנָג פּוֹן דַּעַר וַיַּאֲרָשְׁעָוָר אַפְּטִילְוָנָגָעָן פּוֹן, „יְוָסָן“ (יְדִישָׁע אַגְּזָנָהָשִׁיטִיזָוָנָה
שְׁטָמְלָעָה) עַהָּרָט אַוִּיד די קִינְסְטָלְעָר: פְּעַלְיָקָם פְּרִידְמָאָן, וּוּלְאַדְיָלָאָוּ וַיְיָנָן
מְרוּבָּ, אַדְמָן הֻרְשָׁאָפָּט, אַבְּרָהָם אַסְטּוֹשָׁעָן אָנוֹ דַּעַגְיָנָע מַבּוֹדְלִיאָקָט. דָּאָס
הָאָט אַבְּעָר גַּעַדְוִוָּרָט זַיְעַר קָוְרָא אָנוֹ די אַיְנְצִיקָּעָה חַיְלָה, וּוֹאָסָם די קִינְסְטָלְעָר
הָאָבוֹן בְּאַקְמוֹן, זַעַגְעָנָעָן גַּעַוְוּן די מַאְלָצִיְמָן; זַעַלְכָּבָּעָן זַעַגְעָנָעָן אַרְזִימְצִיזָן
וּוֹאָרָן אָין הוֹוָן פְּגָעָם, „דוֹשָׁאַגְּנָטָן“ אוֹיף אַרְלָעָ. אָין די רַיְגָעַלְבָּלְגָּוּס-גָּאָטִיצָן
(דַּעַר אַגְּזָנָהָשִׁיטִיזָוָנָה אַרְבָּיוֹן דַּוְרָכָן פְּאַרְלָאָגָן, יְדִישָׁ בּוֹרָן, וַיַּאֲרָשָׁע גַּעַטָּא), אָנוֹס
אָינוֹ צְרוּיָּה גַּעַגְעָנָעָן גַּעַוְאָרָן דַּוְרָכָן פְּאַרְלָאָגָן, יְדִישָׁ בּוֹרָן, וַיַּאֲרָשָׁע 1852, אוֹיתָ
זִיְּט 24 גַּעַפְּגָעָן מִיר אַ כָּרָאַקְטָרִישְׁטִישָׁן אַפְּזָאָזָן וַעֲגָן מַאְלָעָר מַקְסָם

פָוּן וְאַרְשָׁעֲוָעָר גַּעַטָּא.

דִּאמְאָן קְרָאָמְשָׁטֵיךְ

עליאוֹוִוישׁ: „געכַּאֲפָט אַיְם צַו דַּעַר אַרְבָּעַת בֵּי דַּי פָּאנְצָעַר. נָוֶת אַיְינְגָּעַ
 חַיְצָט אַיְן אַוְוּוֹן, גַּעֲפָרְנַט אַיְם פָּאוֹגָאנְגָּעַן קָאָגְסָטוֹן, „אַיר בֵּין אַ קָּונְסָטָ
 מַאְלָעָר“, גַּעֲבָעַטָּן מַאְלָן. עַר מַאְלָט שְׁוִין דַּי זַעַקְמַשְׁעַ פָּעָרוֹזָן; אַיְן אַלְאַזְּ חַעְ
 בָּרָע, באַקְומַט שְׁכִירָות 150 פָּאָר אַ בִּילְד. אַ באַשְׁטָעַטְיקָוָן, אַוְיפּ יַעַדוֹ
 בַּוְּלָד אַוְיפּגַּעַשְׁרִיבָן דַּעַר נָאָמָנוֹ פָּנוּגָעַ מַאְלָעָר. פִּינְעַן בַּוְּלְדָעָר.“
 אַיְגָעַם וּוַיְתְּעַדְּרִיךְוֹן עַטְאָפּ, ד. ה. אַיְן דַּעַר עַרְשָׁאָר אַיְצָיט פָּוֹן וּוְאָרָ
 שְׁעוּדָר גַּעַטָּא, הָאָבָן אַ פָּאָר קִינְסְטָלָעָר בְּאַקְומָעָן באַשְׁטָעַטְיקָוָן בַּיְם באָ
 פִּיצְן דֻּעַם גְּרוֹיסָן וּצְוָנָגָס-זָאָל פָּוֹן וּאַרְשָׁעַוּר וּדְעַנְדָּאָט. אַזְּוִי אַרְוֹם הָאָבָן
 דַּי קִינְסְטָלָעָר מַה. עַלְיוֹאַוְוִוִּישׁ, באַלְיָקָם פְּרוּדָמוֹן אַזְּוִי שְׁמָחָה מְרָאַכְמָעָר אַוְיסָ
 גַּעַפְּרִית אַ וּוֹאנְטַ-מַאְלָעָרִי, וּוֹאָס שְׁמַעְלָשָׂט פָּאָר אַיְן אַזְּ אַיְבָּעַרְגָּנְטָרְלָעָבָר
 גְּרִיסָים דַּי גַּעַשְׁטָאָלָט פָּוֹן אַיְבוֹן. יוֹסְפּ שְׁלִוְוִוִּיאָק, עַלְיוֹאַוְוִוִּישׁ אַזְּן הַעֲרָרִיךְ
 רַאֲבִינְגַּאַוְוִוִּישׁ הָאָבָן אַוְיְסְגַּעְפְּרִיט מַאְר דֻּעַם זַעַלְבָן זָאָל קָאַלְיָרְטָע וּוַיְטָ
 רַאֲזָשָׁן. דַּעַר סְקוֹלְפְּטָאָר אַכְּרָהָם אַסְטְּוֹשָׁעָגָעָאָט הָאָט גַּעַזְאָלָט דֻּעַם זָאָל באָ
 פִּיצְן מִוְּת פְּאַרְשִׁידְעָנָעָסָקְוּפְּטָאָר=אַרְבָּעָטָן. דַּי דַּעַרְמָאַגְּנָטָע אַרְבָּעַטָּן הָאָבָן
 דַּי קִינְסְטָלָעָר אַוְיְסְגַּעְפְּרִיט אַוְיפּ דַּעַר באַשְׁטָעַטְיקָוָן פָּנוּגָעַ מְדֻעְנָאָט, וּוּלְאָ
 כָּעָר הָאָט אַזְּוִי אַזְּ אַזְּן עַנְלָעָבָן אַוְפּ אַפְּגַּעַזְוָגָן דַּי אַוְיְפְּמָעָרְקָוָמְקִיָּת פָּוֹן
 דַּי יַדְן פָּוֹן דַּעַר גַּעַפָּאָר, וּוֹאָס הָאָט זַי גַּעַרְדָּאָט. פָּאָר דַּעַר צִיְּמָט, וּוֹאָס עַמְּ
 הָאָט עַקְוִיסְטִירָט דַּי אַזְּיָּה גַּעַרְפָּעָנָע טְרָאַגְּטָפְּרָשְׁטָלָע, ד. ה. דַּעַר אַמְּפָ
 וּוֹאָס הָאָט זַיְד פְּאַרְגְּנוּמָעָן מִיְּטָן אַוְיְסְטִוִּישׁ פָּוֹן דַּי גַּעַטְ-אַוְיְסְטָרְבָּעְטָוּנָעָ
 אַזְּן פָּוֹן אַיְבָּעַרְוּאָרְפָּן זַיְיָ אַוְיְסְעָרָן גַּעַטָּא, הַעַט מָעָן אַיְגַּעַזְעַזְרָיִינָן אַוְתָּזָעָר
 קְרוּלְעַוְסְקָאָט אַוְסְעָרָן גַּעַטָּא אַזְּן אַוְיְסְמָשְׁטָלְוָגָן פָּוֹן דַּי דְּאַזְּוִיקָע אַוְסְטָרְבָּעָ
 טָוָגָעָן. עַס הָאָבָן זַיְר דָּאָרָט אַוְיר גַּעַפְּגָעָן אַגְּנָגָעָר דַּי זָאָל פָּוֹן מָאָגָן
 טָעַנְלָעָבָן גַּעַבְרוֹיד, וּוֹאָס זָעָנָעָן אַוְיְסְגַּעְפְּרִיט גַּעַוְאָרָן דַּוְרָךְ דַּי קִינְסְטָלָעָר.
 אַוְיפּ אַוְיְסְצְּוּפִירָן דַּי דְּלָעַלְאַרְטָמְיוּוּעָ טְיִיל פָּוֹן דַּעַר אַוְיְסְמָשְׁטָלְוָגָן זָעָנָעָן
 באַשְׁטָמִימָט גַּעַוְאָרָן דַּי מַאְלָעָר ב. פְּוּמְעַרְמָאָן אַזְּן מַה. עַלְיוֹאַוְוִוִּישׁ. לְוִיט וּוּ
 עַס הָאָט אַיְבָּעַרְגָּעָבָן פְּוּמְעַרְמָאָן (עַר הָאָט נָעַד דַּעַר באַפְּרִירִי אַוְוָגָן אַגְּנָגָן
 שְׁרִיבָן דַּעַרְגָּעָנָגָן פָּוֹן דַּי אַיְבָּעַרְלָעַבְּוָנָגָן בַּעַת דַּעַר אַקְוּפְּאַצְּיעָ), הָאָט
 עַלְיוֹאַוְוִוִּישׁ אַוְיְפָן פְּאַרְלָאָגָן פָּנוּגָעַ לְיִתְחָר פָּוֹן דַּעַר אַוְיְסְמָשְׁטָלְוָגָן, דֻּעַם
 עַס-עַס-מַאְלָן קָנָאָל, אַוְיְסְגַּעְמָלָט אַגְּרָוִים בַּיְלָד, וּוֹאָס הָאָט פְּאַרְגְּעַשְׁטָלָעָט
 אַגְּרִישָׁן קָאַזְוָאָל בַּיְם דַּעַר אַרְבָּעַט. דָּאָס דְּאַזְוִיקָע בַּיְלָד זָאָל הָאָבָן גַּעַהְאָנָגָעָן
 סַר הַכְּלָי נִוְשָׁת קִיְּן גַּאנְצָן מַעְתַּ-לְעַת, וּוֹיְל אַיְבָן בַּאֲפָעַל פָּוֹן דַּעַר גַּעַסְטָאָפָּא,
 וּוּמְעַן סַ'אַיְן נִוְשָׁמֶן גַּעַפְּבָעָלִן גַּעַוְאָרָן דַּי טְעַמְּאָטָק, אַיְן דָּאָס בַּיְלָד אַרְאָפָּא
 גַּעַוְאָרָפָּוּ גַּעַוְאָרָן פָּוֹן דַּעַר זַוְּגָט אַיְן וּוֹעַן דַּי קִינְסְטָלָעָר זָעָנָעָן צּוּמָאָרְגָּס
 גַּעַקְוּמָעָן, הָאָבָן זַי גַּעַזְעָן דָּאָס בַּיְלָד זַיְר זָאָלְגָעָר אַוְיפּ דַּעַר עַרְדָּא. אַלְמָ

פונן זיאדרשעוווער געטט.

ראמאן קראאמיטשוויך

איינער פון די ביישפלוֹן, ווֹ אָזֶוּ מְחַאַט זִיךְ בָּאַמִּיט צַו דָּעֹצְרִיעֵנְטִירָן דִּי
יידישע באָפֿעלְקָעָרָונְגָן בְּנוֹגָעָן זַיִינָר צֻקְנוֹפְּטִיקָן גּוֹרָל, קָאָן דִּינְגָּוּן דָּעָר פָּאָקְטָ
פָּוּן אֲוֹפְּחָתְמָעָנָן דִּי זָאָמְלָגָנָן פָּוּנָעָם וָאָרְשָׁעוּוֹד מָזָעָם אַוְיָפָן נָאָמָעָ
פָּוּן בְּעָרְסָאָן בַּיְ דָּעָר יִדְיּוֹשָׁר קְהִילָּה, וְעַגְן וּוֹאָסָם עַמְּחַאַט גַּעֲשָׁרְבִּין דִּי קְרָאָ
קְעוּוֹר „יִדְיּוֹשָׁר צִיְּתוֹנָן“ פָּוּן 2=טָן אַוְיָגָוסְט 1940.

איינעם לְעַצְמָן עַמְּטָף פָּוּן וָאָרְשָׁעוּוֹר גַּעַמְּטָא, וְעַנְּזָן דִּי אַוְיָזְדָּלְגָּנָעָן
וְעַנְּזָן דְּרוֹכְנָעָפְּרָטָן גַּעַוְאָרָן אַזְּנָן אַ-בְּרִיטָן פְּאָרְגָּעָם, הָאָבָן אַיְינִיקָן קִינְסְטָלְהָעָר,
טִינְגָּנְדִּיק, אַזְּנָן נָאָר פְּרָאָדְקָטְיוּוֹ אָרְבָּעָט אַיְזָן מְסָגָּל אַפְּצָרָאָטָמָעָוָעָן זַיִי
אַזְּנָן זַיִיְּעָרָעָ מְשָׁפָחוֹת, בַּאֲשֶׁלָּאָסָן צַו שָׁאָפָּן אַפְּצָרָאָטָמָעָן, וְעַסְּמָזָן זָאָל אַוְיָסָ
אָרְבָּעָטָן שְׁלִיְּפָשְׁטִינְגְּדָלָעָד אַזְּנָן אַפְּרָאָשָׁעָץ צַו רִינְיִיקָן מְעַטָּאָלָן. אַלְמָן מְאָזָ
טָרְעָאָל פָּאָר דָּעָר דָּאָזְקָעָר פְּרָאָדְקָטְצִיעָזָה הָאָבָן גַּעַזְאָלָט דִּינְגָּוּן דִּי שְׁמִינְיָה
בְּלָאָקָן, וְעַסְּמָזָן גַּעַלְעָגָן אַוְיָפָן הוֹתָה, וְעַסְּמָזָן זִיךְ וְעַבְגָּוָעָן דִּי אַטְמָלְיָה
פְּגָנָעָם סְקוֹלְפְּטָאָר אַסְמָזְעָגָא. אַזְּנָן דָּאָזְקָעָר אַפְּצָרָאָטָמָיו וְעַנְּזָן אַרְיִינְגָּן
טְרָאָצָן אַיְבָּעָר 20 קִינְסְטָלָעָר. נִישְׁתָּחָטְקָדִיק דָּעָרְוִיפָּ, וְעַסְּמָזָן יַעֲדָרָעָר פָּוּן זַיִי
הָאָט בְּאָקְמוּן אַזְּנָן „אַוְיָסְוּזָי“, וְעַסְּמָזָן הָאָט אִים בְּאַשְׁיִצְתָּמָעָפָּאָר אַוְיָזְדָּלְגָּנָן
אַזְּנָן פְּוֹנְדָּעָטְסָוָעָן, בָּעַת דָּעָר גְּרָעָסְטָרָפָּאָרְשָׁטָאָרְקָוָגָן פָּוּן דִּי אַוְיָזְדָּלְגָּנָן
גַּעַנְעָן, דָּעָר לְאָקָאָל פְּגָנָעָם אַפְּצָרָאָטָמָיו אַרְוָמָגְעָרְגָּלָט גַּעַוְאָרָן דָּזְדָּר דָּעָר
יִדְיּוֹשָׁר פְּאָלִיצִי אַזְּנָן אַלְעָן קִינְסְטָלָעָר, וְעַלְכָּבָן הָאָבָן זִיךְ דָּאָרָט גַּעַפְגָּעָן
וְעַנְּזָן אָזֶוּ זַיִי זַיִן וְעַנְּזָן גַּעַשְׁתָּאָגָן אַזְּנָן דִּי אַרְכָּבָטָס-פְּאָרָטָמָעָר אַרְוִיסָּ
גַּעַטְרִיבָּן גַּעַוְאָרָן אַוְיָפָן אַוְשָׁלָאָנָ-פְּלָאָזִי נְלִיךְ אַזְּנָן דִּי וְוָאנְגָּעָן אַזְּנָן אַרְוִיסָּ
גַּעַפְרִיט גַּעַוְאָרָן אַזְּנָן טּוֹמִיָּה-לְאָגָעָר אַזְּנָן טְרָעְבְּלִינְקָוּן.

צְוִישָׁן דִּי אַרְכָּבָטָס-גְּרוּפָן, וְעַלְכָּבָן פְּלָעָגָן אַרְיוֹסְגַּעְפִּירָט וְעוֹרָן צַו דָּעָר
אָרְבָּעָט אַוְיָסְעָר דָּעָם גַּעַמְּטָא, אַזְּנָן אַיְינָעָ אַזְּאָט גְּרוּפָעָ בְּאַשְׁמָטָאָגָן פָּוּן בְּלוּוּן
אַיְנְטָעְלִינְגָּעָנָן. צְוִישָׁן זַיִי הָאָבָן זִיךְ גַּעַפְגָּגָן פְּרָאָפְּעָסָאָרָה, דְּאַקְטָוּרִים,
אַדְרָוְאָקְלָאָטָן, פְּאָעָטָן, שְׁרִיבָּרָ, אַיְנוֹשִׁינִיְּעָרָן אַזְּנָן אַרְכִּיטְעָמָפָן. זַיִי הָאָבָן
אַיְסְגַּעְפִּירָט דִּי פְּאָרְשִׁידְגָּסָטָעָ מְוִיעָרָעָרָ-אַרְבָּעָטָן, שְׂעַפְרִידָן זַאָמָר, קָאָלָה,
צְעַמְעָטָן, צִיגְלָן הָאַלְעָזָבָאָלָן. זַיִי הָאָבָן גַּעַמְוִיעָרָט דִּי גַּעַבְיִיעּוֹ אַזְּוּפָן נָאָרָ
בּוֹטָאָ 8. דָּעָר לְיִטְעָר אַזְּנָן פְּרָאָיְקָטָאָמָט פָּוּן דָּעָר גַּעַבְיִידָּעָ אַזְּנָעָוּן דָּעָר
יְוָנָגָעָר פְּעַיְקָעָר אַרְכִּיְּטָקָטָהָעָגָן בְּלָוּם, וּמְעָנָם אַרְכִּיְּטָקָטָאָגָנִישָׁ פְּרָאָ
יְעַקְמָן וְעַנְּזָן אַיְסְגַּעְפִּירָט גַּעַוְאָרָן אַזְּנָן פְּאָרְשִׁידְגָּעָן אַיְסְמָשְׁעָלְגָּוָנָעָן אַזְּנָן
אַזְּנָן זַיִן אַוְיָסְלָאָנָה. בְּלָוּם הָאָט אַזְּנָן גַּעַנוֹמָעָן אַזְּנָן אַנְטִילִיָּה הָאָרָתָן פְּאָרָ
דָּעָר מְלָחָמָה אַזְּנָן דָּעָר אַיְנְטָעְלָאָצִיאָגָנָאָלָעָר אַיְסְשָׁעָלְגָּוָנָגָן פָּוּן קוֹנְסָטָן
טְבָנִיק אַזְּנָן פְּאָרִין, וְעַס אַזְּנָן אַיְסְגַּעְפִּטָּעָלָט גַּעַוְאָרָן זַיִן פְּרָאָיְקָטָה פָּיָן

ראזענפערליך

א „פאטיליע-הויז“. מיט צופרידזקייט האבן די דיטשן זיך צאגעקסט, זיך איזוי אינטעליגנטן בויען פאר זיך קאמפראט-וווינונגען. נאך פאנן פאלט ענדיקן די געבידער איז בלאם דערשאָסן געוואָר, וויל די דיטשן חצט נישט אנטשפראָסן דער ארבעטס-טעמַט בעיס אוייפשטיין די געבייע.

די שטאט לאחד השאנן די דיטשן נאָסן פארנעםען אַנגעשָׁאָסן איז רײַר, שאָפנדיק דעם קרייז וואָרטענאו. דאָרט האָט זיך געפונגנע דער

נרגע מטער, נאך ואראשע, יידישער יושב. די דאזוקע פאבריך-שטאט אין פאָר דער מלכּהמה געווען אינגעַן פון די וויכטילסטע קונגסט-צעאנדען אין פויילן. איבער די צוין הונדרט טויזנט יידן, וואָם זענען צוינו-פֿגעַרעדעט געוואָן איזן לאָדוֹשֶׁר געמאָ, האָט געהרישט דער פֿאָרטוֹוּנְסֶם-מאָן פון די הייטלעריטטען חײַם מורהָבי רומקָאָוסקי בײַט זיין פְּליַע. רומקָאָוסקי, דער פרעוזעט פון לאָדוֹשֶׁר יודענארט, האָט געשפִּילט די רָאַלְעַ פון אַ גְּרָאַ-מעסְקָאָרְטִּיךְן מְלָךְ. ער האָט זוד אַרומגעַרְגְּלָט, אַן די דָּאַזְּיַע שְׂוּדָרְ-לְעָכָע-בָּאַרְגְּנוֹנוֹגָעָן פון דער געטאָ-גְּוֹטָן, מײַט דעם גְּרוּסְטָן גְּלָאנְצָן אוֹן אַ גְּצָלְרִיךְן הוֹת. ער האָט זוד באַמִּיט אַיְצְרוֹדָעָן די אוּיְסָגְעָמָטְרָדָע אַן טַעֲרָאַרְיוֹרְטָע מאָסָן, אַן ער מײַנְט בְּלוּזָן זְוִיְעָר טּוּבָה אוֹן אוֹ ער אַיִּ-פֿאָר זַי וּזְיַי אַ פֿאָטָעָר. רומקָאָוסקי האָט זַי אַזְּדַי גַּעַהְאַלְטָן פֿאָר אַן אַפְּוּמוֹרָפָס פון די קִינְסְטָלָעָר. ער האָט זוד אַרומגעַרְגְּלָט מײַט פֿאָרְשִׁידָעָנָע בְּלָאַמְּטִיקָעָר אַן פֿאָר אַ טְּאַלְאָן אַוְתָאָז וּזְפַּאָּדָע פֿאָר אַ בְּרוּטָל האָט ער זַי גַּעַהְיָסָן מְאַלְוָן אַן פֿאָרְשִׁידָעָן פְּאוּזָע. די בְּיַילְעָר האָבָן אַים פֿאָרְגָּע-שְׁטָעָטָן וּזְיַי וּוּיְלָטְמָעָר אַן רַעַטָּר פון די לאָדוֹשֶׁר יְיָן.

אויגנס פון די דאזוקע בילדער האט געמאָלט ישראל ליזער אַוּוֹיטש.
דער דאזוקער מאָלער האט נאָך פֿאָר דער מלְחָמָה אונטערגענְכּפֿעַט די
גבירום, וועלנְדִיק אוֹפֶן אֹז אָופֶן זִיד אַרְיוֹם שְׁלָקָן. דער דאזוקער הוּקָּעָר
דאָזוקער אָזָן קוֹרְצְּזִיכְּטִיקְּעָר קְרִיפְּלָג, צָוּ פּוֹ אָז אָרְעַמְעַן לאָדוֹשָׁר שְׂנִיעָר,
אייז אַיְינְגְּטָלָעָר גַּעֲוָעָן אַטְּלָאנְטִירָטָעָר דִּילְעָמָּן. אָזָן לאָדְשָׁוָר גַּעֲטָאָ
אייז ער גַּעֲוָאָרָן דער הוּקָּעָר פּוֹן רַומְקָאָוָסְקִין, מַאְלָנְדִּיק דֻּעַם פִּירָעָר
פּוֹן וּדְבָרָאָת אָזָן די פָּאָרְשְׁדָּגְּטָעָט פָּאָטְמִישָׁע פְּאָזָעָם. צְוִישָׁן אַדְרָעָר
הָאָטָע עַר גַּעֲשָׁפָן אַנְרוֹיָם בְּיֵלָה, וּאָטָם גְּלָאָרוּפִּיכְּרָט רַומְקָאָוָסְקִין אָזָם
אַפְּטוֹרָופּס פּוֹן אָרְעַמְעַי יְדִישָׁע פְּנִידָעָר. אוֹיפֶן דֻּעַם דָּזָוִין בְּיֵלָה (גַּעֲמָנָט
זִיךְּ אַיעַצְּט אָזָן יְדִישָׁן הַיסְּטָמָרָישָׁן אַיְנָסְטִימָוֹת אָזָן וּוֹארְשָׁע) וּוּרְתָּן רַומְקָאָוָסְקִין
פָּאָרְגָּעָשְׁטָלָט וּוֹי עַד שְׁטִיּוֹת אַרְוֹמְגָעָרְנוֹנָלֶט מִיטָּקִינְדָּה, וּוֹאָסָט
צִיעָן אִים בַּיְּ דִי פָּאָלָעָם פּוֹן דֻּעַם פּוֹוְעָרְ-מַאְגָּטָל אָזָן בעטַן בַּיְּ אִים שָׁוֹן.
אוֹיד וּוֹעַצְעָנִי בְּרָאוֹנָעָר, אַיְינָעָר פּוֹן דִּי עַרְגָּמָטָעָט מַאְלָעָר פֿאָר דָּרָ מְלָחָמָה,
אייז גַּעֲזָוָנָגָעָן גַּעֲוָעָן צַו מַאְלָן רַומְקָאָוָסְקִין. דָּאָרָהָט ער נִישְׁתָּגָעָשָׁפָן
קְסִין אִיןְיָן מְעַמְּטִישָׁ בְּיֵלָה אִין גַּעֲטָאָ, וּוֹאָסָט זָאָל חַנְפָּגָעָן דֻּעַם פָּאָרְזִיעָר
פּוֹן וּדְגָנָרָאָט.

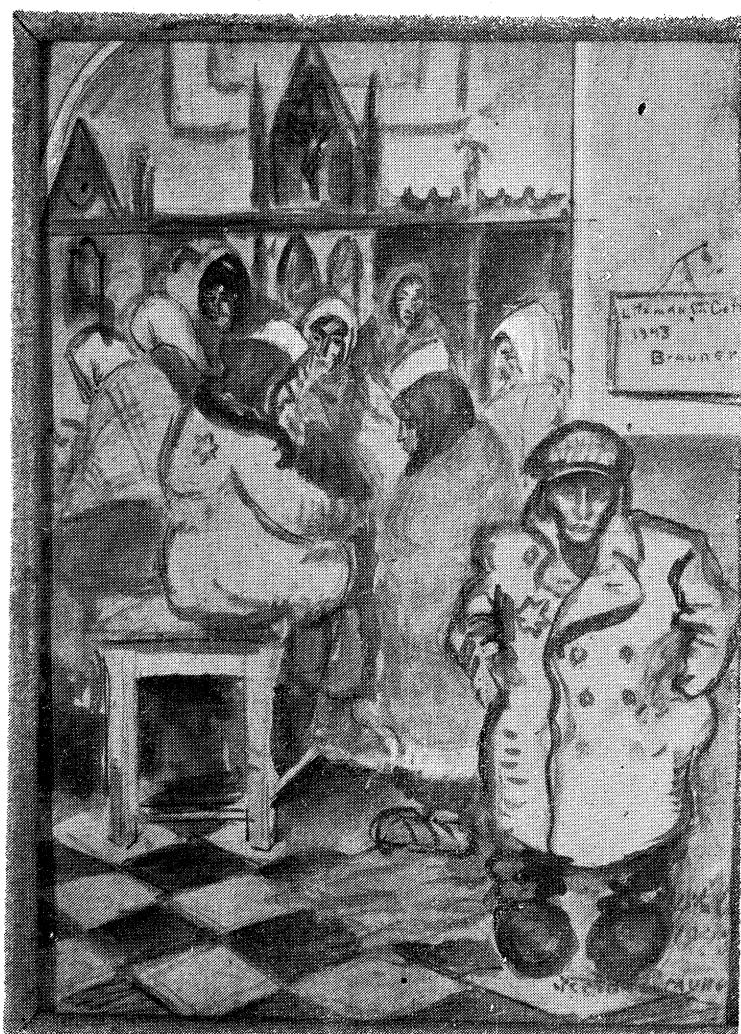
רומאנסקופים קליעו אין נועזנו דאם שפונ אן אלבום פון דעם גראסטן שנידער-וארשטאט אין לאיזשער געטה. דער דאויקער וויליאם אלבום האט אינער פון די ראנטסקארטיקע און אפשר טראגיישן אויפטווין פון

ମୁଖ୍ୟ ରହ୍ୟ

କଣ୍ଠ ମାତ୍ର ଦିଲ୍ଲି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ପଦ୍ମମଣି

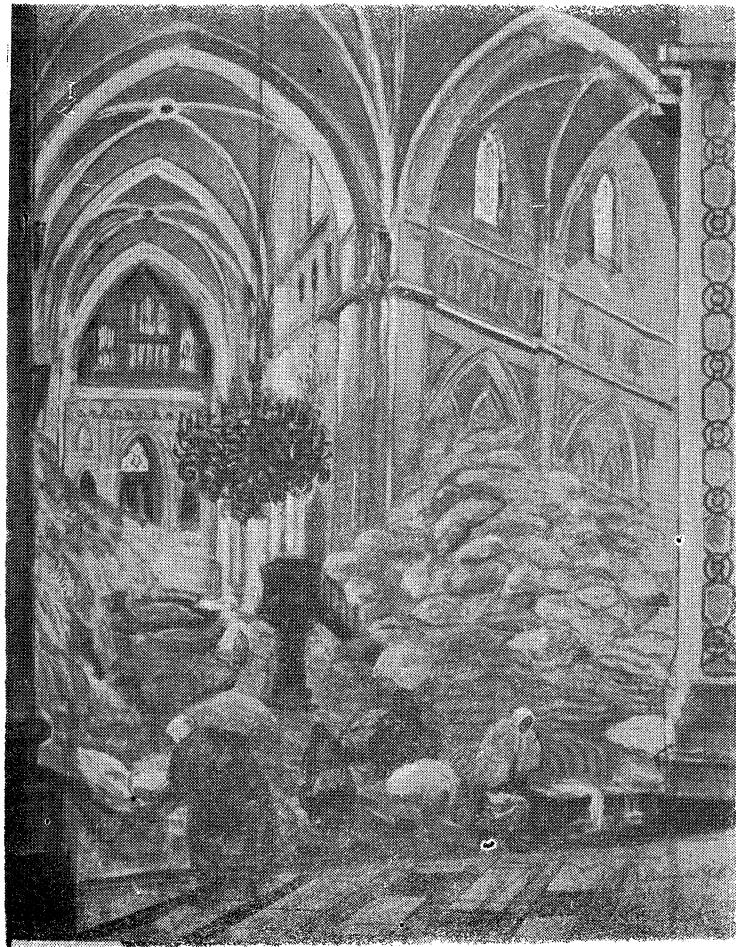

באדרארפט פֿאַרְשָׁטָעלִין דעם פֿאָרְגָּעָם פֿוֹן דער אַרְבָּעַט, ווֹאָם יַדְן הַאֲכָן
 אוַיסְנָעָפִירֶת אֵין דעם דָּאַזְיָקָן וּוְאַרְשָׁטָאמָט. אַינְדָּעָרָאָמָּת אֲבָעָר אֵין עַר פֿאָרָט
 וּוְאַנְדָּלָט גַּעֲוֹאָרָן אֵין אַ לְוִוְּגָנוּזָאָמָּג פֿאָרָן יְוָדָעָרָאָמָּת, וּוְעַלְבָּרָחָאָט
 אֲפֿאַרְוּוּיְלִיךְ פֿאָרְגָּוּמָעָן מִיט דִי יַיְדָן פֿוֹן לְאַדְזָשָׁעָר חָאָט זַיְד
 אַרְבָּעַט. דער דָּאַזְיָקָר אַלְבָּום (געַפְינְגַּט זַיְד עַדְ-הָוָם אֵין יְרוּשָׁן הַסְּטָאָרִישׁן;
 אַיְונְשָׁטִיטָוָת אֵין וּוְאַרְשָׁעָ) שְׁטָעַלְטָ מִיט זַיְד פֿאָר אַ גְּרוּוּסָן פֿאַלְיָאָל, ווֹאָם
 אֵין אַיְנְגָעָבוֹנָדָן אֵין אַ מְעַטָּאַלְעָגָם, רַיְיד בְּאַפְּזָצָן מִיט דער האָנָט גַּעַגְעָ
 קָאָוּעָשָׂן בְּאָנָד, אַוְיָהָוּ וּוְעַלְכָּן עַם גַּעַפְינְגַּט זַיְד דער עַמְּבָלָעָם פֿוֹן שְׁנִידָעָר-צָעה.
 דִי בְּלָעַטְרָ פֿוֹן דָּעַם רַיְזָקָן בְּזַד עַנְעָנוּ פֿוֹן פֿאָרְמָעָט. דער טַעַקְסָט אֵין
 גַּעַרְבִּיבָּן מִיט דער האָנָט דָּוָרָד דָּעַם גַּעַוּזָעָנָעָם לְאַדְזָשָׁעָר סְוּפָר אַבְּרָהָם
 קְבָּצָן. אַוְיָפָן שְׁעַרְבְּלָאַט גַּעַפְינְגַּט זַיְד דער פֿאַרְטְּרָעָט פֿוֹן רַוְּמְקָאָוּסְפָּין. דער
 טַעַקְסָט גַּוְפָּא אֵין גַּעַדְבִּיכְטָ דְּרוּבְּגַעַפְּאַקְבָּטָן מִיט קִינְסְטָלְעָרְוִישׁ אוַיסְנָעָפִירֶת
 פֿאַרְטָעָטָן פֿוֹן דִי יְוָדָעָרָתָלְעָר. עַם פֿעַלְטָ אַפְּלוּיָּה דָּאָס בְּילְדָר פֿוֹנָעָם
 פֿאַרְוּאַלְטָעָר פֿוֹן דִי דְּרָעָרָתָפִיסָה אֵין אַ הַיְתָל פֿוֹן אַ-יְדִישָׁן פֿאַלְיִיצְיָאנָט.
 פֿאַרְשָׁטִיטָ זַיְד, אָז סְיֻעָנוּ אַוְיָדָ פֿאָרָאָן דִי בְּיַוְּדָעָר פֿוֹן דִי יַיְדָן, וּוְעַלְכָּ
 אַרְבָּעָטָן אֵין דִי וּוְאַרְשָׁטָאָטָן. סְאָיוֹן אַיְנְטָעָרְעָסָטָן, אַז אַטְיָלָ פֿוֹן דִי דָּאַזְיָ
 קָעַ נְרָאָפִישָׁע אַרְבָּעָטָן הַאֲכָן אוַיסְנָעָפִירֶת אוַיסְנָעָנְדִישָׁע קִינְסְטָלְעָר, וּוְעַלְכָּ
 עַזְעָנוּ גַּעַבְּרָאַכְטָ גַּעֲוֹאָרָן אֵין לְאַדְזָשָׁעָר גַּעַטָּא. צְחוּשָׁן אַנְדָּעָרָעָ גַּעַפְינְגַּט זַיְד
 דָּאָרָט דִי צִיְכָעָנוֹנָגָעָן פֿוֹן זְדָאָנָקָה הַאלָּובָ פֿוֹן פֿרָאָג, פֿוֹן הַדָּעָ מְאָרְגָּוּלִים
 הַאָרָטָט גִּיטָּמָאָן, הַעֲרָבָעָרָט פֿיק פֿוֹן דִי פֿאָרָט. שְׁמָאָטָן, פֿוֹן דִי פֿוֹלוּיְשָׁע קִינְסָט
 לְעַרְהַאֲכָן אֵין דָעַם „וּוּרֶק“ אַנְטָיָל גַּעַנוּמָעָן פֿינְקָעָלְשָׁטִיָּן, קָאַוְגָּעָר אֵין
 אַנְדָּעָרָע, דִי פֿרָאָזִים פֿוֹן דִי פֿאַרְטְּרָעָטָמִיתָרָעָ יְוָדָעָרָאַטָּלְעָר זַעַמָּעָן פֿלָאָר,
 אוַיסְנָעָלָעָט אֵין אוַיסְנָעָפָאַשָּׁעָט, זַיְד וּזְעָן אַוְיָס זַיְד זַיְד אַוְמָגָעָ.
 קָעָרְטָט פֿוֹן אַ קְוָרָאָרָט, נִישְׁתָּה וּוּ אַיְגָ�וּנָעָר פֿוֹן גַּעַטָּא.
 אַוְיָד אַנְדָּעָרָע קָאַפְּעָרָאָטִיוּוּז וּוְאַרְשָׁטָאָטָן הַאֲכָן, כְּדִי צַו גַּעַפְעָלָן
 יְוָמְקָאָוּסְפָּין, גַּעַלְאָטָט מַאֲכָן אַזְעָלְכָּ אַנְדָּעָקָאַלְבָּומָעָן. אֵין אַיְנָעָם פֿוֹן דִי
 דָּאַזְיָקָעָ אַלְבָוּמָעָן הָאָט זַיְד גַּעַפְונָעָן רַוְּמְקָאָוּסְפָּקִים פֿאַרְטְּרָעָט, ווֹאָם אֵין
 אוַיסְנָעָפִירֶת גַּעֲוֹאָרָן דָּוָרָד וּוּ בְּרָאָנָרָע.
 אַיְגָעָ פֿוֹן דִי וּוְיכְמִיקְסָטָע אַפְּטִיְילָגָנָעָן פֿוֹן דִי דָעַר גַּעַטָּא-פֿאַרְזָוְאַלְטָונָגָ
 אֵין גַּעַוְוָן דִי סְמָאָטִיסְטִישָׁע אַפְּטִיְילָגָנָג, ווֹאָם הָאָט זַיְד גַּעַפְונָעָן אַיְגָעָ
 הַוִּיז אַוְיָהָאָגָן זְגָרְסָקָע אֵין פֿוֹן קָאַשְׁמָשָׁעָנָג. אַוְיָד דָאָהָאָן גַּעַרְבָּעָט
 קִינְסְטָלְעָר פֿוֹן פֿוֹילָ אֵין פֿוֹן אַוְיָסָלָאָנָר. זַיְיָהָאָן אוַיסְנָעָפִירֶת פֿאָרָט דָעַם
 דָּאַזְיָקָן אַמְתָּאָטָפָרָשָׁעָנָע סְמָאָטִיסְטִישָׁע מַאֲכָלָעָן אֵין פֿאַרְשִׁידָעָנָע אַנְדָּעָרָע
 גַּרְאָפִישָׁע אַרְבָּעָטָן. דִי דָעַרְמָאַגְּנָעָרָע הַעֲרָבָעָרָט פֿיק אַזְיָ פֿאָרָט מְלָחָמָה

מְאַתְּיוֹן פּוֹן לְאָרוֹשָׁעַ גַּעֲטָא
(אַקְוֹאוֹרְעֵי)

וַיִּנְצַעַנְתִּי בְּרָאָנוּגָעָר

וינצעטני ברעונגער
אַסְכָּלָאָד פֿוֹן יִדּוּשׁ בְּעַמְבָּעוֹנָנֶת אָוֹן אַנְדָּרָעַ זָאָכָן
אַיְן לְאַדוֹשֵׁעַר גַּעֲמָא
(אַקְוּאָרְעָל)

געוווען אַ באָקאנטער אוֹן אַם עַרְיוּקָע רַעֲקֵלָמָע-גֶּրְאָפִיקָע. האָרט פַּאֲצָן אוֹיסְבּוֹרָד פֿון דָּעַר מַלְחָמָה אוֹן עַר אַרְאָפְּגָעָרָאָכָט גַּעֲוָאָרָן קִיּוֹן בְּעֶרְלִין, כְּדִי אוֹיסְצּוֹפִּירָן אַ גַּאנְצָע רַיִּ אַרְבָּעָטָן אוֹיפִּיטָן גַּעֲבִיטָן פֿון רַעֲלָלָםָע. די בעֶרְלִינְעָרָרָבָּרָם הַאָבָּן אוֹם זַיְּעָר וּוֹאָרָעָם אוֹיפְּגַּעַנוּמוּנָעָן. אַבעָּרָדָס הַאָט גַּאֲרְוִינְיָשָׁט גַּעֲשְׁטָמְעָרָט, אוֹ נַאֲכָן אַוְיסְבּוֹרָד פֿון דָּעַר מַלְחָמָה, וּוֹן סְ'חָאָט זַיִּד אַרוֹסְבּוֹזְוּזָן, אוֹ עַר אוֹז אַיִּד, זַאֲלָעָר דָּעַפְּאָרְטִירָט זַוְּעוֹן אוֹן לְאַדוֹשָׁעָר גַּעְטָאָ. דָּא הַאָט עַר, צַוְּוָשָׁן אַנְדָּרָעָר, צַוְּאָמָעָן מִיטָּמָשָׁה נַרְעוּוֹמָישָׁן אוֹן שְׂרָה גַּלְיְּקָסְמָאָן גַּעֲשָׁאָפָּן דִּי עַרְשָׁטָמָע פָּאָסְטָמָאָרָקָע פָּאָרָן גַּעְטָאָ אַן לִיצְמָאָגָן שְׂפָאָדָט. די דָּאַזְוִיקָע פָּאָסְטָמָאָרָקָע שְׂשָׁטָלָעָט פָּאָרָן רַוְּמָקָאָוּסָקָי אַוְיפִּן פֿאן פֿון דָּעַר גַּעְטָאָ-פָּאָנְאָרָאָמָע. פֿון הַוְּנוּגָעָר אוֹן אַוְיסְשָׁעְפָּוָגָן אוֹן פִּיק אַין קוֹרְצָן אַרְיְינְגְּנְעָפָּאָלָן אוֹן אַ נַּאֲלָפָּ-שְׁוֹוְינְגְּהָכָט אוֹן אוֹז גַּעְשָׁמָאָרָבָּן אוֹן גַּעְטָאָ. אַין-דָּעַם זַעֲלָבָן סְמָאָטִיסְטִישָׁן אַמְתָּה הַאָבָּן אוֹיד גַּעְרָבָעָט דִּי בעֶרְלִינְעָרָר גַּרְאָפְּקָעָרָי הַעֲרָבָעָרָט זַעֲנְפְּגָעָלָה, די לִיְּפָצְיָקָעָר קוֹנְסְטָלְעָרוֹן עַוְּיָּט טְרָאָלָי, עַוְּוֹא שְׁנִיְּדָעָר פֿון מְשֻׁכְּבָאָסָלָאָוָאָקָע, פִּינְגָּעָלָי, אַדְנָא וּוֹנוֹנוֹאָוָקָי. סְ'חָאָט אוֹיד דָּא גַּעְרָבָעָט מַאְרִיאָא לְעַשְׂאוֹוָא, וּזְעַלְכָעָמָה מַהָּאָט דָּעַפְּאָרְטִירָט פֿאן פְּרָאָגָן דָּעַרְפָּאָרָ, וּזְיִיל זַיִּה הַאָט גַּעְחָאָט אַ יְּדִישָׁע בָּאָבָּעָ, אַבעָּרָיָע עַלְטָעָרָן (קְרִיסְטָן) זַעֲגָעָן גַּעְלִיבָּן; חֹזָן דִּי דָּעַרְבָּעָט דָּא גַּעְרָבָעָט דִּי גַּרְאָפִּיָּיָן שְׁעַרְמָאָן אוֹן דִּרְיָי קוֹנְסְטָלְעָרָפָאָרָאָפָּן וּרְאָסְמָאָן, רַאְבוֹתְשָׁעָק אַין רָאָם. די סְמָאָטִיסְטִישָׁע אַפְּטִילְיָונָן הַאָט אוֹיר בַּאֲשֻׁפְטִיקָט בָּאַרְיָמְטָע גַּעַנְעָלָמָע וּוֹי: דִּרְקָאָסְמָאָרָ, פְּרָאָפָּ. דִּרְקָאָסְפָּאָרִים, דִּרְקָפְּרָעָלִיךְ, וּוֹי אוֹיד לַעֲגָטָמָע וּוֹי: דִּרְקָאָסְמָאָרָ, פְּרָאָפָּ. דִּרְקָאָסְפָּאָרִים, דִּרְקָפְּרָעָלִיךְ, וּוֹי אוֹיד דָּעַם לְאַדוֹשָׁעָר מַאְמָעָמָטִיקָעָר דִּרְקָרְיוֹמָאָן. קָאָסְמָאָרָ הַאָט גַּעְחָאָט די מַעְלָלְעָכְיָיט צַו בְּלִיְּבָן אוֹן פְּרָאָגָן אַלְסָמָעָרָבָּדָר אוֹיפִּיטָן גַּעַבְּיָתָ פֿון פְּלָיָי וּוֹעָז. עַר אוֹז פָּוֹנְדָעְסְטָוָגָן אַזְוָעָק, נַוְּשָׁמָט וּוּלְנָדִיק פָּאָרְלָאָזָן זַיִּן פְּרָוָן וּזְעַלְכָעָמָה דָּעַפְּגָרְטִירָט גַּעְוָאָרָן אוֹן לְאַדוֹשָׁעָר גַּעַטָּא.

אַגְּדָעָרָע בָּאַדְגָּנוּגָעָן זַעֲגָעָן אוֹוָעָן אַיִּן קָרָאָקָעָוָעָר גַּעַטָּא. אוֹיפִּין באָפְּעָלָל פֿון די הַיְּתָלְעָרִיסְטִישָׁע מַאְכָּטָמָאָ-אַרְגָּנוּגָעָן הַאָבָּן אַלְעָי "יָדוֹן, אֲנַהֲיָבָנְדִיךְ פֿון 21 מְעָרֵץ, 1941, אָגְטָרָר דָּעַר דָּרְאָוָגָן פֿון טְוִיְּמָ-שְׁתְּרָאָפָּה, גַּעֲמוֹזָת זַיִּד גַּעֲפָנָעָן אָגְטָרָר די מוֹעֵרָן פֿון גַּעַטָּא. בְּלִוְיָזָן דָּעַר יְדָעָנְגָרָט אַוְן דָּאָס שְׂבִּימָאָל הַאָט זַיִּד אַיְבָּעָגְעָטָרָאָן אַוְן אַבְּסָל אַשְׁפְּעָטָרָה, טְעָרָמָן, וּזְיִיל מַהָּאָט נִישְׁטָמָע פָּאָר זַיִּד גַּעֲפָגָעָן אַיִּין פָּאָסְיָקָע גַּעֲבִיְּדָע. דָּאָס זַיְּצָרָט פֿון וּדְעָנְרָאָט אַיִּין גַּעַטָּא הַאָט זַיִּד גַּעֲפָגָעָן אוֹיפִּרְדָּר לִיְּמָאָנוֹסָקָע נָאָס נָר. 2. די יְדִישָׁע קְוַלְטָרְ-צְהָעָר אַיִּז גַּעֲלָנְגָעָן פָּאָרָן פָּאָרָמָאָכָן די טְוִיְּרָעָן פֿון גַּעַטָּא אַרְבָּעָרָ-צְוִוָּרְן די פָּאָרְשִׁידָעָנָע קוֹנְסְטָלְעָרָעָרָיָשָׁ-אַוְיסְגַּעַפְּרִירָטָע קוֹלְטָ-חַבְּצִים פֿון דָּעַר רַמְּ-אַשְׁוָל, פֿון דָּעַר אַלְטָעָר אַוְן הַוְּיכָעָר שָׁוֹל. אַוְיתָ פָּאָר וּזְעַגְּנָעָר הַאָט

משה גורענשטיין
שאה גלויסטמאן און פוק (פאר. שטאָטן)
פֿרְאַיְקְטּ פּוֹן דָּעֵר עֲרַשְׁתְּרָעֶר פַּאֲסְטִיכְ-מַאֲרָקָע אַיְגָעָם לְאַדְוּשָׁעָר גַּעַשָּׁא.

מען אַנְגָּעָלָקָדָן דַּו וּוּרְטְּפָלָעָ פַּרְכָּתָן, קָאַטָּאָרָן, מַאְצָן, אָנוֹ אָנָּה. דָּאָס אַלְזָן
איַן צִיטְרוּיְיךְ אַוּעָקְגָּעָלִינְגָּט גַּעַוָּאָרָן איַן דָּעֵר גַּעַבְּיְידָעָ אַוְיָךְ לִימָאָנָּאָזָן
סְקִי נָאָס גָּר. 2. דַּי דְּאַזְּקָעָ חַפְּצִים הָאָבָּן זִיר אַבְּעָר לְאָנָּגָן נְוָשָׁט אַוְיָגָעָ
הָאָלָפָן. איַן אַ קָּוֹרְצָעָר צִיטָּט אַרְוָם זַעַנְעָן זַיִּה טִילְוִיָּוָן צֻרָּאָרְבָּוּט גַּעַוָּאָרָן
דוֹרֶךְ דַּי דִּיְתְּשָׁוֹן אָוֹנוֹ טִילְוִיָּוָן פַּאֲרָנִיבְּטָמָעָ גַּעַוָּאָרָן. איַן מַעֲרָץ פּוֹן יָאָר
1943, ד. ה. נָאָר דָּעֵר לִיקְוִידָאַצְיָע פּוֹן קָרָאָקְעוּוּר גַּעַמָּא, הָאָט אַ סְּפָעָ
צִיעָּלָע גַּרְוָעָפָּעָ פּוֹן פְּלָאַשְׁאָוּרָעָ לְאָנָּגָעָר, דַּי אָזָּוִי גַּרְוָעָפָּעָן הוּוּמוֹנוֹסְ-קָאָמָעָן
דָּעַ, בָּאָקוּמָעָן אַ בָּאָפָּעָל צַו לִיקְוִידָּרְוָן דָּאָס יִדְּוּשָׁאָ פָּאָרְמָעָן, וָאָס אַיְן
נָאָר גַּעַבְּלִיבָּן אַיְן גַּעַמָּא. בָּנוּגָן דַּי בִּילְדָּרָה, וָאָס מַחְאָטָם גַּעַבְּגָוָן אַיְן דַּי
וּוּיְגָוָגָעָן, זַעַנְעָן זַיִּה בָּאַטְּרָאָכָט גַּעַוָּאָרָן דַּוְרָךְ קָאָסְטָ-קָעָנָעָר, אָנוֹ וָעָן
סְחָאָט זַוְּד אַרְוִיסְגָּעָוָיוֹן, אָוֹס הָאָט זַיִּה גַּעַמְאָלָט אַ יִרְוִישָׁעָר מַאְלָעָר,
זַעַנְעָן זַיִּה פַּאֲרָנִיבְּטָמָעָ גַּעַוָּאָרָן. דָּאָס זַעַלְבָּע אָזָּוִי גַּעַנְעָן מִיטָּאָלָע בִּילְדָּרָ
פּוֹן יִדְּוּשָׁעָר טַעַמָּאָטָיק, וּוּלְכָעָ זַעַנְעָן תִּיכְפָּפָאָרְבָּרְגָּעָט גַּעַוָּאָרָן אַיְן חַווִּיפָּ
פָּגָעָם חַוִּין אַוְיָךְ יַוְעַפְּינְסָקָא 16. אוֹוָף אֹזָא אָפָּעָן זַעַנְעָן דַּעְמָלָט פָּאָרְבָּרְגָּעָט
גַּעַוָּאָרָן אַ פָּאָר מַוִּיגָּט בִּילְדָּרָה. קָרָאָקָע, וּוֹ בָּאָוּסָט, הָאָט פָּאָרְמָאָגָט דַּי
עַלְטָסָטָע אַיְן פּוֹלוֹן שְׂוּלָן, וָאָס זַעַנְעָן גַּעַוָּאָרָן דָּעֵר שְׁתָאָלָעָ צְוִוִּישָׁן דַּי אַלְטָמָעָ
שְׁיִמְלְלָעְכְּיִיטָן פּוֹן דָּעֵר דְּאַזְּקָעָר שְׁטָאָטָם. דַּי עַלְטָסָטָע צְוִוִּישָׁן זַיִּה, דַּי האָלָבָּ
גָּאַטְּמִישָׁע שְׁוֹל (וּלְכָעָ גַּעַפְּינְט זַוְּד אַוְיָפְּן קוֹמִיר), אַיְן בָּעֵת דָּעֵר אַקְוּפְּאָצְיָע
פּוֹלְשָׁטְנְדָרִיךְ אַוְיָסְרָאָבָּרָט גַּעַוָּאָרָן אָנוֹ דַּי אַגְּנָעָוִיְנִיסְטָעָ מַיְל — פָּאָרָן

ברענעם. אפלו די קאָלַאנְגעַם פון נראֹנִיט, וואָס האָבָן אונטערזעישפֿאָרט דעם סופּיט, ווי אויד דער דאָר, זענען פֿאָרגויכטערט געווארן.

נֵאָר זֶדֶר מַלחֲמָה הָאָבָן די רַעֲשָׁתְלָעַד פּוֹן דָּעַר שֵׁיל גַּעֲמָכְטַּפְּ אַ שְׂרָעָה-לְעָכוֹן אַיְינְדוֹרָק אָנוֹ זַעַעַן גַּעֲוָעַן נֵאָר אַיְין בָּאָגָּנְגָּנוֹן הַוְּתַלְעַדְוִסְטִישָׁן וְוָאנְ-דָּאָלְזָם. נִישְׁתַּבְּשָׁע וְעַנְעָן זַיְזַי זֶדֶר בָּאָגָּנְגָּנוֹן מִיטַּדְוִיָּה אַיְין אַבְּגָּרְיקָּעַ שָׁוֹן פּוֹן קְרָאָקָעַ, ווי די רַמְּאָ שִׁיל, פֿאָפְּעָרָס שָׁוֹל אָנוֹ אָגָּד. דָּעַר אַלְטָעַד בָּאַרְדִּימְשָׁעַ קְרָאָקָעַוּעַר בֵּיתְ-עוֹלָם נַעֲבָן דָּעַר רַמְּאָ-שָׁוֹל אַיְין טַיְלָוְיָיָן צַעַצְעָרָט גַּעַ-וְאָרוֹן, אַסְדְּרָמְצָבָות, אַבְּגָּרְהוּוֹפְּטָ אַוְוָה דָּעַר קְבָּרִים פּוֹן בָּאַרְוִמְשָׁעַ פְּעֻזְעָנָה-לְעָכְבִּיָּהוּן, זענען צַעַחְצָקָט-גַּעַוְאָרוֹן. דָּאָסְמָ זַעַלְבָּעָ אַיְין גַּעַשְׁעָן מִיטַּן בֵּיתְ-עוֹלָם אַיְיףְּ דָּעַר מִיאָדָאָוּעָ-גַּנְעָם, ווי צַוְּיָהָן אַנְדָּרָעָ אַיְין אוֹיד די מִצְבָּה אַוְפָּן קְבָּר פּוֹן מַאוֹרְיוֹץִי גַּעַטְלָיָבְּ אָמוֹגָעָוָהָרָפָּוּן אָנוֹ צַעַקְעָאָפָּז גַּעַוְאָרוֹן אַוְוָהָ דָּרִי טַיְלָן, נֵאָר אַדְאָגָּק דָּעַר הַיְלָךְ פֿינְגָּס אַיְצָטְקָיָן אַוְיְזָעָרָפָּר פְּוּנָעָם בֵּיתְ-עוֹלָם, דָּעַם בַּיְמָעָר קִיסְּטִילְגָּעָר, אַיְין די מִצְבָּה צְרוּקָ אַוְיְגָּעָשְׁמָלָט גַּעַוְאָרוֹן.

איַן ווְוָלְגָּעָ, גַּלְיָיךְ נַאֲכָן פֿאָרגְנָעָמָעָן די שְׁמָאָט דָּוָרָ דָּעַר הַיְמָלְעָרִיסְמִיָּה שְׁעָר אַדְמִיָּ, אַיְזָ דָוָרָ די דִּיטְשָׁן גַּעַרְגָּנְדָּעָט גַּעַוְאָרוֹן אַ רְוִיבְּ-אַיְנְסְטִוּצְיָ אַ-דָּעַר אַזְוִי גַּעַרְפָּעָנָעָר דָּאָזְעָנְבָּרָגְ-שְׁטָאָבָּ. די דָּאָזְעָקָעָ אַיְנְסְטִוּצְיָ הָאָט אַרְיְפְּגָּעְלִיְּגָּט אַיְרָ לְאַפְּעָ אַזְוִי אַלְעָ קְוָלְטוֹרָ-אַצְרוֹת. עַס זענען דָּאַ אַרְאָפְּגָּעָקָעָ-מָעָן הַיְמָלְעָרָם פֿאָרְשְׁטִיעָרָ די דָּרָ גַּאְמָהָאָרָד אַיְין דָּרָ פָּאָל פּוֹן פֿרָאָנְקְפּוֹרָט. דָּעַם לְעַצְמָן הָאָבָן די הַיְמָלְעָרִיםְפָּןְ פְּרִיעָרָ אַרְיְוָסְגָּעִישָׁקָט קִיְּזָן יְרוּשָׁלָיִם, כִּיְּ-עַד זָאָל אַוְיָפָּן דָּאָרְטִיקָּן אַנוֹיְוָוָרְסִיטָּעָט שְׁמוֹדִירָן די גַּעַשְׁכָּטָעָ פּוֹן די אַלְ-טָרְטִימְלְעַכְקִיְּטָן פּוֹן דָּעַר יְדִוְשָׁרָ קְוָלְטוֹרָ. אַוְדָר אַ פָּאָר יְדִוְשָׁר גַּעַלְגָּנְדָּעָט זענען גַּעַוְאָרוֹן גַּעַוְאָרוֹן כִּוְמַצְוָאָרְבָּעָטָן מִושְׁ דָּעַם. דָּאָזְעָן רְוִיבְּ-שְׁטָאָבָּ. זַיְהָאָבָן אַיְנְגָּעָפְּאָקָט 74 קָאָסְטָן מִוְּטָ וְוּרְטְּפָלוּעָ וְאָכָן, צַוְּיָהָן זַיְ סְפָרִים אָנוֹ קוֹלְטָ-חַפְּצִים.

דָּאָס אַלְעָ אַיְזָ אַפְּגָּעִישָׁקָט גַּעַוְאָרוֹן קִיְּזָן דִּיְתְּשָׁלָאָנד. חַווֵּז דָּעַם זענען 80 טִוְּזָונְטָ יְדִוְשָׁע בַּיְכָעָר אַיְבָּרְגָּעִישָׁקָט גַּעַוְאָרוֹן אַיְן דָּעַר פְּאָפִירְ-פְּאָבְּרוֹקְ אַיְן נִיְּ-וְוָלְיִיְּקָעָ, וּוּ דָעַר רָאָזְעָנְבָּרָגְ-שְׁמָאָבָּ הָאָט בָּאַקְוּמוֹן דָּעַרְפָּאָר בָּאַצְאָטָט צַוְּ 19 מָאָרָק פָּאָר אַ טָּאָן. דָּעַר יְדִוְשָׁר וְוּסְמָנְשָׁאָפְּטָלְעָבָּר אַיְנְסְטִוּטָ, וְוָאָסָם הָאָט זַיְדָר גַּעַפְּוָגָעָן אַוְוָהָ דָּעַר וְוּוְוָלוּסָקָעָ 18, הָאָט, חַווֵּז די רִיְּכָעָ בַּיְכָעָ-וְאַמְּלָוָגָ, אַוְדָר פָּאָרְמָאָטָט אַ וְוּרְטְּפָלוּעָ גַּאְלָעְרָיוּ פּוֹן יְדִוְשָׁר קוֹנְסָטָן אַנְדָּרָעָ קוֹנְסָטָן-אַמְּלָוָגָן הָאָבָן זַיְדָר גַּעַפְּוָגָעָן אַיְנָעָם מְזָעוּם אַ. נָ פּוֹן שָׁ. אַנְסָקִי בַּיְיָ דָעַר יְדִוְשָׁר קְהִילָּה. גַּאֲמָהָאָרָד הָאָט גַּעַהְיִיסָּן אַיְפְּבָּרָעָכָן די פָּאָנְצָעָרְ-קָאָסָעָם, וְוָאָסָם הָאָבָן זַיְדָר גַּעַפְּוָגָעָן, רָעַבְעָנְדָרְיוֹק, אַז עַר וְעַט דָּאַ טָּרָעָפָן צִירָוָגָ אָנוֹ נָאָלָד. אַנְשָׁטָאָט דָּעַם הָאָט עַר דָּאַ גַּעַטְרָאָפָן

מאנו סטראוטיפטוֹן און אויטשאנגראָטֶן פֿוֹן דַּי יִדְיוֹשׁ קָלָאָסִיקָּעֶר, זַוְּ פֿרְגַּן, שְׁלוֹם-עַלְיכֶם אָנוּ אַנְדָּה.

עם זענען אויך פֿאָרְנוּכְטָעַט גַּעוֹאָרֶן דַּי אַלְטָעַ וּוּלְגָעֵר שְׁוִין פֿוֹן זַעֲצָנֶן-יאָרְהָוָנְדָרֶט, אָנוּ וּוּלְכָעַ סַחְאָבָן זַוְּדַעַן וּנְפָונְגַען וּוּרְטָפְוָלָעַ כְּתֵבְ-יַזְוָן, וּזְדַאַם וּוּרְקַע פֿוֹן מַשְׁהַ מִיְמָמוֹן, וּזְאָם אָיזַּ אָפְגָּעְדָּרוֹקָט גַּעוֹאָרֶן אָיזַּ יַאֲרַד 1592 אָן זַעֲנָעְדִּיק, אַ שְׁוֹלְחוֹ-עָרוֹד פֿוֹן יַאֲרַד 1682, וּזְאָם אָיזַּ גָּעְדָּרוֹקָט גַּעוֹאָרֶן אָן אַמְּסְטָדְרָדָם אָנוּ פֿוֹנְגָּאָה. בְּלֹויָן אַ קָּלְגָּעֵר טַיְלַעַן דַּי דָּאָזְוַעַק יַקְרָאַתְּ הַמְּצָיאוֹתָן אָיזַּ דַּי יִדְיוֹשׁ מִיְּטָאָרְבָּעַטָּעַר פֿוֹנוּסַטְּ שְׁטָאָב גַּעַלְגָּוּנוּ אָפְצָוָרָאַתְּ מַעְוָעַן אָנוּ, אַיְנְשָׁטָעְלְנְדִּיק דַּאַטְּסַטְּ אָיזַּ דַּעַר עַדְרָ.

וּעַנוּ דַּי יִדְיוֹשׁ קָינְסְטָלְעָר פֿוֹן וּוּלְגָעֵר בְּרַעְמָג אִיר אַ הַיְּפָלַד וּדְיוּוֹת אָיזַּ דַּי בָּאוּנְדָרָעַ בִּיאָגָרָפְּיָם, דַּאַ וּלְאַיְלַע בְּלֹויָן בְּרַעְמָגָעָן אַ פְּאַקְטַּ, וּזְאָם וּוּזִוְּשַׁט בּוּלְטַ וּוּגָעַן דַּעַר דָּעְמָאָרָאַלְוָאָצִיעַ, וּזְאָם הַאָטַט גַּעַהְעָרְשָׁמַפְּרָאַר דַּעַר מַלְחָמָה אָיזַּ גַּעוֹוִסְעַטְּ קָינְסְטָלְעָרְשָׁעַ קְרִיזָׁן. אַוְיָף דַּעַר קוֹנְסְטָאַפְּטְּוִילְוָגָן פֿוֹגָעַם וּוּלְגָעֵר אַוְנְיוּוּרְסְּטִימָטַע אַגְּ. פֿוֹן סְמָעְפָּאַן בָּאַטְּמָאָרַהָּטַפְּרָאַר דַּעַר מַלְחָמָה שְׁטוּדְרִוְּתַאְתַּ אַ גַּעַוְוִיסְעַרְטַאְתַּ קָאָרְלַהָּיְוִינְזַטְּ פֿעַנְסְקָעַ. דַּעַר וּלְבָנְרַעְטַאְתַּ פֿעַנְסְקָעַ אַיְזָעַת דַּעַר אַקְפְּאָצִיעַ גַּעוֹאָרֶן אַ פְּאַלְמָסְ-דָּוִוְתַּ אָזַן הַאָטַט מִיְּטָנְגָעְרְבָּעַט מִישְׁטַדְּ דַּי הַיְּטָלְעָרִיסְטָן. וּעַנוּ עַר הַאָטַט אַיְנְמָאַלְגָּדְעָרְפָּאַן אַוְיָף דַּעַר נָאַס אָיזַּ קְרָאָקָע וּזְיָן גַּעוֹוּעָנָעַ חְבָרְטָעַ, דַּי וּלְגָעֵר מַאְלָעָרִין לְעֹז, הַאָטַט עַר זַי גַּעַזְוָגָעָן זַי זַאֲלַמְּטַמְּ אַיְמָמְגִינְיָן אָזַן הַאָטַט זַי אַרְוִוְסְגָּעָנָעָבָן אָזַן דַּי הַעֲנָט פֿוֹן דַּעַר וּסְמָטָאָפָּאַ.

אָיזַּ בִּיאָלְוִיסְטָאַק, וּוּסְמָעַטְּגָּה אַזְּבָּנָעַטְּ הַאָלְמָן זַיְעָר אַסְּדַיְדָן אָזַן צְוִישָׁן זַיְעָר אַ הַיְּפָשָׁע צְאַל קָינְסְטָלְעָר, אָיזַּ גַּעַשְׁעָן כְּמַעַט אָזַן אַוְמָגְלְוִיבְּלָעָבָעַ גַּעַשְׁבָּטָעַ. סַחְאָטַט זַיְדָאָרְוִוְזָן, אָזַן דַּאַרְטַּ, וּזְאָם עַס גַּיְשַׁט וּוּגָעַן אַ גַּט גַּעַשְׁעָפָטַה, הַאָבָן דַּי הַיְּטָלְעָרִיסְטָה, גַּעַזְוָעָצָן. אָיזַּ בִּיאָלְוִיסְטָאַק הַאָטַט זַיְדָאָרְוִוְזָן אַזְּבָּנָעַט אַזְּבָּנָעַט דִּיְתָאָרְסְּטָה, אַ גַּעַוְוִיסְעַר אַסְּקָאָרְטָה, גַּעַשְׁעָפָעָנָמַן, וּזְאָם הַאָטַט גַּעַזְוָגָעָן אַזְּבָּנָעַט פֿוֹן אַלְשָׁטָהָן. עַר הַאָטַט זַיְדָאָרְוִוְזָן אַזְּבָּנָעַט פֿאָרְשָׁטָאָנָעָן אַוְיָף קוֹנְסְטָט אָזַן הַאָטַט בְּאַשְׁלָאָסָן, פֿאָרְשָׁטָיִת זַיְדָאָרְוִוְזָן, מִישְׁטַדְּ דַּעַר הַיְּהָה פֿוֹן יִדְיוֹשׁ קָינְסְטָלְעָר אָזַן מַאְכָן אַ גַּט גַּעַשְׁעָפָט.

דַּעַר דָּאָזְוַעַר סְמָעְבָּגָעַנְסַטְּ הַאָטַט נָאָכָן אַגְּקוֹמָעַן קִיְּוָן בִּיאָלְוִיסְטָאַק פָּאַרְ-לִיְּגָט אַ מַאְלָעָר-וּוּאָרְשָׁטָאַטְּ, וּוּעַר הַאָטַט באַשְׁעָפְטָיִקְטַּ אַיְבָּעַר 20 יִדְיוֹשׁ מַאְלָעָר, וּוּלְכָעַ הַאָבָן בָּאַקְוּמוֹן אָזַן אַוְיָפְגָּאָבָעַ צְוָן קָאָפְרִין דַּי וּוּרְקַע נָאָכָר פֿוֹן הַאַלְעָנְדִּישָׁעַ, אַוְתָּאָלְיָעְנִישָׁעַ, שְׁפָאָנוּשָׁעַ, פְּלָעְמִישָׁעַ, פְּרָאָצְוּזִישָׁעַ מִיְּסָטָעַ, נָאָכָר אַזְּבָּנָעַט פֿוֹן דִּיְתָאָרְסָה. דַּי קָינְסְטָלְעָר הַאָבָן זַיְדָאָרְוִוְזָן בָּאַמִּיטָּמִית

אַלְעָ כּוֹחַות צַו בְּאֶפְרִידִיקָן דַּי פְּאֶדְרָוְןְגָּנוּן פּוֹנָעָם אָגְנְטָעָרְגָּעָמָעָר, וְוִיסְנְדִּיקָּט, אֲזַ פּוֹן דָּעַם אֵין אָפְהָעָנָנִיק זַיְעַר לְעָבָן. וּוֹעַן סְטָעָפָעָנָס צַ. בָּ. הָאָט זַיְד פְּאָרָה וּוֹלְקָט אַקְאָפְּיָעָ פּוֹן מָאנָן לְיוֹזָ — הָאָט זַוְּר גַּעֲפָנוּן אַ קִינְסְטָלָעָר, וּוֹאָט הָאָט אֵים גַּעַמְאָכָט דָּאָס בְּיַילָּה. אַ צְוּוֹיְטָעָר הָאָט גַּעַמְאָלָט אַ קִאָפְּיָעָ פּוֹן רַוְּבָּעָם „נִימְפָּע אָזְן סָאמְטִיר”, אֲזַ אַגְּדָעָרָר — גַּרְאָנָאָכָס „אַקְטָן“. הָאֶבְנְדִּיק אֲזַעְלְכָעָ מִיְּסְטָרָר, הָאָט סְטָעָפָעָנָס פְּאֶרְלִיְיָוָט אַ הָאָנְדָל מִיְּת בְּיַלְדָעָר, אֲזַעְלְכָעָ שִׁיקְנִיקָן דַּי קִאָפְּיָעָם צַו דִּיְתְּשָׁעָ קְוָסְטָה הָעָנְדָלָעָר, וּוֹלְכָעָ הָאָבָן דַּי בְּיַלְדָעָר פְּאֶרְקְוִוִּיפְּט אֵין דִּיְתְּשָׁלָאָנָר, אִינְגָּעָם אַקְפּוּרְטוֹן פְּרָאָנְקְרִירָד, הָאָלָאָנָד אָזַ אַגְּדָעָרָר לְעָנְדָעָר.

אֵין בְּוִיאַלְיָסְטָאָק הָאָט סְטָעָפָעָנָס „פְּאֶרְטִיְיְדוּקָט“ זַיְגָּע קִינְסְטָלָעָר, פִּירְגְּדוּיק נִישְׁתָּאֵיְגְּנָמָלָק קָאָמְפָּן מִיטָּשִׁיבָּרָע גַּעַסְטָאָפְּאָוּצָעָס, וּוֹלְכָעָ הָאָבָן גַּעַסְטָאָפְּעָרָת בְּיַלְדָעָר פָּאָר זַיְעַרְעָ רַעַסְטָאָרָאָגָעָן אָזַ פְּאָרוּיְיָוָגָּס־עָרָטָרָה. עָר אֵין גַּעַזְעָן „אַיְוּבָּעָרָאָכָט“, פּוֹן דַּיְיָ דָּאָזְיָקָעָ פְּאֶדְרָוְןְגָּנוּן, דָּאָר אֵין דַּיְיָ גַּעַסְטָאָפְּאָוּצָעָס גַּעַלְוָגָּנוּן אַרְוִוְצָזָעָן נִישְׁתָּאֵיְגָּעָן בְּיַילָּה.

דָּעַר לְיִוְטָעָר פּוֹן דָּעַם מַאְלָעָר־וּאָרְשָׁטָאָט אֵין גַּעַוְעָן אָבָרָהָם בְּעַרְמָאָן, וּוֹלְכָעָד הָאָט אַמְּאָלָ שְׁטוּדִירָט אֵין מִינְכָּעָן אָזַ הָאָט דָּאָרָת בְּאָקְמוּן דָּעַם שִׂיטָּל פְּרָאָפְּעָסָאָר. אֵין דָּעַם דָּאָזְיָקָעָ סְטָעָפָעָנָס וּוּאָרְשָׁטָאָט הָאָבָן אוֹיד גַּעַזְעָ אַרְבָּעָטָם דַּי מַאְלָעָרָה הָאָבָר, אָוּרְסָאָן, דַּיְיָ פְּרוּזָעָנְגָּרְשָׁוֹרָה, שְׁיבָּרָע, עַדְלָמָאָן, רָאוּאַנְיָעָצָקָי אֵין אָנָר. נָאָכָן אָוּסְבָּרוֹדָ פּוֹן דָּעַר מַלְחָמָה הָאָט בְּעַרְמָאָן, פְּרוּבְּיוֹרִיט בְּאָגְנִיּוֹן וּוּלְבָסְטָמָאָרָד, אָוּסְטְּרִינְגְּנְדִּיק אַ פְּלָעָשָׁל יְאָה. דָּעַר מַוִּיט אֵין אָבָר גַּיְשָׁת גַּעַקְוּמָעָן. נָאָר אַ פָּאָר טָגָמָאָטָרָן זַיְד אֵין עָר אַבְּגָנְעָרָאָטָוּעָ גַּעַוְאָרָן דָּוֹרָךְ זַיְנָס אַ שְׁכָן. אָרְכְּבָּעָנְדִּיק בְּיַי סְטָעָפָעָנָס אֵין אַבְּגָנְעָרָאָטָוּעָ גַּעַוְאָרָן גַּיְסָטָק אַפְּנָעָלָאָזָן אֵין הָאָט זַיְד פְּוּלְשָׁטָעָנְדִּיק אַגְּנָטָרָה בְּעַרְמָאָן גַּעַוְאָרָן גַּיְסָטָק אַפְּנָעָלָאָזָן אֵין הָאָט זַיְד פְּוּלְשָׁטָעָנְדִּיק אַגְּנָטָרָה: גַּעַבְּעָן דָּעַם וּוּלְיָן פּוֹנָעָם דִּיְתְּשָׁעָ. צְוָלָיבָּ דָּעַם הָאָבָן זַיְגָּעָנָס נִישְׁתָּוּזָיָן נִקְּאָגְּנָעָלִיתָן זַיְד פּוֹן אִים. אַיְדָה בְּיַרְדָעָר זַיְרָעְבָּיְתָעָלָ, הָאָבָן בְּיַי דַּיְיָ דִּיְתְּשָׁעָ גַּעַמְוָת מַאְלָן דִּיְתְּשָׁעָ פְּאַלְיִצְיָאָגָטָן פָּאָר אַ שְׁפִּיקָל בְּרוּטָם.

נִישְׁתָּאֵר בְּעַמְבָּר אֵין גַּעַוְוָעָן אֵין לְעַמְבָּרָגָן; וּוֹאָט הָאָט נָאָכָן אָוּסְבָּרוֹדָ פּוֹן דָּעַר מַלְחָמָה אֵין סְעָפָטָעָמְבָּר 1939 אַוְיְגָעָנוּמָעָן הָגַדְעָטָרָר קִינְסְטָלָעָר. פּוֹן 1939 בֵּין 1940 דָּעַר רַאֲתָנְמָאָכָט וּוֹנָעָן דַּיְגָּנְשָׁטָאָגָן אַ סְּדָאָרָבָּעָטָם־וּוּאָרְשָׁטָאָמָן פּוֹן סְקוּלְבָּטָר, צְעָרָאָמִיק, גַּעַבְּרָוִיכְלָעָכָעָ גַּרְאָפִיק אֵין פְּאֶרְטָרָעָטָן־מַאְלָעָרִי, פְּאֶרְזִיכְעָרָנְדִּיק דַּיְקִינְסְטָלָעָר גַּיְשָׁת קִיְּן שְׁלָעָכָעָ עַקְזִוְּסָחָעָנִי. דַּיְמָעָר בְּאַזְוּסְטָעָ פְּלָאָסְטִיקָעָרָה הָאָבָן בְּאָקְמוּן אַיְגָעָנָעָן אַטְּהָלִיעָם אֵין הָאָבָן גַּעַשְׁאָפָן וּוּלְבָשְׁטָעָנְדִּיק.

אַבער שעון איז משדר פון די ערשות טעג נאכּו פֿאָרְנָעָמָן די שטאט
דורך די חיטלעריסטען, זענען אויסגעפֿירט געווארן מאסּן-מַאָרְדִּין אַיבָּעֶר דער
יידישער, פֿוֹלוּישׂער אַזְּן אַושְׁרָאַיִישׂער אַינְטָלִיגְּנָזָם. וְעַן די חיטלעריסטען
הָאָבָּן אַנְגְּהָחוּבוּן אַיְנְצָוּפֿוּרְן זַיְעַר גַּיְעַר אַרְדָּעָגָנוּגָעָן, זענען גַּעֲנוּמָעָן גַּעֲוָאָרָן
הַגְּרָדְעָטָעָר עַרְבָּנִיקָעָם, פֿאָר וּוּלְכָעָ זַיְהָאָבָּן גַּעֲפָאַדְעָרָט 30 מַילְיאָן רַובָּל
אוֹיסְקוֹףְּגַעַלְמָן. וְעַן סְאַיְן גַּאֲרָדְיַי גַּרְעָטָעָ אַנְשָׁרָעָמָגָנוּגָעָן גַּעֲלָגָעָן צָנוּיָהָן
צָנוּמָעָן די רַזְקָעָ סּוּמָעָ, הָאָטָזְזָ זַיְרָ אַרְוִינְגָעוֹזָיָן, אַזְּ די אַמְּגַלְיָקָלְעָבָעָ
עַרְבָּגָעָם לְעַבְנָן שְׁוֹן נִישָׂמָח. די חיטלעריסטען הָאָבָּן וְיַד אַוִּיר גַּלְיָיךְ גַּעֲנוּמָעָן
צָוָם פֿאָרְנִיכָּטָן יַדְיָישָׁעָ קָוָנְסְטוּוּרָק. מַחְאָטָ גַּעֲרָעָנָט שְׁוֹלָן אַזְּ אַוְיְגָעָרִיכָּטָן
די סְינְגָאנָעָ אַוִּיפְּ דָעָר וּאַמְּרָטְיוֹאַזְוּסָקָעָ.

שְׁפָעָטָעָר אַזְּ גַּעֲנוּמָעָן די די אַוִּיפְּ דָעָר יַדְיָישָׁר בְּאַפְּעָלְקָעָרָונָן: פֿוֹן
לְעַמְבָּרָג. די דִּיְתְּשֵׁן הָאָבָּן אַיְנְצָוּפֿרְט מַאָסּן-עַקְוּצְיוּסָ אַזְּבָן יַדְיָישָׁן
בֵּית-עוֹלָם וְיַדְיָיר אַוִּיפְּ דָעָם אַזְּוִי גַּרְוּפְּעָמָעָם בָּאָרְגָּ פֿוֹן הַיְצָעָן. פְּרוֹזְנָטָעָר
מַעֲנְשָׁמוֹן זענען דָּאָרָט דָּרְמָאָרְדָעָט גַּעֲוָאָרָן. בָּעַת אֹאָ שְׁחִימָתָה, וְאָסָ אַזְּ
פֿאָרְגָּעָקָומָעָן אַוִּיפְּ די „פּֿיאַסְקָעָם“, הָאָטָזְזָ זַיְרָ אַוִּיר דָּאָרָט גַּעֲפָוָנָעָן דָעָר
קְרָאָקָעָוָר מַאְלָעָר יְוָהָ שְׁמָעוֹרָן. עַר אַזְּ גַּעֲפָאַלְמָן אַזְּ חַלְשָׁתָה, וְאַרְ אַיְדָעָר
מַהָּאָטָ דָּרְלָאָנָט די סָאַלְוָעָ. אַדְאָנָק דָעָם אַזְּ עַר אַפְּגָנָרָאַתְּעוּט גַּעֲוָאָרָן.
עַר הָאָטָזְזָ זַיְרָ אַוְיְגָעָכָאָפְּטָעָמָעָ שְׁרָשָׁתָ בְּיַאָנָכָתָ, לִינְגְּדִיךְ אַוְגָנָטָר אַבְּאָרְגָּגָמָעָן.
אַנְגָּנָאָצָן אַ נְאָקָעָטָעָר הָאָטָזְזָ עַר זַיְרָ אַפְּגָנָרָאַתְּעוּט גַּעֲוָאָרָן. שְׁפָעָטָעָר אַזְּ אַיְם
צָאנְגָּעָן. דָּאָ הָאָטָזְזָ עַר זַיְרָ אַ נְעַוּסָעָ צִיְּתָ אַוְיְגָנָהָאָלָטָן. שְׁפָעָטָעָר אַזְּ אַיְם
גַּעֲלָגָעָן אַדְאָנָק דָעָר הַיְלָתָ פֿוֹן די דָאָזְקָעָ פֿוֹלוּישׂעָ פֿרִינְד אַרְבָּעָרְגִּין הַיְיָן
אַנְגָּנָאָרָן, וְעַר הָאָטָזְזָ זַיְרָ בְּאַחָאָלָטָן בֵּין דָעָר בְּאַפְּרִיְּוָגָג דָוָךְ דָעָר יְוִיטָמָר
אַרְמִיָּה.

אַ צְוִוִּימָטָעָר קִינְסְטָלָעָר דָּרְעָמִיל שִׁינְגָּעָל, אַוִּיר פֿוֹן קְרָאָקָעָ, הָאָטָזְזָ
זַיְד אַ לְאָנָגָעָ צִיְּתָ בְּאַחָאָלָטָן צְוֹזָאָמָעָן מִיטָּ דָעָר פְּרָדוּ אַזְּן זַוְּן אַזְּ דָעָר אַוְמָהָ
גַּעֲנָמָט פֿוֹן לְעַמְבָּרָג, לְעַבְנְדִיךְ אַוִּיפְּ „אַרְשִׁוּשָׁ פְּאַפְּרִירָן“. וְעַן עַר אַזְּ דָעָר
חַאנְפְּרִירָט גַּעֲוָאָרָן, הָאָטָזְזָ עַמְּנָאָסָ אַוִּים אַרְוִיְּסָגָעָשָׁלָעָפָט פֿוֹן זַיְן בְּאַחָלְמָעָנִישָׁ
אַזְּ אַוִּיפְּ זַוְּג קִיְּן לְעַמְבָּרָג דָעָרְשָׁאָסָן צְוֹזָאָמָעָן מִיטָּ דָעָר נְאַנְצָעָר מִשְׁבָּחָה.
אַיְידָ אַקְּרָב גַּלְאָסָגָעָר, וּוּלְכָעָר הָאָטָזְזָ זַיְד אַזְּ מַשְׁדָּר פֿוֹן אַ נְאַגְּנָעָר צִיְּתָ
אַוִּיסְבָּאַחָאָלָטָן אַזְּן לְעַמְבָּרָג אַוִּיפְּ „אַרְשִׁעָ פְּאַפְּרִירָן“ אַוְנָטָעָן גַּעֲמָעָן
אַבְּאַדְאָוָסָקָן, אַזְּן דָעָרְקָעָנָט גַּעֲוָאָרָן אַלְסָ יַד אַזְּן גַּעֲשָׁתָאָרָבָן נְאַר שְׁוּדָרָר
מַאְטָעָרְנוּשָׁ.

קָאָצָמָאָן, דָעָר בְּאַרְיְמָטָעָר תְּלִיוֹן פֿוֹן דִּיסְטְּרִיקָט גַּאֲלִיצִיּוּן, הָאָטָזְזָ
אַוִּיסְגָּעָלְיָבָן אַלְסָ זַיְן הוֹוְה-מַאְלָעָר דָעָם בְּאַקְּאָנָטָן פֿאָר דָעָר מַלְחָמָה

לעומתלער מארטשין לייז. צווזאמען מיט זיין ברודער, און ארכטיטעלט, האבן זי' געקאנט זיך געפיגען אויסערן געמאָ. דאס האָט אַבער לאָג נישט אַג נעהאלטן. ס'אייז גענוו געווען, און קאצמאָן זאָל אַגעוויסער צויז נישט זיין אין לעמבערג, און ט'יאָלן נאָך די ביידער ברידער קומען געסטאטפֿאָזּעָם אַיִז זי' דערשיסן.

דעם זעלבן גורל האָט אויר געטראָפּוֹן דעם באַקאנטוֹ פֿאָר דער מלְחָמוֹ שְׂרֵיבָּר אָזֶן גְּרָאָפּוּסָּר בְּרוֹגָּאָן שְׁוֹלִיזָּר האָט גַּעֲהָאָט אלָם פרְּאַטְּעַטְּמָאָר דעם דִּוְיִשְׁשָׁלְאָנְדָּאוֹ, אַסְטָאָלְעָר פּוֹן זַיִן, וּוּלְכָּבָּר האָט זיך אַגְּנָגָעָבָּן אלָם אַרְכִּיעָמָּט.

לאָנדָאוֹ האָט אַיִז דְּרָאָהָאָבָּוּשׁ גַּעֲבוּוֹת אַרְיִיט-פְּלָאָזָּן. דעם פרְּאַיעָקָּט האָט אוֹיְסָגָעָפִּירָט שְׁוֹלִיזָּן. חַוֵּן דעם האָט לאָנדָאוֹ אַיבָּרְגָּעָבָּן שְׁוֹלִיצָּן אוֹיְסָגָעָפִּירָט שְׁוֹלִיזָּן. צוֹפִּירָן פְּאַרְשִׁידְעָנָן פְּרָעָסָקְ-בְּיָל אַזְּסָמְפְּאָזָּן. פָּאָרָן רְיִיט-פְּלָאָזָּן. שְׁוֹלִיזָּר פְּלָעָגָט נִישְׁתְּ אַיְנָמָאָל זַיִן בַּיִּ לְאָנדָאוֹ אַיִז דער היַיִם, וּוּילּ עַר האָט אַוְיִסְגָּעָפִּירָט פָּאָרָן דִּוְיִשְׁשָׁלְעָנָן פְּלָעָגָר, וּוּלְכָּבָּר דער לְעַצְּמָעָר פְּלָעָנִית אַגְּנָגָעָבָּן אלָם זַיִן. לאָנדָאוֹס דְּרָעָמָאָלן, וּזְסָמָעָר האָט גַּעֲהָאָט אַדָּאנָק שְׁוֹלִיצָּן, האָט אַרְוִיסָגָעָרָפָן קָנָה בַּיִּ אַגְּוֹוִיסָן גַּעֲסָטָאָפְּאָזָּיִינָן מִיתָּן נָאָמעָן גַּאֲבָרִיעָךְ. די מעשה האָט זיך גַּעֲנָדִיקָט דְּעַרְמָוֹת, אָזֶן וּוּן גַּאֲבָרִעָל האָט דעם 28 נָאָזְוּעָמְבָּעָר 1942 גַּעֲטָרָאָפָּן שְׁוֹלִיצָּן, האָט עַר אַרְוִיסָגָעָנוּמָן דעם רְעֻזָּאָלְוָעָר אַיִז אַיִם דְּרָישָׁאָסָן אוּפָּן אַרְטָמָן.

מִיר האָבָּן דָּא גַּעֲבָּרָאָכָּט אַהיַפְּלָאָקָטָן וּוּנְזָן די באַדְיָנוּגָגָנוּן, אַיִז וּוּלְכָּבָּר מִהָּאָבָּן גַּעֲלָעָבָּט די קִינְסְטָלָעָר בעַת דער אַקְוּפָאָצִיעָא אַיִן פְּאַרְשִׁידְעָנָן שְׁטָעָט פּוֹן פּוֹלִין. די פָּאָקָטָן זַעֲגָעָן וּזְסָמָעָר אַזְּסָמְפְּאָזָּן גַּעֲגָר פְּדָאָגְמָעָנְטָאָרִישָׁ אַיבָּרְגָּעָבָּן, דָּאָר דְּרָעָמָאָלן זַיִן זַיִד צְוּ אַרְיָעָנְטָוָן, וּזְסָמָעָר אַזְּסָמְפְּאָזָּן 1939—1945—

וּלְיאָ אַקָּעָר

וי איז געבעוין געווארן אין לאמברג, אין זאָר 1898. וווען אויר לאבען
וואָלט אַדְוֹרֶר אין נַארְמַתָּלְבָּעָן בְּאַדְיִינְגְּנְגָן, וְאָלְטָ וּלְיאָ אַקָּעָר גַּעֲוָאָרָן
אַ בְּאַדְיִימְטָעָן קִינְסְטְּלָעָרִין. זֵי הָאָט אַבָּעָר אַגְּנְעַטְרָאָפָּן אוֹפָּה בְּסַדְרוֹדְקָעָן שְׁטָמָעָן
דוֹנוֹגָעָן, וְאָסָם הָאָבָּן אַתְּלָ גַּעַמְאָכָּט פָּוָן אוִיר לְעָבָן אָזָן מַאְרָאָט. אִירֻעָ וְאָרָן
עֲגָעָן פְּאַרְלְאָפָּן אָזָן פְּרִידִיך אָזָן אַזְּפָעָנְגָן. אוִיר אַיר פְּאַלְאָגָט אָזָן דָּעָרָ
דְּרוֹיקָט גַּעֲוָאָרָן, זֵי הָאָט זִיד כְּסָדָר גַּעַשְׂטָקָט אָזָן דָּעָר שְׁוֹעֲרָאָר אַפְּמָאָסְפָּעָן,
וְאָסָם הָאָט גַּעַהְעָרְשָׁת אָזָן אִירֻעָן. דָּעָר פְּאַטְמָעָר אִירֻעָן אָזָן גַּעֲוָעָן אָזָן
אַרְגְּנִינְגְּנְעָלְעָר טִוְּפָ, עָרָהָט שְׁטָאָרָק לְבָב גַּעַהְעָטָט מַעֲטָרָ, אָזָן יְדִישָׁ
וְיִדְאָס פּוֹלוּיְשָׁע. גַּוְשָׁט וּוֹיִיט פָּוָן פּוֹלוּיְשָׁן טְעַטְמָעָר הָאָט אִיר פְּאַטְמָעָר גַּעָּן
הָאָט אַ מאָנָאָזָן פָּוָן מַעֲטָרָדָרְקָוְוְיְוְיטָן. בְּאַחַתְלָנְדִּיק זִיד אָזָן אַ וְוַיְיָטָן
וּוַיְנָקָל פָּוָן צִימָעָר הָאָט וּלְיאָ גַּוְשָׁט אַיְגְּמָאָל גַּעֲוָעָן דִּי אַקְטְּיוֹאָרָן, וּוּלְכָצָ
פְּלָעָנָן קוּמוּן צָוָם פְּאַטְמָעָר, כְּדִי דָּא אַגְּנְעַסְטָן פְּאַרְשִׁידְגָּעָן קָאַסְטִיכְוּמָעָן. זֵי
פְּלָעָנָן זְשָׁעַטְיִקְוְילָרָן אָזָן פְּרִילְעָד טְוּמָלָעָן. מִיטָּהָרְסָעָר פְּאַרְאִינְגְּטָרְדָּעָן
סִירְוָגָן פְּלָעָנָט דִּי קְלִיְּנָעָ וּלְיאָ גַּוְשָׁט אַיְגְּמָאָל גַּעֲוָעָן דִּי דָּאָקְוָעָן
אוּיסְעָרְגְּעָוְיְנְגְּלְעָכָע גַּעַטָּם, וּוּלְכָבָעָהָבָן אַוְיפָּה דָּעָם עַמְפִּינְגְּלָעָן קִינְדָּגָעָן
מַאְכָּט אַ שְׁטָאָרָקָן אַיְמָרוֹדָק. וּלְיאָסָם פְּאַטְמָעָר פְּלָעָנָט אַפְּטָט בְּאַקְמָעָן פָּוָן דִּי
אַקְטִיאָרָן בְּיַלְעָטָן אָזָן מַעֲטָמָעָר אַרְיָין אָזָן סְפְּלָעָנָט טְרָעָפָן, אָזָן עָרָהָטָהָרָן אַוְיָר
מִיטְמָגְּנָומָעָן וּלְיאָ. דָּאָס אָזָן פְּאַרְ אִיר גַּעֲוָעָן אַ גְּרוֹסְעָר יוֹם=טָבוֹב. דִּי
מוֹטוֹמָעָר וּלְיאָסָם, אַ הוֹיכָע אָזָן דִּיקָעָ פְּרָוִי, אָזָן זִיךְרָ נִישְׁתָּאָבָרָק נָוָט בְּאָ
נָאָגָעָן מִיטָּהָרְסָעָר אִיר בְּתִיחִידָה. וּלְיאָסָם פְּאַטְמָעָר אָזָן פְּרִי גַּעַשְׁטָאָרָבָן אָזָן וּלְיאָ
אָזָן גַּעַלְיָבָן מִיטָּהָרְסָעָר אִיר מוֹטָמָעָר אָזָן צְוָיָּה בְּרוֹדָעָר, פָּוָן וּוּלְכָבָעָ אַיְנָעָר אָזָן
שְׁבָעָמָעָר גַּעֲוָאָרָן אַ דָּאַקְטָאָר אָזָן דָּעָר צְוִוִּיתָרָן אָזָן אַדְוֹאָקָאָט. בְּלָיוֹן וּלְיאָ
שְׁטָאָרָק גַּעַשְׁטָרְעָבָט צָו שְׁטוֹדָיוֹרָן מַאְלָעָרִי אַוְיפָּה דָּעָר קְרָאַקְעָוָר אַקָּדְעָמִיעָ

— זי האט זיך אבער געמוות באנוגענען מיטן באזוכן די פֿרְיוֹוָאַטָּע קְוָרְטָן פֿון נָאַיְוָוָסָקָן. אַיְצָט הָאָבָן זיך בֵּי אִיר אַפְּגָנָעָרֶפָּן מִיט אַ גְּעוּוֹאַלְדִּיקָעֶר קְרָאָפָּט די וּוֹיְוִיעָס פֿון אַירָעָן קְינָדָעָר-יָאָרָן, וּוֹעַן פֿון אַ וּוֹנְגָעָלָעָן פֿון דְּעָקוּוֹן זַוְּטַסְקָלָאָד הָאָט זיך צְוָגָעָקָט צַו די זַשְּׁעַסְטִיקָוְלוּנְדִּיקָע אַקְטִיאָרָן. זי האט אַגְּנוּהָיוּבָן שָׁאָפָּן קְאַמְפָאַזְיָאָעָם, וּוֹאָס הָאָבָן פְּאַרְגָּעָשְׁתָּעָלָט גּוֹרָאָז טַעַסְקָאַרְטִּישָׁע סְצָעָנָעָם, אַין וּוֹלְכָעָע עַמְּטָרָעָט אַוְיף טַעַפָּעָם מְשֻׁוְגָהָדִיקָע, סְאַרְקָאַסְטִּישָׁע גַּעַשְׁטָאַלְטָן. זי האט אַוְרָע גַּעַמְאָלָט מָאַרְקָזְיָצְעָרִינָם, קְינָדָעָר בְּעָתוֹ שְׁפִילָן זיך, אַקְטִיאָרָן אָוֹן אַנְדָּר. גַּעַוְוִיסָּע בְּיָלְדָעָר אַירָע שְׁטָעָלָן אַוְרָע פָּאָר לְאַנְדָּשָׁאַפָּטָן אָוֹן בְּלָוְמָעָן.

צָוּם עֲרַשְׁתָּן מְאָל הָאָב אַיר זיך צְוָנוֹגָעָטָרָאָפָּן מִיט אַירָע בְּיָלְדָעָר אַוְרָע דָּעָר אַוְיְסְטָהָלָגָג פֿון לְעַמְּבָעָרָגָעָר קוּנְסְטָלָעָר, וּוֹאָס אַיְזָן פְּאַרְגָּעָקָומָעָן אָוּן עַרְדָּרִי חְדִשִּׁים פְּאַרְן אַוְיְסְבָּרוֹד פֿון דָּעָר מְלָחָמָה, אַין דָּעָר יְרִישָׁעָר קוּגְסְטָגָעָגָע זַעַלְשָׁאָפָּט אָיְזָן וּוֹאָרְשָׁע. אַיְזָן מִינָּם אַ רְעַצְעָזְיָע, וּוֹאָס אָיְזָן גַּעַוְוָעָן גַּעַדְרוֹקָט אָיְזָן גַּעַמְעָר 16 פֿזוֹ די לְיִטְעָרָאַרְשָׁע בְּלָעָטָר — אַיְזָן אַיְזָן פֿון דִּי לְעַצְמָעָנוֹמָעָר פֿון דָּעָר דְּאַזְוּקָעָר צְיִיטְשָׁרִיפָּט, וּוֹאָס אָיְזָן בְּכָלְדָּעָרָשָׁנָעָן — חָאָב אַיר דָּעָרָמָאנָט די אַרְבָּעָטָן פֿון וּלְיָאָקָעָר. אַיְזָן נָאַוְוָעָמָבָעָר 1939 חָאָב אַיר זַיך פְּעַרְזָעָנְלָעָר בְּאַקְעָנָט מִיט דָּעָר קוּנְסְטָלָעָר אָיְזָן לְעַמְּבָעָרָגָע זַיך פְּעַרְזָעָנְלָעָר צִוְּיָהָנָט גַּעַקְעָנָט דְּעַצְיָידָרָן מִיד אַיְנְגָצְוָאָלָדָן זַיך זַיך אַהֲיָם, וּוֹאָס לְאַגְּנָעָ צִוְּיָהָנָט גַּעַקְעָנָט אַיְנְגָצְוָאָלָדָן אַיְזָן גַּעַוְוָעָלָבָן פֿון אַלְטוֹוָאָרָן. וּלְיָאָאָהָט אַיר מְוָטָרָה הָאָט אַיְנְגָצְוָאָלָדָן אַיְזָן גַּעַוְוָעָלָבָן פֿון דָּעָרָמָאנָט די אַרְבָּעָטָן קְיָיָן אַיְנָגָן וּוֹיְנָקָל. אַירָע בְּיָלְדָעָר, וּוֹלְכָעָע זַיך אַיְזָן דָּא נִוְשָׁתָּפָּאַרְמָאָגָט קְיָיָן אַיְנָגָן וּוֹיְנָקָל. שְׁטָאָרָק לִיב גַּעַהָאָט, זַעַנְעָן גַּעַבְוָוָרָן גַּעַוְוָאָרָן אַמְּאָל דָּא אָוֹן אַמְּאָל דָּאָרָטָן, אַבָּעָר כְּמַעַט קוּנְמָאָל גַּיְשָׁת אָוֹן דָּעָר הַיִּם. וּוֹלְגָדָעָר גַּיְשָׁת קוּנְסְטָלָעָר. זי האט תְּמִיד גַּעַשְׁלָעָפָּט מִיט זַיך אַ שְׁוּוֹרָעָר טַעַקָּע אָוֹן אַקְעָנָט מִיט פְּאָרְבָּן, כְּדִי צַו קָאָנָעָן „אַרְיִינְשָׁפְרִינָעָן“ צַו עַמְעָן אָוֹן עַפְעָם מְאָלָן.

טְרַעְפְּנָדִיק זַיך מִיט אִיר, חָאָב אַיר זַיך נִוְשָׁתָּפָּאַרְמָאָגָט לְאַגָּנָאַוְפְּהָאָלָטָן, וּוֹיְלָזָן פְּלָעָגָט זַיך תְּמִיד אַיְלָן. אַיר זַיך זַיך זַיך זַיך זַיך זַיך זַיך גְּרוּוּסָע שְׁוֹוֹאַרְצָע אַוְיָגָן, וּוֹאָס פְּלָעָגָן אַרְיוֹסְקָוָטָן פֿון אַיר בְּלִיְּדָר לְעַגְגָלָעָר בְּנִימָלָן, אַיְזָן דָּעַרְלָאַגְּנָעָדָיק מִיר די שְׁפִיצָן פְּינָגָעָר, אַיְזָן זַיך אַגְּטָלָפָן אָיְזָן גַּעַאְיָילָן. וּלְיָאָאָהָט אַיְזָן גַּכְבָּר גַּעַוְוָעָן גַּעַלְעָד זַיך אַיר בְּפָאַטָּרָעָר. אַיְזָן לְעַמְּבָעָרָגָע מַעַן זַיך גַּעַוְוָעָן אַבָּאַלְאָנָדָרָעָן פְּרָזִוָּן מִיט אַ לִיְּבָן-קָאָפָּט. שְׁוֹיְן אַגְּנוּהָיוּבָן שְׁעָצָן אַלְסָן גַּטְמָע בְּפָאַרְטְּרָעִישָׁטָן. זַיך פְּלָעָגָט שְׁוֹיְן יְוֹלְיָאוּן שְׁוֹיְן פְּאַרְשִׁידָעָנָע זַיְיָטָן בְּאַקְוּמָעָן בְּאַשְׁטָעַוְוָגָגָעָן. צְוּוֹיְשָׁן אַנְדָּרָעָר הָאָט זַיך דָּאָן פֿון פְּאַרְשִׁידָעָנָע זַיְיָטָן בְּאַקְוּמָעָן בְּאַשְׁטָעַוְוָגָגָעָן. אַוְיְסְגָּעָפְרָוָת אַפְּאַרְטְּרָעָט פְּנוּעָם פְּרָזָעָם פֿון דָּעָר לְעַמְּבָעָרָגָע קְהָלָה דָּעָם

ד"ר חיות. דער לאזיקער פֿאָרטראַעט אִיז שְׁפֶעְמָעַר גַּעַחַנְגָּעַן אֵין רַעֲפָרָעַן זְעַמָּטוֹן זְאַל פּוֹן דָּעַר קָהָלה. זַי הָאָט אָוִיד גַּעַמָּאַט דָּעַם פֿאָרטראַעַט פּוֹנוּם לְעַמְבָּרְגָּעַר דָּבָּר נּוֹתָמָאָן.

עַס קָאַן מְעַלְעַד זַיְן, אָז סְ'אַיְן גַּרְאַד גַּנְשָׁעַן, וְאָסְ יְוָלוֹא אָקָעַר הָאָט נִישְׁתַּגְּהַאַת קִין מְעַגְּלָעְכְּיִיט צַו בָּאוֹכְן דַּי קוֹנְסְטָאָקָאַדְעָמוּעַ, צְוָלוֹבַּיַּד דָּעַם אָפְּשָׁר הָאָט אִיר טָאַלְאַנְטָ אָוִיגַּעַהָלְטָן זַיְן אָוְרְשָׁפְּרִינְגְּעַלְכְּיִיט, הָאָט פָּאַרְמָאַנְטָ אָסְ פְּרִישְׁקִיַּט, זְוִיבָּרְקִיַּט, וְאָסְ אִיז גַּיְשַׁת בָּאַפְּלָעַקְט גַּעַוְאָרוֹן מִיטַּ קִין שָׁוֹם זְיוּטִיקָּעַ אַיְנְפְּלוֹסָן.

נַּאֲךְ סְעַפְּמָעַבָּר 1939 הָאַבָּו זַיְד פֿאָרוֹזָמְלָט אֵין לְעַמְבָּרָגָאַגְּ גְּרוֹזְסָעַ צְאַל קוֹנְסְטָלָעַר, אַנְטָלָקְפָּעַגְעַן פּוֹן פּוֹלוֹן. פָּאָר יְעָדוֹן פּוֹן דַּי דָּאַזְּיקָעַ אָוְמָגְלִיקַּיַּד לְעַכְבָּע הָאָט יְוָלוֹא גַּעַחַת אָטְרִיסְטָ-זְוָאָרְטָן, אָוֹן וְוֹ דָאַס אִיז נִימְטִיךְ גַּעַוְוָעַן הָאָט זַיְד אָוִיד אָרוּוְסְגַּהְאָלְפָן מִיט וְאָסְ זַיְהָאָט גַּעַקְאָנָט. זַיְן, וְעוֹלְכָבַּע הָאָט נִישְׁתַּגְּהַאַת פָּאַרְמָאַנְטָ קִין אַיְנוֹן וְוַיְגָלְבָּלְעַד זַיְן, אָז סְ'אַיְן אִיר גַּעַלְגָּעַן אַיְנְצָאָרְדָּעַגְעַן אִירְסָ אָחָבָר, אַקְּגָּסְטָלָעַר, אִין אַוְוִוְוָגָן.

יְוָלוֹא אָקָעַרְסָ בְּיוֹלְעָרְדָּהָבָן זַיְד בָּאוֹזָוּן גַּיְשַׁת בְּלוֹוֹן אֵין לְעַמְבָּרָגָאַגְּ. גַּאֲרָ אָוִיד אָוְיָף אָוְיָסְטָלְעַגְעַן אֵין קְרָאְקָעַ, לְאַדְוָשָׁ אָוֹן וְוַאֲרָשָׁעַ, אִין לְעַמְּדָה בְּעָרְגָּה הָאָט יְוָלוֹא אָוְיָסְגַּעְשָׁמְלָט אֵין 1טַן פְּרִילְיָנְגָס-סָאַלְאָן אֵין יְוָנוֹ 1939. לְיוֹטָן קָאַטָּאַלְאָגָן פּוֹן דָּעַר דָּאַזְּיקָעַר אָוְיָסְטָלְעַגְעַן, הָאָט זַיְד דָּרָטָן גַּעַפְּגָ�ן דָּעַר פֿאָרטְרָעַט פָּאָדָה. אָוֹן דָּאַס בְּיַולדָר, "דָּעַר אָהָרָנוֹוָאָלָה". אִין יְאָר 1940 הָאָט זַיְהָאָט יְגָלְגָּדְעַמְוָעַן אֵין דָּעַר לְעַמְבָּרְגָּעַר אָוְיָסְטָלְעַגְעַן פּוֹנָעַם פָּאַרְיָוָן פּוֹן דַּי אָקוּרָאַיְנִישָׁע קִינְסְטָלָעַר-פְּלָאַסְטִיקָעַר אָוְיָף מָאַרְיָאַצְקָעַ 9. אִין דָּעַר דָּאַזְּיקָעַר אָוְיָסְטָלְעַגְעַן הָאַבָּו אָוִיד אָגְטִיְלָגְעַמְוָעַן אַלְעָ קִינְסְטָלָעַר, וְעוֹלְכָבַּע הָאַבָּו זַיְד דָּעַמְלָט גַּעַפְּגָ�ן אֵין לְעַמְבָּרָגָאַגְּ. דַּה. חַ. צְוָאָמָעַן מִיט דַּי פְּלִיטָים, עַמְלָעַכָּה חְוֵנְדָעַרְטָ מְעַמְשָׁן. דַּי אָרְבָּעָטָן פּוֹן יְוָלוֹא אָקָעַרְסָ הָאַבָּו אָרוּסְגָּרְוָוָן אַפְּרָאַיְנְטָרְעַבְּרָוָן. אִין מָאי 1941 בֵּין אִיד צְוָלוֹבַּיַּד וְוַיְגָרְנְעַלְקִיַּת אָוֹן וְוַאֲרָעָמָעַרְסָ. אִין דָּעַר רַעֲרָגָן-אַזְּעָמָעָן אַנְקָוְמָעַן אֵין מְזֻזָּי אַיז צְוָאַמְעַנְהָאָנָן: מִיט דָּעַר רַעֲרָגָן-אַזְּעָמָעָן, וְאָסְ עַר הָאָט דָּרְכָנְعַמְאָכָט. אָפְּפָאַרְגָּדִיק קִין וְוַיְלָגָע, הָאָט אִיד יוֹלְאָן אַיְבָּרְגָּעַלְאָזָות דָּעַם שְׁלִימָלָ פּוֹן מִיּוֹן צִימָעָר, וְאָסְ הָאָט זַיְד גַּעַפְּגָ�ן אֵין דָּעַמְּזָוִין, נִשְׁתַּגְּהַאַת פּוֹן יְדִישָׁן בִּיתְ-עוֹלָם בַּיִּהְוָדָה יְאַנוּסְקִיְּגָּאָס. יוָלוֹא הָאָט זַיְד שְׁטָאָרָק גַּעַפְּרִיט, וְאָסְ לְכָל הַפְּחוֹת אֵין

הולדש ווועט זי קאנגען רואיך מאָלן. איזין מאָל האָט זז געשליבּן צו מיר קייז
ווילגנע, זי האָט מיד אינפֿאַרמייט, ווֹאָס זי האָט איזן מישׁר פון דער צײַט
געשאָפּן, אונַן פונגעם מאָז פון אַיר ברוּוּ האָט מעַן געקָאנַט אָפּפֿילְן, זוי
שטעראָק זוי איזו מיר דאנְקְבָּאָר פָּאָרָן גָּעָבָּן אַיר די מעַגְּלָעְכְּקִיטַּע זֶעֶן אָרְבָּעָטָן אָז
אָז אַיבְּעָרְרִים. די פְּרִיְּד האָט אָבָּעָר לְאָגָּנָן נִוְשָׁת גַּעֲדוּרִיטַּע. אַין יוני 1941
זענען דֵּי הוֹטְלָעִיסְטָן אַגְּנָעָפָּאָלָן אוּפָּוּ רַאֲמְפָּאָרְבָּאָנָה. אָזָוּ זֶוּ מִין פָּאָרָה
ברענגען אַין ווַיְלָגָע האָט זֶוּ פָּאָרְצִוְּגָן, הָאָב אַיר שָׂוִוִּין נִישְׁת גַּעֲקָאנַט זֶוּ
אוּמְקָעָרָן קִיְּזַן לְעַמְּבָּרָג. אַיר האָב שָׂוִוִּין מִשְׁר קִיְּגָמָל נִישְׁת גַּעֲזָעָן ווַיְלָיאָ
אַקְעָר. אַונְדּוּרָע גַּעֲמִינְגָּזָעָמָע פְּרִיְּנָד האָבָּן מִיר שְׁפָעַטָּר דָּרְעָצְיוּלִיטַּע, אָז
נִישְׁת קָאָגְנָדָרִיק אַיבְּעָרְטָרָאָן דֵּי דָּרְעָנְדָרְעָנְגָּעָן, ווֹאָס דֵּי אַיְגָּנוּוֹגָעָן אַין
אַיבְּעָרְהוּיְפַּט יִדְּן האָבָּן גַּעֲמוֹזָע אַיבְּעָרְטָרָאָגָן, אָז ווַיְלָיאָ פָּוּ צָעָר, ווַיְתִּיצְּקָה
אוּן עַלְלָא צָו דָּעַם אַלְעָמָעָן, ווֹאָס אַין פָּאָרְגָּעָקָומָעָן אַרְוּם אַיִּיר, באָגָּמָעָן אַין
יאָר 1942, זֶעֶלְבָּסְטָמָאָר.

דָּעַר גַּאֲמָעָן פָּוּ ווַיְלָיאָ אַקְעָר פִּינְגְּרִירָת אַין דָּעַר רַשְ׀ימָה פָּוּ פָּאָרְלָוּסְטָן
פָּוּ דָּעַר פּוֹוִיְשָׁר קוֹלְטוֹר אַין דֵּי יַאֲרָן פָּוּ 1 סְעֻפְּשָׁעַמְבָּעָר 1939 בֵּין
1 מְעַרְזַּי 1946, ווֹאָס אַין צְנוּיָּפְּגָּעָשְׁטָעָלָט גַּעֲוָאָרָן דָּרוּכָּן פְּרָאָפְּעָסָאָר פָּוּ
וּוְאָצְלָאָזָוּעָר אַיְגָּנוּוֹרְסִיטָּעָט בָּאַלְעָסְלָאָזָוּ אַלְשָׁעָוָסְקָוּ, אַרְוִוָּסְגָּעָבָּן אַין
וּוְאָרְשָׁע אַין יַאֲרָן 1947.

יעשי אשער

יעשי אשער איז געוויאָרַן געוויאָרַן דעם 2-פֿן סעפעטער בער 1884 איז וואָרְשָׁעַ. ער האָט געשטעט פֿון אַ געווילֶדֶעֶטֶעֶ, רִיכֶעֶ וּוֹאָרְשָׁעְוֹעֶר מִשְׁפָּחָה אָזָן אַיְזָן גַּעֲוָעָן אַ גַּעֲמָטָר קָרוּב פֿון רָאַמְּצָן קָרָאַמְּשָׁטִיךְ. נַאֲכָן פָּאָרְעָדִיךְ דַּי גַּוְמָנָאָזָעַ האָט ער באָזָכֶת דַּי וּוֹאָרְשָׁעְוֹעֶר קָוָנָסְטָ-שָׁוֹלַ. אַינְעָם באָרְיכֶת פֿון דַּעַר שָׁוֹל וּוֹעֶרֶת אַגְּנָעָנְבָּן, אַזְּ ער האָט דַּאֲרָט שְׁטוּדִירָט אַיְזָן דַּי יָאָרַן 1904—1907. אַיְזָן דַּי יָאָרַן 1905—1907 האֲכָן גַּעֲשְׁטָרְיוֹקֶט דַּי סְטוּדָעָטָן פֿון דַּעַר וּוֹאָרְשָׁעְוֹעֶר קָגָסְטָ-שָׁוֹלַ. מַוְרָאַ הַאֲנָדֵיךְ פָּאָרְעָדֶעֶסֶם, האֲבָנוֹ טַילְ שִׁילָעָר, אַזְּ צְוַיְשָׁן זַיְיַ עַשְׂרָה, פָּאָרְלָאָזָט דַּאֲםָ לְאָנָדָן. אַשְׁעָר אַיְזָן אַפְּגַעְפָּאָרַן קַיְיָן בָּעָרְלִין, וּוֹ ער האָט שְׁטוּדִירָט אַיְזָן שָׁאָרְלָאָפְּגַעְפָּעָנְכָוָגָן אַדְיכָיָ טַעַטְמָה. דַּאֲ האָט ער גַּעֲרָבָעָט אַיְזָן אַזְּ אַרְכִּיטָּעְקָטָט-בָּיוֹרָאַ. ער האָט אַיְזָן יְנָגַעַר צִיְּטָ אַנְטִילְ גַּעֲנוּמָן אַיְזָן קָאָמִיסְיָן, וּוֹאָסְ האָט זִיד פָּאָרְנוּמָן מִיטָּ דַּעַר פָּרָאנָע פֿון קָגָסְעָרוּרִין דַּעַם וּוֹאוֹוָעָלַ... נַאֲכָן אַוְיָסְבָּרוֹד פֿון דַּעַר מְלָחָמָה אַיְזָן יָאָרַן 1914 אַזְּ ער גַּעֲזָוָנוּגָן גַּעֲוָעָן צְוַיְיָן צְוַיְיָן קָרָאָקָע אַיְזָן אַוְיָעָרָה-חוֹיְפָטָ עַסְטְּרִיךְ. ער קָרָעָט זִיד אָסְ קַיְיָן וּוֹאָסְ. נַאֲדָרָ ער דַּעַר גַּעֲשָׁטָרָ וּוֹעַלְמָהָ מְלָחָמָה אַרְבָּעָט אַשְׁעָר אַיְזָן מְשָׁדָ פֿון אַ לְאָנָגָעָר צִיְּטָ אַלְסָ אַרְכִּיטָּעְקָט אַיְזָן לְעַמְּבָעָרָן.

יעשי אשער שאָפָונָג אַיְזָן גַּעֲנָגָנָעָן אַיְזָן צְוַיְיָן רִיבְטָנוּגָן. ער האָט גַּעֲרָבָעָט פְּרָאָפְּעָסְיָאנָגָעָלַ אלְסָ אַרְכִּיטָּעָט אַיְזָן גַּלְיְיָצִיָּטִיךְ אַסְרָ צִיְּטָ אַפְּגַעְגָּבָן אַוְיָתָ מַאֲלָן. אַיְזָן זַיְיָן מַאֲלָעָרִיךְ הַאֲכָן זִיד דַּוְרָכָגָעָשָׁלָאָגָן לְאָנָיָשָׁעָ בְּמַעַט וּוֹיָ אַרְכִּיטָּעְקָטָאַנִּישָׁעָ שְׁטוּרִיכָן. צְוַיְיָן זַיְיָרָ סְוַבְּטָעָלָן שְׁטוּדָהָ האָט ער גַּעֲלוֹגָנָעָן צְוַגְעָפָאָסָט דַּעַם וּוֹיְבָרְגָּנְדִּיקָן קָאָלִיר אַיְזָן באַשְׁטִימָעָנְדִּיךְ זִיד גַּעֲנוּיָעָ רָאָמָעָן, האָט ער אַיְזָן זַיְיָן אַיְינָגָעָשָׁלָאָגָן דַּאֲסָ פְּאָרְטָרָאָקָטָעָ בַּיְלָד אַיְינָגָאנָגָן. אַיְזָן יָאָרַן 1914 מְרֻעָפָן מִירָ שְׁוִין אַשְׁעָרָם בַּיְלָעָר אַיְזָן דַּי קָאָלָגָנָעָן פֿון דַּעַר וּוֹאָרְשָׁעְוֹעֶר זַקְעָנְטָאַ. דַּאֲסָ זַעַנָּעָן גַּעֲוָעָן אַרְבָּעָטָן, וּוֹעַלְבָעָ מַעַן קָאָן

פארדיעבעגען צו אָרְגָּנָאַמְּנָטִיךְ פֿוֹן דָּעֵר וּוּוִינְגְּגֶס-אַרְכִּיטְּקָטוֹר. עַם הָאָט זִיד דָּאָרָט גַּעֲפָנוּן אַוּוּתָרוֹשׁ אָוּן 3 סְקִיצָן פֿוֹן וּוּוִינְגְּגֶן. אַוְרְטִילְגְּנָדוֹק אַוְיְפָן סְמָךְ פֿוֹן דַּי דָּזְוִיקָע אַרְבָּעַטָּן, קָאָן מַעַן זָאנָן, אָוּ דָעֵר קִינְסְטְּלָעֶר הָאָט זִיד אַינְטְּרָעָסְטוֹרֶט אַיְן דָעֵר עַרְשְׁטָעֶר דַּי מִיטָּן פְּרָאַכְּלָעָם פֿוֹן רְוִים פָּנוּמָעַם פְּרָאַקְּטִישׁ-עַקְּאַנְּאַמְּיִישָׂן אָוּן עַסְטָעַטִּישׁן אַסְפָּעָקָט. אַיְן דַּי שְׁפָעַטְּרָדְיקָע יָאָרָן בָּאָוּיְזָן זִיד לְאַלְעַז אַפְּטָעָר אַשְׁעָרָם בַּיְלָדְעָר אַוִית פָּאַרְשְׁדָעָן אַוְיְסְטָעַלְגָּנוּן. עַר הָאָט אַוִיר אַוִיסְגָּעַשְׁטָעַלְט אַיְן פְּרָאַקְּרִיר, וּוּ עַר הָאָט זִיד סְמָכְבִּיל בָּאָזְעַצְט, וּוּ אַוִיר אָוּן וּוּאַרְשְׁעוּוֹר „איְפָס“. זִיְנָעַ אַרְבָּעַטָּן זַעַגְעָן אַפְּט אַוִיסְגָּעַשְׁטָעַלְט גַּעֲוֹאָרָן אַיְן דַּי רַעֲצָנְזִיעָם, וּוּאָסְמָהָבָן זִיד גַּעֲדְרוֹקָט אַיְן דָעֵר „וּוִיאָדָאָמָאַשְׁמָשָׂי לְיְמָעוֹאָצְעָע“ אָוּן אַיְן אַגְּדָעָר צִוְּיְתְּשִׁיפְּט. אָוּן הָאָט דָעֵר מְאַלְעָר אַדְאָם מַוְרִזְן, שְׁרִיבְנְדִיק אַינְעָם, „פְּשָׁעַלְאָנדְן אַרְטִיסְטִיטְשָׂנוֹ“ וּוּגַעַן דָעֵר אַוִיסְשְׁטָעַלְגָּה פֿוֹן פְּוַיְלִישָׂעָמָלָעָר אָוּן פָּאָרָן בָּאָצְיְבָנָט זִיְנָעַ אַיְנְדָרוֹקָן וּוּגַעַן אַשְׁעָרָם אַרְבָּעַטָּן: „אַשְׁעָר הָאָט אַוִיסְגָּעַשְׁטָעַלְט צָוַיִּי קְלִיְנָעַ פִּינְזָאַשְׁן, וּוּאָסְמָהָבָן קָאָרָג אָוּן אַוִיסְהָרוֹס-מִיטְלָעָן, אַבָּעָר זִיְעָר שְׁמָארָק אָוּן זִיְעָר עַקְּסְפְּרָעָסִיעָ.“

אָוּן פְּרָאַקְּרִיר קַעַרְט זִיד דָעֵר קִינְסְטְּלָעֶר כְּמַעַט אַוִינְגָּאָצָן אָפְּ פֿוֹן דָעֵר אַרְכִּיטְּקָטוֹר אָוּן וּוּדְמָעַט זִיד מַעְרְסְטְּגָּנְטִיל דָעֵר מְאַלְעָרִי. אַבָּעָר דַּי קָאַמְּפָאַזְיְצִיאָנְגָּלָע בָּאַרְבָּעַטָּן פֿוֹן זִיְנָעַ בַּיְלָדְעָר הָאָט עַדְות גַּעַזְגָּט דָעַרְיוֹת, אָז זִיִּי הָאָבָן זִיד אַגְּנָעַשְׁפָּאָרֶט אַוִיפְּ אַרְכִּיטְּקָטוֹאַגְּיִישָׂע יְסָהָרוֹת. אָוּן אַשְׁעָרָם מְאַלְעָרִישָׂע אַרְבָּעַטָּן הָאָט זִיד דַּאֲסָמָס אַוִיסְגָּעַדְרִיקָט אָוּן אַגְּוּוּסְטָר סְטִילְזָאָזְצִיעָע פֿוֹן דָעֵר פָּאָרָם. אַשְׁעָר הָאָט גַּעַהְעָרֶת צַוְּ דָעֵר קַאְמְעָנוֹגְרִיאָע פֿוֹן אַינְטָעָהָלָע קִינְסְטְּלָעֶר. עַר הָאָט פָּאַרְמָאנְגָּט אַגְּרוֹזָן גַּעַשְׁמָאָק אָוּן רָאְפִּיְהָ נִוְרְטָקִיָּת אַינְעָם בָּאַהֲנְדָלָעָן דַּי טָעָמָע, זִיְנָעַ בַּיְלָדְעָר זַעַגְעָן פְּרִיְהָ נְעֻוּזָן וּוּלְכָעָסְאָיו אַבְּיְרוֹקָע אַקְצָעָסְאָרִוָּעָן. יְעַדְעָר צַיְמִיטָן פְּנַדְזָל אָוּן גַּעַוּזָן אַוִיסְגָּעַדְעָכָט. דַּי אַיְדָעָ פֿוֹן יְעַדְעָר אַרְבָּעַט זִיְנָעַר אָוּן גַּעַוּזָן דִּיםְקָרְעָשָׂ בָּאַהֲלָלָטָן אָוּן בְּלוּזָן גַּאֲדָאָן לְעַגְעַנְדָרָע אַבְּסָעַרְוֹאַצְיָע אָוּן מְעַלְלָעָ גַּעַוּזָן צַוְּ אַגְּמָדָעָקָן דַּי אַיְגָנְטִימְלָעָבָע שְׁטוֹרְבָּן, וּוּאָסְמָהָבָן זַעַגְעָן גַּעַוּזָן כָּאַרְאָקָהָ טְוִירִיסְטִישׁ בָּאָרָן דָּאָיְקָן קִינְסְטְּלָעֶר.

יְעַזְוַי אַשְׁעָר אָוּן אַוִמְּנָעָקָמוּן אָוּן יָאָר 1943 אָוּן דָּרְוִם=פְּרָאַקְּרִיר.

אברהם אסטושענא

אברהם אסטושענא אין געבוירז
געווארן אין יצאר 1889 אין אקיניעז,
ראדזימינער קרייזן. ווי באקאנט, אין
בי רעליגיעז עידן פארבאטן געווען
צו פארגנעםן זיך מיט מאלן בילדער
צדער מיט סקולפטער=ארבעטען. דעריך
בער האט א יידישער קינסטלאער, זואס
האט געתמאט פון רעליגיעז קרייזן.
געמוץ בײַקומען פיל שווערקייטן.
אווי אין טאקע געווען מיט אברהם
אסטושענא.

דער דאָזְקָעֶר בעיקער סקלופטהָר
האט זיך פארגנעםן, הויפטזעלָעָר,
מיט אויסחאָקן מצבוח. נישט לֵיכְט איז געווען דער וועג, וועלָן דער דָּאָ
זוקער יידישער בהור האט געמוות דורךמאָכוֹן, כדי צו ווערן א באָקאנטער
סקולפטעָר. א סְדַּה האט דער וונגער אברהם צו פארדאָנקען העניריק קונאן,
וועלָכָעָר האט נוֹת געדענקט די שווערקייטן, זואס ער אלִין האט געמוות
בײַקומען. וועלָנְדִּיק אַים אַרוֹסָהעָלְפָּן, האט ער אַים דערלוֹיבָּט צו געיניסן
פֿוֹן זַיְן אַטְּלִיעָ. אוֹוַי אַרְוָם איז אַסְטּוֹשָׁעָנָא, הַאַבְּנִידִיק דַּי מַעֲלָכְקִיִּת צו
אַרְבָּעָן אַן צו געיניסן פֿוֹן די אַנוּזְיַזְגַּעַן פֿוֹן דֻּעַם באַרְיַמְטַן שַׁוִּין דַּעַמְלָת
קָוָנָא, גַּעֲוָאָרָן מיט דַּעַר צִיְּת אַגְּטָעָר מַאֲדָעְלִיְּרָעָר. די לִיבָּע צו מצבָּה
מַאֲדָעְלִיְּרָגָן האט ער, זַיְוִזְט אַוִּסְטָן, גַּעֲרִשְׁנַת נַאֲך זַיְן פָּאַשְׁעָר, וּעֲלָכָעָר זַאֲלָ
חַאֲבָן גַּעַוָּן אַמְּצָבָה-קָרִיצָעָר.

אברהם אַסְמֹוּשָׁנָא הָאָט אֵין זִין שָׁאָפָּמָג פָּאָרָאִינְגִּקְּט אֵי דַי אַיְינְג
פָּאַלְעִירִישְׁקִיט פָּוּן אַ קִּינְסְּטְּלָעֶר, אֵי דַי גַּעֲשִׁיקְּטִיקְּיַת פָּוּן אַ בָּאַלְמָעָלָאָכָּע
אַ שְׂתִּיוֹנָה אַקְּטָעָר. עָרָה אָטָט נַעֲשָׁאָפָּוּן אַ סְּרָ שִׁיְינָע, אַיְנְטָרָעָסְאָנְטָעָ מְצָבָות,
אָפָּט זַיְעָר מְאַדְרָעִינְסְּטִיש אַוְיְנְגַעְפִּירְטָע. הָגָם עָרָה אֵיזָ מִיטָּ דָעָרָ צִיְּמָעָנָע
וּאוֹרָן אָוּן אַגְּנְגָנוּמְעָנָעָר אָוּן דָעְרָפָּאָרָעָגָעָר מִיְּסְטָעָר אֵין זִין פָּאָר, הָאָט עָרָ
דָאָרָ נַיְשָׁט אַיְנְמָאָל זָוָר גַּעֲמוֹזָטָ קְרִינוֹן מִיטָּ זִין גַּעֲלַעַטָּן, וּוּלְכָעָה אַכְּבָוָן
אִים גַּעֲוָאָלָט אַנְנוּוֹאָרָפָּן זַיְעָר גַּעֲשָׁמָאָק. דַי קְלִיעַנְטָן זִיְעָנָע, דָאָסָ זַעֲנָעָן
מִיְּסְטָנָס גַּעֲוָעָן רִיְיכָע יְדוֹן, וּוּאָסָמָה אַכְּבָוָן גַּעֲוָאָלָט, אָזָ דַי מְצָבָה זָאָל אַוְיָר
אַוִּיסְדְּרוֹמָן דַי פָּאָרָמְעָלְעָכְּיִיטָטָ פָּוּן דָעָרָ מְשָׁבָחָה. נַיְשָׁט קְסְגָּדִישָׁ דָעָתוֹת,
הָאָט אַסְמָוּשָׁנָאָמָאָל נַעֲשָׁאָפָּוּן אַ סְּרָ זַוְּעָתְּפָּלָעָ מְצָבָותְּהַעֲקָמָעָלָעָר מִיטָּ
אַ סְּפָעִיצִיפְּשָׁעָר יְדוּשָׁעָר אַרְגָּנָעָמָעָנָטָיק. דָעָרָ קִינְסְּטְּלָעָרָה אָטָט אָפָּט זָוָר
בָּאַנוּצָעָט מִיטָּ סִימְבָּאָלְיִישָׁעָ מְסָטָעָרָוָן וּוּיְ מְלָאָכִים, פִּינְגָּל, לִיְבוֹן, הִירְשָׁן
אַוְגָּל. אַיְנוֹעָ פָּוּן דַי עַרְנְשָׁטָעָ וּוּרְקָ אַסְמָוּשָׁנָאָמָאָל דָעָמָ גַּעֲבָוָתָ אֵיזָ דָעָר
מְצָבָה-מְאַזְּוָאָלָעָוָם פָּאָרָ דַי דַרְיִי יְדוּשָׁעָ שְׁרִיְבָּרָדָ: פְּרִיאָן, אַנְסְקִי אָוּן דִּינְגָּעָנָאָזָן
וּוּאָסָמָ גַּעֲפָגָט זָוָר אַוִּיפָּן יְדוֹשָׁן בִּיתְ-עַולְמָ אֵין וּוּרְשָׁעָ. דַי מְצָבָה אָזָן גַּעֲשָׁאָפָּוּן
אָזָן שְׁטִילָ פָּוּן אַ קְלָאָסִישָׁעָר גַּעֲבִיְיָדָ. עַמְּ בָּאָפָּוּן זָיְ אַסְרָקְלָפְּטוֹרָ=אַרְגָּנָאָ
מְעָנָטָן. בַּיְיַיְדָע זִיְיָן פָּוּנָעָס אַיְינָגָאנָגָן גַּעֲפָגָעָן זָוָר בָּאַפְּלִיגְלָטָעָ לִיְבוֹן.

אַסְמָוּשָׁנָאָמָאָל נַעֲשָׁאָפָּוּן מְצָבָותָ פָּאָרָ דַי רִיְיכָע יְדוּשָׁע אַסְמָוּלְוָרָטָע
קְרִיאָזָן, וּוּ דַי מְשָׁבָחָה פָּוּקָם, דָעָם אַיְנְגְּנִימִישָׁרָ פָּוּן בָּרָאָוָאָרָן הָאָרָצִי
הָעָלָעָר, אַ מְצָבָה פָּאָרָ הָעַלְעָנָא אַרְצִישְׁוּסְקָא, אַ מְצָבָה פָּאָרָ יְוִילָיָאָן
הָאַפְּפָעָנְשָׁטָאָגָעָן אָוּן פִּילָ אָנָדָ. עָרָה אָטָט אַוְידָ פָּאָרָקְמָבָטָהָ פָּאָרָ דַי
רִיְיכָע לְאַדְזָשָׁעָרָ פָּאָרָוִקָּאָגָאנָטָן, דַי יְעָנָרָם אָוּן אַוְידָ פָּאָרָסְמָאָנוּלָטָלָאָוָה הָעָרָ
מָאָזָן. אַסְמָוּשָׁעָאָסָ נַאֲמָעָן אַלְמָ פָּעַקְעָרָ סְפָעִיצְאַלְיִיסָטָ אַוִּיפָּן גַּעֲבִיָּטָ פָּוּן
סְקָוְלָפְּטוֹרָ אָוּן שְׁמִינְיָה אַקְּעָרָי אֵיזָ אַוְידָ בָּאָקָאנָטָ גַּעֲוָאָרָן אֵין דַי פְּוִילִישָׁע
קְרִיאָזָן. עָרָה אָטָט צָ. ב. בָּאָקוּמָעָן אַ בָּאַשְׁטָעָלָגָן אַוִּיסְצָוְרִיצָן אָזָן אַנְדָעָנְקָנְגָסָ
טָאָזָוָלָ פָּאָרָן דָעְרָמָאָרָדָעָטָן עַרְשָׁמָן פָּרְזִיעָדָעָטָן פָּוּן פְּוּלוֹן גָּאָבָרְעָלָ גָּאָרוֹטָאָ
וּוּיטָשָׁ. דָעָרָ דָאָזְוִיקָעָרָ טָאָזָוָלָ מִיטָּן אַוִּיסְגָּהָאָקָטָן בָּאָרְעָלִיעָפָּרָ פָּוּן גָּאָרוֹטָאָ
וּוּיטָשָׁן אֵיזָ שְׁפָעָטָרָ אַיְגָעָמָוִירָטָ גַּעֲוָאָרָן אֵין דַי וּוּנָטָ פָּוּן „חוֹיוֹן“ פָּוּן
טָעַבְנִיקְעָרָ אַוִּיפָּן נַאֲמָעָן פָּוּן פְּרָעוֹרְעָטָ.

חוֹזָ דָעָם אַוִּיפָּרִיןָ מְצָבָותָ, אַסְמָוּשָׁנָאָמָאָל זָוָרָ נַיְשָׁטָ פָּאָרָגְכָּלָעָ
סִיקְטָ אַנְדָעָרָעָ גַּעֲבִיטָןָ פָּוּן סְקָוְלָפְּטוֹרָ. עָרָה אָטָט נַעֲשָׁאָפָּוּן אַסְרָ בְּיוּסָטָן אָזָן
קָאַמְּפָאָזְוִיצִיעָם. זִיְיָ הָאָבָוָן זָוָרָ בָּאָזְוִוָןָ אַוְיָףָ גַּעֲנָצָעָרָ דַי אַוִּיסְטָרָעָלָגָעָן אֵיזָ
זַוְּאָרְשָׁעָ אָזָן אֵין לְאַדְזָשָׁ, הָוִיְפָטְזָעָלָעָרָ אָזָן צְוָאָמָעָהָאָגָן מִיטָּ יְדוּשָׁ
קִינְסְּטְּלָעָרְיוּשָׁ אַוִּימְפָרָעָן. עָרָה אָטָט אַוְיָףָ אַוִּיסְגָּהָאָשָׁטָעָלָטָ אָזָן דָעָרָ וּוּרְשָׁעָ-

ווער זאכענטא, ווער איז איזן יאלר 1917 איזיגעציינט געוואָרוּן פֿאָר זַיִן
סקולפֶּטְוֹר, “די יונגעַ מומער”. אינעם זעלבן יאלר האָט ער אויר אויסגעַ
שטעטלט איזן דער זאכענטא אַ בּוֹסְטְּ פֿוֹן הַ רַּ. איזן בראנָן. איזן יאלר 1919
האָט ער אויסגעַשטעטלט זיינע אַרבְּעַטְן, “דָּאָס יַיְנָלְגָּ” אָנוּ, “דָּאָס מיַידָּלְ”.
אייזן יאלר 1921 שיקט אַסְטּוֹשְׁעָנָּא אַיבָּעָר אַ גַּאנְצָעָ דָּיַּה זַיִן אַרבְּעַטְן
אויף די אויסשטעלונגָן אַן לְאַדוֹשׁ אָנוּ וּאוֹרְשָׁע. איזן לְאַדוֹשׁ שטעטלט ער
אוֹסְטְּ “צַו דָּעַר תְּפֵלָה”, “יִפְתְּחָ”, “אַיבָּעָר דָּעַר נְמָרָא”. אַוְתְּ דָּעַר אוֹסְטְּ
שטעלונגָן פֿוֹן דָּעַר וּוֹאַרְשָׁעַוּר קְהִלָּה, שטעטלט ער אוֹסְטְּ חַווִּי די דָּעַרְמָאנְטָעַ
אַרבְּעַטְן, אוֹיד אַנדְרָעַ, וּוּ: “די שְׂטִיפְּעַרְקָעַ”, “דָּעַר גְּבָיאָ”, “דָּעַר פֿאָרָה
מְרַעַשְׁ פֿוֹן עַ. פַּ”, “אַיבָּעָר סְפָּרָ”, “אַ קָּאָפְּ פֿוֹן אַ זְקוֹן”, “בְּאַטְּרָאַכְּטִיכִים”
אָנוּ אַנְדָּר.

אייזן יאלר 1923 ווערט אַסְטּוֹשְׁעָנָּאָם סְקּוֹלְפֶּטְּוֹר, “די מְוּמָעַרְשָׁאַפְּטָ”
אויסגעַצְיִינְטָ דָּרְךְ דָּעַר זאכענטא. איזן יאלר 1924 אַרְדְּגָנְטָ אַסְטּוֹשְׁעָנָּא אָיזָן
אַ גְּרוּסָע גַּעֲזָאַמְּלָטָע אַוִּיסְטּוֹלְגָּן פֿוֹן זַיִן סְקּוֹלְפֶּטְּוֹרָן אָיזָן לְאַקְפָּלָ פֿוֹן
דָּעַר וּוֹאַרְשָׁעַוּר “דָּוּשָׁעָר גַּעֲזָלְשָׁאַפְּטָ צָו פְּאַרְשְׁפְּרִירְטָן קוֹנְסָטָ”. דָּאָס יְדִישָׁע
וּוְאַנְבָּלָאָטָן, “די אַיְלָוְסְטְּרוּטָן וּאַרְ”, האָט אָיזָן 24-25 נּוֹמָעָר אַפְּגָנְדָרְקָט
אוֹ אַרְטִיכָּל זְוָעָן אַסְטּוֹשְׁעָנָּאָם שְׁאַפְּגָגָ, בְּרַעֲנֶגֶןְדִּיקָּ דָּאָס בַּיְלָדָ פֿוֹן
קִינְסְטְּלָעָר אָנוּ אַיְנִיּוּקָעָ רַעֲפְּרָאַדְּקוּצְיָעָם פֿוֹן זַיִן אַrbְּעַטְן.

צַו די ערנְסְטָעָ אַrbְּעַטְן אַסְטּוֹשְׁעָנָּאָם דָּאָרְפָּטָ מְעַן פְּאַרְעָכְעָנָּעָ דָּעַם
בּוֹסְטְּ פֿוֹן דָּעַם גְּרוּסָן יְדִישָׁן מְאַטְּמָאַטְּקָעָר אָנוּ גַּעֲלָעָרְטָן אַברָהָם
שְׁטָעָרָן, דָּעַם עַרְשָׁטָן יְדִישָׁן מְיַטְּגָלִיךְ פֿוֹן דָּעַר גַּעֲזָלְשָׁאַפְּטָ פְּרִינְדָ פֿוֹן דָּעַר
וּוְיִסְנְשָׁאַפְּטָ (די דָּאָזְיקָעָ סְקּוֹלְפֶּטְּוֹר האָט אַוּעָקְעָשָׁאָנְקָעָן דָּעַר רִיכְטָעָ
שְׁפָנְיָאָק דָּעַם בְּעַרְסָאָזְמוֹזָיִ). וּוּיְטָעָר: דָּעַם בּוֹסְטְּ פֿוֹן מְשָׁה טִימָוָן, “דָּעַר
נְבָיא יְרָמִיחּוּ” אָנוּ די בְּאַרְעָלְיעָפָן מִיטָּן בַּיְלָדָ פֿוֹן דָּרָ לְהֹזָוָקָ זְאַמְּנָהָאָחָזָ
(דָּעַם שְׁעַפְּרָעָרָפָן פֿוֹן עַסְפְּעָרָאַנְטָא), דָּעַם דָּרָ סָאָמוּלָ גַּאֲלָדְלָאָמָּ, עַלְיוֹעָ
אַושְׁעָנְשָׁקָאָזָא. די דָּעַרְמָאנְטָעָ סְקּוֹלְפֶּטְּוֹר אַrbְּעַטְן הָאָבוֹן זִיר גַּעֲפָנָעָן אַינְעָם
בְּעַרְסָאָזְמוֹזָי.

אַברָהָם אַסְטּוֹשְׁעָנָּאָן זַיִעָר פְּאַפְּלוּעָר גַּעֲוָעָן אָנוּ די זַוְאַרְשָׁעַוּר
יְדִישָׁע סְרִיּוֹן. ער אָיז גַּעֲוָעָן אַ מִיטָּגָלִיךְ פֿוֹן דָּעַר וּוֹאַרְשָׁעַוּר זאכענטא,
וּאָסְ דָּאָס אָיזָן צַו בְּאוּוֹנְדָעָרָן, וּוּילְ דָּי לְיִתְוָגָגָ פֿוֹן דָּעַר דָּאָזְיקָעָר אַינְסְטוּטִיָּ
צִיעָן אָיז גַּעֲוָאָרָן אַלְזָ מָעָרָ רַעֲאַקְצִיאָנְגָעָר אָיזָן מִמְּילָא אוֹיד אַפְּסִיסְעַמְּטִישָׁ
נוּשָׁטָ קְוִינְדִּיקָעָר דָּעַרְוָתָ, וּוּ מִירְ הָאָבוֹן חַטָּם שְׁוִין דָּעַרְמָאנְטָ, זַעֲנָעָן אַסְטּוֹשְׁעָנָּא
גַּאֲסָ אַrbְּעַטְן נִישְׁטָ נְגַרְטָ צַוְּגָעַלְאָזָזָ גַּעֲוָאָרָן אוֹיפָטָ די אַוִּיסְטּוֹלְגָגָן אָיזָן

דרער זאכענמא, נאך זענען אויד אויסגעצייכנט געווארן. זיינע סקולפטוֹרָן
האַבּוֹן זיך דערווֹאָרבּוֹן אַנְעַרְקָעָנוּגָג.
אַברָהָם אַסְטּוֹשָׁעָן אֵין גָּעוּן פֿון קְלִינְגָם וּוּסָם אָוֹן קוֹנְדִּיק
אוֹוֶת זַיִן אוֹיסְגָּעָצְעַרְמָקִיט אֵין שָׂוָּר גָּעוּן צָו גְּלִיבָן, אָז עַד פָּאָרְבָּעָמֶת
זיך מִית אָז אַרְבָּעַט, וּאָסְפָּאָדְרָעָט אַסְּרָד פִּיזְיָוּשׁ כּוֹחוֹת. דַּעַם מַזְנְגָל אַיִן
זַיִן הָאָט עַד רַעֲקָאָמְפָעָנְסִירָת מִיטָּגְרָוִיסְעָרָד אַרְבָּעָמְסָאָמְקִיט, גַּעַדְלָדִיקִיט
אוֹן הוֹבְּפָזְעַכְּלָעָר מִיטָּן כּוֹחַ פֿון זַיִן גִּיסְט.

בעת דער הַוִּילָּעִירִישָׂרָאֵלְיָהָרְאָפְּאָצִיעָה האָט דער פָּפְצִיקְיָירִיסְטָר
אַסְטּוֹשָׁעָן דָּוְרָכָעָמָכָט אַלְלָעַ גְּרוּלָן פֿון וּוּאָרְשָׁעוּר גַּעַטָּא. וּוּעַן דַּי לְאַגְּנָע
אֵין גְּעוֹאָרָן בָּאוֹנְדָרָעָם גַּעַפְּרָלָעָר, וּוּעַן עַם אֵין אַנְגָּקְוּמוּן דַּי כּוֹאָלִיע
פֿון „אוֹיסְזִוְּדָלְגָּנָעָן“ אֵין דַּי טְוִוִּיטְלָאָגָעָרָן, הָאָט אַסְּנְגָּעָטָלָעָר גַּעַט
נְרָגְנְדָעָט אַסְּנְטָלָעָר=קָאָפְּעָרָאָטָיוֹן, וּאָסְמָהָאָט פָּרָאָדוּצָרָט שְׁלִוִּיפְּשָׂטִיָּה
נְעַד אָז אַפְּרָאָשָׁעָם צָו דָּרִינִיקָן מַעַטָּאָל, וּוּיְלָאָס, „בָּאָשְׁפְּטָזְקָטָעָה הָאָבָּן
זַיִן גַּעַלְיָבָט צָו הָאָבָּן מַעַר שָׁאנָנוֹ אַיְבָּרְצָוְהָאָלָטָן. אָלָס רְוִי=מַאְטָעָרְיוֹאָל
צָו דַּעַר דָּזְוִיקָרָפְּרָאָדוּקָצָיעָה הָאָבָּן זַיִן בָּאָנוּצָט דַּי שְׁטִינְגָּרָ-בְּלָאָקָן, וּאָסְמָהָאָט
אַסְטּוֹשָׁעָן חָאָט גַּעַהָאָט אַנְגָּזָעָטָלָט אַוְיָוָן הוֹיָף פֿון זַיִן וּוּאָרְבָּעָטָט. דַּעַר
אָוּמְגָלְיָיקְלָעְכָּר אַיְנְפָאָל מִוְּתָּעַם דַּאְזְוִיקָן, „קָאָפְּעָרָאָטָיוֹו“ הָאָט צָוְגָּעָאַיִלָּט
דָּאָס אַרְוִוִּיסְפִּירָן דַּי קְיָסְטָלָעָר. גְּלִיבְּנָדִיק אֵין דַּעַמְּבָרָה כּוֹחַ פֿון דַּי אַרְבָּעָטָט
צִיְּנָעָנִישָׂן, וּאָסְמָהָאָט אַרְוִוִּיסְפִּירָן זַיִן דַּעַר דִּיְתִּישָׂרָאָרְגָּנָעָמָרָה הָאָט זַיִן אַרְבָּעָטָט
זַיִן זיך נִישְׁתָּאָוִיסְבָּהָאָלָטָן אָז אַלְלָעַ צְוָאָמָעָן אַנְגָּעָטָן אֵין דַּי אַרְבָּעָטָט
פָּאָרְטָעָכָר זַעַנְעָן זַיִן אַרְוִוִּיגְעָטָרְבָּן גְּעוֹאָרָן צָו דַּי וּוּאָגָּנָעָן, אָז אַרְוִוִּיסְגָּעָה
פִּירָט גְּעוֹאָרָן קִיּוֹן טְרָעְבְּלִינְגִּקיִי. דָּאָס אֵין גָּעוּן אֵין אַוְיָוָסְט 1942.

חַיִם אָרוּיסָאָן

חַיִם בְּנֵי מִזְרָחָן אָרוּיסָאָן אַיְזָן גַּעֲבֹויָן
 רַנְן גַּעֲוָאוֹרָן דַּעַם 28 נַאֲזָנוּמְבָּדָר 1905
 יָאָר אַיְזָן סְלָאָנָּים. וּוּעַן עַר אַיְזָן אַלְאָט
 גַּעֲוָעוֹן 3 יָאָר, הַחְאָט זִיד זִיְין פָּאָמְלִיעָן
 אַיְבָּרָגְעָטְרָאָן קִיְין לְאָדוֹזָשׁ. פִּי דַי
 יְיָנְגָסְטָעָן יָאָרָן אַזְחָאָט חַיִם גַּעֲהָאָט
 אַנְיָנוֹגָן צַו צַיְיכָעָגָעָן אַזְוָן מְזֻוּזָק.
 זִיְין לְעָרָעָר פָּוּן צַיְיכָעָגָעָן אַיְזָן וּוּאָרָד
 שִׁיבָּלָעָד גַּעֲוָעוֹן מָאָרוּץָי טְרָעָמָה
 בָּאַמֶּשׁ.

וּוּעַן סְאַיְזָן אַיְסָגְעָבָרָאָן דַי
 עַרְשָׁטָע וּוּעַלְטָמְלָחָמָה, הַחְאָט דַי פָּאָ-
 מַיְוָעָן אָרוּיסָאָן זִיד אַיְבָּרָגְעָטְרָאָן
 קִיְין מְאָסְקוּעָן, וּוּ חַיִם הַאָט בָּאַזְוּכָט
 אַרְסְוִישָׁע גַּוְמָנָאָזָע. דָּאָס יְיָנְגָל הַחְאָט
 זִיד אַנְטָצִיקָט מִיטָּדָע שִׁינְגִּיקָט פָּוּן
 דַעַר דָּאָזְוּקָעָר הַעֲרָלָעָבָר שְׂטָאָט, מִיטָּדָע
 אַיְר פָּאָרְבִּיקָן לְעָבָן, אַרְכִּיטָּעָטָהָר. וּיְ
 גַּעֲשָׁעָנִישׁן פָּוּן דַעַר גַּרְוִיסָעָר אַקְטָאָבָרָ-
 רָעָוֹאָלָזִיעָן, וּוּעַלְכָעָעָר הַחְאָט גַּעַ-
 זָעַן מִיטָּדָי אַיְיָגָעָן אַיְוָגָן, חַאָבָן אַיְם מִיטָּגָעָרִיסָן. צַוְאָמָעָן מִיטָּטָלָעָבָע
 חַבְרָיִם פְּלָעָגָט עַר זִיד אַרְוִיסְכָּאָפָן פָּוּן שְׁטוּב אַזְוָן אַגְּמָיְלָנָעָמָעָן כְּמַעַט אַיְזָן
 אַלְעָגָעָמָעָן סְטָרָאָצִיעָס פָּוּן דַי מְאָסְקוּוּעָר אַרְבָּעָתָה. גַּלְיָיְצִיְּמָה צַיְכָנָת
 עַר מִיטָּדָעָטָקָונָגָן דַי דָּעָמָאָגְסָטְרָאָצִיעָ-
 צָוָגָן.

דַי מְאָסְקוּוּעָר אַיְבָּרָלָעָבָגָעָן זַעַגָּעָן גַּעֲבָלוּבָן בִּיְיָ אַסְמָחָה בִּזְוָן סְוָף

לעבון. חיים האט מיטן גאנצן הארייז ליב באקומווען די דאזוקע פרעכטיקע שטאטט, דעריבער האט ער מיט וויטטיך אויפגעגומען דעם באשלאום פון די עעלטערן צורייקצוקערן זיך קיין לאדוש. אין לאדוש באזוכט אודיסאן אַידִי שׁע גוינטאזייע. ער וויזט אָרוּוּסָע נְרוֹיסָע שְׁפֶרָאָר-פְּעִיקִיטָן, אַבער צומֵ שטארקסטן ציט אָים צוֹ מְאַלְעָרִי. זיינע מאָדָעָן זענען חֲבִירָוּם אָנוֹ אַפְּלִוּ לערער. ער געט זיך גערן אונטער צוֹ מאָכוֹן די דעָקָרָאָרָצָיעָס צוֹ אלע שוֹלְדִי פִּיעָרָלְעָכְקִיטָן אָנוֹ וויזט אָרוּוּסָע אַין דער דאָזָוקָעָר רִיכְתָּוֹן אַסְרָאָרִיָּה לערישקייט. ער אָרגָאנְזִירָה אָוִיר אַ דְּרָאָמָאָטִישָׁן קְרִיזָן, ווֹאָס אָינוֹ אַוְיְמָנָעָה טְרָאָטוֹן אָינוֹ דער יְהִוּשָׁעָר שְׁפֶרָאָר.

אין יאר 1926 פֿאָרט הַיִּם אָוִירִסָּאָן אָרוּוּסָע שְׁמָדוֹרָן קְיִינָן פָּאָרָאִי, ווֹ ער בְּלִיבְּטָבְּ בְּיִזְן יָאָר 1931. ער לעבעט דָּאָרָט אָין שְׁלַעַכְּטָעָן מְאַטְּרָעַילָּעָן וּבְאַדְּגָן גּוֹנְגָּעָן, ווּלְכָעָ דָּרְפִּירָן אָים צָוּ סָוּפָּה צוֹ אָנוֹ עַרְגְּשָׁטָעָר קְרָאָגָהָיִיט. פָּאָרָאִי צְרוּקְקָעָד קְיִינָן פּוֹלוֹיָן, האט ער אַיְינְגָּעָאָרָהָנָט אָינוֹ פָּאָרָאִי אָנוֹ אַוְיְשָׁמָעָלָנָגָן פּוֹן זיינָע בְּיַלְדָּעָר, ווּלְכָעָ אָינוֹ אַוְיְפָעָנָמוֹעָן גּוּוֹאָרָן זְיִיָּעָר פָּאָזִיָּיוֹן.

חַיִּים אָוִירִסָּאָן אָינוֹ גּוֹעוֹן אַקְּינְסָטָלָעָר פּוֹן שְׁטָאָרָקָעָר עַמְּפִינְגְּלָעָקִיִּט. זיינָע אַרְבָּעָטָן זענען אָינוֹ דָּרָר מְעָרָהִיָּת וּוּיְהָוָת פּוֹן שְׁוֹעָרָהָן מְעַנְּטָשָׁלָעָבָן גּוֹלָאָן פּוֹן סְאַצְּיָאָלָעָ קְאָמָפָן. זיינָע בְּיַלְדָּעָר וּוּיְזָן דָּרְיוּזִיָּקָעָ לְעַבְנָסָבָן בְּאַרְדִּינְגְּנוֹגָעָן, אָינוֹ ווּלְכָעָ עַס ווּעְגָּעָטָרָן מָאָסָן מְעַנְּטָשָׁן. פָּאָרָאִי צְוִישָׁעָרָם אָוִוָּנוֹ גּוֹיְעָן פָּאָרָבִּי טִיףָן פּוֹן גּוֹטָעָן, נְאַיוּוֹעָ מְעַגְּשָׁוָן, ווֹאָס קְעָנָעָן קוּוֹם לִיְּזָעָגָן גּוֹעָנָעָן. מִיר זעָנָע אַוְיָה זיינָע בְּיַלְדָּעָר קְלִינְיָעָה הַלְּצָעָרָגָע הַיְּלָעָדָר מִיטָּמְנוֹאָטָרָה-קְרָעָמָלָעָד. ער מְאַלְעָטָמָנָשָׁן, ווֹאָס זעָנָע דָּרְשָׁלָאָנוֹן פּוֹן זְיִעָרָעָדָגָוָת, קִינְדָּעָה, ווֹאָס זעָנָע אָוּיָה וּזְקָנִים. דָּרָר קִינְסָטָלָעָר ווּנְגָדָט זְיִעָרָעָדָגָוָת, צְוִישָׁעָמָאָטָוָן, ווּזְיִזְדִּיקָה הַעֲרָלָעָכָבָן טִיףָן פּוֹן דָּרָר פְּרָעִיפְּרִיעָרָעָדָגָוָת גּוֹעָרָן צְוִישָׁעָמָאָטָוָן, ווּזְיִזְדִּיקָה הַעֲרָלָעָכָבָן טִיףָן פּוֹן דָּרָר שְׁטָאָטָמָאָט אָנוֹ פּוֹן דָּרָר פְּרָעִיפְּרִיעָרָעָדָגָוָת. אָוִירִסָּאָן טְרָאָגָט אָרָיוֹן אָינוֹ זְיִוָּן יְהִוָּדָה בְּיַלְדָּעָר עַפְּעָם אַ וּיְכָבָעָ גּוֹטָסְקִיָּת, פְּאַזְוּזָעָ אָנוֹ לְבָעָ. דָּיְנִיגְוָנָגָן צְוִישָׁהָלָעָר אָנוֹ דיַיְלְבָעָ צָוּ מְעַנְּטָשָׁן ווּרְקָן, אָזְ אַלְזָ, ווֹאָס ער שְׁאָפָט, אָינוֹ טִיףָן רִוְּגָנִידִיק.

טִוְּל בְּיַלְדָּעָר פּוֹן אָוִירִסָּאָן דָּרְעָמָגָעָן אָינוֹ זְיִעָרָעָמָאָטָיוֹן דיַיְזָעָר פּוֹן ווֹאָנוֹ גָּאָגָן, אָינוֹ ווּלְכָעָ דָּרָר גְּרוּסָעָר קִינְסָטָלָעָר הָאָט זְעַמְּאַלְעָט דיַיְ אַרְעָמָט קִיְּשָׁת אָינוֹ זעָנָע שְׁטִיבָלָעָר, ווֹי אַוְיְסָעָר אַטְּוֹשָׁמָעָט אַטְּהָנָעָנִידִיק בעַט, ווֹאָס אַיְן פְּאַרְבָּעָט מִיטָּמְנוֹאָטָרָה-קְרָעָמָלָעָדָגָוָת, אָינוֹ גָּאָרָגָנִישָׁט נְיִשְׁטָאָט. אָוִירִסָּאָן זעָנָע מִיר עַנְלָעָכָבָן בְּיַלְדָּעָר: אַפְּסָט, עַנְגָּשָׁטָבָל, אַטְּלָיְוָן פָּאַרְזָשָׁאָוּרָט אַיְוּוּלָעָט מִיטָּמָעָט לְאָנְגָּנָעָר, אַוְיְגָעָבָוּגָעָנָעָר דָּרָר. ער בְּרָעָנָט אָרוּוּסָעָמָעָט דָּרָר גּוֹטָמָ, אָינוֹ זְוּלְכָעָר

ס'לעבן די אַפְּלוּזֶנְדְּרוֹקע און געגעבעגעטס מְאַמְעָנֵט אַיִינְזוּגְנְדֵר פֿוּן דְּעַיְזַר דְּזַוְיכָר דִּירָה.

אוריסָן האָט גַּעֲמָלָט זַיְנָע בַּילְדָּעָר זַיְעָר אַינְטַעַרְעָםָאנְט, באָנוֹצְנְדִּיס
סְפַּעַצְיְּעַלְעַ פְּאָרְבָּן, זַאֲסַחְבָּן גַּעַהְעָרִיךְ אַונְטַעַרְגַּשְׁטַרְאָקְּן דַּעַס אַיְנָהָאלָט
פֿוּן געגעבעגעטס מְאַטְמַיוֹ. מעַן דָּאָרָף וּוּסְן, אָז די פְּאָרְבָּן האָט עַד אַלְיָין צָוֶ
נוֹיְפְּנְעַשְׁטָעַלְט, פְּוֹנְקָט וּוּיְסַחְבָּן דָּאָס אַמְּאָלָט גַּעַטָּאָן די מְאַלְעָרְקָלְאַסְּקָעָר.

עַטְלָעַכְעַ זַיְאָר פָּאָר דָּעָר צְוַיְּיָטָר וּוּלְלָטְ-מְהַחְמָה אַיז אַוְרִיסָן שְׂוֹעָר
קְרָאנְק גַּעַוְאָרָן, פְּאָרְלִיְּרְנְדִּיק בְּמִעְט אַיְנְגְּאָנְצָן די רָאִיתָה. עַד האָט אַיז יְעַנְעָר
צִיְּתָדְעַקְעַטְט מְעַטְשָׁנְטָן בְּלֹוִיְזְ לְוִיטְן קְלָאנְגְּ פֿוּן דָּעָר שְׁטִימָע. נַאֲכָן גַּעַוְוָט
וּוְרָן אַיז גַּעַקְוּמָעָן אָוּ גַּעַדְרָוָגָן אַיז די פְּאָרְבָּן-טָעַנְעָר פֿוּן אַוְרִיסָן
בַּילְדָּעָר, עַם שְׁמַיְּאָט זַיְעָר סְבֻּטְעַלְקִיְּת.

איְזַיְאָר 1938 האָט אַוְרִיסָן אַיְנְגְּאָנְדָּגָט אַיז אַיְסְמַטְעַלְמָאָגְ פֿוּן זַיְנָע
בַּילְדָּעָר אַיז וּלְקָנָע אַיז אַיְן טְשַׁעַנְסְטָאָכָאָוּ. אַיז וּוּאַרְשָׁעַ זַעַנְעָן גַּעַוְוָיזְ גַּעַנְעָז
וּוְרָן עַטְלָעַכְעַ זַיְנָע בַּילְדָּעָר אַוְיָף וּוּבְּיָוִיְיָ אַוְסְמַטְעַלְמָוָגְ פֿוּן זַיְדִּישָׁע
קִינְגְּסְטָלְעָר-פְּלָאַסְטִיקָעָר אַיז פְּרָוִילְגָן 1939. וּוּגָן דָּעָר וּלְקָנָע אַוְיָם
שְׁטַעַנְגָּן האָבָּן גַּעַשְׁבָּוּן דָּעָר בְּאַקְאַנְטָעָר עַסְיָאִיסָט אַיז קוֹנְסָט-קְרִיטִּיקָר
נַפְתָּלִי זַיְנְגָּנָג אַיז דָּעָר פְּעַלְעַטְאָגְנוּסָט בְּנִ-צְיוּן קִיטָּה (בִּידְעָ זַעַנְעָן אַמוֹזָעָן
קוֹמָעוֹן בעַת דָּעָר אַקְוָפָאַצְיָע) אַיז אַיז די „לְיִטְעָרָאַרְשָׁע-בְּלָעַטָּר“ פֿוּן 27
מאי 1938 — דָעָר אַוְיָטָר פֿוּן דְּאָזְיָקָן אַרְטִּיקָר.

איְזַיְאָר 1939 האָט אַוְרִיסָן גַּעַמְלָט פִּיאַזְוָן פֿוּן מְעַרְבָּ-אַוְקְרָאַגְעָע,
פֿוּן דָּעָר גַּעַנְגָּט אַרְוּם טְאָרְנְגְּפָאָל. 14 טָעָן פְּאָרָן מְלָחָמָה-אַוְסְבָּרוֹר, האָט
זָוֶר דָּעָר לִיְּגָסְטָלְעָר צְרוּקָנְעָרְטָקְיָוּן טְשַׁעַנְסְטָאָכָאָוּ, וּוּ עַד האָט גַּעַוְוָינְט
איְזַלְעַצְטָן זַיְאָר דָּעָר מְלָחָמָה. נַאֲכָן אַנְפָאָל פֿוּן הַוְּתָלְעָר-דִּיְתְּשָׁלָאָנדָ
אוֹפָ פְּוּלִין אַיז אַיְם צְוָאַמָּעָן מִיטָּ דָעָר פְּרָוִי גַּעַלְגָּעָן צְוָ אַנְטְּלִוְוָן אַיְךְ
מְזָרָה. זַיְיָ האָבָּן זַיְדָ בָּאוֹעַצְטָן אַיז בָּאַלְעָכָאָוּ. דָאָהָאָט עַד אַוְיָסְרָר מִיטָּ
מְאַלְעָדִי זָוֶר אַוְיָד בָּאַשְׁעַפְטִיקָט מִיטָּ פְּעַדְאָגְנִישָׁר אַרְבָּעָט. אַיז פְּרָוִילְגָן
1941. אַיז אַוְרִיסָן גַּעַקְוּמָעָן קִיְיָ בִּיאַלְיִסְטָאָק בָּאַזְוָן זַיְן שְׂוֹעָר קְרָאנְקָע
מוֹתָה. דָאָרָת האָט אַיְם גַּעַטְרָאָפָן די מְלָחָמָה. עַם אַיְם נִשְׁתַּחַת גַּעַלְגָּעָן
צְוָ עַוְאַקְוָאָרָן זַיְדָ אַיז הַיְנְטָרְלָאָנדָ.

איְזַיְאָר 1941 אַיז אַוְרִיסָן מִיטָּ אַלְעָרְיָהָן פְּאָרְשְׁפָאָרָט גַּעַוְאָרָן אַיז
גַּעַטָּא. פְּוֹנְקָט וּוּ אַסְרָר אַנְדָרָעָ מְאַלְעָרָט אַיז עַד גַּעַזְוָנְגָּעָן גַּעַוְוָן צְוָ אַרְזָ
בְּעַטָּן אַיז דָעָר אַטְלָיְעָ פֿוּן אַסְקָאָר סְפַּעַנְגָּעָם, קְאַפְּרִינְדִּיק אַוְיָפָן בָּאַפְּעָל פֿוּן
דְּאָזְיָקָן דִּיְתְּשָׁה דָעָר פֿוּן די קְלָאַסְיָקָעָר פֿוּן דָעָר וּוּלְלָטְ-קוֹנְסָט. די

לאפויום פַּלעגט סטעגעט אָרוֹוִישְׁלִיקְן קִיּוֹן דִּיְתְּשֵׁלָאנָה, וּוּ עָרָהָאָט זַיִן
פַּאֲרָקּוֹיפְּטַ פַּאֲרַד גַּוְתָּעָ פְּרִיזְן.
גַּעֲפִינְעַנְדרִיךְ זַיִד אַיּוֹן בִּיאַלְיְזְמַנְטָקָעָר גַּעַטָּא, הַאָט אָרוֹוִיסְאָן זַיִד פַּאֲרַד
אַיְנְטְּעַרְעַסְיְּרַט מִוּטָּן יְוָגָן, פִּילְצְוֹאָנְגְּדוּקְן קִינְסְטְּלִיעָר יְצָחָק צְעַלְגְּיִקְעָר, קָאָרָעָ
גִּירָּת זַיִנָּע אַרְבָּעָטָן.
חַיִּים אָרוֹוִיסְאָן אַיּוֹן אָוְמְגַעְקָוְמָעָן בַּעַת דָּעָר צְוּוֹיְטָעָר, "אַקְצִיעָ", וְעַלְכָּעָ
איַן דּוֹרְמְגַעְפִּירָט גַּעַוְאָרָן אַיּוֹן בִּיאַלְיְזְמַנְטָקָעָר גַּעַטָּא אַיּוֹן יָאָר 1943.

הענעד בארטשינסקי

הענעד בארטשינסקי איז געביירן געווארן דעם 15-טן דיעצטember 1896 אין לאדוש. ער האט געשטאטט פון אן ארעמער קליגנברגער בעבר יידיז שער חיים. אין צנחיב האט ער זיך געלערגט איז דער פריואטער צייכן-שול פון קאנצעגבאגען איז לאדוש. דארט האבן אויך געשטעלט די ערשה מע טרייט: ארטור שיק, בראנער און שמואל פינקלשטיין. שבעטער האט זיך בארטשינסקי א געויסע צייט גע-געטט איז וארשען. אין יאָר 1919 איז גארטשינסקי אנטקומען קיין דראונן און געווארן אנטגענומען איז דער דארט-טיקער קומס-אקטדעמעע.

אויפן דרייטן יאָר פון זיינע שטודיעס האט ער באַקומווען דעם מייסטער טיטל ביימ באָרים מאָלער, דעם פראָפֿאסָר טיטער. שווין אינעם פריסטן עלטער האט הענעד באָרטשינסקי געזוינן אויף זיך די אויפֿטער זאָמְקִיט אלס איז אויסער גענווינלאָר דינאָמיישער טאלאנט. בעת דער ערשטער וועלט-מלחמה, האט באָרטשינסקי, זיינדריך גאנַך דעמלט איז לאדוש, געהערת צו דער לֵיטעראַריש-קִינְסְטָלֶעָרִישָׁר גַּרְוָעָה, "יִנְגְּ יִדְוִישָׁ", וועמענָם מיט-גילדער עם זענען אויך געווען: יאנְקָל אַדְלָעָר, מאָרָק שוֹאָרִי, יצָחָק בָּרָאָוּנָר, מ. ברָאָדָרָזָן און צָנָה.

די גראפע האט אויר ארוומגעען אן אייגעגע צייטשטייפט, וואם איז

גערדרוקט געווען אויף דיק פאקט-פפאפור.

מייט בארטשינסקי האב אויר זיך באקענט איז יאָר 1920 איז דראעדן.

הגענד בארטשינסקי איז צוישן די יומגע קינסטלער געווען אַ גרייסער ענטויזאָסט און דאס, וואָס ער פֿלאָגט שאָז, האט פֿולַשְׁטֶעַנְדִּיק אַגְּטַז שפֿראָקְן דעם פֿאָטָס פֿוֹן זַיְן קִינְסְּטֶלְעָרְשִׁין גְּלוּבְּן. סַאֲזֵן וּעְרְתָּא אוֹרְזַעְזַע צוֹגְבָּן, אַז אַז דער דראָודְגָּעָר אַקָּאָדְמִיעָ, וּעְלְכָעַ האָט זַיְן גְּפוּגָן אַוְיָז דער באָרִימְטָעָר בְּרוּלְיְישָׂעָר-טַעַרְאָסָעָ, אַז בעָת אָנוֹזְעָרָעָ שְׁפָאָצְיָרָן אַיבָּעָרָן צוֹוְינְגָּעָר אַדְעָר אַיבָּעָר די נַאֲסָן פֿונְגָּעָט אַלְטְּמְטְּמִילְעָכָן דְּרָעָדוֹן — האָט ער מִיטְמִיר כְּמֻעְטְּ שְׁמַנְדִּיק גַּעַשְׁמִיעָסָט אַז אַ גַּעַשְׁמָאָקָן, זַאְפְּטִיקְן יְרוּשָׁאָמָר זַיְעְנְדִּיק אַז דְּרָעָדוֹן, האָט באָרִטְשְׁינְסְּקִי פֿלאָגָט דְּרָעָדוֹן, האָט זַיְן זַעַדְאָטָט, אַז ער שַׁאָפְּטָס סְבִּיבָה. וּעְן באָרִטְשְׁינְסְּקִי פֿלאָגָט דְּרָעָדוֹן, האָט זַיְן זַעַדְאָט אַז מִיטְמִיר גַּעַשְׁמִיעָסָט בְּילְדָּרָעָר. דְּרָרְבָּעָר האָבָּן זַיְנָע אַוְיְסְפִּירָן גַּעַמְעָט זַיְן אַז וּנְדָרָעָן אַיְנְדָּרָק אַוְיָז זַיְנָע מִיטְשְׁמָוּסָהָר, אַוְיְסְאַיְבָּנוּסָקִי בְּמֻעְטְּ זַיְן אַז אַפְּטִישָׁע וּוּרְקוֹנָגָה. באָרִטְשְׁינְסְּקִי אַז גַּעַוְוָעָט אַזְוִי עַמְפְּנָדָלָעָר, אַז וּעְן ער פֿלאָגָט מִיטְמִיר עַמְעָצָן דְּרָעָדוֹן, האָט זַיְן פְּנִים אַז אַפְּלִיאָו זַיְן גַּאנְצְעָר קְרָפְּרָעָר אַז אַוְיְפָהָר וּוּבְּרִירָת. זַיְן גַּוְוִיכָט אַז גַּעַוְאָרָן אַיְוְגָּעָשְׁרוּמָפָן, די אַוְיָז — פָּוֹן טָאַש אַ גְּרוּיסָן, רְוָטָן טָוָר אַז אַטְרָקְשָׁן מַוְסְטָעָר. די דְּאַזְוִיקָע בְּאַז וּנְגָגָג זַיְנָע אַז גַּעַוְוָע זַיְן אַז צִיְּבָן, אַז ער האָט שְׁוִין נִישְׁתָּמָע מַעַר וּוּאַם צְוּזָגָעָן צַו זַיְנָע דִּיְה.

באָרִטְשְׁינְסְּקִי אַז גַּעַוְוָע אַז אַוְמְדָרְמִידְלָעְכָּר שְׁעַפְּרָע אַז אַיד קָעָן כְּמֻעְטְּ נִישְׁתָּגָּד אַיְינָעָם אַזְזָל קִינְסְּטֶלְעָר, וּעְלְכָבָר זַאֲלָא אַיְשְׁטָאָפָן זַיְן פָּוֹן אַזְוָן דעם זַעֲלָבָן מַאֲדָעָל צַו שַׁאֲפָן. אַזְוִי פֿיל בְּילְדָּר אַזְוָן צַעְנְדְּלִיכְעָר צַיְּיכָן-סְקָלְיוּצָן, ער פֿלאָגָט דְּרָרְבָּעָר פְּאַרְמָאָטָעָרָן בְּזַי נִאָר אַז זַיְן, אַז זַעַם מַאֲדָעָל. בעָת דער אַרְבָּעָט פֿלאָגָט ער זַיְן אַיְגָּנָאָגָּזָן גַּישָׁת רְעַבְּנָעָן מִיטְמִיר צַיְּיטָחָן פָּוֹן עַסְן אַדְעָר אַפְּרוֹן, אַוְיָז וּזְאַס ער פֿלאָגָט זַיְן דְּרָעְלָוִבָּן נִאָר נְאָכָן פְּאָרָעָנְדִּיקָן די אַרְבָּעָט. סַאֲזֵן אַיְגָּנְטָרָעָסָאנָט, אַז זַיְנָע סַאֲדָלָעָן פֿלאָגָט ער אַוְיְסְקָלְיוּבָן הוּיְפָטוּסְכָּלְעָד פָּוֹן די אַרְעָמָע שִׁיבְּטָן, ער מִיעָן וּזְאַס טִיפְּפָר צַו בְּאַקְעָנָעָן זַיְן מִיטְמִיר יְעָדָן פָּוֹן די דְּאַזְוִיקָע מַעְנְטִישָׁן, ער פֿלאָגָט אַפְּיָלוֹ זַאֲרָגָן פָּאָר זַיְן, פֿלאָגָט זַיְן בְּאַמְיוּן, אַז די אַקָּאָדְמִיעָז וּזְאַל די דְּאַזְוִיקָע מַעְנְטִישָׁן הָעָכָרָן דעם אַפְּצָאָל פָּאָר די שְׁעָהָן פָּוֹן פָּאָזָר. וּעְנָן נִיְיעָם מַאֲדָעָל האָט ער גַּעַקְאָגָט דְּעַרְצָיוּלָן אַסְר אַיְגָּנְטָרָעָסָאנָט זַאָכָן. וּדְעָדר מַאֲדָעָל אַז גַּעַוְוָע פָּאָר אַיְם אַז אַמְתָּע אַיבָּעָרְלָעְבָּוּגָן.

בארטשינסקי האט אויד נישט פארטשינקלעסיקט די קאטפֿאַיזיע. ער פְּלָעַנְט זַי שַׁפְּן חַוִּיפְּטוּכְּלָעֶר אוֹפְּ מַאֲטִיוֹן פָּנוּנָם לְעֵבֶן פַּן די פּוֹלוּיְישָׁן יִזְן. ער האט, צ. ב., גַּעַשְׂפָּן צַוְּוִי וּזְאַרְאַנְטָן פַּן אַ וּזְאַסְטְּרַעְגָּעֶר, אַ יַּד אַלְרָגְּנָעֶר, אַ יַּד מִיטַּ אַ סְּפָּר אָוֹן עַנְלָעַבָּע מַאֲטִיוֹן.

הענער בארטשינסקי איז פַּן דער נַאֲטָמָר זַיְגָּר גַּעַוּוֹן אַ רַּאֲטַמְּאַנְטִיקָּר, אָוֹן הָגָם ער אַיְזָן גַּעַצְוּוֹנָגָעָן גַּעַוּוֹן צַוְּ לְעֵבֶן אַגְּדָעָרְשׁ וּוּ ער האט גַּעַלְוּמָט, פְּלָעַנְט ער דָּאָר קָאָגָעָן אַרְוִיסְפִּילָּוּן די פְּסִיכִיךְ פַּן די בְּאַעֲוָלְהַמְּעָן מַעֲנְטָשָׁן, וּוּאָסְטָה אָכְבָּן אַיְסָטָרְמָעָן גַּעַנְצָנְדִּיק אַוּסְטְּרַדְּרִיךְן זַיְעָרָע אַיבְּעָרְלָעְבִּיגָּעָן דָּוָרָךְ זַיְעָרָע פִּזְוְאַנְטָמִיעָם. בארטשינסקי האט פִּינְט גַּעַנְטָשָׁן די קְלִיְּנוּבְּרָגְּעָרְלָעְבָּעָ סְבִּיבָה אָזְנָט פְּלָעַנְט סָאַרְקָאַסְטִישָׁ אַוּסְטָהָן די קוֹנְסְטָלָעָר, בִּי זַוְּלָבָעָ ער פְּלָעַנְט בְּאַמְּעָרָקָן אַ וּוּלָן צַוְּ מַאֲכָבָן אַ קָּרְעִירָע אַיְן די אַזְוִי גַּעַרְפּוּעָגָעָה הַכְּבָרָעָ סְפָּרָעָן.

הָגָם בארטשינסקי האט זַיְד זַיְעָר דָּעְלִיקָּט בְּאַצְוֹינָן צַוְּ זַיְגָּר חָבִים, פְּלָעַנְט ער גַּוְשָׁט אַיְנְמָאָל, וּוּוּן עַמְּעַצְּעָר פַּן זַיְ אַיְסָטְמָעְטָאָגָעָן, ער וְאָל אַרְוִיסְזָאָן זַיְן מִינְגָּנָן וּוּגָּנָן זַיְעָרָע אַרְבָּעָטָן, גַּעַבָּן אַזְאָ אַוּפְּרִיכְטִיקָּעָ אַפְּשָׁעָזָגָן, אַזְאָ ער האט אַפְּטָה וּוּיְתִיכְלָעָר גַּעַרְאָפָּהָן דָּעְזָה פָּאָרְהָאָבָּן, אַיְסָטָמָעָן טַאֲקָעָר די חָבִים זַיְגָּעָן פַּן דָּרְעוֹדָעָן שְׁתָאָרָק גַּעַשְׁעָצָט. קִיְּזָה גַּעַרְהָאָט, צַוְּמָ בִּיְשָׁפְּיָן, בִּזְוּ אַחֲרָר נִישְׁתָּמָעָן גַּעַוְאָגָט אַרְוִיסְזָאָן זַיְן מִיְּנָגָן וּוּגָּנָן די אַרְבָּעָטָן פָּגָעָם סְקוּלְפְּטָוָר קְרוּשָׁמָאָה פָּגָל, וּוּלְכָבָר אַיְזָ שְׁפָעָן טָעָר גַּעַוְאָרָן אַ פְּרָאָפְּעָסָאָר פַּן דָּעָר אַרְלָסְרוּר אַקְאָדָעָמָי. פָּאָל אַיְזָ בְּאַקְאָגָט גַּעַוְעָן מִטְּזָבָן זַיְן הַיְצָעָר גַּטְאָה, אַכְבָּר דָּעָר זַוְּלָבָעָר פָּאָל פְּלָעַנְט רָוִאָיק אַוִּיסְהָעָרָן בארטשינסקי מִינְגָּנָן וּוּגָּנָן זַיְגָּעָרָעָן. אַוִּיד אַיְן פָּאָלָם אַפְּוּוּגָהָיִת פְּלָעַנְט בארטשינסקי נִישְׁתָּמָעָן זַיְן רָזְיָק דָּוִיט גַּאֲזָטְיכָּל. שַׁוְּיָן אַיְן דָּרְעוֹדָעָן זַוְּעָנָן אַ סְּדָר פְּאָרְעָדָר פַּן זַיְן קוֹגָטָה אָזְנָסְמָאָל אַיְגְּמָעָרְסָאָגָט, אַזְאָ דָּאָם זַוְּעָנָן גַּעַוְעָן כְּמַעַט אַיְסָטָמָעָן שְׁלִוְסְלָעָר דִּיְתָשָׁן, נִישְׁתָּמָעָן אַלְמָעָן אַבְּעָרְפּוּלָעָט בארטשינסקי אַפְּגָעָבָן זַיְגָּע בְּוּלְהָרָעָר. ער פְּלָעַנְט זַיְד אַפְּטָה מַאֲכָבָן נִישְׁתָּמָעָרְנָדָיק, וּוּנָן ער האט אַפְּגָעָט אַוִּיפְּ אַ בְּעַלְזָן, וּוּמְעָמָן ער האט נִישְׁתָּמָעָט גַּעַכְמָעָט. וּוּנָן, דָּקָעָן, ער האט בָּאָמְרָקָט, אַזְאָ עַמְּעַיְּזָהָט אַיְסָטָמָעָקָט פְּאָלָן, אַזְאָ ער האט צַוְּ אַזְאָ אַבְּלָד אַזְוּקְצְּוּשְׁעָקָעָן. סְזָעָנָן גַּעַוְעָן אַפְּלָוּ פְּאָלָן, אַזְאָ ער האט צַוְּ אַזְאָ פְּאָרְעָדָר פַּן זַיְן טַאֲלָאָגָט אַלְיָוּ אַזְוּקְצְּוּשְׁעָקָעָן דָּאָסְ-בְּיָלָד אַיְן שְׁטָובָ אַרְיָין. בארטשינסקי האט תְּמִיד זַיְד אַרְוִיסְגָּוָאנָט מִיטַּמְּטָרָסָם אַכְטָנוֹגָן אָוּן גַּעַוְעָן גַּעַוְעָן גַּעַוְעָן, פְּרִישְׁמָאָגָן, קַאֲצְעָגְלָעְקָאָגָעָן, מִיטַּמְּטָרָסָם אַכְטָנוֹגָן אָוּן גַּעַוְעָן האַרְצִיךְ באַפְּרִינְגְּדָעָט.

צום ערשותן מאָל האָב אַיד זִיד געטראָפּוּ מִוּת באָרטשינסקין, אַינְעַם
הוֹף פּוֹן אַ קְלִיִּין הוֹיז, וְאָס אַיז גַּעֲשַׁתְּאַגְּנוּן בֵּי אַ סְקוּוּר אַוְיףּ דֻּעַם אַזְוִי
געַרְופְּעַנְעָם פִּילְגִּישָׁעֶר פְּלָאָזִי אַיז דְּרַעְזָדָעַן. דָּאָס אַיז גַּעֲוֹעַן הַאָרֶץ נָאָר דָּעַר
ערַשְׁתָּעָר וּוּלְטָפְּ-מַלחָמָה, בָּעַת דַּי פָּעַטְלִיוּרָעַ-פָּאנְרָאָמָעַן אַיז אַיסְקָרָאַגְּנָעַ. אַוְיףּ
דֻּעַם דָּאָזְיָקָן הוֹיפּ הַאָבָן זִיד אוּוּפְּגַּעַתְּהַאָלָטָן עַטְלָעַכְעַ צַעֲנָדְלִיק יְתָהָמִים נָאָר
די קְרַבְּגָוֹת פּוֹן דַּי פָּאנְרָאָמָעַן. באָרטשינסקי האָט שַׁהְגַּלְאָגָג פָּאָרְבָּאָכָט
מִיטַּדַּי אָוּמְגָלְקָלָעַכְעַ קוֹנְדָּרָעַ, האָט באָזְוַנְדָּרָעַ פּוֹן זַיִּי סְקִיצִירָט, גַּעַרְאָכָט
זַיִּי מְתָנוֹת, אַיז גַּעַרְיָת גַּעֲוֹעַן בֵּי מְרָעָרוֹן.

איַן יָאָר 1920, בעַתְּן באָרטִימְטָן קָאָפּ-פּוֹטְשָׁ, דֻּעַם פָּאָרטִיגְיָעֶר פּוֹן יְהִוְלָעָרָן,
הָאָט באָרטשינסקי גַּעַהָאָלָטָן זַיִּי אַטְמָלִיעַ אַיז דָּעַר נָאָגְעַט פּוֹנָעַם דְּרַעְזָדָעַר
אוּוְינְגָּעָר, פּוֹגְוֹאָגְּנוּן עַר הָאָט גַּעֲקָנָט אַבְּסָהְרוּוֹרָן דֻּעַם גַּעֲגָנָצָן פָּאָרְלוֹוִיָּה פּוֹן
די קָאָפְּנוֹן, וּוּלְכָבָעַ זַעֲגָנָעַן אַגְּנוּנָגָנָעַן פָּאָרְבָּהָרָשָׁן דַּי פָּאָסָט אַיז דֻּעַם
טַעַלְגָּנָאָתָה. אַיז דֻּעַם זַעֲלָבָן טָאָגָן האָבָן אַיז אַיז זַיִּי אַטְמָלִיעַ גַּעַרְאָפְּנוֹן פָּאָרָה
וּוּלְכָבָעַ זַעֲגָנָעַן אַיז דַּי גָּאָסָן-קָאָפְּנוֹן אַיז זַוְּיִישָׁן זַיִּי אַוְיךָ אַלְמָטָה באָקָאָטָה זַיִּי,
וּוּלְכָבָעַ האָבָן אַיז אַמְּאָל פָּאָזִירָט צּוֹ פָּאָרְשִׂידָעָן בֵּי לְדָרָעָר.

בְּיַם באָרטִינְדִּיקָן די דְּרַעְזָדָעַר קוֹנוֹסְטָ-אַקְאָדָעָמִיעַ איַן יָאָר 1924,
הָאָט באָרטשינסקי דְּרַעְנוּרִיכְט זַיִּי ערַשְׁתָּן עַרְגְּסָטָן דְּרַעְפְּטָלָגָן. איַן יְנַגְּעַם
יאָרְבָּהָרָשָׁן קָאָגְקָוָרָם אַוְיףּ אַ פְּלָאָקָאָט. איַן דֻּעַם דָּאָזְיָקָן קָאָגְקָוָרָם האָבָן אַנְטִילְגָּעָה
נוּמָעַן מָאָלָעָר אַיז גַּרְאָפִיקָעָר פּוֹן פָּאָרְשִׂידָעָן אַיְירָאָפְּעִישָׁע לְעַנְדָּר אַיז
אַפְּלִיוֹן פּוֹן יְעַנְדָּר זַיִּי אַקְעָן.

פּוֹן זַוְּיִישָׁן די צַוְּנָשִׁיקָטָעַ העַכְּבָר 300 אַרְבָּעָטָן הָאָט דֻּעַם ערַשְׁתָּן פְּרִיָּן
בְּאַקְוּמוּן דָּעַר פְּלָאָקָאָט פּוֹן באָרטשינסקי. דַּעַמְּלָת הָאָט די גַּאנְצָע דִּיְמִישְׁ-
שָׁעַ פְּרַעְסָע זִיד צַוְּנָגָנָעַן אַיז לוֹבְּגַעְזָאָגָנָעַן לְכָבְּדָה דֻּעַם דָּאָזְיָקָן „דִּיְמִישְׁוֹן“
קִינְסְטָלָעָר, וּוּלְכָבָר הָאָט דָּעַר עַרְשְׁתָּעָר נָאָר דָּעַר וּוּלְטָפְּ-מַלחָמָה באַקְוּמוּן
אַזְוָאָה הַיְּכָעָ אַוְסְצִיְּבָעָנוּנָגָן. איַן יְעַנְדָּר צִיְּתָ אַיז באָרטשינסקי אַדוֹסְגָּעָה
פָּאָרָה אַיז פָּאָרְבִּינְדָּוָגָן מִיטַּז זַיִּעַ שְׁטוּרְיָעָס קִיְּזָן פָּרָאָקְרִיָּד אַיז שְׁפָאָנְגָּעָה.
אַירְבָּהָרָשָׁן אַיז דַּעַמְּלָת בְּאַקְוּמוּן פּוֹן אַיז אַ בְּרִיוֹן פּוֹן מָאָלָעָרָאָ, איַן וּוּלְכָבָר
הָאָט מִיטַּז אַנְמְצִיאָוָגָן באַשְׁרִיבָן די שִׁיְּנִיקִיָּט פּוֹן דָּעַר דָּאָרְטִיקָעָר קִירְדָּעָלָה
טְרָאָנְסִיטָּא, וְאָס אַיז אַמְּאָל גַּעֲוֹעַן אַ שְׁוֹלָ. עַס דָּאָכָט זִיד מִיר, אוֹ אַיז דֻּעַם
דָּאָזְיָקָן בְּרִיוֹן טְאָקָעָה הָאָט עַר גַּעֲמָכָט אַ סְקוּיָּז פּוֹן אַ פָּרָאָגְמָעָנָט פּוֹן דָּעַר
אַינְעַרְלָעַכְעָר אַרְנָאָמָעָנָטָם מִיטַּז הַעֲבָרָעִישָׁע אַוְיְשָׁרְוִיפְּטָן. פּוֹן זַיִּעַ רִיזְעָס
הָאָט באָרטשינסקי גַּעַרְאָכָט אַסְטָאָקָעָרָעָן אַיז צִיְּבָעָנוּנָגָעָן. מִיטַּז גַּרְוִוִּס
עַמְּדוֹזָאָזָם הָאָט דָּעַר קִינְסְטָלָעָר דְּרַעְצִיְּלָט וּוּגָן דָּעַר שִׁיְּנִיקִיָּט פּוֹן שְׁפָאָנִיָּעָה

בגדר דער גייסט פע דעם אמאלוּקָן בְּלִיעַנְדוֹן יְרוּשָׁאֵל יְשֻׁבָּה.

בארטשננסקי האט זיך נישט צוריינגען פון באראָדבעטען די סאמען
שווערטשען און סאמען קאמפּלַיזִירטשטע מאַטְיוֹן, עס האָבוֹ נישט עקיזֶין-
טירט פאָר אַים קיין שטערונגנען, וועלכּע מען קאָן נישט בִּיקומען, קיין שום
טעמען, וועלכּע ער זאָל נישט אַימְשָׁאנְד זיין צו געבן אַ פֿונְסְטָלְעֵרְיעָשָׂן-
פֿאָרָם. ער אַיז אוּיד געווין אַ גְּרוּזְסָעָר עֲרוֹדְוִיט אַון קענער פון דער אַיְתָא-
ליינְישָׂר מַאלְעָרְדִּי, פון וועלכּע ער האָט צוּמָעָרְסָטוֹן פֿאָרְעָרְטָמְנָא-
רעְטָאָן, באַטְיוֹשְׁעָלְלָעָן. פון די שְׁפָאָנוּשׂ מַיְסָטָרְעָרְטָעָן ער זיך אַנטְצִיקְטָמִין
על גְּרָעָקָא אַון גְּאַיאָן.

ס' אין אינטערנסאנט, אז בארטשינסקי האט אויגנונגשטעלט זייןע אָר בעטן נאָז אַין לאָדוֹשׁ, וווען ער אַין אלט געוווען קוים 18 יַאֲךָ, נוישט האָבנְדרִיך היגטער זיך קֵיָן שומ מאָלער-שול. בעט דער ערשותער וועלט-מלחההה האָט באָרטשינסקי זיך באָקענט מיט דעם נרויסן יידישן סקוּלְפְּטָאָר הענער גֶּלְעָד צענשטיין. אַין יַאֲךָ 1917 שטעטלט באָרטשינסקי אויס אַין די זאלְן פֿון דער וואָרטשעוער „זַאֲכָנְטָא“. זַיְעָג בְּיַהְעָדָר זענען דעם לְטָא אַזְוָרִיך צוֹאָמְנָעָשְׂטָיעַ, ווי הַעֲגָרִיך קָאנָג, סְפָּאָנוּסְלָאָזְוָן. די דָּאַזְוָקָע אָרְבָּעַן, ווֹאָס אַין דָּעַמְלָט אַיְסְנָעָשְׂטָעלְט גַּעַוְאָרְזָן, האָט גַּעַרְאָגָן דָּעַם גַּאֲמָעַן, דער פָּאָרטְרָעָט פֿון יַ. ס.“. אַין יַאֲךָ 1921 האָט דער קִינְסְטָלָעָר אַיְבָּרְגָּעָשָׂקָט פֿון דְּרָעְזְדָּעַן פָּאָר דער אַוְיסְטָעַלְיָג אַין לאָדוֹשׁ 4 זַיְעָג אָרְבָּעַן, צוֹוִישׁן זַיְעָג אָוְוָמְפָּאָרְמָעָט.

אין דעם זעלכון יאָר האָט באַרטשנִיסקי אוֹיסגעַטעלט אוֹיד אַין דער געבעידע פֿון דער ייְדישער קהילֶה אַין ווּאָרשע. באַרטשנִיסקי האָט דעַמְלַט געַמְלַט נוּשַׂט נָאָר בַּיְדַע אָוֹתָאָלְעַגְאָרִישָׁעֶר ייְדִישָׁעֶר מַעֲמָצִיךְ, נָאָר אָוֹיד אָוֹפָק קָרְוִיטָלְעַכְעָר. אָוֹי אַרוּם האָט זִיד אָוֹפָק דער לאָדוֹשָׁעֶר אָוֹסָטְשָׁלָונָג באָוּזָן זַיִן, "היְלִיקָר אַנְמָאָן", אָוֹפָק דער וְאָרְשָׁעוּר אָוֹסָטְשָׁלָונָג — זַיִן, "מַאֲדָגָנָע" אָנוּ, דער קָאָפָּפָן הַיְלִיקָן יַאֲזָן". אָוֹפָק דער זַעַלְעַט בעַד אָוֹסָטְשָׁלָונָג אַין אוֹיד נָעוֹזָן דער פָּאָרטְרָעַט פֿון פָּאנְגָּעָן, פֿון קָאָצָעָז גַּעֲלָאנְס זַמְלָוְונָגָן, וּוּ אַיְדָה פָּאָרטְרָעַט פֿון אַנדְרָעָר פְּעַזְוַעַלְעַכְיִיטָן, זַעַלְכָּבָה הַאָבוֹן גַּעֲשָׁתָאמָט פֿון פְּרִיוֹוֹאָטָע זַמְלָוְונָגָן פֿון פָּאָרְשִׁידָעָנָעָן מַעֲנָשָׁן. דַּוְעַמְאָטִיךְ פֿון זַיִינָע קָאָמְפָאַוִּיצָאנְגָעָלָעָי בַּיְדַע אַין הוּאַפְּזַעַלְעָר ייְדִישָׁעֶר פָּאָקְלָאָר. אַזְעַלְכָּבָה זַעַנָּעָן דַּי בַּיְדַעְרָ: "דַּי וְאַסְעַרְטְּרִיגְזָעָר", "אַ יַּד"

מיט לולב, **דער תלמודיסט**, **אין דער סוכה**, **שמחת תורה** אונאנבר.

פָּנוּ דַי לְאַדְוֹשׁ עַר מְאַמְיוֹן הַאֲמָט בָּאַרְטְּשִׁינְסְּקִי אַוּסְגַּעַשְׂטָעַלְט אַ קְלִין
הַיּוֹל אַוִיפֶּד עַר דְּרוּוֹנְגָּזְסְּקָעֵר גָּסֶם, וּוּ עַר הַאֲמָט גַּעֲווֹוְגַּט אַיְן דַי קְינְדָּרְעָ-
יָאָרְן. עַר הַאֲמָט אַוִיד גַּעַמְּאַלְט זַיְעַן אַלְטָעַ עַלְטָעָרְן, יִידָּו, וּוּאָס אַיְלָן זִיד
פָּאַרְטָאָגָן צַו שְׁחִירַת אַוִן אַגְּנָדְרָעַ עַגְּלָבָעַ שְׁטִיְגָּעַר מְאַמְיוֹן.

די לאצטער זי איר פאר היטלערם קומען צו דער מאכט האט בארטע-
שיננסקי געלעבט איז בערלען. ער איז באלאיבט געווען אין די קינסטעערוישע
אוון יומענארעריש קרייזן, באזונדרום האט אים געשעט דיו יידיש-דייטשייש
דיבערערין עלזע לאסקער-שיילע. אין וועגער צייט האט אויך בארטשנאלק
מיינגע ארבבעט אלס צייכענער ביים ארויסגעבן קנאוערים קליגען קאנגעער-
סאציע-עלקסטיקאן.

הגענו בארטשינסקי החט אפטע געמאָלט בילדער, וואָס זענען געוווען
וואּו אַ פָּאַטְשׁ אִין פְּנִים דַּי באָזְצְּנְדְּקָעַ קְלָאָסָן. אֹויפְּשְׂיוֹידְעָרְנְדִּיק אַיִּן, צ. ב.,
דאָס בַּילַּד, וואָס שְׁטַחַלְתַּחַט פָּאָר אַ בְּעַטְלָעַ אַז פִּים, ווּעֲמָעָן קַעַרְפָּעַר אִין
אַדרְגִּינְגְּנוּעַצְּטַח אִין אַ קְלִיןַן וּוּגְנָעַלְעַ. דַּאָּס פְּנִים פָּוּן דַּעַם דָּזְוִיןַן אָוּמְגְּלִיךְ-
לְעָכְן אִין פּוֹל מִיטַּ לִידְן, דַּי אָוּנוֹן זְעַנְעַן פָּאַרְקוּטַח אִין דַּעַר פּוֹסְטְּקִימַט.
קוֹנְדִּיק אָוּפַּה דַּעַם דָּזְוִיןַן מַעֲנֵטְשְׁלַעַבְּןַן וּוּזְעַן, וואָס אִין אָרוּבְּנְיוּזְעָרְפָּוּן אָוּפַּן
זְוקִישַׁ פָּוּן דַּעַם דָּזְוִיןַן מַעֲנֵטְשְׁלַעַבְּןַן וּוּזְעַן, וואָס אִין אָרוּבְּנְיוּזְעָרְפָּוּן אָוּפַּן
דוֹקִיעַת פָּוּן לְעָכְן, וליַּק אַין שִׁינְגְּנִיסְטֶרְרִי. עַר אִין גְּעוּוֹן אַ זְעַלְמָעַנְעַר אָבְסָעַרְ-
צְוּפְּרִידְנִיקִימַט, גְּלִיךְ אַין שִׁינְגְּנִיסְטֶרְרִי. עַר אִין גְּעוּוֹן אַ זְעַלְמָעַנְעַר אָבְסָעַרְ-
וּוָאַמְּפָּר אַין הַאָט גַּעֲקָונְט, גַּוְשַׁט גַּעֲקָוּט אָוּפַּה דַּי אַלְעַ אָפְּשְׁטוּוֹסְנִידְקָע
חַסְרוֹנוֹת פָּוּן דַּעַר אַרְמוּקָעַר וּוּלְמַעַן, מַאֲלַן בְּרַעְכְּטִיק, פָּאַטְמִישַׁ, אָפְּעַרְוִוַּו
טִишׁ וּוְאַלְאַרְוַן פָּוּן אַ רִיכְעָד קָאַלְאַרְוִיסְטִיךְ אַוְן סּוּכְּלִימִירַן זַי אַין פְּרַאֲכַטְ-
פּוֹלָעַ קוֹנְסְטְּפּוֹלְסְטַעַ מַאֲלָעַר, וּוּלְכְעָר אַין מִיטַּ לִיבַּ אַוְן לְעָכְן גְּעוּוֹן צְוּנוֹיַּפְּ-
פְּעַרְעָמְנַטְּפּוֹלְסְטַעַ מַאֲלָעַר, וּוּלְכְעָר אַין מִיטַּ לִיבַּ אַוְן לְעָכְן גְּעוּוֹן צְוּנוֹיַּפְּ-
גַּבְּגַּדְן מִיטַּ דַּעַר גְּרוּוּרְמַאְסָעַ פָּוּן פָּאַרְפָּאַלְגְּנוּטַח, בְּאַעֲלוֹהַתְּאַעַטְמָעַן
וּוְזַי הַוּמְלַעְרִיעְמִישְׁעַ בְּאַנְדָּעַם הַאֲבָן זִיר דָּרְגְּנוּנְמַעְרַתְּ צַו לְאַדוֹשׁ,

האָט באַרטשִינְסְקי געכָאָט ויזיגע בענדזֶלען אַין פֿאָרְבּוֹן אָנוֹ אַין אָוּעָק מֵיט
דער בּוֹנְגָה אַדּוֹרְכְזְוִירִיכְן זִיךְרַיְן מַאֲמָאָשָׁאָו, וּוּ עַר האָט גַעַחַאָט פֿרִינְה.
פּוֹן דַעַמְלָט אָן אַין פֿאָרְשְׁוּוֹנְדָן יַעֲדָר שְׁפּוֹרְ נַאֲדָאִים. מַעְלָה, אוֹ עַר
אַין דַעַרְמָאָרְדָעַט גַעַוְאָרָן אַיְידָעַר עַר האָט זִיךְרַיְבּוֹן צַו ויזיגע פֿרִינְה,
בּיְ וּוּלְכּוּ עַר האָט גַעַלְוִיבּוֹט צַו גַעַפְּינְגַען שָׁוֹז.

אַ סְדָ דִיְתְשִׁישָׁע קוֹנְסְטַנְצְיאָלְעָרִיעָם האָבּוֹן פֿאָרְ דַעַר מַלְחָמָה באַזְוִיצָט
די בּוֹלְדָעַר פּוֹן דַעַם דַאְזִיְקָוּנוֹ גַלְעַנְגָדִיקָוּן מַאֲלָעָר, אוֹיְר אַ סְדָ אַוְיסְלַעַנְדִּירִישָׂע
קוֹנְסְטַנְצְיאָלְעָרִיעָם האָבּוֹן אַיְינְגַעְקְוִיְבּוֹט אַ גַעַנְצָעָרִיְיָה אַרְבָּעַטְן זִיגְגָע, אוֹיְר
אַין פּוֹלוֹן האָט באַרטשִינְסְקי גַעַחַאָט אַ סְדָ פֿאָרְדָעַר פּוֹן זִיגְגָע, טַאַלְגָאנְט,
צְוֹוִישָׁוֹן אַנְדָעַרְעַה האָבּוֹן פֿאָרְמָאָנְט וּזִיגְגָע בּוֹלְדָעַר די יַדְיִישָׁע שְׁרִיבְעָרָה; יַצְחָק
קַאַצְעַנְעַלְסָאָן, דַוד פֿרִוְשָׁמָאָן אַין גַעַמְבָעָרָה. אַין דַעַם IX באַנְדָר פּוֹן גַעַמְדָה
בעַרְוָן וּוּרְקָנְטִינְט זִיךְרַיְבּוֹן אַ פֿאָרְטְרָעַט פּוֹן מַחְבָּר גַעַצְיִיכְנָט דַוְרָךְ באַרטְשִׁינְסְקיָן.

טאדעוש באָרנשטיין

טַדְעֹוָשׁ בָּאָרֶנְשְׁטַיִן אֵין גָּבוֹי
רֵן גָּעוֹוָאָרָן אֵין מָאָטְמָשָׁאָנוּ. אַוְמְגַעְקָוִי
מַעַן אֵין עֲרָאָגָעָם טְוִוִּיטְלָאָגָעָר מְרֻעָבָ
לִינְקָעָ אֵין יָאָר 1942, אַלְמָ זְוִינְדָּה
קוּוִים 23 יָאָר.

וואם קָנַעַן מיר זאנַן וועגן אַזָּא
וונגען קינסטער, וועמעגס ליעבען און
מאלאנט איז אוי פריצ'יזיטיך אײַנְג
געבראָקָן געוואָךָן? אונדוֹן איז באָ
וושט, איז ער האָט גענדיקט דֵי
קראָקָעָוָעָר קוֹנָסָטָאָקָטָדָעָמִיעָ אָזָן זַיִן
מאָלָעָרְיוּ איז געווען איז צוּשָׁטָאָנָד
פָוָן פָּאָנָאנְדָּעָרְבָּלְיוֹן, צוֹאנְגָּנְדָּרְקָ אָסָר
לאָמיַר דערלְיוֹבָן אָרוּיסָצָוֹזָאָן זַיד וועָע
ן אַיִם אָ בעָרָזָאָן, וועָלְכָעָר האָט גּוֹט
געקעט דעם יַיְגָּן קוֹנָסָטָאָקָטָדָעָר אָזָן וועָלְכָעָר שְׂרִיבְּבָטָ אָזָן אָ בְּרִיוֹן צַוְּמִיר
בָּאָלְגָּנוֹנְדִּיקָּם (פָּוָנָעָם בְּרִיוֹן פָּוָן בָּאָנְדָּאָנָא מִידָּא-מִינְגָּצָאָוָא * פָּוָן 5-טָן דָעַ
צַעֲמָבָעָר 1956): אַיד פָּאָרְמָאָגָ צַוְּיָה בְּלֶדֶעֶר (שְׂמִילְ-לְעָבָנָם) פָּוָן טָאָדָעַ
אוֹשָׁב בָּאָרְגָּנְשִׁטְיָן, אָ וַיְגַּנְגֵּן מְאָלָעָר, וועָלְכָעָר האָט גְּעוּווֹגָט אָזָן וְאָרְשָׁעָעַ
וועָר גַּעַטָּא. נַאֲדָ זַיִן מַוִּית אָזָן מִיר גַּעַלְגָּעָן אִינְגָּעָם הַוִּזְוִיָּה אַוִּיפָּה שְׁעַנְגָּעָ 20
אָפְּכָזָעָטָעוֹן אַיבָּעָר אָ צַעְנְדִּיקָ אַרְבָּעָתָן זַיְגָּעָ פָוָן דָעַר אָקוֹפָאָצָעָעָצָימָן.
דָּאָס זַעַנְעָן אוֹפָקָ מִין סְבוּעָקָטוֹו וְאָרטָן, אָזָן זַיִן וַעֲגָעָן גְּעוּווֹן ווּגְנָדָרָעָ
גְּלִיבָן אָוֹפָקָ מִין סְבוּעָקָטוֹו וְאָרטָן, אָזָן זַיִן וַעֲגָעָן גְּעוּווֹן ווּגְנָדָרָעָ

א שויישעלערין פון פולוישן טעאטער און לאדווש.

באָר שִׁין, 2 אָדָר 3 גַּעֲמָפְּיִזְאָזֶן, אַיִן בְּלִיְשְׂטִיפְּ-סְקִיעַן. דֵי אַלְעָ אַרְ-
 בעַפְּן, אֹוִיסְעָר דֵי צְוַיִי, קָעָלְכָע וְעַנְעַן אַיִן מִיִּן בְּאוֹיִעַ, וְעַנְעַן פָּאָרְבְּרָעַנְט גַּעַ-
 וּאָרָן אַיִן מִיִּן חַוִּין בְּעַת דָּעַם וְאַרְשְׁעוּוֹר אֹוִיפְּשְׂטָאנַה. דָּאָם
 דְּרִימָע אָפְּגָנְעָרָטָמְעָוָעָשָׁן בְּיַלְד בְּאוֹיִצְתָּמִיִּן מְשָׁבָחָה אַיִן טָאָמָאַשָּׁאָוֹן. שְׁוֹן
 אַסְּד יָאָרָן, וּוּ עַם פִּינְיָקָט מִיד דָּאָם פְּרָאָבְלָעָם, וְיִאָזְוִי אָפְּצָרוֹרָטָמְעָוָעָן
 פָּנוֹן פְּאָרָגָעָסָן דֵי דָּאָזְיָקָע שִׁינְיָע גַּעַשְׁטָאָלָט פָּנוֹן אַ שְׁעַפְּרָעַ,
 אַ זְּעַלְמָן טְאַלְעַנְטִירָטָן מְאַלְעָר אַיִן פָּאָעַט, זְעוּמָעָנָם טְרוּמָעָן, זְיִין גַּאנְצָע
 אֹוִיסְעָרָעָוְוַיְנָלְעָבָעַ עַמְּפִינְגְּלָעְבְּקִיִּט, זְיִינָע אַמְּבִיאִיצִיעָם אַיִן דִּיְכָעַ פָּאָנְטָאָזִיעַ,
 מְזוֹן זְוִיָּאִיצְתָּמָעָד לְיִדְעָד לְעַגְּוִיטִימִירָן מִית אַיִינְיָקָע רַעַשְׁטָלָעָה, לְזִוְּיָט וְעוּלְכָע
 בְּלוֹזָן אַ מעַנְטִישׁ, אַ הָאַרְצִיקָעָר, וְעוּלְכָעָר אַיִז זְיִיעָר פָּאָזִיטִיוֹ גַּעַשְׁטִימָט
 צָו אִים, קָאָן הָאָבָן אָז אַנְגָּג וְעַגְּנָג זְיִין שָׁאָפָן, וְעַגְּנָג דָּעַם, וְאָסָם עַר אַיִז
 גַּעַוּעַן אַיִן וְאָסָם עַר הָאָט גַּעַקְאָנָט זְיִין”.
 בַּיְּ דָעַר זְעַלְבָּר שְׂיִישְׂפְּלָעָרִין גַּעַפְּגָעָן זְיִד אָוִיר בְּאַרְעַנְשְׂטִינְס אַיִינְיָקָע
 לְיִדְעָד גַּעַשְׁרִיבָן אַיִן גַּעַטְאָ אַיִן 1941 אָנוֹ אַ גַּרְעַסְעָרָעַ דְּרָאָמָאַטִּישָׁע פָּאָעָ-
 מָעָ אַ. ג. „Ostatnia twarz Lorda Byrona“, גַּעַשְׁרִיבָן אַיִן דֵי הַדִּים
 אָפְּרִיל—יְוִי 1942.

זיגמונט בירער

סְפָאַנִּיסְלָאוֹאָוּ, וּוּ עֶרְחָאַט גָּעוּוִוִינְט, הָאַטְ פָּאַרְמָאָוּט אֵירְ אַיְגָנָאָרְ
טִיקְזָן כָּאַרְאַקְטָעָר, וּוּלְכָעָר אֵיזְ בָּאַשְׁטָאָנוּ נִישְׁתָּ נַאֲרָ אֵיזְ דָּעָר גָּעָנְטָמְ
קִיְּטָ פָּוּ דִּי פָּרָאַכְטָפְּוָלָעְ קָאַרְפָּאָטוּ, נַאֲרָ אַוְיד אֵיזְ דָּעָם, וּוּאָסְ עַמְּ הָאַטְ
וּדְ דָּאַטְ גָּעָפָגָנוּ אַ צָּאַלְרִיְבָּכְעָ יְדִישָׁע אַנְגָּמְלָגָנוּ, דָּאַקְטָוִירִים, אַזְּ
וּוּאַקְאָטָן, לְעָרָעָר, פִּילְאָאַפְּטָן אַזְּ וּלְכָעָר סְאָזְ אַזְּ בָּאַשְׁפְּטָקָוָגָן — אַ סְבָּיבָה,
וּוּאָסְ אֵיזְ גָּעוּוּנָן אַ קָּעָגָגָנוּוּכְטָן צָו דִּי נִישְׁתָּ וּוּיְנִיקָּעָר צָאַלְרִיְבָּכְעָ אַרְמָטָאָ
דָּאַקְסִיְשָׁעָ קְרִיּוֹן. זִיגְמוֹנְטָ בִּירָעָר הָאַטְ גָּהָעָרָט צָו דִּי פָּאַרְגָּעָשְׁרָטָעָנָעָ
קְרִיּוֹן פָּוּ סְפָאַנִּיסְלָאוֹאָוּ. עֶרְ אֵיזְ גָּעוּוּנָן אַ לְעָרָעָר אֵין דָּעָר יְדִישָׁעָר
גִּימָנָאָזְיָעָ, אַ מְעֻגְנָשָׁמָעָ מִיטָּ קְוָלְטָוָר אָוָן פִּינְגָּעָר בָּאַגְּמָנוֹנָגָן. אַלְמָ קִינְסְטָלְעָדָ
אֵיזְ עֶרְ דָּוָרָר אַלְעָמָעָן גָּעָשָׁעָט גָּעוּוּנָן סִיְּ פָּוּ יְדָן, סִיְּ פָּוּ נִישְׁתָּ-יְדָן.
וּיְזָן בְּעַדְאַנְגָּאַיְשָׁעָ אַרְבָּעָתָהָאָזְ אַזְּ אַגְּוּוּסְמָעָרְמָעָרְטָ וּזָן
שְׁעַפְּרָרוּשָׁעָ טָמְטִיקִיָּט. חֹווּ אַיְילְ-בִּילְדָעָר אָוָן אַקְוָאַרְדָעָלָן הָאַטְ אַוְידְ בִּיְ
רָעָר גָּעָשָׁאָפָןְ פִּינְגָּעָ עַקְסְלִיבְרִוְסָן מִיטָּ יְדִישָׁעָ אָוּפְשָׁרְפְּצָן.
זִיגְגָּעָ אַרְבָּעָתָהָאָזְ בִּזְרָ אַוְיסְגָּעָצְיָיכָנָטָמִיטָ זִיגְגָּעָר פִּינְקְטָלְעָכָעָר אַוְיסְפָּיָ
רִוְגָּגָן. בִּירָעָר אֵיזְ אַוְידְ גָּעוּוּנָן אַ גָּלְעָנְצָנְדִיקָּעָר טָעַטְמָעָר-הָעַקְאַרְאַטָּמָאָר.
פָּאָר דָּעָר סְמָדוֹדָעָ אָגָּ. פָּוּ גָּאַלְדָפָדָעָן, וּוּאָסְ הָאַטְ בָּאַשְׁמָטָ אֵין סְמָאָ
נִיסְלָאוֹאָוּ אַלְמָ אַיְגָנָעָר פָּוּ דִּי בָּעַסְטָעָ יְדִישָׁעָ טָעַטְמָעָרָם אֵין קְלִיְינְפּוֹלוֹן,
הָאַטְ בִּירָשָׁר גָּעָשָׁאָפָןְ צְוּיָוִשָּׁן אַנְדָעָרָעָ אַוְידְ דָּעַקְאַרְאַצְיוּסָם צָוָם „רָעוּוֹזָאָרָ“
פָּוּ נַאֲנָאָלָן (אַוְיסְגָּעָשְׁטָלָטְ דָּוָרָךְ מַאֲרָךְ אַרְנְשְׁטִיְיןְ), וּוּ אַוְידְ פָּאָר דָּעָר
פִּיעָסָעָ „אַוְיסְפָּאַרְשָׁוֹגָןְ“, וּוּאָסְ אֵיזְ גָּעָשָׁעָטָלָט גָּעוּוֹאָרָן דָּוָרָ אַלְעָקָם שְׁטָיוֹן.
בִּירָעָר הָאַטְ אַוְידְ אַיְגָנָעָר-הָדָגָנָטָ אַ רְיִיְ אַוְיסְגָּעָשְׁטָלָגָנוּנָעָן אֵין דָּעָר סְמָאָ
נִיסְלָאוֹאָוָעָר וּוּאַיְוּוֹאָדְשָׁאָפָטָ. עֶרְ אַלְיָוּן הָאַטְ פָּוּ צִיְּטָ צָוָם צִיְּטָ אַוְיסְ
גָּעַשְׁטָלָטָ אֵין לְעַמְבָעָרָגָן, קְרָאַקָּעָ אָוָן אַוְידְ אֵיזְ וּוּאַרְשָׁעָ. אֵין וּאַרְשָׁעָ הָאָבָן

זינע בילדער צונצעויגן די אויפערקואמקייט אפילו פון אוז איבע-
קליבערישן קונסט-קרייטיקער און קינסטלער ווי וואצלאו הומארסקי.
די רעדראָדוקצייס פון די מער כאראָקטעריסטייש בעילדר, וועלכע
בירער האָט געשפֿן, געפֿיגען זיך אַיגען בּוֹר פון נאָלדשטיינען און דראָע-
געָן, “די קוֹלטּוֹר אָן קָונְסְטּ פִּון די יְרוּשָׁאֵלְקָסְטָמָן”. אַיז אַיגען
סְטָאָנִיסְלָאוֹאָוּר וּשְׂוְרָנָאָל, “שְׁטָמָן” קָאָן מעָן אָפְּטָטָר עָפָעָן דָּעָם נָאָמָעָן
פִּון דָּעָם דָּזְיָיכָן וּעְלְמָעָנָם קָינְסְטּלָעָר.
זִיגְמוֹנְטּ בִּירָעָר אָין דָּרְמָאָרְדָּעָט גַּעֲוָאָרָן דָּוָרָד אָוְקָרָאַגְּיָישָׁע פָּאַשִּׁיסְטּוֹן
איָן אַיְנוֹסְטּ 1941 איָן סְטָאָנִיסְלָאוֹאָוּר.

יאקוב ביקעלם

יאקוב ביקעלם איז געווען איז פון א לumberגער דאקטאר. ער איז בעווין געוואר איז יאר 1911. ער האט שטודירט מעדיצין אויפט לעמבער איזיווערטסטעט איז שפערעד האט ער פראקטיציות ווי א אקטאר — א פיסיכאטאר. ס'אייז דעלטט געווען די ציטט, ווען טע האט זיך אין לאנד פארשפריט די פלאג פון פאשיזם מיט זיינע גאסן-אנפאלן איז אוניווערטסטעט-סקאנדאלן, מיט דער אונטערדריקונג פון די נאציאנאליע מגדרהיהטן. דער עמפינדלעכער יונגעער דאקטאר, וועלכע החאט פון די בריסטע יארן אroiיסגעזיז פיעי קיטן צו צייבנען, האט אויף איז איגנאנרטיקן אופן אונעהובן א קאמפף מיט די דערשיינונגנע פון פאשיזם אין לאנד. ער איז אן עדזות פון געוואטט פון דער מאכט איבער שוצלאוע, ער איז אויפגעבראכט צויליב דער בלוטיקער פאציפיקאץע פון די קראנסן, ער הערט זיך צו צום אפקלאנג פון דער שיסערריי קען די דעםאנטסטירונג דיקע ארבבעטער אויף די נאסן פון לעמבערגן. די אלע אומגעערעכטיקיינן שטעטפלט ער איז זיינע סאטירישע צייבגעונגנען, וועלכע זעגען געדראקט געווען איז די לumberגער צייטשרופטן „שטמשיעק“, „וורבלע גא דאכט“, ווי אויך איז די ווארשעוער „שפילקעס“ אדרער „באכאלן“. אויך איז די

„ויאדראַמְאָשְׁטֵשִׁי לְיֶמְעָרָצָקָע“ אָזֵן אַיְזֵן „סִינְגָּלְן“ בָּאוֹיְזִין זִיד נִישְׁתָּחַט אַיְנְמָאָל פָּאָר דָּעַר צְוּוִיְמָעַר וּוּלְמָהְלְחָמָה גָּלְעָנְצָנְדִּיקָע אַילְוָסְטָרָאַצְּיעַט פָּהָן יָאָקָוב בַּיְקָלְםַן. דָּאָס זַעֲגָן גַּעֲוָעַן אַיגְטָעָרָעָסְגָּמָע צַיְיכָעָנוֹגָעָן, וֹאָסָחָבָן גַּעַשְׁטָעַמְפְּלַט דָּעַם טָרָאָר אָזֵן דָּאָס אָוּמְרָעְכָּט, וֹאָסָחָט זִיד פָּאָרָה-שְׁבָרִיְּתָן אַיְזֵן פּוֹיְלַן. בַּיְקָלְםַן בָּאוֹיְזִין אָזֵן זַיְנָע אַילְוָסְטָרָאַצְּיעַט פָּהָן אַיְזֵן זַיְטָן מַעַנְטָשָׁן, וּוּלְכָעַ לְעָבָן אַיְזֵן שְׂוִידְעָרְלְעָכָר נַוְיָּת אָזֵן פָּהָן דָּעַר צְוּוִיְמָעַר יַיְתָּטָן, וֹאָסָפְּלָן זִיד נָטָה אַיְגָעָם זַומְפָּפָן דָּי פָּאָרְפְּוִילְטָעַ בְּרוֹזְשָׁאָזָע פָּאָרָה-עַלְמָעַנְיָשָׁן. נִישְׁתָּחַט אַיְזֵן אַיְגָעָם פָּהָן זַיְנָע סָאָרְקָאַסְטִישָׁע צַיְיכָעָנוֹגָעָן וּוּיְזָתָּעָר דָּי פִּירָעָר, וֹאָסָחָבָן פָּאָרְנִיבְּטָעַט דָּי קָוְלְטָהָר. רַוְּבָּעָר אַיְזֵן בְּעַלְקָעְרְמָעְרְדָעָר.

אַיְזֵן אַיְגָעָם פָּהָן זַיְנָע צַיְיכָעָנוֹגָעָן, וֹאָסָחָט זִיד בָּאוֹיְזִין אַיְזֵן יָאָר 1937 אַיְזֵן דָּי „שְׁבִילְקָעַם“, וּוּיְזָתָּעָר דָּי רָאָפִינְרְטָקִיטָן פָּהָן דָּעַר פּוֹוִילִישָׁעַ דָּעַלְמָאָצְּיעַט אַיְזֵן דָּעַר זַשְׁעָנוּוּר פְּעַלְקָעְרְלִינְגָּעָן. דָּעַר טִימְלָפָן דָּעַר צַיְיכָבָעָן נָנוֹג אַיְזֵין גַּעֲוָעַן: „דָּאָס סִיאָמְעָר פָּאָרָל“. זַיְהָט פָּאָרְגָּעַשְׁטָעַט פּוֹיְלַן אַיְזֵן סִיאָמָס אַלְסָמְדָה אַיְגְּנִיצְּקָעָפָּאָר, וּוּלְכָעַ הָטָט גַּעַשְׁטִימָט אַיְזֵן דָּעַר בְּעַלְקָעְרְלִינְגָּעָן קָעָגָן דָּעַם פָּאָרְשָׁלָמָגָן צַו שְׁטָמְפְּלָעָן יָאָבָאָן פָּאָרָן אַנְפְּאָל אַיְרָה כִּינָּעָ. בַּיְקָלְמַעַם צַיְיכָעָנוֹגָעָן הָאָבָן פָּאָרְכָּאָפָּט מִיטָּזָּעָר לִיְּדָבָּגָן שָׁאָפְּטָלְעָכָר קְרָאָפָּט. זַיְיָעָר מַרְעָפְּלָעָר אַיְזֵן גַּעֲוָעָן דָּי צַיְיכָעָנוֹגָעָן, וֹאָסָחָט הָטָט גַּעַטְרָאָגָן דָּעַם טִימְלָפָן: „דָּעַר פִּינְפִּיאָרְקָעָר יוּבְּלִיָּיָהָן בְּעָקָן“, אַיְזֵן וּוּלְכָבָעָר דָּעַר קִינְסְטָלְעָר וּוּיְזָתָּעָר אַנְדָּזָה דָּעַם דָּעַלְמָטִיקָן פּוֹיְלִישָׁן אַוְסְעָרָהָן מִינְיָסְטָרָה וּוּיְיָאָר שְׁוֹאָרָצָע בַּמָּאָרָעָה, וֹאָסָחָט פָּאָרְשָׁמְלָעַט דָּי זַוָּן אַיְזֵן דָּעַר פָּאָרָם פָּהָן אַשְׁלָאָגָן. אַונְגָּטָר אִים גַּעַפְּגָעָן זִיד צַוְּוִי גַּעַשְׁטָמְלָטָן, וֹאָסָחָט מְרוֹיְקָעָן צַוְּזִיד אַוָּן זַיְגָעָן דָּי מַרְאִידִצְּגָעָלָעָה, הַחְנוּדָרָת יָאָר לְעָבָן וְאַל עָרָה. דָּי דָּאָזְיָקָעָ פְּרִיְּוּלְעָכָבָן פְּיָגְוָרָן זַעֲנָעָן גַּעֲוָעָן הַיְּתָלָעָר אַוָּן מַסְאָלִינוֹגָן. אַצְּוּוֹיְטָעָ צַיְיכָעָנוֹגָעָן בַּיְקָלְמַעַם, וֹאָסָחָט הָטָט גַּעַטְרָאָגָן דָּעַם טִימְלָפָן: „דָּאָס בָּאַלְיָבָטָע פְּעָרְדָּלָפָן דָּעַר דָּעַפְּוֹטָאָטָן פְּרָוִי פְּרוֹסְטָאָר“, לְאָכָט אָפָּט פָּהָן דָּעַר דָּעַפְּוֹטָאָטָן פָּהָן פּוֹיְלִישָׁן אַרְמְלָחְמָדִיקָן סִימָן, וּוּלְכָעַ אַיְזֵן פָּהָן אַיְרָה אַנְטִיסְעַמְּטִישָׁע אַרְוִיסְטָרָעַטָּנוֹגָעָן. אַוְיָסְנוֹגְנָדִיק אַיְדָר דָּעַפְּוֹטָאָטָן מַאְנְדָּאָטָן, הָטָט זַיְגְּפִּרְטָה אַקְאָמָפָּה קָעָגָן דָּעַר אַזְוִי גַּעַרְפָּעָגָעָר דָּיְמָוּלָעָר שְׁחִיתָה. דָּעַר קִינְסְטָלְעָר שְׁטָמְלָעַט פָּאָר אַוְיָף דָּעַר דָּעַרְמָאָנְטָעָר צַיְיכָעָנוֹגָעָן אַזְוִיְּרָה דָּיְקָעָ פְּרָוִי, וּוּלְכָעַ דָּיְרָיְטָה אַזְוִיְּרָה אַזְוִיְּרָה אַזְוִיְּרָה, דָּאָרָעָר קְלִיאָמְשָׁע... פּוֹל מִיטָּבִיסְקָעָר אַירָאָגָן אַיְזֵן בַּיְקָלְמַעַם צַיְיכָעָנוֹגָעָן, וֹאָסָחָט הָטָט זִיד בָּאוֹיְזִין אַיְזֵן דָּי זַעֲלָבָעָ „שְׁבִילְקָעַם“ אַונְטָעָרָן טִימְלָפָן: „אַשְׁיִינָע בְּלָוּם“. דָּי סָאָפְּיָרָע שְׁטָמְלָעַט פָּאָר אַזְוָלְגָעָרָעָן הַלְּקָמָמִיט אַהֲנְקָרִיָּיָן,

פֿוּן ווּעַלְכִּין עַם ווּאֲקַסְּט אָרוֹים בְּלֹום אֵין דָעַר פֶּאָרֶם פֿוּן אֲבָלּוּם. בְּלֹום ווּעַט
איַיִם ווּיְיִ אַנְרִישׁוּוֹוָאַטְעָרָרְ פֶּאָפְּעָסְאָרְ, ווּעַלְכָעָר בְּאַטְרָאַכְתְּ מִוּטְ פֶּאָרְ
וּוְגַדְעָרָוָגְ הַיְטָלָעָרְן. דָעַר לְעַצְמָעָר קַוקְשׁ אָוִיד מִיטְ פֶּאָדוּנוֹנְדָעָרָוָגְ אַוִּיפְ
דָעַר דָאַזְוִיקָעָר מְשֻׁוְנָה דִּיקָעָר בְּלֹום.

פֿוּן אָנוֹ אַנְדָעָרְ מִין אַיִזְ זַיִן סַאַטְרִירְשָׁע צַיְיכְעָנוֹגְ „קִיְין שָׁוָם גַּעַזְעָעָגְ“
שַׁאַפְּטָלְעָכְעָ אַרְבָּעָטְ אַיִזְ נִישְׁתְּ קִיְין אַוְמְכָבָרְ“. עַר ווּוְיִזְטְּ אַונְדָּזְ גַּטְ אַוִּיסְ
גַּעַפְּאַשְׁעָטְעָ, רִיעַכְעָ קְלִיְינְגְרָעָרְ, ווּעַלְכָעָרְ פֶּאָרְקִיְוִוְן אַוִּיפְ דָעַרְ נָאָסְ
„אַ בְּלִוְמָלְ“ פֶּאָרְ אַרְעָמָעְ. גַּרְאַטְעָסְקָאַרְטִיךְ אַיִזְ בְּיַקְעָלְסָעְטְּ צַיְיכְעָנוֹגְ,
וּעַלְכָעָרְ שְׁטָמְלָטְ פֶּאָרְ דָעַסְ פְּרִינְגְ פֿוּן ווּינְדָסְאָרְ, דָעַטְ דְּעַטְרָאַנְזְוִוְרָטְן עַגְגָ-
לִישְׁן טְרִאַנְפְּאַלְגְּנָעָרְ, ווּעַלְכָעָרְ אַיִזְ אָוּמְעָטְוָמְ אַיִזְ בְּאַטְרָאַכְתְּ גַעַזְאָרְן וּיְיִ אַדְעָמָ-
קְרָאָשְׁ אַוִּוּן ווּעַלְכָעָרְ אַיִזְ אַיִזְ מְשָׁרְ פֿוּן אַחֲדָשְׁ צִיְיטְ גַעַוְעָן דָעַרְ נָאָסְ
פְּוּגָעָם ווּינְגָעָרְ רַאַטְשְׁוִילְדְ. דָאָסְ הַאָטְ אִים לְחַלּוֹטְןְ נִישְׁתְּ גַעַשְׁטָעָרְטְּ אַיִזְ
אַ כְּוֹרְצָעָרְ צִיְיטְ אַרְוּזְצְוּוֹיְיִן זַיִינְעָ וּאַרְעָמָעְ גַעַפְּיִיְן פֶּאָרְ הַיְמָלָעָרְ.
בְּיַקְעָלְסְ ווּוְיִזְטְּ אַונְדָּזְ אַוִּירְ דִי פְּוּיְילְשָׁעְ אַוִּוּן אַינְטָעָרְגָאַצְיָאנְטָלְעָ לְיַגְעָנְרִישְׁ
רַעַקְצִיְעָ: דָאַבְּאַשְׁינְסְקִי וּיְיִ אַרְוּבָעָרְ-רִיטָעָרְ אַוִּיפְ אַפְּעָרְ, ווּעַלְכָעָרְ
מְרַדְיוּבָטְ פֶּאָרְ זַיְדְ אַיִזְ יַדְןְ. דָעַרְ דָאַזְוִיקָעָרְ דָאַקְטָאָרְ-פְּסִיכִיאַטְאָרְ הַאָטְ
גַלְעַנְצְדִיקְ פָּאַרְשְׁטָמְאַנְעָן דִי קְרַעְנְ פֿוּן זַיִן צִיְיטְ, וּוּאָסְ הַאָטְ גַעַשְׁטָאַמְטְ
פְּוּגָעָם פָּאַשְׁיִוְם.

אֵין דָעַרְ צִיְיטְ פֿוּן סַעַפְטָעַמְבָעָרְ 1939 בֵּין יְוִנִּי 1941 הַאָטְ בְּיַקְעָלְסְ
גַעַלְעָבָטְ אַיִזְ לְעַמְבָעָרְ אַוִּוּן הַאָטְ, חַווּ זַיִן פֶּאָפְּעָסְיַאנְגָעָלְעָרְ אַרְבָּעָטְ, אַוִּירְ
גַעַנוּמָעָן אַ לְעַבְהַאַפְּטָן אַגְּנִיטְיָילְ אַגְּנָעָם קִינְסְטָלְעָרְיָישְׁן לְעַבְןְ פֿוּן לְעַמְבָעָרְ:
שַׁפְּעַטְעָרְ אַיִזְ אִים גַעַלוֹגָנָעָן זַיְדְ צַוְּ דְעַרְשָׁלָאָגְןְ קִיְין זַיִינְעָ
פְּרִינְגְ הַאָבָן זַיְדְ אַוְסְגַעְטָטָאַדְרָעָטְ פֶּאָרְ אִים, „אַרְיִישְׁ פָּאַפְּרִירְ“. עַר הַאָטְ
גַעַוְוִוְנְטְ בֵּין דָעַרְ שַׁוְוְעַסְטָרְ פְּוּגָעָם קִינְסְטָלְעָרְ עַרְיקְ לְיַפְּנִיסְקִיְ, אַחֲרְ פֿוּן
די „שְׁפִילְקָעָם“, זַוְעַלְכָעָרְ אַיִזְ דְעַמְלָטְ גַעַוְעָסְ אַיִזְ פָּאוֹוִיָּאָקְ. זַיְ דְעַדְצִיְלָטְ,
אוֹזְ קוּבָאְ (אוֹזְויִיְ הַאָטְ מְעָן גַעַרְוּפְן בְּיַקְעָלְסְ) הַאָטְ זַיְדְ אַיִזְגַעְבִּירְטְ אַוִּיפְ
דָעַרְ גַאֲסָמָשְׁוְנָהָדִיקְ דְרִיסְטְ. עַסְ פְּלַעַגְטְ שְׁרָעָפְן, אוֹזְ עַרְ הַאָטְ פָּאַרְחָאלְטְ
אַ דְרַכְבָּנִיְעַנְדוּקְן דְיִתְשִׁישְׁן זַוְלָנָרְ, פָּאַרְפִּירְן מִוּטְ אִים אַ שְׁמוּסָמָ אַוִּוּן
אַ פְּרַעְגָןְ פֶּאָרְ ווּעַמְעָן אַוִּוּן צּוּלְמָ וּוּאִסְמָ עַרְ קַעְמָפְטְ. סְהַאָטְ אַמְּלָגְ גַעַ-
טְרָאָפְן, אוֹזְ עַרְ אַיִזְ בְּאַפְּאָלְגְן גַעַוְאָרְן דְוּדְ צּוּיְיִ פָּאַלְיִצְיָאנְפְן אַיִזְ צִיוּוּלְעָרְ
קְלִידָוָגְן. בִּים אַמְפָעָרְן זַיְדְ אַיִזְ זַיִן זַיִן מְאַנְטָלְ גַעַלְבִּיבְן אַיִזְ דִי חַעַטְ פֿוּן דִי
פָּאַלְיִצְיָאנְטְן. אַיִזְ דָעַרְ טָאַשְׁ פְּוּגָעָם מְאַנְטָלְ הַאָטְ זַיְדְ גַעַבְגִּינָעָן זַיִן „קָעַנְ-
קָאַרְמָעְ“. דִי נָאַצְעָ גַעַשְׁעָנִישְׁ אַיִזְ גַעַוְעָן אַ מִסְפָּאַרְשָׁטָנְגָדְעָנִישְׁ, זַיִלְ
די פָּאַלְיִצְיָאנְטְן הַאָבָן גַאֲרָ גַעַוְכָטְ עַפְעָסְ אַגְבָן אַוִן עַל פִי מִזְוֹתְ הַאָבָן זַיִן

אָרְעַסְטִירֶת בַּיְקָעָלְסָן. דָּאָרְ הַאָטֶט עַד שָׁוֵין נִישְׁתְּצָה גַּעֲקָנוֹת בְּלִיבָּן אֹוֶפֶךְ דָּעַר
זַעֲלַבָּעֶר דִּירָה. זַיְנָעַ פְּרִינְדְּ הַאָכָּבָן אַיְם אַיְנְגָעָאָרְדָּנוֹת אֹוֶפֶךְ אָזֶן אַנְדָּעֶר אָרְטֶן.
בַּיְקָעָלְסָן אַיְזֶן אַבָּעֶר שָׁוֵין גַּעֲוָעָן אַזְוֵי צַעֲמְרִיסְלָטֶט פָּוּן אַלְעַ אַיְבָּעָרְלְעַבָּוּנְגָּעָן,
אָזֶן עַד הַאָטֶט אַגְּנָעָהָוִבָּן אַרְיוֹסְטוּזְזָן סִימְנוֹמָן פָּוּן מִשְׁוְגָּעָתָה. אַיְן אַזָּא
צַוְשְׁטָאָנֶד הַאָטֶט עַד גַּעֲלַעַבְטָן בֵּין צָוָם וּוּאֲדָשְׁעָוָעָר אַוְיְפְשְׁטָאָנֶגֶד, בַּעַת וּוּעַלְכָּן
עַד אַיְזֶן גַּעֲשְׁטָאָרְבָּן.

שלום ביאלאנורסקי

ס' איז מיר שוער פערטצושטעלן זונע און וו שלום ביאלאגנורסקי האָט
שטעדערט. ער איז געווען אַ לעדרער פון צייכעגעnen איז דער ווילנער העבראָ-
אוישער גימנaziיע. אויך האָב אים ניכער געקענט אלס מאָלער אויך-עדר צייכע-
געער. איזן יאָר 1937 האָב אַיך געווען איזן ווילנע אָז אויישטעלונג פון זונען
געזמאָלטע ביילדער. דאס איז נישט געווען די ערשות אויישטעלונג זונען,
האגם ער איז נאָר געווען דעםאלט אַ יונגער מענטש. ער פֿלאָט מְאָלוּן קלינע-
ביבֿילע, הויפֿומעכֿלעָר פֿיזֿוּשׁ, ווּאָס ועגען געווען ואָראָט אַיז ווּיעָ-
קֿאנָאָרט אַיז סובטעל לוּוּט זוּער שטימונג. זיִי האָבָן אויישגען ענְלָאָר
צֹו די פֿיזֿוּזֶשֶׁן פֿון יָאָזֶן טַאנְסְּלָאָוּסֶקֶי (וּוּלְכֿעָר, וּוּ באָוּסֶט, האָט אוֹוד
געמְאָלָט ביילדער איזן קלְינְיָעָם פֿאָרָמָטָט). בֵּיאָאָנוּסֶקֶס זְאָטוּרָ-בֿילְדָעָר
עהגען געווען ווּוּ הימנען לְכֻבּוּד דָּעָר שִׁינְגִּיטָטֶן דָּעָר נְאָטוּרָ-
סֶקֶי אַיז געווען אַ גָּטוּרָאָליַּט, וּוּלְכֿעָר אַיז שְׁמָטָרָק צוֹנְגַּעֲבוֹנוֹן צַוְּדָעָר
הַיְּמִישָׁרָאָלָגָדָפֶט. זיִין אַנְטְּזִיקָּוּגָפָּאָר דָּעָם, ווּאָס ער האָט אָבְּסָרָ-
וּוּוּרָט, אַיז געווען אָזֶוּ גּוּרִים, אָז ער האָט נִישְׁתְּרָאָלָזֶט קִין שָׁוָם אָבָ-
סֶטְרָאָקְצִיעָן, קִין שָׁוָם פָּאנְטָאָזְרָן. טַיְלָ פֿון זְיִינָעָ בּֿילְדָעָר האָבָן עדות
געזאנָט זונען אַ גּוּוּסֶעָר אָוּמְבָּאָחָלְפָּנְקִיטָט פֿון זְיִינָעָר שְׁעָפָעָר, אָבעָר גַּלְיִיכְ-
צִיעִיךְ האָבָן זַיִן, אָוּמְגָעָדְרִיקָט אַ טְּבִיעָ אַנְטְּזִיקָּוּגָפָּאָר זַיִן לְיִדְעָשָׁפָטְלָעָכְנָי
לְיֻבָּע פָּאָר שִׁינְגִּיקִים. די אָוּבָּעָרְלָעָבָונָגָם פְּגָועָם קוּסְטָלָעָר אַיז געווען אָז
אָוּמְמִילְבָּאָרָע, אָז אָפִילָו די האָלָב דְּלְקָעָטָאָנְטִישָׁע אָרְבָּעָט. זְיִינָע האָבָן
אוּסְגַּעַשְׂטָרָאָלָט אַ דִּינְגְּרִיקָעָמָעָלָרִיעָ.

הַחֲמָת נְרוּוֹסֶע שָׁפְטָגָן-אַמְבִּיצִיעַם אַנְיָן גַּעֲוָעָן דּוֹרְשָׁמֶיךָ נְאָר וּוֹסֶן:

זינע פֿלענער זענען אוווק וויטער פּון זיינע מעגלאכקייטן. אַבער אין זיינע בילדער איז תמייד געקומען צום אויסטרוק די פרײַד, ווֹאָס די שעהוריישע אַרבעת האָט אִים פֿאַרשאָפּן.

אוֹזְוִי הָאָט גַּעֲלַעַבְתָּ אָזֶן גַּעֲשָׁפְּן שְׁלוֹם בִּיאַלְאָנוֹרְסְּקִי אַין ווַיְלַגְעַ בֵּין סעפְּטֶמְבֶּר 1939, ער האָט גַּוְשֵׁט אָוּסְגַּעַמְּטַן קִיּוֹן שְׁוֹם בִּילְדָּעָר-אוֹסְטָן שְׁטוֹלְגָּן אַין ווַיְלַגְעַ, ווַעֲלַבְעַ ער האָט דֻּעְגָּאָר בָּאָזְוַכְּטָ מִיטָּז זיינע שְׁוֹלְעָר, ווַעֲלַגְרִיךְ אָוִיסְבִּילְדָּן זיינְדָּר גַּעַבְּלִי פֿאַר שִׁינְקִיעַת אוֹיפְּטָקָאנְדְּרָעַטָּה בִּילְדָּעָר אָזֶן ווַעֲקָן בֵּין זיינְדָּר פֿאַר דַּעַר קָונְסָטָה. ער האָט אוֹיר אַפְּטָמְנָה גַּעַשְׁרִיבָן רַעַע צְעַנוּיָּס ווַעֲנָן די אָוִיסְטֶּלְגָּוּגָּעָן פּוֹן זיינְדָּר חֲבָרוֹים. בִּיאַלְאָנוֹרְסְּקִים פֿרְוִי, אוֹיר אַלְעָרְבִּוֹן, האָט אַין אַיר פֿרְוּוֹאַטָּעָר ווַוְונְגָּג אַיְינְגָּעָרְדָּגָּט אַפְּרֶשְׂטָן. בִּידְעַה האָבָּן זיינְדָּר לִיב גַּעַחַט קִינְדָּרָעָר צָוָם סּוֹף פּוֹן יָאָר 1939 האָבָּן זיינְדָּר אַיבְּעַרְגְּעַטְרָאָגָּן קִיּוֹן בִּיאַלְיְסְטָאָקָן, זיינְדָּר זיינְדָּר אַיבְּעַרְגְּעַטְרָאָגָּן פּוֹלְמִיט האָפְּעַנוּגָּג לְגַבְיָה דַּעַר צְוּקָּגְּפָּט.

נאָכָן פֿאַרגְּעַמְעָן בִּיאַלְיְסְטָאָקָן דָּוָרָד די הוֹטְלָעְרִיסְטָן, האָט בִּיאַלְאָנוֹרְסְּקִים צְוֹאָמָעָן מִיטָּז זיינְדָּר אָזֶן קִינְדָּרָעָר אַיבְּעַרְגְּעַלְעַבְתָּ דָעַט גַּאנְצָן נִיהְנוּם פּוֹן גַּעַטָּא. שְׁפַעַטָּר זענען זיינְדָּר אַרְוִיסְגַּעְפִּירָט גַּעַוְאָרָן אַין טְוִיטְלָאָנְגָּעָר טְרַעְבְּלִינְקָעָ, זיינְדָּר זענען אַלְעָ אַומְגַעְקוּמוּן.

אהרון בלאופולד

אהרון בלאופולדס איז געוווירן
געוווירן איז ווארטש איז יאָר 1894.
נאר דעם ווי ער האט פאלראָזט די
ישיבה, איז ער ארייניגטראָטן איז אַ
האנדרלָס-שיִי. בלאופולדס האט פאר-
מאָנט גרויסע פיעקייטן און ליבע צו
דער פלאָטישער קונסט. זינע באָ
דינונגנען איז דער חיים האָבן אַים
געצונגנען צו פארענעם זיך מיט
סעה און זיין קינסטלערישע מעטהּ
קיט האט ער ניכער טראָקטריט ווי
או אַנגענעמע אַנטשאנָג איז די
פריעץ מינְטוּן.

בעת דער ערשותער וועלט-מלחמה האט זיך בלואופיקס באקענט מיט העדריך גלייעגעשטינן אונז דאס האט איז צוועגןן חشك צו פארגעמען זיך מיט סקולפטור. שפער מאיר איז ער איבערגענאנגען צו מאזיאק אַ קונגסטעןין, זום געפינט זיך אויף דער גרענץ צוישן סקולפטור אונז מאלערריי. סוק כל סוף האט ער זיך געוידערמעט דער מאלערדי און בי דעם איז ער שוין געלביבן. בלואופיקס איז געווען און אימפרערטייניסט. איז זיין שאפונג האט ער זיך אויגערדיינט ווארעט, מיט א געוויסן טענמייד מענט פאר פאלקסטימלעבקיט. זיין בילדער פארמאן אַ סד פאלקלאָרים טישע עלמענטו, זום דערמןאנען שטראָך די, וועלכע מיר טראען בי ואקופ זויניגלאָען. דאס, זום ער איז געצווונגען געווען צו ברענמען זיך מיט זיין געשעטען, האט געהאט אַ גענאטיזווע ווירקונג איזיף זיין קונגסט

לענישער שאפונג. וואָס מער ער פֿאַרנוּמֶט זיך מיט מסחר, אַלְעַז גִּידְעָן:
קער פֿאַלְטַט דער קִינְסְטַלְעִירְשֶׁר גַּוֹּאַג פֿוּן זַיְנָע בִּילְדָּעַר.

בלאַפּוּקָם הָאָט אַ סְרַד צִיְּתַח אַפְּגַּנְגַּעַבְּן דַעַם פֿאַרְבָּאַנדְרַ פֿוּן יְדִישַׁ
קִינְסְטַלְעִיר פֿלְאַסְטִיקָעַר, וּוּ ער אַיִן גַּעֲוָעַ קָאָסִיר. ער הָאָט זיך אַנְטְּעָרָעַ
סִירְטַמְּטוּן לְעַבּוּן אָוֹן דָּאָגוֹתַ פֿוּן זַיְנָע חֲבָרוֹים אָוֹן נִישְׁתָּאַיְנָמָּאָל אַרְוִוָּה
געַהְאַלְפַּן דַעַם אַדְרָעַ יְעַנְעַם קִינְסְטַלְעִיר פֿוּן זַיְנָע גַּעֲרָאַש. חַווּ דַעַם
הָאָט ער פֿאַרְנוּמָעַן אַ גַּאנְצָעַ רֵי חַוְיכָע עַרְוָן אַמְּטָן אַיִן פֿאַרְשִׁידְעַנְעַ
אַינְדוּסְטְּרִיעַלְעַ אָוֹן סָוחְרוּשַׁ אַוְסְטִּיחָזִים.

שַׂוְיַן אַיִן יָאָר 1917 הָאָט בלאַפּוּקָם אוֹיסְגַּעַשְׁטַלְעַט זַיְנָע אַרְבָּעַתְן
איַן דַעַר וּוּאַרְשָׁעוּר זַאַכְעַטָּא. שְׁפַעְטָעַר הָאָט מַעַן זיך פֿוּן צִיְּתַח צַו צִיְּתַח
גַּעֲקָאנְט אַנְטְּרָעַפְן מִיט זַיְנָע בִּילְדָּעַר אַוִּיפָּה דַי אַוְסְטִּיחָזְמַעְמַעְן אַיִן
„אִיפָּס“, אַיִן דַעַר יְדִישַׁעַר קִינְסְטַלְעַלְשָׁאָפְט זַוּי אַוִּיד אַיִן דַעַם פֿאַרְ
בָּגָנְדַ פֿוּן יְדִישַׁעַר פֿלְאַסְטִיקָעַר. ער הָאָט אַוִּיד אַנְטִיְלְגַּעַנוּמָעַן אַיִן יָאָר
קָעָר, וְאָס אַיִן אַיְגַּנְגַּעַרְדַּנְט גַּעֲוָאַרְן אַוְפָּתְלָגָע.

בלאַפּוּקָם הָאָט תְּמוּד אַרְוִיְגַּעַוְיַזְן אַנְטְּרָעַם פָּאָר דַי עֲנוּנִים פֿוּן
די פֿלְאַסְטִיקָעַר.

בעת דַעַר אַקְוְפָּאַצְיַע אַיִן אַהֲרֹן בְּלָאַפּוּקָם פֿאַרְשְׁוֹונְדָן אַז שֻׁם שְׁפָורַ.

יצחק בראונער

יצחק בראונער איז נאכטער געעה וואָרֶן דעם 21-טֵן סעפֿטטעמַבְּער 1887 אַין לאָדוֹשׁ. ער שטאָמַט פָּנוּ אַקלִינְגְּזַיְבָּן בִּירגְּנְעַלְבָּרְעַדְרָהְיִם. שוֹוִן פָּנוּ דַּיְבִּיסְטָעָן יָאָרוּן הָאָטָט ער אַרוּוִסְגָּוּזְן צַיְיכְּנָעָן הָאָטָט ער זִיד גַּעֲלָעָרְטָן אַין דַּעַר פְּרִיוֹאַמְּטָרְעָר צַיְיכְּנוֹשְׁוֹל פָּנוּ קָאָצְעַנְגָּלְסָטָן אַין לאָדוֹשׁ. גַּלְיְּכִיעְזִיבְּקָיְחָאָטָט ער זִיד גַּעֲלָעָרְטָן שְׁפִילְן אַוְהָאָט פִּידָּלְטָן. כְּדַי צַוְּפָאַרְטִּיפָּן זַיְן מַזְיִקְאָזְלִישָׁן בִּילְדָּוָן אַין ער אַפְּנַעַפְּאָרְן קִיְּין בָּעָרְלִין, וּ ער הָאָט בָּאַזְוֹכְטָן דָּאָם קָאָגְזָלְסָטָן סְעַרְוּאַמְּטָרְעָוָם, וּזְאָס אַין גַּעֲנִירְנְדָעָט גַּעֲוָאָרָן דָּוָרְכָּן גְּרוּיסְן קָאַמְּפָאַזְיִטָּאָר יָאָכָלִים (1831—1907).

צַוְּלִיב אַין אָוּמְגִילִּיקְסְ-פָּאָל, בַּיְ וּוּלְכָן עַמְּ אַין אִים פָּאַרְוּזְגָּנְדָעָט גַּעֲוָאָרָן אַחֲנָט, אַין ער גַּעֲצְוּוֹנְגָּנְעָן גַּעֲוָוָן אַיְבָּעַצְוּרִיסְן זַיְגָּע מַזְיִקְאָלִישָׁן שְׂטוּ-דִּיעָם. פָּנוּ דַּעַמְּלָט אַן וּוִידְמָעָט ער זִיד אַיְגְּנָאָצָן דַּעַר פָּלָאַסְטִישָׁרְעָרְטָן. זַיְן אַיְדָעָאָל אַין וּוּשְׁגָוּיְזָעָר אַין גַּעֲוָוָן וּוּינְצָעָנְטִי וּאַן גָּאנְגָּן (1890—1853), אַין צַוְּלִיב גְּרוּסְעָר אַכְטָמוֹג צַוְּדָעָם בָּאַרְיְמָטָן קִינְסְטָלָעָר, וּוּלְכָן ער הָאָט זַיְעָר גַּעֲשָׁעָט, הָאָט ער זִיד אַנְאָמָעָן גַּעֲנָבָן וּוּינְצָעָנְטִי. בְּרָאוֹנְעָרְהָאָט גַּעֲהָעָרָמְט צַוְּדָעָם גְּרוּפָע לְאָדוֹשָׁעָר יְדִישָׁע עַקְסְפְּרָעִיטָאָה גַּסְטָאַרְאַמְּגָנְטִיקָר צַוְּזָמָעָן מִיטָּהָעָר בָּאַרְטְּשִׁישְׁקָוּן, מַאְרָק שְׂוֹאָצָן, יְאַנְקָל אַדְלָעָרָן אַין צַאָר אַיְנִיקָע מַאְלָעָר. דַּי דְּאָזְוִיקָע קִינְסְטָלָעָר הָאָבָן גַּעַ-

גְּלִיְבֶּט, אָז סַ'זְוָעַט זַי גַּעֲלִינְגָּן צָו שָׁאַפְּטוֹ אַ נִּיעַ פְּאַרְם פֵּאַר דַּי יְוִידְשָׁע
מְאַטְּיוֹן. אָזָן חַוְנוֹיכְטָפָן מְאַלְעָרִישָׁעֶר פֵּאַרְם אַיְזָן דַּי גַּרְוּפָע גַּעֲוָעָן אַונְטָעָר
דָּעַם שְׂפָאַרְקָן אַיְנְפָלוֹס פָּוָן שָׁאַנְאָלָן. בְּרַאַגְּנָעֶר דַּאַקְעָגָן, וַיְוַלְכָּעֶר הָאָט
עַטְלָעֶכָּע יָאָר פַּאַרְבָּרָאַכָּט אַיְזָן דִּיְתְּשָׁלָאָגָד, אַיְזָן אוּיךְ שְׂטָאַרְקָבָּאַיְנְפָלוֹסָט
גַּעֲוָאָרָן דָּוָרָךְ דַּי דִּיְתְּשִׁיעָע. עַקְסְּפָרָעָסָטָאַנְיָיסָטָן פָּוָן דָּעַר גַּרְוּפָע „דָּעַר בְּלָוִיעָר
רִיְתְּמָעָר“ (אַיְנָעָרָפָן דַּי זַיְלָן פָּוָן דָּעַר גַּרְוּפָע אַיְזָן גַּעֲוָעָן פְּרָאנְגָּן מַארְקָט, 1880
— 1916). דַּי דָּאָזְיָקָע לְאַדְזָשָׁעֶר גַּרְוּפָע יְדִוְשָׁעֶר קִינְסְּטָלָעֶר, מִיטָּזְוָעֶלְכָּעֶר
סָ' הָאָבָּן זַיְד פַּאַרְאִיְיִקְמָט אַיְזָן דַּי יְוַגְּנָעֶר דִּיכְכָּעָר: מִשְׁחָה בְּרַאַדְעָרוֹאָן, מַלְדָּרָאָ
וַיְוַיְשָׁאָגָא, הָאָט דָּעַם פְּרָאנְצְזָיוֹיָשָׁן אַוְן טַיְלָוֹיָזָן אַיְזָן דִּיְתְּשִׁיעָעֶשָׁן עַקְסְּפָרָעָסָט
סִיאָגָוָס אַרְיוּבָעָגָעָמָרָאָגָן אַיְזָן דָּעַר גַּרְוּפָעֶשָׁר שְׁגָנְסָט אַיְזָן לְיִמְעָרָאָטָר. בְּאַגְּוֹנְגָּן
דִּיק זַיְד מִיטָּזְוָעֶר עַקְסְּפָרָעָסָטָאַנְיִסְטִישָׁעֶר פֵּאַרְם, הָאָבָּן זַיְד בְּאַמְּוֹתִים מִיטָּזְוָעֶר
אַיר הַוְּלָף אַרְיוּסְצּוּבָרָעָגָגָעָן דַּי אַיְגְּנָאַרְטִיקִיָּט פָּוָן דָּעַר גַּרְוּפָע טַעַמְאָטִיקָן,
אַיבְּרוּחוֹופְּטָמָן דַּי חַסְדְּרִישָׁעֶשָׁתָהָבָות. זַיְהָאָבָּן זַיְד אַפְּלִילָוּ גַּוְשָׁתָאַפְּנָעָשְׁמָעָלָט
פָּוָן בְּאַגְּוֹנְגָּן זַיְד מִיטָּזְוָעֶר מְעַשְּׁאַפְּלָאַרְיִישָׁעֶר אַוְן אַלְעָגָגָרִישָׁעֶר סִימְבָּאָלִיקָן. צָו
דָּעַם מִין שְׁאַפְּנוֹגָגָעָן גַּעֲהָרָן: דָּאָס בַּיְלָדָפָן יְאַנְקָל אַדְלָעָר „דַּי לְעַצְמָעָ
מִינְגָּטָן פָּוָן רְבִוָּן“ (גַּעֲפִינְטָזָן זַיְד אַיְצָח אַיְזָן לְאַדְזָשָׁעֶר קִונְסְּטָמוֹזָי), בְּרָאוֹאָ
גַּעֲדוֹס מְעַטָּאַלְאַפְּלָאַסְטִיקָן, „דָּעַר וּוּאַסְטְּרָטְרָעָגָר“ (גַּעֲפִינְטָזָן זַיְד אַיְזָן
חִיסְטָאַרְיוֹשָׁן אִגְּסְטִוָּתָאָגָן וּוּאַרְשָׁעָן), בְּאַרְטְּשִׁוְנְסִיקָּם, „שְׁמָחָת-תּוֹרָה“ אַיְזָן
אָגָה. דַּי דָּאָזְיָקָע פַּאַעֲשִׁישָׁ פְּלָאַסְטִיקָן אַיְזָן גַּעֲוָעָן אַינְגָנָאָגָן אַפְּנָעוֹרָסָן פָּוָן
דָּעַר וּוּרְקָלְעָקִיָּט אַוְן פָּוָן דַּי פְּאַלְיִוְשָׁעָן אַוְן עַקְאַנְאָמִיְשָׁעָן אַוְיְפָטְרִיְסָלְגָוָגָגָעָן,
וּוְלָכָע הָאָבָּן דָּעַמְלָשׁ גַּעֲהָטָמָן אַז אַרְטָמָן.

גָּאָר אַ גַּוְיִיסְעֶר צִיְּמָת אַיְזָן דַּי לְאַדְזָשָׁעֶר גַּרְוּפָע זַיְד פְּגָאנְגָּנְדָּרְגָּנְעָפָאָלָן.
דָּי צְוָמָעָרְסָטָן שְׁעַפְּעוּרִישָׁעֶר קִינְסְּטָלָעֶר הָאָבָּן עַמְגִירָהָט. יְאַנְקָל אַדְלָעָר הָאָט
זַיְד בְּאַצְעָמָט אַיְזָן דִּיסְעָלָדָרָתָה, בְּאַרְטְּשִׁיגְסִיקָּן—אַיְזָן דְּרָעָדוֹן, מַארְקָ שְׁוֹאָרָחָן
— אַיְזָן פָּאָרָוָן. אַיְזָן פְּוּלָן אַזְוּ גַּעֲלָבִין בְּלִזְוּ בְּרַאַגְּנָעֶר. בְּלִזְוּ עַר הָאָט אַיְזָן
זַיְינָע שְׁאַפְּנוֹגָגָעָן אַפְּטָמָעָזָוָרָתָה דַּי יְדִוְשָׁעֶלְמָרוֹאָזָוָנִיקָעָם, דַּי דָּאָזְיָקָע בְּאַ
הַאַלְמָעָנָע קְרִישְׁמָאָלְגָרִינָע מְעַנְטָשָׁן, וּוָאָס הָאָבָּן בְּאַדְאָרְפָּט אַוְסְלִילִיָּזָן דַּי
וּוְלָטָן.

גָּאָר דָּעַם וּוּעַר הָאָט זַיְד אַיבְּרָעָגָעָזָוָיָן קִיְּזָן וּוּאַרְשָׁעָן, אַיְזָן עַר גַּעֲוָאָרָן
אַז אַפְּטָמָעָר אַיְנְגִיְיָעָר אַיְזָן יְדִישָׁן לְטַוְרָאָטָ-פֵּאַרְיָין אַוְיָף מְלָאָמָצָקָעָן.¹³
דָּעַר לְעַבְּעִידָּוָעָר קָאַנְטָאַקָּט מִיטָּזְוָעֶר דַּי יְדִוְשָׁעֶר שְׁרִיְבָּעֶר אַיְזָן גַּרְוָם, אַז אַגָּ-
וּוִיסָּע צִיְּמָת פְּאַרְנָאַכְּלָעָסִיקָּט עַר אַפְּלִילָוּ זַיְהָן קִינְסְּטָלָעָרָעָשׁ טַעַטְיִקְיָיט, פִּירָט
אַלְעָכָן פָּוָן אַ קִינְסְּטָלָעֶר — אַ צִּינְגָּעָר, וּוָאָס פְּרָעָרִיקָט דַּי לְאַזְוָגָגָעָן פָּוָן
דָּעַר מְאַדְעָרְנוּסְטִישָׁעֶר קִונְסָטָן.

בן יאָר 1924 אַרְדָּגֵט בְּרוֹאָנוּר אַיִּזְן וְאַרְשָׁעֵד יְהִיעָצָה נְרֻעֶטְרָעָע אַוְיסְשָׁטָלְוָונְג פָּוּן זִינְגָּע אַרְכְּבָעָטָן. דִּי אַוְיסְשָׁטָלְוָונְג הָאָט בָּאוֹזִיז, אָוּ עָרְאָזְנְגָּע אַנְגָּע אַיִּינְגָּעָר פָּוּן דִּי פָּאָרְוִיסְגְּיָעָנְדִּיקָע קִינְסְטָלְעָר פָּוּן יְנָעָר צִיִּית. זֶה
הָאָט אַיִּיד בָּוֹלְט אַרְוִיסְגְּבָרָאָכְט דִּי קַעְגְּנָעָצְלָעָכְעָ גַּעֲפִילְוָן, וּוְאָס הַאָבוֹן
צָעְרוּסְן זִיְּן גַּשְׁמָה. פָּוּן אַיִּזְן זִיְּתָהָאָט עָרְגָּמָלְוָן בְּלוּמָעָן, בִּיוֹזָאָשָׁן, אַקְטָזָן,
שַׂחַטְלָעָבָנָם, באַגְּזָנְדִּיק זִיד מִיט אַרְבִּיכָּר קָאַלְאָרְוִיסְטִישָׁעָגָנָם, אָוּן
פָּוּן דָּעָר צְוִיְּמָעָר זִוְּתָהָאָט עָרְגָּמָלְוָן אַוְיפְּ מִיסְטִישָׁעָגָנָם, וּוּי, דָּעָר
דִּיבּוֹבָן, דִּי חַילְיָקָע בָּאַרְבָּאָרָעָע, דִּי מַאְדָּגָנָע אָנוּ אַנְדָּר.

יזחק ברואנער האט געהערט צו דעם טיפ פון שייניניגסטער אונז, זיין דאס זאל גישט קלינגען פראראדאקסאל, דער דזוייקער באראקמער זייןעד האט געמיגערט דעם ווערט פון זיין פונסט. ער האט וואס און אמרת מיט ראנפנירטער עטפינידלעבקיט אוייסגעדריקט די דעליךאטמסטע גנדערונגען פון יעדער ריטמיישער וויבוריונג, פארומאגט די פוקיעט אוייצעכאנט דעם פריילינגןדיין דראנג פון די זאפטען אין געוויקסן, וואס האבן אופגעווארט צום לאבען, אויגעניאטט די שטימונגען פון דער נאם, זו ס'יעצען אין דער פריד געלאפע קינדרער אין של אריין און ארבעטער און באאטמעה האבן געניאילט צו דער ארבעט. די בילדער אבער, וואס האבן אויגעדריקט די דאָזוקע שטימונגען, זענען ניכער געווען אויפן ראנד פון ברואנערים שאפונ-גען. אין זיין זיינקיידרין שאפען אין ער ארויסגענאנגען פון און אגאליטישער פלאָפּוֹלִיסְטִיל, וואס האט נורם געווען, או ער אין געווען אינגעאנצן אפּגעריזן פון ליעבן. און אויסדרוק פארמאן צ. ב. זיינע בילדער: „אמאָל האט געלעבעט אַפְּנִיגְ...“, „כל נדרי“, „אדם און חאה“, „דרער דיבוק“ און אנה. זיינטראָן אויף זיך דעם חותם פון אונטערעלעקטושעלער פאנטאמזיק. דער זעלברד ברואנער האט גלייכז'יוק געמאָלט פֿאָרטערען פון וויסענבריגן, סענאלאָז'וּיטְשֶׁן, ברודערזאנגען, אידאָ קאמנסקאָ, מאָנער, קאָצעענעןלוֹסְפָּן, זונען, וו ער האט געלענץידיק אויסגענווצט דעם שטרדי אדרער די טאנצאייע און פאָרְדֵּר ברו אונטערוואַשְׁטְּרִיבְּן די אַונְדוֹוִירְבּוּלְּעָט אַיְיָגְשָׁפְּטָן.

zychk b'daganur azin, vov a sdr yidish a'ntem u'leynunten azin ye'ar 1905
ba'ainyeflosht nwo'ozn p'on di ruwo'elz'iyangur sh'timongen. Ur ha'at a'or
par'manot alay ayinshaf'ton, b'do zo v'w'ozn dur k'insch'le'er, v'ul'k'udr v'ol
a'oy'sdri'kon di sh't'rev'ngun p'on di b'reiy'tsh yidish f'lek'k'm'as'. Ur ha'at
a'k'udr sh'f'ut'ur, v'ozn di r'ak'chi'us ha'at m'ri'om'f'rit, ru'v'g'ir'st p'on dum
k'ansuk'ognen, re'ali'stishon ofon p'on far'sh't'ul'di v'w'or'k'ub'ki't, ba'-
no'and'is v'or v'k'bar mi'th uk'sper'us a'ni'st'hi'sh'uf d'uf'ar'm'atz'us p'on z'inu

פְּרִידּוֹקֶשׁ צַעֲפָלְקָעֵן, וּזְאָם אָנוּ אַמְתָּה, אַנְטְּרָעָסְאַנְטָעֵ, אֶבְעָר אַינְגָּאנְצָן נִישָׁא
סְפִּיְיָוִשְׁטָדְעָרְשִׁיוֹנוֹנְנוֹן.

יעצהך בראונגער וואָלט געַקאנט, הוּי מעָן זאגט דאס, וועָרָן,, דער פָּסִי-
קער מענטש אויפָּן פָּאַסְיכָּן אַרט'', וועָן ער וואָלט געהאָט דֵי מעַנְלַעֲכִינְצָן
זו שאָפָּן אָנוֹ אַ צִילָּן, פָּאָר ווּלְכָן סְאיַזְוָונְטָן צוֹ שָׁפָּן. בראונגער האָט
געהאָט אַ האָרְצִיקָעַן, וואָרְעָמָע בָּאַצְיוֹנָג צוֹ פָּאַלְקָסְטָמָאַטְיוֹן. דאס דָּזְוִיקָע
געַבְּיל אָז אַפְּט אַוְיְסָגְנוֹאָקָסְנוּ אַין אִים אָנוֹ פָּאַרְאוֹוָאנְדָלֶט גַּעוֹאוֹרָן אַין כְּמַעַט
אַ מִסְתְּחִישׁן קוֹלֶט. ווַיְנַעַּק אַמְּפָאַזְיִיצָעַס פָּאַרְמָאנְן אָנוֹ זָוֶר עַפְּעָם פָּוּ אַרְאָ-
טְּרָאִירָעַס. בַּיּוֹם גַּעַשְׁתָּאַלְטִיקָּן דֵי דָּזְוִיקָע אַרְבָּעָהָן האָט ער פָּאַרְלוֹיְרָן יְשָׁרָ-
עָזִים אָנוֹ הנֵּם זַי זְעַנְעַן אַוְיְסָגְנוֹפְּרִירָט גַּעוֹאוֹרָן וּוּרְטָאַזְוִישָׁן, האָבוֹן זַי אַ סְּרָ-
פָּאַרְלוֹיְרָן צְוּלִיב דָּרָעַפְּרָמְאַצְּיעַ.

בראונער אילומינרייט זייןע מאטיוויז, שאפנדיק אוזו ווי א קעגעגענוויכט צו דער אינטאנקיעט, הארתקיעט און קאַטטעריאָל, מיט וועלכּן ער באנווצט זיך. זייןע אָרבּעַטּוּן זענען שטראָק עמאצ'יאָנְעַל. מ'האָט דעם איינדרוק, ווי דער קִינְסְטֶלְעָר וואָלְט געוֹאָלְט אַרוֹיְסְבּּרְעַנְגָּעַן עַפְּעַט אַשְׁטָמָרְקִין אַוְפְּפּוֹלְקִין. אַסְּרְפּוֹן זייןע שאָפְּגַּנְגָּעַן זענען אַרְכְּאַיזְוּרְט. עַס זַעַט אַוְיסִים, ווי אַיגְּנָעַר וואָלְט געוֹאָלְט אוֹוּפּ אַשְׁוּפּר אַוְיסְפּּילִין קָלָאַסִּישּׁוּן מַעֲלָאָ- דִּיעָם. אַזּוּ, צָום בִּישְׁפּוֹל, אַפְּאַטְּעַזְּזָרְט ער קְבִּצְנִים, וועלכּעַ נְפִגְנָעַן זֵד אַיִּין אַשְׁמָצִיעָר קָלוּזָו אָנוּ מ'האָט דעם איינדרוק, ווי דָּאַס וואָלְטָן גַּעַוּעַן מלְאָכִים, ווֹאָס הָאָכוּז זֵיד אַפְּגָּרִיסּוֹן פּוֹן די לְאָסְטּוֹן פּוֹן מַאֲגַטְּעַלְעַן לְעַבְּן. אַוְוִי זענען אַיִּסְטּוֹן אַסְּרְפּוֹן, וועלכּעַ ער פִּירְט אַיִּס אַזְּ אַטְּמָלְעִיּוֹן. פּוֹן צִיִּיט צָו צִיִּיט פָּאַרגְּעַמְתּוּן ער זֵיד אַיִּיד מִיט אַוְיסְפּּירְן דַּעֲסָ- רָאַצְיָעָם, וועלכּעַ עַס באַשְׁטָמָלְעָן בַּי אִים די מַעֲטָעָרָם. אַיגְּנָעַר פּוֹן זַיְנָעַ גַּרְעַמְשָׁע אַוְיפְּטָעָן אַזְּוּ גַּעַוּעַן דָּאַס שָׁאָפוֹן אַיִּין לְאַדוֹשׁ צְוֹאָמָעָן מִיט ברָאַ- דָּעַרְזָעָנוּן דָּאַס מַארְיוֹאַנְעַטּוֹן-טַעַמְעָר „חַדְ-גְּדִיא“. אַלְעָלְיָאַקְעָם פָּאַר דַּעַט טַעַמְעָר הָאָט גַּעַמְכָּט בְּרוֹאַנְעָר, אַרְוִוּסְוּזְנְדִּוק אַוְיָופּ דַּעַט נְעַבְּיָוָת אַרְגִּינְגְּעַלְקִיּוֹט אָנוּ אַינְמַעְרָעָסָטָן אַיְנְפָאַלְוָן. דָּאַס דְּאַזְּיָעָקָט מַעֲטָעָר הָאָט אַבְּגָעָר נִישְׁתְּנַחַתּוּנְעָמָדָן קִיּוֹן גְּדָאנְסָק, ווי ער הָאָט פָּאַרְבְּרַאְכָּטָן בַּי צְוּוִי וְאַרְצִיּוּת. גַּעַר אַרְדוּיְגַּנְעַפְּאָרְן קוֹיְן גְּדָאנְסָק, ווי ער הָאָט בַּאֲזָעִטָּמָן אַיִּז בְּרוֹאַיּוֹן גַּנְאָכוֹ אַוְסְּפָרָעָנוּן זֵיד פּוֹן גְּדָאנְסָק, הָאָט ער זֵיד בַּאֲזָעִטָּמָן אַיִּז וְאַרְשָׁע אַזְּ דָּאַ- הָאָט ער גַּעַמְאָלְזָן עַקְאַרְאַצְיָעָם פָּאַרְזָן יְדִישָׁוֹן טַעַטְעָר, צְוּוֹשָׁן אַנְדְּעָרָעָ צָו שְׁלָמָּע-עַלְיכְּמָס „נַאֲלָדְרָעַבָּר“ אָנוּ צָו „וּוּבְּעַרְשִׁעַן קְנוּפְּלָעָד“, ווֹאָס אַזְּ גַּעַשְׁטָמְעָלָט סְפֻּטוֹרָעָ בַּיּוֹם „חַמִּיר“ אָנוּ צָו „וּוּבְּעַרְשִׁעַן קְנוּפְּלָעָד“. מַהְאָט

געוזאָרו אַין, "אַראָרטָם". ווּעוֹ אַין. י. 1934 הָאָט ווּידָעָר אַנְגָּעוּבִּין שְׁפִּילָה,
"חֶד גְּדוֹא" אָונְמָעָר דָּעָר לְיִתְמָגֵן פָּוֹן מִשָּׁה בְּרָאָדָרְזָאָן, הָאָט בְּרָאָנוּר ווּידָעָר
געַשְׂפָּן מַאֲרִיאָנָעָטָן פָּאָרוֹן מַעַטָּשָׁר. מִזְהָאָט דָּעַמְלָט גַּעַשְׂטָעָט אַזְעַלְכָּבָּ
קָאַמְעָדִים, ווּי: "מִטְּ דָעָר פּוּמָּעָר אַרְאָפָּ", "נְחוּם דָעָר פֿרְוּזִירְעָט", "הִיְּטָ
לְעָר אַלְיָזָן" אַזְּן אַנְדָּה. בְּרָאָנוּר הָאָט זִוְּד אוּסְגָּעָלָעָט אַין דִּי דָּזְקָעָ
עַקְעַצְעַנְטָרִישָׁן, נַאֲוָאַטָּרִישָׁן אַיְנְפָאָלָן, מִיט ווּלְכָבָעָ סְהָאָבָן זִוְּד דָעַמְלָט
אַנְצָזְקָט מַוְיְזָנָטָר מַעַנְטָשָׁן. דִּי קָאַזְשָׁעָר צִיְּמִישָׁרְופָּט, "פָּאַרְמָא" הָאָט אַין
יָאָר 1938 גַּעַנְבָּעָן אַיְן זַעַקְסָטוֹן נְוּמָעָר אַרְעָפְרָאַדְקָעָטָן פָּוֹן בְּרָאָנוּרָס זַיְעָר
אַזְּן אַבְּסְטָרָאַקְטָעָר אַרְבָּעָט, ווּעַמְעָנָס אַיְנָהָאָלָט סְאַיְן שְׁוּעָר צַו דַּעֲפִינְוּרִן.
אַיְן דָעָם קוֹנְסָטָסְאַלָּאָן פָּוֹן קָאַטְעָרָבָא אַיְן וּוּרְשָׁע אַוְּף קָרְעַוְיְטָאָוּ אַיְן
אַיְנָגָעָרָדָנָט גַּעַוְאָזָן אַסְפְּעַצְעַלְעָ אַוּסְמָטְעַלְוָגָן פָּוֹן בְּרָאָנוּרִים אַרְבָּעָטָן.
עַזְוּשָׁן אַנְרָעָרָעָה אַבָּאָן זִוְּד דְּזָקָעָט גַּעַפְוּגָן זַיְן, "וּוְאַסְטָרְעַרְעָנָר", פָּאַרְטָרָעָטָן
פָּוֹן יְרִישָׁע שְׁרִיבָּרָעָ אַזְּן אַסְדָּעָרָעָ קָאַמְפָאַזְוִיזָּעָס אַוְּף בִּבְלִישָׁ
טָעָמָעָט. בְּרָאָנוּרָה הָאָט זִוְּד זַיְגָעָ אַרְבָּעָט אַוְּסְגָּעָרָטָן נִשְׁתָּאַנְתָּאָן אַיְן קוּפְּעָדָ
בְּלָעָד, נַאֲרָה הָאָט אַוְּדָר גַּעַשְׂנִיצָט אַיְן הָאָלָאָז, הַעֲלָפָאָנְטָבָיָן אַזְּן אַנְדָּעָרָ
מַאֲטָמָעָרָיוָלָן. עַר הָאָט אַוְּדָר אוּסְגָּעָרָטָן פָּאַרְטָרָעָטָן פָּוֹן דִּי בָּאַקְאָנָעָ
אַרְטִיסְטָן פָּוֹן יְדִישָׁן טָעָמָטָר אַידָּא קָאַמְיָנְסָקָא אַיְן זַגְמוֹנָשׁ טְוֻרְקָאָזָן.
אַירָה הָאָבָּאָפָּמָגָעָט דִּי מַעַלְכָּבָעָ אַזְּבָּאַגְּעָגָעָן זִוְּד אַוְּדָר
שְׁלָאַמְצָקָעָט 13 מִיטָּ דָעָם דָּאָזְקָוָן אַוּסְמָטְעָרָטָן קוֹנְסָטָלָעָר. מִיר הָאָבָּאָ
גַּעַשְׂמָעָטָן ווּעָנָן אַוּסְמָטְעַלְגָּנוּגָן, קוֹנְסָטָלָעָר. שְׁמוּעָנְדָרִיק מִיט אִים, הָאָבָּאָ
אַירָה גַּעַחְאָט דָעָם אַיְנָדָרָוק, זָוִי מִיר בִּידָעָ ווּאַלְטָן גַּעַשְׂתָּאָגָעָן בִּיְמָיָן אַרְיָנִיָּ
גָּאנָן פָּוֹן אַחְיוֹן אַזְּן בְּרָאָנוּרָה, אַנְשָׁמָקָט מִיד אַרְיָנְצָוּבָעָטָן אַיְנָעָוְיָינִיָּ
פָּאַרְדוֹוָאַרְטָשָׁ מִיד מִיט אַשְׁמָרָאָק פָּוֹן פָּאַטְעַמְּשָׁעָ רִיחָ, אַוְּסְמָיְרָנְדִּיק דָעָם
עַצְּמָעָנָן. צְוֹהָעָרָנִיךְ זִוְּד צַו זַיְעָנָן אוּסְפִּירָן, הָאָט מִעְן גַּעַחְאָט דָעָם אַיְנָ-
דָּרוֹק, אַזְּן עַר בָּאַנְעָמָט דִי קוֹנְסָטָן וּוּי עַפְעָם אַקְרָשִׁיְדָשִׁים, וּוּי דָעָר כּוֹהָן
גָּדוֹל אַזְּן דָעָר קִגְּסָטָלָעָר. בְּרָאָנוּרָה הָאָט מִעְן צְוּמָמָעָרָטָן גַּעַפְּרָאָפָּן אַוְּדָר
טְלָאַמְצָקָעָט אַזְּן דָעָר גַּעַזְעַלְשָׁאַפָּטָן וּשְׁרָאָל שְׁטָעָרָן, מִיט וּוּמְעָנוּן עַד
פְּלָעָנָשׁ אַפְּטָשָׁפְּיָזָן אַין שָׁאָר.

אנו היים מודים לך על עבורה. בזאת שפטעטער בער 1939, איזס בענדזיך זיד אין זיין האלב אבסטראקטער קונספט. בעת שעדר אַקְוֹפָאצִיעַ האט בראוּן גער זיד געפונגען איין לאָדוֹשֶׁר געטַא. דאס ווֹאָס ער האט דעטמלט געטאָן איז געוווען אַפְּשֵׁפְּגָּלָּגָּן פָּן די פָּאָרָהָלְטָןְשָׁן, ווֹאָס די יַדְןָן פָּן געטַאָה האבן אַיבְּרָגָּעָּלָּבָּט. ער האט זיד געלאָזָט אַוְיָנָזָן צו מאָלָן אַ פָּאָרָטְרָעָט פָּן דעם מושל פָּן לאָדוֹשֶׁר געטַא, רַוְמָאָכוֹסְקִי. פָּן דער צוינְשָׁר זוּיט פָּן דעם מושל פָּן לאָדוֹשֶׁר געטַא, רַוְמָאָכוֹסְקִי.

האָט דער קינסטער אַרויסגעבראָכט זיער בולט די שווידערלעבע ווירקע-
געקייט, איזן וועלכער ער האָט געלעט. אַזוי, א. ב., האָט ער געמאָלט
אַ בילד פון אַ קָּשְׁתְּשִׁיאָל, וואָסדי דִּיטְשֶׁן האָבוֹן פְּאָרוֹאָנְדָּלֶט אַיז אַ מאָנָּג-
זַיְן, זַיְן זַיְן חָבֵן צְנוּיָּפְנָזְעָמָלֶט די אַגְּנָגְרָאָבָעָטָע יְדִישָׁע זָכָּבוֹן, בעטגע-
וואָאנְט, פְּלִיְידָעָה, שִׁירָה; אוּתָה אַ צְוִוִּית בַּילְד, ועֲזָן מִיר אַיְדָה, אַיז אוּמָנָגָע-
דָּארָטָן זַיְן אַ שְׁקָעָלָעָט, וועלכער הוֹט אַגְּבִּידָעָה, זַיְן עַם לִינָּגָן בָּעָרָג פָּוּן
טְלִיחָוּתָם. די דָּאָזְקָעָ אַרְבָּעָטָן בָּרָאוֹנָעָטָן, מִינְסָטָם אַקְוָאָרָעָלָן, זַעַנְעָן אַוְפָּ-
טְרִישִׁיסְלְעָנְדִּיְקָעָ דָּאָקְוּמָעָטָן פָּנוּנָם לְעָבָן אַיז לְאַדוֹשָׁעָר גַּעַטָּא. אַ סָּר אַרְבָּעָטָן
זַיְנָעָה האָט בַּי אִים אוּסְגָּעָנָאָרט אַ לְאַדוֹשָׁעָר שְׁנִיְידָעָר פָּאָר אַ טְלָעָר זַוְּפָּ-
אַדְעָר אַ שְׁטִיקָל בְּרוּוּט. אַ טְיִיל פָּוּן די דָּאָזְקָעָ אַרְבָּעָטָן גַּעַפְּינָן זַוְּ אַיצָּמָ-
אַיז יְדִישָׁן הִיסְטָאָרִישָׁן אַינְסָטִיטָוּת אַיז וּאָרְשָׁע. יְצָחָק בָּרָאוֹנָעָר אַיז גַּעַוּוּנָ-
אַיְינָעָר פָּוּן די 70 שְׁעַפְּרָוִישָׁע יְדָן, וועלכָּעָ זַעַנָּעָן, נָאָר אַלְעָעָ סְעַלְעַקְצִיעָם,
לְעָבָן גַּעַבְּלִיבָּן נָאָר אַיז וּלוּי 1944. שְׁפָעָטָר האָט אִים גַּעַטְרָאָפָּן דָּעָר זַעַלְבָּר
נוֹרָל זַיְן די אַלְעָעָ, וועלכָּעָ האָבוֹן נִישְׁתָּאָטוּזָן זַוְּד אַוְיסְצּוּבָאָהָאָלָטָן. ער אַיז
צַוְּאָמָעָן מִיט נָאָר אַסְרָה יְדָן אַרוֹיסְגַּעַפְּרִיט גַּעַוְאָרָן קִיְּוָן אַשְׁוּוֹגָנְטִישָׁים,
זַוְּוּ ער אַיז אַומְגָעָקָומָעָן.

רבקה בערגער

א קינסטערטין — פון פאָר אַלערערין — האָט זִי געשטראָבעט אַיִן פריעע מינומן אויד צו דערציאַלן וועגן דערוואָקסענע מענטשן, ווען ז'ער לֻעְבָּן אָוֹן ווען דעם, וואָס האָט זִי פֿאָרבונדֶן מיט דער ווירקלעכֶּקייט. רבקה בערגער האָט זִיר געלערנט אָיוֹן לֻובְּלִין אַיִן מעהָאָפְּערָט שָׁוֹל. זִי האָט אוֹיד אָיוֹן מישֶׁר פָּוֹן אַגְּוּסְּטֶר צִיִּית שְׂטוּדְּרָט אַיִן דער קָרָאָקְּעָדָשׂ ווער קָוָנָסְטָאָקָאָדָעָמִיעַ, אַיִן אַבְּעָר גַּעֲזָוָנָגָעָן גַּעֲוָעָן אַיבָּעָרְצְּרִיָּיסָן אִירָעָ שְׂטוּרְעָעָן, ווַיֵּל זִי האָט אַגְּנָעָנוּמָעָן אַרְבָּעָט אַיִן דער יְדִישְׁעָר פָּאָלְקָםָשָׁוֹל א. ג. פָּוֹן ז. ה. פֿרַעַץ אָיוֹן לֻובְּלִין. זִי האָט לַיְבָּגָעָט אַיר אַרְבָּעָט אָוֹן דִּי קִינְדָּעָר, זִי האָט זִיר אַנְטְּצִיקָּט מִיט דִי פֿרִימִיטְיוּוּעַ קִינְדָּעָרְישָׁע צִיְּבָּעָנוּנָגָעָן אָזֶן הָאָט גַּעֲלִיְּבָּט, אָז אָיוֹן נִישְׁתָּאָיְנָעָם פָּוֹן דִי קִינְדָּעָר אָזֶן בָּאַהֲלָלָטָן אַט טָאָרָאנְט. זִי האָט זִיר פָּאָרְגָּעָשְׁטָעָלָט, אָז אָיוֹן דער צְקוּנָהָט וועט פָּוֹן אַטְיַיל פָּוֹן זִי אַיְסָוָאָקָסָן קִינְסְּטָעָר. זִי פָּלְעָנָט זִיר דָעָוָיכָאָנָעָן אִירָעָ אַיְנָעָן קִינְדָּעָרְיאָרָן, אִירָעָ רְוַשְׁתָּעָ שְׁרוּטָה. זִי האָט גַּעֲלָוָבָּט אַיָּנָעָם קָאָמָפָּן דִי מָאָפָּן, אַיִן דִי דָעָרְגָּרְיִיכָּוָנָגָעָן פָּוָגָעָם אַרְבָּעָטְרָאָקָלָם אָוֹן אָיוֹן אַ בָּעָסְעָרָעָ צְקוּנָהָט פָּאָר דִי קִינְדָּעָר.

זִי האָט גַּעְרָן פָּאָרְגָּעָשְׁטָעָלָט דָּאָס לֻעְבָּן אָיוֹן בָּאוּגָזָן, אָז אַקְצִיעָ אָוֹן האָט זִיר אַיבָּעָרְגָּעָנוּמָעָן מִיט דער טָעָמָה. אַמְבָּעָסָטָן האָט זִיר אַרְיִיסְגָּעָאנְט אָיוֹן דער טָעָנִיק פָּוָגָעָם האַלְצְשָׁנִים, אָז ווַיִּסְ-שְׁוֹאָרָצָעָ קָאָלִירָן. פָּוֹן דִי דָאָזְיָקָעָ, אָזֶן פְּלַעַגָּן, קָאָלְטָעָ קָאָלִירָן האָט רְבָּקָה בערגער אַרְיִיסְבָּאָקָוָמָעָן טְוִיזְגָּטָעָר שְׂטוּמָנוּנָעָן, אַגְּנָעָט גָּאָמָעָ פָּוֹן עַמְּאָצִיעָם. אִירָעָ האַלְצְשָׁנִיטָן חָאָבָן פָּאָרְגָּעָשְׁטָעָלָט דִּינָמִישָׁע סְצִעָנָעָם. אַיְנָעָרָ פָּוֹן זִי, וָאָבָּה האָט גַּעְטָרָאָן דָעַם טִיְּטָל „אוֹטָאָרָפָעָ“, אַיז גַּעֲוָעָן אָז אַנְדִּיְּטָנָגָן אַוְיָחָד דָעַם פָּאָרְבָּרָעָנָעָן אָיוֹן דִּיְּטָשָׁלָאָנד אָיוֹן מַאי 1983 דִי חָוָמָאָנִיסְטִישָׁע וּוּרְקָ

פֿוֹן דָּעֵר דִּיטְשִׁישָׁר לַיְטָאָטָּוָר, וּוְלַכְּבָּעַ זַעֲנָעַ גַּשְׁרִיבָּן: גַּוּאָרָן דָּוָרָד
יַּדְּוָן. אַגְּדָעָרָעָה אַלְצָשָׁנִיטָן אַיְרָעָ, דָּאָס זַעֲנָעַן: „דִּי דֻּעְמָאנְסְטְּרוֹאָצִיעָ“, „דִּי
אַרְבָּעָטְמָלְאָזָעָ“, „מִיר בְּרָעָכָן דִּי אַיְזָעָרָגָעָ וּוְאָגָטָ“ אָזָן עַנְלָעָכָעָ. אַלְעָ אַיְרָעָ
שַׁאֲפָנוֹנָגָעָן זַעֲנָעַן אַגְּטָשָׁתָאָנָגָעָן אַלְסָם אַוְיסְדָּרוֹק פֿוֹן אַיְרָ וּוְילָן אַרְיִינְצִיעָן דָּעַם
צַוְּשָׁוִירָ אַיְגָעָם קָאָמָפָּה קָעָנָן פָּאַשְׁיָוָם.

רַבְּקָה בְּעַרְגָּנָעָרָם הַאַלְצָשָׁנִיטָן זַעֲנָעַן גַּעֲוָעַן לְעַבְדִּיקָעָ, לְעַזְבָּאָרָעָ. זַיְיָ
הַאָבָּן וּוְיַעַר קְלָאָר כְּאַרְאָקְטָעָיוֹרָתָה דִּי דְּעַמְּלִיטִיקָעָ אַגְּנָעָשְׁבָּרָעָנָנָטָעָ פָּאָלִיָּ
טוּשָׁע לְאָגָעָ אַיְן לְאָנָד אָזָן אַיְן אַוְיסְלָאָנָה.
איַן זַוְּמָעָר 1936 אַיְן רַבְּקָה בְּעַרְגָּנָעָרָם אַרְוּוּסְגָּנְפָּאָרָן אַוְיָה אַפְּרוֹ קִין
זַוְּמָעָרָגָעָ. דָּא חָאַשׁ זַיְיָ זַיְדָ צַוְּנוֹפָגָעָטָרָפָן מָוֶת דִּי גַּנוֹרָאָלָעָם אָזָן אַגְּנָעָ
חוּוּבוֹן שָׁאָפָן עַפְּבָעָם אַזְוֹנוֹנָס וּוּי פְּלַאָסְטִיוֹשָׁעָ רַעְפָּאָרְטָאָזָוָן, אַרְוּסְבָּרָעָנָגָנָדִיק
דָּאָס לְעָבָּן פֿוֹן דִּי מַעְנָטָשָׁן אַיְן דִּי בְּעָרָגָן זַיְיָ נַגְנָצָעָר אַמְתָדִיקִית. דָּאָס
הַיִּסְטָן גַּיְשָׁטָן, אָזָן זַיְהָאָט אַיְיָף דָּעַם גַּעֲבִיטָן עַפְּבָעָם מַחְדָּשׁ גַּעֲוָעָן, גַּאָרָד דִּי בְּוּלָהָ
לְעָהָר, וּוְלַכְּבָּעַ זַיְהָאָט גַּעֲשָׁאָפָן, זַעֲנָעַן אַיְיָסְגָּעָפָרָתָן מִיטָּאָסְרָדָרָפָאָצָעָדָעָ
נוֹשָׁא, זַעֲנָעַן זַיְעָרָ רִירָנְדוֹיק.
וּוּי צַוְּיָּונָטָעָר אַגְּדָעָרָעָ אַיְיָ זַיְ אַוְמָגָעָקוּמָעָן בְּעַת דָּעֵר הַיְּטָלָעָר-אַקְוֹפָאָצִיעָ.

אברהם בערמאן

אברהם בערמאן האט א סדר אַרְמוֹגָעִירִיּוֹת, כד' צו פָּאַרְבָּרִיּוֹתָרֶן דֵּי מְעַלְּעַכְּבִּיקְּיָוָן פָּוּ זַיְן פָּאַלְּעַטָּע. מְקָאָן דְּרוּיִיסְטָן זָאנָן, אָז סְדָאָט אִים עֲפָעָם רְגַעַנְטָן אַיְבָּעָר דָּעָר וּוּלְטָמ — עַס הָאָט זַיְדָּאָס גַּעֲדָאָכָּט, אוֹ כְּדֵי גּוֹט בְּצֹהָ מְאַלְּן, דָּאָרָף מְעַן כְּסָדָר אַנְטָרָעָן עֲפָעָם נְיִיעָם. אָזְוִי הָאָט דָּעָר קִינְסְטָן לְעָרָ דָּרְכָּנוּ וְאַנְדָּרָעָט אַשְׁטָּוּק וּוּלְטָמ אָזְוִי הָאָט אַפְּלָוּ וְעַרְגְּרִיבָּט דָּעָם מְרָבָּר סְמָאָחָרָא. סְמָאָן פָּאַרְאָרָדָקְסָאָל דָּעָר פָּאָקָט, וְאָסָם הָגָם בערמאן אַיז גְּעוּזָן אַקְעָגָנָר פָּוּ אַיְמָפְּרָעָסְיָאָנִיסְטִישׁ. זַיְנָעָן זַיְנָעָן בַּיְלָדָעָר בְּמֻעָט שְׁטָעַנְדִּיךְ אַרְוִיסְגָּעָקְוָמָעָן אַיְמָפְּרָעָסְיָאָנִיסְטִישׁ. זַיְנָעָן בַּיְלָדָעָר הָאָט עַר גְּעַמְּאַלְּט זַיְעָר שְׁגָעָל, בְּמֻעָט וּוּלְטָמ אַטְשָׁעָמָעָסְיָסְטָעָם.

פָּאַרְשָׁטִיטָזָיְד, אָז שָׁאַפְּגָדָק אַוִּיפָּא אָזְוָן אַוְפָּן אַיז עַר נִישְׁתָּאִים שְׁטָאָנָד גְּעוּזָן שְׁיִפְּעוּר אַרְיִינְצָוְדְּרִינְגָּעָן אַיז דָּעָר טְעַמָּאָטִיךְ, וּוּלְכָבָע עַר הָאָט בְּאַאָרְבָּעָט. פָּוּ דְּאָגָעָן שְׁטָמָטָס אַיר אַוְבָּרְפָּלְעַכְּבִּיקְּיָט. עַס זַיְנָעָן אַטְשָׁטָאָגָעָן בַּיְלָדָעָר פְּרָעָטְסִיךְעָן, אַבָּעָר גְּוִישָׁת פָּאַרְטִיְּפָטָע. בערמאן הָאָט וְאָסָם אַז אַמְּתָנָקָאנְט אַיְבָּרָגָעָבָן דֵּי גְּלִיעַנְדִּיקָע הָיָה פָּוּ דֵי אַפְּרָקָאנְעָר וְאַמְּדָן, וּוּיְוִידָּיק זַיְדָּיק וּ אַיז פָּאַרְשִׂידָּעָנָעָן קָאַלְּאַרְיִיסְטִישׁ וְגַדְּאָצְעָם, אַבָּעָר אַיז דָּעָם אַלְעָמָעָן פָּעַלְטָמָה. סְמָאָן גְּעוּזָן אַצִּימָט, וּוּזָן אַיז מְעַרְבָּד אַיְרָאָפָּעָה אַבָּן אַנְרָוִיסָּעָט צָאָל בַּאַדְיָטְנִידָּיקָע קוֹנְסְטָלָעָר גְּלִילָוָן אַוִּיפָּא אַגְּפָעָל פָּוּ מִידְקִיָּט אָזְוָן אַיְבָּרָגָעָזְעַטְקִיָּט מִיטָּאַיְרָאָפָּעָ. זַיְיָה אַבָּן גְּזָעַפְּוִיל פָּוּ דָּעָר פְּרִישְׁקִיָּט, אַזְוָן אַיְבָּרָגָעָזְעַטְקִיָּט מִיטָּאַיְרָאָפָּעָ. זַיְיָה אַבָּן קוֹזְבָּכָע שְׁעַפְּרִוְיִשָּׁע עַמְּאַצְיָוָם צְוִוִּישָׁן וּוּיְטָע, פְּרִימְיוּזָע פְּעַלְקָעָר. אַזְוָלָבָע קוֹנְסְטָלָעָר וּוּזָגָעָן אַדָּעָר פְּעַכְשָׁמִין אָזְוָן בַּיְיָ אַונְדוֹ קְרָאָמְשָׁטָקָה אַבָּן גְּשָׁעַפְּטָפָע פָּוּ דָּעָר פְּרִישְׁקִיָּט, אַוְרָשְׁפְּרִינְגְּלָעַכְּבִּיקִיָּט אָזְוָן שִׁיְגָקִיָּט פָּוּ דֵי וּוּיְטָע קָאַלְּאַנְיָאַלְּעָלָע לְעַנְדָּעָר אָזְוָן פְּעַלְקָעָר. דֵי דְּאַזְוִיקָע זַיְעָר שִׁימְפָאָמִיעָ פָּאָר דֵי לְעַלְקָעָר, צְוִוִּישָׁן וּוּלְכָבָע זַיְיָה אַבָּן אַפְּרָכָאָכָּט, אָזְוָן הָאַבָּן אַפְּרָאָרְטִיְּלָט דֵי קָאַלְּאַנְיָאַטָּהָן, וְאָסָם הָאַבָּן אַרְוִיסְגָּעַטְרָעָט פָּוּ זַיְיָ דֵי לְעַצְטָע זַאְפָטָן. אַבָּעָר אַיז בערמאן בַּיְלָדָעָר קוֹמָט וּלְטָמָן צּוֹם אַוְיְסְדָּרוֹק דֵי בָּאַצְוָנָג

אוּמָתָאַפְּאַרְטְּרָעַשׁ (אַבְּאַסְטָעַל)

פָוּ מַאְלָעֶר צָוּמָעַנְטִישׁוֹ אָוּן זַיִן גּוֹלֶ. עֲרֵ מַאְלָט אַרְאַכְבָּעֶר, וּזְאָסֵ נַאֲלָאָהֶ
פִּירְזֵן אַוִּיתֵ פְּרֻעַכְתִּיקֵעֵ וּוְיִיסְעֵ פְּעַרְדֵּ, עֲרֵ דַעֲרַזְעַט אַבְעָר נִישְׁטֵ דַעַם אַמְּטַעַרְ
דְּרִיקְטֵן אַרְעַמְעֵן פְּוִיעֵר — דַעַם פְּעַלְאָרָ.

אַבְרָהָם בְּעַרְמָאָן אִיז אָז שָׂוֵם סְפָק גְּעוּווָן אַגְּוַטְרִיסְטֵ אָוּן
הָאָט גְּלַעַנְצְּנָדִיק בְּאַהֲרָשְׁטֵ דַי צַיְיכְּעָנוּנָגֵ. זַיְגֵן בְּילְדָעֵר פָּאַרְמָאָן, וּזְאָסֵ
אָז אַמְּתֵ, אַגְּוַוְוִסְעֵ קְלַאֲנְגְּפָוְלְקִיטֵ, זַיְ זַעַגְעָן אַבְעָר שְׁטַעַנְדִּיק פְּרָאַגְּמָעָנָ
טְּאַרְיֵשֵן, אַנְמְפְּלָעְקְנָדִיק בְּלְוִוֵּן אַטְיֵיל פָוּ דַעַר גְּנַעַבְעַנְעָר פְּעַמְעָ. אָין דַעַם
דְּאַזְוֵין קִינְסְטְלָעָר הָאָט גְּשַׁטְעַקְטֵ אַגְּוַוְוִסְעֵ צְוַיְיָאִיקִיטֵ: פָוּ אִין זַיְטֵ
אִין עֲרֵ גְּעוּווָן אָז אַיְירָאַפְּיִיעֵר, פָוּ דַעַר צְוַיְיָטָר אַקִינְסְטְלָעָר —
אַז וְאַגְּאַבְוָנְד אָוּן צָו דַעַם אַלְעַמְעָן אַוְרֵ אַיְדֵ. וְעַזְעֵר הָאָט פְּאַרְבָּאָכְטֵ
אוּפְטֵן מַעַרְבֵּ, הָאָט עֲרֵ גְּמַאְלָטֵ סִי דַעַם „קָאַרְגָּנוֹוָאָלָה“, סִי דַעַם „אַנְטְּרָאָקְטֵ
אָין דַעַר פְּאַרְיוֹזָעָר אַפְּעַרְעָעָ, „אָין דַעַר לְאַזְוָשָׁעָ, „פְּרִילְיוֹן פִּיפִיָּ“. אַבְעָר
אַמְּבָעָסְטֵן הָאָט עֲרֵ זַיְד גְּפַלְיָט אָין לְאַזְוָשָׁ, צַוְוִישָׁן יְזָן.

אַלְיָין הָאָט עֲרֵ גְּשַׁטְמָאָטֵטֵ פָוּ רִינְגָעָ, וּזְעֵר אִין גְּבָוִירָן גְּעוּוֹאָרָן. אִין
וַיָּאָרְ 1900 קוֹמֶט עֲרֵ קִיּוֹן מִינְכְּבָעָן, כְּדַי דָא צָו שְׁטוֹדְרִיןָן. אַבְעָר דַי בְּעַסְטָעָ
בְּילְדָעֵר זַיְגָעָן גְּשַׁאְפָן גְּעוּוֹאָרָן אִין פּוֹלִיךְן. אַמְּמִינְסְטָן אַמְּתָדְדִים אָוּן
סִימְטֵ גְּרוֹוִסְעָר עַמְפְּוִינְדְּלָעְקִיטֵ הָאָט עֲרֵ אַרְוִוְסְגְּבָרָאָכְטֵ דַי לְאַדְוָשָׁר יְדָן
אָוּן לְאַמְגָעָ קָאַפְּאָטָמָעָן, נְמָרָאַיָּדָן אָוּן עַנְלָעָכָעָ. עֲרֵ הָאָט אַיְיד גְּמַאְלָטֵ
אַרְעַמְעָה הָעַנְדָלָעָר, טְרַעְנָהָר. אַלְיָיָ, וּזְאָסֵ פְּלָעָנָט אַדְוָכְנִיָּן פָּאָר זַיְגָעָן אַיְגָ�
הָאָט עֲרֵ גְּמַאְלָטֵ מִיטֵ אַגְּרוֹוִסְעָר מַאְלָעְרוֹשָׁר פָּאָסְעָ. אַזְעַלְכָעָ מַאְטִיוֹן
וּוּי „אַ יְדֵ, וּזְאָסֵ שְׁלַעַטְמָ צְוַיָּי עַמְרָר וּזְאָסֵר אַוְפָן קְזַמְיָרָר מַאְרָקָן“,
אַדְעָר „דַי שָׁוֹלָה“, מִיטֵ דַי שְׁמַעְנָדָרָם, אַרְוֹן אָוּן דַי אַיְבָרְקָעָ חַפְצִים —
דָאָס זַעַגְעָן דַי אַיְנְטָרָעָסְגַּנְטָסְטָעָ בְּילְדָעֵר זַיְגָעָ. עֲרֵ זַיְזָוָט אַוְרֵ פְּאַרְשָׁיָ
דַעַגְעָ יְדוֹשָׁעָ שְׁיָפָן אָוּן זַיְעָרָעָ טְרַאְדִּיצְיָאָנָעָלָעָ בְּגָדִים. יְדָן בַּיְ דַעַר
אַרְבָּעָטָ, אַדְעָר גְּבָוְגָעָנָעָ אַבְעָר סְפָרִים.

וְעַזְעֵר דַעַר קִינְסְטְלָעָר אָוּן פְּאַרְכָּאָפָט גְּעוּוֹאָרָן מִיטֵ עַפְעָם אַדְרָשִׁיְגָ�נָגָן,
הָאָט עֲרֵ גְּעַקְאָנְטָ מִיטֵ פְּאַמְּטָס אָוּן גְּעַפְּלֵי דַי דְּאַזְוָעָ דְּעַרְשִׁיְגָ�נָגָן אַרְוִוִּסָּ
בְּרַעְגָּעָן אַוְיָפָן לְיִוְונָטָן. אַפְּלָוָן דַי שְׁוֹל מִיטֵ דַי לְיִדְוִיקָעָ שְׁמַעְנָדָרָם זַעַקָּט
בְּיָמָים צַוְשָׁוָעָר דַי וּזְיָעָ. פָוּ דַי גְּשַׁטְאָלָטָן, וּזְעַלְכָעָ פְּלָעָגָן צְוַיָּי מַאְלָאָן
צָאנָג זַיְ פְּאַרְפָּלוֹן אָוּן אַנְשָׁפָאָרָן זַיְ אָוּן דַי אַוְיָסְגָּרְבָּעָנָעָ אָוּן צַעְקָרְמָטָעָ
שְׁמַעְנָדָרָם. בְּעַרְמָאָן הָאָט אַוְרֵ גְּמַאְלָטֵ דַי צַעְקוֹרְמָטָעָ יְדוֹשָׁעָ הַיּוֹלָעָד
אָוּן דַי קְלִינוּעָ שְׁמַעְטָלָעָר. דָא אָוּן דְּאַרְטֵ דְּרִיעָן זַיְ אַרְוָם בַּיְ דַי הַיּוֹקָעָם
זַיְעָרָעָ אַרְעָמָעָ בְּאַלְעָבָאָשִׁים. עֲרֵ מַאְלָט אַוְיד פְּרֻעַכְתִּיקֵעֵ פְּיִזְוָשָׁן פָוּ דַי

טاطרזה-בערג, דעם מאָלערישן קומיסיר, ווי אויך די געננטן אַרום לאָדוֹשׁ.
זיענדיק איזן פֿאָרוּן, מאָלט ער דאס וועלטל בִּים ווערטאל. ער מאָלט אויך
אַ סְּדֶר „שְׂמִילְלָעֵבֶנְסֶן“.

אוויי האָט אַברָהָם בערמאָן געלעבעט אָון געהטאָפּוֹן איזן מישׁ פָּה
צענְדרְלִיכָּר יָאָרָן. ער איז נעהוּן באָקָאנְט אַיזן דִּיטְמְשָׁלָאנְד. זַיְן נַאֲמִינְזָן
בָּאנְגָּעָנְטָמָן מַעַן אוֹרְט טִיְּגָמָּל אַיזן דִּיטְשִׁישְׁע צִיְּתְּשִׁירְפְּטָן. אַיזן יָאָר 1923
האָט בערמאָן אַיְנְגָּעָאָחָרָנְט אַ גְּרוּסָע אַיְשְׁטָמְעָלָאָג פָּוֹן זַיְעַן בִּילְדָּעָר
אַיזן האָמְבָּוָרָג. אַבָּעָר דִּי דַּעֲמְלִיטְקָע וּוּמְאָרָעָר רַעֲנָרָונְג פָּאָרְבָּאָט אַיז
איְנִינְצִיאָרְדָּעָנְט וּוּיְטָרְדִּיקָע אַוִּיסְטָמְעָלָנוֹן, מַאָטְיוּרְנְדִּיק אַיר אָפְּזָאנְג
דְּרָעָמִיט, וּוּאָס דָּעָר קִינְסְטָלָעָר אַיזן אַ פּוּוּיְלִישָׁר בִּירְגָּנָּרָע.

דָּעָר אַוִּיסְבָּרוֹד פָּוֹן דָּעָר צְוּוּיְטָעָר וּוּלְמָטְמְלָחָמָה האָט בערמאָן
געַרְאָפּוֹן אַיזן לאָדוֹשׁ. עַס גַּלְגָּוָגָם אַיז דָּאָךְ אַרְוִיסְצָוְרִיסְן זַיְרְ קִין בִּיאָאָ
לִיסְטָאָק. זַיְעָנְדִּיק אַיזן דָּאָטְנְפָאָרָבָּאנְד, באָקְוּמָט ער אַ סְּדֶר באַשְׁטָמְעָלָנוֹן,
פִּירְט אַיז אַזְמָעָפָּאָרְטָרָעָטָן אָוֹן פָּאָרְשִׁידָעָנָע אַנְדָּעָרָע מַאָלָעָרְבָּאָן,
זַוְּעַן דִּי הַיְּטָלְעָרְיוּשָׁע אַרְמִיָּה פָּאָלָט אַזְנָן אַיזן יָאָר 1941 אַוִּיפָּן רַאְצְנְפָאָרָבָּאנְד,
האָט בערמאָן גַּיְשָׁת בָּאָזְוּזָן זַיְרְ צָוְעָקָאָרָן אַיזן דָּעָר מִיפְּ פָּוֹן לאָנדָן.
ער אַיז אַזְוּ אַוִּיפָּגְּעַטְמְרִיסְלָטָן נַעֲזָאָרָן פָּוֹן דָּעָר באָגְּעָנְגָּנִישָׁ מַאָלָן
רַוְּטְשִׁיעָמְרָדְדָעָר, אָזְנָעָר האָט אַיז צָוְמָעָן צָוְמָיְטָן מַאָלָן גַּעַפְּרוּוּתָמָן
בָּאָנְיָ�ן זַעְלָבְּסְטָמָאָהָרָה. דָּעָר מַאָלָעָר וּלְאָדוֹשְׁוּמְיוּנָשׁ וּוּאַסְּלִילְעֻוּוּיְטָשׁ
מִיר שְׁפָעְטָעָר דָּרְעָצִיְּטָמָן, אָזְנָעָר בערמאָן, גַּיְשָׁת הַאָבְּנָדָרָק קִין צָוְיִיטָן סְמָן,
האָט אַזְיָּסְגָּעָטְרָנְקָעָן אַ פְּלָעָלָל יָאָר. וְעַזְנָעָר דָּעָר דָּרְעָמְנָטָר וּוּאַסְּלִילְעֻוּוּיְטָשׁ
אַיז אַוִּיפָּן דָּרְוִיטָן טָאנְגָּנָּאָכָּן פָּאָרְגָּעָמָּעָן בִּיאָלִילְעָטָאָק אַרְיָין אַיזְנָעָר וּוּיְגָנָגָן
פָּוֹן בערמאָן, האָט ער אַיז גַּעַטְרָאָפָּוֹן לִיגָּנוֹ אַיזְנָעָר שְׁרַעְלְקָעָבָּעָן זַיְעִיטָוֹן.
ער דָּעָר מְוּוֹיט אַיזְנָעָרְטָמְעוֹן גַּיְשָׁת גַּעַקְוּמָעָן. וּוּאַסְּלִילְעֻוּוּיְטָשׁ אַיזְנָעָר גַּעַלְגָּעָן
אַפְּצָוּרָאָטָמָעוֹן בערמאָן אָזְנָעָר אַיז פָּאָמְעָלָעָר גַּעַזְגָּזָן. שְׁפָעָעָ
טָעָר אַיזְנָעָר גַּעַוְּאָרָן דָּעָר לִיְּטָעָר פָּוֹן דָּעָמָעָט מַאָלָעָר-וּוּאָרְשָׁטָאָט פָּוֹן אַסְּקָאָרָ
סְטָעָפָעָנָן, וּוּ דִי יְדִוּשָׁע מַאָלָעָר הַאָבָּן זַיְרְ פָּאָרְגָּוּמוֹעָן מִיטְ קָאָפָוָרָן דִּי
קוֹנְסְטְּוּרָעָק פָּוֹן דִּי וּוּלְמָטְמִיסְטָעָר. דִי שְׁרָעָק האָט אַירָס גַּעַטָּאָן. בערמאָן
אַיזְנָעָר גַּעַזְיָ�ן אַ גַּעַהְאָרְבָּזָאָם גַּעַזְיָ�ן אַיזְנָעָר גַּעַנְטָשָׁן. גַּיְשָׁת אַיזְנָעָר
יְדִיְשָׁעָר קִינְסְטָלָעָר, וּוּלְכָאָרָה האָט גַּעַרְבָּעָט אַיזְנָעָר וּוּאָרְשָׁטָאָט, פָּלָעָגְתָּה הַאָבָּן

אַברָהָם בערמאָן אַיזְנָעָר גַּעַשְׁטָאָרָהָן אַיזְנָעָר בִּיאָלִילְעָטָאָקָעָר גַּעַטָּאָן
יאָר 1943.

יאן גאטמארד

דו באראקטעןעריסטייע איגנשאפט פון יאן גאטמארד שאמפֿן איז זיין קלאסישע פֿאַרְם, איז קעננוֹאָץ צו די מאָדרעטן סטיישע שטראָעונגנען, זואָם זונגען געווען אַנגענונגמען איז ווענער ציימ. אָט דאס אַרוּיסברענגען די טעמאַ מײַך מײַט דער חילַף פֿון דער געאָלַאָסִישער פֿאַרְם האָט אוֹיף יעדער אוֹים שטעלַונְגַּן, ווֹ עם האָבָן זיך באָזְוִין גאטמאָרְדָּם בִּיהְדֻרְעָר, געוֹרְקָט מִמְשׁ דַּעַן מאָסְטְּרָאַטְּוּן.

יאן גאטמאָרְד איז גַּעֲבִירָן גַּעֲוָאָרָן איז יָאָר 1898. זַיְן פָּאָטָר איז גַּעַנְעָמָּעָגָעָר דָּאַקְּטָאָר מִיט אַגְּרִיסְעָדְרָאַטְּיִק. אַז גאטמאָרְד האָט שְׂטוּדִירֶת אַוְיָפָן וּאוֹרְשָׁעָוָעָר אַגְּנוּוּרְסִימְטָעָג גַּעַשְׂכִּיבָּעָט פֿון קָוָסְטָמָּה. די דָּאַקְּעָע שְׂטוּדִירֶן האָט עַר וּיר אַפְּגָעָנָעָבָן כִּימַט נוֹוִים ברָעָן. ווֹעַן עַר האָט דְּעֵרְיבָּר שְׁפָעָטָר אַנְגָּעוּחוּבוֹן צו מְאַלְוִן, אַז עַר גַּעַוְעָן אַיְגָעָר פֿון דָּעַר נִשְׁתָּמָּעָר צָאָל מְאַלְוִר, וּוּלְכָעָה האָבָן פֿאַרְמָאנְטָמָּעָן אַגְּרָנְטָלְעָבָן בְּאַגְּנָאָזָשׁ וּוֹיסָן אַוְיָפָן גַּעֲבִיטָמָּעָר פֿון גַּעַשְׁכָּטָמָּעָר דַּעַר קָוָסְטָמָּה. די קָוָסְטָלְעָר — זַיְגָע מִיטְצִיְּטָלְעָר — האָבָן אַז וּיְעָר מִעְרָהִיָּת נִישְׁתָּגָעָנָט די יְסָודָות פֿון בָּעָר קָלָאָסִישָׁר קָוָסְטָמָּה. נָאַכְּמָעָר — סָאַזְדָּעָלָט גַּעַוְעָן אַנְגָּעוּנוֹמָעָן כִּמְעַט ווֹי אַז אַוְמְבָאַשְׁטְּרִיְּמָבָּרָעָר אַמְּתָה, אַז אַטְּפָעָרָעָר קָעָטָמָעָשָׁר פֿון דַּעַר קָוָסְטָמָּה אַז פֿאַר אַחִינְטְּצִיְּטִיקָן מְאַלְוָעָר גַּכְּמָעָר אַשְׁטְּרוֹגָנָן. צוֹלִיב דָּעַם אַז יָאָן גאטמאָרְד אַז גַּעַוְעָן אַז דַּעַר דָּאַזְּקָעָר גַּרְופָּע אַז אַוְיָסָנָם. זַיְגָע בִּיהְדֻרְעָר גאטמאָרְד האָט שְׂטוּדִירֶת אַז גַּעַוְעָן אַז דַּעַר אַקְּדָעָמָעָי בִּיִּים בְּרָאָפְּעָסָר פְּרוֹשָׁאָקָוּסְקִי, וּוּלְכָעָר אַז פֿאַרְדָּעָבָנָט גַּעַוְעָן צו די זַיְלָן פֿון די פְּוַיְלָשָׁע מְאַז דָּעָוָיסְטָן. סָאַז אַינְטָרָעָסָאנְט, אַז סִיְּ פְּרוֹשָׁקָאַוּסְקִי, סִיְּ גאטמאָרְד האָבָן שְׁפָעָטָר גַּעַהָרָת צו אַזְיָן אַזְיָן דַּעַר וּלְכָעָר קָיְנְסְטָלְעָרָיְשָׁר גַּרְופָּע אַז. גַּדְעָן הַיְלָוקָעָר לְקָאָשׁ. צוֹ דַּעַר גַּרְופָּע האָבָן אוֹיר גַּעַהָרָת: אַנְטָגָני מִיְּכָלָאָק, יָאָן זַמְּאַיְסָקִי, יָאָנוֹשׁ פְּאַדָּסְקִי, עַלְיאָשׁ קָאַנְאָרָעָק אַזְיָן אַנְדָּה. יָאָן גאטמאָרְד אַז גַּעַוְעָן אַז דַּעַר דָּאַזְּקָעָר גַּרְופָּע אַז אַוְיָסָנָם. זַיְגָע בִּיהְדֻרְעָר

האט ער גבעות לוויט די אַלטָּע געוועגן, דערבי האט ער זיך צוריינגעזונגן אופן גבעיט פון דער פֿאַרְם גוישט נאָר צום רעגעסאָגס, נאָר אַפְּלוֹן זיך גיאָטן. די דָּקְזִיעַן קְלָאַסִּישָׁע פֿאַרְם האט אַכְבָּע מִוְתְּ גָּאָרְנוּישָׁט גוישט באָר שרענט דֵּי הַיְנְטִיצְיָהִים קְלָאַסִּישָׁע פֿאַרְם האט ער האט באָרירט. להיפך צו דער מיינונג פון די קָאַלְאָרוּיסְטוּן, אָז נאָר מִיט דער חַיֶּה פון קָאַלְאָרוּיסְטוּן צוֹלָאָן פֿאַרְשְׁטָאָרְטְּן די עַמְּפָצְיאָנוּלְעָלְוָו וּוּרְקוּנוּן פונעם בּוֹהֶד, האט גַּאֲטָאָרְד באָחוּזָן, אָז דָּרָעָם דָּאַזְּוּקָן צוֹלָאָן מעַן אוּיד דער גְּרִיבָן מִיט דער חַיֶּה פון דִּין פְּלָאַסְטִישָׁע וּמוּטָלָען, ד.ה. צַיְכָעָנוּגָן, רִיטְמִיקָן גְּלָאַזְּוָרָע, באַטְרָאַכְּטָנְדָה אַוְוּפְּמָעָרְקָוָם וּוּלְכָעָם סָאָיו פֿוֹגָרָאָל בְּילָד פון גַּאֲמָרְדָה, האט מעַן גַּעַמּוֹזָת פְּעַמְּשְׁטָעָלָן, אָז דער יִסְׂדָּר זִינְגָּר אַיז גַּעַוּעַן דער ווֹלָן אַרְיוֹצְעַבְּרָעָנָגָן דָּעַם קָעָנְגְּשָׁמָאנָד וּוֹאָס מַעַר רַעַאלְיָסְטִישָׁע. נאָז טָאָרְד האט גַּעַמְּלָט סִי אַוְוָף לִיְּעָנָט, סִי אַוְוָף אַברְעָמָלָן, סִי אַוְוָף אַבְּרָעָמָלָן אַז אַרְגְּפָעַלְשִׁיךְ אַיז מִיט אַסְּרָמִי צַוְּנָעָרִיט. אַז אָז בְּרָעַט פְּלָעַנְטָט עַר גַּעַוְיָגְלָעָר אַיבְּרָעָצִיעָן מִיט גְּלָאַזְּוָר אַיְדָרְשָׁר שֶׁר האט זִוְּד גַּעַוְנוּמָעָן צָוְם מְאַלְעָן. פָּאָר גַּאֲזָן טָאָרְד אַיז דָּי מַעְקְמָאָנִים גַּעַוְנוּ דָּרָעָמְרָאָבָלָעָם, וּוֹאָס אַגְּנָעָמָלְגָּט גַּעַשְׁטָט קִינוּ שָׁוָם סְפָּקָה. אַנְדָּרָעָר שִׁגְּסְטָלָעָר דָּאַקְעָנָן הַאֲבָנוּ גַּעַוְחָלָטָן, אָז עַר סְמִילְיָוָרִיט. גַּאֲמָרְד האט גַּעַשְׁטָרְעָבָט אַרְיוֹצְעַבְּאָקְמוּנָה פָּוּן זִינְגָּר מַאֲדָרָעָלָן עַפְעָם מַעַר ווֹי בְּלָוּזָן עַנְלָעְבָּקִיָּת. עַר אַיז גַּכְעָר גַּעַוְנוּ אָז אַגְּנָלְיָוִטָּקָעָר, וּוּלְעָר כָּרָעָה האט זִוְּד אַפְּטָדְרָהוּבוּן צָוְ די סְפָּעָרָן פָּוּן עַלְמָטָאָזָן. בְּיַם בּוּלְטָן אַרְיוֹסְטָט בְּרָעַנְגָּנוּן דָּעַם מַאֲדָרָעָלָן הַאֲבָנוּ גַּעַוְחָלָטָן צָוְ די גַּעַוְנוּ יִסְׂדָּות פָּוּן דָּרָעָר אַגְּנָמָאָמִיעָן פָּוּן מַעְנְשָׁלָעָן קָרְפָּטָר, דָּאַקְעָנָן די פְּסִיכִישָׁע דִּינָאָז מַיְקָן פָּוּן דָּרָעָר פְּאַרְגְּנָעְשְׁמָלְטָהָר גַּעַשְׁטָאָלָט אַיז אוּר אַגְּנָרְלָעָכָע טְרִיבִּיבָּאָרָקָפְּט. יַעַדר גַּעַשְׁטָאָלָט בּוּי גַּאֲמָטָרְזָן פְּאַרְמָאָנָט אַירָעָסְפָּעִיטָשָׁע אַיז גַּנְשָׁאָפְּטָן, אוּר באַזְּוָנָדָרָן נְוּרָל, עַפְעָם קּוֹמָט פָּאָר אַיז אוּר אַירָעָבָּאָז וּוּגַּוְנוּגָּן אַיז קָרְפָּעָרְשְׁמָרְבָּיכָן זַעַנְגָּן ווֹי אָז אַפְּשָׁפְּגָנְגָּוָן פָּוּן זִינְגָּר לְעַכְעָר קָגְנְסְטְּרָקָצִיעָא. אַיז דָּעָם בְּילָד, וּוֹאָס וּוּרְתָּאָת אַז אָז אַפְּנָהָן סְטְרָאוֹרִיט, לְאַזְּוָט זִוְּד בְּאַמְּרָעָהָן אַגְּנָצְקִיט פָּוּן זַוְּיָעָם, וּוֹאָס זַעְגָּעָן פָּאָר אַיְנִיקָט אַיז אַיְזָן לְאַיְזָהָר גַּאֲנָצְקִיט. גַּאֲמָטָרְזָן בְּילָדָר גַּיְבָּוּן אַפְּטָמָגְלָעָן צַנְדָּוָק אַיבָּעָר אַיז זִיְּעָר דָּרְעָלִיְּשָׁר אַמְּתְּרִיקִיט די סִימְפְּטָאַמְּטִישָׁע דָּרָעַשְׁיָגָּנוּגָּן פָּוּן קָרְעַנְקָלְעָכִיקִיט אָז אָז באַשְׁרָעָנְגָּנוּגָּן פָּוּן דָּרָעָר קָלְיָגְבִּירְגָּעָר לְעַכְעָר שְׁפִּיגְגָּר-סְפָּעָרָע. אַזְּוָוִי צָוְם בְּיִשְׁפָּאֵל באַזְּוָוִיְּזָט דָּרָעָר קָגְנְסְטָלָעָר אַיז זַיְוָן בְּילָד, “דָּרָעָר שִׁיכָּרָה” אַמעְמָפְּנִים פָּוּן אַמְּנְעָשָׁן. דָּרָעָר מַעְנְמָשָׁ זַיְצָט בְּיַי אַטְּוִישָׁ, אַוְוָף זַוְּעָלָהָן עַמְּפָנְטָזָה זִוְּד חֻוְזָה פְּלָאַשְׁ בְּרָאָנָהָן אוּיד אַטְּאָלִיעָה קָאָרְטָן אַוְיָסְגָּעְלִיגְגָּט אַיז אַפְּמָאָנָמָסָה. די גַּרְאַטְּמָעְסְקָאַרְטִישָׁ גַּרְמָאָסָה פָּוּן

דען שיוכורט פנים דרייקט אוים טעמאָפֿקייט. דערבי הַאָט אֲבעָר דער צוֹז
שוויער דעם איינדרול, אז די שיוכורע פּוֹזִיאָנָאָמִיעַ אַין בְּלֹוֹז אַמְּאָפֿקָעַ, אַגְּזָה
טער וועלכער עס באָהָאלְטָן זִיד טִיפָּע, מענטשלעכּע לְיִוּזָן. נְאַטְאָרְדָם מְאָז
דָּעַל וְמְאָכֵט דָּעַם איינדרוֹס פּוֹן אַ מְעַנְטָשָׁן, וועלכער אַנְטְּלוֹיֶופֿט פָּאָר דִּי גַּעַז
פָּאָרָן, וְאָס לְיוּעָרָן אַוִּית אִים אַינְגָעַם וּוּירְוָאָר פּוֹן דָּעַם גְּרוֹזְשְׁמָאָטִישָׁן פּוֹמָל
אוֹזָן כְּאָסָם.

נְאַטְאָרְדָם הַאָט אַוִּיר אַין אַיְנָקָע וּזְאַרְיָאנְטוֹן גְּעוּזָוָן אַ דְּאָרְפִּישָׁע זְגָאָז
כּוּרְקָע. די דְּאָזְוִיקָע טִיפָּוֹן פּוֹן אַפְּשְׁפְּרָעְכָּרְבִּינָס פּוֹן פָּאָרְשִׁידְעָנָע קְרָעָנָק וְעַגְעָן
גְּעוּזָוָן כָּאַרְאָקְטָמְעָרְיִיסְטִישָׁן פָּאָר דָּעַם אַמְּאָלִיָּקָן פּוֹלִישָׁן דָּאָרָת, וְאָס הַאָט
נוֹשָׂט בָּאַרְמָאָגָט קִיּוֹן דָּאַקְמָוִירִוּס אַין קִיּוֹן אַפְּטִיָּק. אַיִּינָס פּוֹן נְאַטְאָרְדָם
בִּילְדָּעָר אַוִּיפָּה דָּעַר דְּאָזְוִיקָע טֻמְאָטִישָׁק פָּאָרְמָאָנָמָן אַן אַיְנָטְעָרָעָסְאָנָטָע מְאָז
גַּעַזְיָע. דָּעַר קִינְסְטָלָעָר בָּאַזְוִיּוֹט אַ גַּעַשְּׁמָאָלָט פּוֹן אַ זְיָנְדָּרָקָעָר עַלְטָעָרָעָר
פָּרָוי, וועלכּע הַאָלָט אַוִּית דָּעַר אַוְיָזְעָהוּבָּעָנָר הַאָגָט עַפְּעָם אַ גְּרוּזָל אַוִּין
אוֹיְףָה דָּעַר קִנְיָן אַ זְּרוֹק, אַוְיָזְעָרְבִּין סְפָּר. די פְּרוֹזָי אַין אַנְגָּמָעָטָן אַין אַוִּיסָּז
גְּעוּרְבָּגָעָם גְּעַלְכָּעָרטָן קָאָפְּטָן. יְדָעָר גְּעוּיְכָטָשׁ שְׁמָרוֹד אַיְרָעָר אַין אַיְבָּעָרָה
נְגָעָבָן כְּמַעַט מִיטָּפָּאָרָאָפִּישָׁעָר בָּוֹלְטָקִיָּת אַין פְּנִיקְטָלָעְכִּיָּט. אָפִּילָוּ
די צְוִיטָן פּוֹן אַיְרָ קָאָפְּטָן וְעַגְעָן אַזְוֹי רָעָאָלָט, אַזְוֹי לְאָזָן זִירָבָמָעָט וְוִי אַנְ-
טָאָפָן. נְאַטְאָרָה וְוִיל נְיָשָׁט מְאַרְאָלְיָזְרָן מִיטָּה דָּעַר הַיְּהָזָה פּוֹן זִינְעָן בִּילְדָּעָר,
גַּאָר זַיִּין אַלְיָזָן אַיְבָּעָרָצִיָּן, נְאַטְאָרָה וְוִיל נְיָשָׁט אַיְבָּעָרָאָשָׁן דָּעַם צְוּשָׁוָר
מִיטָּה עַפְּעָם נְעַיְצָלָעָ קָאָמְבִּינְגָאָצִיעָם אַין דָּאָרָ מְאָלָט עַר טְיִילְמָאָל בִּילְדָּעָר
בְּפִירּוֹשָׁ פָּאָנְטָאָסְטִישָׁע. אַזְוּלְכָּעָ אַזְוָי צָום בִּישְׁפֵּילָ די קָאָמְפָּאָזְוִצִּיעָ אַוִּיפָּ
דָּעַר טָמָעָ פּוֹן עַפְּעָם אַזְוָיְלָעָנְיָישָׁ מְעַשְּׁהָלָעָ. אַוִּיפָּה דָּעַר דְּאָזְוִיקָעָר מְאָנוֹזָן
מְעַנְטָאָלָעָר לְיִוּונָט בְּרַעְנָגָט עַר אָרוֹיָס אַ סְרָגְּרָאָטְמָעְקָאָרְטִיקָע בִּיגְרוֹן, גַּעַז
שְׁפָעָנְטָאָר. עַר בָּאָנוֹצָט דָּעָרְבִּי אַ סְרָגְּרָאָטְמָעְקָאָרְטִיקָע גְּלָאָזָר, גְּלָאָדָפָאָרָם.
עַר סְטִילְיָזְרָט, דָּעַפְּאָרְמִירָת אַין אַיְבָּעָרָאָשָׁט מִיטָּ אַיְסְעָרָגָעָוּזְגָּלָעָבָע
אַיְנְפָלוֹסָן. מִוְּרָמְרָעָן דָּאָהָלְבָיְמָעְנְשָׁלָעָבָע, הַאָלָבָיְחִיחָשָׁ בָּאַשְׁעָפָנִישָׁן,
אַסְטָאָזָן מִיטָּ שְׁוֹאָרָז וְאַסְטָאָרָז אַזְוָי וְוִי טִינְגָּט, אַ פְּגָוּרָלָ פּוֹן אַ מִיְּדָעָלָעָ די
גְּרוֹזָם פּוֹן אַ פִּינְגָּר, אַ בּוּשָׁלָ מִיטָּ אַזְוָהָלָ אַין שְׁגָאָבָל אַין אַ סְרָגְּרָאָטְמָעְקָאָרְטִיקָע
בָּעָבָעָנְיָישָׁן.

צְוִוִּישָׁן זִינְעָ קִינְסְטָלָעְרִישָׁע שָׁאָפָוּנָגָעָן זְגָעָן אַוִּיד פָּאָרָאָז אַ הִיפְשָׁע
צָאָל פָּאָרְטָרָעָטָן, וועלכּע וְעַגְעָן אַיְסְגָּעָפְּרִוְתָּ אַין דָּעַר דְּאָזְוִיקָעָר כָּאַרְאָקְטָמְעִיסָּ-
טִישְׁעָרָ פָּאָר אִים פָּאָרָם. טְוִילְמָאָזָן נִיטָּ נְאַטְאָרָה אַפְּ אַגְּזָהָי אַידָּ אַוִּיפָּ אַוִּיסָּז
צְוִוִּירָן אַיִּין פָּאָרְטָרָעָט. הָגָם אַיִּין אַלְעָזָעָ פָּאָרְטָרָעָט הָיָת עַר אַפְּ דִּי קְלָאָסִישָׁע
פָּאָרָם, צִיְּכָנָט זִיד יְדָעָר אִים מִיטָּ זַיִּין אַיְגָגְאָרְטִיקָעָט.

זוייר דינאמיש איז זיין עקספרעסיע איז צום ביישפיל דער פאָרטראַעט פון גָּטְמָאָרְדָּם פֿרִינְגֶּה, דער מְאַלְעָר אַנְשָׁאָנִי מִיכָּאָלָּקָט. דער דָּאָזְוִיקָעֶר פֿאָרָה-טְרָעֶט הענט איז דער גָּאַלְעָרְיעַר מִיכָּאָלָּקָט. דער דָּאָזְוִיקָעֶר פֿאָרָה-נְאַצְיָאָנָּאָלָּן מוֹזַּי. גָּטְמָאָרְדָּה האָט אוּיד איז דער פֿוֹלְעָר מְאַס אַפְּגָעָשָׂאָצָט דַּי קָאָלְאָרוּיסְטִישׁעַ וְאַלְאָרוֹן אַינְעָס בְּוּלְדָּה, אַבְּעָרְמִיט זוייר חִילְפַּה האָט דער קִינְגְּסְטְּלָעֶר גִּיכָּעֶר אַקְצָעָנְטִירְתַּה די גִּיסְטִיקָע שְׁטוּרְיכָן פָּוּן דער גַּעַשְׁמָאָלָּט. אַזְוִי הָאָט דער טְאָקָע גַּעַטְאָן, שְׁפָנְדְּרִיךְ מִיכָּאָלָּקָט פֿאָרְטְּרָעֶט, וּוּ ער הָאָט מִיט דער חִילְפַּה פָּוּן אַ רִיכָּעֶר קָאָלְאָרוּיסְטִישׁעַר גַּאֲמָע אַרוּיסְבָּאָקְוּמוּן דָּעַם דָּאָזְוִיקָן מְאַמְּנָמָט.

יאַז גָּטְמָאָרְדָּה גַּעַהְעַר צַו דַּי קִינְסְטְּלָעֶר, בַּיִּזְוּמָעַן דַּעַר טְאָלָגָט אַז אַיְזָנְצָן אַגְּמָעָרְגָּהָט דַּעַר לְאָנִיק. דַּעַרְבִּיבָּר זַעַגְעָן גָּטְמָאָרְדָּם אַרְבָּעָטָן נִישְׁטָמְתָה קִין אַוִּיסְדְּרוֹק פָּוּן סְפָּאָנְטָאָנִישׁעַ אַיְבָּרְלָעְבָּונְגָּן. עַס אַז מְאָדָגָע, וּוּאַס דַּעַר זַעַלְכָּעֶר קִינְסְטְּלָעֶר, וּוּשְׁמָעָנָס בְּוּלְדָּה צַיְיכָעָגָעָן זַיְד אַוִּים מִיט זַיְיָ ער שְׁאָרְפָּעָר, אַרְכִּימְעָטָאָנִישׁעַר לְאָקָאנִישְׁקָיִיט, יַאֲזָן אַז דַּעַר צַיְיכָעָגָעָן אַוִּיסְעָרְגָּעָוְיְגָלְעָד זַיְיד אַז דַּעַלְיָקָאָט. יַעַדְעַר שְׁטוּרְיךָ פָּוּן דַּעַר פֿאָרָם אַז בְּאַפְּאָרְבָּטָם מִיט דָּעַם פֿסְיכָאָלָּאָנוּשׁן אַנְאָלָּוּן פָּגָעָם מְאַטְיוֹן.

יאַז גָּטְמָאָרְדָּה האָט אַפְּטָאַגְּנָגְמָעָן אַז אַז לְיִלְלָגְגָמָעָן פָּוּן דַּעַר גְּרוּפָעָ, צַו וּוּלְכָעָר ער האָט גַּעַהְעַרְתַּה, אַזְוִי אַז זַיְדָעָוּזָעָר וּוּי אַז דַּי אַלְפְּוּיְישׁעַ. זַיְנָעָ בְּיִלְדָּעָר זַעַגְעָן אַוִּיד אַיְינְגָּעָלְאָסָמָן גַּעַוְאָרוֹן אַז דַּעַר קָאָלְעָקְצִיעָן פָּוּן די רַעֲפָרְעָוָנְטָאָטְיוֹוָעָ אַוִּיסְטָעְלָגְגָעָן פָּוּן דַּעַר פֿוֹלְיְישָׂעָר קִונְסָטָם, וּוּלְכָעָר זַעַגְעָן אַז אַוִּיסְלָאָגָנָה. גָּטְמָאָרְדָּם בְּיִלְדָּעָר הָעַלְתִּינְגָּי, רְוִים אַז אָנָּה. אַיְרָאָפְּעָיְשָׂעָ הַוּפְּטָמְשָׂעָט. אַוִּיד אַז בְּעַרְלִין האָט מַעַן אַז אָזָר יַאֲרֵר 1935 בְּאוֹוְגְּנָדְרָט גָּטְמָאָרְדָּם בְּיִלְדָּעָר בְּעַת דַּעַר אַוִּיסְטָעְלָגָן פָּוּן דַּעַר פֿוֹלְיְישָׂעָר קִונְסָטָם, וּזְאַז אַז אַיְינְגָּעָרְגָּהָט גַּעַוְאָרוֹן אַז אַז יַיְיָ שְׁמָעָט פָּוּן דִּיְשְׁטָלְאָגָד. גָּטְמָאָרְדָּם בְּיִלְדָּעָר זַעַגְעָן דַּאָּרָט וּזַיְיָר פָּאַזְוּתָוָוָאָפְּנוּשָׂאָצָט גַּעַוְאָרוֹן.

עם אַז גַּעַקְוּמוּן סְעֻפְּטָעַמְבָּעָר 1939. יַאֲז גָּטְמָאָרְדָּה אַז גַּעַוְוּן אַוִּיפָּעָר,, אַרְיְשָׂעָר,, זַיְיָ. ער האָט זַיְד אַפְּלוֹ נִוְשָׁט אַפְּגָעָגָעָן קִין דִין וְחַשְׁבוֹן, אַז עַס דְּרָאָט אַיְם וּוּלְכָעָס' אַז אָז גַּעַפְּאָר צְוִיב זַיְיָ יַדְיְשָׂעָר אַפְּשָׁטָאָמָנוֹג. זַיְיָ וּבְעוּרְקִיְּת אַז דַּעַרְגָּאָמָגָעָן אַז אָז וּוּיָיָט, אַז וּזְעַמְּן האָט אַמְּאָל, בְּעַת זַיְיָ אַפְּוּזְוּגָהִיט גַּעַנוּמָעָן אַז זַיְיָ חִיזְוָן עַרְבָּנִיקָעָם (אַלְסָם אַז רַעֲפָרְעָסָעָפָּר אַז דַּעַרְשָׁאָסָעָנָעָם דִּיְתָש אַז דַּעַר גַּעַנְעָט פָּוּנָעָם הוּוּי, וּוּ ער האָט גַּעַוְוּגָט), האָט גָּטְמָאָרְדָּה פֿרִיְיְוּלִיךְ זַיְד גַּעַמְּאָלְדוֹן אַז דַּעַר גַּעַטְמָאָפָּאָז אַוִּיפָּעָר שַׁוְּגָעָן.

כג, וויל אַנְשֶׁטָּאַט אִם הָאָט מֵעַן בַּי דַּי שְׁבָנִים גַּעֲנוֹמָן צוּוִי משפחָה מִוּתְגִּילָּרָה. מַהְאָט אִם דֻּמְלָט אַיִינְגָּעָזֶט אוֹיפָן פָּאוֹוָאָק. ווֹעֵן מַהְאָט זַיְד אַיְבָּעָרְצִיּוֹנָט, אוֹ עָר אַיְזָן אָזָן עַפְּילְעַפְּטִיקָה, הָאָט מֵעַן אִם אַיְזָן קָוָרָ צַעֲרָ צִיְּמָת אַרְוָם בְּאַפְּרִיִּיט. עָר הָאָט זַיְד אַבָּעָר נַוְשָׂט לְאַנְגָּג עַפְּרִיִּיט מִיט דָּעָר פְּרִיהִיִּט.

אַיְזָן אַגְּעוֹוִיסָן מַאֲגָן אַיְזָן פָּאָרָן הַוִּין, ווֹ עָר הָאָט גַּעֲנוֹגִינַט, פָּאָרָפָאָרָן אַז אַוְיְמָטָן-פָּוּן גַּעֲסְטָאַפְּאָן אַזָּן הָאָט אַרְוִיסְגַּעַשְׁלַעַפְּט גַּאֲטָאָרָן צַוְּאָמָעָן מִיט זַיְזָן אַלְמָעָר מְוֹתָעָר. דָּעְרוֹוִיסְגָּדוֹק זַיְד ווֹעֵן דָּעָם, הָאָבָן זַיְגָעָנָה חֲבָרִים פְּלָאָסָה טַיקָּעָר צִיְּגָוִוְגָעָנוֹמָעָן צִוְּיָשָׂן זַיְד אַגְּעוֹוִיסָע סְוָמָע, כָּדוֹ אַוְיְצְקוּוֹפָן נַאֲגָטָאָרָן פָּוּן דָּעָר גַּעֲסְטָאַפְּאָן. זַיְד הָאָבָן אַלְזָן גַּעֲטָאָן, וּאַס זַיְד הָאָבָן נַאֲגָר גַּעַגְעָנָט, אַבָּעָר סְאַיְזָן גַּעֲנוֹוָן שְׁוִין צַוְּשָׁפָעָמָה. גַּאֲטָאָרָן אַיְזָן צַוְּאָמָעָן מִיט זַיְזָן מְוֹתָעָר דָּעְרָמָאַרְדָּעָט גַּעֲנוֹוָאָרָן אַלְסָן יִד.

מייטָן שְׁוִיתָן גַּאֲטָאָרָן הָאָט דַּי פְּוִילְיָישָׁע קוֹנָסָט פָּאָרְלוּוִירָן אַיִינָעָם

פָּוּן דַּי גַּוְעַרְטְּפָוְלְסְטָע מְאַלְעָה.

ח'ים נאַלדבערג

ח'ים נאַלדבערג איז געבעירן געה וואָרין איז וֿאָר 1890 איז דעם קליגעט שטעהט לֻוקאָו. דאַ האָט ער געלערנט איז דער יישיבָה און שפֿעטער האָט ער אָנְגָּהוּבָן שְׂרֵיְבָן לִידְעָר אָנוּ געה פרוות מְאָלָן. נאַלדבערג האָט קָרוֹם כל געפּרוּות דּוּרְכְּצָוּפִין אַ וּוּידְעָרְגָּעָה בּוּרט פּוֹן דעם אלְטָן יְדִישָׁן אָפּוֹן פּוֹן צַיְכָּעָן אָתִיוֹת. אָמָת, דָּס דּוּרְקָה וּוֹזָן בַּיְדִי פּוֹילִישָׁע יְדָן האָט אַ חֲרַלְעַכְעַט מְרַאְדִּיעָה, זְוִילְדִי עַרְשָׁטָע דּוּרְקָזָאָכוֹן אָיז דער יְדִישָׁע שְׁפָרָאָר בָּאוּיזָן זִיד שְׁוִין אָיז. 1584, דאָר האָבוֹן די אָתִיוֹת נִישְׁתָּחַד דּוּרְכָה גַּעֲמָאָכָט קִין שְׁוֹם שְׁוֹאַלְזִיעָה. די אלְמָעַ העַרְבִּישָׁע אָתִיוֹת זְעַנְעַן אָזֶן וּוּ דּוּרְבְּגַעְדְּרוֹגְגָּעָן מִיטָּה דּעָר גַּאנְצָעָר מִיסְטִיךָ אָיז סִימְבָּאָלָק פּוֹן דּעָר בִּיבִּי אָיז שְׁוִין דָּס אלְיָוָן אָיז גְּעוּוֹן די סִיבָה, וּאָסָם מַעַן האָט נִישְׁתָּחַד גַּעֲוָאנְט בִּזְאָהָר דּוּרְכְּצָוּפִין די יְדִישָׁע עַנְדְּרַוְגָּגָעָן אוֹפְּגָן גַּעַבְּטָה פּוֹן די יְדִישָׁע אָתִיוֹת. דּאָקָעָן די יְדִישָׁע שְׁפָרָאָר, וּוּלְכָעָבָן אָנוֹצָט זִיד מִיטָּה זִיד עַלְכָעָבָן אָתִיוֹת, האָט שְׁוִין פּוֹנָעָם אָנְהִיבָה פּוֹן XIX יְאַרְהַונְדָּעָר גַּעַהָאָט די טַעַדְגָּעָן אָפְּצָוּשִׁינָה לְעַזְנָה דָּס מְאָגְטָעַנְלַעַבָּע לְעַבְנָן אָיז דָּס סִי אָיז דּעָר פָּאַזְוִיעָה, סִי אָיז דּעָר פְּרָאַזְעָה. ח'ים נאַלדבערג, זוכְנָדִיק אָיז העַרְבִּישָׁע אָיז יְדִישָׁע צִימְשָׁרְוִיפָּן, שְׁטָעַלְטָה פְּעַטְמָה, אָז אָפְּלוּי גּוֹטָע אָרְטִיקְלָעָן אָיז פְּאַעַטְמִישָׁע שְׁאָפְוָמָגָעָן זְעַנְעַן פְּאַרְעַנְדָּעָט גַּעַוְאָרָן צְוּלָּוּי שְׁלַעַכְטָר טִיבָּגְּרָאָפִּיעָה. ח'ים נאַלדבערג, ווּלְכָעָר האָט אָיז דִּיְתְּשָׁלָאָנד שְׁטוּדִירָת מְאָלָעָרִי, האָט זִיד אַמְמִיסְטָן אַינְטָמָע רַעֲמִירָת מִיטָּהָאָפִּיק אָיז האָט זִיד בָּאמִיטָה די דּעַרְוּאַרְבָּעָנָע אַוְף אָז אָמוֹן קַעַנְטָעַנְיָישָׁן אַוְיסְצָנוֹזָן צַו רַעַפְאָרְמִירָן די יְדִישָׁע שְׁרִיפָּת. אַסְרָה מִי לִיְוָגָט

ער אריין אין די צייכענונגנען אויף דער דאזוקער מעמע. די ארבעטען פאלז עפנמלעכט ער אין העבריעש און יידישע צייטשידיפטן. אין די דאזוקע נרא- פישע ארבעטען אין פאראן אס סדר פאגמאזיע. אממייסטען פארכאפט גאל- בעגן די קאנצטפעציג פון א גיינר שריפט, וואס זאל אנטישפרען דעם לא- בעדיקן ווארט. איבער דער דאזוקער אויפנאכט ארבעת ער בסדר, ער שאפט אס סדר סקיצן צו יעדן באזונדרן אונט, בייז ואגנון עם געלונגס אים אויס- זע- באקזמען דעם איינגעטימלען פאר אים אקצענט. ער פארגעמי זיך אויר מיט קאמפאנירן עפעקטטול הילען צו ביכער.

אין יאר 1935 האט דער פאריזער פאללאג „טריאנגול“ אroiיסגעטען און אלכום פון 50 גאלדבערג צייכענונגנען אויף יידישער טעמאטיק, מיט און אריאנפער פון פאל פירעסם. די פרעסע האט באוונגדערט די הייבע זאלאָרן פון דער דאזוקער נראפיק, וועלכע איז אוייסגעדריקט גע- וואיז איז דער דאַבְּינְרוֹטְעָר טעכניק פון וויס איז שוואָרץ. טראָז דער סבע- ציפישער טעמאטיק, זעגען גאלדבערג צייכענונגנען געוווען מאָדרערינטיש, וויל גישט קוּנְדִּיק אוייפן בולטן איינפלזים פון לילענס גראָפֿיק, איז גאל- בערג נישט באַהערשט געווואָרן, איזו ווי לילען, דורך דעם איזו גערופגעם,, ווונט-סטל“. גאלדבערגנס צייכענונגנען זעגען גיבער געוווען רָאַמְּאַנְּטִישׁ דער אַלְּיוֹסְטִישׁ.

חיהם גאלדבערג האט פאללויגט איז ווארשען, אויף קראָלוּוּסְקָע 25 איז אנשטיינט פון קינסטלערישער צוינְקָאנְגְּרָאָפֿיע א. ג. „גראָפֿיקָאָן“, הוּוּ מען בלענט איספֿירֶן קלישען, וואס האָבן געגוי אַנְטְּשְׁפְּרָאָן דעם אַרְגִּינְגָּאָן. גאלדבערג האט געטראֹימַט זעהן אroiיסגעטען ביכער איז דער יידישער שפֿראָר איז איז אַיְרָאָפֿעַישׂ סְטַלְּ, איז אַ קלִּינְגָּר אַוְפְּלָאָגָּע, אַבָּעָר מִיט אַרְגִּינְגְּנָלְעָר דָּרָאָפֿיק פָּון באַרְמְוֹתָע יידישער קינסטלער. אַלְּיאָן האט ער צְרוּרָט געווואָרן מיט גְּמוּעָה רַעֲפָרָאָדְקָצְיעָם. חיהם גאלדבערג איז געוווען זיער טריינט געווואָרן מיט גְּמוּעָה רַעֲפָרָאָדְקָצְיעָם. אין זיין אַגְּזָן אַקְטְּמוּעָר מיטנְגָּלְדָּר פָּון פָּאָרְבָּאָנד פָּון יִדְּוּשׁ פְּלָאָסְטִישׁיקָעָר. אין זיין אַגְּזָן שטאלט האט ער נישט אַיְגָּמָּאָל אַוְמָגָּפְּרָטָה קְלִישָׁעָם פָּאָר רַעֲפָרָאָדְקָצְיעָם פָּון בֵּילְדָּעָר פָּון טִילְ קְנָסְטָלְעָה. גאלדבערג האט אויך אַפְּגָּעָדְרוּקָט איז יאר 1922 אין דער „ביבּוּרְוּעַלְמָה“ אַז אַרְטִיכָּל וּוּעָן דער רַעֲפָאָרָם פָּון דער יִדְּוּ שער שריפט.

אין סעפטעטער 1939 האט גאלדבערג זיך אַפְּגָּעָדְרוּקָט, אַגְּטָלוּיָּה פְּנַדִּיק קִיּוֹן בִּיאָלִיסְטָק. זונט דעם יאר 1941 איז פָּאָרְשָׁוּגָּרְן גַּעַוָּאָרָן יַעַד דער שְׁפּוּר גָּאָר אַים.

אברהם גוטערמאן

די באָרייטונג פון דעם קינסטע
לעדר אברהם גוטערמאן פאר דער
פראנגראַמעווער פֿלאַסְטִישֶׁעָר קִונְסְטָ
פֿון פּוֹיְלָן באַשְׁתִּיְיט אֵין דעם, זֹאָס עָרָ
איַן ווַיְרְקָלָעָד גַּעֲוָעָן פֿון די אוַיסְנָאָס
וַיְיִקְעָד, וַיְלַכְּדָהָאָבָן דֻּרְשָׁצָט, אָז
קִונְסְטָמוֹז זַיְן בָּאוּרָה אָוף אַנוֹזָן,
זֹאָס דִּינְטָ דָרָ מַאֲסָע, דָעַם אַרְכְּבָעָטָן
דיַקְּן מענטש.

נאָד אָלָס יונגעַר בחור איַן עָרָ
גְּלִיְכְּצִיְּטִיק רִיף גַּעֲוָאָרָן צֹ צֹוַיִ
נְרוּיְסָע פְּרָאָבָלְעָמָעָן: קִונְסְטָ אָנוֹסָאָ
צִיאָלוֹזָם. עָר פָּאָרְמָאָגָט אֵין זַיְד אָ
דָּרְרוֹהָבוֹן גַּעֲפָל צֹ קָאנְגָּעָן אַיבָּרְגָּעָבָן
נאָטוֹר, לְעַבְּנָה=דְּרָשִׁיְגָּוָנָה פְּלָאָסָ
טִיש, קִינְסְטְּלָעָרִיש סִי אֵין קָאָלִיר אָנוֹ סִי אֵין צִיכְּבָּעָנוֹג. עָר הָאָט בָּאָקוּמוֹן
אָפָעָנָע אָוִינָן אוֹיר פָּאָר מְעַטְּשָׁן, פָּאָר מָאָג=טַעַגְלָעָכָן לְעַבְּנָה=פָּאָמָת. עָר אֵין
גְּיִסְטִיק פְּרִי רִיף גַּעֲוָאָרָן אָנוֹ גְּיִסְטִיק, וּוְאָלָט אוֹיר גַּעֲזָאָט, אֵין זַיְד זַיְן
דָּעָקָעָן גַּעֲוָעָן אָ פְּלָאָסְטִיךְעָר. אֵין דָרָ פְּלָאָסְטִיךְ אָלִין הָאָט זַיְד עָם אַיִם
אַיְינְגָּעָבָן גַּוְשָׁת אֵין דָרָ פְּוֹלָעָר קְרָאָפָט. בָּאָטָש עָר הָאָט גַּעַהָאָט דָעַם עָרָ
לְעָבָן וּוֹנְמָשׁ צֹ דְּלָהָגְרִיְּכָן שְׁלִימָות, צֹ רַעַלְזָוָרָן זַיְגָּע מָאָלָעָרִישׁ עַמְּפִינָּ
דוֹגָגָעָן. עָר אֵין גַּעֲוָאָרָן וּוֹי פָּאָרְכִּישׁוֹפָט, פָּאָנְטָאָסְטִיךְ, אַבְּסְטְּרָאָקָט, מִיטָּ
אֵין וּאָרט, פּוֹל פֿון זַיְגָּע בִּילְדָעָר זַעֲגָע אַרְוִוְגָּעָקָומָעָן וּוֹיְנִיקָּעָט.

אברהם נומערמאן איז דעריבער אַ טראָגִוּשֶׁר קִיםְטָלָעֶר. ער תָּאֵת זִיד
בי' יעדער ארבעט שטארק מצער געווען. קִינְסְטָלָעֶרְישׁ עֲזַנְצָעֶפְצִיעַ אַיז
בַּי אִם גַּעוּעַן אַיִינַס אָוֹן דַּי רַעֲלַיְזַוְרָגָן פָּוֹן דַּעַר קָאנְצָעֶפְצִיעַ — נַאֲדָר
עֲפָעַם אַנְדָּעָרָשׁ. דָּאָס אַרְגָּאַנְיָשׁ קִונְסְטָלָעֶרְישׁ אַיז בַּי אִם אַוְיְסָלָעֶפְאַלְן
פָּאַרְפָּאַנְמָעָרטַה. אַ פְּשַׂטְלַ אַיז אַ פְּשַׂטְלַ, זַוִּי אַ יִשְׁיבָּה-בָּחוֹר אַיז דַּעַר גַּמְרָא.
אַפְּשָׁר טַאַקָּעַ דַּעֲרָפָאָר, וּוֹאָס זַוִּי עַלְעַמְעַטְמָאָרָעַ בַּיְלָהָוָג אַיז גַּעוּעַן דַּעַר
וַיִּשְׁבַּחַ-קְוֹאָלַי. אַמְּיוֹלוֹ דַּעֲמַלְטַ, זַוִּעַן ער אַיז, אַיז עַגְּזַן זַוִּי, גַּעוּוֹאָרָן אַ פְּמַאְדָעָרַ
גַּעַר מַעַטְמַשׁ, אַ סָּאַצְיָאַלְיסְטַ, אַיז בַּי אִים גַּעַבְלַיְבָן דַּוְנִיגְנוֹג צַו גַּרְבְּלַעְנִישׁ
אַיז דַּעַר קִונְסְטַה. רַיכְטִיק אַיז, אַיז דַּוְרַד זַוִּי אַוְיְגָעְקָלְעַרְטִיקִיט הַאָט ער טַאַקָּעַ גַּעַ-
סּוֹדוֹתַה. וְרַיכְטִיק אַיז, אַיז דַּוְרַד זַוִּי אַוְיְגָעְקָלְעַרְטִיקִיט הַאָט ער טַאַקָּעַ גַּעַ-
וּאָלָט זַוִּי נַאֲרַ אַסָּאַצְיָאַלְעַרְ קִונְסְטַלְעַרְ. זַוִּי קוֹק אַוְיְףַ דַּעַר וּוּלְטַ אַיז גַּעוּעַן
אַוְנְגְּשָׁעָרַן אַיְנְפְּלוֹס פָּוֹן דַּי שְׁטוֹרָמִישׁ וּוּבְרָאַצְיָעַם פָּוֹן זַוִּי דַּוְרַ, דָּאָס חִימְטַ,
ער הַאָט זַוִּי בָּאָגְנוּמָן מִיטַּ דַּעַר לַעֲבָנָן-שְׁפָרָאָר פָּוֹן דַּי קַעְמְפָעָרִישׁ שִׁיכְטַן
אַיז דַּעַר יִדְוִישָׁר גַּעַזְעַלְשָׁאָפַת, וּוֹאָס הָאָבָן גַּעַוּוֹרְקָט אַיז זַוִּי צִוְּיָת. יַעַדְעַ
דַּעְרְשִׁינְגְּנוֹג הַאָט זַוִּי אַיז זַוִּי שָׁאָרְפַּן פָּאַרְשְׁטָמָאנְד אַפְּגַעַשְׁפִּילְטַ פָּרְעָצְיוֹן אַיז
אַלְעַ דַּעְמָאָלַן.

צַעְרָטְלָעֶר אָוֹן פָּוֹל מִיט לִיבְשָׁאָפַט הַאָט ער טַאַקָּעַ גַּעַוְאָלָט זַוִּינְעַ
אַנְטְּדַעְמְגַנְגַּנוֹן פָּאַרְבִּינְדַּן אַיז אַ פָּאַרְבִּיךְ בַּיְלָה, אַבְּעָר זַוִּי צַוְּפִּלְ לְאַבְּאַרְאַטְמַאָּ-
רִישְׁ-עַקְסְּפָעָרִים עַנְטִירַן הַאָט אִים אַיז אַסְּרַ אַרְבָּעָטַן גַּעַמְאָכְט אַוְמְפָאָרַ
שְׁמַעְגְּדָלָעַד פָּאָר דַּי אַרְבָּעָמָרַ. דַּי מַעְרְקוֹיְרְדִּיקָעַ קַעְמְפָסַ-אַקְצִיעַם, וּוֹאָס ער
הַאָט גַּעַזְעַלְטַ אַיְבָּרְגָּעָבָן דַּוְרַד אַסְּרַ אַיְתְּ-קִינְסְטָלָעֶרְ פָּאַרְבָּן-שְׁפִּילְ.
אִים גַּעַוְאָלָט וּוּרְבָּן, אַסְּמִמְפָּנְיָעַ פָּוֹן אַז אַיְתְּ-צִוְּיָעַן אַיְ-
דַּעַר מַאְלָעָר גַּעַמְרָמָן הַאָט מִיט זַוִּי קִונְסְטַ נִישְׁתַּגְעָפָן קִין אַיְ-
גַּעַנְעַ סְפָעָרַעַ, וּוֹאָס וּאָלָט גַּעַקְנָט וּוּסְגַּשְׁאָפְטָלָעַד אַוְיְהָאָלָטַן אַסְּפָרְגָּנְיָידַ
טַאַקָּעַ דַּעֲרָפָאָר, וּוֹאָס ער הַאָט נִישְׁתַּגְעָפָן קִין קִונְסְטָ-טְרָאַדְזִיעַם. נַאֲרַ
אַזְוִי וּוּ ער אַיז גַּעוּעַן באַשְׁאָנְקָעַן מִיט מַאְלָאָנָט אָוֹן שָׁאָרְפַּן שְׁבַּל אַיז ער
גַּעוּעַן, וּוּ מִיר-הָאָבָן אַיז אַנְהִיְבָּ גַּעַזְגַּטַּ, אַסְּרַ אַיְתְּ-שְׁעָרְ קִינְסְטָלָעַר.

ער אַיז דַּאֲרַ נִישְׁתַּגְעָפָן אַיְמְשָׁטָאנְד צַו שָׁאָפָן אַיז אַנְיִירַ פָּאָרְסַ-
רָעַצְלִיסְטִישַׁ אָוֹן אַבְּסְטְּרָאָקָט, בְּלִזְמוֹן ער אַיז נִישְׁתַּגְעָפָן אַיז אַנְיִירַ
שְׁמַזְפָּן פָּוֹן דַּעַר קַלְאָמִישָׁר קִונְסְטַ בְּכָלְלַ. צַו דַּעַם אַלְעַם אַיז ער נַאֲדָר גַּאֲרַ
לִיְּבָטַ צְוָגָאַרְיִיט גַּעוּעַן. אַבְּעָר צַו זַוִּי לַוְּבָ דַּאֲרָפַ גַּעַזְגַּט וּוּרְעָן, אַיז זַוִּי זַוִּי
צִוְּיָת הַאָט ער גַּעַדְגַּט דַּעַר קִונְסְטַ, ער הַאָט גַּעַזְעָלָט גַּאֲרַ הוּיְדַ פְּלִיעָן, כְּרוּ
צַו דִּינְעַן דַּעַם פָּרָאָגָרָעַם. אַוְיַד אַיז דַּי גַּעַרְאַנְקָעַן אַיז ער גַּעַפְלָוִגַּן חִיפְשָׁ הַיְדַ.
מִיט גַּעַמְרָמָאנְגַּן אַיז גַּעוּעַן זַעַלְטַ אַיְנְטְּמָרָעָסָאנְט צַו שְׁמוּסַן וּוּגַּן קִונְסְטַ.

ער האָט אויפֿן צוּהערער אַרְיבָּעָנָעָטָרָאָגָן אַ פְּלֹאָיְדָן צָאָרָטָמָטָעָר אִידָּלָן
קיְמָט, אַ בְּילְדָעָרְישָׁ-פְּאָרְבִּיכָּעָ אַמְּמָאָסְפָּעָרָהָט וְזָרָ גַּשְׁאָפָּן פָּאָרָ דִּי אָוָונָן
עַם הָאָבָּן אַיְוָגָעָטָוִיכָּט פְּאָרְבִּיכָּעָ גַּשְׁטָאָלָטָן. גַּטְעָרָמָאָן הָאָט מִיטָּ
עַסְפָּרִי גַּעֲשָׂרְיוּבָּן אַיְבָּעָר קָוָנָסָפָּ. אַבְּעָר סִי דָּאָס שְׁרֵיבָּן אָוּן סִי דָּאָס טָעָמָ
פְּאָרְאִינְטָפְּלוּעָ רָעָנוּ וְיָינָס אַיְזָ נִישְׁתָּגָעָוָן דִּי נָאָטוּרָ פָּזָן זַיְן קוֹנָסָפָּ, וּוֹיָלָ
איַן שָׁאָפָּן אַלְיָיְן איַן עַר גַּעַוָּעָן אַיְגָגָאנָצָן אַנְדָּרְדָּשָׁ. וּוֹקָם קָאָן זַיְן דִּי סִיבָּה
פָּוּן דִּי אַזְּוִיפִּילָּ וְיָזָאנָן בַּיְמָן דָּאָזְּיָקָן אַינְטָרָעָמָאָגָןָן קָגְסְטָלְעָרָ?

גַּעַשְׁפִּילְטָהָט זַיְן אַיְדָוּשָׁ קִינְדָּ אַיְזָ פּוֹלִיְשָׁ-יְוִידִישָׁ שְׁטָמְטָלְעָלָן נָאוּוִוָּ
דוֹוָאָר מִיט קָרִיצָן, צִיְבָעָנָעָן אָוּן מָאָלְיָעָוָן. קִינְגָּרָהָט זַיְן אַוִּיף אָיָם
גַּיְשָׁט אַוְמָגָעָקָוֶט, קִינְגָּרָהָט זַיְן עַרְגָּסָט גַּיְשָׁט פְּאָרְאִינְטָרָעָמָרָט מִיטָּ
זַיְגָע אַרְבָּעָטָן אָוּן סִי אַיְזָ נִישְׁתָּגָעָוָן וְעַמְּעָן זַיְן צָו וּזְיָוִזָּן. דִּי פְּרוּמָעָלְטָעָרָ
הָאָבָּן זַיְן בְּלָוָוָן גַּעַוָּאָרָגָט, אָוּן עַר זַאְל גַּיְינָן אַיְן תָּהָר אַרְיָיָן אָוּן קָעָנָעָן לָעָרָ
גָּעָן. וּוֹעָן אַנְדָּרְעָרָ קִינְגָּרָהָטָן זַיְן גַּעַשְׁפִּילְטָט מִיטָּ קָנְפָלְעָרָ, הָאָט עַר זַיְן
פְּאָרְאִינְטָפָּט אַוִּיף בְּלָוָמָעָן אַיְזָ בִּימָעָ, גַּעַקְוָטָט אַיְוָפָּן הִימָּלָן, וּוֹיָלָן
הָאָבָּן גַּעַמְּרָעָטָט גַּעַשְׁצָאָלָטָן. עַר הָאָט גַּעַקְוָאנָט דּוֹרְכְּבָוִיָּעָרָן מִיטָּ זַיְגָע פְּלָאָ
מְעָנְדִּיקָעָ אָוּן זַיְגָע חַבְּרִימְלָעָרָ אָוּן לְאָגָן בְּאָקָאָכָטָן זַיְגָע יָעָן בָּאוּוּעָ.
וְוָאָס קָאָן פָּוּן אַיְם זַוָּעָן? — הָאָבָּן אַפְּטָט מִיטָּ זַאְגָּג גַּעַלְעָרָט זַיְגָע עַלְמָעָרָן
פְּאָרְאִשְׁמָעָטָט, בְּאָהָלָטָן פָּוּן רְבִינוּ מִיטָּ תְּלִמְדִידָּים הָאָט עַר גַּעַמְּאָכָט צִיְּעָבָ
נוֹגָנָעָן. מַעַר זַיְן אַנְדָּרְעָרָ קִינְגָּרָהָט אַיְזָ עַר אַרְוָמָנָעָגָנָעָן אַ פְּאָרְחָלְוָמָטָעָרָ
אָוּן אַיְן שְׁלָאָפָּגָנָעָן גַּעַוָּעָן נָאָר בִּילְדָעָר. מִיטָּ זַיְן דִּינְגָּמִישָׁ טְעַמְּפָרָעָמָעָנָט
הָאָט עַר שְׁוִין אַיְזָ דּוֹרָר יְשִׁיבָה זַיְן זַיְבָּעָן וְאָרְדָּרְפִּוְתָּט זַיְן מִיסְעָ זַיְן זַיְן
אַ קָּגְסְטָלְעָרָ. דָּאָס אַיְזָ גַּעַקְוָיָעָן דּוֹרָר זַיְגָע אַוִּיגָעָוָעָקָטָעָ חֹוָיָסָפָר
קָנָסָטָט. עַר דִּיְסָט אַיְבָּעָר זַיְגָע פּוֹלְקָדְרִיךָעָ לִימְוֹדִים אָוּן אַגְּמָלְוִיפְּטָקָיָן
קָרָאָקָעָ. מִיטָּ זַיְן שְׁוֹאָכָן פּוֹלִישָׁ רָעָדוּן, בְּמַעַט אָן שָׁוָם בִּילְדָוָן, נָאָר מִיטָּ
זַיְיָ בְּלָוָיָן מָאָלָגָאנָט אַיְזָ גַּעַוָּעָן גַּעַוָּעָן אַוִּיף אַיְבָּעָרְצָוִצָּיָן דִּי קָרָאָקָעָוָעָר
פְּרָאָפְּסָאָרָהָ. אָוּן צָוִי וְוָרָטָעָר עַר אַ סְטָרוּדָעָטָעָ אַיְזָ דּוֹרָר בָּאָרִימָטָעָר קָרָאָקָעָ
וְוָרָקָוָסָט-אַקָּאָדָעָמָיָעָ.

בַּיְיָ גַּיְינָצָן יְאָרָ מְרָעָטָעָר שְׁוִין אַרְוִוִּים אַוִּיפָּן אָן אַוִּיסְמָשְׁטָעָלָגָן מִוטָּ זַיְן
גַּעַרְבָּעָטָן. אַלְמָ וְזַיְגָעָרָ קָגְסְטָלְעָרָהָט גַּעַטְגָּרָמָאָן שְׁוִין פְּאָרְשָׁטָאָגָן דָעָם
תוֹרָ פָּוּן וְוּרְקָנְדוּקָן בִּילְדָ. דִּי קָגְסָטָמָוָן זַיְן דָעָם אַרְבָּעָנְגָדִיקָן מְעַנְטָשָׁ אָוּן
דָעָרָיָן לְגַטָּ דּוֹרָר הַוּפְּטָחָ-פְּאָרְדִּגְנָסָט זַיְגָעָרָ. גַּטְעָרָמָאָן הָאָט דּוֹרָר זַיְגָע בִּילְדָ
דּוֹרָר בָּאָוָיָן זַיְן פְּאָרְאִינְטָרָעָסָרִירָן, אַוִּיסְפִּינְגָּרָן דָעָם גַּעַשְׁמָאָקָפָרָ דּוֹרָר
קָגְסָטָבָיָן בַּיְיָ דִּי אַרְבָּעָנְדָרִיקָעָ מָאָסָן. גַּטְעָרָמָאָן הָאָט צָוִי מָאָל אַיְן יְוִידִישָׁ
לְיֻמְעָרָאָטָ-פְּאָרִיָּן, אַוִּיפָּטָלָאָמָצָקָעָ 13, אַוִּיסְגָּעָשְׁטָלְעָט זַיְגָע בִּילְדָרָ. אַיְן

דרער „זאכענטע“, ווי איזיד איזן דער יידישער קונסטאַגעוּלַשאָפַט זענען גע-
ווען אויסגעשטעלט זיינע אַרבעטען, וועלכע האָן שטענדיק צעהצווין גרויס-
מאָסן באֶזוכער.

אייז ווינטער 1939 האָט גוטערמאָן געהאָט זיינע בילדער אויף דער
יובל=אויסגעשטעלונג פון יידישן קינסטַלְעֵר-פֿאָרְבָּאנְד אויף דלונע 26. דאָרט
האָט ער געוויזן קוּבִּיסְטִישׁוּשׁ בילדער מיט אַבְּסְטַרְקְּתָּעָרְעָלְעָסְטָן. מיט
דעַם גאנצָן אַימְפָּעַט האָט ער געשְׂטְּרָעְבָּט צוֹ באָזְׁוִיזָן, אָז זיינַ**וילְפֿאָרְ**
מאָט אָז אַנדערן כָּאָרְקְּמָטָר, ווי דִּי בילדער פון אלע אַיבְּרִיךְעַמְּלָעָר.
גוטערמאָן האָט גאנַץ גוּט געוּוֹסְטָט, נאָר אָפְּשָׁר מַעַר ווי אַ צְוַיְּמָעַר, ווי עַם
לִיגְט, טְרָאַץ דַעַם, דער חַסְרוֹן פון זיינַ שָׁאָפָּגָן, פֿאָרְוּסָזָן ווּוְרָקְּסָן
גִּישְׁט ווּזְּרָן קְלָאָר אַוְיְפְּגָעָנוּמוּן בְּיַיְדְּ בְּרִיטְּמָשָׁעָמָן; בְּשַׁעַת ער ווּלְּ
רְעַאַלְיְזָרְן דִּי קְאנְצְעַפְּצִיעַ פון אָז אַוְידָע אָזָן זַיְּנָס אַז אַוְיְזָן
וּגְנַט, ווּרְעַט ער פֿאָרְבְּאָנְדוּשָׁעַט אויף דְּרִיכְוָם פון פֿאָרְמָאַלְיָזָם. עַם אָיז דָאָר
כָּאָרְקְּמָטָרְסְּטוּשָׁן, אָז דִּי סְאָנְצְּעִיעַ-פֿרְאָקְּוּרְאָטָרְהָאָט אויף זַיְּנָס אַז אַוְיְזָן
שְׁמַעְלוֹנְגָן קָאנְפְּסִיקְּרָת אַסְרָד זיינַ בילדער, זַוְּאָס הַאֲכָבָן נִישְׁט געהאָט קִין
רְעַאַלְיְסְטְּוּשָׁעַ פֿאָרְמָן. סְהָאָט מְעַלְעָר נַעַקְאָנָט זַיְּנָס דְּרִעְרָפָר, ווּאָס גוטערמאָן
האָט אַ גְּרוּסָן טִילְפָן זיינַ בילדער גַּעַשְׁאָפָן אויף קָאָמְפְּ-מְאָטוּן. זיינַ
בילדער זענען געוּוֹן זיינַ אַרוּסְמָפְּ-דָעְרָנְדִּי.

געַלְעַבְטַה האָט ער אַין גְּרוּס דְּחַקְקָות אויף דער דְּזַעְלָגָן גָּאָס, אָז אַ
פֿאָרְרוּכְּבָּרְטָעָר שְׁטוּב מיט צְעַבְּרוֹאַכְּבָּנָעָ אַלְטָעָ מְעַבְּלָן. אַינְדָּעָרְמוּיט — דִּי
שְׁמַאְלָגָע מיט פֿאָלְעַטָּעָס אָזָן פֿעַנְדְּזָלָעָן. אָז אָז אַטְמָאָסְפָּעָרְהָאָט ער גַּעַנְ
שָׁאָפָן זיינַ בילדער. צוֹ אִים פֿלְעָגָנוּ קְוָמָעָן אַרְבְּעָטָעָר=אַיְנְטָעָלְגָעָטָן. יְהָדָן
האָט ער עַפְּעַט געהאָט צוֹ דְּרִצְיָילָן. אָז זַיְּנָס שְׁפְּרָאָזְ-קְלָוְטָר אָזָן ער געוּוֹן
גִּישְׁט נאָר שָׁאָרְמָאָנָט, נאָר אוֹרְקָלָגָן אָזָן בְּאַלְעָרְגָּדִיק. בְּפֿרְאָשְׁטִימִיט זַיְּרָן, אָז
פֿאָר זַיְּדָלְיִין הָאָט ער געהאָרט צוֹ דַעַם סְאָרְטָן קִינְסְטְּלָעָר, ווּאָס זענען אָז
לְאָבָן גַּעַוְּעַן זַיְּעָר נִישְׁט פֿרְאָקְּטִישָׁן.

אייז 1939, ווּעַן סְאָזָן אוּסְגָּעָרְאָקָן דער קָרִיגָן, האָט גוטערמאָן זַיְּד
הַעֲרָשְׁלָאָגָן קִין בְּיַאְלִימְטָאָק. בְּעַתָּן צְוִיְּמָן אַיבְּרָפְּפָאָל פון הַיְּתָלְעָרְדִּיְּשָׁן
לְאָגָן אַוְיְפָן רְאָטְמָנְפֿאָרְבָּאנְד הָאָט ער זַיְּד שְׁוֹאָקְּוָאִירָט מיט אלע אַנְדָּעָר
חַבְּרִים. אַכְּבָעָר, ווּעַן דַעַר צָוָן אָזָן גַּעַוְּאָרָן נַאֲכָאָגָן בְּאַמְּבָאָרְדִּוָּת דָוָרָן דִּי
דְּיוּטְשִׁישָׁע אַעֲרָאָפְּלָאָגָן, אָזָן ער מיט דַעַר פֿרְוִי אָזָן יְנוּדָר אַרְאָפְּ הַיְּנָטָר
בְּאַרְגָּאָזְוִיטָשָׁן. ער האָט געהאָפט, אָז שְׁוֹפָטָן, דָוָרָן ווּלְעָדָר, ווּעַט ער זַיְּד
קָאנְגָן זַיְּכָעָר דְּרוּכְּשָׁלָאָגָן.

דען קינסטער מאנדעלצוויג, וואָם האָט זיך געפונגען מיט גוטערמאַ-
גען איז איזין ווֹאָגָזָן, האָט אִים געפֿרוּות מיט אַלְעַ כוֹחוֹת צוֹרִיקָהָאַלְמָן פָּנוּ
דָּאָזְיָקָן שָׁוּטָן. אֲכַבֵּר בְּשָׁעַת אֶאָט אַמְּבָאָרוֹדוֹנָגָן האָט עַר גַּעַרְוָעָן אַזְּן אוֹפְּגָעָן
רעַגְטָן פָּאָרְלָאָזָט דָּעַם צָוָן. עַר אַזְּן פָּנוּ דָּעַם מָאָמָעָטָן פָּנוּ זַיְגָעָן פְּרִינְדָּן
פָּאָרְלְיוֹרָן גַּעַנְגָּעָן אַזְּן אֶשְׁפָּוֹרָן. פָּנוּ בִּיאָלְיָסְטָאָקָעָר גַּעַמָּא אַזְּן אוֹיד גַּיְשָׁטָן
בָּאַקָּאנָט אַזְּן עַר זָאָל הָאָכוּן דָּאָרָט גַּעַוּעָן.
איַן אַבְּרָהָם גַּוְטָעָרָמָן הָאָבוֹן דַּי פָּאַשִּׁיסְטִיעָשׂ רַוְּצָחִים אַוְמַגְּבָרָאָכָט
אַזְּן אַיְבָּרָגָעָנוּבָּעָגָעָם פְּרָאָנְרָעִיסְיָוָן קִינְסְטָלָעָר אַזְּן אַיְגְּמָעָרָעָמָנָטָעָ פָּעָרָ-
זָעָנָלָעָכְּיָיט, וְאַזְּם האָט באַשְׁטִימָט גַּעַהָאָט גַּאָר אֶאָסָר פָּנוּ זִיךְרָן צָו גַּבְּנָן.
די יַדְיָוָשׂ קָוְלְטוֹרְזָוּעָלָט באַקָּאנָט אַזְּן אִים אֶטְרִיעָן אַזְּן עַרְלָעָבָן
קִינְסְטָלָעָר=קַעַמְפָּעָר.

הדרשה גורעוויטש

הדרשה גורעוויטש איז געבעוין געווארן איז ווילגנע איזן יאָר 1911. דער פֿאַטער אַירער מְנַחֵם אִיז גָּעוּוֹן דער דִּירַעַקְטָּאָר פָּוּן דער ווּוַילְגָּעָר הַעֲבָרִיעִי שער גִּימָנָזְיוּן. אַלְמָס דִּירַעַקְטָּאָר הַאָט עַד גַּעֲפִירֶת אַ שְׂוּעָרָן קָאַמְּפָר דָּעָר עַקְוּיְסְטָעָנָץ פָּוּן דָּעָר שְׁוֹלָג, וּוּלְכָבָעַ הַאָט אַזְוִי וּוּ אַ סְּרָדָוּן פָּוּן דָּעָם טִיפָּאַן סְאַנְגָּאַצְיָעָ-פּוֹלוֹן, גַּעהַאַט שְׁטַעַנְדְּוִיךְ מַאֲטָמָעָרִיעָלָעַ קָלְאַפְּאָטָן. דַּי הַיִּם הַהְסָהָם אַיז גָּעוּוֹן אַ טִּיפִּישָׁ פְּאַטְרִיאַרְכָּאַלְעָ, וּוּ מַעַן הַאָט אַפְּגָנָהִים דַּי מַרְאַדְיִיצְיָעַ פָּוּן גָּוּטָעַ מְאַנְיָ�ן.

הדרשה הַאָט בָּאוֹכְתָּ דַּי הַעֲבָרִיעִישׁ גִּימָנָזְיוּן אָנוּ נְאָכְנָן עַנְדוֹקָן דַּי שְׁוֹל אִיז זַי אַנְגָּנוּמוּנָן גַּעוֹאָרָן אַוְיָפָן אַנוּוּוּרְסִימְעָט א. ג. פָּוּן סְפָּעָפָן בְּאַטְאָרִי אַיז ווּילְגָּעָר אַוְיָפָן פָּאַקְוּלְטָעַט פָּוּן קוֹנְסָט.

הדרשה אַיז גָּעוּוֹן אַ מְאַלְעָרִין. זַי הַאָט זַיְד אַוְיָסְגָּלְעָבָט אַיז דָּעָר ווּלְעָט פָּוּן קָלְאַנְגָּעָן אָוּן פָּאַרְכָּן-מְעָנָרָ. אַיז מִשְׁדָּפָן אַ גָּעוּוּסָעָר צִיְּתָ אִיז זַי אַרְזָגָן טְרָעָגְעָפָלָן וּדָעַם אַיְינְפָּלָום פָּוּנָעָם לְיִוְתָּעָר פָּוּן דָּעָר אַפְּטָיְלוֹנָג פָּאָר קוֹנְסָט לוּטָאָמִיר שְׁלַעַנְדוֹזְשִׁינְסָקִי, וּוּלְכָבָעַ הַאָט פָּאַרְדִּירִיט דָעַם קָאָפָּה דַּי סְטוּרוּדָעָטָן מִיט אַ פָּעָדְרִיעָפָן גָּעָאַקְלָאַסִּיזָם פָּוּן דָּעָר מַאֲרָקָע, אַלְאָ שְׁלַעַנְדוֹזְשִׁינְסָקִי. דָּאָס הַאָט אַבָּעָר לְאָנָג נִישְׁתָּה גַּעֲדוּיָּרָת. הַדְּרָשָׁה הַאָט גַּעֲצִוָּן צַו אַן אַנְדָּעָרָן קָרְיוֹן פָּוּן פָּאַרְאִינְטָעָרְמִירְוָנוּן, זַי אַיז מַוְּתָּגְנָרִיסָן גַּעוֹאָרָן מִיט אַנְדָּעָרָן פָּאַרְמָעָן. זַי הַאָט זַיְד הַיּוֹפְּטוּכְּלָעָר אַוְיָסְגָּלְעָבָט אַיז דָּעָר פָּאַרְבִּיקִיט פָּוּן דַּי מְאַטְיוֹן.

זַי פְּלָעָגָט זַיְד אַפְּט בְּאַקְלָאָגָן, אָז דַּי רַעַלְיָזְצִיעָע הַאָט נִישְׁתָּה אַנְטָשָׁ שְׁפָרָאָכָן אַירָע פָּאַרְלָאַנְגָּעָן אַיז טְרוּיְמָעָן. זַי אַיז גָּעוּוֹן זַיְעָר אַ גָּוּטָע אַיז אַ חַבְּרִישָׁע אַיז דְּעַרְיָבָעָר גָּעוּוֹן בָּאַלְיָבָט בַּיִּ אַירָע חַבְּרָטָע אַיז חַבְּרִים, מִיט וּוּלְכָבָע זַי הַאָט זַיְד גָּעָרָן בָּאַרְצָתָן אַיז זַיְיָ אַנְפָאַרְטְּרוּיט אַלְעָ אַירָע אַיז בָּעַרְלָעָבָונָגָעָן אַיז אַגְּשָׁמָרָעָנָגָעָן אַרְוִיְּסָצְוָבָאַקְוָמָעָן וּוּאָסָם מַעַר עַסְמָעַטִּישָׁע עַפְּעָקָטָן.

הדרסה גורעוויש האב איד אפט געטראפֿן אינעם היין פון רחל' סוץ^{*} קעווער, א טאלענטרומע ווילגער מאָלערין. רחל' סוצקעווער האט געשטאמט פון א הײַם פון קלִיְּגַע, גראָע מענטשן, וועלכּע האָבּן נישט פָּאַרְשְׁטָאָגָן, וואָס עס איז אַזּוֹגֶם קָאָסָט. ז' אַלְיַיְן אֲבָעָר אַיז גָּעוּזָן אַ כִּישְׁוּפְמָאָכָּרִין, וואָס האָט אַרְיִינְגְּנְעִיכְשְׁוֹפְט אַיז אַירָעָן בֵּילְדָּעָר דִּי גָּאנְצָע מִיפְּקִיְּתָה פָּה אַירָעָן רִיבְּכָע אַיבְּרָלְעָבָּגָנָן. הַדְּסָה האָט זַיְעַד לִיבְּ גָּעהָט אַירָעָבָּט אָזְן אַפְּגָעָשָׂאָצָט דִּי גְּרוּזְקִיְּתָה פָּוּן אַירָעָמָלָגָט. אַיז מַאְלָה האָט הַדְּסָה פָּאַרְבָּעָטָן צַו זַיְדָה רְחַלְעָן אָזְן מִיד. ז' האָט מִיר גַּעַוְאָלָט וּוּיזָן אַירָעָבָּרָה, אַוְיָהָרָעָן מִיְּזָן מִינְגָּג אָזְן אַנוּזְיַזְגָּנָן. ז' אַיז דֻּעְמָלָט גָּעוּזָן האָרט פָּאָרָן עַדְיָיקָן דָּעַם אַוְיָוּרְמִיטָּמָעָט=שְׁטוּדָוּם. בֵּי אַירָעָדָרְהָיִם האָבּן אַירָעָ זַיְדָה אַירָעָבָּקָעָט מִיט אַירָעָמָעָר, אַ מעַנְטָש אַ שְׁמָאָרָקָן, אַ פָּאַרְחָהָטָעָוָעָט מִיט אַזְּחָד הַעֲמִישָׁן קָאָפּ, פִּילְ מִיטְ וּוּסָם. אַינְעָם אַוְיָפְקָאָס=צַיְמָעָר האָבּן אַירָעָ בָּאַמְּרָאָכָט דִּי פָּאַמְּאָגָרָאָפָּעָם, וואָס האָבּן גָּעהָנָגָנָן אַוְיָת דָּעַר זָוָאנָט, פָּאָרָן בַּיְקָע דִּיְפְּאָמָעָן אַונְטָעָר גָּלָאָז אָזְן אַזְוִישָׁן דָּעַם אַלְעָם — אַוְרָ אַ פָּאַרְטָרָעָט, אַוְיָסְגָּעָפְרָוִת דָּוָרָךְ הַחֲסָהָן. דָּעַר דָּאָזְיקָעָר פָּאַרְמָרָעָט, וואָס אָזְן גַּעַמְאָלָט גָּעוּזָן מִיט אַסְרָר שְׁוּוֹגָג אָזְן עַקְסְפָּרָעָמָעָ, האָט האָבּן גָּעהָנָגָנָן מִשְׁהָ דָוִיצָן, אַרְוָם יוּלְעָבָן דִּי ווּלְגָעָר יְוָנָגָנָט האָט גָּעהָפָּאָט גַּעַנְדָּעָם. דָּעַר דָּאָזְיקָעָר דָּזָן גִּיאַן אַיז אַלְמָן יַגְלֵל גַּעַקְוָמָעָן קִיְּזָן ווּלְגָעָ — אַיז "וּרְשָׁלָים דְּלִימָעָ". אַז אַפְּגָעָרִיסְגָּעָר אָזְן אַוְיָסְגָּעָהָגָנְגָעָרָמָעָר האָט עָר אַ גַּעַוְיִסְטָע צִיְּתָה אַ פָּאָרָן בְּרָאָכָט אָזְן גַּעַשְׁאָפָּן אַ דִּי ווּגְדָּעָרְבָּאָרָעָ בֵּילְדָּעָר, בְּדוּ שְׁפָעָטָר אַוְמָבָּאָר מַעְרָקָט פָּאַרְשָׁוּגָנָן צַו ווּרְעָן.*

די פָּאַרְוִיתָמָטָע ווּלְגָעָר מַאְלָעָר האָבּן אַיְם אַ לְּאָגָנָעָ צִיְּתָה דְּעַרְמָאָגָט מִיט באַדְוִיעָרָן אָזְן פְּלָעָן אַוְמָעָטָק קָוָן אַוְיָת מִיר, גָּלוּדָה זַיְדָה וּזְיַי ווּאַלְטָן מִיד גַּעַוְאָלָט בְּרָעָגָן, צַי אַירָעָבָּאָבּן זַיְדָה עַרְגָּעָן דָּעַר בְּרִיְּתָעָר וּוּלְטָן נִישְׁטָה אַנְגָּרָאָפָּן אַוְיָת דָּעַם דָּאָזְוָיָן מַעְמָעָרָר פָּוּן דָּעַר קִינָסָט. אַז האָבּן בָּאַמְּרָאָכָט הַדְּסָה בֵּילְדָּעָר, וואָס זַעְנָעָן גָּעהָנָגָנָן אַוְרָ דִּי גַּעַוְעָט פָּוּן אַירָעָ צִיְּמָעָר אָזְן דָּרְרָבִּי בָּאַמְּרָקָט, זַיְיָ הַדְּסָה שְׁפָטְשָׁעָט בָּאַמְּרָאָכָט, זַיְיָ גָּותָם וּזְאָלָט גַּעַוְעָן, וּזְיַי זַאְלָקָעָן אַזְּזָן מַאְלָן ווּדְגָנִיָּן. ז' האָט דָּעַר קִינָסָט זַיְיָ ווּאַרְעָמָעָן בַּיְקָע אַוְיָת רְחַלְעָן, טְרָאָכְטָנְדִּיק גַּעַוְיִסְטָה: זַאְל זַיְיָ בְּאַטְשָׁ אַזְּזָן ווּזְיַי. אַירָעָ זַיְיָס נִישְׁטָה, צַי אָזְן וּזְיַי אַזְּזָן עַס האָט זַיְדָה שְׁפָעָטָר אַנְטָוּקָלָט הַדְּסָה גַּעַוְיִטְשָׁעָם פָּאָלָאנָט. נִאָכוּן דֻּעְמָלְטִיְּקָן אַרְיוּסְפָּאָרָן פָּוּן ווּלְגָעָה אַבָּא אַד שְׁוִין מַעַר נִישְׁטָה גָּעהָט קִיְּזָן גַּעַלְעָנָהָיִת אַיְם נַאֲכָזְפָּאָלָן. צּוּם לְעַצְמָן:

* עַר האָט שְׁפָעָטָר שְׁטוּדָוּת אַיז דָּעַר לְעַנְגָּרְאָדָעָר קוֹנְסָטָאָקָאָדָעָמִיעָ.

מאל האב איד געוזן אירע בילדער אויף דער יובילַיָּא-אויסטעונג פונגסם פאראנדר פון יידישע קיגסטע-פֿלאַסְטִיקֶר אין פֿעַברַוָּאָר—מערץ 1939. אין אַ קָּוֹצָעָר צִיְּתָ אַרְוָם — אַן אַקְטָאָבָּעָר 1939, ווען דֵּי דִּיטְשִׁיעָה הָאָרָה דעם האבן פֿאָרְפְּלִיעָצָט אַונְדוּזָר לְאָהָר, האב איד זיך אַינְעָם כָּאָס פָּוּן יַעֲנָע טָעַן; וּוֹידָעָר גַּעֲפָגָן אַין זַוְּלָגָן אָנוּ וּוֹידָעָר זַיך גַּעֲטָרָפָן מִוּת הַדְּשָׁחָן אַינְעָם דָּאָרְטִיכָּן יַדְרִישָׂן פֿלָאַסְטִיקָּר-פֿאָרָיָן. מִיר האבן זיך בְּמִתְּפָּנָס זַוְּאַנְשְׁטִיכָּס אַינְעָם עַנְנָן קָאַרְדָּאָר פָּוּנָעָם לְאָקָאָל. הרסה האט גַּעֲטָרָגָן אַ פָּאָק מִיט בעמְנָעוֹאָגָט פָּאָר אַ זַּוְּאָרְשָׁוּזָר חָבָר, וּוּמָעָן סַ'אַין גַּעֲלָגָן עַזְוָן צַוְּאַטְלִיוֹפָן פָּוּן דֵּי דִּיטְשָׂן, וּוּאָס האבן פֿאָרְנוּמוּן וּוֹאָרְשָׂעָה. דער דָּאַזְיָקָעָר חָבָר אַין גַּעֲוָעָן חָעָנָרִיךְ שְׁעָרָר. הרסה האט דֻּעְמָלָט גַּעֲטָאָן אַלְגָּי, וּוּאָס זַוְּאָר בְּכָוחְ גַּעֲוָעָן, כְּדוּ צַוְּאָרְלִיכְטָעָרָן דָּעַם גַּוְרָל פָּוּן דֵּי מַאְלָעָר, וּוּמָעָן סַ'אַין גַּעֲלָגָן אַרְוִיסְצּוּקָרָגָן זַיך פָּוּן דֵּי גַּעֲבִיטָן, וּוּאָס גַּעֲלָגָן דָּוָרְךָ דִּיטְשָׂן. וּוּנְאַסְטָהָטָמָט זַיך גַּעֲלָגָן אַרְוִיסְצּוּקָרָגָן זַיך פָּוּן דֵּי גַּעֲבִיטָן, אַיר מָאָן, אַיר קִינְדָּה. זַוְּאַת נִישְׁתְּאַגְּנָט זַיְבִּיגְעָן פֿאָרְנוּמוּן אַומְגָלִים, אַין יַעֲנָעָר צִיְּתָן, ד. ה. אַין יַאֲרָה 1940, האבן זיך אוֹתָה דער אוֹיסְטָהָעָלָגָן אַין זַוְּלָגָן באַוּזָן אַירָעָ דְּרִי בּוֹלְדָּרָה. זַוְּאַת שְׁוִין דֻּעְמָלָט גַּעֲוָעָן דֵּי פְּרוּי פְּגָעָם אַדְוֹאָקָט גְּרָאַדְסִיקִי.

אַין יַוְּנִי 1941 האבן דֵּי חִוְּטָלְעִירִיסְטָן פֿאָרְנוּמוּן זַוְּלָגָן. הרסה מְאָן אַין גַּעֲפָלָן אַוְיָפָן פְּרָאָנָט. דעם פָּאָטָהָר האט מִיט דָּעַר מַוְתָּעָר אַין אַרְיִינְגְּנָעָפָלָן אַין גַּעֲטָאָן, זַי דָּאַקְעָגָן צַוְּאָמָעָן מִיט דָּעַר מַוְתָּעָר אַין אַרְיִינְגְּנָעָפָלָן אַין גַּעֲטָאָן, זַי, זַי דָּאַקְעָגָן מִיט דָּעַר שְׁרָעָקְלָעָכָר מְאָגָן פָּוּן אַוְיִזְוִידָּגָן. מַהָּאָת שְׁוִין דֻּעְמָלָט גַּעֲזָה וּוּסָט וּוּהָיָן אַין זַי וּוּאָס מעַן זַיְלָט אָוִים דֵּי יַדְרָן. בָּעַת דָּעַר סְעַלְעַקְצִיעָה האט מעַן דֵּי עַלְמָעָר אַין קָרָאָנָקָע אַיבְּרָעָגָנוֹאָרָפָן אַין אַיְזָן זַיְתָּמָעָם פֿלָאָגָן, דֵּי יַגְגָּעָר — אַין אַ צְוִיְּיָטָר זַיְתָּמָעָם, פָּוּן וּוּאָנָעָן זַיְיָהָאָבָּה בְּאַדְאָרָפָט אַוְיָפָן אַוְיָף אַרְבָּעָט. אַוְיָף הַדְּשָׁהָה מִיט אַיר מַוְתָּעָר האבן זיך גַּעֲפָגָן אַוְיָפָן פֿלָאָגָן. מַהָּאָת זַי גַּעֲוָאָלָט אַרְיִינְגְּנָעָפָלָן צַוְּדִי וּנְגָעָן, אַבָּעָר זַי הַדְּשָׁהָה מִיט גַּעֲוָוָעָן. זַי הַדְּשָׁהָה מִיט גַּעֲשָׁט אַגְּנָט גַּעֲפָלָט פֿאָרְלָאָזָן דֵּי מַוְתָּעָר, זַי הַדְּשָׁהָה מִיט גַּעֲוָאָלָט אַגְּנָט דֵּי „טּוּבָה“ פָּוּן דֵּי חִוְּטָלְעִירִיסְטָן בְּאַנְדִּיטָן, אַין צַוְּאָמָעָן מִיט אַלְעָי זַי אַזְוָעָק אַזְוָעָם לְאַגְּנָט פְּאָגָאָרָי אַוְיָפָן פּוּוִיט. אַזְוָי אַין אַוְמָגָעָק אַזְוָעָם הַדְּשָׁהָה גַּוְרָעָוִיטָשׁ.

משה גורעוויטש

ער אין נשבירן געווארן אין יאָר 1907 אַזש. שטודיוֹת האָט
ער אין וואָרשע בײַם פֿראָפֿעסָאָר פֿעלִיצְיָאָן קָאוּוֹאָרְסְּקִי. באָטראָכְטְּנְדִּיךְ די
רעפְּרָאָדְקְצִיעָס פֿוֹן גּוֹרְעָוּוֹיְשָׁעָס בִּילְדֶּעֶר אַינְעָם פֿאָרְמָלְחָמְהִיקְן לְאַזְשְׁעָר
זְשֻׁוְּגָאָל „פֿאָרְמָאָל“ אָזָן פֿאָנְפֿרָאָגְטְּרִינְגְּדִּיךְ זַיִּט זְיִינְגָּעָן אַנְשְׁוּוֹנוֹנְגָּעָן אוּיךְ
קוֹנְסָט, וּוּלְכָעָ ערְהָאָט נִישְׁמָאָלָּל פֿאָרְעָפֿגְּנְמְלְעָכְט אָזָן דָּעַם דָּזְיִיקְן
זְשֻׁוְּגָאָל, קָאָן מַעַן פֿעָמְשְׁטָמְעָלְן, אָזָ גּוֹרְעָוּוֹיְשָׁה האָט גּוֹהָרָת צַו דָּעַר גְּרוֹּּ
פֿעָ קוֹנְסְטְּלָעָרְאַיְגְּנְטְּלָעְקְּטוֹאָלִיסְטִּין. די פֿרָאָבְּלָעְמְאָטִיךְ, מַיִּט וּוּלְכָעָ ערְ
הָאָט זַיְד שְׁטָעְנְדִּיךְ פֿאָרְנוּמוּן, אָזָן גּוֹעָוָן עַקְּאָנְגְּמִיעָ אַינְעָם זַיִּן פֿוֹן אַבָּאָ
גּוֹרְגָּעָצְּצָן פֿלְעָק דָּוָרָק קָאָגְטְּרָן, מַעְגָּר אָזָן פֿלְאָסְטִּישָׁעָ פֿאָרְמָעָן, דָּהָה.
דָּוָרָק דָּעַם אַלְעָמָעָ, וּוּאָסָמָּאָט זַיְד אַפְּגָנְשְׁלָאָסָן מִיטָּן בְּאָגְרָוִפְּ, דָּסָם בְּיָלָר.
דָּאָס פֿרָאָבְּלָעָם פֿוֹן דָּעַם בְּיָלְדָרְעָפְּלָעָק האָט פֿאָרְכָּאָפְּט פֿאָרְ דָּרָר מְלָחָמָה
ニישט אָזָן טָאָלְעָנְטִירָטָן מְאָלָעָר. גּוֹרְעָוּוֹיְשָׁה האָט טָאָקָע גּוֹהָרָת צַו די דָּאָזָן
וּקְעָ טְרוּמָה, וּוּלְכָעָ דָּאָבָּן די קוֹנְסָט גּוֹשְׁתָעָלָט הָעֲכָר פֿוֹן אלְזָ אָזָן דָּעַד
וּוּלְטָ. די וּזְיוּסָם פֿוֹן די דָּאָזָן וּקְעָ טְרוּמָה, וּזְרוֹדָאָפְּגָנְשְׁפִּינְטָן אָזָן דָּי
אַקְּאָדוֹן פֿוֹן דָּעַר אָזָיְזָ גּוֹרְפָּעָנְעָר רִיְּנְקִיְּתָן פֿוֹן פֿאָרְבָּן אַפְּגָנְטִּיסְטִּיק
פֿוֹן צִיְּנְבָּרְיִישָׁע גּוֹעָמְעָטְרִישָׁע פֿיגְזָרָן. מְהָאָט פֿרְיָעָר מָאָר אלְזָ אַקְּצָעָגָן
טְרִוְּתָ דָּאָס, וּוּאָסָמָּאָט גּוֹפְּאָדָרָתָה האָרְמָנָגָנִיעָ אַוְיָפְּן דָּעָקָרָטָמִיוֹן גּוֹבְּיָתָן.
משה גּוֹרְעָוּוֹיְשָׁה האָט אַגְּנָעָהָוִבָּן אַוְיָסְצָוּשְׁמָעָלָן אַפְּרָאָרְיָאָר פֿאָרְ דָּרָר
מְלָחָמָה. זְיִינְגָּעָ בְּיָלְדָרְעָה דָּאָבָּן זַיְד בְּאָוֹזָן אָזָן לְאַרְזָשׂ אָזָן וּוּאָרְשָׁע. זַיִּן
וּגְנוֹגָעָ טָאָלְאָנָט האָט דָּעְמָלָט נָאָר וּוּאָס אַגְּנָעָהָוִבָּן אַוְיָפְּצָוּלִיָּכְטָן אַוְיָפְּן
קוֹנְסְטְּלָעָרְיָשָׁן האָרְיוֹזָאנָט. פֿאָרְשָׁמִיָּט זַיִּד, אָזָן דָּי שָׁאָפְּגָנְסָפְּאָטָעָנִיָּיָן פֿוֹן דָּעַם
דָּאָזָן מְאָלָעָר אָזָן בְּאָמְרָאָכָט גּוֹוֹאָרָן אַוְיָסְלִיסְלָעָר פֿוֹגָעָם שְׁטָאָנְדְּפָוָנָקָט
פֿוֹן סּוֹבְּטָעָלָן גּוֹאָדוֹן די פֿאָהָבָן מַעְגָּר אָזָן זְיִינְגָּעָ בְּיָלְדָרְעָה אָזָן דָּי פֿגְּנָזָעָ
פֿוֹן דָּרָר אַרְאָכְעָסְקָן-פֿאָרְםָ פֿוֹן זַיִּן צִיְּבָעָנָגָן. אַכְּבָר לְאָמִיר בְּעָסָר לְאָזָן

רעדן דעם קינסטלאער גוףא, ציטירנדיך זייןע געדאנקען, וואם זענען פארט עפנטלעכט געווארן אין זשורגאל „פארמאַ“ אין מאי 1935. „מיין קינסטע ערישע חנחה אין דעם געגעבענעם בלבד אין זיער אָ פֿשׂוּט. עס אין מיר קודם כל געאנגען אינעם קאָלְאַרִיסְטִישֶׁן פֿאָרְבִּינְדֶּן פֿון 3 קָאָלְרִין: רֹוּת, נְדוּן אָן בְּרוּין אין אַיִן קָאָמְפָּצְזִוְּצִיאָן גַּעֲלָלָן גַּאנְצִיכִיט. אַיד האָבָּן צוּוּפְּגָעָן שְׁמַעַלְתָּן צוּוִי דָּאַשְׁיקָעָן רֹוּתָן קָאָלְרִין אַיִינְעָרָן גַּעֲבָן דָּרָר צוּוּפְּמָעָר אָן דֵּי קָאָנְטְּרָאַסְטְּרָנְדִּיקָעָן (די גְּרוּנָע), כְּדֵי זַיִן זָאָלִין נִישְׁתְּ אַנְדוּרִין דֵי רֹוּתָן, האָבָּן אַיר אַפְּגַּעַת מִיטָּהָרָונָע. אַזְוִי אַרְוָם האָבָּן אַיד בְּאַזְוּזָן אַיְנְצָהָלְטָן דֵי קָאָלְרִין אַלְמָן אַזְוְלְכָעָן...

ס'קָאָן מענְלָעָר זַיִן, אָן גַּרְעוּוּמָשָׁה האָט גַּעֲנָסְטָן גַּעֲשָׁט נִישְׁתְּ נְאָר אַינְעָם וּשְׂוּרְגָּאַל „פארמאַ“, נְאָר אוּיד אין אַנדְרָע צִיְּתְּשְׁרִיפְּטוֹן. אַיד האָבָּן גַּעַחַת דֵי מַעֲגַלְעַקְיִיט זַיִן צָו בְּאַקְעָנָעָן מִיט אַיִינְעָם פֿון זַיִן אַיִן טְרָעָסְאַנְטָמָע אַרְטִיקְלָעָן וּוּגָעָן דָּרָר פֿילְם-קָוָגָסְטָן. ס'הָאָט זַיִן גַּעַפְּלִיטָן, אָן אוּיד אוּוּפָה דֻּעָם גַּעֲבִית האָט גַּרְעוּוּמָשָׁה פְּאַרְמָאָגָט פְּאַכְמָעַנְיִישׁ וְרוּוּת. אָן אַזְוּיִיט אַרְטִיקְלָן, וּוּאָם אַיִן פְּאַרְעָנְטָלְעָכָט גַּעְוָאָרָן אוּיד אַיִינְעָם וּשְׂוּרְגָּאַל „פארמאַ“, לְיִיעָנָעָן מִירָן: „זָוָם סְוָף מוֹן אַיד אַונְטָרְשְׁטְּרִיכָן, אָן אַיד בֵּין נִישְׁתְּ קִיּוֹן אַנְהָעָנָגָר פֿון רַעַלְיִיטִישָׁר מַאְלָעָרִי. אַכְּבָר אַיד הַאֲלָט, אָן דָּאָס בְּאַגְּוֹזָן זַיִן מִיט דָּרָר גַּאֲתָרָה גַּרְעַסְרָעָן מַעֲגַלְעַקְיִיטָן אַיִן דָּרָר קוֹנָה טְמַלְעִירִישָׁר שְׁאַפְּוֹנוֹן אַזְוִי אַיִן הַיְנוֹכָתָן פֿון קָאָלְרִיר אַיִן פֿון דָּרָר פְּאַרְמָן“. נִישְׁתְּ קוּקְגָּרִיךְ אַיִּבָּן פְּרָעִיךְן אַזְוְלְכָעָן אַנְשְׁיוֹגָנָעָן, האָט דָּרָר קִינְסְטָלָעָר גַּעַלְעָכָט זַיִן מַאְלָעָרִישָׁע שְׁאַפְּוָאָג אַיִן נִישְׁתְּ קִיּוֹן כְּהַעֲרִיקָעָר דִּיבְּטוֹגָן. עַרְשָׁתָן דְּעַמְּלָט, וּוּגָעָן עַרְהָאָט זַיִן גַּעַפְּנָעָן אַיִינְעָם לְאַדוֹשָׁר גַּעַטָּא, האָט עַרְשָׁתָן דְּעַמְּרָקָט, אַדְרָע בְּעַסְטָר — אַיְבָּעָגְלָעָכָט דָּאָס פְּאַנְאַגְּדָרְפָּאָלָן זַיִן פֿון דֵי בְּרוֹזְחוֹזָע יְסוּדָהָתָן דָּרָר עַסְטָמִיךְ, וּוּלְכָעָר עַרְהָאָט אַמְּאָל אַזְוִי אַיְפְּעָרִיךְ גַּעֲרָגָנָט.

וּוּגָעָן גַּרְעוּוּמָשָׁעָם שְׁאָפָּנוֹ אַיִן לְאַדוֹשָׁר גַּעַמְּאָ דְּרָעְמָאָנָעָן מִיר אַיִן אַזְוּיִיט אַרְטָמָן, דָּאַ זַיִלְן מִיר בְּלוּזָן צְוָנָעָבָן, אָוּ עַר אַיִן גַּעַוְוָעָן אַיִינְעָרָן פֿון דֵי 70 קִינְסְטָלָעָר, שְׂרִיְּבָעָר אַוְן מַזְוִיקָעָר, וּוּלְכָעָר האָבָּן גַּעַחַת דָּאָס גַּלְיָק דָּוְרָכָצָוֹ נִיּוֹן אַלְעָסְטָלְעַקְצִיעָם. מַהָּאָט אַיִם אַרְוִיסְמַעְפִּירָת אַיִן אַשְׁוּוֹעַנְטִישִׁיםָעָר לְאַזְוּזָן גַּעַר עַרְשָׁתָן אַיִן יָאָר 1944. דָּאַרְט אַזְוִי עַר אַמְּגָעָקְמָעָן.

יאקוב נלאסנער

יאקוב נלאסנער איז געבעוּרָן גַּעֲוֹאָרָן אִין יָאָר 1879 אַין רְדוֹזָאָוּקָא בֵּיַעַלְסָקָא-בִּיאַלָּא. עָר אַיְזָ פָּאָרָרָעָכָנֶט גַּעֲוֹאָרָן צַו דַּי נִישְׁתַּחַת צָאָלְרִיְּכָעָ קִונְסָטָן-לְעָר מִיט אַ הַוִּיכָּעָר קָוְלְטָוָר. עָר אַיְזָ גַּעֲוֹוֹז אַ קִונְסְּטָלְעָר אַן אַיְנוּטָלְעָקְטוֹא-לִיסְטָ, עָר פְּלָעָגָט סִינְטָמְעַטְּזִירָן דֻּעָם אַיְנָהָאַלְטָ פָּוָן בַּאַחֲאַנְדָּלְטָן מַאֲטָמָעוֹרָאָל. צַו יַעֲדרָר אַרְבָּעַט זַיְנָעָר אַיְזָ עָר צַוְּגָעָנָאָנָעָן זַיְיָעָר גַּעֲוֹיְסָנָהָאָפְּצִיךְ, מִיט אַן אַוִּיפְּרִיכְטִיךְ גַּעַטְלָ, אַן גַּרוּסָעָר פָּאָרָאָנְטוֹאָרָטְלָעְכְּקִיָּט. דַּעַר בַּאַזְּוּמָטָעָר פּוֹוְלִישָׂר קִונְסָטָה-חִיסְטָאָרְקָעָר פָּעָלִיקָם קַאָפְּעָרָאָךְ אַיְזָ זַיְזָ בַּאַרְיִמְטָ וּוּרְקָ, „דוֹ פּוֹוְלִישָׂ מַאְלָעָרִי אִינְעָם XIX יָאָרְחוֹנְדָעָרָטָ“, אַיְנוּגָעָשָׂלְאָסָטָ אַוִּירָקָ גַּלְאָסָנָעָרָן אַין דַּעַר קַלְיָנָעָר צַאָל יוֹנָגָן קִונְסְּטָלְעָר, וּוּלְכָעָר חָאָבָן דַּעַר מַלְטָ גַּעַלְבָּטָ. דָּאָס בָּאוּזִוָּטָ, וָאָס פָּאָרָאָץ גַּרוּסָעָהָאָפְּעָנָגָנָעָן מַעַן הָאָטָ פָּאָרְבָּוֹגָןָזָ מִיטָּן פְּאָלָאנְטָ פָּוָן דַּעַם דָּאָזְיָקָן מַאְלָעָר. דַּי שְׁמָאָטָ בְּיוּלְסָקָ, וּוּ יַאֲקָובָ נְלָאָסָנָעָר אַיְזָ גַּעֲבָוּרָן גַּעֲוֹאָרָן, לִיגְטָ צַוְּנָסָ פָּוָן דַּי מַאְלָעָרִישָׂ שְׁאָלָרְדָ-בָּעָרָגָן. דַּי שִׁינְקִיָּתָ פָּוָן דַּעַר גַּאְתָּוָרָ, מִיטָּ וּוּלְכָעָר עָר הָאָטָ זַיְדָ צָוְנוּפָנְעַטְרָאָפָןָ פָּוָן דַּי בְּרִיסְטָוָה יָאָרָן זַיְנָעָ, הָאָטָ גַּעַגְעָ זַיְגָוָסָעָ וּוּרְקָינָגָ אַוִּירָקָ זַיְזָן גַּגְנָעָצָעָר שְׁפָעָטְרָדְקָעָר שָׁאָפָּגָהָ, זַיְעָנָעָ פִּיהָ זַאְשָׁן זַאְשָׁן עַדְתָּ וּוּגָןָ גַּרְוִוָּסָרָ לִיבָּעָ צַו דַּעַר שִׁינְקִיָּתָ פָּוָן דַּעַר הַיְּמִישָׂרָ נַאְתָּוָרָ. אַבָּעָר אַפְּיָלוָ זַיְעָנָעָ פָּעָרְזָעָלְעָכָעָ עַמְפִינְדָּגָנָעָן, וּוֹסָסָ זַיְעָנָעָ פָּאָרְבָּוֹגָןָזָ מִיטָּ דַּעַר הַיְּמִישָׂרָ עַרְדָּ, גִּיטָּ עָר אַיְבָּעָר זַאְכָלָעָר אַן אַן אַיְבָּעָרְקָעָר סָעָגָן-מִיעַנְמַאְלִישְׁקִיָּתָ.

שַׁוִּין אַין יָאָר 1908 גַּעַמְטָ גַּלְאָסָנָעָר אַגְּטָיָילָ צַוְּזָאָמָעָן מִיטָּ דַּעַר קַרְאָקָעָ וּוּרָ קִינְסְּטָלְעָר-גַּרְוּפָעָ „שְׁטוֹקָאָ“ אַין דַּעַר אַיְסָמְטָעָלָגָן אַין זַיְן. אַין יָאָר 1913 טָרָעָפָן מִיר זַיְדָ מִיטָּ זַיְעָנָעָ אַרְבָּעָטָן אַין לְעַמְבָּעָגָן. אַבָּעָר צַוְּמַאְפְּטָסָטָן

באיזו זיך זינע בילדער איזו זיין איז דיטשלאנד. אין יאר 1930
שטעטלט נלאגנער אויס זינע ארבען איז קראקעוויד יידישן אקדמיין
הוויז, צוזאמען מיט די ארבען פון די מאלער פונעם דארטיקון קיגסמלער-פּֿרבראָנדן. אין דער דז'יינער אויסשטעלונג געמען אויך אַנטְּנוֹזְּ צוֹוַשְׁן אַגְּנְּדָעָר אַטְּמוֹר מאָרְקָאנְטוּשָׁן, אַברָהָם גּוֹמָאָן, משה אַפְּעַלְבּוּיָם אַונְ העֲרִיקָהָאַכְּמָאָן:

אין די יארון 1939—1941 חאכ אירזoid אפט גערטראפּן מיט גלאסגער אינעם לumberגער פֿאַריין פּוֹן אָקְדָּמִישׁ קִינְסְטָלְעוֹר-פֿלאַסְטִיקָר. טִיְּלֵ-מֶאָל פְּלָעָן מִיר זִיצְן שֻׁהְנָאָלָגָן אָנוֹן אַ רְוַאַיךְ וּוּנְקָעָלָן פּוֹן דָּעַר צָוקְעָרָנִיעַ אוֹוִיפּ דָּעַר אֲקָדְמִישׁקָא נָאָם, שְׁמוּעָנְדִיקָוּן וּוּעָגָן קוֹנוּסָטָ.

גלאסנער איז געווען פון מיטעלן וווקם, האט פארמאנט אַלעאנט פינגור, אַנגעטמאָן שטענדיק זויבער און אַפְּלוּ עַלענאנט. מיט זיינע גראָלעכע האָר אויף די שלִיפְּן האָט ער ניכער נעמאלט דעם אַינְדרוֹק פֿון אַגעַטְּן, אַיְדָרָע ווי אַמְּלָאָר. אַ רְוַיְקָה, הַעֲלָלָעָכָר, האָט ער להַיְפָּר צִיְּנָעָר קִינְמָאָל זוֹר נִישְׁתָּבָאָלָאָנט אוֹיף זַיְן גּוֹרָל. אַין זַיְן 1941 האָט אַנדְרָע נִשְׁתָּבָאָל זַיְן דַּעַמְּגָלָעָן דַּעַמְּגָלָעָן אַבְּדָרָאוֹסְקִי. ער האָט זוֹר דַּעַמְּלָת גַּעַפְּגָעָן אַין אַשׁוּעָרֶר לאָגָע, זיינע פּוֹלִישׂ פרַיְנָד האָבוֹן זוֹר אַ גַּוּוּסָע צִוְּשָׁת פָּאָרוֹנוֹ מֵיט אִים. סְאַין פָּאָרְשְׁטָעָנְדָלָעָר, או אַין אַזְעָלָכָע באַדְיָנוֹנָגָעָן האָט גְּלָאָסנָעָר נִשְׁתָּבָאָלָאָנט שאָפָן. אַין יָאָר 1943 אַין ער דַּעַמְּאָרְדָּעָט גַּעַוָּאָרָן דַּעַר נַעֲמָתָפָאָר.

יאקוב נלאסנער. הָאַט נְהַאֵת גְּרוּם פָּרֶשְׁתָּמְעָנְדָגְנִישׁ פָּאָר דַּי יִהְוֹשׁעַ אלְמָעָרְטִימְלָעְכְּיִצְּן. עֲרַ הָאַט גְּעַקְּגַנְטַ מִיט אַסְרָ נְעַפְּלָ אַרְיוֹסְבָּרְעָנְגָעַן דַּי אִיגְּעוֹנוֹיְנִיקְסְּטָעַ טַיְיל פּוֹן דָּעַר אַלְמָעָר קְדַּמְּקָעְוָעָר שָׁוֹל, אַדְרָעָר אִין קָלְיְרָטָע צִיְיכְוָנְגָנְגָעַן אַיְבָּרְגָּעַבְן דַּי שִׁינְקִיְיטַ פּוֹן דָּעַר לְעַמְבָּרְגָּעָר שָׁוֹל, דַּי גַּוְילְדָּגְנָעַ רַזְוִין".

די ווילטנישקסטע ארבעטען גלאסנערם זענען צעשפערויט געווען אייבער גאנץ דיטשלאנד אוון עסטריה, מענגלעד, או גאנַך ביז היינט באצ'ירן ז"י ד' ווינונגענו פון דיטשע ליאבאָהבער פון גלאסנערם קומסט. ס'אַין וואָרשייניגלעד, או זעלטן ווער פון זי' וויסט, או דער דאָזוקער קנסטולער אוין אומגעקוּ מען אלס ייד, דער מאָרדעט דורך די הימלעריסטייש באָנדיתן. דער דאָז'י קער מאָרד האָט פארויזישט יעדר שפֿור פון גלאסנערם שאָפּן בעת רוי לאָצע' מאָ יאָבוֹ פון זי'ן לשבּון.

בדער קיגסטער האט אין די גענטע יארן פאר דער מלחמה געלעבט

איין אויסטלאגד. דער גוָרֵל האָצֶט געווואָלַט, אָז מיט דריוּסִיק יאָר צוֹרוֹיךְ האָצֶט
נְלָאָסְנָעָר צוֹנוּשִׁיקְט פֿוֹן דִּיְתְּשָׁלָאָנד אָז דֻּעַם זַעֲלָבָן לְעַמְבָּעָרג, אַין ווּעַלְכָּן
ער אַיְזָן אָז וְאָרְךָרְאָדָה גּוֹרָאַלְסְּקָאָה. דָּאָס דְּאָזְוַעַ בְּילָד, וְאָסְטָהָאָצֶט גַּעַנְעָט
טְרָאָנָן דֻּעַם גַּאֲמָעָן,, „זָאָגְרָאָדָה גּוֹרָאַלְסְּקָאָה“. דָּאָס דְּאָזְוַעַ בְּילָד אַיְזָן באָ
שְׁמִיטָּה: עָוֹונָן פֿאָרָן פְּאָנָד לְטוּבָת דַּי מְשִׁפְחוֹת אָנוּ יְתָוִים פֿוֹן דַּי פֿאָרָן

שְׁפָטָאָרְבָּעָנָעָר לְעַמְבָּעָרגָעָר וּשְׂוֹרְגָּאַלְיָסְטָן.

דָּאָס דְּאָזְוַעַ בְּילָד גַּלְאָמְנָעָרָם אָזָן רַעֲפָרָאַדוּצִירָט גּוֹוָאָרָן אַגְּעָם קָאָ
טְאָלָגָן פֿוֹן דַּעַר אַוִּישְׁטָאַלְוָגָן פֿוֹן מְאַדְעָרָגָעָר קוֹנָסָט אָזָן לְעַמְבָּעָרגָעָר אָזָן

1913

יאָקוֹב נְלָאָסְנָעָר ווּיזְטָ אָרוּסָן ווּוַיְזָ שְׁאָפָּוֹנָג אָסְטָ קְרוּבָּהָשָׁאָפָּט מִוּטָּ
אָבָּרָהָם גַּוִּימָצָן. בַּי בַּיְדָעַ קִינְסְּטָלָעָר טְרָעָפָן מִיר דַּי זַעֲלָבָן אַיְנְטָעָרְפָּרָעָ
טְאַצְּיעָ פֿוֹנָעָם גַּאֲטוֹרָ-בְּילָד. בַּיְדָעַ פֿוֹילָן אַלְעָנָצָנָד אָפָּט דַּי שְׁיוֹנָקִיָּטָ פֿוֹנָעָם
פֿיְזָוָאָשָׁ. דַּעַר עַלְטָעָרָעָר גַּוִּימָצָן, וְעַלְכָּבָר שְׁטָאמָטָ פֿוֹן מַאוֹצָוָיָּע, האָצֶט
נְשָׁאָפָּן מַעַר אַיְמְפּוֹלְסָיוֹן, נְלָאָסְנָעָר דָּאָקָעָן — מַעַר אַיְנְטָעָלְקָטָוָאַלְיָסָן
טִישׁ, שְׁכָלְדִּיק.

נְלָאָסְנָעָר אָזָן אוּיד גַּעֲוָונָן אָגְטָמָר גַּרְאָפִיקָעָר. עַר האָצֶט גַּעֲשָׁאָפָּן קָאָ
לְיִרְטָעַ הַאַלְצָשָׁנִיטָן, אַקְוָאַפָּאָרְטָן, צִיְּכָעָנוֹמָגָעָן, זַעֲלָכָבָן זַעֲגָעָן גַּעַשְׁמָגָעָן
אוֹיפָּה זַיְעָר אַחֲוָיכָן מַעֲכָנִישָׁן גַּוְיָאָ. מִיטָּ דַּעַר הַיְּהָוָה פֿוֹן דַּי פְּשָׁוֹטָסָטָמָעָ מִוּטָּ
לְעַן האָצֶט עַר אַוִּיסְגָּעָבִישׁוּסָט גַּאנְצָעָ פְּאָנָאָרָאָמָעָסָ מִיטָּ אַוִּיסְמָרְגָּעָוְוְיָנְטָלָעָר
דָּעְלִיקָאָטָעָ אָזָן שְׁיַינָּעַ זַיְבָּרָאָצִיעָסָ אָזָן פְּעָנָעָר. זַיְגָעַ הַאַלְצָשָׁנִיטָן זַעֲגָעָן זַיְעָר
דָּעְלִיקָאָטָ אָזָן מַזְוִיקָאָלִישָׁ. אַיְידָ בַּיִּים בְּאָגּוֹצָן דַּי דְּאָזְוַעַ מַעֲכָנָקָ אָזָן דַּעַם
קִינְסְּטָלָעָר גַּעֲלָנָגָעָן אַיְבָּרָעָגָעָן דַּי פְּאָזְוּיָּעָ פֿוֹן דַּי קָאָרְפָּאָטָוְ-בָּעָרגָ, דַּי
פְּיִירְלָעָכָעָ שְׁטִילְקִיָּטָ פֿוֹן דַּי מִיטָּ שְׁנִיָּיָ בְּאָדָעָקָטָעָ בְּאָהָרָגָ-שְׁפִּיצָן, דַּעַם גַּעַנְעָ
רוֹיֶשָׁ פֿוֹן דַּי סָאָסָנָעָ-זַעֲלָדָעָר, אַרְוִיסְצָוְרָעָנָגָעָן דַּי פְּאָרְשָׁדָגָנָטָעָ לִיכְמָטָעָ
גַּעַר. אַזְוִי אַרְוָם אָזָן אַיְם גַּעֲלוֹגָנָעָן צָוְשָׁאָפָּן אָזָן יְעָרָבְרִיתָעָ גַּאֲמָעָ פֿוֹן שְׁמִינִיָּ
מוֹנוֹגָעָן, מִיטָּ וְעַלְכָּבָר עַר האָצֶט גַּעַהָרָתָ צָוְדִּי זַיְגָעָ אַרְבָּעָטָן.

נְלָאָסְנָעָר האָצֶט גַּעַהָרָתָ צָוְדִּי זַיְגָעָ אַרְבָּעָטָן קוֹינְסְּטָלָעָר פֿוֹן פּוֹלוֹן, וְעַלְכָּבָר
הָאָבוֹן גַּעַהָאָט גְּרוּוּסָ אַנְזָעָן אָזָן עַנְגָּלָאָנד. דַּעַר לְאַנְדָּאָסָנָעָר קוֹנָסָטָ-זְשָׂוְרָנָאָל
„סְטוֹדְרָאָ“ האָצֶט שְׁיוֹן אָזָן יָאָרְךָרְאָדָה גּוֹרָאַלְסְּקָאָה וְעַגָּן אַיְם אָגְרָעָסָעָר אַרְטִיכָּקָ
אָזָן רַעֲפָרָאַדוּצִירָט פֿירָ פֿוֹן זַיְגָעָ שְׁאָפָּוֹנָגָעָן. מִיטָּ 12 יָאָרְךָרְאָדָה (1924)
הָאָצֶט דַּעַר זַעֲלָבָר זְשָׂוְרָנָאָל פְּאָרָעָפְּנָטָלָעָבָט אַסְטוֹדִיעָ אַוְיָפָן סְמָךָ פֿוֹן גַּלְאָסָן
נְעָרָם אַוִּישְׁטָאַלְוָגָן אָזָן ווּוַיְזָ.

דוד (דיאנזיז) גרייפענברג

דוד גרייפענברג איז געביירן געווארן איז יאָר 1911. ער האט גע-
ענדיקט די וואָרשעווער קונסט-אַקאדָמיַע.

נָאָר דער ווּלְטַשְׁרֶבֶת זענען אַיבָּרְגָּעְבָּלִיבָּן קַיּוֹם עַמְּלָכָבָע בַּיְּלָדָעָר פָּן
דעַם דָּאָזִין קִינְסְּטָלָעָר, אֲבָּרְדָּס וְאָס אַיז גַּעֲבַּלְיבָּן, אַיבָּרְאָשָׂט אַונְגָּדוֹ
מַישַׁט זַיְּעַר מַאֲלָעְרִישָׂעָר קְרָאָפָט. נִישְׁתְּ קְוָגְדִּיךְ אַוְּפָ גַּרְוִוּסָעָר לִידָּגָן
שְׁאָפָט, וְאָס שְׁלָאָגָט פָּן זַיִּי, זענען גַּרְיִיפָּעְנְבָּרְגָּן בַּיְּלָדָעָר גַּעַנוֹי דָּוְרְבָּגָעָ
טְרָאָפָט. דָּס וְאָס ער האט גַּעַמְּלָיָן אַיז שְׁטָאָרָק אַגְּנָעָאָפָט מִימָּטָקָלָאָ
ריַּת אַיז מַאְכָט דַּעַם אַיְּגָדָרָק וּדְעַר קִינְסְּטָלָעָר וּוּלְטַשְׁרֶבֶת גַּעַוְּאָלָט וְאָס מַעַר
שְׁעַנְעָר מַאְכָן דַּעַם נַעֲגָעָנָעָם מַאְכָלָיו.

גַּרְיִיפָּעְנְבָּרְגָּה אַחַט גַּלְעָנְצָדִיק גַּעֲקָאנְט אַקְעָנְטִירָן דַּי זַעֲגָנְטָלָבָעָ
אַיְּגָנְשָׁאָפָטן פָּן דַּעַר אַרְוִיסָּגָעְבָּרְאָכָמָעָר דַּעְרְשִׁינְגָּוָגָן. אַיז זַיְּגָע בַּיְּלָדָעָר אַיז
פָּאָרָאָן עַפְּעַם אַיז אַיבָּרְגָּאָטְרָלְעָכָר אַמָּתָּה, וְאָס דְּרִינְגָּט אַרְיָין אַיז זַכְרוֹן
פָּגָעָם צַוְּשִׁוּעָר. זַיִּין בַּיְּלָדָעָר אַגְּטָלָעָקָט אַיז דַּעַר פּוֹלָעָר מַאְסָס דַּי פָּגָרְגָּעָ
שְׁטָעָלְטָעָ פָּאָבָּלְעָ דַּוְּדָאָר אַיר אַרְכִּיטָּעָמָנָאָשָׁן אַגְּנוֹוקָם. דַּעַר קִינְסְּטָלָעָר פִּיקָּה
סִירָט מַוְּטָן פָּעָנְדוֹלָן דַּי פָּאָרָס אַיז דַּי קָאָלָר, דַּי לְיִוּנָמָט דַּאָקָעָן וּוּרְעָתָ פָּאָרָה
וּוּאָגָּדְלָת אַיז אַפְּלָעָק, אַוְּפָ גַּעַלְכָּר דַּעַר שְׁעָפָר וּוּאָפָט אַיז זַיִּין זַיִּין.

עַם זענען אַיבָּרְגָּעְבָּלִיבָּן צְוֵויַּי בַּיְּלָדָעָר פָּן גַּרְיִיפָּעְנְבָּרְגָּה אַיז דָּס
וּוְהָרָא צְוֹפָאָ. זַיִּי הָאָבָן זַיִּד גַּעֲפָנוֹן אַיז דַּעַר רַעֲפָרְעָוָנְטָמָאָמִיָּוָר קָאָלְעָקָט
צְיַּעַן פָּן דַּעַר פּוֹלִילִישָׂעָר מַאֲלָעָרִי, וּוּלְכָעָ אַיז אַרְוִיסָּגָעְשִׁיקָט גַּעַוְּאָרָן קִיִּין
שְׁגָלָאָגָד אַפְּאָרָחָדִים פָּאָרָן אַוְּסָבָרָדָן פָּן דַּעַר וּוּלְטַשְׁרֶבֶת-מַלְחָמָה. קִיִּין פּוֹלָן
הָאָבָן זַיִּד-דַּי בַּיְּלָדָעָר אַומְגָעָרְתָּה עַרְשָׁת אַיז יָאָר 1947. אַיְּנָס פָּן דַּי בַּיְּלָדָ
דַּעַר שְׁטָעָלְטָעָ פָּאָר אַחָפוֹן אַוְּפָ אַטְיָה, דָּס צְוּיִיטָע — אַ שְׁטָלְעָבָן
דַּעַר פְּרָאָגְמָעָט פָּאָר אַחָפוֹן אַטְיָה, וּוּלְכָן גַּרְיִיפָּעְנְבָּרְגָּה זַיִּוּזָט, שְׁטָעָלְטָעָ
אַ פּוֹסְטָן, פָּאָרְלָאָזָטָן בְּרָגָן פָּן אַטְיָה אַזְיָּפָן בְּרָגָן אַחַלְצָרָגָע שְׁאָפָע,

וואָס איז צוֹנוּיפֿנְגְּקָלְאַפְּט פּוֹן בְּרַעֲטָר. דָּאָם בִּילְד אַנְטְּפְּלָעַקְט אַ וְוַיְיַטְעַ
פְּרַעְסְּפְּעַקְמְיוֹו פְּגָנָעַשׂ טִיר אָזֶן גַּבְּיַידָעַם, אַיְוָפָן וּוַיְטַעְרְדִּיקָן בְּרַעַן. אַינְגָעַם
קָאָלָאָרִיט פּוֹן גְּרַיְיְפֿעְגְּבָרְגָּס בְּיַלְדָּר אִיז אַין דָּעַר מְרַעְטָר מְאָס פָּאָרָאָן
דָּעַר פִּיאָלְעַט-קָאָלָה, וְאָס גַּיְתָּ אֵיבָעַר אִיז גַּרְיוֹן, בְּרוֹיוֹן אָזֶן רַוִּיט. עַס פִּילְט
זִיד דָּא אַ שְׁטָאָרָקָע וּוַיְרָקָונָג פּוֹן וְאָזֶן גַּאֲגָן, אַ צְּרוּקִיקָעָר צָו פְּשַׁׁׁטְמָעַר זַאֲכָּה
לְעַכְּקִיְּתָמָן. גְּרַיְיְפֿעְגְּבָרְגָּס בְּיַלְדָּר אַטְּפְּעַמְּעַן מִיטָּא שְׁטָאָרָקָן גַּעֲפָּוֹל אָזֶן עַקְּסָּמָן
פְּרַעְסְּעַמְּיָע, וְאָס בָּאוּרָאָת אַוְיָף דָּעַר סְפַּעַצְיָיךְ פּוֹן דִּי בָּאָדִינְגְּנוֹגְגָן. דִּי פָּאָרָה
גַּעַשְׁטָאָלְטָעַד דָּוָרָךְ אִים שֻׁמְּאָמָּאָקָע אַנְטְּפְּלָעַקְט אַ שְׁטִיקָע צוֹנוּיפֿנְגְּפְּרָעָסָט, אָזֶן
מְעַמְּיקָע לְעַבְּן. אַוְיָף אַיְנָעָרָפָן דִּי פָּאָרָמְלְחָמָה הַדִּיקָע אַוְיָסְמְשָׁטָאָלְוָגָעָן פּוֹן מָאָזֶן
לְעַדְיָי, סְקוֹלְפְּטוֹר אָזֶן גַּרְאָפִיק, וּוְעַלְכָעָ אָזֶן אַיְנָעָרָדָנָט גַּעַוּוֹאָרָן אָזֶן יָאָר
1937 דָּוָרָכָן קָאָמִיטָעָפָן פּוֹן פְּרַיְנָגָר פּוֹן דָּעַר פּוֹלוּיְשָׁעָר קָוָגָסָט אָזֶן וּוּאָרְשָׁעָן,
הָאָבָן זִיד אוּרָד גַּעַפְּגָנָעָן 2 בְּיַלְדָּר גְּרַיְיְפֿעְגְּבָרְגָּס: "דִּי פָּאָרָטְאָכְטָעָ" אָזֶן
"דָּאָם מִירְלָ.".

עַס אָז שְׁוֹועָר פָּאָרָוִיסְצּוֹאָגָן וְוַיְאָזְוִי עַס וְוַאֲלָט זִיד אַנְטְּוַיְקָלְט דָּעַר
טָאָלָאָנָט פּוֹן דָּעַם דָּאָזְיָקָן קִינְסְמְלָעָר. מִיר וּוַיְיָסָן בְּלִוְיָן אַזְוּפִיְּלָי, אָז בְּעַת
דָּעַר אַקְפְּאָצִיעָ אָזֶן גְּרַיְיְפֿעְגְּבָרְגָּס אַגְּוּוּסָעָ צִיְּתָעָ גַּעַוּוֹן אַלְעָרָרָפָן צִיְּיָ
כַּעֲגָעָן אָזֶן דָּעַר שָׁוֹל פּוֹן מְעַכְּבָנִישָׁעָ אָזֶן הַאָנָטָעָ צִיְּכָעָנוֹמָגָבִיָּי דָּעַר וּוּוֹרְשָׁעָ
וּוּרָע יְדִישָׁעָר קְהָלָה. אַשְׁלָעָר פּוֹן דָּעַר דָּאָזְיָקָעָר שָׁוֹל, וּוְעַלְכָעָר אָזֶן לְעַבְּן
גַּעַבְּלִיבָן, הָאָטָט זִיד אַוְיָסְמְנְדָרִיקָט מִיטָּא סְדָר אַכְטָוָגָן אָזֶן אַגְּנְרָקָעָנוֹגָן וּוּנְעָן
גְּרַיְיְפֿעְגְּבָרְגָּן, דָּעַם קִינְסְמְלָעָר אָזֶן פְּרַעְאָגָן.
דִּי קָוָגָסָט-גַּעַשְׁכְּבָטָעָ שְׁטִיְּטָ דָּא פְּוֹנְדָרְסְפּוֹוּעָן פָּאָר אָמִין פּוֹסְטָ אָרָט.
גְּרַיְיְפֿעְגְּבָרְגָּן אָזֶן וּשְׁגָעָ טְרָאָגִישָׁע יָאָרָן גַּעַוּוֹן נָאָר אַפָּאָרָהָעַלְמָנוֹשָׁמָעָ
פּוֹן יְגָנָעָר מְעַנְשָׁש, וּוְעַלְכָעָר הָאָטָט וּוּאָרְשִׁינְגְּלָעָד אָזֶן זִיד גַּעַטְרָאָגָן וּוּיְמָעָן
פּוֹן אַגְּרוֹיָסָן טָאָלָאָגָט.

אוּרָד יָעָר אָזֶן, וְוַיְ אַסְדָּ אַנְדָּרָעָר, גַּעַפְּאָלָן אַלְסָ קְרָבָן פּוֹן דָּעַם פָּאָרְבָּרָעָ
כְּבָרְעִישָׁן פָּאָשִׁיּוֹן, וּוְעַלְכָעָר הָאָטָט אַוְמְגָנְבָרְאָכָט סִי דָּעַם קִינְסְמְלָעָר, סִי זַיְן
קִינְסְמְלָעָרְיִישָׁע דָּעַר אָבָּרְעָוָגָן.

מאנדאַלענאָ גראָם

מאנדאַלענאָ גראָם איז געווען אַ סְקוֹלֶפְטָאַרְזִין. זי איז אַין אַיר שאָפָן געווען דורך אַון דורך מַדְרָעָנִיסְטִישׁ. אַיר סְקוֹלֶפְטָוּר איז געווען אַרְגִּינִינְעַל פָּאַרְמְרָאָכָט אַין אַינְגְּרָעָסְאָגָט אַין דָּעָר פָּאָרָם.

מאנדאַלענאָ גראָם איז געווען געוואָרוּן אַין יָאָר 1899 אַין וָאַרְשָׁע. די קִינְסְטְּלָעֵרְיוֹן הָאָט נַעֲשָׂת אַמְתָּפָן פָּוֹן אַ פָּאַרְגְּ�עָשְׁרִימְעָנָעָר, פָּאַרְמְעָנְלָעָכָר יְהִוּשָׁעָר אַינְגְּלִישְׁגְּנָעָמָר מַשְׁפָּחָה. זי הָאָט נַעֲקָגָט זָוֶר בָּאַרְיָמָעָן דָּרְמִיט, וּזָאָם אַיר עַלְמָעָר=זַיְידָעָ פָּוֹן פָּאַטְּרָדָם צַד אַין געווען אַנְטָאָנִי אַיְזָעְגְּבָוִים, אַיְנָעָר פָּוֹן די פָּאַרְגְּ�עָשְׁרִימְנָטָה הַשְּׁבָּחָ-חַטּוּעָר בַּיִּיְדָן, דָּעָר גַּרְינְדָּר אַון דִּירְעָקְמָאָר פָּוֹן דָּעָר דָּאַבְּיָנָעָר=שָׂוֹלָאָן וָאַרְשָׁע. אַיר אַפְּשָׁתָאָס הָאָט אַוְיךָ גַּעֲרִיכְתָּ בֵּין הַעֲרִיקָּק זָוָאָלָן, דָּעָם פִּינְאָנָס-מִינְיָסְמָעָר פָּוֹן דָּעָר צַיְּטוֹוִילְקָעָר רַעֲנִירָגָג אַין יָאָר 1863.

די סְקוֹלֶפְטָוּרָן פָּוֹן מאַגְּדָאַלעָנָאָ גְּרָאָם זָאָנוּ דָּרוֹת אַוְיךָ אַ נִּישְׁתָּ-הַרְכָּבָן שְׁנִיתְלָעָכָן טָאָלָגָט אַון גַּרְיָסְעָר קָוְלָטָוּר פָּוֹן דָּעָר קִינְסְטְּלָעֵרְיוֹן, זי הָאָט אַבָּעָר גַּישְׁתָּ גַּעֲהָאָט קִיְּין גַּיְוָהָגָג צַוְּעָמָאַטְּשָׁעָר קָוְנָסָט. דָּאָם נַאֲלָדָעָן וּוּגְלָעָלָעָ פָּוֹן אַירָעָ קִינְדָּעָרִיאָרָן הָאָט זַיְ אַנְגְּנוּזָאָפָט מִיטָּא סְפָּעָצִיעָלָעָר מְזָוִּיק אַון שִׁינְיָקִיָּט. די זָאָכָן, וּזָאָם זַיְ הָאָט גַּעֲלָעָפָט, הָאָכָן גַּעֲמָוֹת זַיְין חַנּוּדִיקָעָן, אַגְּגָעָנָמָע אַון שִׁיְּנָעָ. אַלְעָן, וּזָאָם אַין אַרְיוֹסָ פָּוֹן אַגְּמָנָמָר אַירָ דָּלָאָטָע, אַין גַּעֲוָעָנָמָע כָּמָעָט סְטִילְיוֹוִירָט. דָּעָרְיָבָעָר אַין אַירָ פָּאָרָם גַּעֲוָעָן לְיִכְתָּבָן צַוְּ דָּעָרָה קַעֲגָעָן. זי הָאָט זָוֶר דָּעָרְגָּעָנָמָעָרָט צֻוְּם סְוּרָעָאָלוּזָם. עַמְּ לְאָזָט זָוֶר מָעָרָקָן בַּיִּי אַירָ אַ טָּנְדָּעָנִי אַרְיָבָעָרְצִוְּשְׁתִּינִיָּן די עַלְמָעְנָטָאָרָעָ גַּרְעָנָעָן פָּוֹן די גַּרְגָּט=יִסְוָדָותָן פָּוֹן דָּעָר סְקוֹלֶפְטָוּר=קָוְנָסָט. זי פָּאַרְמִירָט אַירָעָ שָׁאַפְּגָנָגָעָן מִיטָּא סְךָ דִּינָאָמִיק, פָּאַרְמָעָנְדָהִיךְ זָוֶר אַוְיךָ עַפְּעָם גַּאֲרָ נִיְּעָם. עַמְּ שְׁטִיְּמַטְּ אַזְוִי אַרְוָם אַ סְקוֹלֶפְטָוּר, וּזָאָם אַין שְׁטָאָרָק אַיבָּעָר=אַינְגְּטָעָלְקָטְוָאָלִיָּהָן יִזְרָעָט. דָּעָר גַּרְגָּט=יִסְוָדָן פָּוֹן אַירָ טָמָאָמִיק זַעֲנָעָן גַּעֲוָאָרוּן עַקְוָאָטִישָׁ פִּינְגָל

און חיות, נאנצ'ע טאג זויצט זי אָפֶן אַין זְאַלְקִישׁוֹן נְאַרטְּזָן, אַכְסָעָרוּוּרְגְּנְדִּיק אַוְיפָּמְעִירְקְּוָאָם דֵּי פָּאָרָאָגְעָנָעָן דָּאָרְטָן עֲקוֹאַטְּשִׁיעַ חַיוֹת, וּוּלְכָבָעַ זַי הַאָטָּשׁ שְׁפָעַ טָעַר פָּאָרָגְעָשְׁטָעַלְטַן אַיְן לִיְּם. נְאָרָ דֵּי בָּאַשְׁעָפָעָנִישׁוֹן, וּוּלְכָבָעַ זַעַנְעַן דָּאָהָעָר גַּעֲבָרָאָכָט גַּעֲוָאָרְן פָּוּן פָּאָרָשְׁ-דָּעָגָע טִילְיָן פָּוּן דָּעָר זְוּלְטָמָט, פָּאָרְמִירְן זַיְד אָוִים אָוְנְמָעָר אַיְרָע פִּגְנָעָר אַיְן אָזְן אַיְמָאָרְטִיכָן סְטִיל, וּוּאָסָמְמָאָכָט זַיְיָ עַלְלָעָר אַיְינָס צָוָם צְוִיְּמָן, אָזְן וּוּעָן מַעַן בָּאַתְּרָאָכָט זַיְיָ אַלְסְקְּוּלְפְּטוּרָן, הַאָטָּשׁ מַעַן דָּעָם אַיְגְּדָרְקָן, וּיְיָ וּוּאַלְטָן נַעַמְעָרָת צַו אַיְן אָזְן דָּעָר זְוּלְבָעָר מַשְׁפָחָה. אָזְיָ אַרְוָם בָּאַקְּוּמָט זַיְד, אָזְן וּוּגָנָע לְאָמָעָ, דֵּי אַנְגָּאָרָעָר קָאָז, דָּעָר מַאָרָאָבָוֹת אָזְן קְרִוְיָן-זְוּרָאָוֹ, דֵּי הִירְשָׁן אַדְרָעָר דָּאָסָמָיְן וּגָנָע הַעֲזָלָעָ אָזְן אַפְּיָלוֹ דָּאָסָיְן וּגָנָע קַעַמְעָלָעָ, וּיְיָ אַלְעָעָדָר פָּאָרָאָיְנְפָאָלְמָעָר סְטִילְיְזִיכְיָע פָּוּן דָּעָר קִינְסְטְּלָעָרְיוֹן, אַיְן אָזְן דָּעָם וּלְבָנָן אַיְנָהָלָט.

מַאְגְּדָלָלָעָנָא נְדָאָס הַאָט אַיְדָיְן גַּעֲקָאנְטָשָׁ אַפְּוּן גַּעֲטָעָ פָּאָרְטְּרָעָטָן. עַם זַעַעַן בָּאַקְּאָגָט אַיְרָע פָּאָרְטְּרָעָטָן פָּוּן יָאַרְקָסְמִי אָזְן פָּוּן אַרְסִישָׁעָר שְׂוִישָׁפִיְיָ לְעָרָיוֹן פָּוּן סְמָאַנִּיסְלָאוּסְקִים טְעַמְעָר. דֵּי לְעַצְמָעָ אַרְבָּעָט פָּאָרְמָאָגָט בּוּלְטָעָ קוּבִּיסְטִישָׁע עַלְעַמְעָנָטָן.

מַאְגְּדָלָלָעָנָא גַּרְאָס הַאָט שְׁוֵי אָזְן יָאָרָ 1919 דָּעָבְוּוֹתִירָט אָזְן דָּעָר וּוּאָרָ-שְׁעוּוֹר „זְאַכְּגַּנְטָא“ אַוְיְשָׁמְטָלְגָנְדִּיק אָזְבָּוּסְטָ אָזְן בָּרָאָנוֹ (דָּעָר פָּאָרְטְּרָעָט פָּוּן חָעָר אָ. ז.). דֵּי קִינְסְטְּלָעָרְיוֹן אָזְן נָאָר דָּעַמְלָט גַּעַוְעָן אָסְטְּהָדָעָטָעָ פָּוּן דָּעָר וּוּאַרְשָׁעָוֹוֹר קוֹנְסְטָמָאָקָאָדָעָמָעָ, וּיְיָ הַאָט שְׁטוֹדְרִוְתָּ בַּיָּמִים פְּרָאָפָּט טָאָ-דָּעַושׁ בְּרָעִירָר. שְׁוֵיָן דָּעַמְלָט הַאָט וּיְיָ אַוְיְשָׁמְטָלְגָנְדִּיק אַיְרָע סְקִילְפְּטָרָוֹן אָנוֹ-טָעָרָוֹן נָאָמָעָן גַּרְאָס—פְּרִימָאָוֹא. דָּעַרְנָאָר שְׁטוֹדְרִוְתָּ וּיְיָ צְוִיְּיָ וּאָזְן פְּלָאָרָעָנִיְיָ בַּיָּמִים פְּרָאָפָּט. ס. מ., וּוּלְכָבָעָר הַאָט וּוּאַרְשִׁוְגְּלָעָד נַעַמְעָט אָוּרְקָוֹמָן אָוּרָ אַיְרָמָעָן מַאְדָרְנוּסְטִישָׁע רִיכְטָנוֹגָן, נָאָבָן אַוְמְקָעָרָוֹן זַיְד פָּוּן פְּלָאָרָעָנִיְיָ, שָׁאָפָּט וּיְיָמִיסְטָמָן פָּאָרְטְּרָעָטָן. אָגְרָוּסְן דָּעַרְפָּאָלָג צְוִיְּשָׁן דֵּי פְּיוֹנְשָׁמְעָקָעָר אָזְן אַרְסִים-מַאְקָרָאָמִיעָ פָּוּן דָּעָר קוֹנְסָטָהָאָבָן אַיְרָע קָאָמְפָאָזְיָעָם פָּוּן חַיוֹת. דָּאָס דָּעַמְלָטִיקָע אַוְיְסָעָרָז-מִינְיָסְטָמָעָרָוִים הַאָט אַפְּגָעְקִוְּפִּיטָּבִּי דָּעָר קוֹנְסָטָלְעָרָיוֹן אָסְד פָּוּן דֵּי דָּאַזְוִיקָע אַחֲבָעָמוֹן אָזְן הַאָט וּיְיָ פָּאָנָאָנְדָרְגָעָשִׁיקָט אָזְן וּוּגָנָע אַמְבָאָסָדָעָם אָזְן אַוְיְסָלָאָדָר. אַיְדָיְן דָּאָס בַּיְלָדְגָנָס-מִינְיָסְטָמָעָרָוִים הַאָט אָפֶן גַּעֲקִוְּפִּשְׁטָ אָסְד אַרְבָּעָט אַיְרָע אָזְן הַאָט מִזְטָ זַיְיָ בָּאַרְיִיכְבָּרָעָט אָגְנָצָע דֵּי מַלְוְכָהָשָׁע קוֹנְסָטָז-זָאָמְלָגָנָעָן.

דָּעָר אָוָפָן פָּוּן אַוְיְסָפָאָרְמִירְן אַיְרָע אַרְבָּעָט אַפְּטָאָסְטָ אָזְן דָּעָר פּוּלְיָוּשָׁע סְקִילְפְּשָׁוָר אַגְּנָאָגָן אָזְן נַיְעָ אַרְיָעָמָאָכִיעָ. סְבָאַקְּוּמָט זַיְד דָּעָר אַיְנָהָרוֹק, אָזְן אַיְרָע סְקִילְפְּטָרָוֹן פָּאָרְמָאָנוֹ אָמְגָדָעָנִיְיָ צַו בָּאַפְּרִיאָעָן זַיְד פָּוּן דֵּי פָּעָנָטָעָם

פֿוּן קְלָאַסִּיזִים. דָּעַם אַיִינְגְּטְּלָעֵן לְעַבְנָסְ-רוֹפֶּק פֿוּן אַירָעּ שְׁאַפְּוֹנְגַּעַן שְׁלִוְסַט
אַיִזְוּן דִּי קְיַנְסְטְּלָעֵרְיוֹן אַיְזָנְדָּעֵן דִּי אַרְבָּעָטָן גְּוֹפָא,
בָּאַמִּינְדְּרִיךְ זִיד, אַז דִּי אוּיְסְעָרְ-
לְעַכְעַ פִּאְרָם זָאָל וְזַיְן וְזָאָס מַעַר פָּאַרְכָּאָפְּנְדִּיךְ אַלְעַז,
נִישְׁתּ קְוֹנְדִּיךְ אַוְיפּ דִּי גְּלָאָטְיקָע, רָאָפְּנְוֹרְטָע, אַוְיסְפָּאַלְוּרְטָע פָּאַרְמָעָן, אַזְוַי
וְוִי אַטְאָוִוִּיסְטִיְשַׁ.

אַז דָּעַם נְעוּוִירְבָּל פֿוּן פָּאַרְשְׁיַדְּשָׁעָן רְיכְטְּנוּגָעָן, וְוּלְכָעַ הָאָבָן דְּעַמְּלָט
גַּשְׁהַרְשָׁתּ אַיְזָנְדָּעֵן דָּעַר קְאַגְּסַטּ, אַיְזָנְדָּעֵן גְּרָאָס אַרְגְּמַעְרְגַּעְפָּלְזָן אַיִינְיקָע פֿוּן
זַיְן. דָּאָרּ הַאָטּ זִי עַרְלָעֵד גַּעֲקְעַמְּפָטּ מִיטּ זַיְן, דָּעַרְפִּינְדִּיךְ אַירָעּ שְׁאַפְּוֹנְגַּעַן
צַו אַחֲוִיכָעָר מְדֻרְגָּה.

אַז סְ'אָזְוּ אַירָעּ נְעַלְנוּגָעָן טְיַיְלוּוּיָן אַרְיְסְצְּפָלְאַגְּטְּמָעָן זִיד פּוֹגָעָם כְּאָזָם
פֿוּן פָּאַרְמָאַלְיִיסְטִיּוּשׁ רְיכְטְּנוּגָעָן וְזָגָנוּ עֲדוֹת צְוּוּיָּוּ סְקוּלְפְּטוּרָן אַירָעּ, וְזָאָס
הָאָבָן זִיד בָּאַזְוִיּוֹן אַיִיפּ דָּעַר אַלְגְּעָמִיְיִגְּעָר אַוְיסְשְׁטְּעַלְזָגָן פֿוּן קְאַגְּסַטּ אַיְזָנְזָן
אַיְיָ. יָאָרּ 1929. זַיְן צִיְּבָנָעָן זִיד אַוְיסְמִיטּ זַיְן אַוְיפְּמָעָרְקָזָם, בָּאַמְּרָקְטָמָן
אַיְזָנְדָּעֵן דָּעַר פִּאְרָם, אַזְוַיְן וְזָגָנוּ בָּאַטְרָאָכָטּ זַיְן אַוְיפְּמָעְרְקָזָם, בָּאַמְּרָקְטָמָן
דִּי חַוְּכָעּ קְוּלְטָוּר פֿוּן אַירָעּ קְוֹנְסָטּ אַזְוַיְן דִּי דָּאָזְוַיְקָעּ מְעַנְעָרָ-פָּאַרְטְּרָעָטָן, הוּוּפְטָמָן
וְוּלְכָעָר אַזְוַיְן, וְוּלְכָעָר אַזְוַיְן רָעְפְּרָאַזְוִוָּתּ גַּעֲזָוָאָרָן אַגְּנָעָם קְאַטְּאָלְגָאָגָן פֿוּן
דָּעַר אַוְיסְשְׁטְּעַלְזָגָן, טְרָעָטָן בָּוּלְטָמָן אַרְיוֹסָם דִּי גְּיַסְטִיקָעּ וְוּבְּרָאַצְּיָעּמָן
מְאַדְרָעָלָי, דִּי אַיִידְעָלָעָל מְאַזְוְלָאַצְּיָעָן פֿוּן זַיְן קָאָפּ אַזְוַיְן דִּי קְלָאַסִּיזָמָן
אַזְוַיְן אַיִינְיקָעּ סְקוּלְפְּטוּרָן אַזְוַיְן בָּרָאָגָן, וְוּלְכָעּ גַּעֲפְּנָגָעָן זִיד הַיְוִינְטָן
פֿוּן וְאַרְשָׁעוּוּר זָאָגָן, זָגָנוּ נִישְׁתּ בָּלְיוֹן דָּעַקְאָרָאַטְּיוּוּ שְׁאַפְּוֹנְגַּעַן, נָאָרָן זָגָנוּ
עֲדִיתָן וְעֲנָן דָּעַם אַוְיפְּמָעְרְקָזָם בָּאַגְּנָעָמָן דִּי עַקְזָאַטְּיוּשָׁ פָּאַרְמָעָן
חוּוּתָן. מְ'וֹאָלָט זַיְן גַּעֲקָאנְטָמָן אַגְּרָוְפָּן דָּעַקְמָלָעָרָר פֿוּן דִּי דָּאָזְוַיְקָעּ בָּאַעְפָּעָי
נִישְׁזָן.

מְאַנְדְּאַלְעָנָגָן נְרָאָס הַאָטּ זִיד דָעְרוֹוְאָרְבָּן אַז סְדָאַכְּטָוּגָן אַגְּנָעָם קְרִיְיָזָן
אַירָעּ חַבְּרִים-פְּלָאַסְטִיקָעּ. אַיְזָנְדָּעֵן יָאָרּ 1934 הַאָטּ דָעַר פָּאַרְיָיְן פֿוּן פּוֹיְלִישָׁעּ
סְקוּלְפְּטָמָרָן זִי אַוְסְגָּנוּוּיְלָטָן אַלְסָם צְוּיְיָטָרָן סְעַלְרָעְטָאָרָן פֿוּן דָעַר פָּאַרְוּוֹאָלָ-
טָוּגָן. חֹזֶץ דָעַם אַיְזָנְדָּעֵן זִי גַּעַוּן אַז מִיטְגְּנִילְדָּרָן פֿוּן דָעַר פּוֹיְלִישָׁעּ
שְׁאַבְּפָטָן. דִּי קְיַנְסְטְּלָעֵרְיוֹן הַאָטּ אַפְּטָמְנִילְגְּוֹנְעָנוּמָן אַיְזָנְדָּעֵן דִּי רָעְפְּרָעְנְגְּנְטָאַטְּיוּזָעּ
אַוְיסְשְׁטְּעַלְזָגָן פֿוּן דָעַר פּוֹיְלִישָׁעּ קְגָסָטָן אַיְזָנְדָּעֵן אַיְזָנְדָּעֵן.
אַזְוַיְן אַרְוִיסְגָּעְטָרָאָטָן אַלְסָם פָּאַרְשְׁטִיעָרָן פֿוּן דִּי פּוֹיְלִישָׁעּ קְיַנְסְטְּלָעֵרְיוֹנָס אַוְיפּ דָעַר
אַגְּנָעָמְנָאַצְּיָאַגְּלָעָר קְגָסָטָן-אַוְיסְשְׁטְּעַלְזָגָן אַיְזָנְדָּעֵן פָּאַרְיָיְן אַיְזָנְדָּעֵן 1937. אַיְזָנְדָּעֵן
דָעַם זָלְבָן יָאָרּ הַאָטּ זִי אַזְוַיְן אַגְּנָעָמָן אַיְזָנְדָּעֵן דָעַר אַגְּנָעָמְנָאַצְּיָאַגְּלָעָר
אַוְיסְשְׁטְּעַלְזָגָן פֿוּן קְגָסָטָן אַזְוַיְן מַעֲבָנָקָי אַיְזָנְדָּעֵן פָּאַרְיָיְן זַיְן
סְאָלְגָאָגָן פֿוּ-סְקוּלְפְּטוּרָן אַזְוַיְן זַיְן אַרְשָׁעָר.

מאנדאלענא גראם האט וואם אז אמת איבערנעלעבט דיא אקייפאציע
אויף „ארישע פאפירן“. אבער די שוערע איבערלעבעונגען פון די מלחהה
יארין האבן זי אווי אויסגעשפט, אז אין קנאפע צוויי יאך נאך דער באָ
פרויונג איז זי געשטארבן, דורךמאכנדיך אַ שוערע קראנקהיט.

טאביאש האבער

טאביאש האבער האט געשטאטט פון לומטאמירסק — א שטעהל, וואָם האט אַמְּאַל געהאט אַנְמַע טראָדִיצֵיע, פֿאַרְבּוֹנְדָן מִיט דָעַ יְדִישָׁעַר קָולֶה טור. דָא, ווי באָוּסָט, האט זיך געפונגען אַיְגַע פָּוּן דַי באָרִימַטָּע הַילְאָצָערְגָּע שָׂלוֹן, וואָם האט געהאט אַגְּרוּסָן היַסְמָאָרִישָׁן ווערט אלְסָזָען גַּעֲלָתָעָרָה מִימְלָעְכְּקִיּוֹת.

איָן מִשְׁדָּר פָּוּן דָעַ צִוְּתָה האַבָּן זיך דַי עַקְּאַנְאָמִישָׁע באַדְיָוּנָגָנָגָן איָן לוֹדֶה טַאַמְּרָסָק אַלְיַע מַעַר פֿאַרְעוֹגָעָרָט אָוּן דַי אַיְגָנוּנָעָר האט זיך גַּעֲלָתָעָר זַיִר שְׂוּעוֹר. יְדָעָר האט גַּעֲלָתָעָר, אַזְוֹן צַו אָנָן, פָּוּן טָאנָג צַו טָאנָג. אַמְּמִינְסָטָן טָאנְאַוש אָיָן גַּעֲוָעָן דַי לְאָגָע פָּוּן דָעַ דַּאְרְטִיקָעָר יְדִישָׁעַר אַינְטָעְלִינְגָּעָן, זַי איָן גַּעֲוָאָקָסָן אָן אַזְוָקָנְפָּט, אָן האָפָעָנוּנָגָן.

טַאַבְּיָאַשָּׁעָם עַלְמָרָן זַעַגְעָן גַּעֲוָעָן אַזְוֹי אָרָעָם, אָן סְהָאַט אַפְּטָגָעָלָט בַּי זַי אָיָן שְׁטוּב אַשְׁטְּקָל טְרוּקָן בְּרוּיטָן. אָוּן אַיָּן דָעַ שְׁטוּב פָּוּן דַי האַט בעַרְסָה האט זיך גַּעֲפִינָגָן אַחֲיָשָׁע צָאָל קִינְדָּרָעָר, אַיְינָס עַלְמָטָעָר פָּוּן צַוְּיִיטָן, העַכְּסָנָגָס מִיט צַוְּיִיטָן יָאָר. נָאָר אַגְּוּוּסָר צִוְּתָה האַבָּן זיך דַי האַבָּרָס אַיָּה בעַרְגָּעָצָוֹגָן קִיְיָן לאָדוֹש. אָיָן אַנְהָיָיב האט טַאַבְּיָאַשָּׁע זיך אַרְוָמְגָעָדָרִים אָיָן דַי אַטְּעָלִיעָם פָּוּן דַי מַאְלָעָר טְרֻמְבָּאָטָש, פֿלְכָּאָסָקָי. עַר פְּלָעָנָט טַיְלָמָלָל אַלְיַיָּן פָּאָזִירָן פָּאָר זַי. אַזְוֹי אַרְוָם האַבָּן זיך מִיט דָעַ צִוְּתָה אַוְיָגָעָוָעָקָט אָוּן אַגְּנָעָהָיָבָן זיך אַנְטָוּוּיְקָלָעָן בַּיִּטְאַבְּיָאַשָּׁן זַיְנָעָ קִינְסְטָלְעָרִישָׁע פְּעַקְיִיטָן. נָאָר דָעַ עַרְשָׁטָעָר וּוּלְטָמְלָחָמָה גַּעֲלָגָנָט אִים זיך אַרְוָיסְצְּרוּיָּסָן פָּוּן דַעַם גַּעַנְגָּנוּן לאָדוֹשָׁעָר לְעָבוֹן. עַר קוּמָט אָן קִיְיָן פָּאָרָוָן. אָיָן דָעַ חַיִּים אָיָן גַּעַט בַּלְּיָבָן זַיְן יְגַנְגָּרָעָר בְּרוּדָעָר אַהֲרָוָן, וּוּלְכָעָר האט פֿאַרְמָאַט נָאָר גַּרְעָסְטָעָר קִינְסְטָלְעָרִישָׁע בְּעַקְיִיטָן וּוּי טַאַבְּיָאַשָּׁע. זַעַן טַאַבְּיָאַשָּׁע האט אָיָן פָּאָרָוָן גַּעֲוָיָזָן דַי אַרְבָּעָטָן פָּוּן אַהֲרָוָן, האַבָּן זַיִר פֿאַרְכָּאָפָּט דַי קָוָנָסָט קָעָנָעָר מִיט זַיִר אַוְמְיַטְּלָבָאָרְקִיָּת אָוּן אַרְגְּנִינְגָּעָר אַוְיָפְּפָאָסָגָן. נָאָר אַגְּוּוּסָר צִוְּתָה אַיָּה

אָוִיד אַחֲרֵינוּ גַּעֲקוֹמָעָן קִיּוֹן פָּאָרוֹן. דָּעַר דָּרְפָּאָלָג אֶבְּעָר פָּוּן אַ קִּינְסְּטְּלָעָר אַיּוֹן
 אַזּוֹ וּוֹי אַ זַּיְמְפְּנְכְּלָאָזּוֹ. נַאֲדָר אַ קְּוֹרְצָעָר צִיְּתָה פָּאָרְכְּרָעָנָגָעָן אַיּוֹן פָּאָרוֹן אַיּוֹן
 אַחֲרֵינוּ גַּעֲצָוֹנוֹגָגָעָן גַּעֲוָעָן אַוְמְצָקָעָרָן וּדְרָ קִיּוֹן לְאָדוֹשׁ.
 נַאֲדָר זַיְעָר אַ קְּוֹרְצָעָר צִיְּתָה פָּוּן שְׁגָעָלָן דָּרְפָּאָלָג, הָאָבָּן דִּי זַעֲלָבָעָ קִונְסְּטָמָטָן
 הַעֲנְדָלָעָר, וּזְעַלְכָעָ הָאָבָּן אִוּם דָּא נַיְשָׁת לְאָגָג גַּעֲגָבָן אַזְעַלְכָעָ גַּרְוִיסָעָ הַאָפְּעָזָן
 גַּעֲגָנָגָעָן, גַּעֲלָאָזָט אִים אַוְיָפּ גַּאֲטָס בָּאָרָאָשׁ. נַאֲדָר אַרְאוֹן אַיּוֹן אַחֲרֵינוּ שְׁוֹעָר גַּעֲוָעָן
 וּדְרָ צְוָגָעָוָוָוָגָעָן צְוּ דִי גַּעֲנָעָ בָּאָרְדְּגָוָגָעָן פָּוּן לְאָדוֹשׁ. עָר הַאָט גַּעֲ-
 טְרְיוֹמָט וּגְעָנָן צְוָרִיךְ וּדְרָ אַוְמְקָעָרָן קִיּוֹן פָּאָרוֹן. אַיּוֹן אַ גַּעֲוָוִיסָן מָאָגָן הַאָט עָר
 וּדְרָ גַּעֲלָאָזָט צְוָפָס קִיּוֹן פָּאָרוֹן. דִי צְוָוִי מְאָלָלָר: טָאָדְרִיעָשׂ מְרֻעְמְבָאָטָשׂ אַיּוֹן
 קָאָרָאָל הַיְלָעָר הָאָבָּן אִים קוּסָמָט אַ לְעָבָדָיָקָן גַּעֲפָנָעָן אַיּוֹן מְלָאָוָעָ.
 גַּעֲוָעָן צְעִמּוֹשָׁת. מִהָּאָט אִים אַפְּגָנָעָפְּרָת אַיּוֹן אַ מְשָׁגָנָעָים-חוּזָן, וּוֹו עָר אַזּוֹ
 גַּעֲשְׁמָאָרָכוֹן אַ פָּאָר יָאָר אַוְיָסְבָּרוֹן פָּוּן דָּעַר צְוָוִיָּטָר וּוּלְאָטָט-מְלָחָמָה.
 טָאָבִיאָטָשׂ הַאָבָּעָה, וּוֹי דָּאָס וְאָל נַיְשָׁת אַוְיָסְבָּעָן מְאָדָגָעָ, הַאָט זַוְּ כָּאָ-
 נַוְצָעָן אַיְגָעָם מְאָלָן מִיט וּלְבָעָגָעָ אַיּוֹן גַּאֲלָדָעָגָעָ מְעָנָעָר. עָר אַיּוֹן אַיּוֹן גַּעֲוָעָן
 אַ גַּלְעָנְצְּדִיקָעָר צְיִיכָעָגָר, אַיּוֹן אַפְּגָנְעָפְּלָתָט שְׁטָאָרָק דָּעַם סְטִיל, גְּלִיְיךְ וּוֹי עָר
 וּוּלְאָטָט גַּעֲוָעָן אַ קִּינְסְּטְּלָעָר פָּוּן רַעֲנָסָאָנָמָן. דִי טָעָמָעָם פָּוּנְדָעָסְטוּוֹנָעָן פָּאָר
 זַיְעָנָעָ בְּיַלְדָעָר גַּעֲמָט עָר הַוּוּפְּטָזְעָכְלָעָר פָּוּן דָּעַר וּוּרְקָלְעָכְקִיָּט. נַיְשָׁת קוּנְדִּיקָט
 אַוְיָהָדִי שְׁטִיקְנְדִּיקָעָ בָּאָרְדְּגָוָגָעָן, אַיּוֹן וּזְעַלְכָעָ עָר אַיּוֹן גַּעֲצָוֹגָעָן צְוּ לְעָבָן,
 אַיּוֹן דִי קָאָלָאָרִיסְטִיקָמָט פָּוּן זַיְעָנָעָ בְּיַלְדָעָר גַּעֲוָוָוָן דָּוְרָכָוִים אַ קָּלָאָנְגְּפָלָעָ, אַ
 פָּאָרְשִׁינְגְּאָרָטִיקָעָ אַזּוֹ רַיְבָע. אַיּוֹן זַיְעָן קָאָלָאָרִיסְטִיקָמָט אַיּוֹן הַאָבָּעָר אָפְּשָׁר אַמְּ-
 נַאֲעָמָסָטָן צְוּ אַלְגָּאָ בָּאָנְגָּאָסָקָא מִיט דָּעַם אַוְנְמָעָרְשִׁידָ, אַזּוֹ דִי וּוּרְבָּרָאָצִיעָ
 פָּוּן זַיְעָן מְאָנְגָּאָצִיעָ אַיּוֹן נַיְשָׁת אַזּוֹ דָוְרָכְוִכְתִּיקָמָן לְיִיכְתָּ בְּיִי דָעַר דָּאָזּוֹ
 קָעָר גַּעֲוָסָעָר קִינְסְּטְּלָעָרָן, דִי סְטוּרָקָטָרָן פָּוּן זַיְעָנָעָ פָּאָרְבָּזָמְעָגָר הָאָבָּן אַיּוֹן
 וּדְרָ שְׁפָעָסָפָעָמָן גַּעֲמָעָן גַּעֲמָעָן.
 אַ פָּאָר יָאָר אַרְאוֹן אַוְיָסְבָּרוֹן פָּוּן דָּעַר צְוָוִיָּטָר וּוּלְאָטָט-מְלָחָמָה הַאָט וּדְרָ
 אַיּוֹד מְאָבִיאָשׂ הַאָבָּעָר אַוְמָעָקָעָר מִיטָּן פּוֹלִין. עָר הַאָט וּדְרָ בָּאָזָעָצָט אַיּוֹן
 לְאָדוֹשׁ. עָר הַאָט גַּעֲלָבָט אַוְיָסְלִיסְלָעָר מִיטָּן זַיְעָן קִונְסָטָן אַיּוֹן עָמָס וּוּקָטָן וּדְרָ
 בְּיִי אִים נַיְשָׁת קִיּוֹן שִׁים פָּרָאָטָעָסָט קָגָן דָּעַר שְׁטִיקְנְדִּיקָעָר אַטְמָאָסְפָּעָר,
 וּוּאָסָמָה הַאָט גַּעֲהָרָשָׁת אַיּוֹן לְאָהָן. דִי בָּאָרְדְּגָוָגָעָן, אַיּוֹן וּזְעַלְכָעָ עָר הַאָט גַּעֲלָבָט
 אַיּוֹן דָּעַר נַיְשָׁת זַיְמָעָר מְאָרָגָן, הָאָבָּן שְׁוֹעָר גַּעֲדָרִיקָט אַוְיָפּ אִים. אֶבְּעָר עָר
 הַאָט זַיְד בָּאָמִיט צְוּ פָּאָרְגָּעָסָן אַוְיָסְלָעָבָן וּדְרָ אַיּוֹן זַיְעָן קִונְסָטָן.
 סִיּוֹן הַאָבָּעָר, סִיּוֹן הַרְשָׁפָאָגָן, סִיּוֹן בָּאָרְטְּשִׁינְסְּקִי — דָאָס זַעֲגָנָעָן גַּעֲוָעָן
 אַ גַּיְעָר טִיפְּ פָּוּן זַעֲגָנָעָ קִינְסְּטָלָעָר, וּזְעַמְעָגָם שִׁיקְזָאָל אַיּוֹן גַּעֲוָעָן עָגָן פָּאָר
 בָּוּגָןְן מִיטָּן גָּוָלָ פָּוּן פָּרָאָלְעָטָאָרִיאָט. אֶבְּעָר זַיְעָר פָּעָגְצָטָרָ צְוּ דָעַר וּוּלְאָטָט

איו געווען פארישטערט מיט בלעיטראמען, שטאלונגס, מיטן פונדזל און פאלעטער. האבער בילדער זגעגען איז זוי א שיינער חלום, איז זוי א פרעכ-טיינער זיטראוש, זעלבן מיזאפע אדראָפֿגענומען פון די בענטער און אייבער-געפֿראָגן אוייפֿן לויוונט. האבער האט אַנגּוּזְאָפֿט זיינע בילדער מיט איז גערלעכער שיינקייט, איז זוי ער זואָלט געוואָלט מיט דעם שפֿיל פון פֿאָרבּוֹן צו גוישט מאָכּן און פֿאָרגּוּבּוֹן די מיאָזְקִיּוֹת פֿוֹן דער אומגּעֲבּוֹן.

האבער האט אַפְּט גַּעַמְּלָט יְידִישָׁע מִיּוֹן, יְידִישָׁע אַרְבָּעָטער בֵּי דָעָר אַרְבָּעָט, אַרְבָּעָטְנְדִּיקָע פֿרוּעָן, שׂוֹאָגּוּנְגָּרָע פֿרוּעָן, ער האט גַּעַמְּלָט קִינְדָּרָה, נַעֲמָטוֹרְ-בִּילְדָּעָר, בלומען.

איו טעפטענבר 1939 איו האבער געלוגען זיך אַרְבָּעָטְנְדִּיקָע קִין בִּיאַלְיְסְטָאָק. איו משדר פֿוֹן די יְשַׁטְּ-פֿוֹלְעָן צוֹויִי יָאָר בֵּין אַנְפְּאָל פֿוֹן הַיטְּ-לְוָרְ-דִּיְתְּשָׁלְאָנד אַוְיָוָן רַאֲטַנְפְּאָרְבָּאנָד, האט האבער געלובּכּט אַין בִּיאַלְיְסְטָאָק. ער האט זיך דָא פֿאָרגּוּמָען נָאָר מִיט פֿשְׁאָגְּנְיִשְׁעָר אַרְבָּעָט. זיינַן פֿאָלְעָטָעָט האט דֻּעְמָלָט אַוְיְגְּנְלְוִיכּוֹטָן נָאָר מִיט הַעַלְעָרָע פֿאָרבּוֹן וּוּ פֿרוּעָר. אַין יָאָר 1941 איו אִים נִישְׁתְּמַעְתָּן גַּעַלְגָּדְלָה זיך צו עַוְאָקָאוּרָין אַין דָעָר טִיף פֿוֹן רָאָסְ-מַבְּאָרְבָּאנָה. ער איו דָעְרָבָּעָר אַרְיִינְגְּ-עַפְּאָלָן אַין גַּעַמְּלָט גַּעַרְבָּעָט אַינְעָם מְרוּוּעָרִיךְ בָּאָרְוִיטָן וּוּ אַרְשְׁתָּאָט פֿוֹן אַסְפָּקָאָר סְטְעָפָעָן, וּוּ צְוֹאָמָעָן מִיט זַיְנַע חֶבְרִים איו ער גַּעַזְוּנְגָּנָען. גַּעַוּעַן צו קָאָפְּרִין די וּוּרְקָ פֿוֹן וּוּעַלְתָּ-מִיסְטָר.

טָאַבְּיָאָשְׁ האבער איו אַומְגָעְקוּמוּן איו בִּיאַלְיְסְטָאָקָעָר גַּעַמְּטָא איו יָאָר 1943 צְוֹאָמָעָן מִיט זיינַן פֿרוּי אַין קִינְדָּס. סְקָאָן זיינַן, אַין די קָאָפְּיִיעָס פֿוֹן זַיְנַע בִּילְדָּעָר בָּאָפְּוֹצָן נָאָר עד הַיּוֹם די יוֹיְגָנְגָנָען פֿוֹן גַּעַזְוּעָנָע הַיְתְּלָעָרִיסָטָן אַוּוּ אַיצְמִיקָּע אַנְהָעָנְגָּרָע פֿוֹן אַרְעָנְגָּוָרָן.

אטטיא דאן

ער איז געביירן געווארן איז איר 1905 אין. סטאניסלאוואר, שטאמט פון יידישער אינטערניגגעז. נאך פוליכס ווידערגעברט, האבן זינגעעלטערן זיך איבערגעזיעין פון סטאניסלאוואר קיין לאמבערג. אטטיאם פאטער איז געווען א באקאנטער דאקטאָר. בעט די עסטרוייבישע צייטן איז ער געווען א מילימע-ריישער דאקטאָר איז דער ראנגען פון א פולקסזוניק.

נאכэн באקומען די מאטראָע-ציגעגעיש איז אטטיאם געשטעלט געווארן פאר א דילעמע: עם האט אים איז א גלייכער מאָס שטארק אינטערעסיטט פילאָז אַפְּיעַ, אַרְבִּיטְעַטְדָּר איזן מַאֲלָעֵרִי. סוף כל סוף האט ער זיך דעциידרט אויף מַאֲלָעֵרִי, האלטנדיך, איז איז מַאֲלָעֵרִי ווועט ער אַמְבָּעֵסְטָן קָאנְגָּן אַוְיסְדָּרִיקָן זינגעעלטערן.

די ערשות לערע אויפֿן געבייט פון פֶּלְאַסְטִיךְ האט ער באקומען איז דער מלוכחהער העכערער שול פון פֶּלְאַסְטִיךְ קונסְט איז לאמבערג, בײַם באָ רימטן מַאֲלָעֵר, צִיכְעַגְעַר איזן קָאַיְקָאַטְרָוְסְטָן סְפּוּלְסְקָן. וווען דער פראָפְּעַסְאָר זינער האט אַיבְּעַרְגְּעַנוּמָעָן אַקְאַטְרָעָר איז דער קָרְאַקְעֻוּר קָוְנָסְטָן-אַקָּדָעָה מייע, האט זיך אויך דאן אַיבְּעַרְגְּעַזְיָוִינְקִין קָרְאַקְעָן. אַנְגָּיִיב פון די דְּרִיְּסִיקָּעָר יָאָרָן אַיז הָאָן אַרְיוֹנְגְּשָׁעָפָּאָרָן קָיְיָן פָּאָרִיָּה אוּפְּרָעָשְׂמָרוּעָן צוֹזָמָעָן מִיטָּן לְעַמְבָּעָרָנוּר מַאֲלָעֵר הענְרִיךְ שְׁמַרְעָנָג אַיז מַאְרִיָּה סְפּוּלְסְקָאָה. אלע דָּרִי זענען זיך געווארן שילְעָר פון דעם גְּרוּזִיסָּן, פָּאַרְגָּעָשְׂרִיטָעָנָעָם פָּרָאנְג צוֹזָיְישָׁן קִינְסְטָלְעָר פָּעָרְדִּינְגָּאָנד לְעַזְעָר. בֵּי אַים האָבָן זיך זיך אַוְיסְגָּעָלְעָרָנט אַפְּשָׁאָצָן אַיז פָּאַרְשְׁתִּין די פָּאַרְמָעָן פון דער מַאֲלָעָרָגְעָר קָוְנָסְט. זיך האָבָן זיך באַקָּעָט מִיט דעם, וואָס אַיז בֵּין אהער געווען באָר זיך אַוְמְפָאַרְשְׁטָעְנְדְּלָעָר, וווען זיך זענען בלויין טִילְוִוִּיז געוואר געווארן פון דער פרעַסְעָ אַדְעָר אוּסְלָעְנְדִּיְשָׁע צִיְּטְרִיפְּטָן וואָס זענען געווען געוועידְמָעָט די פָּרָאנְג פון קָוְנָסְט. אַיְצָט האָבָן זיך גַּעֲקָאנְט פְּרִי עַקְסְפָּעְרִיְמָעְנְטִירָן אַיז אַונְטָעָר דעם

ווארוכזאמען אויג פון ליעזערן האבן זי זיך דעררוואָרבּון דערפֿאַרְוֹן אַינְגָעַם
וזכּוּן נִיעַן, נַאֲרָ אָמְבָּאָקָנְטָעַ פָּאָר זַיִן פָּאָרְמָעַן.

אַטְמָטָאַהָאַן, זַיִן אִיבְּעָרָאַשְׁטָטַמַּעַטַּ מֵיטַדַּי דֶּרְיִיסְטָעַ קָאנְסְטְּרוֹקְצִיעַסַּ פָּוּן גַּיִעַ עַלְעַמְעַמְּרָעַ
וּזְוּן אִיבְּעָרָאַשְׁטָטַמַּעַטַּ מֵיטַדַּי דֶּרְיִיסְטָעַ קָאנְסְטְּרוֹקְצִיעַסַּ פָּוּן גַּיִעַ עַלְעַמְעַמְּרָעַ
יְסָדוֹתַ, מֵיטַדַּוְעַבְעַעַם הַאָטַט זַיִן בָּאַנוֹזָטַטַּ לְיעַזְעַרְמָעַסְטָרַםַּ שְׂוֹלַן. דַּיְבְּוַילְדָּעַרְ פָּוּן
דַּעַם דָּאַזְוִיקְןַן מִיסְטָרַעַתַּ הַאָבּוֹן פָּאַרְמָאַגְּשָׁטַטַּ קָאנְסְטְּרוֹקְצִיעַסַּ, וְאַסְטָעַזְעַנְעַן בָּאַשְׁטָמָאַ
גַּעַזְעַן גַּעַזְעַמְעַטְרִישַׁעַ לְיִנְיָעַם, פָּוּן וּוּלְכָבָעַ יְעַדְעַתַּ הַאָטַט בָּאַרְאָפְטַטַּ אַוְיסְדָּרְיקְןַן
אַבְּאוֹזְגַּדְעַרְעַ אַיְגְּנָאַרְטִיקְעַזְעַבְעַקְיִיטַטַּ. לְיעַזְעַרְמָעַסְטָרַםַּ זַעַגְעַן אַוְידַ
דוּרְבְּגַעַזְעַאַפְטַטַּ מֵיטַדַּי קָאַלְאַרְיסְטִישַׁעַ, זַוְּאַלְאַרְןַן אַוְוִידַ
וּוּלְכָטַטַּ-מְלָחָמַה אַיִן דַּעַרְ מְעַרְבְּדִיקְעַרְ קָונְסָטַטַּ אַנְטְּשָׁמָאַנְעַן אַמִּין פָּוּסְטָרַעַ
חַלְלַן, זַוְּיִילַ דַּעַרְ אִימְפְּרָעַםְאַנְיִזְמַן אַיִן פָּאַרְוָוְאַנְדָּלַטַּ גַּעַזְוֹאַרְןַן אַיִן אַשְׁאַבְלָאַן
אַוְוִיפַּ זַיִן אַרְטַטַּ אַיִן קִיְּן שָׁוֹם גַּיִעַם נִישְׁתַּמְעַטַּ אַנְטְּשָׁמָאַנְעַן. מִהַּאָטַט דַּעַלְמָלַטַּ
בָּאַרְאָפְטַטַּ הַאָבּוֹן אַסְטַדְמַטַּ, כְּדַי זַיִן צַוְּ בָּאַפְּרִיְּעַן פָּוּן דַּיְנַעַצְנַן פָּוּן פָּאַרְגְּלִיְּ
וּוּרְעַטְרַעַ פָּאַרְמָעַן. אַטְמָטָאַהָאַן הַאָטַט זַיִן אִיבְּעָרָגְעַוְאַרְפָּן אַוְוִיפַּ אַזְוִיְּטַן
עַקְסְטָרַעַם. אַלְיַן, וְאַסְטַעַרְתַּ הַאָטַט גַּעַזְעַן, הַאָטַט עַרְפָּאַרְמָוּרַטַּ לְוִוְוַן מְסָטָרַעַ פָּוּן
דַּי אַוְרָבָּאַיְסְטִישַׁעַ קָאנְסְטְּרוֹקְצִיעַסַּ, פָּאַגְּרָעַסְעַרְנְדִיקְעַטַּ אַפְטַטַּ דַיְמָסַטַּ פָּוּן דַּעַרְ
קָאַסְפְּאַזְוִיצְיָאַנְעַלְעַרְ אִיְגְּשַׁטְעַלְוָגַן.

דַּי גַּרְוִוְעַד צָאַל טַעַבְנִישַׁעַ דַּעַרְפִּינְדְּגַעַנְגַּעַן אַוְן פָּאַרְטְּוּלְקָאַמְּוֹנְגַּעַן, וְאַסְטַעַ
זַעַגְעַן דַּעַלְמָלַטַּ גַּעַמְאַכְטַטַּ גַּעַזְוֹאַרְןַן, הַאָבּוֹן פָּוּן אַיִן זַיִיטַ גַּוְרָם גַּעַזְעַנְגַּעַן אַגְּרִוְיסְטַ
אַרְבְּעַטְלָאַזְוִיקִיְּטַ, פָּוּן דַּעַרְ צַוְּיִיטְרַעַרְ צַוְּיִיטְרַעַרְ זַיִטְ הַאָבּוֹן זַיִטְ קִינְסְטַ
לְעַרְ צַוְּ קָאנְדְשָׁגְסִירַן דַּי שַׁעַפְּרִוְישַׁעַ פָּאַרְמָעַן אַוְן בַּיְלְדָעַרְישַׁ פָּאַרְשְׁטָעַלְן דַּי
פָּאַרְעַנְדְּרַעַנְגַּעַן, וְאַסְטַעַמַּעַן פָּאָרְ אַוְיְפַן גַּעַבְּיִטְ פָּוּן טַעַכְנִישַׁעַ וּוּיְסְגַּשְׁפַּטַן.
דַּעַרְ פְּרָאַכְלָעַם פָּוּן טַעַכְנִישַׁעַ דַּעַרְגְּרִיכְוֹנְגַּעַן אַיִן. אַוְידַ גַּעַוְוּן דַּעַלְמָלַטַּ גַּעַזְוּבְּטַן אַיִן
אַיִן דַּי אַטְמָלְיִיעַם בֵּין דַי מְאַלְעַרְ. אַסְטַקְיִנְסְטְלָעַרְ הַאָבּוֹן דַּעַלְמָלַטַּ גַּעַזְוּבְּטַן אַיִן
אוּיְסוֹועַגְ פָּוּן דַּעַרְ לְאַגְעַן אַיִן וּוּלְכָבָעַ דַּי קִינְסְטָלַעַרְ דַּי דַּעַלְמָלַטַּ גַּעַבְּוּנְגַּעַן.
אַטְמָטָאַהָאַן הַאָטַט גַּעַהְעַרְתַּ צַוְּ דַעַם מִזְיַן קִינְסְטָלַעַרְ, וּוּלְכָבָעַ הַאָבּוֹן גַּיִשְׁתַּ פָּהָרַ
גַּעַסְוּן, אַזְעַוְיִסְעַרְ רַעַלְעַ וּוּרְטַמַּן מִזְיַן אַוְיסְדָּרְיקְן אַיִן אַגְּוּוּסְמָרַעַ אַכְלָ
לְעַכְרַעַ, לְיִתְיּוּשְׁעַרְ שְׁפָרָאַרְ. הַאָטַט זַיִן זַיִרְ אַיְינְגְּנְטָלְעַרְ פָּאַרְגְּנוּמוּן מִזְיַן
פָּעַרְמָעַנְטָמָלַעַ קִינְסָטַטַּ. רַעַדְגִּיךְ וּוּגַעַן זַיִגְעַן בַּיְלְדָעַרְ, אַיִן עַרְ אַיְמָשְׁתָאַנְדַּ
גַּעַזְעַנְגַּעַן דָּאַסְטַעַמְיִינְסְטַן אַבְּסְטְּרָאַקְטַטַּ אַיְגְּגָאַגְזַן לְאַגְיִישַׁ צַוְּ בָּאַגְּרִינְדַן.

אַטְמָטָאַהָאַן אַיִן גַּעַזְעַנְגַּעַן אַגְּזַעְלַשְׁמַטְלַעַד שַׁעַטְיקְעַרְ מִעְגַּנְטַשְׁ
בִּיְיִשְׁפִּילְ הַאָטַט עַרְ בִּיְמַיְמָאַרְבָּאַנְגַּדְ פָּוּן יְדִישְׁוּעַ לְיִמְעַרְאַטַּן גַּעַפְּרִיטַטַּ אַקְרָםַ פָּוּן
פָּלְאַסְטְּרִיקְעַרְ-אַמְּאַטְאַרְןַן. חַוִּיזְ דַעַטְ הַאָטַט עַרְ גַּעַהְעַרְתַּ צַוְּ דַעַרְ גַּרְוּפְעַ פָּוּן יְוּנְגַעַן
קִינְסְטָלַעַרְ „אַרְטְּמָעַס“. הַאָגָם בַּיְלְדָעַרְ, הַגְּמַן זַיִן הַאָבּוֹן גַּעַמְרָאַנְן אַן עַקְסְפְּעַ-

דַּוְמָעֵנְטָאַלְןָ כָּאֶרְאַלְמָעָרָר, זַעֲגָעָן גַּעֲוָעָן זַיִינָר אַוִּיסְדְּרוֹקְלָעָר אָזָן פְּשָׁוָט, פּוֹלְמִיט פְּאַעֲוַיּוּעָ, פְּרִוְישְׂקִיּוּט אָזָן גָּאַטְּרִילְעַבְּקִיּוּט. אַטְמָטָאָחָן הַאָטָט זַיִר אַוִּיר אַיְזָנָה שְׁעוּרִסְטָרָט מִיטָּפְּאַלְקָם-אַרְנוֹאַמְעַנְטִיקָר, עָרָה חַאַטְטָגָט גַּעֲוָכָט דַּי שְׁעַנְסָטָעָבָאָה פּוֹצְוָנָגָג, זַוְאָס אַיְזָן פָּאַרְבּוֹנוֹן מִיטָּפְּאַלְמָלָאָה.

איַזְן יַאֲרָ 1939 הַאָטָט הָאָזָן אַוִּיסְגַּעַשְׁתָּעַלְטָז זַיִינָע בַּיְלָדָעָר אַיְזָן וּוּאַרְשָׁעָז אַיְזָן, „אַיְפָס“ וּוּאַוִּיר מִיטָּדִי לַעֲמְבָרְגָּעָר יְדִישָׁע קִינְסְטָלָעָר אַוִּיפָּדְיָוָה דַּי אַוִּיסְפָּעָט שְׁעַלְוָנָגָג, זַוְאָס זַעֲגָעָן אַיְינְגְּנָאַרְדוֹגָט גַּעֲוָאָרָן דָּוָרָד דַּעַר יְדִישָׁעָר גַּעֲוָעָלָה שְׁאַפְּטָט צַוְּפָאַרְשְׁפְּרִיטָן קוֹנָסָט.

נָאָכָן סְעַפְּטָמְעַמְבָּעָר 1939 הַאָטָט אַטְמָטָאָחָן אַקְטִיוֹו נַעַחְאַלְפָּן דַּעַר צָאָלָהָדָר רַיְיכָעָר נַרְוְפָּעָ קִינְסְטָלָעָר, וּוּלְכָעָר סְאַיְזָן גַּעֲוָנָגָעָן צַוְּאַנְטְּלִוְיְפָּן פָּוֹן דַּי הַוְּטְלָעָה רַיְסָטָן אָזָן אַרְיִינְקָרִינוֹן זַיִר קִיְּוָן לַעֲמָבָרָה. איַזְן יַאֲרָ 41—1939 הַאָטָט אַטְמָטָאָחָן אַגְּנְטִילְגַּעַנְוָמָעָן אַיְזָן דַּי אַוִּיסְמְשָׁטְעַלְוָנָגָעָן אַיְזָן לַעֲמָבָרָג, מַאֲסְקָוָעָ, בָּאָרָה קָאָה. זַיִינָע בַּיְלָדָעָר וּוּרָעָן זַוְאָס אַמְּטָאָלָהָז לַעֲבָאָהָר.

סְקָוָמָט אַזְן יוֹנִי 1941. הָאָזָן, זַוְאָס הַאָטָט קִינְגְּמָאָל גַּוְשָׁת גַּעַלְיוֹנָט קִיְּוָן אַכְטָמָאָה זַיִינָר אַוִּיסְעַרְלָעָכָן אַוִּיסְמָזָעָן, אַיְזָן לַיְכָט אַרְיִינְגְּנָעַפְּאָלָן אַיְזָן דַּי הַוְּטְלָעָה רַיְסָמְשָׁעָ לְאַפְּעָם. עָרָה הַאָטָט זַיִר נִשְׁתָּמָת גַּעֲוָאַלְטָז אַוִּיסְמְבָּהָהָלָטָן. אַלְמָאָטָט וּוּרְמָנְטָשָׁ הַאָטָט עָרְגָּהָאָט אַסְטָרְפִּיטָן, וּוּלְכָעָר עָרָה הַאָטָט נִשְׁתָּמָת גַּעַקְאָגָט פָּאָרְגָּהָלְעָסִיקָן. עָרָה אַיְזָן דַּרְבָּיְכָעָר אַיְינְמָאָל אַרְיִינְגְּנָעַפְּאָלָן אַיְזָן דַּי הַעַנְתָּ פָּוֹן דַּי הַוְּטְלָעָהָסָטָן, וּוּלְכָעָר הָאָבָּוָן אַיְם צַוְּזָאַמָּעָן מִיטָּעַלְבָּעָר צַוְּאַיְם אַרְיִינְגְּנָעָ פָּאָקָט אַיְזָן אַזְוָגָאָזָן אַזְוָגָאָזָן אַפְּגָעִישְׁקָט קִיְּיָן בְּעַלְשָׁעָיִן. אַוִּיפָּוֹן וּוּגָעָ אַיְנָם לְאַגְּנָעָר אַיְזָן עָרְאָרוֹסְגָּעַשְׁרָוָנָגָעָן פָּוָגָעָם לְזִוְּגָנְדִּיקָוָן צָוָג. בָּעַת דַּעַר שִׁיסְעָרִי אַיְזָן עָרְשָׁוּרָ פָּאָרוֹנְגָּדָעָט גַּעֲוָאָרָן. עָרָה הַאָטָט זַיִר פָּוָגְדָּעָסְטוֹוָגָן דַּרְשְׁלָעָפָט צַוְּזָיָנָה וּפְרִינְגָּה, וּוּלְכָעָר הָאָבָּוָן זַיִר מִיטָּהָאָרְצָקָ פָּאָרְגָּוָמָעָן אַיְזָן גַּעַנְגָּלָעָט. בַּיְיָ זַיִי אַיְזָן עָרְאָרוֹסְגָּעַשְׁרָוָנָגָעָן זַיִר אַיְזָן אַגְּנָעָמָעָן. רַשְ׀ימָה פָּוֹן פָּאָרְלוֹסָטָן פָּוֹן דַּעַר פְּוּלְיָוָשָׁעָר קָוְלָטָהָר, וּזַוְאָס אַיְזָן צַאְנוֹגְיָגָעָ שְׁעַלְטָגָט גַּעֲוָאָרָן דַּוְרָכוֹן פְּרָאָפָּה. בָּאַלְעַמְלָאָהָוָאָ אַלְשָׁעוֹוִיטָש אַיְזָן פָּאָרְעַפְּנוֹטְלָעָכָט גַּעֲוָאָרָן אַיְזָן יַאֲרָ 1947, אַיְזָן אַוִּיר פָּאָרָאָן דַּעַר גַּאַמְעָן אַטְמָטָאָחָן.

מאקם האנעםאן

מאקם האנעםאן איז געווין א מענטש פון א גרויסער פערזונלעכער שטאנדה האפטמייט, אן אַפְּנָה אַרְצִיקָעֶר אָוֹן אַ פּֿינְסְטְּלָעֶר אָוֹן זַיְנְעַן קָאָמֵן פָּאָזִיצְיָעָם, אַ קִּינְסְטְּלָעֶר מִיטָּ אַ גְּרוּסְעֶר פּֿערְזְׂוּנְלָעֶר אָוֹן קָוְלָטֶר. סְפָּאוֹן אַיְם שׁוּוּרֶר צָוּ פּֿאָרְדְּרָעְבָּעָגָעָן צָוּ וּוּלְכָעֶר סְפָּאוֹן קִינְסְטְּלָעֶר שׁוּרֶפֶעָ. עָרָ אָיוֹן אַיְגָאנְצָן פּֿאָרְכְּאָפְּטָגָעָן פָּוּן זַיְגָעָ טָעָמָעָ אָוֹן הָאָט אָיוֹן זַיְיָ אַהֲרָגָעָן קִיְּגָעָן זַיְן גַּאנְצָעָ נְשָׁמָה. דַּיְ לְעַצְמָעָ יָאָרֶן הָאָט האנעםאן גַּעַוְוִינְט אַוְיָסְטָ שְׁלִיסְלָעֶר אָיוֹן זַאְקָאָפְּאָנָעָ אָוֹן פּֿלְעָגָט זַעַלְטָן אַרְאָפְּגָנִיָּן פָּוּן דַּיְ בְּעָרֶג, אָוֹן דָּאָס נְאָרָ דְּעַמְּלָט, וּוּעָן עַס אָיוֹן גַּעַוְוִין אַוְמָבָדְיָנְגָט נְיִיטִיךְ. אָיוֹן דַּיְ בְּעָרֶג הָאָט עָרָ זַיְדְּפִּיטָּה וּוּי בַּיְ זַיְדָ אָיוֹן דָּעֶרֶת הַיָּים. דַּיְ וּוּלְדָעָ נְאָמָרָ אָוֹן. דַּיְ אַרְוִמִּיקָּעָ שִׁינְקִיָּת הָאָבָּן אַיְם אַיְגָאנְצָן פּֿאָרְכְּאָפְּטָמָעָן פָּוּן דַּיְ בְּעָרֶג, אַיְם פּֿיוֹזָאַשָּׁן פָּוּן דַּיְ בְּעָרֶג גַּעַטְרָאָגָן אַיְגָאנְצָן אָן אַנְדָרָן כְּאַרְאָקְמָעָר וּוּי גַּעַלְכָעָ בְּיַלְדָעָר פָּוּן אַנְדָרָעָ סְעַזְאָזְמָאָלָעָר, וּוּלְכָעָ פּֿלְעָגָן דָּאָ אַחֲרָקְמָעָן אָוֹף אָ קְרָצָעָר צִיְּתָן, צִיְּתָנוֹוְיְלִיקָּעָ אַיְגָדוֹרָקָן, גְּלִיבְנְדִיקָּעָ, אוֹזְיָוִיךְ אָיוֹף אָיוֹן פָּסָ וּוּלְן זַיְיָ אַיְגָה גַּעַמְעָן דַּיְ טָאָמְרָאָזְבָּעָרֶג. האנעםאן אָיוֹן גַּעַוְוִין דָעָר, וּוּאָס הָאָט נְיִשְׁתָּן נְאָרָ גַּעַקְעָנְטָם אַמְבָעָסְטָן אַרְוִיְּסְבָּרָעָנְגָעָן דַּיְ שִׁינְקִיָּת פָּגָעָם בְּאַרְגָּן-לְאַנְדָרָזְאָפְּטָמָעָן נְאָרָ אָוֹרָ פָּוּן דַּיְ בְּעָרֶג-אַיְגָנוֹוִינְגָה. עָרָ הָאָט גַּעַקְעָנְטָמָעָן דָּאָס לְעָבָן אָוֹן קָלָאָטָפָּאָטָפָּמָעָן פָּאָטָמָעָן פָּוּן דַּיְ גְּוָרָאָלָעָם אָוֹן זַיְעָרָ פּֿאָלְקָסָ-סְפָעַזְיָפִיקָּעָ. עָרָ הָאָט לְיָבָגְעָה אַתָּה זַיְעָרָ פְּרִידָ אָוֹן טָעָנָן, זַיְעָרָ מְזָוִוִּיסָ אָוֹן קָלְיְדָוָנָגָן, זַיְעָרָ יּוֹם-טּוּבִים אָוֹן וּוּאַבְּדָעִיקָּעָ טָעָן.

אוֹף דָעָר אַוְיְסְמָתְעָלָמָג אָיוֹן דָעָר וּוּאַרְשָׁוּוּר זַאְכָעָנְטָא, אָיוֹן יָאָר 1916, הָאָט עָר אַוְיְסְנָעְשָׁטָעָלָט פּֿאָלְעָסְטִוָּעָר מְאָטִיּוֹן. וּוּאַרְשְׁיְגָלָעָד הָאָט עָר, זַיְיָ אָסְרָ יְמָנָעָ מְאָלָעָר, אַוְגָטָעָרָגָעָנוּמוּן אָ רִיאְזָעָ אָיוֹן אַגְּנָעָר דַיְ עַמְּאָטִישָׁע לְעַנְדָעָר אָוֹן דְּעַרְגָּטָעָר אָוֹיד קִיְּן פּֿאָלְעָסְטִיָּנָעָ. אָיוֹן יְגָנָעָר צִיְּתָן אָיוֹן דָּאָס לְאָנָד בָּאָמָת יְעוּוֹין עַמְּאָטִישָׁ, וּוּיְלָסְפָּאוֹן גַּעַשְׁמָאָגָעָן בַּיָּם אַנְהָיָב

פון זיין צוויליזאציאע, נאך הונדרהטער יארן טיפן שלאה. די דאזוקע פא-
לעסטעןער מאטיווֹן האגעמאנס פארמאָגַן גישט קיינַ שום ספצעיעלע
עפעקטן, דאס וועגע ניכער טעםאמישע בילדער, זואָס דערמאָגען זיער
שטעארק די ארבעטן פוגען רוסישׂן מאָלער ווערטשׂשאנִין, וועלכער האָט
פונקט אָזֶן דורךנמאָכט, צוֹלֵיב קונסטאָזּוּעַן, אַ ריזע אַיבער אַינְדרע,
טּוֹרְקְמָעְנִיעַ אָזֶן אוֹר פֿאַלְעַטְשְׁגַּע. האָגעמאָן פונקט אָזֶן ווי ווערטשׂשאנִין
האָט גישט געהערט צוֹן די מְאַדְרָעָנוּיסְטִישׂע מאָלער, וועלכער זוכן קָאָלָּא-
ריּוֹסְטִישׂע ווֹאָלָּאָרְן פֿאַר זַיְעַר פֿאַלְעַטְעַן.

האנטמאָן האָט זואָס אַמת געוּכְט אלטערטימַלְעַכְט מאָטיווֹן. נאָה
אוֹזֶן זַיְעַר דער דערמאָגעטער נוֹוּסְעַר רַוְּשָׂעַר דָּעָלְיִסְטַּט, האָט עַר אַוְיד
אַרְיִסְטְּגָּבָּחָאָכְט דאס וּרְמַלְיִקְעַד לְעַבְנָן אַיְזָן זַיְעַן מְרוֹוּירִיקָעַר אַמְּתָדִיקִיּוֹט.
האנטמאָן האָט געשאָפָן אַ מְרִיפְטִיךְ פָּוֹן יְרוּשָׁלַּיִם אָזֶן יְפֻוּן, האָט גַּעֲמָלָט
דעַם בּוֹתְלַהְיָה אָזֶן עַטְלָעַכְט וּוּרְשִׁיעַם, אַבְּשָׁלוּסְמַס קָבְרָן אָזֶן גַּעֲלַבְעַ
מאָטיווֹן. אוֹזֶן דער וּוּרְשָׂעַר אַוְיסְטְּמַלְעַמְּגַן אַיְזָן וַיַּרְ 1919 האָט זַיְעַן גַּעַ-
פּוֹגַען זַיְעַן פֿאַרְטְּרַעַט, וועלכער האָט וּוּרְשִׁינְגְּלַעַט פֿאַרְגְּעַשְׂטַעַט דַּעַם קָאָפְּיַ
מאָן פָּוֹן דַּעַר שִׁיתְּ, אוֹתָה וועלכער עַר האָט דורךנמאָכְט זַיְעַן רַיְזָע. שְׁפַעְטָעַר
טרָעַפְּן מִיר אָז אַגְּטִיםִיּוֹן, אוֹ עַר האָט אוֹזֶן אוּסְטְּגַעְטַעַט זַיְעַן בִּילְדָעַר אָזֶן
לְאַדְזָעַר שְׁטָאַטְּמִישׂוֹן מַזְוּעַם. די שְׁפַעְטָעַרְדִּיקָעַ בִּילְדָעַר האָגעמאָנס פְּאַרְמָאָן
שְׁוִין בְּלוּזָן פּוֹיְלִישׂע מאָטיווֹן. עַר האָט גַּעֲמָלָט, וַיַּרְ ּהָאָבָן שְׁוִין דַּעַר-
מְאָנְטָן, מאָטיווֹן פָּוֹן זַיְעַר בְּתַרְגָּם, דְּאַרְפִּישׂע וּוּנְקַעְלָעַ, אָזֶן וועלכער עַר שְׁמַרְיכְּט
אַונְטָהָר די רַעַנְיאָגָּנָלָעַ אַיְינְשָׁאָפְּט פָּוֹן די אַיְינְוּוֹנְגָּנָר פָּוֹן פּוֹיְלִישׂע טָאַטְרָן,
נַעַמְאָן, וַיַּגְּזַעְיַּת, אַיְזָעַוְעַן אַחֲיָסְעַר פְּאַרְעָרָעַר פָּוֹן די פּוֹיְלִישׂע
עַר האָט זַיְעַן גַּעֲמָלָט אַוְיסְלִוְסְלָעַ אַבְּיגָרְגָּעָבָן די מַאְיִיעַסְטְּעַמְּוּשִׁקְיִיט
אוֹן שִׁינְקִיטִּים פָּוֹן זַיְעַר מַעֲכִיקִיטִּים פָּוֹן דַּעַר גַּאֲטוֹר. דְּרַעְבָּיָהָאָבָן זַיְעַן בִּילְ-
דַּעַר פְּאַרְמָאָגָּט פְּרַעְמְטִיקָעַ, קָאָלָּאָרִיסְטִּישׂע וּוֹאָלָּאָרְן. וַיַּרְ ּאַנְדָּרָעַשׂ עַר האָט
גַּעֲמָלָט זַיְעַן פֿאַלְעַטְשְׁמִינְגָּר בִּילְדָעַר. עַר האָט זַיְעַן אַגְּנָעָוָאָפְּט מִיטָּן אַיְינְגָּ-
אַרְטִּיקָן, היַיְסָן קָאָלָּאָרִיטִּים פָּוֹן אַמוֹרָה-פּוֹיְזָאָשָׁן. אַזֶּן צ. ב. שְׁאָפְּטָן דָּאָס
גְּרוּסְעַ בִּילְדָעַ זַיְעַן, "דַּעַר בּוֹתְלַהְיָה אָזֶן דְּאַרְמָאָגְּדִישׂע וּוֹעַטְמָ-
וּאַרְפָּן זַיְעַר קָודָם כָּל אַיְזָן די אַוְיָנוֹן די הַעַלְעָעַט פְּלַעַקְנָן גַּעַלְעָעַט, בְּלַוְוָעַט, רַוְּטָעַט.
דָּאָס אַיְינְשָׁטְעַלְן די פּוֹגַעַן אַיְגָעַם בִּילְדָעַר וּוּרְתָמָר אַרְוּסְבָּאָקוּמוּשָׁן גַּכְבָּרְמִיט
דַּעַר הַיְלָקָה פָּוֹן קָאָלָּאָרִיסְטִּים. מַאְלָקָם האָגעמאָן פְּאַרְמָאָגָּט אַשְׁטָאָרָק אַנטָּ-
וּוְילְטָן חֹשֶׁן פֿאַר דַּעַר סְצַעְנָאָרִיעַ אָזֶן קָאָן זַיְעַן גַּלְעַנְצָרְדִּיקָעַ אַוְיסְרִיקָעַן. עַר

אליזיע האהערמאן

אליזיע האהערמאן איז געבעוין געווארן און יאָר 1902 איזן זאָרשוּן זי האָט געשטעט פון אַ פֿאָרְמָעָנְלָעֶבֶר משפחחה. דער פֿאָטְפֶר אִירָעָר אַיְזָן געוווען אַ רִיכְבָּר פֿאָבְּרִיךְאנְט. די גַּנְּשָׁע בְּאַדְּגָנוֹנְגָּעָן, אַיְזָן זַוְּעַכְּבָּע זי האָט גַּעַד לְעֵבֶת, פֿוֹלְטָט מַעַן אַפְּ שְׂוֹן אַיְזָן די עַרְשָׁטָע אַרְבָּעָטָן פון דער קִינְסְטְּלָעָרִין. די קָאַלְּאָרְאָטוֹר פון אִירָעָר בְּיַלְּדָעָר זַאֲנוּן עדות, אַז אליזיע האהערמאן פֿאָרְמָאָנט אַסְטָר וּוּסְטָן אַיְבָּפְּן גַּעֲבָּוּת פון פֿלְאָסְטִיךְ, אַסְטָר דְּרוּיְסְטְּקִיְּת אַיְזָן אִירָעָר זַוְּכָּנְגִּיְּשָׁן אַיְזָן גַּעֲבָּוּת פון דער פֿאָרָם, וּזְאַיְזָן אַיְזָן אַיְזָן קִינְסְטְּפֿוֹלִיךְ. באָטְרָאָכְטָנְגָּדִיךְ אִירָעָר בְּיַלְּדָעָר, האָט מַעַן דַּעַם אַיְנְדָּרוֹק, אַז די קִינְסְטְּלָעָרִין טַוְּת זַוְּדָן גַּעֲנְצְּנְדִּיךְ אַז עַזְּחָ מִיט די פֿאָרְשִׁידְעָנָן רִיכְמָנוֹגָן, וּוּלְכָּבָּע זַעְגָּעָן דְּעַמְּלָט גַּעֲוָועָן אַקְטָוּעָל אַיְזָן דַּעַר מַאֲדָעָזְעָר קָגְסָט. זי האָט פֿאָרְמָאָנט אַסְטָר אַיגְטְּלִיגְעָן, אַסְטָר אַמְּבִיצְיָע, כְּדוֹ זַעְלְבָּשְׁמָעְדִּיךְ צַוְּמָאָן די גַּעַהָּעָר רִיקְעָ אַיסְפְּרִין.

זי האָט זַוְּדָן בְּאַמִּיט צַוְּשָׁפָּן אַ פֿאָקְצִיאָנְגָּלָע בְּיַלְּדָעָרִישְׁקִיְּת. די עַרְעַשְׁטָע בְּיַלְּדָעָר אִירָעָר זַעְגָּעָן אַגְּטְשָׁמְטָנָגָן אַזְוּזָן וּזְאַז רַעְוָלְטָאָט פָּן צַעְאָרָעָטִיךְ שַׁעַחְבָּוּגָתָן, וּוּמְעָנָם עַנְּדְגִּוְיְטִיכְעָר זַיְן עַמְּתָּחָמָן דַּעַר אַיְלְדִּקְיִיט אַיְזָן דַּעַר מַאֲלָעָרִי. דער באָרָאָקְמָרָר פון אַיְזָן שַׁאְפָּמָג אַיְזָן גַּעֲשְׁטָאָגָן נַאֲגָעָט צַוְּדִי שַׁאְפָּגָן גָּעָן די פֿוֹלְיְישָׁע פֿאָרְמִיסְטָן.

אליזיע האהערמאן האָט שְׁתוֹדְרִירָט אַיְזָן דַּעַר וּוּאַרְשָׁעָוָר קוֹנְסְטְּ-אַקְאָט דַּעַמְּיָע אַיְזָן צָוְם כּוֹפְּן די צַוְּאָנְצִיקָּעָר יַאֲרָן אַיְזָן וּזְאַרְוִיְּסְגָּרָאָטָן אַיְזָן וּוּאַרְשָׁע מִיט אַיְזָן אַיְגְּנָעָר אַוְשְׁטָעָלָגָן. זי האָט אַרְוִיְּסְגָּרָוָפָן אַגְּרוּסָע פֿאָרְאָגְנְטָעָרָעָמְרָוָגָן. דַּאֲסָן, וּוּאַסָּן זי האָט גַּעַוְּוִזָּן, דַּאֲסָן זַעְגָּעָן גַּעַוְּוִזָּן שַׁאְפָּגָן גַּעַנְעָן וּוּבְּרוּיְנְדִּיקָּע, פָּל מִיט סִימְפְּטָמָאָמְטִישָׁע אַיְגְּנְטִימְלָעְכְּבִיָּת.

איָרָעָר בְּיַלְּדָעָר הַאֲבָן גַּעַוְּזָן פֿאָרְמָעָן אַיְזָן קָאַנְסְטְּרָוְקִיעָם פָּן דַּעְשָׁיִינְגָּן, וּוּלְכָּבָּע מִיר באָמְעָרָקָן פֿאָרְבִּיְּנְיְעָנְדִּיךְ, אַבָּעָר אַיְזָן אַגְּרָע אַרְוֹם וּוּרָע זַיְן פֿוֹלְשְׁמָעְדִּיךְ צַעְרִיגָּעָן אַזְוּזָן וּזְאַז מַוְּסְטָעָרָן, וּוּלְכָּבָּע דַּעַר פֿרָאָסְט מַאֲלָט

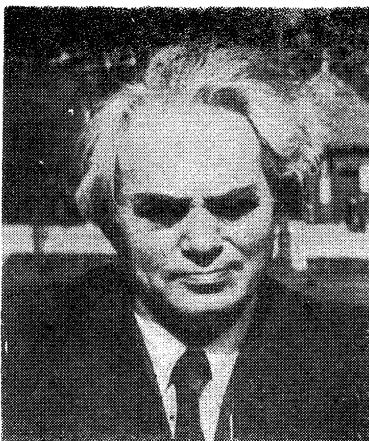
אויף דיא שוויבן זוינטער-ציזיט אָדער אַזוי זוי אַ מאָזאל פון בלומען און בלעמען טער, אָדער פֿאָרמען, ווֹאָס זענען אויגגעקריעט דורך דער נאָטוּר אַין שטײַין אָדער האָלֵג, אָזעלכע נאָטוּר-מייסטעריען לאָזן זיך זעלטן זענען גאנַלְיוֹרֶן, דאָס מאָכו זוי אַ באָרוּישנְדיָקָן אַיִינְדרוק. קִינְסְטְּלָעֶר ווּעָרֶן אָפְּט ווּעָרֶן בְּלוּק צו אָזעלכע מּוּסְטְּרָעָן. אַלְצִיעַ הָאָהָרָמָן הָאָט פֿאָרָמְאָגָט אַ גָּאָטוּר פון אַ סִינְסְטְּלָעָרָן אָזֶן אַ פֿילְאָזְאָפְּשִׁין אָוּפְּן פָּונְדָּעָקָעָן. זוי הָאָט זיך זוּשָׂת בְּאָנוֹגָן דערמִיֶּשׁ, ווֹאָס אַיר אוּיגַהָאָט אוּפְּגָעְבָּאָפְּט אַ מְאָמָעָנָט, ווּעָלְכָעֶר ווּיְזִיט דעם קָעְנְשְׁטָאָנָד אַין אַזְּנְטְּרָעָסְטָאָנָט דעם דָּאָזְוִין קָעְנְשְׁטָאָנָד אַוְיָף דִּי קָלְעָנְסְטָע זיך זוּגְעָרֶל. ווֹעֶן סְאיַין אַיד שְׁפָעְטָעֶר גָּעוֹלְגָּעָן צָנוֹנוֹפְּצָוְלִיָּין קָאָגְסְטְּרוֹקְטִיוֹו דאָס בַּילְד אַין זַיְינְן הָאָרָמְאָנְיְזְרָמָעָר מְאָנְצִיעַ — הָאָט דִּי קִינְסְטְּלָעָרָן זיך גַּעֲפָרִיָּת ווִי אַ קָּנְדָּה. אַין דִּי צָוָאָנְצִיקָּעֶר יָאָרֶן אַין הָאָהָרָמָן אַפְּנְעָפָרָן קִיּוֹן פְּרָאָנְקְרִיְּד אַין הָאָט זיך אַוְיָף שְׁמַעְגְּרִיךְ בָּאוּזְעָט אַין פָּאָרֶן. אַינְגָם עֲרַשְׁטָו פָּאָרְיוּעָר פְּעַרְיוֹאָד הָאָבָּוּן אַירָעָבְּיָה דָּעָהָאָט אַין זיך קָעְגָּנָה וּצְלָעָבָּם, זוי הָאָט גַּעַשְׁאָפְּן קָאָמְפָאָזִיָּים פּוֹל מִזְטָה רִימְמִישׁ וּוּבְּרָאָצִיעָם. זַיְיָ הָאָבָּוּן ווֹאָס אַין אַמְתָּן גַּעַמְבָּאָט אַין אַיִינְדרוק, אַבְּעָר אַרְיָה ווּזְוּעָלָן, סְאיַין שְׁוֹעָר גַּעַוְעָן אַין זַיְיָ אַרְיוֹסְצּוּפְּלִין דעם דָּופְּקָעָן אַ קלְאָפְּנְרִיךְ הָאָרֶן. אַירָעָבְּיָה דָּעָהָאָט שְׁאַפְּגָנְגָן הָאָבָּוּן דָּרְכְּגַעַמְמָאָכָּט פָּאָרְשְׁדָעָן גַּעַדְרוֹגְנָעָן.

אַין דִּי לְעַצְמָעָן יָאָרֶן פָּונְדָּעָן אַין אַיר קָוָנסְטָאָרֶן אַין דָּעָרָפָאָזָן פָּונְדָּעָן בָּאָדִיְמָנְדִּיקָּעָר לְעֻזְבָּאָרְקִיָּט, פּוֹל מִזְטָה רְעַאַלְיָן אַינְגָהָאָלָט. דאָס אַין גַּעַז ווֹאָזְזִי זוי אַ קָּעָר צו דִּי מְרָאָדִיצִיעָם פָּונְדָּעָן קָלְאָסְצִיזָם. אַלְצִיעַ הָאָהָרָמָן בְּיַלְדָּעָר גַּעַוְוָאָרָן מַעַר דִּי יְטַלְעָבָּע ווִי דִּי בְּיַלְדָּעָר פָּונְדָּעָן אַיִינְסְטָבִּיָּה-הָאָנָט מִזְטָה פִּינְגְּוּעָי אַיִינְדרוק, אַבְּעָר אַרְיָה ווּיְלִי חָאָנָט-בִּיְיָ-הָאָנָט מִזְטָה פִּינְגְּוּעָי אַיִינְדרוק הָאָבָּוּן זַיְיָ אַירָפָרְסָה מְאָגָט אַ דִּיְטַלְעָבָּע לְיָנוּעָ. אַין אַיר קָוָנסְטָאָט אַגְּנָעָהָוִיכְן דָּאָמִינְגָּרָן דָּעָר מְגַנְשָׁש מִזְטָה אַלְעָזְזָעָן מְעַנְשְׁלָעָבָּע וּוּרְטָן. דָּיְקָנְסְטָלְעָרָן לְיִגְּשָׂט אַרְיָה אַסְרָמִי אַינְגָם אַרְיוֹסְבָּרְגָּעָן דִּי קָלְיָדָר, ווֹאָס הָיָלְהָן דִּי מְעַנְשָׁש, זַיְיָ הָאָט אַוְיָד פֿאָרָמְאָגָט דִּי פְּעַקְיִיט אַרְיוֹסְבָּרְגָּעָן דִּי אַטְמָאָסְפָּר, ווֹאָס רִינְגִּילְט אַרְוָם דעם מְעַנְשָׁש. דָּרְבָּעָר, זַוְעָן מִיר בָּאָטְרָאָכָּנוּ דִּי גַּעַשְׁטָאָלָט, ווּעָלְכָעֶר זוי הָאָט גַּעַשְׁאָפְּן, הָאָט מַעַן אָפְּט דעם אַיִינְדרוק, אַזְּנָזְדָּעָן פָּונְדָּעָן זַוְעָן מִיר אַפְּרָכִישׁוּפְּטָן שְׁפִילָּג. אַיר אַין גַּעַוְגָּעָן אַרְיוֹסְצּוּרְגָּעָן סִיְּ קִינְדָּרָעָר, סִיְּ מְאָמָעָם מִזְטָה קִינְדָּרָעָר, זַיְיָ אַוְיָד מְעַנְשָׁש בְּיַם יָם. זַיְיָ פְּלָעָגָט אַוְיָד מְאָלָן אַרְבָּעָט אַוְיָף בִּיְבְּלִישָׁע, טַעַמָּעָם. סְאיַין באָקָאנָט אַיר בַּילְד, דאָס אַרְיוֹסְגָּעָמָעָן מְשָׁהָן פָּונְדָּעָן ווּאָסְעָר.

אליעזר הָעַרְמָן אֵין גָּעוֹעַן אֵין אֶ שְׁמַעְנְדִילָן קָאנְטָאַלְטָ מִיטָּן לְאַנְדָּ
אֵין הָקָט נִישְׁטָם אַיְינְמָלָ אַוְיסְנְעַשְׁטָעַלְטָ אַירָעָ בִּילְדָעָר אֵין פּוֹילָן. אֵין פָּאָרִין
הָקָט זַי פְּאַנְטִילְגָּעָנוֹמָעָן אֵין דַי אַוְיסְשָׁטְעַלְגָּעָן פָּונְגָעָם הַאֲרַבְּסָטְ-סָפָלָן.
דָּאָן אֵין אַיְינְנוֹזְאָרְךָ.
אליעזר הָעַרְמָן אֵין אַוְמָגָעָקוֹמָעָן אֵין פְּרַאֲגְקָרִיד אֵין יָאָרָן 1943.

הענרייך האכמאן

הענרייך האכמאן (איין די אקטן פון דער קראקעוער קונסט-אקדמייע איז ער פארשטיין-העשיל) איז נဟבי רן געוואָרטן איז לובליין איז יאָר 1881. די אלטערטימלעבקייטן פון לובליין האַבן איז נישט קיין קלינינער מאָס גע-וירקט אויף דער דערוואָאַכונג בײַם יונגן הענרייך פונעם הוֹש פֿאָר קִונְסְט. איין די יאָרנו 1900—1904 האָט ער שטודירט איז דער קראקעוער קונסט אקיידעמע, לרנגנדיך זיך צ'יבענען, בײַם פראָפֿעסָאָר פֿלאָרִיאָן צ'ינְק, סּקוֹלֶפְּטוֹר דָּאַקְּעָנָן בײַם פֿרָאָפּ. לאָשׁ-טְשָׁקָּאָ. פֿאָר זִינְעָ אַרְבְּעָתָן האָט האַכְ-מאָן צְווּיָּי מְאָל באַקְּוּמָן בְּרָאנְזָעָן מְעָרָלָן. דִי קִונְסְטָ פָּוּן האַכְמָאנָן דָּעַם

סּקוֹלֶפְּטוֹר איז דָּוְרְמְגַעְזָאָפּט גַּעֲוָעָן מִיט דָּעַר קלאסישער קוֹלְטוֹר. דָּעַר קִינְסְטָלָעָר האָט זיך באַמִּיט צוֹ האַרְמָאנְזָוָן דִי פֿאָרְגָּאָנְגָּעָנְהִיָּט מִיט דָּעַר הַיְּינְטְּצִיְּמִיקִיָּט, שְׁטָרְעָבְּנָדִיך אַרְיִינְצִינִיכָּן דָּעַם הַיְּינְטְּצִיְּתִיכָּן אַנְהָאָטָט אַיז דָּעַר שִׁינְיָנָר קלאסישער פָּאָרָם. ווי אַ-22-יאָרְקָעָר אַוְיסְטָהָלָונָג פָּוּן דָּעַר גַּעַזְעָלָשָׂפּט צוֹ האַכְמָאנָן אוֹיפּ דָּעַר קְרָאָקְעָוָר אַוְיסְטָהָלָונָג פָּוּן דָּעַר גַּעַזְעָלָשָׂפּט צוֹ פֿאָרְשְׁפְּרִידִיטָן קִונְסְט מִיט דָּעַר סּקוֹלֶפְּטוֹר, „דָּעַר בְּלִינְגְּדָעָר“. אַיז אַיאָר אַרוּם, ד.ה. אַיז יאָר 1904, באַוְיָזָט זיך אוֹיפּ דָּעַר אַוְיסְטָהָלָונָג פָּוּן דָּעַר גַּעַזְעָלָשָׂפּט זִינְגָּס אַ-קָּאָפּ פָּוּן אַ-מְאַנְסְפָּאָרְשָׁוִין אַוְיסְגָּעָפְּרָט אַיז

טעראָקָטָא. אַיִן דַעַם זעלְכָּנוּ יָאָר בָּאוֹויְזָן זִיד זַיְגָע סָקוֹלֶפְּטוֹר-אַרְבָּעָטָן אַיִן
דַעַר וּוּאַרְשָׁעוּדָר זַאֲכָנָטָא. אוּיפָ דַעַר עַרְשְׁטָעָר יַעֲרְלָעָכָעָר אַוִּימְשְׁטָעָלָונָג
אַיִן דַעַר זַאֲכָנָטָא שְׁמַעַלְתָּעָר אַוִּים 5 סָקוֹלֶפְּטוֹר-אַרְבָּעָטָן. („די שלְאַפְּנָדָרִי
קָעַ קִינְדְּעָר“, „אַ פְּאַרְטְּרוּעַטָּפָן אַ פְּרוּי“, „אַ שְׁטוּדוּסָם“, „די מִידָּעָ אַזְּנָן
„פְּאַרְטְּרָאַכְּטָמָן“). חַזְׂעַמְּאָטִיךְ פָּנוּ דַי דְּאַזְּקָעָר אַרְבָּעָטָן בָּאוֹויְזָן דַעַם לִוְרִיְּזָן
שֶׁן כָּאַרְאָקָטָעָר זַיְעָרָן. אַיִן יָאָר 1905 שְׁמַעַלְתָּעָר אַוִּים זַיְגָע אַרְבָּעָטָן אַיִן
דַעַר זַאֲכָנָטָא צְוֹאָמָעָן מִיטָּ דַעַר קָרָאָקָעָוּדָר גַּזְעַלְשָׁאָפָט „שְׁטוּקָא“. זַיְגָע
נָעַ סָקוֹלֶפְּטוֹרָן רַוְפָן אַרְוִיסָּעָ פְּאַרְאִינְטְּרָעָסְרָוָרָגָן. מַעַן הַיְּבָט אַיִם
אַזְּן צְוֹ דַעְרָמָאָנָעָן פָּנוּ צִיְּמָטָן צְוֹזָאָמָעָן מִיטָּ אַזְּלָכָעָ סָקוֹלֶפְּטוֹרָן זַיְגָע
פָּגָעָמָן, שְׁפִּישְׁעַפְּקָאָוּסָקָי, שְׁוֹמָאָגָאָוּסָטָן, לְאַשְׁמְשָׁקָא. הַאֲכָמָאָן שְׁאַפְּטָמָן קִינְגָּן
מַאְלָ נַיְשָׁט אַוִּיפָּ צְוֹ פְּאַרְקְוִיְּפָן. עַר נַיְשָׁט אַרְיוֹן אַיִן דַי פְּאַרְמָעָן פָּנוּ דַי סָקוֹלֶ
פָּמוֹרָן מִיפָּעָ מַעַנְטְּשָׁלְכָעָ נַעֲפְלָיוֹן אַזְּן גַּטְמַעְנָאָלָעָ אַרְבָּעָטָן דַי אַיְגָנָאַרְטָיְ
קִיְּמָט פָּנוּמָעָמָעָן מַאְדָעָלָ. זַיְגָע שְׁאַפְּמָגָן דַּאֲסָמָן אַיִן אַ פְּשָׁרָעָבָנָגָן
דַי פְּאָרָם, זַוְּכוּן גַּיְעָ וּוּגָן. אַלְמָן בָּאוֹויְזָן פָּנוּ דַי דְּאַזְּקָעָר אַיְדָעָלָעָ שְׁפָרָעָבָנָגָן
זַיְגָע אַזְּן צְ. ב. דַעַר בְּיוֹסְטָן פָּנוּ אַלְגָּא בָּאוֹזָאנְסָקָא, אַדְרָעָר וּלוֹיָאָן פָּאלָאָטָן.
הַאֲכָמָאָן אַזְּן גַּיְשָׁט גַּעֲוָעָן קִין סָקוֹלֶפְּטוֹרָן פָּנוּ מַאְנָוָמָעָנָאָלָעָ אַרְבָּעָטָן, עַמְּ
הַאֲצָט אַיִם גַּעֲפָלָטָעָבָעָ בָּאוֹעֲנוֹגָנָעָן, סִיְּ גַּוְיְטִיקָעָ פִּזְוִישָׁעָ בָּחוֹתָן. פָּנוּ יָאָר צְוֹ יָאָר וּוּרָעָן
דַי סָקוֹלֶפְּטוֹרָן זַיְגָע דַיְגָנָעָר אַיִן דַעַר פְּאָרָם, אַלְעָזָעָר דַעַר דּוּרְכּוּבְּכִימָעָר אַזְּן
אַיְדָעָ. אַדְאָנק דַעַר קַעְנְטָעָנִישָׁ פָּנוּ דַעַר אַלְמָעָר אַרְבָּעָטָעָקָטָר אַזְּן פָּנוּ דַעַר
קְלָאַסִּישָׁעָר פְּאָרָם פָּנוּ דַעַר סָקוֹלֶפְּטוֹרָן, זַוְּכוּן זַיְגָע אַרְבָּעָטָן פְּרוּיָן פָּנוּ דַעַר
אַיְבָּרְטְּרִיְּבָּוָגָן פָּנוּ דַעַר פְּאָרָם, וּוּאָסָעָמָעָמָעָן זַיְגָע אַזְּוּזָעָמָעָן
קִינְסְּטָלָעָר.

אַזְּן יָאָר 1908 שְׁמַעַלְתָּעָר הַאֲכָמָאָן אַוִּים צְוֹאָמָעָן מִיטָּ אַזְּקָעָוּדָר
„שְׁטוּקָא“ אַיִן אַיְנָעָם פָּנוּ דַי פְּאַרְגּוּנְשְׁרִינְטָמָעָ קִיגְסָטָפְּאַרְבָּאָנְדָן אַיִן עַסְטָן
רִיְּרָ, אַזְּן וּוּגָנָעָר „הַאֲגָנְבָּונָדָר“. עַמְּ הַאֲצָט זִיד דַאֲרָט בָּאוֹויְזָן זַיְגָע סָקוֹלֶפְּטוֹר
דַעַר יָדָ, וּוּאָסָמָ אַזְּן מַחְפְּלָלָ. דַי טָעָמָה הַאֲצָט גַּיְשָׁט אַזְּוּזְפִּיל גַּעֲוָוִיזָן דַעַם
עַקְסָמָאָן פִּוְנָעָם יִירָן, וּוּאָסָמָ אַזְּן מַחְפְּלָלָ, וּוּדָאָס גַּעֲכָעָט פָּנוּ אַזְּנָעָמָשָׁן,
וּוּאָס לְעֵבֶט אַזְּן נַרְוִוְסָר גַּיְשָׁט אַזְּן וּוּאָס וּכְטָמְאָזָרְמָוּם הַיְּלָפָקָעָן
בְּרוּטָאָלָעָר פְּאַרְגּוּזְאָלָטִיקָנוֹגָן פָּנוּ לְעֵבֶט. דַי אַוִּימְשְׁטָעָלָונָג פָּנוּ דַעַר קָרָאָקָעָר
וּוּרָעָר „שְׁטוּקָא“ אַזְּן וּוּיְזָן הַאֲצָט אַיְבָּהָגָלָאָזָוָט אַ פְּשָׁרָעָבָנָגָן אַיִן דַי
קָוְלְטוֹרָ-קָרְיְּזָן פָּנוּ דַעַר דְּאַזְּקָעָר הַיְּוּפְּטָשָׁטָאָט. דַּאֲסָמָ אַזְּן גַּעֲוָעָן אַ פְּרָעוֹעָנָג
שִׁירָוָגָן פָּנוּ דַי זַוְּרָקָ פָּנוּ דַי נַרְעַטָּעָ פִּזְוִישָׁעָ וּקִינְסְּטָלָעָר פָּנוּ יַעֲנָעָר צִיְּמָטָן, וּוּ
„דַעַר פִּירְעָרְדִּיקָעָר גַּעֲשָׁפָאָן“ פָּנוּ בָּעַלְמָאָגָסָקָיְן, „די הַיְּלִיקָעָ סָאַלְאָמָעָאָ“

פֿוֹן יוֹסְפִּינְסְּקִי (אַ קָּרְטָאָגָן) צָו אַ וּוּטְרָאֶזֶשׁ פֿוֹן דָּעֵר מַאֲרִיאָצְקָעֶר קִירְכָּעֶן
אַיְן קְרָאָקָעֶ), „דָּעֵר פָּאָרְטְּרָעֶט פֿוֹן דָּעֵר מַוְתָּר“ פֿוֹן פָּאָנְקָעְוִוִּיטְשָׁן, דַּי פִּיְּזָ
זָאוּשָׁן פֿוֹן רַוְּשְׁטְּשִׁוּצָן, דַּי וּוּרְקָעֶן יְוִילְיאָן פָּאָלָאָט, קָאָרָאָל טִיבָּוּ, פָּאוֹטָשׁ. פֿוֹן
די יְיִדְוִישׁעַ מַאְלָעָר הָאָבָּן זִיךְרָאָוּפָה אַ וּמְלָאָכְלָה אַ וּמְלָאָכְלָה
די פָּאָסְטָעָלָן פֿוֹן אַרְפָּאָרָמָאָרָאָוּפָה וּוּי אַוְידָהָיִדְוִישׁן פֿוֹן אַבְּרָהָם
נוֹיְמָאָן.

פֿוֹן דַּי סְקוֹלְפְּטָאָרָן הָאָבָּן אַיְסָעֶר הָאָכְמָאָן אַוְיִסְפָּעַשְׁטָעַלְטָן הָעֶנֶּרֶיךְ
גְּלִיצְעַנְשְׁטִיְּיָן, קָאנְסְמָאָנְטִי לְאַשְׁטְשָׁקָאָ, יָאָן שְׁמַשְׁפְּקָאָוּסָקִי אָוּן הָעֶנֶּרֶיךְ
קָונָאָ. דָּעֵר לְעַצְמָעָר וּוּי אַוְידָהָיִדְוִישׁן זָעָגָן גְּעוּזָן דַּי יְיִנְסְמָטָן קִינְסְטָלָעָר
אַוְיִפְּ דָּעֵר דְּצִיזְקָעָר אַוְיִסְמְשְׁטָלְוָגָן.

אַיְן יָאָר 1910 הָאָטָה הָאָכְמָאָן גְּשָׁאָפָן אַוְיִפְּ אַ בְּאַשְׁמָעָלְוָגָן פֿוֹן דָּעֵר קְרָאָגָן
קָעְוָעָר יְדִישָׁעָר קָהָלָה אַ בְּאַרְעִיְּעָן, וּוּלְכָעָר שְׁטָעַלְטָן פָּאָר אַ סְצָעָנָעָן פֿוֹן אַוְיִפְּ
גְּעַמְעָן דַּי יְיִדְוָן אַיְן פְּוִילְוָן דַּוְרָךְ קָאָזְשִׁימְיוֹשׁ דַּעַם גְּרוּוֹסָן. דָּעֵר בְּאַרְעִילְעָה
מִיטָּדָעָם גְּהֻעָהָרִיקָן אַוְיִשְׁרִיפָטָן אַיְן אַיְינְגְּעַמְוִירָתָן גְּעוּזָרוֹן אַוְיִפְּ דָּעֵר פָּאָר
הָעַרְשָׁטָעָר וְאַנְטָמָט פְּוֹנָעָם אַלְטָן רָאָטָהָוָיָן אַיְן קוּזְמִירָן, אַיְן וּוּלְכָן עַמְּחָטָן זִיךְרָאָ
וּיְיִטְמָעָם דַּעַם יָאָר 1837 גְּעַמְעָן דַּי יְדִישָׁעָן אַיְינְדָּסְטְּרִיעָשָׁוֹל. זְיִינְדוֹק בְּאַמְרָעָה
גְּעַצְטָמָעָן דַּעַם אַיְינְפָּלוֹסָם פְּוֹנָעָם רָעָאָצְיָאָגְּנָעָרָן קָהָלָה, הָאָטָה עַר זִיךְרָאָ
בְּאַגְּנוּנָעָן מַטָּאָסְטִילְיוֹרָמָגָן פְּוֹנָעָם מְאָטוֹזָן, דָּעֵרְבָּעָר אַיְן דָּעֵר בְּאַרְעָה
לְיִעָּפָר אַוְיִסְנְעַפְּאָלָן צָו אַלְעָגָנָאָרִישָׁ. בְּעַת יְמָר אַקְּפָאַצְיָעָה הָאָבָּן דַּי הוּמְלָעָה
לְיִסְטָן פְּאַרְנִיכְטָעָט דַּעַם בְּאַרְעִילְעָה אַיְן דַּעַם אַוְנְטְּרָשְׁרִיפָטָן אַזְוִי בְּאַשְׁעָהָ
דִּיקְמָן, אַזְוִי סְאָזָן שְׁוּעָר אַיְבָּרְצָוְלִיְּגָעָנָעָן דַּעַם מְעָקָסָטָן. אַיְן יָאָר 1910 הָאָבָּן
הָאָכְמָאָן סְמָקְלְפָטָרָן זִיךְרָאָוּפָה בְּאַזְוִיּוֹן אַוְיִפְּ דָּעֵר לְעַמְבָּרָגָעָר אַוְיִסְמְשְׁטָלְוָגָן. אַ
בְּאַזְוְנָדָעָר גְּטָמָן אַיְינְדוֹרָקָה הָאָטָה גְּעַמְאָכָתָה דָּעֵר בְּיוֹסָטָן פֿוֹן דָּעֵר פְּרוּוֹפָּה. (די
פְּרוּוֹפָּה פֿוֹן פָּאָלָאָגָן).

אַוְיִפְּ דָּעֵר עַרְשָׁטָעָר אַוְיִסְמְשְׁטָלְוָגָן פֿוֹן סְפִּילְפְּטָרָן, וּוּאָס אַיְזָ פָּאָרְגָּעָקָה
מְעָן אַיְן קְרָאָקָעֶ, הָאָבָּן זִיךְרָאָוּפָה בְּאַזְוִיּוֹן דַּי אַרְבָּעָטָן פֿוֹן 16 נְרַעַטָּה בְּוּלִישָׁע
סְפִּילְפְּטָרָן גְּעַמְעָן אַוְידָהָיִדְוִישׁן אַוְידָהָיִדְוִישׁן פֿוֹן הָעֶנֶּרֶיךְ הָאָכְמָאָן.

די דְּזִוְּיִקָּעָ אַוְיִסְמְשְׁטָלְוָגָן הָאָטָה מְיַצְּאָעָוִירָקָט אַיְפְּצָהָבָיָהָן אַוְיִפְּ אַחֲעָ
כְּעָרָן נְיוֹאָסָן דַּי פְּוּלִישָׁע סְפִּילְפְּטָרָן. די וּוּכְטִיקְסְּטָעָן אַנְטִילְגְּנָעָמָעָר פֿוֹן דָּעֵר
דְּזִוְּיִקָּעָ אַוְיִסְמְשְׁטָלְוָגָן גְּעַמְעָן גְּעוּזָן: קָסָאָוּרָעָיָן דָּוְגִּינְקָאָוּסָקִי, וּוּלְכָעָר הָאָטָה
דָּא בְּאַזְוִיּוֹן אַ דָּרְיִיסְטָעָ סְקוֹלְפְּטָרָן פֿוֹן אַ פָּאָלְקָסְטִימְלָעָכָן בְּאַרְאָקְטָעָר, הָעָנָה
רִיךְ גְּלִיצְעַנְשְׁטִיָּן (סְקוֹלְפְּטָרָן פֿוֹן אַזְוְנָדָעָר-רָעָלְגִּינְיָוָן כְּאַרְאָקְטָעָר),
קָאנְסְמָאָנְטִי לְאַשְׁטְשָׁקָאָ, וּוּלְכָעָר הָאָטָה דָּא בְּאַזְוִיּוֹן אַרְבָּעָטָן, וּוּאָס הָאָבָּן גְּעָ-

חראָגן דעם חותם. פון דער גומער מראָדיעיזיע פון דער פּוֹוִילְישֶׁעֶר פֿאַלְקֶסֶן
סקולְפְּטוֹר. צו די יינגעטַע אַוִיסְטֶמְעָלֶעֶר האָבָן גַּעֲהֻרְתָּחָאַכְמָאָן אָזָן העֲשֵׂה
ריַח קָוָגָן.

איַן דָּרְיַי וְאַרְ אַרְום בָּאוּוּיְזַט זִיךְרָאַוְתָּהָאַרְ אַוִיסְטֶמְעָלֶונֶג, וְאַס אַיְזָן
איַינְגָּעָאַרְדָּגָט גַּעֲוָאָרָן נְאָכוֹן טְוִיטָן האַכְמָאָנָס חַבָּר סְטָאנְיְסְלָאָס פְּלִיְישָׁ
מָאָן, אַ בְּיוֹסְטָן פָּוֹן שְׁאַרְשְׁאַרְבָּעָגָעָם, וְאַס אַיְזָן אַוִיסְטֶמְעָלֶעֶר גַּעֲוָאָרָן דָּוָרָד
הַאַכְמָאָנָעָן. די דָּעַרְמָאַגְּטָע אַוִיסְטֶמְעָלֶונֶג אַיְזָן פְּאַרְגְּעָקוּמוֹעָן אַיגָּעָם דָּעַמְלָט
נְיִי גַּעֲרִינְדָּעָטָן אלְגָעְמִינְגָּעָם פָּאָרְיָיָן פָּוֹן פּוֹוִילְישֶׁעֶר קִינְמָטָלֶעֶר אַיְזָן קְרָאָקָעָן,
וְאַס האָט זִיךְרָאַוְתָּהָאַרְ אַוִיסְטֶמְעָלֶט פָּאָר אַצְּיל צָוּ פְּרָאַפְּאַנְגָּרָן די קָוָגָט צְוִישָׁן פֿאַלְקָן.
הַאַכְמָאָן אַיְזָן גַּעֲוָוָעָן אַזְּ אַקְטָ�וּעָר מִיטְמָלִיָּד פָּוֹן דָּעַמְדָּאָזְּיָקָן פֿאַרְבָּאָנד.
איַן יָאָר 1913 האָט עַר אוּיד אַגְּמִינְגָּעָנוֹמוֹעָן אַיְזָן דָּעַר לְעַמְבָּרְגָּעָר אַוִיסְטֶ
שְׁמָטָלֶונֶג, וְאַס אַיר אַיְנְקוּנְפָּט אַיְזָן באַשְׁטִימָט גַּעֲוָוָעָן לְטוּבָה די אלְמָנוֹת
אוֹן יְתָוָמִים פָּוֹן דָּעַר לְעַמְבָּרְגָּעָר אַרְכְּעָמְנְחָקָעָר אַינְטָלְגָּעָנָעָן. אַיְיף דָּעַר
דָּאָזְּיָקָעָר אַוִיסְטֶמְעָלֶונֶג האָט זִיךְרָאַוְתָּהָאַר בָּאַזְּוּוֹזָן, דָּעַר בְּיוֹסְטָן
סְוּלְקָאָזְּסָקָעָן אַזְּ, "דָּעַר חָלוֹם" (בִּידְעָ אַרְבָּעָטָן אַיְזָן גִּיפְּסָמָן). וּועֱגָן דָּעַר דָּאָזְּ
וְיָקָר אַוִיסְטֶמְעָלֶונֶג האָט נְשִׁירְבָּן לְעַפְּאַלְקָסְקָי: „צְוִישָׁן די סְקוּלְפְּטוֹר
שְׁמִימָט אַוִיפָּן עַרְשָׁטָן פְּלָאָן דָּעַר נִישְׁתְּחַוְּגָנִים לְעַבְּרָה שְׁטוּדִים פָּוֹן האָכָּ
מָאָנָעָן.“

איַן יָאָר 1914, אַ פָּאָר חֲדִשִּׁים פָּאָרְוָן אַיְסְבָּוֹדָר פָּוֹן דָּעַר עַרְשְׁטָטָעָר
וּוְעַלְטָ מְלָחָמָה, האָט הַאַכְמָאָן אַנְמִילְגָּעָנוֹמוֹעָן אַיגָּעָם זְוּנְעָצִיאָנָעָר בַּיְנָאָלָן.
איַן דָּעַר זְעַלְבָּר צִוְּשָׁתָן גַּעַמְתָּ עַר אוּיד אַגְּמִילָן אַיְזָן דָּעַר אַוִיסְטֶמְעָלֶונֶג פָּוֹן
דָּעַר קְרָאָזְּעָוָר קִינְסָטָן-גְּזָעָלְשָׁאָפָּאָזָן, וְאַס האָט דָּעַמְלָט גַּעַפְּיָעָרְטָמָן אַיר 60
יְאָרוֹקָן. יוּבָּלִיָּה. אַיְזָן דָּעַר אַוִיסְטֶמְעָלֶונֶג האָבָן אַנְמִילְגָּעָנוֹמוֹעָן די גְּרָעָמָעָ
פּוֹוִילְישָׁעָ קִינְמָטָלֶעָר, וְאַס זְעַנְעָנוֹ גַּעֲוָוָעָן אַיְזָן לְאָנָד אָזָן אַוִיסְלָאָנד, וְוִי די
ברָאָנְדָן (מִינְכָּעָן), אַלְגָּאָן בָּאַזְּגָּאָנְסָקָעָן אַזְּ וְוְאַדְיְסְלָאָזָן שְׁלָעוֹוִינְסָקָי (פָּאָזָן
רִיוֹן), קָאָזְּשִׁימְיוֹעָשָׁ פְּאַכְּוּוֹאָלְסָקָי (ווּוֹן), סְטָאנְיְסְלָאָזָן לְעַנְעָן, קָאָגְּרָאָד קָזְשָׁיָן
וְשָׁאָגְּוּסָקָי (וּוֹאָרְשָׁעָ), מְאַלְטָשְׁוּוֹסָקָי, מְעַהָּאָפָּעָר, פְּאַלְאָצָט אַזְּ אַגָּד. (קְרָאָזָן
קָעָ). אַיְוף דָּעַר דָּאָזְּיָקָעָר אַוִיסְטֶמְעָלֶונֶג האָבָן זִיךְרָאַוְתָּהָאַר
בְּעַטְנָ אַזְּ דָּי רָאָמָעָן פָּוֹן דָּעַר אַוִיסְטֶמְעָלֶונֶג פָּוֹן דָּעַמְבָּאָזְּיָקָעָקָט, „אַנְשְׁטָאָלָט
פָּזָן וְוּוּטְרָאָזָן, קִינְסָטָלֶעָרְשָׁע גְּלָאָזָן-אַרְבָּעָטָן אַזְּ גְּלָאָזָן-מְאָזָאָקָעָקָט“ פָּוֹן די גָּ
וּשְׁלָגְּוּסָקָי. יְעוֹשֵׁי רָאָמָעָר, שְׁרִיְבָּנְדִּיק וְזָעָן דָּעַר דָּאָזְּיָקָעָר אַוִיסְטֶמְעָלֶונֶג,
וְאַס וְזָעָן האַכְמָאָנָס סְקוּלְפְּטוֹר פֿאַלְגָּנְדָּקָם: „הַאַכְמָאָן האָט אַזְּ זְוִיָּה
„פְּרוֹוּז-בְּיוֹסְטָן“ פְּלָאָסְטִישָׁ אַרְזִיסְבָּאָקָוּמוֹעָן די גַּאנְצָע וְוּיְבָלְעַכְּפִּית פָּוֹן דָּעַר

פינור, איבערהויפט דורך עם זיך אוים אינעם מילחן שמייכל און דעם
שעפערישן אויסטרוק פונגעם בלוק".

די זאויערויכע פון דער ערשותער וועלט-מלחמה האט האכמאןען פאר-
וואָרְפּוֹן קִין וַיֵּן. עַם בָּאוּיּוֹט זַרְדַּעְמְלַט אֶן אַיְמְפָאַנְגְּרָנְדְּקָע אַוִּיסְטְּרָלְוָנְג
פָּוֹן דָּעַר פּוֹיְלִישָׁר קָנוֹסְט (וַיְיָ בָּאוּוֹסְט הָאָבָּן דַּי זַוְּגָנָר זַאֲמְלוֹגָנָע פָּאָר-
מָאָגָט נַוְּשָׁט אַיְיָ זַוְּרָפְּלָעָפְּ אַזְּוִיצְּעָפְּ פָּוֹן דָּעַר פּוֹיְלִישָׁר קָנוֹסְט). אַיְיָ דָּעַר
דָּאָזִיקָּעָר אַוִּיסְטְּרָלְוָנְג הָאָבָּן אוּיר אַגְּטִיכְּלָעָטָמָעָמָעָן דַּי פּוֹיְלִישָׁר פְּלָאַסְטִיקָּעָר,
וְאָסָמָּה הָאָבָּן חֻמְלַט גַּעַלְבָּט אַיְן צַוְּיָשָׁן זַי אוּיר הענירק האַכְּמָאָן. עַם אַיְן
אוּיסְטְּרָלְוָנְט גַּעַוְּאָרְן זַיְיָן פְּאַרְטְּרָעָט פָּוֹן פָּאַלְאָטָן (אַיְן ברָאנָן), אַ בְּוֹסְט
פָּוֹן אַ מָּאָנְסְּפָּאַרְשָׁוֹן זַי אַיְדָאָטָאָט בְּוֹסְט אַיְן מַאְרָמָאָר
הָאַכְּמָאָן שְׁפָעָמָר גַּעַשְׁפָּאָפְּ). נַאֲךְ דָּעַר ערשותער וועלט-מלחמה אַיְן
פּוֹלְגָּנָם זַוְּדָרָגָבָּוּרָט אַיְן הָאַכְּמָאָן גַּעַוְּעָן אַיְגָנָר קָלְיָגָר גַּרְזָבָע
פְּלָאַסְטִיקָּעָר, גַּעַלְכָּעָה הָאָבָּן זַיְשָׁפָּאָרָט פָּוֹן דַּי מַעֲרָבָּ=אַיְרָאַפְּרָוּשָׁן הוּוּיְפָּטָן
אַיְן דָּעַר קָנוֹסְט, וְאָסָמָּה הָאַכְּמָאָן גַּעַשְׁפָּאָרָט פָּוֹן דַּי מַעֲרָבָּ=אַיְרָאַפְּרָוּשָׁן הוּוּיְפָּטָן
שְׁמָעַט. עַר אַיְן נִשְׁתַּמְתַּגְתָּעָן קִין אַגְּהָעָגָעָר פָּוֹן דָּעַר דָּעַפְּאַרְמָאָצִיעָזָפְּ פָּוֹן דַּי
סְּקִילְפְּטוֹרָן, גַּעַלְכָּעָה אַיְן אַפְּטָדָרָגָנָגָעָן צַו פָּאַרְלָיְרָן פְּוֹלְשָׁטָעָגָדָיק דַּי עַנְּ-
לְעַקְיִיט מִיטָּן מַפְּדָעָל. זַיְגָע סְּקוֹלְפְּטוֹרָן פָּוֹן יְעַגְעָם פָּעָרִיאָדָפְּ אַרְמָאָן אַ סְּרָ
דָּרְחוֹיְבָּנְקִיְּט אַיְן אַפְּלִילְוָן עַקְסָטָן. אַיְן יְעַדְרָעָר אַרְבָּבָעָט הָאַט דָּעַר קִינְסְטָלְעָד
אַרְיִינְגָּעָלְיִינְט זַיְעָר אַ סְּדָמִי. דָּעַרְבָּעָר אַיְן דַּי צָאָל פָּוֹן זַיְגָע אַרְבָּבָעָט
נִשְׁתַּמְתַּגְתָּעָן גַּזְוִוִּים וַיְיָ בַּיְיָ אַנְדָּרָעָר סְּקוֹלְפְּטוֹרָן. דַּי וּוּכְטִיקְסְּטָעָשׂ שְׁאַפְּגָנְעָן זַיְיָ
גַּעַוְּגָעָן דַּי פְּאַרְטְּרָעָטָן. אַזְּוִישָׁן זַיְיָ צִיְּכָעָנָעָן זַיְדָאָזְוָנְדָרָעָט אַוְּיָם דַּי בְּיוֹסָ-
טָן פָּוֹן יוֹלִיאָן פָּאַלְאָט אַיְגָגָ בְּאַזְגָּאָנְסָקָה. אַיְן בִּידָע אַרְבָּבָעָט דָּעַר קִינְסְטָלְעָד
וְדַי עַפְּעָם אַזְּוִישָׁמָעָבְּאַצְוֹנָגָן פָּוֹן זַיְיָעָר שְׁעַפְּרָזָר זַיְזָגָע מַפְּדָעָל, זַיְ אַוְּרָד
אַ שְׁיָפָעָר פְּסָכוֹיְשָׁר אַגְּלָאָלִיָּן פָּוֹן דַּי פְּאַרְגָּעָשְׁמָלְטָעָגָע גַּעַשְׁטָאָלָטָן. דַּי גַּעַ-
שְׁטָאָלָטָן, וְאָסָמָּה הָאַכְּמָאָן פְּלָעָגָט אַרְוִסְכִּישָׁוֹפָן, גַּעַוְּגָעָן מִיְּגָסְטָנָגָן גַּעַוְּגָעָן
מִעְנָ-
מִיטָּן פְּאַרְטְּאָכְטָעָ, פְּאַרְטְּיִפְּטָעָ אַיְן זַרְ, טְרוּמְעָרְיוּשָׁעָ, אוּסְגָּעָפְּלָטָעָ מִיטָּן
עַפְּעָם אַ גַּהְעַנְעַצְּלָאָזָעָר בְּעַקְשָׁאָפְּטָמָ.

אוּיר אַוְּיָפָקָאָגָע דָּעַר אַלְגָּעָמָיְגָע לְאַנְדָּ=אַוִּיסְטְּרָלְוָנְג אַיְן פּוֹיְזָן הָאָבָּן דַּי
סְּקוֹלְפְּטוֹרָן פָּוֹן הָאַכְּמָאָן זַרְדָּרְוּאָרְבָּן גַּרְוִוִּים אַגְּרָעָקָנְגָנְג, וְאָסָמָּה עַמְּ-
גַּעַפְּגָנְגָנְג אַפְּקָאָגָג סִי אַיְן דָּעַר פְּאַרְגָּעָשְׁרָטָעָנָר פְּרָעָסָמָס סִי אַיְן דַּי קִינְסְטָ-
לְעַרְוִישָׁע קְרִיְיָן אַיְן לְאַנְדָה. הָאַכְּמָאָן אַיְן דָּעַמְלַט אַוִּיסְגָּעָצְיָמָט גַּעַוְּאָרְן מִיטָּן
אַגְּרוֹוֹסָן זַיְלְבָּעָרָגָעָם מַעְדָּאָלָ. דָּאָס צַוְּיִיטָעָ יְאָרָהָט הָאַט הָאַכְּמָאָן אַוִּיסְגָּעָ-
שְׁמָלָטָן אַיְן קְרָאָקָע צַוְּאָמָעָן מִיטָּן דָּעַר אַרְטִיְיָר „שְׁטוֹקָא“ דָּעַם פְּאַרְטְּרָעָט
פָּוֹן פָּאַלְאָטָן אַיְן מַאְרָמָאָר וַיְיָ אוּיר דָּעַם פְּאַרְטְּרָעָט פָּוֹן טַ. ג. אַיְן ברָאנָן

און א פֿרִיעָן-קֶאָפּ און מאַרְמָאָר. און זאָר 1930 האָט ער אַנְטִילְגָּעַנוּמוּן
איַן דער אוֹיסְשַׁטְּעַלְגָּג פֿוֹן דער יְדִישָׁעָר גַּזְעָלְשָׁאָפּט צוֹ פֿאַרְשְׁפְּרִיטָן
קָונְסָטָם, ווֹאָס אַיְזָן אַיְנְגָּעָןְדָּגָּט גַּעֲוֹאָרָן אַיְזָן קְרָאָקְעוּוֹר אַקָּאָדָּמִישָׁן הַוִּין.
איַן זאָר 1934 האָט זִוְּר אָוּוּפּ דער אוֹיסְשַׁטְּעַלְגָּג פֿוֹנָם קְרָאָקְעוּוֹר
סָאָלָן, ווֹאָס האָט אַגְּנוּפְּגָּעָזָמָלְטָן דֵּי אַרְבָּעָטָן פֿוֹן אַן ערְדָּה 150 קִינְסְּטָלָעָר
פֿוֹן גַּאנְצָן לְאָנְד, באַוִּזְּן האַכְּמָאָן סְקוּלְפְּטוֹר, "חַעַר שְׁלָאָפּ", ווֹאָס שְׁמָעָלָט
פָּאָר אַמְּלִיד פֿרִיעָן-פֿנִים, ווֹאָס אַיְזָן פֿאַרְזְּגָּקָּשׁ אַיְזָן שְׁלָאָפּ. צוֹ דֵי גַּעֲלָנְגָּעָז
נָעָרָכְּבָּעָן האַכְּמָאָן נָעָהָרָת אַוִּיר דער מַאְרָמְאָרָעָנָעָר בְּיוֹסְטָן פֿוֹן אַמְּרוֹן,
ווֹאָס שְׁפָאָרָט אַגְּמָעָר מִישָׁט דער רַעֲכָטָר הַאנְטָן דָּעַם חַגְּוֹוִידָק גַּעֲבָוִיגָּעָם
קֶאָפּ. דֵי גַּעֲדִיכְּטָע כּוֹאָלִיעָה האָרָר, ווֹאָס פֿלִיסְטָן דָּוָרְדֵי בְּגַנְגָּעָר אַיבָּעָר דער
לְעָנָג פֿוֹן דער האָנְטָן ווִי אַוִּיר דָּאָס טְרוּמְעָרִישָׁע פֿנִים שָׁאָפּן צְוֹאָמָעָן אַן
אוֹיסְעָרָגְּעָוִיְּגָּעָלְךָ קִינְסְּטָלְעָרִישָׁע גַּאנְצְּקִיִּט. אַזְעָלְכָּעָ סְקוּלְפְּטוֹרָן, פּוֹל מִיטָּ
פָּאָעָטָישָׁן צְיוּבָּעָר, האָט האַכְּמָאָן גַּעֲשָׁאָפּן אַסְּדָר. פִּיל פֿוֹן זַיִּזְעָנָן סְמָעָת דער
אַקְּפָּאָצִיָּעָ פֿאַרְפָּאָלְן גַּעֲוֹאָרָן.

דער וּשְׂוֹרְנָאָל, "פֿשְׁעָגָלְאָנדְּ אַרְטִימְסִיטִימְשָׁנוּ" פֿוֹן יָאָנוֹאָר 1936 בְּרַעְנָגָט
בְּאַמְּרִיקָוּנָגָעָן פֿוֹן חָ. נַאֲשְׁטַשְׁעָנָא, ווֹו מִיר לְיִיְעָנָעָן צְוֹוִישָׁן אַנְהָרָעָעָ, "עַ
איַן וּוֹעָרָת צוֹ דְּעָרָמָאָגָעָן דֵי סְקוּלְפְּטוֹרָן פֿוֹן הַעֲרִיק האַכְּמָאָן, דָּאָס זְעָנָעָן
בְּיוֹסְטָן, ווֹאָס זְעָנָעָן אוֹיסְעָגְּפִירָט אַיְזָן ווֹיִיסְטָן אַדְעָר פֿאַמְּינְגָּרָטָן נִיפָּס. זְיִיעָר
שִׁיןָן אַיְזָן אַוִּיר דֵי סְטָמָאָטָמָקָעָ פֿוֹן דער פֿרָוִי מְאַזְעָלְעָוָסָקָא אַיְזָן מְאַזְלָוקָן".
דער וּשְׂוֹרְנָאָל, "סִינְגָּאָלְיָ" פֿוֹן 1 יָאָנוֹאָר 1937 בְּרַעְנָגָט דֵי מְאַסְּקָעָ פֿוֹן
מִיצְקָעָוּטָשָׁן אוֹיסְגָּעָפִירָט הַוְּרָךְ הַאַכְּמָאָן.

בְּעֵת דֵי דָרְרַי הַיְּתָרְיָסְטִישָׁע אַקְּפָּאָצִיָּע זְעָנָעָן דֵי גַּרְעָמָטָה טִיְּלָ סְקוּלְפְּטָ
טוֹרָן פֿאַרְנוּכְּטָעָט אַדְעָר בְּאַרְלְוִוָּרְן גַּעֲוֹאָרָן. הַאַכְּמָאָן אַלְיָיָן אַיְזָן דָּוָרְדֵי
הַיְּתָרְיָסְטִישָׁע מְעַרְדָּעָר אַוְמְגָּבָרָאָכָט גַּעֲוֹאָרָן. דֵי לַעֲכָטָא אַיְנְצָלָנָעָ אַרְ
בְּעָטָן זְיִינָעָ, וּוּלְכָעָה האָבָּן זִוְּר דָּאָדָר אַדְרָעָ אַוְפָּגָעָהָאָלָטָן, שְׁמָעָלָן מִוְּ
זִוְּר פָּאָר אַ וּוּרְטְּפָלָעָ פְּאַזְיָצִיעָ אַיְזָן הַעָרָ פֿוֹלְיָוּשָׁר קִינְסָטָן.

בער האראזוייז

בער האראזוייז איז געבעירן געוואָרַן דעם 17-טן מערץ 1895 איז מיידאָ
געבען קאליש זיין פֿאָטען פֿאנְחַם איז געועען ענגלעד צו מענדעלע מוכּר
ספרויים סענְדערל — עם האָט אִים עפּעַם געזיגין איז דער ברײַטען וועלט
אָריין. אָויך ער האָט געווֹאַלְט זען די טערקּן, וועלכּעַ האָבּן אָונְטעריאָכּט
אָרִיזִישֶׁרָאֵל, זען דָּאַס עַקְזָאַמִּישָׁע לְאַנְדָּר פּוֹן זיינְעַ אַבּוֹת. ער האָט זיך
אָרוֹוִיסְגָּעְלָאָזֶט איז דער פֿאָטען וועלכּעַט בְּלוֹיזָן בֵּין קָאנְסְטָאַנְטִינְאָפָּאָל. דָּאָ,
אייז דער פֿרְעַמְדָּר שְׂטָאָט, האָט ער זיך פֿאָרְבָּעְנְטָן גָּאָר זיין היַמְלָאָנד.
אוֹף דער דָּאַזְּיקּעַר רִיזְעַ אָיז האָרָאַזְּוִיעַצָּעַם פֿאָטען אוֹוְסְטָאַקְומָן זיך צְנוּיָהָפָּאָל
צּוֹטְרָעְפּוֹן מִיטּ רְוֻמְּנִישָׁע, בּוֹלְגָאַרְיָישָׁע אָוּן טְרָקְיָוּשָׁע זִיּוֹן. ער האָט אָזוּזָה
אָרוֹם גַּעַהַאָט די מעַלְעַקְיָיטָץ צּוֹ בּאַקְלָעְגָּעָן זיך מִיטּ זַיְעַר לְעַבְנָסְ-שְׁטִיְגָּעָר,
זַיְעָרָעָמָן מְגַהְגִּים. ער האָט זיך אָויך אָוְיסְגָּעְלָעְרָנְט אָסְדָּר פֿרְעַמְדָּר שְׁפָרָאָבּן פּוֹן
די פֿאָלְקָעָר, מִיטּ וועלכּעַ ער איז גַּעַקְומָן איז באַרְיוֹנוֹן. ער האָט גַּעַזְגָּטָן,
אייז זיין פֿאָטען האָט גַּעַקְומָן 12 שְׁפָרָאָבּן. נָאָר זיין אָוְמָקָעָן זיך פּוֹן דער
דָּאַזְּיקּעַר רִיזְעַ, האָט פְּנַחַם האָרָאַזְּוִיעַץ חַתּוֹנָה גַּעַהַאָט. ער איז גַּעַוְעַן זיין
אָיִינְצִיקּעַר זַוּן. זַיְיַהְךָן גַּעַלְעַבְטָא אַוְיָפּוֹן דָּאָרָת. דער קָלְיָינְעָר בער האָט זיך
גַּעַלְעַרְנָט איז אָז אָקוֹרָאַגְּיָישָׁעָר שְׁוֹל אָזֶן צְוָאָמָעָן מִיטּ זַיְעַנְעַן חַבְרִים, די
יַיְגָּנְלָעָד פּוֹן דָּאָרָת, פְּלָעַגְטָא ער אָרוֹמְלָוִוָּן באַרְיוֹום, שְׁפִילָן זיך אָז פֿאָרָאָ
ברענְגָּעָן.

די פֿוֹלְבָּאָרָע גַּאֲטָרָפּוֹן דָּעַם יַיְגָּנְלָהָאָט עדות גַּעַזְגָּטָן, אָז ער האָט
אָסְדָּר גַּעַרְשָׁגָּט פּוֹן זַיְיַהְךָן פֿאָטען רְאַמְּנָטוֹזָם. ער האָט זיך אָנְגָּנְעָהָעָרט די
פֿאָרְשִׁידְגָּנְסְטָעָה מעַשְׂוֹת אָזֶן לְעַגְנְדָּעָם וּוּגָּעָן בְּלִשְׁמָן אָזֶן עַנְלָעָבָע גַּעַשְׁטָאַלְטָן;
מעַשְׂוֹת, וּוּאַסְמָ פְּלָעַגְטָא אָגְרָעָן זַיְיַהְךָן הַיְצִיקָּע יַגְנְטָלְעָבָע פְּאַנְטָאַזְּיָע.
בערָם פֿאָטען האָט גַּעַשְׁטָרְעָבָט, אָז זַיְיַהְךָן זַוּן זַאְל אָז לְעַבְנָה דָּרְגָּרִיכּוֹ

מער פון אים. ער האט אים דעריבער געשיקט איזן דער גומנץזע איז טמאנסלאוּאָה. שווין אלס שיילער איזן דער גימנазייז האט בער האראָווִיז אַגְּנֶנְהָוִיבָּן שְׂרֵיְבָּן לִידְעָר אִיז דָּעָר פּוֹיְלְשָׁעֶר שְׁפָרָאָר. וְעוֹן ער איז אלט געווארן 15 יאָר האט ער זיך פֿאָרָאַגְּנָטָרָעָסִירָט מִיט דָּעָר יִדְישָׁר לִיטָּעָד רָאַטָּר. עַס האט זיך איז אַיְם דערוועקט אַחֲקָש צָו שָׁאָפָּן אִיז דָּעָר יִדְושָׁר שְׁפָרָאָר. וְעוֹן ער פְּלָעָגָט וּוֹלְזָן כָּרָאַקְּטָעָרְזִירָן דִּי גַּעַשְׁטָאַלְטָן, וּוּלְכָבָּ ער שְׁפָרָאָר. האט ער זיך אַפְּטָאַרְזָגָעָה אַלְטָן מִיט צִיְּבָעָונְגָעָן, וּוּאַט ער פְּלָעָגָט סְקִיצְיָוָן אַוִּיפָּ אַפְּטִיר.

עם ברעכט אַיְם דִּי עַרְשָׁע וּוּלְטָאַ-מְלָחָמָה. בער האראָווִיז קוּקָט זיך צָו אַזְּן לְעַבְתָּ אַבְּעָר אַלְעָ גְּרוּוּלִין פָּוּן דָּעָר דָּאַזְּיְקָעָר מַאֲסָ-שְׁחִיתָה. דָּעָר פְּרָאַנְטָ האט זיך גְּעַפְּגָעָן אַיְם מִשְׁדָּ פָּוּן אַלְעַגְּנָעָרָר צִיְּתָ אִיז דָּעָר נַאֲגָעָט פְּנוּעָם דָּאָרָף, אַיְם וּוּלְכָבָּן סְחָאַט גַּעַלְעָבָט דִּי מִשְׁפָּחָה האראָווִיז. נַאֲר אַזְּן דָּעָר צִיְּתָ פָּוּן דָּעָר מְלָחָמָה פְּאַרְטָ האראָווִיז אַפְּ קִיְּזָן וּוּזָן אַזְּן דָּאָרָט שְׁטוֹגָ דִּירָטָ ער מַעְדִּיְצָין אַוִּיפָּ אַנוֹיְוּרְסִימָעָט. זְיוּנְדִּיק אַיְם וּוּזָן האט ער אוֹרְדָּ פְּעַיְשָׁעָ קְוָנָסָט מַאֲכָט אַוִּיפָּ אַיְם נִישְׁתָּ קִיְּזָן גְּרוּוּסָן אַיְינְדָּרוֹק. אַזְּן דָּעָר דָּאַזְּיְקָעָר גְּרוּסָעָר שְׁטָאָט לְעַבְתָּ ער מִיט דִּי דָּעָרְגָּוְנָגָעָן וּוֹעָגָן דָּעָר פְּאַלְקָםָ קְוָנָסָט פָּוּן זְיוּנָה הַיְּמִינָה קָאנְטָן, דִּי קָאַלְיְרְפָּוּלָ מַאֲלָעָרְיִיעָן אַוִּיפָּ גְּלָאָזָן, וּוּלְכָבָּ ערְאָבוֹן זיך גְּעַפְּגָעָן אַיְם דִּי וּוּגְנָעָר מַזְּוִיְּעָן. דִּי מַעְרָבָּ=אַיְרָאָ=פְּעַיְשָׁעָ קְוָנָסָט מַאֲכָט אַוִּיפָּ אַיְם נִישְׁתָּ קִיְּזָן גְּרוּוּסָן אַיְינְדָּרוֹק. אַזְּן דָּעָר דָּאַזְּיְקָעָר שְׁטָאָט לְעַבְתָּ ער מִיט דִּי דָּעָרְגָּוְנָגָעָן וּוֹעָגָן דָּעָר פְּאַלְקָםָ זְיוּקָעָר גְּרוּסָעָר שְׁטָאָט לְעַבְתָּ ער מִיט דִּי דָּעָרְגָּוְנָגָעָן. מִיףָּ אַזְּן זְיוּנָה האט ער זיך אַזְּנָעָמָן אַזְּן אַזְּנָעָמָן אַזְּן אַזְּנָעָמָן שְׁפָעָר מִיט דִּי דָּאַזְּיְקָעָר אַנְגָּנוּמָן קְוָנָסָטְלָעָר, וּוּמְעָנָס בְּיַלְדָּעָר דָּאָס פְּאַלְקָםָ האט פְּאַרְתָּיְלִיקָּט אַזְּן דִּי דָּאַרְבִּישָׁעָ קְלוּסָטְרָלָעָר. האראָווִיז אַלְיָזָן האט וּוּלְטָן גְּשָׁאָפָּן אַזְּן קָאַלְיָזָן. זְיוּנָה צִיְּבָעָונָגָעָן וּנְעָגָן גְּנוּוּנָה גְּעוּזָאַלְדִּיק פְּשָׁוֹט אַזְּן צְיוּזָיָן נַאֲטָרְלָעָר וּוּדִי בְּלָעָטָר אַזְּן פְּרוּכָּטָן אַוִּיפָּ דִּי בִּימָעָר. בער האַ-רְאָוִיז אַזְּן זְיוּנָה גְּגָנִי לְעָבָן גְּעוּוּנָה אַזְּן פָּוּן דָּאָרָף אַפְּלָוּ דָּעָלָט, וְעוֹן ער האט גַּעַלְעָבָט אַזְּן דִּי גְּרוּסָעָ שְׁטָמָעָט.

אַזְּוִי פְּלָעָגָט ער מַאֲלָן דִּי פְּאַרְטָרָעָטָן פָּוּן פְּאַרְשִׁידָעָנָעָ מַעֲנְמָשָׁן: נַאֲ-שְׁרִילָעָר, אַזְּן שְׁמִינְקָעָר, אַזְּן זְיוּרָר נַאֲטְרִילְעָכָר מִילְיָעָר. וְעוֹן אַ-מַּאֲדָעָל האט אַיְם אַיְנָטָרָעָסִירָט, פְּלָעָגָט ער אַיְם גַּעַמְעָן אַיְם גַּעַפְּגָעָנָגָעָשָׁפָט אַוִּיפָּ אַלְעָנָרָעָר צִיְּתָ. ער האט אַיְם גַּעַמְאַלְטָן פָּוּן אַלְעָ וּוּיטָן, האט אַגְּנָעָוּאַרְפָּט אַזְּן אַמְּגָנְדָלְעָכָב צְאָלָ סְקִיצָן. וְעוֹן ער פְּלָעָגָט סּוֹפָּה כָּל סִוְּתָּ פְּאַרְעָנְדִּיקָן עַמְּעַנְצָם

א פֿאָרְטַּרְעֶמֶט, פֿלְעָגֶט עַר פֿאָרְדָּרְזָן, אֹז דַּעַר פֿאָרְטַּרְעֶמֶטְרֶמֶטְרֶעֶר זָאֵל אֲוִוְוָנוּ בַּיְלָד אַנְשָׁרְיָבִן לְכָל הַפְּחָות עַטְלָעֶכֶעֶר וּוּעָרְטָעֶר. אֲוּוּ אַרְוּם פֿלְעָגֶט עַר דַּעְרְגְּנְצָן זַיְגָע קַעַנְמְנַעַנְגָּשָׂוּן וּוּנְגָעַן דַּעַם מַאְדָעֵל. בַּעַר הַאָרְאָוְוִיז הַאָט חַמִּיד גַּעַטְרָגָן מִיט זִיר אַ פֿוּלָעַ טַעַקָּע מִיט צַיְיכְעַנְגְּגָנָעַן. דַּאְרָת הַאָבָּנו זִיר גַּעַפְגְּגָעַן צַיְכָעַנְגָּשָׂוּן פָּוּן פֿאָרְשִׁידְעָגָעַן טִיפָּן: יַדְוָן, פֿאָלִיאָקָן, אַוְקָרָאַגָּנָעָר. דַּאְרָת הַאָט מַעַן כַּעַקְאָגָט גַּעַפְגְּגָעַן אַינְטַעַלְגְּגָעַן, שְׁרִיבָּרָע אָוּן פָּוּן פֿוּיְרָים, דֻּעְרְבִּיְיָה הַאָט יַעַדְעַ צַיְיכְעַנְגָּגָעַן גַּעַהְאָט אַ צּוּשְׁרִיפָּט. * אַ בִּיכְלָפָן בַּעַר הַאָרְאָוְוִיז אַגְּרָוָן, „וּוּנְדַּעְרְלַעְכָּעַנְגָּשָׂוּת“, וּאֲסָמָּא אַיְזָן אַרְוִיסְגַּעַנְבָּן גַּעַוְאָרוּן אֵין יָאָר 1932 דַּוְדָר דַּעַם וּוּגְנָרָפָאָרְלָאָג, „דַּעַר וּוּאַנְדְּעָרָר“, הַאָט אַוְיד פֿאָרָאָמָגָט אַ גַּאנְגָּעַץ רְיִי פֿרְעָכְטִיקָע אַיְלָאָגְעָזִיעָם, וּאֲסָמָּא זַיְגָעַן אַוְיְסְגַּעְפִּירָט גַּעַוְאָרוּן דַּוְרָכָן מַחְבָּר. דָּאָס זַיְגָעַן צַיְיכְעַנְגְּגָעַן פָּוּן דַּי בַּעַרְגִּיקָע וּוּיְטָה קַיִיטָן, נַאֲדָלְגַּוְעַלְדָּר, פֿאָעְטִישָׁע גַּעַשְׁטַאָלָטָן, וּוּדְרָע בַּעַלְשָׁמָן אָוּן אַנְדָּ.

אַיְגָעַן פָּוּן דַּי דָּאַזְקָעַ צַיְיכְעַנְגְּגָעַן שַׁטְּעַלְטָמָפָאָר אַ חַוְּלַצְעָן שַׁוְּלַעְבָּן, וּאֲסָמָּא שַׁטְּיִיט בַּיְמָם רַאְגָד פָּוּן וּוּאַלְדָּ, בַּיְמָם אַרְיִינְגְּגָאנְג שַׁטְּיִיעָן צֹוְיָיָי יַדְוָן אַגְּנָעַן גַּעַטְוָעַן אֵין יְסָמְכָה קַדְבִּיקָע מַלְבּוֹשִׂים, וּאֲסָמָּא דַּעַרְלַאְגָעַן זִיר בְּרַיטְלָעַד שְׁלוֹםָעַלְיכָם. דָּאָס דָּאַזְקָעַ שַׁוְּלַעְלָל שִׁידְרָת זִיר וּוּיְינִיק אַונְטָהָרָפָעָן פָּוּן דַּי הַלְּצָעַרְגָּעָן דְּאַרְפִּישָׁע כַּאֲטָמָעָם, נַאֲרָדָס פַּעַנְצְּטָרָע, וּאֲסָמָּא אַיְזָן אַוְיְסְגַּעְשָׁנִיטָן אֵין דַּעַר פֿאָרָם פָּוּן אַ מַגְּנָזְדוּד, זַגְּנָטָעָדָות, אֹז דָּאָס אַיְזָן אַ שָׁוֹל. דַּי צַיְיכְעַנְגְּגָעַן קַיִיטָן, וּאֲסָמָּא שַׁטְּעַלְטָמָמִיט זִיר פָּאָר אַ שְׁמִיךָ גַּעַשְׁכָּטָע פָּוּן זַיְגָעַן קַגְּנָטָן.

בַּעַר הַאָרְאָוְוִיז הַאָט גַּעַשְׁפְּרוֹדָלְטָמָט מִיט גַּעַרְגָּעָן אָוּן טָמָט. עַתְּעַס אָנָּ אַיְגָעַרְלַעְכָּר כּוֹחַ הַאָט אַיְם גַּעַשְׁפְּרוֹדָלְטָמָט דַּאֲקִיָּוָן קְרָאָקָעָן, דַּאֲקִיָּוָן וּוּאַרְשָׁעָן, דַּאֲוּוּדָעָר קִיְּזָן וּוּוּן, אַבְּרָעָר פֿרְיָי הַאָט עַר זִיר גַּעַפְילָטָט נַאֲר אַיְזָן זַיְן הַיְמִינָן סְטָמָגִינְסְּאָוֹאָוֹן, אַדְרָעָר קָאָלְאָמָיִי. דַּאְרָתָהָן מַיר זִיר גַּעַשְׁטָרָאָפָן מִיט בַּעַר הַאָרְאָוְוִיצָן אֵין יָאָר 1935. מַיר הַאָבָּנו צַוְּאָמָעָן בָּאַזְוֹכָט פֿאָרְשִׁידְעָגָעָן מַעֲנְמָשָׁן. מַיר פֿלְעָגָעָן אַפְּטָמָט בַּאֲזָוָן אַוְרָדָר עַרְפָּהָר, וּוּ הַאָרְאָוְוִיז הַאָט גַּעַזְעַמָּנָה. צַיְיכָנָט פֿאָרְשִׁידְעָגָעָן פֿוּעָרִים-טִיפָּן בַּיְ דַּעַר אַרְבָּעָט אֵין פְּלָעָד אַדְרָעָר בַּיְמָם פְּאָזָעָן אַ פְּעָדָר אַדְגָּל. טַיְלָמָאָל פְּלָעָגָעָן מַיר אַרְיִינְגָּיָן אֵין דַּי דְּאַרְפִּישָׁע

* צַוְוִישָׁן דַּי פֿאָרְטַּרְעֶטֶן, וּוּלְכָעַ הַאָרְאָוְוִיז הַאָט גַּעַשְׁאָפָן, זַיְגָעַן גַּעַוְוָן דַּי צַיְיכְעַנְגְּגָעַן פָּוּן אַלְטָעַר קָאָצְזָגָע, פָּוּנָעָם מַאְלָעַר שְׁמָחָה שְׁרָאָכְטָעָר, פָּוּנָעָם דִּיבְּכָעָר הַלְּרַשְׁעָלָע — צַו זַיְן 50-מַטָּן גַּעַבְּרַתְּסְטָאָג. הַאָרְאָוְוִיז הַאָט אַוְירָקְעָז גַּעַכְיִיכְנָת אַ סְרָאַקְרָאַגְּנָיָשׁ שְׁרִיבָּרָע אָוּן צַוְוִישָׁן זַיְיָ דַּעַם אַוְקָרָאַגְּנָיָשׁ פֿאָלְקָסְ-דִּיבְּכָעָר, וּאֱסָלוִי סְטָמָפְּאָגִיק.

כẤטעם. ס'האָט זיך אָפְט אַרְיוֹינְגָעָוויזוּן, אָז דִי אַיִינְגָוִינְגָעֶר זַעֲגָעָנוּ גַעֲוָעָן
בַּאַפְּרִיזְגַּדְעַט מִיט אִים. בָּעָר האַרְאָזְוֵיז הָאָט לִיב גַּעַהַאָט דִי קָוָנְסָט — דִי
פּוֹיְלִישָׁע אָזְוֵי וּוּ דִי אַקְרָאַצְיָוִיזְעָש אָזְן הָאָט זיך בָּאַצְוָגָן מִיט גְּרוּסָס אָכְזָ
טָנָגָן צוֹ אָסְרָ פּוֹיְלִישָׁע קָיְנְסְטָלָעָר. אַיְן דָּעָר צִיְּמָט, וּוּגַן דָּעָר פָּאַשִּׂיסְטִישָׁעָר
טָעָרָאָר הָאָט אַיְן סָאנְגְּצִיעָ-פּוֹיְלָן זַיְד גַּעַשְׁתָּאַרְקָט, וּוּגַן ס'הָאָבוּן זַיְד גַּעַד
מָעָרָת דִי בְּלָוְטִיקָע כּוֹלְגָּאַנְגִּישָׁע אַנְפָאָלָן אָוֶף יְדִישָׁע סְטוּדְרָעָנְטָן אַיְן דִי
אַגְּנוּוּרְסִימְטָעָטָן אָזְן אַקְאַדְרָמִיעָם, הָאָט בָּעָר האַרְאָזְוֵיז גַּעַשְׁתָּאַפְּנָסָן אָרְגָּנָה
דָּיְקָע פְּאַעַמָּע, וּוּאַסְמָ אַיְן גַּעַבְוִית גַּעֲוָעָן אָוֶף זַיְן בָּאַגְּנָעָנִישׁ מִיט דָעָם
גְּרוּוּסָן פּוֹיְלִישָׁן קָיְנְסְטָלָעָר יְצָעָק מְאַלְמָשְׁעוֹסָקָי. דִי דָּזְוִיקָע פְּאַעַמָּע אַיְן
אַפְּגָנְדְּרוֹקָט גַּעַוְאָרוּן אַיְן וּוּוּן וּוּ אָפְּאַרְוּאָרְטָט צוֹ זַיְן בִּיכְלָ
א. ג., „פּוּן אַיְצִיךְ וּוּאַטְעָמָאַכְבָּר בָּיוּ אַיְצִיךְ גְּוֻטְקִינְד — יְדִישָׁע מְאַטְיְוָוָן
אַיְן דָּעָר פּוֹיְלִישָׁע פְּאַעַזְוּעָה“ (פֿאַרְלָאָגָן פּוּן א. ב. צְעָרָאַמָּע, 1938). דָּאָס
דָּזְוִיקָע בִּיכְלָ פֿאַרְמָאנְטָחָוּז דָּאָס דָּעָרָמָאנְטָה לִידָּ פּוּן האַרְאָזְוֵיזָן אוּוד
זַיְינָע אַבְּעָרוּצְגָּוָגָעָן פּוּן דִי לְיָדָר פּוּן וּוּקְמָטָר גַּמְמָוְלִיצָקִי, צִיפְּרָאָזָן
גָּאָרוּוּיד, מִיּוּטְשִׁיסְטָלָאָוּ רַאֲמָאָנָאָוָסָקִי, מָאָרָאָיָקָן אַפְּגָנִיצָקָא, אָרְאָסָט
(אַרְטָוָר אַפְּמָאָ), יְאָזָן אַקְסְּבָּרָאָזְוִישָׁ, זַאְפְּמָאָרָאָשָׁשְׁוּסָקָא, י. אַוְלָאָקָאָ
וּוּטָש, אַדָּאָם מִיצְקָעָוּוּטָש, סְתָּאָנִיסְטָלָאָוּ יְאָכָאָוּטָש, טָאָדָוָעָש לְאַפְּגָלָעָוָסָקָי,
וּוּלִיאָזָן מְוּוּוִים אַזְן וּוּלְאַדְּסָלָאָוּ בָּרָאַנְיְוּוּסָקָי.

בָּעָר האַרְאָזְוֵיז אַזְן נִישְׁתָּחַנְתָּה נָאָר גַּעֲוָעָן אָסְרָהָר אָזְן פֿאַלְאַסְטִיקָעָר,
נָאָר אוּיד אָסְרָהָר אָסְרָהָר בָּעָרָבָר פָּאַרְשָׁעָר פּוּן אַלְמָעָרְטִימְלָעְכְּקִיְּטָן. פּוֹנְקָט
וּוּ עָרָהָאָט לִיב גַּעַהַאָט צוֹ צִיכְבָּעָנְגָעָן פְּשָׁוּטָמָעָן, הָאָט עָרָ אוּיד לִיב
גַּעַהַאָט אַוְיסְצָוּזָבָן אַלְמָטָע אַיְקָאָנָעָם, אַרְגָּנָמָעְנִירָטָע בָּאַלְקָנָס אַיְן פּוּיְוָרִיָּה
שָׁעָ כָּאַטָּעָם אַדָּעָר גַּעַשְׁגִּיטָעָמָע פּוּיְוָרִישָׁע טִישָׁן אַזְן קוּפְּעָרָטָם. בָּעָתָ דִי
דָּזְוִיקָע וּוּאַנְדָּרְגָּוָגָעָן פְּלָעָגָט עָרָ נִוְשָׁת אַיְנָמָאָל גַּעֲפָנָעָן וּוּרְטָפְּוּלָעָ אַיְ
קָאָנָעָם גַּעַמְאָלָטָע אָוֶף גָּלָאָזָן, וּוּאַסְמָ פָּלָעָנָן אַיְם אַגְּמָצִיקָן מִיט זַיְעָרָעָ פָּאָנָ
טָאַסְטִישָׁע קָאָלִירָזָן אַזְן מִיט זַיְעָרָעָ פָּאָרָם. דִי טָמְאָטִיקָ פּוּן דִי דָּזְוִיקָע
בִּילְדָעָר אַזְן גַּעֲנוּמָעָן גַּעַוְאָרָן פּוּן דָעָר בִּיכְלָ אַדָּעָר פּוּן גַּיְעָם טָמְסְטָאָמָעָטָן,
אַבָּעָר דָּאָס וּוּכְטִיקָסָטָע אַזְן זַיְיָ אַזְן גַּעֲוָעָן דִי אַיִינְגָוִינְגָעָן פּוּן דָעָר
סְלָאָוּוּשָׁעָרָ קָוָנָסָט. דִי דָּזְוִיקָע שָׁאַפְּגָנָגָעָן פּוּן דִי אַנְגָּנָמָעָ פְּאַלְקָס-לִינְסָטָ
לָעָרָ פָּלָעָנָן אַיְם פָּאַרְשָׁאָפָּוּ פָּלָ פְּרִיָּה.

בָּעָתָ אַיִינְגָעָר אָזָאָזָן וּוּאַנְדָּרְגָּוָגָעָן, אַיְן וּוּלְכָעָר אַידָּהָאָבָ אַוּיד אַנְטָיְיָלָ
גַּעֲנוּמָעָן, הָאָבוּן מִיר גַּעַפְּרִיט אָשָׁמוּסָ וּוּגַן דָעָר וּוּטְרָאָזְשָׁ-קָוָנָסָט. בָּעָר
הָאַרְאָזְוֵיז הָאָט גַּעַהַאָטָן, אָזְן דִי אַנְגָּנָיָמָעָ שְׁעָפָרָ פּוּן דִי דָּזְוִיקָע קָוָנָסָט
וּוּרָקָ, גַּעַמְאָלָטָע אָוֶף גָּלָאָזָן אַדָּעָר אַוְיְגָעָשְׁגִּיטָעָמָע פּוּן הָאָלָזָן, זַעֲגָעָן גַּעֲוָעָן

גרויסע מיסטער, וואָס טראָטען נישט אָפַּ דַּי גְּרוֹיסֶע שְׁעִפָּעֶר פָּוּן דַּעַר
רְגַעַם אָגָּשָׂעַפְּאָכָּבָע אֵין אִיטָּלְיוּעַ, פְּרָאנְקְרִיךְ אָדָעַ דִּיְתְּשָׁלָאָנָּה. הָאָרָאָוּז
פְּלָעַגְטַּ זָדַר אוּפְּרָעַגְנָן אָזָן זְוִידָלָעַן דַּי סָאנְאָצְיָעַ-פְּאָצְיָוִקְאָטָאָרָן, וּוּלְבָעַ
הָאָבָן אָונְגָּטָעָרְדְּרִיךְטַּ דַּי אָוקְרָאָנִישָׁע בְּאָפְּעָלְקָעָרָנוּג אָזָן פָּאָרְנִיבְּמָעַט דַּי
דָּאָזְקָע אָוּצָרוֹת פָּוּן דַּעַר פְּאָלְקָמָן-קוֹנָסָט.

איַן דַּי יְאָרָן 1939 — הָאָט בָּעַר הָאָרָאָוּז גְּנוּמָעַן אַלְעָבָן
הָאָפְּטָן אַגְּנְטִילְיָא אִינְגָּעָם גְּזַעַלְשָׁאָפְּטָלָעָן לְעָבָן פָּוּן מַעֲרָבָ=אָוקְרָאָנָּה. מִ'הָּאָט
אִים אַיְינְגָּעַלְאָדוֹן קִיּוֹן מַאֲסָקָוָעַ אָזָן קִיּוֹן, וּוּ עָר אֵין הָאָרְצִיךְ אָוּפְּגָּעָ
גְּנוּמָעַן גְּעוּוֹאָרָן. אִין יְעָגַעַר צִיְּתָה הָאָט עָר וִיד נָאָר מַעַר צָוְנָעָבָגָדָן צָו זִינְגָּעָ
הַיְּמִישָׁע גְּנוּנָטָן, צָו דַּעַר הַיְּמִישָׁר גְּאָטוֹר. עָר הָאָט גַּעַטְרוּמָט וּוּעָגָן
מַאְלָן, וּוּעָגָן אַרְוִוִּסְבָּרָעָנָגָן אִין זִינְגָּעָ בְּיַלְדָּרָדַי גַּעַפְּלָעָן אַיְבָּעָר דַּי בָּעָרָג,
דַּי זַאְפְּטִיקָע גַּרְגִּיקִית פָּוּן דַּי לְאָנְקָעָס אָזָן וּוּלְדָעָר. זִינְגָּעָ מַרְוִימָעָן זְעָנָעָן
עַרְשָׁטָע טָעַג וּוּעַן דַּי חִיטְלָעָרְסְּטִישָׁע תְּלִינִים הָאָבָן-פָּאָרְכָּאָטָם סְמָאָנִיסְלְאָזָן
דוֹרָךְ דַּי אָוקְרָאָנִישָׁע פָּאָשִׁיסְטָן.

אינגאצ'י הירשפאנג

אינגאצ'י הירשפאנג האט געהערט צו די קינסטלער, וועלכע האבן געוכט פאר זעיר שאפונג ניע קינסטלער דריש פָּרְמָעַן. ער איז געווען אַקָּלָרִיט, וואָס איז נישט ווֹיט אַזּוּעַך פונעם געאַימְפְּרָעָסְיָאנְזָם. ער האט אַבְּרָר מִיט דָּרְ הַילְּפָן פָּוּן דָּרְ דָּאַ זוקער פָּאָרָם נִישְׁתְּ גַּעֲקָפָנְט אַוְּסְדְּרִיךְן די אַיְנוֹמָאנְקִים פּוֹנְגָעָם לְעָבָן, מִיט ווּלְכָן סְהָאָבָן גַּעֲקָעָטָמְטָן די לְאָדוּשָׁעָר נָאָסָן. הירשפאנג אַיז אַיז זַיְן מַאַדרְנוּזָם נִישְׁתְּ נָאָר ווֹיט אַזּוּעַך פָּוּן דָּרְ רַעֲלִיְּסְטוּשָׁעָר קָוָגָסָט פָּוּן שְׁמוֹאָל הירשענְבָּרָגָן, אַדרְרָעָלְעָפְּאָלֶר פְּילִיכָּאָוָסָקָן, נָאָר אַפְּלִיכָּו פָּוּן זַיְנָעָמִיט צִיטְלָעָר, וַיְיַיְנָאָשָׁוּגְיָל, הענד בערטשנְיָסָקָי אַדרְרָעָר הַאָבָר, וּלְכָע האָבָן גַּעֲקָפָנְט אַיְנוֹדְרוּקְסְּפָּוֵל אַרְוִיסְבָּרְעָנְגָעָן די סְבִּיבָה, אַיז וּלְכָעָר זַיְן האָבָן גַּעֲלָעָטָם, בָּאָפְּשָׁז זַיְן נִישְׁתְּ גַּעֲוָעָן אַיבָּרִיךְ סִימְפְּאָטִישָׁ. הירשפאנג האט געהערט צו די מַאַלְעָר, וואָס האָבָן גַּעֲקָט פָּאָרְמָאנְט די פְּעִיקִיָּט זַיְדָן צו דָּעַגְרָוָנְטָעוּן צֻמָּע עַצְמָע פָּוּן דָּרְ מַעֲנְטְּשְׁלָעָכָר נִוְּיט, צו דָּעַם טְרוּמָס ווּעָגָן אַ בְּעָסְרָן מַאְרָגָן. ער אַיז פּוֹל גַּעֲוָעָן מִיט לְעָבָנְסְּ-לְוָסָט, האט לִיב גַּעֲהָאָט די נָאָטָר אָוּן די שִׁינְקִיָּט. אַיז זַיְן אַטְמָלְעִיָּה האט ער גַּעַשְׁאָפָן פרעַטְקָע שְׁטִילְ-לְעָבָנָס פָּוּן בְּלָוּמָעָן אָוּן פָּאָרְשְׁוָרְעָנָעָן אַנְדְּרָעָר קָעָנָגָן שְׁטָאָגָן. ער האט אוֹר גַּעַמְּאָלָט אַקְטָן. הירשפאנג אַיז גַּעֲוָעָן אַ קִינְסָט דָּרְ הַוִּיפְּטָמְאָט מִיט אַזְוִוְּנָגָן, וּלְכָע האט גַּעַמְּאָלָט אַ שְׁטָאָרָטָן אַיְנְדוּרָקָט. די קָאָמְפְּאָזִיצְיָעָם, וּלְכָע ער האט דָּאָרָט גַּעֲוָיְזָן, האָבָן פָּאָרָה מִאנְטָמָאָט סְוּבְּטָעָלְן קָאָלָרִיט, אַז אַיְדְּעָלָעָט מִאנְאָצְיָעָן אַז גַּטְמָע צִיבָּעָה.

בִּילְדָּשָׁר, גַּעֲוָעָן בְּלוּוּיָּן אַז אַפְּשָׁיוֹן אַזְוִוְּנָגָן גַּעֲוָעָם גַּרְוָסְטָאָטִישָׁן טּוֹמָל. שַׂוְּן אַיז יָאָר 1924 האט אַיְנוֹגָצִי הירשפאנג זַיְדָן פָּאָרְגָּעַשְׁטָמְעָלָט אַיז דָּרְ הַוִּיפְּטָמְאָט מִיט אַז אַוְּסְמְטָעַלְוָגָן, וּלְכָע האט גַּעַמְּאָלָט אַ שְׁטָאָרָטָן אַיְנְדוּרָקָט. די קָאָמְפְּאָזִיצְיָעָם, וּלְכָע ער האט דָּאָרָט גַּעֲוָיְזָן, האָבָן פָּאָרָה מִאנְטָמָאָט סְוּבְּטָעָלְן קָאָלָרִיט, אַז אַיְדְּעָלָעָט מִאנְאָצְיָעָן אַז גַּטְמָע צִיבָּעָה.

(אומט אפרטראט)

אונגאנזוי הירשפונגע

נונג. אַזְעַלְכָע וְעַגְעַן מַאֲקָע גַּעֲוַעַן דִּי גַּרְוָנְטִיקָע אַיְינְגְשָׁאָפְּטָן פָּוּן זַיְן קָוָנְסָטָן.
 אַיְן יְעַנְעַם פָּעָרְיאָד הַאָט זַיְד הַיְּרָשָׁפָּאָגָן אָוּמְגָעְקָעָרָט פָּוּן פָּאָרְיוֹן קִיְּזָן
 לְאָדוֹשׁ. שְׁפָעַטָּעָר הַאָט עַר אַוְּף פָּאָרְשִׂידָעָגָן אַוְּיְמָשְׁתָּעָלָגָנָגָן גַּעֲוַיְזָן אַיְינָ-
 צְלָנָגָן אַרְבָּעָטָן זַיְנָע. אַיְן יָאָר 1939 הַאָט עַר צְוָאָמָעָן מִיטָּסָמוּעָל פִּינָּ-
 קָעַלְשָׁטִיְּגָעָן אַוְּיְסָגָעְשָׁטָעָלָט זַיְנָע אַרְבָּעָטָן אַיְן לְאָקָאָל פָּוּן דָּעָר יִדְיָוָשָׁר
 גַּעֲזָעַלְשָׁאָפָט צַו פָּאָרְשָׁפְּרִיטָן קוֹנָסָטָן. דָּאָרָט הַאָט עַר צְוָנוּפָגָעְזָאָמָלָט
 אַיְבָּעָר 50 בַּיְּלָדָעָר זַיְנָע. דָּאָס זַעַנָּעָן גַּעֲוַעַן פִּיְּזָאָזָן פָּוּן קוּזָמָיר, קָרָאָמָ-
 טָשָׁעָנָקָא, זְאָקָאָפָּאָגָן אָוּן אַנְדָּרָעָר גַּאָטָוָר-וַיְוָגָנְקָלָעָן. סְחָאָבָן זַיְד דָּאָרָט
 אַוְּיד גַּעֲפָגָעָן אַרְבָּעָטָן, וְאָסָהָבָן פָּאָרְגָּעְשָׁטָעָלָט צִינְיָינָר, פְּרוּיְעָזְקָעָפָ,
 שְׁפָדָעָן פָּוּן יְיָגָעָ מַעְנָעָר. אַלְאָ, וְאָסָהָבָן הַאָט זַיְד גַּעֲפָגָעָן אַוְּיפָ יְעַנְעָר
 אַוְּיְמָשְׁתָּעָלָגָן, הַאָט בָּאוּזָן, אָז דָּעָר קִינְסְטָלָעָר הַאָט גַּעֲזָעָן דָּעָם אָרוּם אַיְן
 הָעָלָע, לְיִכְתּוּקָע פָּאָרְבָּן, אָז עַר הַאָט זַיְד גַּעֲפָגָעָן אַיְינְגְשָׁאָפָט אַיְן זַיְד דִּי מַעְכָּ-
 טָקִיְּתָן פָּוּן דָּעָר נַاطָּמָר אָוּן אָז עַר הַאָט זַיְד גַּעֲשָׁטָעָלָט פָּאָר אָצֵיל צַו
 זַיְוַיְזָן שְׁמִימָוָגָעָן פָּוּן פְּרִירָד אָוּן פָּאָרְגָּעָנָגָן. חַיְּרָשָׁפָּאָמָגָעָן הַאָט מַעַן גַּעַרְ-
 אַיְינְגָּעָלָאָזָן אַנְטִיְּלָ צַו נַעֲמָעָן אָיְן דִּי אַוְּיְסָגָעְשָׁטָעָלָגָנָגָן פָּגָעָם, „אַיְפָם“. דָּעָר
 זְשָׁוָהָגָל „שְׁטוּקָי פִּיעָגָנָע“ הַאָט עַטְלָעָכָע מַאֲלָ רַעֲפָרָאָדוּצִירָט זַיְנָע בַּיְּלָ-
 דָּעָר. אַיְן יָאָר 1928 הַאָט דָּעָר לְאָדוֹשָׁר מַאֲגִיסְטָרָאָט אַפְּגָעָקוּפָט אַיְינָס
 פָּוּן זַיְנָע „שְׁטִילְ-לְעָבָנָס“ פָּאָרָו שְׁמָטָאָמִישָׁן מוֹזָעָם א. ג. פָּוּן י. אָוּן ק. בָּאָרָ-
 טָשָׁעוּוֹטָש. צָוּמָאָלָהָגָן זַיְד בָּאוּזָן הַיְּרָשָׁפָּאָגָן בַּיְּלָדָעָר אַוְּיפָ
 דָּעָר יוּבְּלוּיְיָ-אַוְּיְסָגָעְשָׁטָעָלָגָן פָּוּן דִּי יִדְיָשָׁר קִינְסְטָלָעָר-פָּלָאָסְטִיקָעָר אַיְן וְאָרָ-
 שְׁעָוָה דָּעָר דְּלָגָג 26.
 פָּוּן סְעַטָּעַמְבָּעָר 1939 אַיְן פָּוּן הַיְּרָשָׁפָּאָגָן פָּאָרְשָׁוּוֹנוֹרָן יְעַדָּעָר
 שְׁפָוָרָן.

אדם הערשאפט

אדם הערשאפט אין געביין געווארן אין ווארשע אין יאָר 1886. דאַ האָט ער גענדייכט די מיטלשלוֹן אינעם באָרכֿיך ווענן דער מעטיקיינט פון דער וואָרטשעוווער קונסְטֶנטְשּׁוֹל פָאַרְן חֵדֶש מַעֲרִיא 1904 פָּנוּוֹרִט ער אונטערן נאָמען אַברָּם. אין דער שול האָט הערשאפט אַרְויַסְגּוֹזִין גַּרְוִיסְפּֿעַקְיִיטִין אָן אַדְּאנָק דעם האָט ער בָּאַ קומען אַסְטְּפָעָדְיעַ צוֹ שְׁמָדוֹרִין אין אוֹיסְלָאָנדָה. אָומְקָעָרְנִיך זִיד אַהֲיִם, אין ער אַרְיִינְגְּנָעָטְרָאָטָן אין דער אַרְגָּנָאַזְעַטְיָעָט פָּוּן דער לַבְּעָרָאַלְעָר יונְגַּנְּשַׁת „סְפֻוְנוֹיָאָה“ אָן אין די יָאָרָן 1907—1907 האָט ער שוֹן גַּעהְעָרָט צוֹ דער פָּאוֹזָאַלְטוֹנָגָן פָּוּן דער גַּעַזְעַלְעָטָה שָׁאָפְטָה. די גַּרְגָּנִימְעָטָה מַעֲטִיקִית הַעֲרָשָׁאָפְטָה האָט זִיד בָּאַגְּרָעָנְעָצָט צַו גַּרְאָצְפּֿיָּה, אין וְעַלְכָּעֶר דער קַינְסְטָלְעָר האָט דָּרְגָּרִיךְ אַהֲיִין נְיוֹאָה. הַעֲרָה שָׁאָפְטָה אָן גַּעַוּעַן אַלְרִיךְעָר אָן הַאָט גַּעַשְׁאָפָן שְׁתִּימְוָנְסְפּוֹלָעָ אַקְוּאָפָּאָטָן. טַיְלָמָּאָל פְּלָעָגָט ער אוֹיד אַוְיסְפִּירָן הַאַלְצָשְׁנוֹתָן. ער האָט אוֹיד גַּעַמְאָלָטָה. ער האָט זִיד אַגְּטָעָרְעָסְמִירָט מִיטָּ פָּאַרְשִׁידְעָנָעָ מַאְטִיוֹזָן, וְעַלְכָּעֶר עַר האָט שְׁבָעָטָעָר אַרְויַסְגּוֹבָרָאָכָט אָן זִינְעָ גַּרְאָפִישָׁע אַרְבָּעָטָן. די אָרָן גַּעַוְמָנָס גַּעַוְעָן אִימְפְּרָעָטָעָם פָּוּן מַאְמָעָנְטָאָלָע אַיְינְדְּרוֹקָן. די אָרָן בָּעָטָן זִינְעָ גַּעַנְעָ אָזְוִי וְוִי בָּאַחֲוִיכְט מִיטָּ אַגְּפָעָלָפָעָ אַדְּעָר

אומעט אפלו דעלט, וווען דער מאטיוו איז אָהיישערער. הערשאפט זאַט
מייסנעם געשאָפּו קליינע אֶבער זיער זאָרגעטלטיק באָאָרכּעטּוּ נאַטּוֹרְ
בִּיהּדֻר, פְּאַרְטְּרָעַטְן אֵדָע שְׁטוֹדוֹתּוֹן. ס'אַיְן אַינְטְּרָעְסַאֲגַטּ, אַז אַזְּן דִּי
אָרְבָּעַטּוֹן זיינע האָט עַר זָעַלְצָן וווען אַרוּסְגָּעֶברְאַקְטּוֹן דַעַם גַעְזַעְלְשַׁאָפְּצַלְעַבְּעַן
מִאְמְעַטּ, נִישְׁטַמַּךְ קוֹנְדִּיקְטּוֹתּוֹת, וּוֹאָסְמַגְּרַאְכְּדָס אַיְן זיינע צַיְמָנוֹן האָבָּן זַיְדָר
בָּוּלְטּ אַרוּסְגָּעְרוֹקְטּ אַזְּנַאֲרָקְפָּטְדִי גַעְזַעְלְשַׁאָפְּטַלְעַבְּעַן אַנְטּוֹ-
נָאָנוֹזְמוֹעַן. אַלְזַי וּוֹאָסְמַגְּרַאְכְּפָּטּ האָט גַעְזַעְפּוֹן אַיְן גַעְזַעְעַזְמָעַן דָוְגַעַן דָוְגַעַן
אָלְיכַטְעַר אַנְגַעַנְמָעַר אַטְמָמָסְפַּרְעָ, פָוָקְהַטְוַיְדָס לְעַבְּן; וּוֹאָסְמַגְּרַאְכְּדָס
אַרוּמָאָגְרָיְנְגְלָטּ, וּוֹאֲלְטַט גַעְזָעַן אָשְׁנַע אִידְיוֹלַע. דַעַם דְעַרְקַלְעַרְטּ זַיְדָר
מֵיטַ, וּוֹאָסְמַגְּרַאְכְּפָּטּ אַיְן גַעְזַעְעַזְמָעַן אָלְיכַטְעַר אַזְּמַאנְטְּקוּרָה. עַר האָט גַעְזַעְעַזְמָעַן אַזְּנַעַטְמָעַן
גְּרַזְיוֹזַט אִיבְעַר אִיטְאַלְיָע, פְּרָאָנְקְרִיָּה, עַסְטְּרִיָּה, דְּיַיְתְּשָׁלְאַנד אַזְּנַעַטְמָעַן
אִירְאָפְּעִישָׁע לְעַנְדָעַר אַזְּנַעַטְמָעַן פָוַן דְאָרְטַט עַפְּקְמַפְּלָעָ, פִּינְגַע
אַקוּוֹאָפְּאָרְטָן, וּוֹאָסְמַגְּרַאְכְּדָס הַאָבָּן אַוְיְסָגְגָּעַרְקָטְדִי אַיִינְドָרְקָן אַזְּנַעַטְמָעַן אַיִבְעַרְלְעַבְּגַנְגַע
פּוֹגָעַמְקָטְלָעָר. פְּאַרְשָׁטִיָּת זַיְדָר, אַזְּזַעְלְכָעָ אַגְּגְנָעַמָּע אַיְמְפְּרַעְסָים וּוַיַּ-
צַ. ב., אָ פּוּוֹרְיָוּשָׁע וּוּרְטַשְּׁאָפָּטּ אַזְּנַעַטְמָעַן סִיצְּלִיָּעָ באַדְעַקְתְּ מִיטַ שְׁנִיָּיָיְךְ קְאַגְעָן,
וּוֹאָסְמַגְּרַאְכְּפָּטּ אַנְטִצְיוֹן דַעַם צְוּשְׁוּעָרְצָוִילְבָּ דָעַר פִּינְגִיָּטָ פּוֹגָעַם אַיְסָדוֹרָקָן
אֲלַדְרָעַר פּוֹכִיָּטָ, אֶבעָרְסָפְּלָטְמָטְדָא עַפְּעַסְמָן וּוּזְעַטְלְעָכָם. מַירָן בַּאָמְרָקְעָן
ニישט, צומ ביישפֿיגָן, אַזְּפָרְטָרְיָה, דִי אַרְעַמְעָ אַיְנוֹזָוֹנְגָעָר פָוַן דָעַר מְאַלְעַרְישָׁעַר
וּוּרְטַשְּׁאָפָּטּ זַאַל דָעַר דְאַזְּוִיקָעָר פְּלֹאָזִימִידְקָעָר, נִישְׁטַפְּאָרְטָרְזָעָן גַעְנַעַר שְׁנִיָּיְךְ
שָׁפַן אַזְּאָדוֹיְלָעָ. הערשאָפָט האָט לְזַבָּעַהָאָט צָו שָׁאָפְּוּן בַּלְּדָעַר פָוַן קְלִיָּה
נע קְלֹוֹסְטְּרַלְעָדָר, פְּאַרְטְּאַכְּמָעָ היְזָלְעָד בַּיִּים וּוֹאָסְעָר, שִׁינְגַע בַּיִּמְעוֹדְגָּרְפָעָן
אַזְּנַעַטְמָעַבְּכָעָ מְאַטְיַוֹן. באַזְּוּנְדִּיקָעָלָאָלָע וּזְיַגְעַלְעָדְפָוָן, לאַנדָה האָט עַרְגְּגָעַץְיַבְּנָהָן
גַעַטְמָוְרְ-בַּיְלְדָעַר פָוַן דִי קְאָרְפְּאַטְמָן-בְּגָרָגָן, פָוַן דִי בְּרַעֲנוֹן פָוַן בַּאַלְמִיךְיָה,
וּוּלְדָעַר, טִיבָנוֹן אַזְּנַעַטְמָוְרְן. אַזְּנַעַטְמָוְרְן יָאָר 1927 האָט עַר, אוֹיפָה דָעַר באַשְׁטְמָעָלָונָג
פָוַן דָעַר רַעַגְרוֹנוֹגְקְאַנְצָעַלְאָרִיָּע, אַוְיְסָגְפִּירָטְטָ אָפְּאָרְטַטָ-מְתָעֲנָקִיקָן. פָוַן צַיִיט צָו
צַיִיט האָט עַר אַזְּנַעַטְמָוְרְן פְּאַרְשִׁידְעָנָע פְּלוֹיְשָׁע צַיִיטְשְׁרִיפָטְן פְּאַרְעַפְּגַטְלְעַכְטָזָזְיָעָר
קְלִיָּגָע פְּעַלְיָעְטְּאָגָעָן. דַעַם זָעַנְעָן גַעְזַעְעַזְמָעַן אַזְּוַיְוִי וּוְיַדְרָעַגְעַזְמָגַגְעַן צָו זַיְנָעָן
פְּלָאָסְטִישָׁע אָרְבָּעַטְן. זַיְהַאָבָּן אַינְטְּחָלְטָן דִי גַעְדָּאָנְקָעָן אַזְּנַעַטְמָוְרְן שְׁטִוְמָוְרְן
פּוֹגָעַם אַיְוֹטָאָר. הערשאָפָט האָט אוֹירָ פְּאַרְעַפְּגַטְלְעַכְטָזָזְיָעָר אָרְבָּעַטְן,
אָדָעְצִיְילָונָגְאָ. ג. „דרָעַר זָוַן פָוַן אָפְּאַלְאָךְ“.
ס'אַיְן כַּאַרְאָקְטָעְרִיסְטִישָׁ, אַזְּהָרָט נֶאָר דָעַר טְרִישְׁטָעָר וּוּלְלָטָ-מְלָחָמה
הַאָט דַעַם הערשאָפָט גַעְזַעְפּוֹן אָנוֹזְעַרְן צַיְקָל פָוַן גַרְאַפְּוַיְשָׁע אָרְבָּעַטְן
אָגְטָעַרְן גַעְמָוֹן „אַלְטַ-בְּּעַרְלַיְנָן“. דַעַם דְאַזְּוִיקָעָוָרְקָן, וּוֹאָסְמַגְּרַאְכְּלָט אִיבְעַר

20 גראפיקעס, איז זיינער שטימונגנסטול, זיינער הארכאניש און מעלאדייש. דאס איז איינגע פון די אינטערטאנטסטע גראפיש ארכטען איבער דער גשיכטע פון בערליין. דער דאזוקער ציקל איז איינגעשלאָסן געווארן איז די זאמלונגנען פון „טערקיזן מוזעם“ איז בערליין.

אדאם הערשאָפטס ארכטען האָבוֹן אַרוויסגערטוֹן אָן אַפְּקָלָאנְג נישט נאָר איז לאָנֶר, נאָר אוּיד איז אוּסְלָאנֶר. שווין אִין יָאָר 1917 מרעטען מיר הערשאָפטס בילדער איז דער וואָרְשָׁוּועָר וְאַכְּבָּנָּתָא, אִין די שְׁפָעַטְעָרְדִּיקָּעָה יָאָרָן אַרְדָּנָּת אִין די יְדִישָׁ גְּזֻעָּלְשָׁאָפָּט צָו פָּאַרְשְׁפָּרִיטִין קָנוּסָּט אָן אוּסְמָּה שְׁמַעְלָונְג פון זיינגע אַרבעטען. די עֲרַשְׁטָעָן גְּזֻעָּלְשָׁאָפָּט צָו אַדָּם הערשאָפטס בוילדר איז פָּאַרְגָּעְקָוּטָן אִין וְאַרְשָׁע אִין יָאָר 1924.

אוּפְּ דער אַלְגָּעְמִינְגָּעָר אַוְיסְמָטְעָלְונְג אִין פְּיוֹזָן אִין יָאָר 1929 הָאָט הערשאָפט אַגְּטִיְּלָגְּעָנוּמָן אַינְגָּם קָרְיִוִּין פון פּוֹיְלִישָׁן גְּרָאַפִּיקָּעָר-פָּאָרִיָּן. אוּפְּ דער דאַזְוּקָעָר אַוְיסְמָטְעָלְונְג הָאָט מֵעַן גְּעוּזָן 10 אַרבעטען הערשאָפטס. דָּאָרָת זָעָנָעָן גְּעוּזָן מְאַטְיָוָן פון פְּרָאַנְקְרִיָּר, פּוֹיְלִין — סִיּ פִּיזְיָוָשָׁן, סִיּ מְעַמְּשָׁן=טִיפְּן.

וַיִּמְרֵא הָאָבָּן שְׁווִין דָּרְמָאָגָּט, הָאָט אַדָּם הערשאָפט גַּעַהְעָרָת צָו דָּרָעָצָאָט לְרִיכָּבָר דְּעַמְּלָט נְרוּפָע פְּלָאַסְטִיקָעָר, וּוּלְכָעָה הָאָבָּן גַּעַהְעָלָטָן, אָן אַסְמָּה צִיאָלְעָא איינְגָּשְׁטָעְלָונְג פְּנוּגָּם קִינְסְטָלְעָר אִין שְׁעַדְלָעָר פָּאָר זִיּוֹן שָׁאָפָּגָגָן, וּוּיְלָן דָּאָס זָאָל כְּלוּמְרִישָׁט אַרְאַפְּנִידְעָרִיקָּן דָּעַם קִינְסְטָלְעָרִישָׁן נְיוֹזָק. לוּזָת זִיּוֹן הָאָט מֵעַן בָּאַדְאָרָפָט אַוְיסְמִידָּז דָּאָס בָּאַחְאָנְדָלְעָן אַזְוּלְכָעָן, נִישְׁטָמְעָטְשָׁעָה טָעָמָעָם. פּוֹנְדָעְסְטָוּעָגָן בָּאוּזִוְּת דָּעָר צִיקָּל, „אַלְמָתָ=בָּעָרְלִיָּן“ — מְעַנְלָעָר אַפְּלִיוֹ קָעָן זִיּוֹן, פְּנוּגָּם קִינְסְטָלְעָר — דָעַם פּוֹיְלָנְגָס=פְּרָאָצָעָם פָּוֹן דָעַם אַפְּטִיטָלִיסְטִישָׁן סִיסְטָמָעָם אִין דִּיְּטָשְׁלָאָגָּה. מְוִרְזָעָן דָּאָ וַיִּ אַוּפְּ דִּי בָּעָרִיפְעָרִים פְּנוּגָּם גְּרוּסְמָטָאָטִישָׁן בערליין, שְׁטִיקָת זִיר אִין קְלִינְגָעָן עֲנָגָעָן גַּוְשְׁטָה הָנוּגְנִישָׁע הַיּוֹזְלָעָר דָעָר בערליינָר פְּרָאַלְעָטָאָרִיאָט, וּוּלְכָבָר אִין גַּעַזְוָונְגָעָן אַינְגָּם XX יָאָרְהָוָנְדָעָרָט צָיְלָעָן אַזְוֹי וַיִּ אַיְזָנְלָעָטָר. דָרְבָּי מֵעַן מֵעַן בָּאַמְּרִיקָן, אָן „אַלְמָתָ=בָּעָרְלִיָּן“ דָאָס אִין נִישְׁטָקִין אַלְמָתָרָט טִימְלָעָכָע טִילָּן פָּוֹן דָעָר הוּוּבְּמָשְׁאָט וַיִּ אַזְבָּנָאָט — נָאָר דָאָס זָעָנָעָן אַיבָּעָרְבִּילְיָעָנִישָׁן פָּוֹן הָעַמְלָעָכָע, אַפְּגָנְרִיבָּעָנָע, הָאַלְבָּרְפָּוּלָטָע גְּבָרִידָעָם, אִין וּוּלְכָעָה סְהָאָט גְּעוּזָוָנָט די אַרְעָמִיקִית, וַיִּזְכְּרָה אִין עַקְסְפָּלָאָטָרָט גְּעוּזָוָרָן דָוָרָךְ די פְּרִיסְיָשָׁע יְזָנְקָרָם.

הָעַרְשָׁאָפָט הָאָט אוּרְגָּעָן גַּעַשְׁאָפָן מְאַטְיָוָן פָּוֹן אַלְמָתָפְּוִיְּשָׁע שְׁמָעָט אָוָן שְׁמַעְלָעָר, וַיִּזְכְּרָה אַוּפְּ וּוּרְקָן אַוּפְּ אַדְנָקָעָנְדִיקָן צְוּשָׁוּעָר נִיכָּר דָעְרָדִיקִינְדִּיקָן,

ויל זי געבן א בילד פון די באידיגונגגען, אין וועלכע עם זענען געזונגגען
געוווען צו לעבן אונדזער עטלערן און אוּרעלטערן.

אין איז צוֹשְׁטָאנַדְן האָט דער ערשותער סעפֿטְעַמְבָּעַר 1939 געטראָפָן
הערשאָפָטן אין וואָרשאָפָן. עמנואָל רינגעַלְבָּלְום ניט אַיבָּעָר אין זיינע גָּאַטְיִיצָן
פָּוּן וואָרשאָעוֹר גַּעֲטָאָ אָונְטָעָר דער דָּאַטָּע 21—23 פֿעְבָּרוֹאָר 1940 זַיִת 19
פָּאָלְגְּנְדִּיקְסָן: „דָּעַם מְאֻלָּעָר אַדְּרָאָם הַעֲרֵשְׁאָפָטָן אַמְּלָעָיָה אַיִּז בְּשַׁעַת דָּעַר
מְלָחָמָה פֶּאָרְכְּרָעָנְטָן גַּעֲוָאָרָן, זַעֲלָמָעָן אַקְוּאָרָעָלְן פֶּאָרְלוֹוִוָּן גַּעֲנָגָנָעָן.“
רַיְנְגַּעַלְבָּלְום האָט וואָרשְׁיַינְגָּר גַּעֲלָבָט גַּעֲמִינְטָן דְּרָעְמִיט די צָאָלְרִיכְבָּעָן גְּרָאָפִישָׁע
זַעֲמָלָגָעָן פָּוּן הַעֲרֵשְׁאָפָטָן, וְאָסָּה האָבָּן זַיִּד גַּעֲפָגָעָן אַיִּז זַיִּן אַמְּלָעָיָה. מִיר
זַיִּיסָּן גַּוְשָׁת ווּ הַעֲרֵשְׁאָפָט האָט גַּעֲלָבָט אַיְגָעָם וואָרשְׁאָעוֹר גַּעֲטָאָ. אָז עָר
הַאָט דְּאָרָט גַּעֲלָבָט, דְּרָעְמָאָנט אוּרְדָּאָס טְרוֹקָאָו אַיִּז זַיִּין בָּוּד, „חוּרְבָּן
וְאָרְשָׁעָ“. פָּוּן וואָרשְׁאָפָט האָט מעַן הַעֲרֵשְׁאָפָטָן אַרוֹסְגַּעַפִּירְט צְזָזָאמָעָן מִיט
זַיִּין פָּרוּי אָוּן מְאֻבָּטָעָר קִיּוֹן טְרָעְבְּלִינְקָעָ, וּזְיִי זַעֲנָעָן אָוּמָגְעָקָמָעָן.

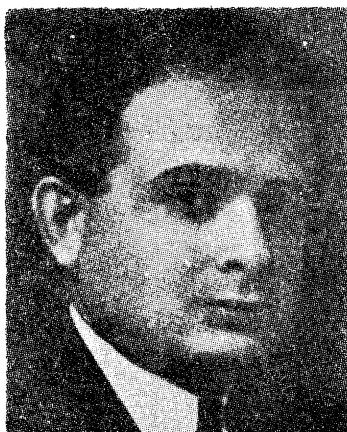
אַדְּרָאָם הַעֲרֵשְׁאָפָטָן שָׁאָפָונְגָּה דָּאָרְפָּה מעַן אַפְּשָׁאָצָן אַיִּז עַטְלָעָכָע הַוְּנָדָרָעָט
פָּאָזִיצָעָם. סָאִיז שְׁוֹעָר אַרְמוֹצָעָמָעָן דָּעַם גָּאנְצָן פֶּאָרְגָּנָעָם פָּוּן זַיִּין שָׁאָפָונְגָּה,
אַיבָּעָרְהַיְוִיפָּט ווּזְיִינָן אַיִּילְבְּיַלְדָּעָר אָוּן אַקְוּאָרָעָלְן זַעֲנָעָן גַּעֲוָאָן אַרְגְּוִינְגָּאָן
אוּן בָּלוּזָן אַ קלְיִינְגָּר טַיְל אַיִּז אַיבָּעָרְגַּעְלִיבָּן בַּיִּפְרִוּוֹאָטָעָ פְּעַרְזָאָגָעָן. אַיִּז
די זַעֲמָלָגָעָן פָּוּן דָּרְ רַיְכְּבָּעָשְׁטִין האָבָּן זַיִּד, לוּוּטָן קַאְטָאָלָאָגָן, גַּעֲפָגָעָן 61
פָּאָזִיצָעָם פָּוּן הַעֲרֵשְׁאָפָטָן. די רְשִׁימָה פָּוּן דָּעַם קִינְסְטְּלָעָרָם אַרְבָּעָטָן פָּוּן דָּי
איַסְטְּמָטְעַלְגָּגָעָן אַיִּז סָאָלְאָן פָּוּן גַּאֲרְלִינְסְטִין אָוּן בְּתוּ�ם אַיְסְטִימְטוֹת אוּ פְּרָאָסָן
פָּאָגְּרוֹן קוֹנְסָטָבָאָזִיְּזָט, וּוּ רְיִיךְ עַס אַיִּז גַּעֲוָהָן הַעֲרֵשְׁאָפָטָן שָׁאָפָונְגָּה. רְעָזָוָה
מִרְנָדִיק זַיִּינָן שְׁעַפְעָרְשָׁע דְּרָעְגְּרִיכְבָּעָגָעָן, קָאָן מַעַן זַאָן, אָז אַסְרָ פָּוּן
זַיִּינָן גְּרָאָפִישָׁע אַרְבָּעָטָן ווּלְזָן בָּלְיִיכְן זַיִּד אַיְגָעָם אַוְצָרָ פָּוּן
דָּעַר פּוּלִישָׁעָ קוֹנְסָטָן.

וילאדייסלאו ווינטראוב

וילאדייסלאו ווינטראוב איז גע-
בוירן געווארן דעם 18-טן פערוואָר
1891 איזן לויוּוַיטש. זײַן פֿאָטער האָט
געהַיִסְקָן בֵּיל, די מוטער פרַאנַיעַ, פּוֹן
דער היָם ווַלְאָדָאוּר.

איַן אָנְהִיב האָט דער יונגעֶר ווַיְינַ-
טרַוב גַּעֲלַעַנט אַין חַדָּה, שַׁפְעַטַּעַר
איַן עָר גַּעַוּעַן אֲשִׁילַעַר פּוֹן דער גַּיְמַ-
נאָזְיַע. נַאֲכָן פַּאָרַעַנְדִּיקָן די מִיטָּלְשָׁוֹל
הָאָט עָר שַׁטְוִידַרְת אַין דער ווֹאָרְשָׁעַ-
וּוְרַ קָוָסְטָשָׁוֹל. אַדְאַנְקָן דער אַונְ-
טַעַרְשְׁטִיכְזָוָגָן פּוֹן דעם דַעַלְמַטִּיקָן
בָּאָרוֹצָעַר פּוֹן דער זַאֲכַעַנְטָא, יוֹלוֹשָׁ
הָעַרְמָאָן, האָט ווַיְינַטְרַוב בַּאַקְוּמָן אֲשִׁיפְעַנְדַּע צַו שְׁטוּרְדוֹן אַין פַּרְאָנָ-
רִיךְ. אַין אָנְהִיב אַין אִים אַין פַּאָרַיְן גַּעַוּעַן שַׁוְעַר אַין כְּדִי זִיד צַו קָאנְגָּ-
אוּסְחָאַלְטָן, אַין עָר גַּעַצְוָנוּגָנָעַן גַּעַוּעַן זִיד צַו גַּעַמְעָן צַו פַּאָרַשְׂיַדְעָן הָאַנְטָ-
וּוּרְקָעְרִישָׁע בַּאַשְׁעַפְטְּקוֹגְגָעָן.

איַן פַּאָרַיְן האָט עָר זִיד בַּאַקְעַנְטָמִיט דעם גְּרוּיסָן רַוְסִישָׁן מַעַטְמַעַרְ
דַעַקְאַרְאַטְמָאָר לְעָאָן בַּאַקְסָט (1868—1925), (דער אַיְינַגְטַלְעַכָּר נַאֲמָעָן פּוֹן
בַּאַקְסָטָן אַין גַּעַוּעַן רַאֲזַעַנְבָּעָרָן, אַוְן גַּעַשְׁטָאמַט האָט עָר פּוֹן גַּרְאַדְנָעָן).
די דְּאַזְיַקָּע בַּאַקְאַגְּנַטְשָׁאָפְט האָט דַעַצְיַדְרָת וּוֹעֲגָן דער ווַיְיַטְעַרְדִּיקָר
רַיְכָטָונָג אַין ווַיְינַטְרַובָּס שַׁאַפְוָנָג. עָר האָט אַדְאַנְקָן דעם דְּאַזְיַקָּן גְּרוּיסָן מִיסְ-
מָעָר פּוֹן דער דַעַקְאַרְאַטְיוּוּר קָוָסְטָ, וּוֹאָם אַין עַגְגָּ פַּאָרְבָּוֹגָן אַין קָאָרְדִּינְרָת
מִיטָּ דער פַּלְאַסְטִישָׁעָר קָוָסְטָ, מִיטָּ דער פַּאָרְבָּוֹגָן אַין קָאָרְדִּינְרָת.

וועינטראוב האט גענלויבט, או נאכן אומקערן זיך קיין פוילן וועט ער
קאנען זיך פארגעמען מיט מאָלן דעකאָראצ'יעס פֿאָרָן יידישן טעאמער. אין
דער צויזנצעיט אויז אויסגעבראָכַן די ערשות וועלט-מלחמה. די דּאָזְיקַע
געשענוייש האט צוישט געמאכט ווינטראובס בלענער. ער אין אַריינגע-
טראָטַן אלָס פֿרִיּוֹוְילִיקָעֶר אִיגָּעָם פֿוֹוִישָׁן לְעָגִיאָן, וואָס האט זיך פֿאָרָמִירֶט
אוין פֿראָנְקְרִיְידַר אָוּן וועלכער האט געקעט אָוּפָן מְעָרְבָּ-פֿרְאָנְטַּקְעָן דער
דייטשער ארמיי. 4. יָאָר צִיּּוֹת האט דער קִינְסְטָלָעֶר גַּעֲקֻעַט אָוּפָן פֿרְאָנְטַּקְעָן,
ווע ער האט אויף טרייט אָוּנְשִׂוּזְעָמָן זיך צוֹגְוִוְנְגָעָטָאָפָּן מיט אָוּן פֿיוּז
פֿוֹן דער צִיּּוֹיְלָעֶר בְּאַפְּגָעָלְקָרְוָגָן. נאָכָן פֿאָרָעְנְדִּיקָן זיך פֿוֹן דער מלְחָמָה, אויז
האָט ער נִישְׁתְּגַעַת גַּעֲקָנָט שָׁאָפָּן. נאָכָן פֿאָרָעְנְדִּיקָן זיך פֿוֹן
וועינטראוב אויף אַנְוִוִּיסְעָר צִיּּוֹת אַרוֹיְגָעָפָּאָרָן אָין דער שְׁוֹוִיְזָ אָוּן פֿוֹן
דָּאָרטַה האָט ער זיך אָוּמְגַעְקָרָעָט קֵיָן פֿוֹן לְאָנְדָּאָן אַ צְוִוְיְטָעָר מְאָלָעָר, וועלכער
האָט זיך אָוּמְגַעְקָרָעָט קֵיָן פֿוֹן זוּרְמָעָן דער דּאָרְטָאָטְיוּוּרָעָר קָוָנָטָמָן. דָּאָס אָוּן
געווּן מִשְׁחָ אַפְּעָלְבָּוִים. די דּאָזְיקַע צְוַיִּי קִינְסְטָלָעֶר האָבָּן שְׁבָעָטָעָר גַּעֲפִירָט
צּוֹוְשִׁין זיך אָוּן וְאָרְשָׁע אַ קִּינְסְטָלָעֶרְיִישָׁן פֿאָרָמִירֶט.

וועינטראוב אויז געווּן אַ פֿאָנְטָאָסָט, אָן עַקְסְפְּרָעָסִיְאָגְנִיסָט מיט מִיסְטִישָׁע
שְׁטִימְנוּגָעָן, אָין דער צִיּּוֹת, ווען אַפְּעָלְבָּוִים אָוּן גַּעַוְוָן זְאַכְלָעָר, נְאַטְוָרְלָעָר
אוֹן האָט קְלָאָרָעָר אַרוֹיְגָעָפָּאָרָן די מִטְּפִישְׁקִיִּיט פֿוֹן יִדְיָוָן פֿאָלְקָלָאָר.
וועינטראוב האָט גַּעהָרָט צוֹ דער קִינְסְטָלָעֶרְיִישָׁר גַּוְעָפָע, וואָס האָט
אַרוֹיְגְּנָעָבָן דָּעַם פּוֹטוֹרִיסְטִישָׁ-לְיִטְעָרָאָרִישָׁ-קִינְסְטָלָעֶרְיִישָׁן זְוָרָגָאָל, “די
כְּאַלְיאָסְטָרָע” אָין שְׁבָעָטָעָר דָּעַם זְוָרָגָאָל, “דּאָרָעָלְכָאָטָרָס” (דּאָרָעָטָר
האָט זיך גַּעַבְגָּ�ן אַינְעָם אַלְטָעְרִוְמְלָעָבָן חָווָן אויף דְּלָגָע) (26).

וועינטראוב האָט אויסגעפֿוּרְט די פֿרְאָיְקָעְטַּן פֿוֹן די הִילָּעָם פֿוֹגָעָם זְוָרָגָאָל
“די כְּאַלְיאָסְטָרָע”. שְׁבָעָטָעָר האָט ער מִיטְגָּעָרְעָבָעָט אלָס דּעַקְאָרָאָטָאָר
מִיטְגָּעָרְעָבָעָט-קְלָאָלְעָקְטִיוֹן “די זְוִילְגָּעָר טְרוֹפָּעָ”. ער שְׁאָפָט דְּעַמְלָט
יעקָטָן צוֹ די דּעַקְאָרָאָצִיעָם אָוּן קָאָסְטִיוּמָעָן פְּאָרָרְצָעָס דְּרָאָמָעָ, “בְּיִנְאָכְלָט
אוּפָּן אַלְמָן מְאָרָק” אָוּן קָ. נְזַקְקָאָוָס, “אוּרְוָאָל אַקְאָסְטָאָ”. די דּעַקְאָרָאָצִיעָם
צַוְּ די דּאָזְיקַע צְוַיִּי פֿוּעָסָן הָאָבָּן שְׁטָאָרָק אוּסְגָּעָנוּמוּן בַּיִּם וְאָרְשָׁעוּוּר
עוֹלָם. שְׁאָפָנְדָּהָיָה די דּעַקְאָרָאָצִיעָם, האָט גַּעַשְׁאָפָּן זיך צְוִוְיְגָעָן
לְעַבְתָּמָט מִיטְגָּעָרְעָבָעָט. ער האָט אוּפָּרְאָקְטִירֶט דּעַקְאָרָאָצִיעָם צַוְּ די דּאָרָעָטָר
גּוֹלָטָ “אוּן האָט אַ גַּעַוְוִסְעָ צִיּּוֹת מִיטְגָּעָרְעָבָעָט מִיטְגָּעָרְעָבָעָט דּוֹר הָעָרָמָאָן
בַּיִּם גְּרָנְדָּן דָּאָס מְעַטְּעָר “אוֹזְזָעָלָ”. אוּדָה די דּוֹרְקְזִיעָ פֿוֹן דּאָרָעָטָר וְאָרָ-

שעווער אַפערע האָט אַיינגעלְאָהן ווַיִּנְטוֹרֵובָן מִיטְצָוָרְבָעָטָן בַּיּוֹם רְעַלְיוֹזָרָן
די דַּקְאָרָאָטְיוֹעָ רַאֲם פָּנוּמָם „דִּיבָּקָ“ מִיטְ דָּעַר מְזוֹיק פָּנוּמָם אַיְתָאָלְיעָנִישָׁן
קַאְמֶפְאָזְוָמָאָר דָּאָק.

וַיִּנְטוֹרֵובָן, וּעַלכָּעָר האָט פַּאֲרָמָאנְט אַ שְׁטָאָרָקָן חֹשֶׁ פָּאָר יִדְישָׁן פָּאָלָּן
קַלְאָר, האָט זִיר בָּאָמִיט אַיְן זַיְנָע דַּקְאָרָאָטְיוֹוּסְצָעָנִישָׁע קְרֻעָאָצִיעָם אַיְינָן
צַוְּהָאָלְטָן אָוֹ אַגְּנָטָעָרְצָוּשְׁתְּרִיכָּן דַּי מִיסְטָיק פָּוּן דָּעַר חְסִידִישָׁר סְבִּיבָה,
דָּאָר האָט עָר גַּעַשְׁטָרָעָבָט צַו ווַיְיָזָן עַס דָּעַם צַוְּשָׁוּרָא אַיְן אַמְּאָדָעָרְנוּיְרְטָעָר
פַּאֲרָם, מִיט אַ מְעָרָבָ=אַיְרָאָפְּעָעָישָׁר פָּאָלִיטָוָר. סְפָּלָעָגָט טְרָעָפָן, אָז זַיְנָע
דַּקְאָרָאָטְיוֹעָסְפָּלָעָן צַוְּלָיָב דָּעַם פַּאֲרָלוּרָן טְיִלוּוּיָּזָן פָּוּן זַיְעָר כְּאָרָקְמָעָר,
בָּאָקְיִמְעָנְדִּיךְ אַ מְעָר קָאָסְמָאָפְּאָלִיטָוָן אַוְיְסָרוּךְ. אָזְזָי אַ. בָּהָאָבָן זַיְנָע
דַּקְאָרָאָטְיוֹעָסְצָו דָּעַר דַּקְאָמָעָ, בְּבִינְאָכָט אַוְיְפָן אַלְטָוּן מַאְרָקָ “פַּאֲרָמָאנְט
אַ סְדָּר סְוִמְנִים פָּוּן דָּעַר אַיְנָסְצָעְנוּזְאָצִיעָסְפָּוּן, פָּאָסְטָן”. נִישְׁתָּחַט קוּנְדִּיק דָּעַר
רְיִתָּ, זַעַנְעָן ווַיִּנְטוֹרְבוּבָס דַּקְאָרָאָטְיוֹעָסְגָּעָוָן דְּרוּיְסָטָעָ אָזְזָי פָּוּל מִיט אָרְגָּזָי
גַּעַלְעָא אַיְנְפָאָלָן. זַיְיָהָאָבָן דָּרְיִבָּעָר תְּמִיד שְׁטָאָרָק גַּעַוְיְרָקָט אַוְיְפָן צַוְּשָׁוּרָא.
וַיִּנְטוֹרֵובָן האָט זִיר אוּירָפָאָרְגָּוָעָמָאָלָעָרָי. עָר האָט
גַּעַשְׁאָפָן פַּאֲרָטָעָטָן, פִּיאָזָוָשָׁן אָזְזָנָה. עָר האָט גַּעַהְעָרָט צַו דָּעַר נִישְׁתָּ
נְרוּיְסָעָר גַּרְוָפָעָ פָּוּן מְאָדָעָרְגָּעָ פּוֹלְיִישָׁעָ קוּנְסָטָלָעָר, וּעַמְשָׁן סָאָזָי בָּאָשְׁעָרָט
גַּעַוְוָן צַו זַיְיָן בַּיּוֹם קוֹאָלָ פָּוּן דָּעַר מְעָרָבָ=אַיְרָאָפְּעָעָישָׁר פָּאָזְוִיטָוּעָר מְאָלָעָרָי.
אָזְזָי, אָוָרְטִילְגָּדִיךְ לְיוּטָ זַיְיָן שָׁאָפָן, האָט עָר אַ סְדָּר גַּעַנְאָסָן פָּוּן אוּירָ.

אָזְזָי אַרְ 1921 האָט זַיְנְטוֹרֵובָן אַוְיְסְגָּעָשְׁמָעָלָט אָזְ לְאָדוֹשָׁ דַּי בַּיְלָדָעָר,
וּעַלכָּעָר עָר האָט גַּעַשְׁאָפָן אָזְנָה דָּעַר שְׁוֹזִיָּז. דָּאָס זַעַגְעָן גַּעַוְוָן פִּיאָזָוָשָׁן פָּוּן
סָאָן גַּאָלָעָן, זַעַנְעָנוּוֹעָ אָזְ אַנְדָּרְגָּעָ גַּעַנְגָּטָן. דַּי דְּאָזְקָעָ בַּיְלָדָעָר בָּאוּזָיָן דַּי
חוּכָּבָעָ טַעַכְנִיק פָּוּן זַיְעָר שְׁעָפָרָ, זַיְיָ אָזְזָי דַּי פְּעַקְיִיטָ אַפְּצָוּפִילָן דַּי שְׁגָנָן
קִימָט אָזְזָי שְׁטִימָונָגָ פָּוּן אַ בְּרָעָמָד פָּאָר אִים נְאָזָרְ-בַּיְלָד. עַס פִּילָט זַיְד
אָזְזָי זַיְיָ אַ גְּרוּוֹסָן אַיְנְפָלָם פָּוּן הַאֲדָלָעָרָן (1853—1918).

וַיִּנְטוֹרֵיבָם מְאָלָעָרָי אָזְזָן פָּוּן אַ בְּרִיְּעָן פַּאֲרָגָעָם. עָר האָט גַּעַקְאָנָט
זַיְיָרָטְרָעָפָלָעָר אַרְיוּסְבָּרְעָגָעָן אָזְזָן זַיְנָע פַּאֲרָטְרָעָטָן דַּי פְּעָרָזָן, וּעַלכָּעָר עָר
הָאָט גַּעַמְאָלָט. אַלְסָם בַּיְשָׁפִילָ קָאָן דִּיגְעָן דָּעַר פַּאֲרָטְרָעָט פָּנוּמָם דַּי גַּאָלָדָן
פְּלָאָם. אָזְנָה דָּעַר דְּאָזְקָעָר אַרְבָּעָט וּגְעָנָן גַּעַקְוּמָעָן צַוְּ אַוְיְסָרוּךְ אַלְעָמָלָעָ
רִישְׁעָ וּוְאָלָרָן פָּוּן גַּטְמָרָרְפָּאָרְטָעָן-קוּנְסָטָן. אַרְיִינְגָּעָלָ זַעַגְעָן אָזְזָי דַּי פָּאָרָ
מְרָעָטָן פָּוּן מְשָׁה בַּרְאָדָעָרְזָן אָזְזָן דָּוד הַעֲרָמָזָן. חַווּיָּ דָּעַם האָט אָזְזָי זַיְנָע
טְרוּבָ גַּעַמְאָלָט בַּלְוָמָעָן, אַקְטָן, שְׁטִילְלָעָבָנָם, עָר האָט אָזְזָי גַּעַשְׁאָפָן אַ סְדָּר
אַיְנָטְרָעָסְאָמָעָ גַּרְאָפִישָׁעָ אַרְבָּעָטָן.

וַיִּנְטוֹרֵיבָן האָט זִיר אָזְזָי אַרְיוּסְגָּעָזָגָט אָזְנָה דָּעַר פְּרָעָסָעָ וּגְעָנָן פַּאֲרָ

שידענע פראָבלעמען פון דער דעַקָּרְאַטִּיוֹס-סְצָעִינִישֶׁר קונסְט. ער האָט אוּיד גענומען אָז אַקְטִיוֹן אַנְטִיל אַינְגָם גַּעֲזָלְשָׁאַפְּטָלְעָכְן לְעָבָן פָּוּן דָּי וּאַרְשָׁעוּועָר יְדִישָׁע קְוָנָסְטְּ-קְרִיזָן, ער אָז גַּעֲוָעָן אֵפָרְוָאַלְמָנוֹנָס-מִיטְנָלִיד פָּוּן דָּעָר יְדִישָׁע גַּעֲזָלְשָׁאַפְּטָלְעָכְן צָו פָּאַרְשָׁפְּרִיטָן קְוָנָסְט אָז אַין מַשְׂדֵּה פָּוּן גַּעֲזָוִיסְעָר צִיְּתָהָאָט ער אוּיד פָּאַרְגּוּמוּן דָּעָם אַמְּטָפָּנָם סְעַרְעַטָּאָר פָּוּן דָּעָר דָּאָזְיקָעָר גַּעֲזָלְשָׁאַפְּטָלְעָכְן.

בְּעֵת דָּעָר הַיְּטָלָעָר-אַקְטָוְפָּאַצְּיעָאָט וּוַיְנְטָרוּבָּאָז גַּעֲנָמָעָן אָז אַנְטִיל אָז גַּעֲזָלְשָׁאַפְּטָלְעָכְן לְעָבָן. ער אָז גַּעֲוָעָן אֵמִיטָנְלִיד פָּוּן "וּסְמִינְגָּעָן" (יְדִישָׁע אַגְּנְטָעָרְשִׁיטְזָוּנָס-שְׁטָלָעָלָע). זַיְיָן אַטְמָלִיעָא, וּאָסְמָחָאָט, אָז גַּעֲוָעָן אַוְיָף מִילְגָּעָן אָז 96 אָז דָּעָר נְאַעַנְתָּא פָּוּן אַסְטָוּשָׁעָנָאָס וּאַרְשָׁטָאָט, אָז גַּעֲוָעָן אַז אַפְּטָעָר טָרָעָפָּטָקָט פָּאָר אֵסְרָ קִינְסְטָלָעָר. דָּא זְעָנָן אַרְמָגְעָרְעָדָט גַּעֲוָאָרוֹן אֵסְרָ אַקְטָוְלָוְוָלְוָיָהָעָבָן פָּרָאָגָן, וּאָסְמָחָאָט גַּעֲוָעָן גַּעֲוָעָן פָּאַרְבָּוֹנָן מִוּט דָּעָר מְרָאְנִישָׁעָר לְאָגָעָן פָּוּן דִּי יְדִישָׁע פְּלָאַסְטִיקָעָר אַיְוָן גַּעֲטָאָט. דָּא אָז וּאַרְשָׁיְנוּנְלָעָר אַוְיָגְעָקְוּמוּן דָּעָר אַוְמָגְלִיקָעָכָר גַּעֲדָאנָס צָו שָׁאָפָּן דָּעָם קִינְסְטָלָעָר קָאַפְּעָרָאַטְמִיוֹן, וּוְעָלְכָעָז הָאָט גַּעֲזָאָט גַּעֲזָאָט, לְוִית דָּעָר מִיְּנוֹנָגָן פָּוּן וּוַיְגָטְרוֹבָן, אַפְּרָאַטְמָעָוָעָן דָּאָסְמָלָעָן פָּוּן זַיְיָן מִיטָּגְלִידָעָר מִוּט זַיְיָרָעָז מְשָׁפָחוֹת. מְהָאָט נָאָר דָּעַמְלָט גַּעֲנָלְוִוְבָּס אָז גַּעֲנָלְוִוְבָּס דָּעָם זְוַעַרְתָּא פָּוּן דִּי אַרְבָּעָתָזְיִינְגָּשָׁן, וּאָסְמָה דִּי דִּיְתָשָׁן הָאָבָן אַרְוִיסְגַּעַנְבָּעָבָן. וּוַיְנְטָרוּבָּס אַיְגְּנָפָּאָל הָאָט זְיךָ לְיִדְעָר אַרְוִיסְגַּעַוְוִוְזָן פָּאָר זְיִירָאָז אָז אַוְמָגְלִיקָעָכָר, זְוִיל דִּי קִינְסְטָלָעָר גַּלְיְבָנְדִּים אָז אָז פָּאַרְוִיכְעָרְגָּנְגָּעָן, אָז דָּי, וּאָסְמָה אַרְבָּעָתָן, דָּרָאָט נִישְׁתָּחָטָקָיָן גַּעֲפָאָר, הָאָבָן זְיךָ גַּעֲלָאָזְטָה כָּאָפָּן בְּעֵת דָּעַר אַרְבָּעָתָזְיִינְגָּשָׁן אָז אָז דִּי אַרְבָּעָתָזְיִינְגָּשָׁן-פְּאַרְמָטָעָכָר אַרְוִיסְגַּעַטְרִיבָּן גַּעֲוָאָרוֹן אַוְיָפָּן אַוְמָשְׁלָאָגָן פְּלָאָז אָז פָּוּן דָּרָאָט גַּלְיְיד אָז דִּי וּוֹאָגָּנָגָעָן.

דָּעָר אַוְמָגְלִיקָעָכָר וּוַיְנְטָרוּבָּס הָאָט נִישְׁתָּחָטָקָיָן זַיְיָן וּוַיְיָזָם, אָז צּוֹלִיב אִים קְוָמָעָן אָז זַיְיָן חֲבָרִים. אַוְיָפָּן וּוֹעֵג צָום אַוְמָשְׁלָאָגָן פְּלָאָז הָאָט עָר גַּעֲבָעָתָן זַיְיָן חֲבָרִים, זַיְיָן זָאָלָן אִים מַוחָל זַיְיָן דָּעָם מְרָאְנִישָׁעָז טָעוֹת זַיְיָנָם. וּוֹעֵג זַיְיָן זְעָנָן אַרְיָין אָז דִּי וּוֹאָגָּנָגָעָן, הָאָבָן אַלְעָ קִינְסְטָלָעָר אַוְיָגְעָהָיָן זַיְיָרָעָז קָעָפָּה, כָּדי וּוֹ אַמְּלָעָנְגָּסְטָן זְיךָ אַגְּנוּשָׁתִיקָן מִיטָּן חָלָן, וּאָסְמָה הָאָט גַּעֲזָאָט זַיְיָן פָּאָר זַיְיָן אַטְרִיבִּיסְט אָז זַיְיָרָעָז מְרָאְנִישָׁעָן גַּרְגָּרָה.

מאירוע ווינגלען — כיניקין

זוי איז געווען די טאכטער פון
דעם באקאנטנו יידישן קינסטלער יאנַ
קוב ווינגלען. זוי איז געבורן געווילען
איין די ערשותאָוּן פונעם איצטיכון.
יאָרhhוֹנְדְּרֶעֶת אַיִן ווֹאַרְשָׁעָן.
איין דער הײַם האָט זוי אַ דאנַ
דעם פָּאַטְּעָר אַירָן, געהאָט די מעאלעָבָּ
קייט צו טראָפָן זיך מיט די אַנְגְּוֹעָעָן
סְטָעָן יְדִישָׁע שְׂרִיבָּהָר, דִּיבְּטָעָר אָוּן
מְאַלְּעָר, ווֹי אָוֵיד מיט מְזַוקָּעָר אָוּן
קוֹלְטָוָר=טוֹוָר. פָּוּן דער פרִיסְטָעָר
יְוָגָנָט האָט זוי זיך אַוְיְסְגָּעָצְיָיכָנָט מִיט
איַרְגְּרוּסָעָר לְוָבָע צו קִינְדָּעָר. זוי
הָאָט פָּאָר זַי גַּעֲשָׁאָפָן לִידָּעָר, מַעֲשָׁהָ
לְעָרָא, אַמְּמִינָּסָטָן האָט זוי אַבָּעָר לְבָ
געהאָט צו צַיְכָּעָן קִינְדָּה. פָּאַרְשְׁטָעַנְדְּלָעָה, בִּי פָּאַרְשְׁדָעָן אַוְשְׁטָמָהָן
אוּן איַן פָּאַרְשְׁדָעָן פָּאָזָעָס : צַעַשְׁמִיכְלָטָע בעַתָּן שְׁפִילָן זיך, עַרְגְּסָטָע
אוּן אַוְמְעַטְּיָעָן, ווּעָן סְחָאָטָן זַי עַפְעָס זַי גַּעַטָּאָן. מאָרְעָן ווֹיְנְגָלָעָן האָט
זַיְעָר טְרָעָפְלָעָר גַּעֲקָאנָט אַוְיְסְדָּרָקָן די פְּסִיכָּק פָּגָנָעָם קִינְדָּה. איַן פָּאָרָ
מְלָחְמָהָדִיקָן קִינְדָּעָר=זְוֹרָגָאָל „פְּלָאָטִיםָעָק“ אוּן „פְּלָאָטִיםָעָק“ גַּעֲפִינָּעָן זיך
אַסְרָא צַיְכָּעָנָגָגָעָן אַירָעָן. מִיט זַי הָאָבָן זיך אַגְּנְטִיכָּט די יְוָגָנָעָן לִיְעָנָה.
אַלְּיַי, ווֹאָס זַי הָאָט גַּעֲשָׁאָפָן איַז גַּעַוּעָן טִיף רִירְגָּדִיך, ווּוְיל די קִינְסְטָלָעָרָן
אַלְּיַיְן האָט פָּאַרְמָאָגָט אַטְּרוֹוּמָעָרִישָׁע גַּשְׁמָהָת, איַז גַּעַוּעָן פּוֹל מִיט קִינְדָּה
דָּעָרִישָׁעָר פִּשְׁטוֹת. זַי האָט אָוֵיד אַרְוִיסְגָּעָבָן בִּיכְעָלָעָר פָּאָר קִינְדָּעָר אַגְּ.

„זְשִׁיוּעַ לְוָתְרָקֵי“, „מָאִיעַ פִּיסְעַמְקָא“, אוֹיפֶּ דָּעַם גַּעֲבִיטַה הָאָט זַי גַּעֲאָרָה בְּעַט בֵּיזָן אַוִּסְבָּרוֹד פָּוּנְ דָּעַר מַלְחָמָה. זַי הָאָט אַוְרָד פָּוּנְ צִיְּתַן צַו צִיְּתַן אַנְטַיְּלָגְנוּמָן אַיְזָן דַּו אַוְסְמַטְעַלְוָנוּגָעָן פָּוּנְ דָּעַר יִדְישָׂרָעָן גַּעֲזָלְשָׂאָפָט צַו פָּאַרְשָׁפְּרִיְּטָן קָוָסָטָן. מַאְרָיעַ וּוַיְגָלְעַזָּן אַיְזָן גַּעֲוָעָן אַ שְׂוּעַסְטָעָרָן פָּוּנְ פְּרָאנְגָּן טַשִּׁישָׂקָא מַעֲמָרְכָּאָן, וּוְעַלְכָּעָן אַיְזָן בָּאַקָּאנְטָן מִיטָּאָירָעָן פָּאַנְטָאַטְיָישָׂעָן צַיְּזָן כָּעָנוּגָעָן אַיְזָן סְוּדוֹתְפּוֹלָעָן לִינוּעָן-קָאַמְבִּינְאַצְיָעָם, מִיטָּאָירָעָן וּוְעַלְכָּעָן זַי הָאָט אַרְוִיסָּט בָּאַקְוּמוּנָן פְּסִיכְיָישָׂעָן אַסְּפָאַצְיָאַצְיָעָם אַיְזָן זְעַלְטָעָנָן לִוְרִישָׂעָן שְׁמִימָנוּגָעָן. אַיְזָן דָּעַר פָּעָרָאוֹן פָּוּנְ מַאְרָיעַ וּוַיְגָלְעַזָּן — כִּיְקָוָן אַיְזָן אַוְמָעָקִימָעָן אַ גַּלְעָאַצְדִּיקָעָן אַיְלָסְמַרְאַטְמָאָרָיוֹן פָּוּנְ דַּו קִינְדָּעָרָן-זְשָׂוְרָגָאָלָן.

הערש (הענרייך) וועבער

מייטן טויזט פון הערש וועבער איז אומגעקומווען אַ גרויסע פערזענעלעבּ קיימט, וואָס איז, וואָס אָן אַמת, געשטען בעים אַנהייבּ פון אַיר אַנטוֹוילונגֶן. אַבער וועלכע האָט זיך געפונגען אויפּ זיעיר אַ הויכין אַינטעלעקטועלן ניווֹאַ. ס'אייז זויניק מענטשן דאָ צוּעלכּע, וועמען ס'אייז אַזוי שוער געווין אויסצוקעטפּוּ זיך פון די יוננסטע יאָרָן דעם זועג צו וויסן, צו קולטור. הערשס פֿאָטער איז געווין אַ שוחט אָן אַ פֿאנַאטְישׂר מנגטש. זיינע עַלטערן האָבוּן געווינט אָן דעם קְלִינְעָם אַרְפְּאַטְישׂן שְׁמַעְתֵּל יְאַסְלָעַ. דָאָרט אַיז הערש געבורן געוויאָרָן אָן יָאָר 1904. ער איז געווין אַיגְנֶר פון אַ גרויסער צָאָל קִינְדָּרָעַ. ער האָט געמוות אַפטּ צוּהעלפּוּ דער מושער אָן שְׁפַעְטָעָר אָן דער יִשְׁוֹבָה. אַבער דאָס האָט נישט באַפְּרִידְוִיקְט זְיַין דָרְשָׁת גָּאָד וויסן. ער האָט געשטראָבט זיך צו לְעַרְנָעָן אָן גִּמְנָזְיָה אַזְוּזָוּ וְאַנְדְּרָעָ קִינְדָּרָעַ. ער האָט זיך דעריבער געלערנט אַלְיַיְן אַיז גַּעַהַיִם, באַהֲלָלְדִּינִים דאָס פֿאָר זיינע עַלטערן. ווען ער פֿלְעָגָט זיך דערמְאָגָן וועגן די דָאָזְיִקָּעַ יָאָרָן, האָט ער אַפטּ דערצְיִילְט, אַז וועלנְדִּיקְעָ עַפְעָם רְוָאִיךְ דָוְרְכְּלִיעְנָעָן, פֿלְעָגָט ער זיך מְזֻזָּה באַהֲלָלְטִין אַיז קְלָאָזּוּט. אַיז אַזְוּכָּעַ באַדְיָינְגָּנוּנָעָן אָיז הערש וועבער אויסגעוואָקסְטָן אָן באָקוּמָעָן זְיַין ערשות בְּיַלְדוֹגָן. סּוֹפְּ-כּוֹלְסּוֹףּ האָט ער זיינָס דָרְגְּרִיכְטָט. ער האָט באַלְיַינָט אָן עַקְזָאָמָעָן אַלְמָעָן מְעָרָן, באָקוּמָעָן די דִּיְפְּקִיְּתְּ-צִיְּגָעָנִישְׁ אָן שְׁפַעְטָעָר זיך פֿאָרְשְׁרִיבְּזָן קְרָאָקְעוּרָר אָנוֹיְוּעָרְסִימְעָט אוּיפּ פֿאָקְלְטְּשָׁעָט פון פֿוֹלְאָזְאָפְּיָע. גְּלִיכְצִיְּתִיקְעָ האָט ער זיך אוּיך פֿאָרְנוּמָעָן מִיטּ קוֹנָסָט. אוּיך זיינָע אָנוֹיְוּעָרְסִימְעָט שְׁמְדוֹרְיוּנָעָ האָט וועבער געמוות אוּיסְקְוּפְּן מִיטּ גְּרוֹיסָע פֻּרְזְעַנְלְעָבָעָן קְרָבְּנוֹת.

שיין פון די פריסטע יָאָרָן האָט וועבער זיך אוּיסְגַּעְצִיכְנָט מִיטּ זְיַין

שארכן שכט און גרויסע פיעקייטן פון לאגנישן דענקון. ער האט געלאגנט לעזע די קאמפלייצירטטען פראכעלמען אויפן געביט פון לייטעראטור און קונסטען. ער איז באקאנט געוווען דערמייט, אז וווע ער פלענט געמען אַ וואָרט איז דער דיסקוטיינ, האט ער צימבעטען געלאגנט אויסדריקן די געדאנקען און צוּוֹיְפְּלָעָן, וואָם האָבוֹן געלאגערט אַ סֶּדֶר פון די צוּהָרָעָר.

ミיט הערש וועבערן האָב אַיד זיך באקאנט געלאגנט נאָכָן שעפעטמעבר 1939 איז לערבערגן, וווע ער האָט זיך אויפנההאלטן, אַגטלויפנדיך פון די הייט-לעריסטישע תלינעם. איז דער צייט, צוּוַישׂן די יאָזָן 1939—41, האָט וועָה בער גענומען אַ לְעַבָּה אַפְּטָן אַגְּטִיל איז די אַרְבָּעָתָן פון דעם לְעַמְבָּרְגָּעָר לְיִטְעָרָאָטָן-פָּאָרִין אַוְן פון פָּאָרְבָּאָנְדָר פון פָּלְאָסְטִיקָר. ער האָט אלעמען פָּאָרְוּוֹנְדָּעָרָט מִיט זַיִן אַלְזִיְּטִיקָן ווַיִּסְן אַוְן טִיפְּעָר עֲרוּדִיצְיָעָסִי אוּפְּן געביט פון לְיִטְעָרָאָטָר, סֵי פון קְוָנְסָטָן. אַוְנוּם לְעַמְבָּרְגָּעָר לְיִטְעָרָאָטָן-פָּאָרִין, וווע דְּהָאָט זיך פָּאָרְאָמְלָת די גָּאנְצָע שְׁעַפְּעוּשָׂע אַוְנְטָלְיוּנָמָן פון פָּאָרְשִׁידָעָנָע גָּאַצְּיָאָנָלְיוּטָעָן, האָבוֹן די אַרְוּסְטָרְעָטָנוּנָען פון הערש וועבער תְּמִיד אַרְוִיְּגָעָרָפָן אַ גָּעוֹאַלְדִּיקָע פָּאָרְאִינְטָרָעָסְטוּרָגָן. מען קאָז אָז גּוֹזְמָא פָּעָטְשָׁטָעָלָן, אַז גָּאָר באַיְּזָוּשָׁלְעָגָסָקָן אַיז וועבער געוווען דער שְׁמָאָרְקָמָטָר דענְקָעָר אַוְן בעסְטָר רְעָדָגָר. אוֹפֵף די לְיִטְעָרָאָטָר שְׁעָאָוּגָמָן האָט מעָן אַים דְּרָרְבָּעָר אַנְפָּאָרְטָרוּסָט אַרְוִיסְצָוְטָרָעָטָן אַוְן די סָאָמָעָרָגָן סְטָעָרָגָן.

פָּגָחַת אָוֹוּ פִּינְקְטָלָעָר אַוְן לאָגְנִישׂ אַזְּן זַיִן אַוְפָּן פון דענְקָעָן האָט ער ווֹר אַרְוִיְּגָעָוָיָזָן בַּיִּים באַהֲנְדָלָעָן פָּאָרְשִׁידָעָנָע טַעַמָּעָם אוּפְּן גַּעֲבִיט פון קְוָנְסָטָן. אַזְּן זַיִן אַוְפָּן פון דענְקָעָן אַזְּן זַיִן שְׁאַפְּוּגָעָן אַוְפָּן גַּעֲבִיט פון פָּלְאָסְטִיקָר, האָט ער זיך באַמִּיט צַוְּיָמָעָן זַיִן הַיִּסְן טַעַמְפָּעָרָאָמָעָן. ער האָט זיך באַמִּיט זַיִן שְׁעַפְּרִישָׂע וּזְיוּזָע אַוְיסְצָוְרָיקָן אַמְּלָאָגְנִישָׂסָטָן. ער והאָט גִּישָׂת גָּעוֹאַלְטָז זַיִן קִיְּזָן קָאַזְוָעָצִי אַגְּנָלָעָר. מְאַלְעָר, ער האָט גַּוְשָׂת פָּאָרְטָאָן קִיְּזָן סְטָמָמִישָׂקִיט אַזְּן דָּעָר קְוָנָסָט. ער אַז גַּעֲוָעָן אַזְּן קִיְּזָן שְׁאַפְּטָלְעָכָר קְוָנָסָטָלָעָר, וואָם האָט פָּאָרְמָאָגָאנָט אַ טִּיפְּן פָּאָטָאָט. ער האָט פון זיך פָּאָרְלָאָגָאנָט זַיִעָר אַ סֶּר. וועבער האָט גַּעֲהָרָט צַוְּדִי מְאַדְרָנִיסָטָן, וועלכָּעָה האָבוֹן גַּעֲלָמְפָּט פָּאָר אַ נִּיעָ פָּאָרָם אַזְּן סְטִיל.

גָּאָר אַזְּן די צַיִיטָן, וווע ער האָט שְׁתוֹדוֹרִית אוּפְּן קְרָאָקְעָוָעָר אַגְּנוּוּרָה-סִיטָּעָט, האָט וועבער זיך אַיְּגָעָשָׂלָאָסָן אַזְּן דָּעָר דָּאָרְטִיקָעָר קִינְסְטָלָעָה-רִישָׂר גְּרוּפָע „וַיְהִגְּאָרָגָן“. מִהָּאָט דָּאָרָט אַ סֶּדֶר דִּיסְקוֹטָרָת ווְעַגְּן די נִיעָסְטָע דֻּרְגָּרִיכָּוּנָעָן אוּפְּן פָּלְאָסְטִיקָר.

הערש וועבער האָט אַלְזִיְּטִיקָ פָּאָרְשָׁטָאָגָאנָעָן, אַז דָּעָר קִינְסְטָלָעָר מוֹזָגָן.

אנגעמען אַ געהעריקע שטעלונג צו דער ווירקלעבקײַט, וואָס רינגלט אַים אָרום, אָוּן אָז דער קְלָאַסְ-קָאַמְפּ דָּאָרָה אָוּיךְ געפּונְגָּען וַיַּן אַוִיסְדְּרוֹק אַין דער קָוָנְסָטּ. ער האָט אַוִיךְ געהאָלְטָן, אָז דֵּי פָּאָרָם דָּאָרָה וַיַּד עַנְדָּרָנוּ אָז דָּאָרָה זַיַּן צוֹנוּבָּאַסְטּ צוֹ דָּעַר צַיִּיט. ער האָט דָּאָרָה וַיַּד עַנְדָּרָנוּ אַסְפּוּרְיוּמְעַנְטְּרָן אוּפְּפָן גַּבְּיַּיט פָּוּן דָּעַר שַׁאֲפָנְגָּסְ-פָּאָרָם. נִישְׁתָּאַוְוִיךְ עַקְסְּפָּעְרְיוּמְעַנְטְּרָן אַיְוֹפְּפָן אַסְפּוּרְיוּמְעַנְטְּרָן פָּאָרָם. רַעַשְׁתָּאַלְמָאָל אַיְזָן אַים גַּלְגָּלְגָּל צוֹ שַׁאֲפָן אַסְפּוּרְיוּמְעַנְטְּרָן פָּוּן זַיַּן פָּאָגְּנִישָׁן אָז דָּעַר לִינְיָע אָוּן פָּאָרָם. הערש וּבער אַיְזָן גַּעַוּעַן אַ דָּעַגְּנְדִּיקָּעָר מַעֲנְשָׁה, וְאַם האָט גַּעַקְּגָּט יַעֲדָן גַּעַדְּגָּנָּק אַוִיסְדְּרוֹק אָזֶן בִּילְד.

וּווּ מִיר האָבָּן שְׂוִין דָּרְעָמָגָט, אַיְזָן הערש וּבער דָּעַמְלָט גַּאֲךְ גַּעַוּעַן בַּיִּים אַנְהִיָּבּ פָּוּן זַיַּן גַּיְסְטְּמִיקָּעָר אַיְזָן קִינְסְטְּלָעְרִישָׁעָר אַגְּטְוּקְלָוְנָגּ. ער האָט גַּלְיְכְצִיְּטִיךְ גַּעַרְבָּעָט אַיבָּעָר דָּעַר לְעֻזְנָגּ פָּוּן פָּאַרְשִׁידְעָנָעּ פְּרָאַבְּלָעָמָעּ. ער האָט אַבָּעָר נִשְׁתָּאַסְטָן סְדָר פָּאַרְעָנְטְּלָעָכְטּ. ער האָט לְבִּיבּ גַּעַחְאַט אַיְנָעָט קְרִיזָן. פָּוּן בָּאַקָּאנְטָעּ צַוְּלִיְּעָנָעּ פָּוּן מַאֲגְּנוּסְקָרְיוּפְּטּ פָּאַסְטִישָׁעּ שַׁאֲפָנְגָּעָן. פָּוּן זַיַּן אַרְבָּעָטָן. דְּאָסּ וְעַלְבָּעּ אַיְזָן גַּעַשְׁעָן מִיטּ זַיַּן פָּאַסְטִישָׁעּ שַׁאֲפָנְגָּעָן. אַיְזָן יָאָר 1932 האָט ער אַוִיסְנָעְשְׁטָעָט צַוְּזָאמָעָן מִיטּ דָּעַר גַּרְוּפְּעָזָן, "יעַהְנָאָזָן" אַיְזָן קְרָאָקָעָן. בְּכָלְ האָבָּן זַיַּן בַּיְלָדָעָר וַיַּד זַעַלְמָן בָּאוֹזְוּן. ער האָט נִשְׁתָּאַסְטָן בָּאַרְמָאָגָט קִיְּזָן בְּעִיקְיָצָן וַיַּד אָז רַעַלְאַמְרָן. אַפְּלִוּ זַיַּן אַרְוִיָּסְטָעָטָן, וְאַם זַעַנְעָן אַוִיסְגָּעָנוּמוּנָעּ גַּעַוְאָרָן מִיטּ אֹז נְדוּיָּסְטָן גַּעַטְוִיאָזָן, זַעַנְעָן גַּכְבָּר גַּעַוּעַן אַ רְעוֹלְטָאָטָן פָּוּן זַיַּן גַּעַזְעַלְשָׁאַפְּטָלְעָכּוּן פְּלִיבְּסָטָן אַ קִינְסְטְּלָעְרִישָׁעָר אָזֶן נִשְׁתָּאַסְטָן פָּוּן דָּעַמְשָׁק צַוְּ אַיְמְפָאָגָן.

איַן יוֹנִי 1941 גַּעַלְגָּט גַּיְשָׁט וּבערָן אַזְוּעָק אָזֶן דָּעַר טִיף פָּוּן דָּאַטְמָןְ פָּאַרְבָּאָנדְ, אַ גַּעַוְוִיכָּעָט צַיִּיט אַיְזָן ער גַּעַלְבָּיָן אַיְזָן לְעַמְבָּעָרָג, בָּאַמְיְנָרִים וַיַּד אַוִיסְצּוּבָּאַהָאַלְטָן בַּיִּ זַיַּן פְּרִיגְדָּה. שְׁפָעַטָּר אַגְּטְלָוְיָופְּטָר קִיְּזָן זַעַשְׁעָדָן. דָּא וּוּרְתָּאָרָעָטָן ער דָּרְעָמָרְדָּעָט צַוְּזָאמָעָן מִיטּ דֵּי זַעַשְׁאָוּשָׁר יַיְזָן אַיְזָן

יאָר 1942.

בער זאלקינד

ער איז געבורין געווארן איזן יאָר 1879 איזן ווילגעה. זיין משפהה האָט פון דורך-לְאנֶג געלעבט איזן ווילגע. דער פֿאָטער זוינער, אַ יַּד אַ גַּערַע גער, איזן געווען אַ פֿאָרְמַעְגַּלְעַכְעַר סִיחַר אַזְּן עַר-הַאָט דַּעֲרֵיבַּעַר גַּעֲקָאנַט געבן זיינע קַנְדְּרַעַר דַּי מַעֲלַעַכְיִיט צַו בַּאֲקָומַעַן הַעֲכָרַע בַּיְלְדוֹמָג, זַוָּסַם פֿאָרַר יַעַגְעַצְיָמַן, איזן דָּאַס גַּעַוּעַן אַ וְעַלְתָּעַג דַּעֲרֵשְׁיְגַגְגָג. לַעֲגַנְדִּיק זַיד אַזְּן גַּימְנַצְיָוָע, הַאָט בַּעַר גַּלְיְצִיָּמִיךְ בַּצְּחַוְכְּתַדְתַּד וְוַיְלְגַעַר אַזְּיכְּרוֹשִׁיָּה. עַר אַזְּן גַּעַוּעַן אַיְינְגַעַר פָּוּן דַּי גַּעַצְיְלַטָּע וְוַיְלְגַעַר בְּחָוּרִים, וְעַלְכַּעַר אַזְּן גַּעַפְּאָרָן שְׁטוֹדְרוֹן אַזְּן אוּסְפְּלָאנַדָּה. אַזְּן פֿאָרְזַן הַאָט עַר שְׁטוֹדְרוֹט אַיְינְגִּיקָע יַאָר אַוְיף דַּעַר קַונְסַטְ-אַקָּאָדָעָמִיעַ. נַאֲכַן אַזְּמַקְעַרְן זַיְד אַזְּן זַיְן גַּעַבְּוֹרִן-שְׁטָאָט, הַאָט גַּעַזְעַלְשַׁאַפְּטַלְעַכְיִיט.

סְאַזְּן כַּאֲרָאְקַטְעַרְסִישַׁ, אַזְּן דַּי פֿרְאָגְרַעְסִיוּעַ רַוְסִישַׁ קַיְנְסְטַלְעַר הַאֲכַן אַפְּלַיו אַזְּן דַּי צַּאְרִישַׁע צַּיְּמַן גַּוְשַׁת דַּעְרַלְאָזַט צַו דִּיסְקָרְמוֹנִיאָצִיעַ פָּוּן זַיְעַרְעַ יַדְיְשַׁע חָבְרִים. אוּרַד דַּעַר וְוַיְלְגַעַר בַּעַר זַאְלְקִינְדַּה הַאָט דֻּרְבַּכְיָי אַזְּן שְׁמַעְרָוָגָג גַּעַקְאָגָט אַזְּמַשְׁטָעַלְן אַזְּן וְוַיְלְגַעַר זַיְנָע אַרְבָּעָטָן. שְׁוִין דַּעַמְלַט הַאָט דַּי קַרְיַטְקָא אַזְּמַעְרָגַע שְׁטָרָאָכָן דַּעַם שְׁעַפְּרַעְשָׂן כָּוחַ פְּנוּעַם וְזַנְנַן קַיְנְסְטַלְעַר.

עַס אַזְּן אַזְּמַעְרָגַע דַּי עַרְשַׁטָּע וְוַעַלְטַ-מְלַחְמָה אַזְּן צַוְּאָמָעָגָג האָמָג דַּעְרַמְיַט דַּי אַקְוֹפָאַצְיָע פָּוּן פְּוַיְלַן אַזְּן לַיְמַעְדָּן כְּוֹלְמַעְדָּן קַיְזָעַר וְוַיְלְהַעַלְמָן. בַּעַר זַאְלְקִינְדַּה הַאָט דַּעַמְלַט אַזְּמַעְרָגַע שְׁטָרָאָכָן מִיְּטַז זַיְן פְּרוּי קַיְזַן מַאֲסְקָוָעַ. אַזְּן זַיְנָע מַלְחָמָה-יַאָרָן הַאֲכַן אַיְסָרְסַע גַּעַהְאָלְפָן זַיְנָע רַוְסִישַׁע חָבְרִים, אַזְּן אַיְינְגַע פָּוּן דַּי מַאֲסְקָוָעַ שְׁוֹלוֹן הַאָט עַר גַּעַגְעַבָּן לַעֲקָצִיעַס פָּוּן צַּיְּכַעַגְעַן. אַזְּן מַאֲסְקָוָעַ הַאָט זַאְלְקִינְדַּה אַוְוַיְה אַיְבְּרַעְגַּעְלַעְבַּט דַּעַם אַזְּמַבְּרוֹדַן פָּוּן דַּעַר אַקְטַאַבְּעַר-הַרְוֹאַלְזִיעַ. דָּאַס אַזְּן

געווונן פאר אים א שטארקע איבערלעבעונג. די אינדרוקן פון יונגער צויט האבן באדריאנדייק מיטנווירקט, אז זיין קונגסט זאל ווערו אליעז מער רעד אליסטמייש.

אומקערנדיק זיך קיין ווילגעה און זיינדייק אונטער דער שטארקען ווירקונג פון די רוסישע, "פארעדוויזשניעקס", וווערט ער אליעז מער גענײַנט צו דער פֿאָלקֿס-טעמאטיק און לְעֹזְבָּאָרְעָרְפֿשְׁטְּעָרְפֿאָרְם. ער באַמִּיט זיך צו פֿאָרטְּפּֿן דעם אַינְהָאָלְטֿ פֿוֹנְעָם גַּעֲגַּעַנְעָם מְאָטְיוֹ. ער האָט נוּשְׂט גַּעַגְּלִינְג קִין אַכְּפּֿט אַוְיכֿ די פֿאָרטְּפּֿרְיִיטֿ דְּעַמְּלָתֿ נְאָוְאָטְאָרְיִישֿ פֿאָרְמָעְן. ער אַין גַּעַוּונָן אַלְעַנְצְּנִידְקָעְרָ קְעַנְגָּרָ פֿוֹן די סְדָוָהָטֿ פֿוֹן זְעַנְגְּלָאָסְיְשָׁרְ קְוָנָסָטֿ, אַון ער באַמִּיט זיך אוּיסְצְּדָרְקָוּן זְיַינָּע גַּעַדְאָנְקָעָן, גַּעַמְעַנְדָּיָקֿ זְיַאלָס אַמוֹסְטֿ טְרָעָר. ער זְאָנָט זיך אַבְּעָרְגִּישָׁט אַפְּ פֿוֹן די דְּעַרְאָבְּעָרְגָּנְגָּעָן אַוְפָּן גַּעַבָּוּטֿ פֿוֹן קְאָלְאָרְיִיסְטֿיךֿ, וּוּלְכָעָרְ סְחָאָטֿ אַרְיְינְגְּעָרְבָּרְאָכָטֿ אַין דְּעָרְ קְוָנָסָטֿ דְּעָרְ זְאָזִיךֿ יְאָרְהָוְגְּדָעָרָטֿ. אַין זְיַינָּע בְּיַלְדָּעָרְ האָט ער גַּוִּישָׁט פֿאָרְגָּאָכְלָעָסְקָטֿ די שְׁיַינְקִיטֿ פֿוֹן פֿאָרְבִּיקָעְ טְעַנְגָּרָ וְיַאְוֵיד די שְׁפִּילְ פֿוֹן לְיִכְתָּ אַון שְׁאָצָן. דְּעָרְ עִקְּרְדִּיקָעְ מְאָטָרְ פֿוֹן זְיַינָּע שְׁאָפָּנָגְן אַין גַּעַלְבָּיָן דָּאָס גַּעַפְּלָי אַון עַפְּעָם אַגְּרְוִיסְעָ אַלְיעָזָרְ אַרְמוֹנָעָמְנָדִיקְ לְעַבְּנָסְמָ-חַכְמָהָ.

ער באַרְקוּיְכְּמִיקָט די האָרְמָאָנִיעָ פֿוֹן דְּעָרְ נְאָטָרָ, די באַדְגָּנוּנָגָעָן, וְאָסָם ווּירָקָן אַוְיכֿ אַירָ, וְיַאְוֵיד די רְאָלְ פֿוֹנְעָם מְעַנְשָׁנָן אַין דְּעָרְ נְאָטָרָ. בער זְאָלְקָנְדָר אַין גַּעַוּונָן אַמְּיִיסְטְּרָרָ פֿוֹן דְּיַעְפָּעָנְצִירָן זְיַינָּע עַמְפִּינְדָּגָעָן. זְיַינְדִּיק זְיַיְעָרְ עַמְפִּינְדָּלָעָרְ, רְעַאְגִּירְתָּשָׁרְ עַרְתִּיכְפָּ אַוְיכֿ די פֿאָרְשִׁידְעָגָעְ לְעַבְּנָסְמָ-דְּעַרְשִׁינְגָּנוּנָגָעָן. דְּרָבְּבִיְהָ האָט אַיְמָשְׁטָאָרְקָסָטֿ פֿאָרְכָּאָפְּטֿ דָּאָס לְעָבָןָ פֿוֹן פֿשְׁוֹטָן פֿאָלָקְ. מְשָׁאָן דְּרִיְסְטָן זְאָנָן, אַז בער זְאָלְקָנְדָר אַין גַּעַוּונָן אַין בְּרִיְטָן זְיַוָּן פֿוֹן וּוּאָרְטָ דְּעָרְ פֿרָאָזְאָקְיָעָרָ פֿוֹן דְּעָרְ וּוּלְגָעָרְ אָרְעָמְקִיטֿ, אַין וּוּעָמָעָטָ סְבִּיבָה עַרְהָאָט גַּעַלְעָבָטָ אַין גַּשְׁאָפָּוּ אַין מְשָׁדָ פֿוֹן די לְעַצְּטָעָ 20 יָאָרָ. ער אַלְיָין אַין אוּיד גַּעַוּונָן אַקְבָּצָן, אַון כְּדִי צְוָ קָאנְגָּן דְּוּרְכָּלְעָבָן אַין אוּיסְהָאָלָטָן זְיַוָּן מְשִׁפחָה, אַין ער גַּעַצְּזָוָוָנָגָעָן גַּעַוּונָן צְוָ אַרְבָּעָטָן אַין אַיְינְקָעָ פֿוֹן די אָרְעָמְסָטָעָ יְדִישָׁעָ שְׁוֹלָן אַין וּוּלְגָעָ. דְּעָרְ לְעַרְעָרְ=קְאָלְעָקְטָיוֹ פֿוֹן בְּיַדְעָ שְׁוֹלָן, אַין וּוּלְכָעָ זְאָלְקָנְדָר האָט גַּעַרְבָּעָטָ, פְּלַעַגְתָּ צָום סְוָףְ פֿוֹן יְעָדוֹ חְוֶדֶשׁ טְיִלוֹן זְיךָ מִוְּתָּ די אַיְגְּזָקְוָנְפָּטָן אַון יְעָדָעָרְ לְעַרְעָרְ פְּלַעַגְתָּ בְּאַקְוּמוֹן אֹזָא סְוָמָעָ, וְאָסָם האָט נִישְׁתָּ אַיְבָּרְגָּעָשְׁטָנָן דָּעַם לְיָוָן פֿוֹן אַדְרָבְּשָׁנִימְלָעָבָן, נִישְׁתָּ=קְוָאָלְיִיפֿ-צִירָטָן אַרְבָּעָטָרָ. דָּאָס אַין לְחָלוּטָן גַּוִּישָׁטָ קִין וּוּגְדָעָרָ, וּוּלְ די מְעָרָהִיטָ שְׁלָלָעָרָ פֿוֹן די דְּזָוִיקָעָ שְׁוֹלָן זְעַגְּנָעָן גַּעַוּונָן קִינְגָּדָעָרָ פֿוֹן די אַרְעָמְסָטָעָ הַיְמָעָן, וּוּמְעָגָם עַלְטָעָרָן זְעַגְּנָעָן גַּוִּישָׁט אַיְמָשְׁטָאָנָדָ גַּעַוּונָן צְוָ צְאָלָן קִין הוּיכָן שְׁבָרָ לְיָמָהָ.

ס' פְּלָעַגְט אָוֹרֶט מְרוּפֶן נִישְׁתָּאַיְינְמָאֵל, אָז דֵי שָׁוֹל הָאָט גַּעֲמוֹזֶת פָּאָר
דוֹ אָרְעַמְסְטָעַ שְׂוִילָעֶר אַיְינְקְוִיפָּן אַהֲפָט, אַ פָּעַדְעָר אַדְעָר בְּלִיְעַדְעָר. דֵי
שְׂוִילָעֶר הָאָבָן לִיב גַּעַחַאַט זָאַלְקִינְדָּם לְעַכְּצִיעַם. עַר הָאָט דַּעַר שָׁוֹל אַזְוַעַגְעָעַ
גַּעַבָּן דֵי בְּעַסְטָעַ שְׁעַהָן פָּוּן מָאָג — דֵי, אַיְזָן וּוּלְכָבָעַ עַר הָאָט בַּיִי פּוֹלְעָר לִיכָּט
גַּעַקְאָנְטָמָאֵל. זָוִינְטָעַרְצִיְיט, אַיְזָן דֵי קַוְרְצָעַ טָאג, הָאָט עַר כְּמַעַט אַיְנְגַּאנְצָן
גַּוְיְישָׁת גַּעַמְפָאֵלֶּט.

איַן יָאָר 1938 הָאָב אַיְזָן זָאַלְקִינְדָּן אַיְנְגַּעַעַרְדוֹגָט אָז אַיְוִסְטָעַלְוָגָג
פָּוּן זַיְגָע בְּלִיְדָעָר אַיְזָן הַאַקָּאַלְפָּן פָּוּנְגָעָם וּוּלְגָעָר דָּקְטָוְרִים-פָּאָרְבָּאָגָר. אַיְזָן
אַיְינְגָעָם פָּוּן דֵי אַיְוִסְגַּעַשְׁתָּעַלְטָעַ בְּלִיְדָעָר א. ג. „דַּעַר שָׁוֹל הָהָוֹת“ הָאָט זָאַלְקִינְדָּן
אַרְוִיסְגַּעַרְבָּאַכְּטָמָאֵל אַזְוִי וּוּי אַקְּנְסָעַרְוּוֹרְטָן אַוְיְשָׁנְשִׁינְטָן פָּוּן מִיטְלָאַלְטָעָר, יְזָו
דֵי מַעַנְטָשָׁן זַעַגְעָעָן טְנוּקָל וּוּי דֵי שְׁאָטָמָס, וּוּאָס זַעַגְעָעָן גַּעַפְאָגָן אַוְיָת
דַּעַר אַוְמָהִיְיָמְלָעַבָּר שְׁוֹל-מְיוֹעָר. מִיר זַעַגְעָעָן דֻּעַם שְׁמָאוֹן, עַגְשָׁאָפָט אַוְן גַּוּטָם
וּוּאָס דְּרִיקָט אַוְוָף דֵי אַיְוִסְגַּעַמְטָעַרְטָעַ פְּלִיצְעָס פָּוּן דֵי מַעַנְטָשָׁן, וּוּי אַשְׁוּעָה
רָעַ מַשָּׁא. דֵי מַעַנְטָשָׁן, וּוּלְכָבָעַ עַר פִּירְטָ אַרְוִים, דָּאָס זַעַגְעָעָן בְּאַשְׁעַפְעַנְיָין,
וּוּאָס הָאָבָן פָּוּן דֻּעַם וּוּגְנָגָלָע אָז נִוְשָׁתָנְגַּחַט קִיְיָן אַיְזָן רְוַאַקְעָעָמָן אַוְן
הַעֲלָעָרָן זָוְן-שְׁטוֹרָאָל. אַ צְוַיְוִית בַּיְלָד זָאַלְקִינְדָּם שְׁמָעַלְטָמָט פָּאָר אַ פְּלָעָגָל אָז
דֻּעַם יְדִישָׁן קְוֹאָרְטָאָל, וּוּאָס מְזֹוָּאַלְטָמָט נִכְעָד בְּאַדְאָרְפָּט אַפְּפָאָלָמָן זָאָכָן
דַּיְקָעָבָר בְּיוֹרָשָׁע. דָּאַ הָאָט מַעַן נַעַחַנְדָּלָט אַוְיְשָׁלְיְסָלְעָר מִיטָּאַפְּפָאָלָמָן זָאָכָן
פָּוּן מָאָג-טְעַנְלָעָבָן גַּעַרְבָּוִיד. דָּאָרְטָחָאַהָיָן פְּלָעַגְטָמָן עַיְשָׁמָט אַזְוַעַגְרָאַגָּן קִיְיָן
וּזָאָכָן, וּוּאָס זַעַגְעָעָן גַּעַוְוָעָן אַיְזָן שְׁטוּב אַבְּרָעִיךְ, גַּאָר אַ פָּאָר אַלְטָעָמָט שִׁיר אַדְעָר
אַטְאָפָט, כְּדֵי אַפְּצָזְגָּעָמָעָן אַ פָּאָר גְּרָאַשְׁוִין דֻּעַם טָאגְדְּוָרְכָזְוָלְעָבָן. אַוְוָף דַּעַר
אַיְוִסְטָעַלְוָגָג הָאָט מַעַן נַעַקְאָנְטָמָט מְרָעָבָן בְּלִיְדָעָר, וּוּאָס הָאָבָן גַּעַטְרָאָגָן אַזְוָלָי
כַּע גַּעַמְעָז: „אַוְוָף דֵי טְרָעָפָט“, „דֵי דְּבָנְיָשָׁע שְׁוֹל“, „אָז אַיְוִסְוִיכָט אַוְיָת
רְמָאָס יְשִׁיבָה“, „דֵי יְדִישָׁע גָּאָס“, „דֵי יְאַטְקָעְגָּאָס“, „דֵי זָאוּוֹאַלְעָגָס“,
„גָּאָס“, „דַּעַר אַגְּמָאָקָאַסְקָוְהִיָּה“ (דַּעַר הַזְּוּפָה בַּיּוֹם הַזָּוָה, וּוּעַם אַיְזָן גַּעַבְוִוָּרָן
גַּעַוְוָאָרָן דַּעַר גַּרְוִיסְעָר סְקוֹלְפְּטָאָר אַגְּמָאָקָאַסְקָיָקָיָקִי). דֵי אַלְעָמָעָבָר בְּלִיְדָעָר זַעַגְעָעָן
דַּוְרְכָזְעָאָפָט מִיטָּאַפְּפָאָלָמָט, וּוּאָס הָאָט גַּעַמְלָאַלְטָמָט פָּוּן יְעָדָן וּוּינְקָעָמָעָן
לְעָגָל, וּוּזְוָנְדוּקָדָי הַאַפְּגָעָנוֹגָנְסָלְאַזְוִיקָיִיט אָוֹנוֹ נַוְוָתָפָן דֵי בְּרִוְיָטָעָי יְדִישָׁע
פָּאַלְקָסָמָאָסָן אַיְזָן סְאַגְּאַצְּעַ-פּוֹלוֹן. בְּעַר זָאַלְקִינְדָּם הָאָט אַיְזָן גַּעַשְׁאָפָן אַגָּאַ-
לְעַרְיוּעָפָן זַיְפָּוּן פָּוּן וּוּלְגָעָעָן. עַר הָאָט גַּעַרְן גַּעַמְלָאַלְטָמָט יְדִישָׁע מְזַוְּקָעָר. דַּעַר-
בַּיִי הָאָט עַר לִיב גַּעַחַאַט זָוּי אַרְוִיסְצּוּבְּרָעָנְגָעָן צְוֹזָאַמָּעָן מִיטָּאַפְּפָאָלָמָט זָוּיָעָ-
לְיִשְׁעָאַיְגָעָסְטָרְוּמְעָנְגָטָן. עַר הָאָט זָוּי גַּעַמְלָאַלְטָמָט אַזְוָיָ, אָז מַהָּאָט גַּעַחַאַט דֻּעַם
אַיְנְדוּקָדָמָן, אָז דֵי דַּאְזְוִיקָעָפָרְטָעָטָן זַעַגְעָעָן גַּעַשְׁאָפָן גַּעַוְוָאָרָן אַיְזָן אַגָּאַ-
פָּוּן בְּאַגְּיִיסְטָרְוָגָג מִיטָּאַפְּפָאָלָמָט דַּעַר מְזַוְּקָעָר. אַוְוָף דַּעַר דַּעַרְמָאַנְטָעָר אַיְוִסְטָעַלְוָגָג

האָט זיך געפונגען זאלקינדרס אַ בילד מיטן נאמען „דרער מוזיקער“, וואָט שטעלט פֿאָר דעם לובליגער מוזיקער גראַסמאָן, ווי אָוִיד אַ פֿאָרטערעט פֿונְגעם הויאָלעטשעליסט לייפמאָן. דער דָּזֵיְקָעֶר לייפמאָן אַיז געווין אַ זוֹן פֿון זאלקינדרס אַ פֿרִינְד, אַ ווֹוְגָעֶר מוזיקער. דער פֿאָרטערעטער אַיז געווין אַ וועַלט-בָּאָרוּמְטָעָר מוזיקער, אַ ווֹוְלָעַטשְׁשָׁעַלִיסְט—אַ ווֹוְרָטוֹאָן, וועלכְּבָּר אַיז באָקָאנְט גַּשְׂוִיעָן אָגְנְטָעָרְן פֿטְבָּ�זְדָּאָגִים פֿאָדְעָוָשׁ לייפְּאָן. לייפְּאָן אַיז אַיז מישָׁך פֿון פְּיל יָאָרָן געווין אַ מִיטָּאָרְבָּעָטָעָר פֿון בערלְגָּינְעָר רָאָדִיאָן אַן אָפְּשָׁר דער באָקָאנְט גַּשְׂוִיעָן אָגְנְטָעָרְן דָּאָרְטִיכְן רָאָדִיאָן בַּיִם הַיְּטָעָרְן רְעַשְׁיָם.

לייפְּאָן אַיז געווין באָפְּרִינְדָּעָט מִיטְּן עַסְטְּרִיכְיָוִשְׁן אַמְּבָאַסְאָדָּר אַיז בערלְגָּינְעָר אַזְּטָעָט אַפְּטָעָט גַּעֲשְׁפִּילָט בַּיִם אַיז דער היִם. סְפָּלְעָט טְרָפְּטָן, אַזְּטָעָט, אַרְיִינְקָומְעָגְדִּיךְ צוֹ דעם דָּזֵיְקָעֶן אַמְּבָאַסְאָדָּר, האָט אַיז גַּעֲשְׁרָפְּטָן קָאָצְעָרְטָמְרִין-מוֹלְטָלְיָאָן. נָאָר דער גַּלְיְוִישָׁאָלְתָוָגְפָּן עַסְטְּרִיכְיָד האָט לְיִפְּאָן זֶוּן אַוְמָגְעָטָעָט קִיְּוִין פְּוִילְיָן אַוּן דָּאָהָט ער גַּעֲרָבָעָט אַינְעָם וּאוֹרְשָׁעוּוֹרְרָאָדִיאָן. נָאָכוֹן סְעַפְּצָעָמְבָּעָר 1939 חָאָב אַיךְ לְיִפְּאָגָעָן גַּעֲמָרָאָן אַיז הַעֲמָבָּרָאָגְעָן אַיז אַינְעָן אַגְּדָעָרָעָט שְׁטָעָט. נָאָכְּדָעָם וּוּ דִי הַיְּטָעָרָעָט-אַרְמָמִיָּה האָט פֿאָרְנוּמָן לְעַמְּדָה-בְּעָרָג, אַיז לְיִפְּאָן נָאָר אַקְּרָעָצָעָר צַיִּית דְּעָרְשָׁאָסְטָן גַּעֲוָוָאָרָן. דָּעַם דָּזֵיְקָעֶן לְיִפְּאָן קָאָט וּזְלִינְדָּר פֿאָרטְּרָעְטְּרָמָת אַיז יָאָר 1936, וּוּן ער האָט זֶוּן אַוְמָגְעָן קָעָרָת קִיְּוִין וּוּלְגָעָן, כְּהִי צַיְּוֹן בָּאוּכוֹן זֶוּן פְּאָטָעָן. לייפְּאָנס פֿאָרטְּרָעָט אַיז געווין אַזְּטָעָט פֿאָרְמָאָגָט אַפְּרָעְטְּמָקָע קָאָלְאָרִיסְטִישָׁן וּוּבָרָאָצִיעָן, וּוּילְדָעָר דָּעַר פֿאָרטְּרָעְטְּרָמָתָר מִזְּוּקָעָר פְּלָעָנָט וּוּ קוּוּקְוִילְבָּעָר זֶוּן עַנְדָּרָן פֿוּן מִינְוּטָן צַוְּמִינְוּט. עַם פְּלָעָנָט זֶוּן עַנְדָּרָן נִישְׁתָּחָט נָאָר דָּעַר אַיְסְדוּרָקָן פֿוּן זַיְגָע אַוְגָגָן, פֿנְוִים, הַעֲנָט, נָאָר זֶוּן נָאָנָץ וּוּזָוּן פְּלָעָנָט אַבְּעָרָגִין פֿוּן דָּעְלִיקָּאָטָן לִירְוִוָּס אַיז אַשְׁטוּרָעָם פֿוּן עַמְּאָצִיעָם. ער פְּלָעָנָט דְּעַמְּלָת אַוְיְפָשְׁרָוִינְגָעָן פֿוּן אַרטָּט, פְּלָעָנָט אַלְיָזָפְּאָנְגָּדוּרְוָאָרְפָּן אַרוֹם זֶוּן (ער אַיז געווין אַז עַפְּלִילְעַפְּטִיקָעָר), בֵּין ער האָט בִּוְסְלָעְכָּוָיָן זֶוּן וּוּדָעָר בָּאָרוֹאִיקָט. זְאָלְקִינְדָּה האָט גַּלְעַנְצָנְדִים אַיְפָּגָעָן כָּאָפְּטָט דָּאָס וּוּזְגָּטְלָעָבָע אַיז דעם דָּזֵיְקָעֶן נְרוּוִיסָן קִינְסְטָלָעָר אַיז האָט וּוּנְדָעָר-בָּאָר אַיבָּעָדָגָעָנָבָן דָּעַם צִיְּלָאָן פֿוּן גַּעֲפִילְיָן, וואָט האָט אַיז געווידָת. דָּעַר דָּזֵיְקָעֶר פֿאָרטְּרָעָט אַיז געווין אַזְּוִי וּוּ אַפְּרָעְטְּמָקָע מִזְּוּקָעָר פְּיִיגָּר. אַזְּוִילְכָּעָר פֿאָרטְּרָעָטִין זֶוּגָן גַּעֲוָוָן וּוּלְטָעָנָן אַיז אַינְטָרָעָמָנְטָע אַינְגָגָרָס. אַוְיד אַיךְ בֵּין אַיְינְיקָעָמָל גַּעֲזָוָנָגָעָן (1937—38) צַוְּדָגָעָן דָּעַם קִינְסְטָלָעָר אַלְסָמָקָע מִאָלְעָרִישָׁר מְאָרְדָּעָל אַיז ער האָט דְּעַמְּלָת גַּעֲשָׁאָפָן 2 אַיְלְפֿאָרטְּרָעָט אַיז גַּעֲצִיכְנָט אַיְינְיקָעָמָל סְקָצָן.

איך האב כי זאלקינגן באנטראכט א באַדִּיטנדייקע צאָל פון זינגע בויל דער פון דעם פריערדיקן פעריאָה. דאס וועגען געוווען נאַטור=בלידער פון זוילגע און זוילגע אוֹמְנוּגֶנֶט. זי' האָבָן אַנטצִיקט דאס אוֹיג מיט זי'ער לְעַבְּדֵרְקָעֶר קָאַלָּאַרִיסְטִיך אַין סְטִיל פון פֿרָאַנְצּוּזְשָׁן פֿאַסְמָן=אַימְפְּרָעָסִיאַ-נוֹזָם. מְחַאַט גַּעֲפִילְט, אֹזְצְלַעַן, וּוֹאָס עַר הַאַט גַּעֲמַלְט, אֹזְנוֹגָעָן אֹזְאָפְּ-שְׁפִינְגְּלוֹגָן פון זי'ינָע פֿרָעַזְנַלְעַבְּעַע עַמְפִינְגְּנוֹגָן. מְקָאָן זָאנָן, אֹז דַּעַר דַּאָז וַיְקָעֶר פֿעַיקָּר, חַוִּיד גַּעֲבַּוְילְדַּעְטָעַר מְעַנְטָש, וּוֹאָס אֹז גַּעַוְועָן פּוֹל מִיטְהָאָמָּאנְט מְאָרָן, הַאַט אַין זְיוֹן קוֹנְסָט אָוֹן אַין זְיוֹן גַּאנְצָן גַּיסְטִיךְן וּוֹעַן פֿאַרְאַמְּאָנְט אָסְד קְרוֹבְּהַשָּׁעַם מִיטְמָאָקְם לְיַיְבָּרָמָן. נְאָר אָוּבְּ דִי אַגְּטוּיְקָלְגָּגָן פון טָאָלָאנְט בְּיַמִּים בְּעַרְלִיאָגָר מִיסְמָעָר אַיז גַּעַנְגָּאָגָעָן כְּסֶדֶר אַרְוּת, הַאָבָן זְאָלָן סְינְדָן דִי שְׁעוּרָע לְעַבְּנָס=בָּאַדְיְגָנוֹגָן גַּעַשְׁתְּוִיסְן אָלָעָן מַעַר אַרְאָפְּ. וְיָיל הַנְּמָן דַּו זְוִילְגָּעָר גַּעַוְולְשָׁאַפְּטָלְעַכְּבִּיכְּיָהָן הַאַט פון אַים אָסְד פֿאַרְאַלְאָנְגָּט, הַאַט זַי אַים אָבָעָר מִיט נְאַגְּנוּשָׁת נִישָׁת גַּעַחְאָלְפָן, כְּרוּ אָס דָּאָס דַּעַבְּן לְיַיְבְּשָׁעָר צַו מְאָכוֹן.

איָן יָאָר 1935 הַאַט זְאָלְקִינְגָּד אַרְגָּאַזְיָוָת אַין "יְוָאָ" אַז אָוִוְשְׁטָעָ-לְוָגָן פון בְּיַלְדָּעָר אָנוֹ סְקוֹלְפְּמוֹן פון זְוִילְגָּעָר יְדִישָׁע קִינְסְטְּלָעָר. עַמְּ הַאַט אַין אָיר אַנְטְּיִילְגָּנוּמוֹן אָוִיד מַאְרָק שְׁאַגָּאָל, וּוֹאָס הַאַט דֻּעְלָט פֿאָרָ-בְּרָאָכְט אַין זְוִילְגָּעָן.

זְאָלְקִינְגָּד שְׁטוּב אַיז בְּאַקְאָנְט גַּעַוְועָן מִיט אָיר נְאַסְטְּפְּרִינְדְּלָעָכְט קִיטְט. עַס פְּלַעְגָּן דָּא אַרְיִינְקָוּמוֹן אַלְעָן קוֹנְסְטְּלָעָר, וּוֹאָס הַאָבָן בְּאַזְוֹכְט זְוִילְגָּעָר. זְאָלְקִינְגָּד פְּלַעְגָּת תְּמִיד אַרְוּמְפִירָן דִי גַּעַסְט אַוְבָּעָר זְוִילְגָּעָן אַיז זַי זְוִילְגָּעָר אַיז זְיַוְּזְעַמְּלָעְכְּקִיטְן. אַיז מַשְׁדָּפָן לְאַגְּנָע יָאָרָן אַיז עַר גַּעַוְועָן דַּעַר פֿאַרְוּזְעָר פְּנוּגָעָם פֿאַרְאָבָּאָגָד פון זְוִילְגָּעָר קוֹנְסְטְּלָעָר פְּלַאָכְט. צְוֹזְעָמָעָן מִיט זַי הַאַט עַר אַנְטְּיִילְגָּנוּמוֹן אַיז אָסְד אָוִוְשְׁטָעָ-לְוָגָן אַיז וּוֹאָרְשָׁעָר, לְאַדְזָש, זְוִילְגָּעָן, בִּיאַלְיִיסְטָאָק. צּוֹם לְעַצְמָן מָאָל הַאָבָן זַי זְוִילְגָּעָר בְּיַלְדָּעָר בְּצָוּזָן אַוְיָהָר זְוִילְגָּעָר יְבִילְיָה=אָוִוְשְׁטָעָלְוָגָן פון יְדִישָׁע פְּלַאָסְטִיקָעָר אַין פֿעַבְּוָאָר=מְעַרְעַץ 1939.

איָן יָאָר 1938 הַאַט זְאָלְקִינְגָּד פְּרוּי, פֿאַרְגְּרוּק קִיּוֹן גַּוְיִאָרָק צַו בָּאָן וּכְנוּ אָיר אַלְטָן פָּאָמָעָר, מִוְּטָנוּמוֹן מִיט וּדְ אָז עַד דְּרִיסְיָה בְּיַלְדָּעָר פָּנִי אָיר מָאוֹן, כְּרוּ דְּרָאָט אַיְגְּצָוָאָרְדָּעָגָעָן אַז אָוִוְשְׁטָעָלְוָגָן. דִי דְּזִוְּקָע בְּיַלְדָּעָר הַאָבָן זַיְד אָבָעָר מַעַר קִינְסְטְּלָעָר קִיּוֹן פּוֹלָן. וּוֹעַן איָן יָאָר 1939 אַיז זְוִילְגָּעָן גַּעַוְואָרָן דִי הוּוִיפְּט=שְׁטָאָט פון לִיטָעָן, הַאַט זַיְד בָּעָר זְאָלְקִינְגָּד אַיבָּעָרְגָּעָצְוָיָן קִיּוֹן זְוִילְגָּעָקָאָ (וּוִיסְרוּסְלָאָנד). דָאָהָט עַר אָוִיד פְּאַגְּנְדָרְגָּוּוּקָלָט אַלְעַבְּהַאָפְּטָעָגָעָן גַּעַוְולְשָׁאַפְּטָלְעַכְּבָעָן שְׂעָ-

פערישע טעטיקיט. ער האט דעם לט פארוואלטטעט מיט דער אַפְטִיילָגֶン פון קומסט פון דעם ווילקער ראיין. ער האט איסגעשטעלט זינע בילדער אין מינסק און און בייליסטאך. ער האט אויך פראיעקטירט צו מאָן בילדער וועגן דער באָפְרִיּוֹנֶג פון בייליסטאך. אַבער די געשענישן און יאָר 1941 האָבן צונישט געמאכט זינע פֿלְעָגָן.

ווען די דײַטשן האָבן זיך דערגענטערט צו ווילגען, האָט זיך זאלקינד מיט זיין משפחה עוֹזָקָאֵירֶת און דער טיף פון רַצְמַנְפָּאָרְבָּאנְד. ער האָט זיך באָזָעָט אַיגָּעָם סַאָרָאָטָאָזָעָר קְרִיזָן, וו ער האָט ווּידָר גַּעֲרָבָעָט אלְסָקָעָר. ער לאָבעָט דָּא אַין שְׁוּעוּרָעָ מְלֻחָּמָה-בְּאָדִינוּנוּנוּן. זיין זון לִיאָוָעָ, וועלכער האָט באָזָוכָט דעם ווילגער אָנוֹוועָרְסִיטְעָט אַון אַין אַגְּוּוֹסָעָ צִיטָט גְּעוּסָן אַין תְּפִיסָה פָּאָר קָאָמְנוּסִיטְשָׁעָר אַגְּטָאָצָיעָ, אַין אָוּעָק אַין דער רַוִּיטָעָר אַרְמִי אַלְסָמְפָּאָרְיָקָעָר אַון אַין שְׁפָעָטָר גַּעַפְּלָן בַּיְּהָאָפְּשָׁעָט.

אויך לִיאָוָעָ אַין גְּעוּסָן אַ פֿילְצְוָאָגָנְדִּיקָעָר קִינְסְטָלָעָר.

بعد זאלקינד איז געשטארבוּן דעם 8-טָן יאנְגָּאָר 1944 אַין אַילְמָאָרָה שיכאָן. אויך זיין יַיְגָּשָׁמָעָר זון מַאְקָסִי, וואָסָה האָט אַרוּסָגָעָזָן אַמְּלָעָדָה רִישָׁן אַון סְקוּלְפְּטָמָאָרִישָׁן מַאְלָגָט אַין דָּאָרֶט גַּעַשְׁטָאָרְבָּוּן פָּוּן שְׁוִינְגָּן זָכָט.

ער זאלקינד איז גְּעוּסָן אַ פְּעַיקָּעָר קִינְסְטָלָעָר, וועלכער אַין גְּעוּסָן אַיבָּעָרְגָּעָבָן דער זיך פָּוּן פְּרָאָגָּוָס אַון יוֹשָׁה. הוּא דעם אַין ער אויך גְּעוּסָן אַיְגָּמְעָרְסָאָנְטָעָר שְׁרִיבָּעָר. ער האָט פַּאְרָעָפְּנְטָלְעָכָט אַפְּהָאָגָּנְדָּה דְּלִינְגָּעָן וועגן קָוָגָּשָׁט אַין דער ווילגער אַון ווּאָרְשָׁעָוָעָר פְּרָעָסָע. ער האָט אויך גַּעַדְרָקָט זִינְעָ אַרְבָּעָטָן אַין די „לִיטָּעָרָאָרִישָׁע בְּלָעָטָעָר“ אַון „עַשְׂיוֹדוֹן“.

פישל זילברברעגן

פישל זילברברעגן איז געבוירן געווארן דעם 28 יוני 1909 יאָר אַיִ פְּלַאֲצַק. זיַּן טָאמַע וּוֹאַלְפַּ אָוֹן דֵּי מַאַזְמַע הָאָבָּן גַּעַחַצְתַּ אַ קְלִין שְׁפִיּוֹן גַּעַוּעַלְבֶּל. אַיְן שְׁטוּבַּ זַעֲנָעַן גַּעַוּעַן פִּיר פִּינְדְּרָעַר, 3 בְּרִידְרָעַר אָוֹן אַ שְׂוּעַסְטָעַר. פִּישְׁל אַיִן גַּעַוּעַן דָּאַם צְוַיִּיטַע קִינְדַּ נָאָכָן עַלְטַסְטָן. עָרַחַט בְּאַזְוֹכְטַדְתַּ יְדַיּוֹתְשַׁגְּרָונְטַשְׁוּן, וּוּמְעֻנְנָם פָּאָרוֹוָאַלְטָן שְׁרָוִין סְ'אִין גַּעַוּעַן דֵּי אַלְגָּעָמִין גַּעַד אַכְטָעַ פְּרוּזְגַּטְקִינְדַּן. שְׁוִין אַוְתַּה אַ שְׁוֵל אַוְיָסְטַעְלָוְנָגְן הָאָטַד דָּעַר יְוָנְגְּנָעַר פִּישְׁל אַיְבְּרָאַשְׁתַּ מִיטַּ זַיְנָס אַ לִיְּסַסְקוֹלְטַ פְּטוּר, וּוּלְכָבָעַ חָאַט פָּאַרְנוּשְׁטָלְטַ פְּרוּבִישַׁן קָאָפַט, קָאָפִירַת וּוּאַרְשִׁיְּנָלְעַד פָּוּן עֲפָעָם אַ לְעָרְבָּכוֹד אַדְעַרְזַוְשָׁרְגַּן. פִּישְׁל הָאָט שְׁוִין דָּאַן גַּעַזְיִיכְנַט מִיטַּ בְּלִיְּפְּעַדְעַר אָוֹן פָּאָרְבָּן.

ער אַיִן אַלְטַ גַּעַוּעַן 16 יְאָר, וּוּעַן דָּר אַיִן אַרְיוֹסְגַּעְפָּאָרַן סִיּוֹן וּוּאַרְשָׁעַן. דָּאַ הָאָט עָר גַּעַפְוָגְעַן בְּאַשְׁעַפְטִיקְוָגְן אַיִן אַ וּוּאַרְשְׁמָטַטַּ פָּוּן אַגְּזִיכְטַמְּ-קָאָרְטַן. אַיִן אַזְוָנָט אַיִן פִּישְׁל גַּעַגְגָנָעַן אַוְיַף פְּרוּזְאָטַע לְעַקְצִיעַס פָּוּן צִיְּכָעָנָעַן. אַיִן יְאָר 1930 וּוּעָרט עָר אַגְּגָנוּמוּן אַלְסַ פְּרִיְּעַר צְוַהְעָרָעַר אַיִן דָּעַר וּוּאַרְשָׁעַוּעַר קוֹנְסָט-אַקְאַדְעָמִיּוֹ.

זַילְבְּרָבְּרָעָגְן הָאָט גַּעַהָאָט זַיְנָעַ סְפַעְצִיְּעַלְעַ שְׁעַפְעַרְיוֹשַׁע פָּאַרְאִינְטְּרָעַע-סִירְוָנָגְעַן. זַיְגַּע אַרְבָּעָטָן, סִיּוֹן דִּי נְרָאָפִישַׁע, סִיּוֹן דִּי מְאַלְעָרִישַׁע זַעֲנָעַן גַּעַוּעַן

פושטע, אן איבערויקע באפיזונגגען און סענטעמענטאליזם. ער האט זיך נישט גענומען פאר קיין מוסטער, ווי ס'אייז דאן געוווען איז דער מאדרע, די עסטע טיינרנדיקע אוזו גערומגענע, "ריינע קונסט".

זינגע ערשטעה פֿרוּוֹן הָאָבָּן זיך גַּלְיִיד גַּעֲשְׁטוּצָט אֹוָּה דָּעַר וּוּירְקְלָעְכְּקִיט און פֿאָקְטָן גַּעֲנוּמָעָן פֿוֹן הָעָבָן. ער מָאַלְתָּה דָּאָם, וּוּאָם ער זַעַט.

די חברים הָאָבָּן אִים גַּעֲכְשָׁטָעָט פֿאָרֶן אוּסְטוּרָעָר אָזָן אִיבְּרָעָנָעָכְּקִיט צַו דָּעַר קּוֹנְסָט, וּוּלְכָבָעַ הָאָבָּן אִים כָּאַרְצָקְטָעָרְיוֹזָרֶת אַפְּלֵוַּן אַיז דִּי זַיְעַר שְׁוּעָרָעַ עַקְוִיסְטָעָנִיעַ-בָּאַדְיָגָנוּגָנוּ. ער האט לִיבַּן גַּעֲחָאָט די נָאָטוֹר, וּוּגַּן וּוּאָם עַס זָאָן דָּרוֹת זִינְגַּע פִּילְצָאָלִיקָע אַרְבָּעָטָן. דָּעַר הוּוּפְטָמָעַ-בָּאַגְּנִיסְטָעָרָר פֿוֹן זִינְגַּע קִימְפְּלָעָרִישָׂ שָׁאָפָּן אַיז אַבְּעָר דָּעַר אַרְבָּעָטָמָעָט, סִי אַלְמַן יְהִיד אָזָן סִי אַלְמַן בָּאַשְׁמָטָאָגְדָּטִילָן פֿוֹן דָּעַר גַּעֲזָלְשָׁאָפָּט.

פֿוּשָׂל זַיְבָּעָרְבָּעָרָג הָאָט דָּוְרְכָּנָעָמָכָּט אַיז דָּעַר אַקְאָדָעָמִיעַ אַ גַּוְעַט שָׁוֹל. זִיְּן לְעָרָעָר אַזְּנָעָן וּלְאַדְיָמָלָאָוּ סָקָאָפְּשִׁילָאָם, דָּעַר מִיְּסָטָעָר פֿוֹן הָאַלְצָשָׁנוֹט, וּוּלְכָבָעַ הָאָט מִיטַּ אַ גְּרוּזִיסָּן סָעָנָטָמָעָנָט אַרְוִוָּסָעָרְבָּאָכָּט פֿאָרֶן בִּיקְעַ פָּאָלְקָסָ-שִׁיפָּן, בָּאַזְוְנָדָעָר דָּעַם נָוָרָאָלָ-פָּאָלְקָלָאָר. זַיְבָּעָרְבָּעָרָג הָאָט אַוְיךָ שְׁטוּדָוִירָט מָאַלְעָרִי בַּיְּ קָאוֹוָאָרָסָקָין אַיז קָאָטָאָרְבִּינְסָקָין. אַיז זִיְּן שְׁטָאָרָק עַמְּאַצְּיָאָנָעָלָעָר גְּרָאָפִיק בָּרְעָנָגָט ער אַרְיִין דָּעַם סָפְּאָצְּיָאָלָוּן פָּאָן. ער סָפְּאָלְדָאָרִי זִוְּשָׁט זִיךְ מִיטַּן אַגְּמָטָעְרָדְרִיקָטָן מָעָנָטָשָׂ, מִיטַּ אַלְעַעַמְּפָלְאָאָטְרִיטָעָ, וּוּאָם קָאָגָעָן נִישְׁטָמָאָוִיסָהָאָלָלָטָן זִיךְ מִירְאָמָרָה. אַיז זִיְּן שְׁטָאָרָק דִּי אַוְיכְּפָעָרְקוּאָמְקִיָּט, וּוּאָם אַיז זַיְבָּעָרְבָּעָרָג שָׁאָפָּן טָרְעָפָט מָעַן גַּיְשָׁט אַז אַוְיכְּפָעָרְקוּאָמְקִיָּט, אַיז זַיְבָּעָרְבָּעָרָג שָׁאָפָּן צְוֹעַדְקָהָמָה, זַיְבָּעָרְבָּעָרָג. ער רִיכְמָעָט זִיךְ גַּיְשָׁט, וּזְיוּזָט אָוִוָּס, מִיטַּ דָּעַר פָּאַנְטָאָזִיָּעָ, אַיז אַוְיךְ מִיטַּן נִישְׁטָמָאָוִיסָהָאָלָלָטָן קִינְסָטָלְעָרְיָשָׂעָ אַסְּאָ-צִיאָצִיעָם. אַלְיָיָי, וּוּאָם ער וּזְיוּזָט, אַיז אַ רְעוֹזְלָטָטָט פֿוֹן פָּעָרְזָעָנָלְעָכָבָעָ גַּעַבְּלִיןָן, וּוּלְכָבָעַ וּוּרְקָן מִיטַּ אַז דָּעַר אַנְשָׁמְטִיְּגָנָג פֿוֹן וּוּרְקָן פֿוֹן אַ סְּפָעְצִיְּלָעָרָפָרָם אַז אַז אַז בָּאַזְוְנָדָעָרָג אַינְטָעְרָמָטָאָצִיעָ.

אַיז דָּעַר וּוּרְשָׁעָוָעָר אַקְאָדָעָמִיעַ עַקְסָפְּעָרְמָעָנְטָרָט ער אַ גַּוְוִוִּיסָע צִיְּעָט מִיטַּ פֿאָרָבָן, ער האט אַבְּעָר אַרְוִוָּסָעָפִילָט, אַיז דִּי פָּאָרָב וּוּטַּ נִישְׁט אַרְוִוָּסָ-ברָעָנָגָעָן אַנְשָׁפְּרָעָנְדִּיק דִּי טָעָמָטָיק, וּוּלְכָבָעַ הָאָט אִים צָוְמָשְׁתָּאָרְקָסָטָן אַינְטָעְרָסָרָט. ער גַּעַטְמַז זִיךְ אַלְזָאָן צַו דָּעַר הָאַלְצָשָׁנוֹט-קּוֹנְסָט. מִיטַּ אַז אַוְיכְּפָעְרָסָרָט. פֿוֹן מָאָכָן צִיְּבָעָנוֹגָנוֹן אַיז הַלְּצָעָרָג פְּלוּעָטָם.

אַיז יְאָרָךְ 1936 אַיז אַז דָּעַר וּוּרְשָׁעָוָעָר, "זַיְבָּעָרְבָּעָרָג" פָּאָרְגָּעָעָמָעָן דִּי עַרְשָׁטָעָ אַוְיכְּפָעָלָנוֹג פֿוֹן דִּי יְוָנָגָעָ פְּוּלִישָׂעָ גְּרָאָפִיקָר, וּוּלְכָבָעַ הָאָבָּן זִיךְ גַּוְאָמְלָט אַיז דָּעַר גַּרְוָעָ אַגְּמָטָעָרָג נִאמְעָן, "שְׁוֹאָרְזִיְּוּוֹיָס". דָּעַם עָרְנוֹ-פָּאָרָזִיָּעָן

פּוֹן דָּעֵר דָּזְוִיקָּעֶר גַּרְוּפָּעֶה הָאָט אַיְבָּעָרְגָּעָנוּמָעָן דָּעֵר גַּרְוִוִּיסָּעֶר פּוֹלוּיִשָּׁעֶר קָוְנְסְּטָן
מְאַלְעָר לְעָזָן יוֹמְשְׁוֹלְקָאָוָסְקִי, וּוּלְכָעֶר הָאָט אָוָר צַוְּגָעִישִׁקָּט צַו דָּעֵר
אוֹוְסְּשָׁתְּעַלְוָגָן אַיְינָעָן פּוֹן זַיְגָעָנָרָפִּישָׁע אַרְבָּעָטָן. אַיְן פָּאָרוֹאָרָט צֻם קָאָטָאָ
לְאָגָן פּוֹן דָּעֵר דָּעַרְמָאָנְטָעָר אוֹוְסְּשָׁתְּעַלְוָגָן שְׂרִיבָטָן דָּעֵר בָּאַקָּאָנְטָעָר קָוְנְסְּטָלָעָ
ט. טְשָׁעַלְעָוָסְקִי (דָּעֵר זָוָן): „אִיךְ קָאָן אִיצְּטָן נִישְׁטָמָעָר בָּאַחָאָלָטָן, אָז מִיּוֹ
הָאָרְצָן פּוֹן אַהֲלָצְשָׁנִינוֹט-קָוְנְסְּטָן צְוָמָנָאָנְטָסָטָן פִּיאַלְקָאָוָסְקִי,
קְלָאָפָּאָצָּא אָזָן וּלְכָעָרְבָּעָתָה. זָוָן צַו דָּעֵר וּוּלְכָעֶט אָוָתָ אַהֲרָאָרָה,
וּלְכָבָעָן אַיְן שְׂפָרָאָר, זַיְעָרָעָ אַרְבָּעָטָן בָּאַשְׁמָעָטָיקָן אוֹוְסְּדָרְקָוָפָּוָל, אָז דָי
פִּיאָגָנְרִיעָרְשִׁקְיָיטָן פּוֹן סְקָאָטְשִׁילָאָסָן אַיְן נִישְׁטָמָעָן קִיּוֹן אָוּמוֹזָסָטָע. קוּקָט
וּזְיִירָעָ שְׂפָרָאָר אַיְן פּוֹן אַהֲרָשִׁידָנְאָרָטָהָרָעָר שְׁפָאָנוֹגָן.“

אוֹיף דָּעֵר אַוְיְבָּנְדָּרְמָאָנְטָעָר אוֹוְסְּשָׁתְּעַלְוָגָן הָאָט זְוּלְבָּעָרְבָּעָגָן גַּעֲוָוִזָּן
אַוְזָשׁ 22 הָאַלְצְשָׁנִינוֹט-אַרְבָּעָטָן. עַם זַיְגָעָן דָּאָרָט גַּעֲוָוָן דָּאָרְפִּישָׁע מְאַטְיוֹוָן,
פָּאָרְטָרָעָטָן, לְאַנְדְּשָׁאָפָּטָן אָוֹן טִיפָּוֹן דָּאָרָט גַּעֲוָוָן דָּאָרְפִּישָׁע שְׁמָתָּאָט פָּלָאָצָּא. פּוֹן דָי
סָאמָּע בָּאַרְאָקְטָעְרִישָׁע טָעָמָעָם אַיְן בְּדָאי צַו דָּעַרְמָאָנָעָן: „דָּעֵר אַמְּדָה-
גְּרָעָבָעָר“, „אַ דָּעַרְפָּלָה“, „אַ מִיְּדָלָ מִוְּטָ אַ קָּו“, „אַ פּוּיְעָרָ מִוְּטָ אַ קָּו“,
„אַ קָּאָפָּ פּוֹן אַ בְּעַטְלָעָר“, „אַ יְדִישָׁעָ פְּרוֹו“. צַו דָי פָּלָאָצָּעָר מְאַטְיוֹוָן גַּעַ
הָעָרָן אַזְׁעָלְבָעָ וּוִי: „אַ צְּגָעַלְנִיּוֹ“, „אַ גַּעַלְ אַיְן פָּלָאָצָּק“, „אַ הוּוּקָ“. צַוְוִישָׁן
דִּי פָּאָרְטָרָעָטָן אַיְן גַּעֲוָוָן דָּעֵר אַוְיְמָאָפָּאָרָטָרָעָט פּוֹן קָוְנְסְּטָלָעָר, „דָּעֵר
פָּאָרְטָרָעָטָן פּוֹן הָעָרָ דָי“. אַיְן „דָּעֵר פָּאָרְטָרָעָטָן פּוֹן מְאַלְעָרָ פָּ“. (וּאָרְשִׁיְינְלָעָר
פּוֹן אַ פְּרִידְמָאָן).

וּוּיְגָנְדִּיק אַוְיְפָּ פָּעָרְיוֹעָן אַיְן פָּלָאָצָּק, הָאָט זְוּלְבָּעָרְבָּעָגָן גַּעֲשָׁאָפָּוּן אַ סְּרָ
צִיְּכִיןְצִוְּן אַיְלָאָרְבָּעָטָן פּוֹן אַמְּדָעָלָ, וּוּלְכָן עַר הָאָט אַנְגְּגָרְוּפָן
„אַנְטְּמָעָקָ“. דָּאָס אַיְן גַּעֲוָוָן דָּעֵר הִגְּקָעְנִידְקָעָר זָוָן פּוֹגָעָם וּוּכָבָעָרָ פּוֹן הוּוִי,
אַיְן וּוּלְכָן סְמָהָט גַּעֲוָוָנִינְטָן דִּי פָּאָמְלָיוּעָ זְוּלְבָּעָרְבָּעָגָן. עַר הָאָט גַּעֲצִיכְנָט
אַיְן גַּעֲמָלָט טִיפָּוֹן פּוֹן אַרְבָּעָטָר, פִּישְׁעָרָ אַיְן יִדְןָן פּוֹן דָּעַרְאָזְוִיקָעָר שְׁמָתָּאָט.
וּוּן אַיְן פָּלָאָצָּק אַיְן דָּוְרָכְנָפְרִיטָן גַּעֲוָוָאָרָן אַ גַּעַלְתָּזְוָאָטָלָעָגָן לְטוּבָת דָעַם
„מְאָפָּרָ“ הָאָט עַד גָּעָרָן מִינְגָּעָהָאָלָפָן, צְוִישְׁקָנְדִּיק אַיְינָעָן פּוֹן זַיְגָעָנָרָפָּרָט
אַרְבָּעָטָן אַוְיְפָּ אַ פָּאָטָעְרִיעָ, וּוּלְכָבָעָן אַיְן אַיְינָגָעָאָרָדָנָט גַּעֲוָאָרָן פָּאָרָן דָעַרְ
מְאַנְטָנוֹן צִיָּן.

אַיְן יָאָרָ 1936 הָאָט דָעֵר קָוְנְסְּטָלָעָר בָּאַקְּוּמוּן אַיְן דָעֵר אַקְּאָדָמִיעָן אַ
8-תְּדִשְׁיְמָדִיקָע סְטוּפְעָנְדִּיעָ אַיְן אַיְן אַרְיוֹסְגָּעְפָּאָרָן קִיּוֹן פְּרָאָנְקָרִידָן. עַר הָאָט
נָאָרָ גַּעֲוָאָלָט שְׁטוֹדָוִוָן. וּוּן עַר הָאָט אַבָּעָר אַיְן פָּאָרָיוֹן גַּעֲוָוָזָן אַ מְיָלָ פּוֹן
זַיְגָעָנָרָפָּרָט אַרְבָּעָטָן, — הָאָט עַר אַרְיוֹסְגָּעְפָּוָן אַ גְּרוּוֹסָן אַיְינָדָרָק
צַוְוִישָׁן דִּי דָּאָרְטִיקָעָ קָוְנְסְּטָקָעָנָר. זָוָן הָאָבָן אַיְם דָעַרְשָׁאָצָט אַ טִּיפָּוֹן

קינסטלהוריון טאלאגט, וועלכער האט געשטעלט איז שאָטן גישט איז פיעיקן פאריזער קינסטלער מיט אַ באָקאנטן גאנמען. זולבערבער האט באָקומען אַרבּעַט איז אַיגּנעם פון דִי פֿאַרְיזֶעָרְ קִינְסְטְּלִיעְרִישׁוּן זְוֹרְגָּלְן. דָּער אַפְּשָׂטָאַ מִיקָּרְ פּוֹן פּוֹילְן אַנְגְּנוּזְעָנְדָר גַּעֲלָרְגְּטָעָר אָוּן קִינְסְטְּ-פֿאַרְשָׂעָר קָאָרָאָל שְׁטָרְלִינְגָן אָוּן דָּער בְּאָקָאנְטָעָר קָוְנְסְטְּ-קְרוּטִיכָּעָר כִּיל אַרְאָגָסָן הָאָבָּן אַרְויְסְגְּנוּזְיָזָן דָּעַם יָוָנָן קִינְסְטְּלִיעָר פּוֹיל האָרכְזִיקְיִיט.

פיישַׁל זולבערבער אַרבּעַט דָּאוּ אַיבָּעָר אַ צִּיקְלָהָלְצְשָׁנוּטָן, וועלכּעָ ער האָט גַּעַחַצְתָּ בְּדִעה אַרְויְסְצְּוּגְּעָבָן אַלְסָם באָזְגְּדָרְעָז אַמְּלָוָגָן. דָּוָרָר דִּי אַיְנְיְקָעָ יָאָר פּוֹן זְיוּן אַוְיְהָאָלָט אַיז פֿאַרְיזֶי בֵּין צִים מְלָחָמָה-אָוִיסָּה ברֹזְ שְׁטִיְיט זולבערבער אָוּן עַנְגָּעָר פְּאָרְבִּינְדוֹן מִיטָּהָרָגְטָפָן פּוֹן פּוֹילְן. סְבָּרְעַכְתָּ אָוִיסָּה דִּי מְלָחָמָה. אַיז יָאָר 1940 האָט דָּאָס חִימְלָעְרִישׁוּ מְלִיְיטָעָר פְּאָרְגְּנוּמָן פֿאַרְיזֶן. זולבערבער אָוּן גַּעַוָּעָן אַזְוִי פְּאָרְטָאַן מִיטָּהָרָגְטָפָן אַרבּעַט, אָוּ ער האָט זְוָר נִישְׁתָּ אַרְיְעָנְטוּרָט וּוָסָם פְּאָרָ אַשְׁטוּרָעָם סְהָאָט זִיר צְעֻווּיְלְדוּעָעָם. ער האָט נִישְׁתָּ בָּאוּזָן צְוָ אַגְּטְלְוִיפָּן אָוּן דָּרוּסָ-פְּרָאָנְקְרִירָ, וּוּסְהָאָבָּן זִיר גַּעַרְאָמְטוּעָט אַסְרָ קִינְסְטְּלִיעָר פּוֹן יִדְוִישָׁר אַפְּשְׁטָאָמָונָגָן. דָּעַם 14 מַאי 1942 אָיז ער גַּעַוָּאָרָן אַרְעָסְטוּרָט אָוּן אַיְנְגְּנוּזְעָצָט אַיז לְאָגָעָר בָּאָזָן לאָ רָאָלָאָן. דָּאָ אַיז ער גַּעַלְעָגָן אַגְּוּוּסָעָ צִיְּפָן קְרָאָנָק אָוּן שְׁפִיטָאָל. דָּעַם 7 פְּעָבְרוֹאָר אָוּן זְעָלָבָן יָאָר וּוּרְטָ ער אַרְויְסְגְּעִישָׁקָט מִיטָּן טְרָאָנְסְפָּאָרָט צְזָאָמָעָן מִיטָּן אַסְרָ אַגְּדָרָעָר קְרָבְנָהָוָת אַיז לְאָגָעָר קִיְּזָן אַשְׁוּוּיְעָנְטָשִׁים. דָּאָ אַיז ער קְרָאָנָק גַּעַוָּאָרָן אַוְרָ טִיפָּס אָוּן גַּעַלְעָגָן אָוּן בְּלָאָק 7. אַ גַּעַוָּיְסָן מָאָגָן אָוּן פְּאָרְפָּאָרָן אַ לְאָסְטָאָוִיטָאָ. מְהָאָט אַרְויְסְגְּעָשְׁלָעָפָט אַלְעָ קְרָאָנְקָעָ אָוּן זְיוּי אַרְיְינְגְּנוּזְאָרְפָּן אָוּן אַוְיטָאָ. דָּערְגָּאָר האָט מָעַן זְיוּי אַפְּגָעָפָרָט אָוּן קְרָעָמָאָמָרִיעָ, וּוּ זְיוּי זְעָנָעָן גַּעַוָּאָרָן לְעַבְדּוּקְעָרְהִיָּט פְּאָרְבָּרְעָמָן.

דָּרְאַטְמָעַ זִיְּדֻעְמָן (בַּעֲרְלִינְעֶרְבְּלָאוֹ)

דָּרְאַטְמָעַ זִיְּדֻעְמָן אֵין גַּבּוֹרָן גַּעֲוָאָרָן דַּעַם 1-טַן אַוְגּוֹסְט 1898 אֵין וְאַרְשָׁעַ. זַיְהַאַט גַּעֲשַׂטְמָעַ פָּוּן דַּעַר אַיְנְטָלְיְגַעַטְמָעַ וְאַרְשְׁעוּרְ מַשְׁׁהַחַ בַּעֲרְלִינְעֶרְבְּלָאוֹ. צַוְויַי בְּרִידְעַר אַיְרָעַ זַעַגְעַן גַּעֲוָעַן אַרְכִּיטְעַקְטָן.

שְׁמִינְדִּיק זַד אַוִּיפַי דַי אַקְטַּמְן וָפָוּן דַּעַר קַרְאָקְשְׁעוּרְ קוֹנְסְטַּ-אַקְאַדְעַמְיַעַן, הַאַטְמָעַ דָּרְאַטְמָעַ זִיְּדֻעְמָן שְׁטוּרִירַת אֵין דַי יָאָרָן 23–1921 אֵין דַעַר שַׁוִּיְהַפְּוּן פְּרָאָפַי. וּוּוּפְשָׁעַר וּוּוּיַּםַּיַּם. אֵין עַרְשַׁתְּן חַאלְבָן יָאָר 24–1923 בַּיְיַיְזָהַפְּנַקְעַוּוּשָׁן, אֵין עַרְשַׁתְּן חַאלְבָן יָאָר 27–1926 בַּיְיַיְזָהַפְּנַקְעַוּוּשָׁן. פְּעַלְיַסְמָן שְׁמַשְׁעַגְסָנִי קָאַוְאַרְסָקִי.

אַגְּנוּם הַיּוֹן פָּוּן דַי בַּעֲרְלִינְעֶרְבְּלָאוֹס פְּלַעַגְן אַפְּטַקְ קְוּמָעַן שְׁרַיְבָּעַר, מוֹזְגָּעַר אֵין פְּלַאַסְטִיקָעַר. אַוִּיר דָּרְאַטְמָעַס מַוְעַר פְּלַעַגְטַּ אֵין דַי פְּרַיְעַ מִגְוָטַן מַאְלָן אַקְוָאָרָעַל בַּיְלָדְעַר. פָּוּן דַי יְוּגְנַסְטָעַ יָאָרָן הַאַטְמָעַ דָּרְאַטְמָעַ זַיד צָנוֹפְגַעַטְרָאָפַן מִיטַּמְעַטְמָשָׁן פָּוּן קוֹסְמָן. דָּרְאַטְמָעַ הַאַטְמָעַ דַּעַרְיַיְבָּעַר זַיְיַעַר פְּאַרְזִוִּיכְטִיק אֵין גַּעַהַיִם אַגְּנוּהַיִבְן צַוְּצִיבְגָּעַן. זַיְהַאַט דַּעַמְלַט בָּאַזְוּכַט דַי גַּמְנָאָזְעַן. אַגְּרוֹיסְעַן אַבְּעַרְלַעַבְגַּש שַׁפָּאַר דַעַטְמָעַ יְנַגְּנוּ מַיְידָל זַעַגְעַן גַּעֲוָעַן דַי בָּאַזְוּכַט פָּוּנְעַם גַּרְוִיסְן פְּוּלִישָׁן מַאְלָעַר זַעַזְעַת פְּנַקְעַוּוּשָׁן בַּיְיַיְזָהַפְּנַקְעַוּוּשָׁן בַּיְיַיְזָהַפְּנַקְעַוּוּשָׁן זַיד צַוְּלַעַגְנָעַן בַּיְיַיְזָהַפְּנַקְעַוּוּשָׁן.

נַאֲכָנוּ עַנְדִּיקָנוּ דַי גַּיְמָנוֹאַעַן, אֵין זַיְהַאַטְמָעַ אֵין קַרְאָקָע אֵין הַאַטְמָעַ שְׁטוּרִירַת אַוִּיפַי דַעַר דָּרְטִיקָעַר קוֹנְסְטַּ-אַקְאַדְעַמְיַע אֵין זַיְיַי מִירַ הַאֲבָן שַׁוְּזַיְהַ דַעַרְמָאַטְמָע אֵין אַנְהִיבַי — בַּיְיַסְפְּרָאָפַי. וּוּיַּם. שְׁבָעַמְעַר אֵין מַשְׁדַּר פָּוּן אַקְוּרְ צַעַר צִיְּתַן בַּיְיַיְזָהַפְּנַקְעַוּוּשָׁן אֵין אַוִּיד קוֹרְזַי בַּיְיַיְזָהַפְּנַקְעַוּוּשָׁן. אֵין דַעַר צַוְּשְׁנְצִיְּתַן הַאַטְמָעַ יוּזְעַף פְּנַקְעַוּוּשָׁן אַרְגָּנְנִיוּרַת אֵין פָּאָרִיז עַפְעַם גַּלְעַלְיַסְמָן צַוְּאָרְזָה אַפְּוּלְיַיְשָׁר קוֹנְסְטַּ-אַקְאַדְעַמְיַע (קָאַמְיַטְמָעַ פָּוּן דַעַר פְּוּלְיַיְשָׁר אַקְאַדְעַמְיַע). אַוִּיר דָּרְאַטְמָעַ בַּעֲרְלִינְעֶרְבְּלָאוֹ אֵין גַּעֲוָאָרָן אַסְפְּרָאַלְעַמְקָעַ

פון דער דאָזֶיקער שוֹל. דער שעפֿער פון דער אַקָּדָעָמִיעַ אָוֹן אָוֹר לְיִיטָעַר
 אַיְזַע גַּעֲשָׁמָגָעַן אוֹף דַּעַר וּוֹאָר פִּון רֵינְגָּעַר פּוֹלוֹיְשָׂעַר מַאְלָעָרִי. יַעַד
 קְאַמְפָאָזִיצִיעַ, וּוֹאָס עַר הָאָט גַּעַשָּׁאָפָּן, אַיְזַע נַעֲבוּוּת לְיִוָּטָן פְּרָנְצִיפַּטָּן
 פַּאֲרָאַיְידַּלְעַן די קְאַלְאַרְיִיסְטִיךְ אַיְזַע דַּעַר מַאְלָעָרִי. לְוֹוִת דַּעַר מִינְגָּגָן פִּון
 דַּעַם קִינְסְטְּלָעָר, דָּאָרָה די קָוָוָּנְטָעַסְעַנִּי פִּון דַּעַר מַאְלָעָרִי זַיְן די הָאָרָה
 מָאנְגִּיעַן פִּון דַּעַר רֵינְשָׁטִיךְ אַיְזַע דַּעַר קְלָאָמָגָן פִּון דַּעַר מְאָנְאָצִיעַ. פּוֹנְדָּאָגָעַן
 שְׁתָאמָט דָּאָס אָפְשָׁאָצָן דַּעַם גַּוּוֹאָן דַּעַר מַאְלָעָרִי פִּון זַיְן בְּאוֹנוֹדָרָן
 קִינְסְטְּלָעָר לְוֹוִת דַּעַם, אוֹף וּוֹיְפָל עַר הָאָט גַּעַקָּאנְטָן בָּאָרִיכָּעָרָן די פְּאָרָבָּן
 פָּאַלְעַטָּן מִיְּטָן אֲגַיְיָם פִּיגְמַעַט אֲדַעַר דָּעַרְגְּרִיבָּן אֲגַמְּעַט פִּון
 דַּעַר קְאַלְאַרְיִיסְטִיךְ.

דָּאָרָאַטָּע, אַיְינָעַן פִּון די עַרְשְׁטוּ, "קָאַפִּיסְטָן", אַיְזַע גַּעַנְצְּלָעַר דָּוָרְבָּגְּזָאָפְטָן
 גַּעוּוֹן מִוִּיטָן צִיְּסָטָן פִּון דַּעַר דָּאָזֶיקָּעַר נִיְּעָר רִיבְּטָוָן. זַי הָאָט פָּאָרָמָאנְטָן
 אֲגַרְוּסָעָ דָּאָזָע נַעֲזְוּוּשָׁמָעָט, וּוֹאָס אַיְזַע גַּעַוּוֹן כָּאָרָאַטְּמָעָרְעִיסְטִיךְ פָּאָר די
 דָּעַמְלְטִיקָּעָ קְאַלְאַרְיִיסְטָן, סִי די פָּאָרוּזָעָר, סִי די פּוֹלוֹיְשָׂעָר מַאְלָעָרִישׁוּ שְׁקוּרְיוֹן
 מָעוֹן זַיְד אָנְגָּעָהָוּבָּן רִיבְּכָעָגָעָן מִוִּית אִיר אַיְזַע די פּוֹנוֹנָסָטָן
 אַיְזַע פָּאָרוּזָע. פָּאַרְשְׁטִיךְ וּזְרָע, אַז דַּעַר פָּאַגְּנָעָטְרָעָגָעָר פִּון דַּעַר קָוָנָסָטָן
 דַּעַר פּוֹלוֹיְשָׂעָר מַאְלָעָרִי אַיְזַע גַּעוֹאָצָרָן פָּאַגְּנָעָוּשְׁוּ. אַיְזַע דָּאָרָאַטָּע הָאָט
 פָּאָרָמָאנְטָן אֲשָׁמָאָרָק גַּעֲפֵיל פָּאָר פָּאָרְמָיוֹרָן די קָוָנָסָטָן מִיט דַּעַר חַוְּלָפָּעָן
 קְאַלְאַרְיָזָרָן. זַי הָאָט גַּעַמְאָלָט מִיטָּה אֲגַרְוּסָעָר קָוְלְטָוָר אַיְזַע גַּעַקָּאנְטָהָאָרָה
 מַאְלָעָרִזָּוָן די לְאַקָּאָלָע טְגָעָרָר מִיטָּה דַּעַר קְאַמְפָאָזִיצִיעַ אַלְסָמָגְּנָעָסָע, שָׁאָפָּהָ
 דַּיְקָע אָזָוִי אַרְוֹם אַז אַיְנָהָיְטְּלָעְכָּבָן גַּעַנְצִיקִיטָן. לְחִיפּוֹד צֹ די אַיְמְפָרְעָסִיאָ-
 נִיסְטָן הָאָט זַי גַּעַקָּאנְטָן אָוּסְמָלְיָיסָן פִּון דַּעַר קְאַמְפָאָזִיצִיעַ אַלְזָי, וּוֹאָס אַיְזַע
 אַיְבָּעוּרְקָע, כָּאָרָאַטְּמָעְרְזָוָןְדִּיקָּם אִוְשְׁלָיְסָלְעָרָדָר די הָאַרְמָאָנָעָשָׁ פִּון
 דַּעַעַע מְאָנְאָצִיעָם, אַרְאָגָּקָע וּוּלְכָן זַי הָאָט דָּעַרְגִּיבִּיכְטָן אֲגַלְאַרְיִיסְטִיךְ,
 וּוֹאָס הָאָט פָּאָרָמָאנְטָן אֲשָׁמָאָרָק וּוּרְקָוְנָגָס-קָרָאָפְטָן וּוֹי אַיְזַע אֲ-
 אַטְּמָאָסְפָּעָר פִּון בִּילְדָר. אַיְזַע מִשְׁדָּעָן פִּון די יַאֲרָזָן אַיְזַע גַּעַוּאָצָרָן
 דַּעַגָּט פִּון דַּעַר קִינְסְטְּלָעָרָן. אִירָעָ בְּוּלְהָעָר באָפְרִיעָן זַיְדָאָלִיזָע פִּון
 זַיְוּרָעָר אַמְּלִיקָע בָּעַלְעָן. סְפָּאָרִישׁוֹנְדָן די לְיִידִיקָע עַרְטָהָר, וּוּלְכָעָ
 טְרוֹפָטָן אַיְזַע אִמְּגָּנְגָס-שְׁפָרָאָר פִּון די מַאְלָעָר, "לְעַכְעַר". דָּאָרָאַטָּע
 זַיְדָעָמָאָנָס בְּוּלְהָעָר טְרָעָפָט מִעַן אַלְזָי אָפְטָעָר אוֹף אִוְשְׁמָעָלָגָגָעָן אַיְזַע
 לְאָנָד אַיְזַע אַוִּיסְלָאָנָדָה. אִיר גַּעַמְעָן הַיְבָט זַיְד אַזְזָן צֹ בָּאוּוּזָן אַיְזַע
 שְׁפָאָלְמָן פִּון פּוֹלוֹיְשָׂעָן אַיְזַע אִוְשְׁלָעְנָדְיָישָׁע צִיְּתָשְׁרִיפָטָן, וּוּלְכָעָ פָּאַגְּנָעָמָעָן
 זַיְד מִיטָּפָרָאָן פִּון קָוָנָסָטָן.

וּוּן אֲפָר יַאֲרָה דַּעַר צְוּוּיְמָעָר וּוּלְטָמְלָחָמָה קָרְעָתָן זַיְד דָּאָרָאַטָּע

זידעמאן אום קיין פוילן, ווערט זי אויסגעווילט אין דער פארוואלטונג פון פארין פון פויילישע קינסטער-פלאסמייקער און דא אנטזויילט זי א זיעדר לאבעהאטטע טעתיקייט. זי אונטערערערערער זיך נישט בלויו מיט דעם, וואס עס געפנט זיך אויפן ארבעטס-ווארשטייט פון יעדן חבר, נאר זי האט זיך אויר געווארנט צי ער האט ברויט, צי איז עמעצער פון זיין משפחה נישט קראנק, צי ער האט מיט וואס צו באהיין זיין אטעליע. דערבי איז זי שטערדיק אַבעקטען, זי דיבטער זיך גישט מיט וועלכע סאיין סימפאטיעס און רעכנט זיך גישט מיט דער דיבטונג צו וועלכער דער אָדרער יונער קינסטער געהרט. זי האט דיסקרעט אַיגמערווענרט איבעראל, וו דאס איז נאר גיטטיך געוווען.

אויף דער אויסשטעלונג פון „קְאַפִּיסְטָן“, וואס איז צומערשטן מאָל אַיְנֶגְּנֶעָאַרְדָּגָט געווארן איזן וואָרְשָׁע אַיְן יָאָר 1934, האָבָן זיך געפֿיגּען אַסְטְּרֵבָּרְדָּרְפָּן דָּאַרְאָמָּע זְיִדְעָמָּאָן. צוֹוְשָׁוְן אַנְדָּרְעָרְהָאָט זיך דָּאַרְטָן גַּעַנְעָן, „אַנְטְּרָבְּיָלְדָּפָּן מְאַקְּטָמָּאָוּ“, „אַפְּיוֹזָאָשָׁפָּן פְּיאַסְקָאָוָא סְקָאָןָאָלָא“, „אַזְוָמָעָר-פְּיוֹזָאָשָׁ“, „אַנְטְּרָבְּיָלְדָּפָּן דָּוְדָּקָוּ“, „שְׂטִילְלָעָבָן“ ווּ אַוְיד „בְּלוּמָעָן“.

די דאַזְוִיקָע בְּילְדָּרְהָאָבָן פָּאַגְּעָשְׁטָעלָט דָּי קִינְסְטָלְעָרְיוֹן זיך אַשְׁטָרָה-קע מאָלערין. איזן די שְׁפָעְטָרְדִּיקָע וְאָרְן (1936-37) שְׁטָעלָט זיך אַוְיס אַיְן אַיפְּסָמָע אַיְן קְרָאָקָע. זיך גַּעַטְמָט אַנְטְּיָיל אַיְן דער אַינְטָרְגָּאַצְּיָאנְגָּה לְעָרָא אַוְיסְטָעָלָאָגָּפָן פְּרוּוּן — קִינְסְטָלְעָרְיגָּנָס אַיְן בָּאָרְזָן. זיך גַּעַנְעָן זיך גישט האָבָן באָויזָן די בְּילְדָּרְהָאָבָן דָּאַרְאָמָּע זְיִדְעָמָּאָן, האָבָן זיך באָקְוּמוּן אַגְּטוֹן אַפְּרָוֹפָן אַיְן דער פרְעָסָע זיך אוֹרָא אַנְעָרְקָעָנוּן בַּיָּם פּוּבָּה-לְוָקָם.

גָּאָרְסָעְטָעְמָבָּר 1939 אַיְן דָּאַרְאָמָּע זְיִדְעָמָּאָן אוֹזָעָק פָּן וְאַרְשָׁע קְיִינְ קְרָאָקָע, ווּ זי האָט זיך אַיְן מִשְׁדָּפָן אַלְאָנְגָּר צִוְּיָת אַוְיסְבָּאַהָאַלְטָן, אַדְאָגָק אַירָע פּוֹיְילָשׁעָ חְבָרְטָעָם. הוֹתָה זיך אַיְן אַפְּטָט, צּוֹלִיב אַיְר, „נוֹשְׁתָן“, אַוְיסְעָן, שְׁאַנְטְּאַזְוִירָט גַּעַוָּאָרָן אַיְיף דָּעָר גַּאֲסָם, אַיְזָן זיך גַּעַזְוּזָן-גַּעַוְוָן צוֹ פָּאַרְלָאָזָן קְרָאָקָע. זיך אַיְזָן אַפְּגָעָפָּאָרָן קְיִינְ רָאָבָקָע, זיך קִינְגָּעָר האָט זיך גַּעַטְמָט אַיְן מִשְׁדָּפָן אַיְזָן גַּעַטְמָט זיך גַּעַטְמָט בְּשָׁלוּם. ווּזְנָן סְאָיוֹן אַבָּרְאָפָּן-עַקְוּמוּן צוֹ אַרְ אַירָם אַזְוִיטָעָן קְרָובָה, אוֹרָא אַמְּאַלְעָרָיָן, מָאַרְיָלָעָסְפָּעָמָע אַפְּעָנָהָיִים, האָבָן זיך אַנְגָּנוּהָיִבָּן נִיעָזָרָגָן. מָאַרְיָלָעָן האָט מַעַן דָּאַגְּעָנָט, ווּיְיָל זי האָט אַיְן דָּעָם קְהָרָאָרָט פָּאַרְבָּאָכָט אַיְן די פְּרוּרְדִּיקָע וְאָרְן אַיְזָן אַזְוּן אַרְוּם האָט זיך דָּעָקָעָן-סְפִּירָוָת אַיְר חְבָרְטָעָם. בִּידָע קִינְסְטָלְעָרְיגָּנָס זְאָלָן האָבָן אַוְיסְעָגָעָבָן גַּעַנְעָן.

ווארן דורך איז ארטיקון שומטער איז אנטיסעמיט. מ'האָט זי' אַרוּיגעפֿרֶט
קיין נאָווִי-טָאָרג און איינגעֻזָּצָט איז טורמע.

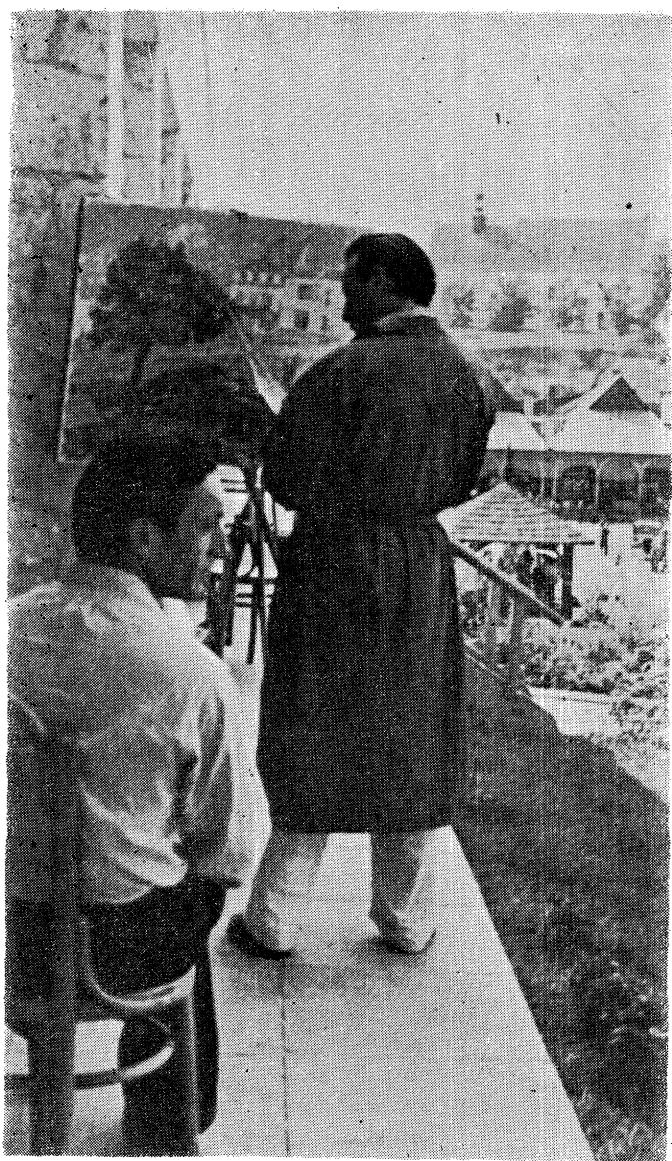
די חברוים קינסטער, דערויסנדייך זיך וועגן דער געפֿאר, וואָס עט
דראָט זי', האָבן געאיילט צו העלפֿן זי' און זענען אַפְּגָעָפָרֶן קיין נאָווִי-
טָאָרג. זי' זענען אַבעָר אַמְּגָעָקָומָעַן פָּונְקָט אֵין דעם מאָג, ווען דער קְרִיּוֹז-
האָופְּטָמָאָן פָּון נאָווִי-טָאָרג האָט איינגעֻאָרְדָּבָט אָן „אוֹיסְטוֹדְלָוָגָן“ פָּון אלע
דאָרטִיקָע יידָן. מען האָט שוֹן גָּרְגִּישָׁת גַּעֲקָנָט אַוְפְּמָאָן, אָן די קִינְסְטָאָ-
לָעָר האָבן זיך אַמְּגָעָקָרָהט קיין קְרָאָקָע אָן שָׂוָם רְעוּלָטָאָט. בִּידָע מֵאָ-
לָעָרִים זענען ווֹאָרְשִׁינְגְּלָעָד אָוּוּק צְוֹאָמָעַן מִיט די אַיְבָּרִיקָע, „אוֹסְגָּעָ-
זָוְלָטָע“ יידָן אֵין טְוִיטְלָאָגָעָר. דאס אֵין גָּעוֹנָן אֵין הַאָרְבָּסָט פָּון 1942.
די בּוֹלְדָּעָר פָּון דָּאָרָאָטָע זְיִידָעָמָאָן גַּעֲפִינָעַן זיך אֵין נָצִיאָנָאָלָן מָוֶ-
זִי' אֵין ווֹאָרְשָׁע ווֹי אָוִיך אֵין אַנְדָּרָע פּוֹלִיּוּשׁ קִינְסְטָאָגָלָעָרִיעָן.

דער מֵאָן פָּון דער קִינְסְטָאָרָין מִיעָשִׂיסְלָאָו זְיִידָעָמָאָן אֵין אָוִיך
גַּעֲוָעָן אַמְּלָאָלָעָר אָן אֵין ווֹאָרְשִׁינְגְּלָעָר אָוִיך אַמְּגָעָקָומָעַן בְּעֵת דער אַקְוָ-
פָּאָצִיעָן. אלָס קִינְסְטָאָלָעָר אַיז עָר ווֹיְגָוק באָקָאנָט גַּעֲוָעָן.

אפרים און מנשה ווידענבייטעל

די צוויי ברידער, דאס צוילינג אפרים און מנשה זוידענבייטעל שטעהן מיט זיך פאר אין דער גשיכטע פון דער קונסט א פענאמען. ס'און שוווער געווען אונטערצושירן איינעם פון צוויותן. זיער ענגלקײַט איז געווען צויז גראום, או אפֿילו גאנגעט באָקאנטש האָבוּ זיך טוועה געווען, אַנגעמאַנדיק איינעם פאר דעם צוויותן. ס'און אַנגטערעסאנט, או בירידער זעגען געווען מאָלער, אַבער דאס ווינדערלעכטש איז דאס, או אָפט פֿלעגן זי צוֹ אַמען מאָלז אַיִּין בְּילֶה. בירידער זעגען געווען צויז צוינוֹפֿגענישילט, או זען איינער פֿלענט אַוועגנִין פון דער שטאלַגּוּ, פֿלענט דער צוֹיִיטער אַז שום שׂוּעָרִיקִיטֵן קָאנָטְמָנוֹאַרִין דאס אַגְּנָהְיוּבָּנָה בְּילֶה. דאס היַסְטָם אַבער נישט, או אלע זוּערַע בְּילֶרֶר זעגען געווען געמיינַזָּאמָע. זי פֿלעגן אויד מאָלז זעלבשטענדיק און פֿלעגן אַזעלְכָּבָּר בְּילֶרֶר צַיְּבָּנָה מיט זוּערַע נעמען, דעם לְטַבְּלָה זען געמיינַזָּאמָע בְּילֶרֶר פֿלעגן זי צַיְּבָּנָה בְּלוּז מיט דער פָּאַטְמָוּז זוּערַע.

איַז דער משפחָה זוּערַענְבִּיטָעל מְרֻעָפָן מֵיר זיך מיט דער זעלבָּר דער= שַׁיְנָגָג וְאַס בַּיְ דַּי גָּאַטְלִיבָּס: צויז ווּ דַּאֲרטַט, האָבוּ פִּיר בְּרִידֶר אַרוּסְגָּעָ= ווּיז אַקְינְסְטָלְעָרִירִישָׁן טַאַלְאַגְּט. דער עַלְטַסְטָעָר פָּוּן די בְּרִידֶר זוּערַע= טָעַל, יוֹסָף, איַז געווען אַבָּאַדִּיְּנְדִּיקָּר מְאַלְאָר. עַר אַז אַרוּסְגָּעָסְמָעָן פָּוּן דער שָׁוֹל פָּוּן דעם באָרִימָטָן פְּאַרְטְּרָעָטִיסָט סְטָאַנִּיסְלָאוּ לְעָגָן. יוֹסָף איַז געווען גִּישָׁת קִיּוֹן שַׁלְּכָבָטָר פְּאַרְטְּרָעָטִיסָט. עַר הָאָט הוַיְפְּטוּכְלָעָד גַּעַגְעָפָן בְּילֶרֶר אוֹפָּה זַיְּשָׁרָע טַעַמָּאַמִּיק. עַר הָאָט נְעַשְּׂאָפָן אַגְּדָרָעָהָט עַר אוֹיד אוֹלּוֹסְטָרָאַצְּיָעָס צַו אַגְּסָקִים שְׁאַפְּגָנָגָנָן אַזְוִישָׁן נְעַשְּׂאָפָן אַגְּדָרָעָהָט עַר אוֹיד אוֹיסְגָּעָפִירָט אַצְּיָּבָּנָגָג, אַזְוִישָׁן וְעַלְכָּרָע עַר שְׁשַׁעַלְתָּשׁ פָּאַר דעם גְּדוּזָן שְׁרִיָּה= בעַר אוֹפָּה מְוִימְבָּטָה. עַר הָאָט אוֹיד אוֹלּוֹסְטָרָוָרָט בְּיכָעָר אַזְוִישָׁן זַיְּן „שְׁמוֹגְלָעָרָם“ פָּוּן שַׂוְּר וְאַרְשָׁאָוָסָקִי. מְהָאָט אוֹפָּה זַיְּן טַאַלְאַגְּט גַּעַלְיָינְט

די בר יודער אפרים אונן משה זיידענבייטעל

גרויסט האפערונגגען, יוסף זיידענבייטעל האט גישט דערגרייכט דעם העכטן פונקט אין זיין שאפונג. אלט זיינדייך סר חל' 29 יאָר, אין ער קראָנק געווארן אויף שווענדוץט און געשטארבן.

אָפַרְיוּם אָוֹן מְנִשָּׁה זְעַגְעַן גַּבְוַוֵּן גַּעֲוָאָרֶן דָּעַם 17 יָנוֹן 1903. שְׂוִין אַלְמָן קלַיְינָעַ יַיְגַּלְעַד פְּלַעַגְנָן זַיִּה וַיְדָאַפְּט צֻוקְוָן צַו דָּעַר אַרְבָּעַט פָּוֹן דָּעַם עַלְטָעַרְן בָּרוֹדָעַר יוֹסָף, וּוְעַלְכָּבָר פְּלַעַגְנָן זַיִּה אַפְּט צְבָעָן אַנוֹזְיַזְוָנָגָעָן בְּנַגְעַן דָּעַר טָעַב נַיְקָפְּנָעָם מְאַלְמָן. צַו יוֹסָפָן פְּלַעַגְנָן אַפְּט אַרְיִינְקָמוּעָן פָּאַרְשִׁידָעָן מְעַטְשָׁן, וּוְעַלְכָּבָר פְּלַעַגְנָן אַיִּם פָּאַיְוָרָן צַו פָּאַרְטָרָעָטָן. דַּי יַיְגַּלְעַד הָאָבָּן זַיִּה דָּעַרְבָּעָר זַיִּיר פָּרִי צְוָנוֹיְפָּגָעָלְעַבָּט מִיטָּדָעָר מְאַלְעָרִישָׁעָר אַרְבָּעַט. דָּעַר פָּאַטָּעָר פָּוֹן דַּי זַיִּידָעָנְבִּיְּטָעַלְמָן אַיִּז גְּעוּווּן אַ בּוֹכְחַלְטָעָר אַיִּן אַ מְאַנוֹפְּאַקְטָוָר-גַּעַשְׁעַפְּט אַוְפָּרִי דַּי נַאֲלָעוּוּקָם. זַיִּינְדִּיק שְׁטָעַנְדִּיק פָּאַרְגָּנוּמָעָן, הָאָט עַר וּוּינְיָק צִיְּתָן גַּעַקְאנְט אַפְּגָעָבָן זַיִּינָעַ קִינְדָּרָעָר. אַיִּן דָּעַר מְשָׁפָחָה בַּי זַיִּה אַיִּז גְּעוּווּן אַנְגָּעָן גַּעַמָּעָן, אַז דַּי עַלְטָעַרְדָּעָר קִינְדָּרָעָר הָאָבָּן צְוָנוֹהָאָלְפָן דַּי יַיְגַּעַרְדָּעָר אַזִּי הָאָבָּן זַיִּה זַיִּה אַלְיָין דַּעֲרַצְיָין.

אָפַרְיוּם אָוֹן מְנִשָּׁה הָאָבָּן שְׁטוּדוּרְטָה בַּי דַּי בְּאַרְיַמְטָע פּוֹלִילִישָׁע קִינְסָטָה לְעַר וּלְאַרְיַסְלָאָוָו יַאֲמַטְשָׁעְמַבָּאָוּסָקִי אָוֹן וּלְאַרְיַסְלָאָוָו סְקַאְפְּשִׁילְאָמָּס אָוֹן שְׁבָעַטָּעָר בַּי טָאַדְוָעָשׁ פֿרְוּשָׁקָאָוּסָקִי (עַר אַיִּין מְשָׁדָפָן אַ גַּעַוִּיסָּעָר צִיְּתָן דָּעַר רַעַטָּאָר פָּוֹן דָּעַר וּוּאַרְשָׁעַוּעָר קוֹנְסָטָאָקָאַדְעָמִיעָ). מִיטָּדָעָר לְעַצְמָן גַּעַגְעַן דַּי בִּידָעָ זַיִּידָעָנְבִּיְּטָעַלְמָן גַּעַגְעַן בְּאַפְּרִינְגָּדָעָט אָוֹן נִישָׁת אַיִּינְגָּמָּל גְּעוּווּן בַּי אַיִּם צְוָנוֹסָט אַיִּין זַיִּין פְּרַעְבְּטִיקָן פְּאַלְפָאַיִּין קוֹוּמִיר.

אָפַרְיוּם אָוֹן מְנִשָּׁה זְעַגְעַן נִישָׁת גַּעַגְגָּנָעָן מִיטָּן וּוּגָּפָן זַיִּיר בָּרוֹדָעָר זַיִּסָּפָּה. זַיִּה זְעַגְעַן גַּעַגְגָּנָעָן פָּאַרְבָּעָנָטָעָמָּה מְאַדְעָרְנִיסָּטָן. אַיִּין זַיִּיר קִונְסָטָה הָאָבָּן זַיִּה אַיִּינְגָּנָאָנָצָן זַאֲכָלָעָר, אַבָּעָר גַּלְיִיכְצִיָּהוּ הָאָבָּן זַיִּה אַרְוִיסְגַּוְוִוִּיזָן אַ גְּעוּווּסָן סְעַנְטִימְעַנְטָאָלָן לְיָוָזָם. זַיִּיר שְׁפָעַרְיָשׁ אַקְמִיוֹוּסָעָט הָאָט גַּעַשְׁטָרָאָמָּט פָּוֹן דַּי רַיְסָטָעָ קְוָאָלָן פָּוֹן קָאַלְאָרִיסְטִיק. דָּאָס דַּאֲזַיְקָעָ מְאַלְעָד=צְוָוְיָוָגָן הָאָט אַרְוִיסְגַּוְוִוִּיזָן אַיִּין אָוֹן דָּעַם וּלְבָנָן גַּיְסְטִיקָן נִוּוָּאָ, דָּעַם זַעֲלָבָן טַאֲלָאָנָט, דָּעַם וּלְבָנָן שְׂוֹוָנָגָן אָוֹן בִּידָעָ הָאָבָּן זַיִּה אַיִּין אָוֹן דָּעַם וּלְבָנָן אַוְפָּרִי=גַּעַגְגָּנָעָן דָּעַם זַיִּין פָּוֹן יַעֲדָר דָּרְשָׁיְנוּגָן. בִּידָעָ הָאָבָּן זַיִּה שְׁנָעַל פָּאַרְלְוִוִּין דַּי פָּאַרְאִינְטָרָעָסְרִוָּגָן צֻומָּפְּאַלְקָלָאָר. דָּאָס הַיִּסְטָט נִישָׁת, אַז זַיִּה הָאָבָּן אַיִּינְגָּנָאָנָצָן פָּאַרְוּוֹאָרָפָן דַּי דַּאֲזַיְקָעָ טַעַמְאָטִיק. פָּוֹן צִיְּתָן צַוְּפָלָעָן זַיִּה שְׁאָפָּן אַ בִּילְד מִיטָּאָזְלָכָבָעָ מְאַטְיוֹוָן. סְפָלָעָן דָּעַמְלָת אַנְטָשְׁטִיָּוָן בִּילְדָעָ, וּוֹאָס זְעַגְעַן אַיִּסְגָּעָפִירָט גַּעַוָּאָרָן מִיטָּאָזְלָכָבָעָ פָּאָסִיעָ, וּוְעַלְכָּבָר הָאָבָּן זַיִּית אַיִּסְגָּעָשְׁטִינוּגָן דַּי שְׁאַפְּוּנָגָעָן פָּוֹן שְׁטִינְגָּר=מְאַלְעָר,

וואם האבן זיך פארנוּמוּן אויסליסלער מיט יידישער טעםטען. אין פריזציפ אבער זענען בירעד זיידענבייטעלס געוווען די, וועלכע האבן פראָן פאנירט דערחויבגען קונגסט, פינען קאלאָריסטיק, דאקען דער שאפונגס-פראָצעם, לויש זיעדר מיינונג, איז געוווען אויסליסלער אַ פונקצייע פונגעם טאָלאָנט, ס'אייז זי שטנדיך גענאנגען זענען די העכסטע פְּלאָסטיישׁן וְאֶ-לאָרֶן. דער טאָלאָנט פון בירעד ברידער איז ריף געווארן אינעם פעריאָד פון די שאָרפסטע איז אַנד קלאסְ-אנטאנְגְּאנְטְּלָעְ דִּיסְּטְּרָאָkt. קריומינְגְּזְּיוּם. בירעד ברידער האבן שווין דעם לטט מיט זיך פְּאָרְגְּנְשְׁטָלְטָה אַ מאָלְעָרְיוּשׁ פְּאָיוּצְּיָה אַון האבן נישט איז בְּאָרְמְטָן פְּלאָסְטִיקָר פְּאָרָה-רוֹקְטָן אַין שְׂאָטָן.

די ברידער זיידענבייטעל האבן איז משך פון לאָנגַע יָרָן געווויגט איז יידישן אַקָּאָדָּמִישָׁן הוּוֹן אוּף פְּרָאָגָע. זיַּי האבן דְּאָרטְּ פְּאָרְנוּמוּן אַ באַשְׁיְידָן צִימָעָר, אַין וועלכְּן סְחָצָט זיך אוּר געפָּנוּן זיער אַטְּלָעָיָע. שְׂיִין אַין יָאָר 1928 הָאָטָט דָּעָר, גָּאַשׁ פְּשֻׁעָגְלָאָנדָה גַּעֲבָרָאָקט אַין זְיַיָּת אַילְוְסְטְּרִירְטָאָר בִּיְלָאָגָעָן צָוָם גַּוּמָעָרָה פָּוָן 15 יוֹלִי אוּף דָּעָר עַרְשְׁטָעָר זְיַיָּת אַ רְעַפְּרָאָדוּקְצִיעָה פָּוָן מְנַשְּׁהָמָה אַ בְּילָד מִיט דָּעָם אַוְיְשִׁיפְּטָה: „אַ נְּיִיעָר יְדִישָׁעָר מְאָלָעָר-טְאָלָאָנטָה“ אַון אַן אוּפְּהָלָעָרָגָן: „מְנַשָּׁה זיידענְבִּיטָעָל הָאָטָט הַעֲצָמָנָס בָּאָקוּמוּן דָּעָר עַרְשְׁטָעָמָלְטָה אַוְיְחָדָה אַין אַוְיְשָׁעָר שְׁיל אַין עַרְשְׁטָעָלָגָן פָּוָן דָּעָר קוֹנְסְטְּשָׁוֵל אַין וּוֹאָרְשָׁעָה“ (זַיְדָאָקְעָדָה שְׁיל אַין עַרְשְׁטָעָלָגָן יָאָר 1932 פָּאָרוֹאָגְּדָלָט גַּעוָּרָן אַין אַ קוֹנְסְטְּ-אַקָּאָדָּמִיעָ — י. ס.). דָּעָר קוֹנְסְטְּ-דְּעַפְּטָאָרָטָמָעָנָט הָאָטָט אַיִינְגְּקִוְּפָּת זיידענְבִּיטָעָל אַוְבָּעָמָן פָּאָר דָּי מְלוֹכָה-זָאָמָלָנוּן. אוּף דָּעָר צְוּוּיְתָר זְיַיָּת פָּוָן דָּעָר צְוּוּיְתָר זְיַיָּת אַוְיְשָׁעָר בִּיְלָאָגָעָן האָבָן זיך געפָּנוּן רְעַפְּרָאָדוּקְצִיעָם פָּוָן נָאָר צְוּוּיְיָאָרְבָּעָטָן מְנַשְּׁהָמָה, גַּעֲמָלָעָד: „דִּי פְּוּעָרְטָעָה“, פָּאָר וּוּלְכָעָר דָּעָר קוֹנְסְטְּלָאָר הָאָטָט בָּאָקוּמוּן דָּי גַּעֲמָלָעָד: „דִּי פְּוּעָרְטָעָה“, פָּאָר דָּעָם דָּאָזְ�קָן דְּעַפְּגָעָה אַפְּגָעָה אַפְּגָעָה דָּעָם טְאָלָאָנטָה פָּוָן דָּי צְוּוּיְיָאָרְבָּעָטָן אַזְּאָא, אַזְּאָא דִּי סְאָנְגָּצִיעָה הָאָטָט גַּעֲהָרִיק אַפְּגָעָה אַפְּגָעָה דָּעָם טְאָלָאָנטָה פָּוָן דָּי זיידענְבִּיטָעָלָם. פָּאָר דָּעָם דָּאָזְ�קָן דְּעַרְפָּאָלָגָן בַּיְּיָהָרְשָׁנְדִּיקָעָה קְרִיְּזָן האָבָן דָּי צְוּוּיְיָאָרְבָּעָטָן גַּעֲמוֹתָמָן טִיעָר בָּאַצְּאָלָן. דִּי לְיִטְהָרָה פָּוָן דִּי אַנְטְּשְׁפָּרְעָנְדִּיקָעָה דְּעַפְּאָרָטָמָעָנָטָן פָּאָר דִּי עֲנֵנִים פָּוָן קוֹנְסְטְּ, דָּאָס זְעַנְעַן גַּעֲוָּעָן הָעָרָן מִיט פִּינְעָה מְאַנְיָעָרָן אַין שְׁטִיפָּעָה קָעְלָנְגָּרָלָעָר אַון פָּוָנְקָט אַזְּעַלְכָּעָ שְׁטִיףָעָ נְשָׁמוֹת וְאַם האָבָן מִיט דִּי גְּלָאָטָעָה רִיד וּזְעַנְעַן עַסְטָעִיטִיק פָּאָרְטָוְנְקָלָט דָּעָם זְיַן פָּוָן דָּעָר קוֹנְסְטְּ וְיִ אַיְךְ דִּי וּזְעַנְעַלְכָּעָה פָּרָאָבָּלָעָמָעָן פָּוָן זְיִיעָר שְׁעָפָּרָה. אוּרָד דִּי זיידענְבִּיטָעָלָם, וּוּלְכָעָה האָבָן גַּעֲלָעָבָט אַין שְׁוֹעָרָה מְאַטְּמָרְיָעָלָעָ בָּאַרְגִּינְזָן גַּעֲגָעָן אַון זְעַנְעַן אַפְּהָנְנִיכָּסָעָן פָּוָן פָּאָרְשִׁידָעָן קָאָפְּרִיזָגָעָן מְעַצְּנָעָסָן —

זענען געצווונגגען געוווען, פונקט איזו ווי א סר אנדערע פיעלע קינסטלער, צו זוכן א געלעגנהייט גושאַחן צו זיינ און דרי אויגן פון די דאָזקע מיניסטער ריאַלע גדוליים. די זידענבייטעלס האָבן דאָ געהאט צו באָקעמען דאָפֿלטער שטערונגגען: זי זענען דאָר געוווען יידז! ס'וועט דערבי נישט אַבעריך זיינ צו באָמערקן, אָז זיַּי האָבן שוואָר באָהערשט די פּוֹלוּישׁ שְׁפָרָאָר. זי זענען אַין אָן געוויסער מאָס געוווען אָן אוֹיסְטֶּנֶסֶם, וויל ס'אָז דאָר באָקָאנֶט זוי אַיזו די סְאָגָאַצִּיעַ-מְאַכְּטַחַת האָט זיך באָצְוִינֶג צו יְדוּשָׁה קִינְסְּטָלֶעֶר. דאָס, וואָס זיַּי האָבן באָקָומָען אוֹיסְטֶּנֶסֶם גענגגען האָט זיַּי שְׂטָרָק אַימְפָּאָגְרָט אָזָן אַזְוִיאָרָם האָבן זיַּי זיך גַּעֲלָאָט פְּגַאנֶג עַזְוִירָן דֵּי דָאָז זְקוּעַ גַּישַׁת קָאנְסָעָקָוּעָגְטִּיכִּיט אָזָן דאָס לְאָזְוִירָן אָז גַּעַוּעַ אָ רַעֲזְלַטָּאָט פָּוּן זְיעַר עַגְגָן, קְלִינְיְגָרְעָלָעָן וּוּלְעָטְבָּאָגָעָם. זיַּי האָבן זיך באָצְוִינֶג פִּינְגְּלָעָר צָוּמָן קָאָמָטָה אָזָן זיך אָפְּטַח גַּעֲמָוֹת צָוָפָאָסָן צָו פָּאָרָה שִׁידְעָנָה גַּעֲלָנְגָהִי מְלָעָבָעָ פְּאָדָרְגָּעָגָעָן. דֻּרְבָּי זענען זיַּי אַיְסְמָרָעָוּיְנָלָעָר פְּעַיְמָעָר אָזָן דַּעַר מְאָלָעָרִישָׁר קוּסְמָט.

יעדרם בילד מגשחן, צי אַפְּרוּםָס, ווי אַוְיךְ די בְּיַולדָעָר, זְוַעַלְכָעַ זיַּי האָבן גַּעֲמָאָלָט גַּעֲמִינְזָאָם, דאָס זענען ווּערָק, וואָס האָבן פְּאָרְמָאָט אָ אַיְסְעָרְגָּעָוּיְגָעָבָן אוֹיסְקָלָאָנָה. אַוְיבָּמְּאָלָל פְּאָרְגָּלִיבָּן די שְׁאָפָוּנְגָּעָן פָּוּן די בְּרִידָעָר זְיִידָעְנְבִּיטָעָלָמָט מִוּט די שְׁאָפָוּנְגָּעָן פָּוּן די עַרְגָּנְסָטָעָר פּוֹלוּישׁ מְאָלָעָר אָזָן יְעַנְעַר יְאָרָן אָזָן אַפְּלָוּ מִוּט די לְעַרְעָרָר פָּוּן די זְיִידָעְנְבִּיטָעָלָמָט יְאָסְטְּשָׁעְמְבָּסְקִי, פְּרוֹשְׁקָאָסְטִּיקִי אָזָן סְקָאָמְשִׁילָאָטָם, מָזָעָן פְּעַטְשְׁמָעָלָן, אָז אַגְּרִידִים די שְׁטוֹדְעָן אַוְיףָּ דַּעַר אַקָּדָעָמִיעָה האָבן די שְׁיַׁלְעָר אַיְבָּרָה גַּעֲשְׁטָגָן די עַרְשָׁטָמָעָ צְוִיָּה מְאָלָעָר, וואָס שִׁירָקָסְטִּילָאָסָן, אָז עַר וואָס אָזָן אַמְּתָה גַּעַוּעַן אַגְּרִינְגָּעָל אָזָן זְיעַר אַיְגָנָאָרטָהָק, אַבָּעָר זְיוּן טְעַמָּאָטָק אָזָן גַּעַנְגִּט גַּעַוּעַן גַּבְּכָעָר צָו מְאָלְקָלָאָר אָזָן אָזָן דַּעַם פָּרָט אָזָן די וּוּרְקָנוּן זְיַׁנְעַ אַוְיףָּ די זְיִידָעְנְבִּיטָעָלָמָס זְיִיעַר זְעַלְטָן גַּעֲקָוּנָעָן צָוּ אַיְסְהָרוֹסָט.

די זְיִידָעְנְבִּיטָעָלָס האָבן דַּעַבְּוִוְוִיטְרָה מִיטָּזָעָר צְיִיכְוָנוּנְגָּעָן אוּתָהָר אַוְיסְמָשְׁלָוָגָן, וואָס אָזָן אַיְנְגָעָאָרְדָגָט גַּעַוְאָרָן אָזָן דַּעַר יְדִוְוִישָׁר קְהִילָּה אָזָן יָאָר 1922. אַוְיףָּ דַּעַר אַוְיסְמָשְׁלָוָגָן פָּוּן גַּאֲוּעָמְבָּרְ-סְאָלָאָן אָזָן הוּאָ פָּוּן די באָרִוְתָּקָעָס אַוְיףָּ לְאַלְטְּשָׁטָאָט, אָזָן יָאָר 1930, האָט די אַיְנְצִיקָעָ אַיְסְצִיבָּעָ גַּוְגָּ פָּוּן מִינְיָסְטָרְיוּס פָּאָרְ רַעֲלִיגְיָעָ אָזָן עַפְנְטָלְעָבָעָר בְּיַולדָגָג באָקָומָעָן דאָס בְּיַולדָגָג פָּוּן מְנַשָּׁה זְיִידָעְנְבִּיטָעָל. די צִיְּתְּשִׁרְפָּט „שְׁטוּקָ פְּיעַנְקָנָעָ“ האָט אָזָן באָרִיכָּת וועַנְדָן דַּעַר אַוְיסְמָשְׁלָוָגָן גַּעַשְׁרִיבָּן: „דַּעַר וּגְנַעַן דַּוְרָ מְאָלָעָר פָּוּן דַּעַר וּאֶרְשְׁעוּוֹר שָׁוֹל אָזָן אַרְוּסְגָּעָטְרָאָזָן מִיטָּ אַיְנְקָעָ, זְיִיעַר וּוּרְטְּפָלוּ אַרְבָּעָ-

טן, מ'מו דא פריער פאר אליע איסטרעכגעגען דעם סטודיום פון זיידענבייט. לאו, אַ מאָלעַר, וועלכער באֹיזיט אָן אויסՄערגעווינַלעַר בעפֿיל פָּאָר קָאָלָאַרִיט. זיין „שטייל-לְעָבֵן“, דאס אַיז סִימְפָּאנִיעַ, וואָס צִיכְנַת זיך אַוְסְמַיט אָזֶה פֿינְגְּוֹעַ פָּוּן פָּאָרְבוֹן אָזֶן קָרְבוֹחַשׁ מַעֲנָעַר, וואָס צִיכְנַת זיך אַוְסְמַיט אָזֶה פֿינְגְּוֹעַ אָזֶן כָּאָרָקְטָעַר פָּוּן בָּאַלְיָכְטוֹן. די דָּאוּקָע אַין עַרְשָׁתָן אַוְינְגְּבָּלִישׁ אָזֶן נַעֲנַטָּע אַיְינַע צַו דַּעַר צּוּוּיְתָר פָּאָרְבוֹן מַרְעַטָּן אַרוֹים אַין זִידְעַנְבִּיטָלָם אָזֶה בעט מִיט דַּעַר גַּאנְצָעַר קָרְאָפֶט פָּוּן זַיְעַר פָּאָרְשִׁידְנָאָרְטִיקִיט אָזֶן גַּלְיְיכְיִיטָק פָּאָרְיִינְקָן זַיְעַר זיך אַין אַמְּרָקְוּיְרְדִּיקָּעַר הַאַרְמָאָגִישָׁר גַּאנְצִיקִיט. אָזֶה אַפְּרוּים זִידְעַנְבִּיטָלָם פָּאָרְמָאָגָּנַט אָזֶן אוּסְטְּרָנוּוּיְנָלָעַר גַּעֲפִיל פָּאָרְפָּאָרְבוֹן.“

אין יאָר 1934 באַזְוִיּוֹן זיך די אָרְבָּעַטָּן פָּוּן די בִּידְעַר אָוִיפָּן בִּינְאָל אַין וּעְנְדִּין, וּוּסְפָּהָן פָּאָר יַעֲדָע צּוּוּי יאָר פָּעַטְמַוְואָלָן פָּוּן דַּעַר וּעְלְטָקְונְסָט. אָזֶה דָּעְרְגְּרִיבְּכָּת דָּאס בַּילְד פָּוּן מְנַשָּׁה זִידְעַנְבִּיטָלָם „פָּרְיוּז=שְׂטוּדוּם“ אַ גְּרוּסָן טְרוּיָּות. דָּאס דָּאָזְיָעַ בַּילְד וּוּזָוַת אַרוֹים אַ גְּרוּסָע עַנְלָעְכִּית צַו רָעָנוֹאָרָם קְונְסָט, מִיט דֻּעַם אָוּנְמָעָרְשִׁיד, וואָס עַמְּצִיכְנַת זיך אַוְסְמַיט דַּעַר אַיְנְגְּנָאָרְטִיקִיט פָּוּן מְנַשָּׁה בְּעַגּוּל, מִיט אַפְּרָעְכְּמָקָעָר וּוּיְכִיקִיט, מִיט אַסְמְפָּאנִיעַ פָּוּן פָּאָרְבָּן-שְׁפָלָן, וואָס אַין באַחוֹיכְטָמַת צִוְּבָעָר פָּוּן בָּאָזְוּזָע.

אין יאָר 1935 שְׁטָעַלְן בִּידְעַר אַוְסְמַיט צָאָל בַּילְדְּעַר אַיְזָן וּאַרְשְׁעוּוֹר „איָפָּס“ צְוֹזָאָמָעָן מִיט רָאָפָּל מְאַלְטְּשָׁוּסָקָן אָזֶן אלְעָפָּק סָאָנְדְּעַר יַעֲנְדוֹשְׁעַיּוּסְקִי. אַוְיָת דַּעַר דָּאָזְיָעַר אַוְסְמָטְשָׁוּלָגָן הָאָבָּן זיך גַּעַגְּנָעַן 24 אַיְלְבִּילְדְּעַר פָּוּן די זִידְעַנְבִּיטָלָם. זַיְעַנְגָּעַן אַבְּעָר אַיְזָן קָאָטָאָלָגָן נִישְׁטָמָע אַוְסְמָעְכָּנָט יְעָרָם בָּאַזְוּדָעָר. צְוֹישָׁוֹן אַגְּדָעָר וּעְגָּעָן אַיְזָן דַּעַר אַוְיָסְמָטְשָׁוּלָגָן אָזֶה גַּעַוְוָן פָּאָרְטְּרָעָטָן די מְאָלָעָר: מְאָנִיקָּא זְשָׁעָרְאָמְסָקָא אַזְּנְטָאָנִי גְּנוּמָאָן מִיט גַּלְעַצְנְדִּיק בָּאַגְּנוּמָעָע פָּאָרְטְּרָעָטָן. דָּאָרָת וּעְגָּעָן אָזֶה גַּעַוְוָן בִּילְדְּעַר מִיט מְאָטִיאָוָן פָּוּן קָרָאָקָע אַין אַגָּדָה. וּי, „די זְשָׁוּעַסְטָעָר“, „די וּלְאָסְפִּידְעָיסְטָן“ אַזְּנְטָאָנִיקָּע שְׂטוּלְ-לְעָבָנָם.

די בִּילְדְּעַר פָּוּן די זִידְעַנְבִּיטָלָם וּעְגָּעָן אָזֶה אַיְנְגְּנָעָשָׁלָאָסָן גַּעַוְוָרָן אַיְזָן דַּעַר קָאָלָעְקָצִיעַ פָּוּן די רָעְפָּרְעָזְנְטָאָמְטָיוּעַ אַוְיָסְמָטְשָׁוּלָגָן פָּוּן דַּעַר פּוֹלִיָּה שְׁעָרָ קְונְסָט אַיְזָן אַוְיָסְלָאָגָן. אַזְּוּ אַרוֹם הָאָבָּן זַיְעַנְגָּעַן אַיְזָן זיך גַּעַוְוָן 1934 אַוְיָת די אַוְיָסְמָטְשָׁוּלָגָן אַיְזָן שְׁוּעָרָן, עַסְפָּאנִיעַ, פִּינְלָאָגָן, לְאָטָוּיָה וּ אָזֶה אַיְזָן מְאָסְפָּקָועָן.

אַ כָּאָרָקְטָעַרְיסְטִישׁ אַפְּשָׁאָצְוֹגָן פָּוּן אַפְּרוּים זִידְעַנְבִּיטָלָם קְונְסָט אַיְזָן אַפְּגָנְדְּרוּקָט גַּעַוְוָן אַיְזָן דַּעַר „קָאָמָסָאָמָלָסָקָאִיא פְּרָאוֹוָדָא“. פָּוּן

1934.11.14: „געבן יאראציזן און באָרִיסָאָזֶסְקָוּן שטַיְת אָפָרִים זַיְדָעְבָּזֶה“
מעל, וועמגעס פֿרִישׁע, טֵיף באָנוּמָעָנָע אָרְבָּעָטָן זַעַגָּען אָפָשָׂר דֵי ווערטפֿוֹלְדָּ
סְטָע צוֹיְשָׂן דֵי שאָפָהָגָען פָּוּן דֵי וָגָעָ פֿוֹלִישָׂע מַאֲלָעָר, זַיְן פֿיְזָאָזָשׁ (לְיוּטָן
קָאָטָאָלָגָן אָוּנָטָעָרָן גַּוּמָעָר 149) וַיְזָוֵט זִיד אָונְדוֹ אָוִיס דָּעָר לְעַבְּדִיְקָמְטָעָר
אָוּן אָוּמִינְטָלְבָאָרְסְטָעָר פָּוּן אַלְעָ פֿיְזָאָזָשׁ אָוּפָה דָּעָר אָוּסְטָמְטָלְוָגָגָן“. פָּוּן
דָּעָר פֿוֹלִישָׂע אָוּסְטָמְטָלְוָגָגָן אַיְן מַאֲסָקָוּעָ הָאָט דֵי סָאָוּוּתָיְשָׂע רָגְנְרוֹגָג
גַּעֲקוֹיְפָט אָפָרִים זַיְדָעְבָּזֶהָלָם בַּיְלָךְ,, וּוּלְטָשָׁא“. דֵי דָאָזָיקָעָר אָרְבָּעָט אַיְזָן
אָרְיָזָן אַיְן צְוָאָמָעָנְשָׂטָעָלָם פָּוּן דָּעָר מַאֲסָקָוּעָ גַּאֲלָעָרָעָ פָּוּן דָּעָר מַעֲרָבָה
אָיְרָאָפָעָיְשָׂעָרָ קָוָגָסָט. יָדָע אָרְבָּעָטָן פָּוּן דֵי זַיְדָעְבָּזֶהָלָם אַיְן שְׂוִין דַּעַמְּלָט
גַּעֲשָׂאָגָעָן אָוּפָה אָזָן עַרְגָּסְטָעָר מַאֲלָגְיְשָׂעָרָ חֹוֵד.

אַיְן יָאָר 1936 הָאָבָּן דֵי בְּרִידָעָר זַיְדָעְבָּזֶהָלָם אַיְינְגָעָאָרְדָּגָט אַגְּנוֹאָמָלָה,
טֶע אָוּסְטָמְטָלְוָגָגָן פָּוּן זַיְעָרָעָ בַּיְלָךְ אַיְן סָאָלָגָן פָּוּן קָאָטָעְרָבָא אָוּפָה דָּעָר
קָרְעָדִיְטָאָוָע גַּטָּמָס. אַגְּרִימָע אָפָשָׂאָצָעָגָן פָּוּן דָּעָר דָאָזָיקָעָר אָוּסְטָמְטָלְוָגָגָן
הָאָט אָפָנְגָּעָדָרָקָט אַיְן זַוְּהָגָלָ „וּוְיָאָדָאָמָאָשָׁטָשִׁי לְיִטְעָרָאָצָקָע“ דַּעַם 16-טָן
דַּעַצְעָמְבָּעָר 1936 מִיעָשָׂמְשָׂלָאָוָוָאָלְלָיִם.

אַז עָרָר אַיְן יָאָר 1930 הָאָבָּן דֵי בְּרִידָעָר זַיְדָעְבָּזֶהָלָם אָוּסְפָּאָרְקָוִוְפָט
אַגְּרִימָע בַּיְלָךְ אָוּן זִיד אָוּסְגָּעְלִיבָּן קִיְּזָן פְּרָאָנְקָרְרִיד אָוּן אִמְּטָאְלִיעָ אָוּפָה
שְׁטוֹדְיָעָן. אַיְן דֵי לְעַצְמָע יָאָרָן פְּכָר דָּעָר מַלְחָמָה, וּוּנְזָן פְּוּלִין אַיְן שְׁוִין גַּעֲוָוָעָן
פָּאָרְסָמָט מִיטָּן אָגְטִיסְעָמִיטָזָם, וּוּאָס אַיְן צַו אָונְדוֹ דַּעְרָגָגָעָן פָּוּן חֹוּטְלָעָרָ
דִּיְמָשָׁלָאנְד, הָאָט מַעַן דֵי זַיְדָעְבָּזֶהָלָם נָאָרָט מַאֲלָעָרִירָט אָוּתָאָלְגָעָמְינָעָן
אָוּסְטָמְטָלְוָגָגָעָן. דֵי אָפָוּוֹנָהָיִם פָּוּן זַיְעָרָעָ אָרְבָּעָטָן וּוּאָלָט מַעַן צַו שְׁמָאָרָק
אָפָנְעָפִילָט אַיְן דָּעָר פֿוֹלִישָׂעָרָקָט כָּוָגָסָט. דֵי לְעַצְמָע אָוּסְטָמְטָלְוָגָגָן פָּוּן דֵי בְּרִיְּ
דָּעָר זַיְדָעְבָּזֶהָלָם אַיְן פְּאָגָנְקָעְמוֹן אַיְן לְאָנְדוֹן אַיְן יָאָר 1939, וּוּהָוָן
מַהָּאָט אָרוּסְגָּעָשִׂיקָט דֵי אָרְבָּעָטָן פָּוּן דֵי בְּעַסְטָעָר פֿוֹלִישָׂעָ קִינְסָטָלְעָר, וּוּלְלָהָ
בַּעַד הָאָבָּן רַעֲפָרְעָוָנְטִירָט דֵי פֿוֹלִישָׂעָ קָוָגָסָט. דֵי בַּיְלָךְ פָּוּן דֵי זַיְדָעְבָּזֶהָ
טָלָלָם הָאָבָּן זִיד אָוּמָגְעָקָעָרָט קִיְּזָן פְּוּלִין 1947, דָאָס הַיִּסְטָצְזָוָיִיָּאָר
נָאָרָט דַּעַם וּוּעָם זַעַגָּעָט גַּעֲנְגָעָט גַּעֲוָוָאָרָן דֵי שַׁעַפְרָרָ פָּוּן דֵי בַּיְלָךְ.
זַוְּמָעָר 1939 הָאָבָּן אַיְדָי זִיד אָפָט גַּעֲמְרָאָפָן מִיטָּבָיִן זַיְדָעְבָּזֶהָלָם אַיְן
קוֹזְמָרָ אַיְן צְוָאָמָעָנָהָאָגָג מִיטָּבָיִן זַיְעָרָ אָפָטִילָיִן אַיְן דָּעָר אָוּסְטָמְטָלְוָגָגָן, מִיטָּבָיִן
וּוּלְכָבָר אַיְדָי הָאָבָּן דַּעַמְּלָט אָגְגָעָפְרִירָט. אָוּפָה דָּעָר דָאָזָיקָעָר אָוּסְטָמְטָלְוָגָגָן הָאָט
מַעַן גַּעֲקוֹיְפָט אַיְינָסָ פָּוּן זַיְעָרָ בַּיְלָךְ, דָעָרְבִּי אַיְן דָּעָר פְּרִיזָן, וּוּלְלָהָ
מַהָּאָט פְּאָרְגָּעָלְיָגָט, גַּעַוְוָן מַמְשָׁא אַגְּלָלִידִינְגִּידִיקָעָר. סָאָיְזָן מִיר גַּיְשָׂת אַגְּגָיִ
גַּעַנְעָם גַּעַוְוָן זַיְיָ מְדִיעָן צַו זַיְן זַעַגָּעָן דָּעָר דָאָזָיקָעָר אָפָעָרָטָעָ אַיְן אַיְדָי בַּיְן
גַּעַוְוָן אַיְבָּרְצִיְּגָט, אַז זַיְיָ וּוּלְלָן זַיְ אָפָוֹאָרָפָן. צַו מִין גַּרְעָסְטָעָר פְּאָרְגָּוֹנוֹדָעָ

רונג האבן זי זי אַנגענעומען. פון דעם קאָן מען דריינגען, אַז זי זענען דעלמלט געווען איזן אַ שועדרער מסטעריעלער לאָגנע. דער קויפער פון דעם בילד, אַ געווועגענער מיניסטער, האָט זיך גָּעַנְצְּנָדִיק אַריינטערט וויואָוּ מ'קָאָן אויסנוצֶן אַ קִינְסְטְּלָעֶר — אַ יַּיד.

איין די ערישטע מעג פון סעפעטער בער 1939 זענען די בירדע זיידענביי טעלס פְּלוֹצָעָם פַּאֲרָשׂוֹנוֹגָן פון קוּזָמֵיר. די בילדער זייר האָבָן זי זיון נישט גַּעַקְאָגָט מִינְמָעָם מִיט זַיְד. זיַּי האָבָן זיַּי דָּהָבוּבָר אַיבָּרָגְּעָלָאָזֶט בַּיַּי אַ פְּרָאַפְּעָסָאָר פון דער וָאָרְשָׁעוּבָר מַזּוּקִים=שָׁוֹלְגָּעָוָנְשָׁטָיָן, מִיט וּעְלָכָן זיַּי זענען גַּעַוְוָן בְּאָפְּרִינְדָּעָט. אַזְּוֹ אַחֲדָש אַרוֹם אַיְזָן שְׁוִין גַּעַוְוָן גָּאָר דֻּרְעָה מַלְחָמָה פון הַיְּתָלָעָר מִיט פּוֹילָן. די זיידענביי טעלס אַזְּוֹ גַּעַוְוָנָעָן זַיְד אַרְדָּי בַּעֲרָצּוּקָרָגָן פון וָאָרְשָׁעָר קִיןְיָאָזָאָק. דָּא אַיְזָן זיַּי גַּעַוְוָנָעָן, אַדְּאנָק דֻּרְעָה חִילָּפָן פּוֹן שְׁטָאַפְּשָׁעָר אַפְּטִילְוָגָן פָּאָר קָוָנָסָט, אַנְצְּוָהִיבָּן אַ נִּיְּעָבָן. זיַּי האָבָן בְּאָקוּמוּנָן אַ בְּאַשְׁטָאַלְוָגָן פּוֹן דֻּרְעָה דַּעֲנוּרָוָגָן פּוֹן דֻּרְעָה וּסְיָסָּה רָוְסָשָׁעָר רָעְפּוּבְּלִיךְ אַוְיסָפְּרִיךְ אַיְנִיקָּעָן בַּיְּלָדָעָר אַוְףְּ זַיְעָר גַּוְעָטָן באַדְּינָגָן גַּוְגָּעָן. מַהְאָט זיַּי אַלְסָן אַוְאנָס אַוְיפְּ דֻּרְעָה דָּאַזְּוּקָעָר אַרְבָּעָט, גַּעַנְעָבָן אַ הִיְשָׁשָׁעָסָמָעָן גַּעַוְוָלָט. זיַּי האָבָן בְּאָקוּמוּנָן אַ בְּאַשְׁטָאַלְוָגָן אַטְּמָלִיעָ אַזְּוָן זענען נַאֲמִינְרָט גַּעַוְאָרָן אלָס לְעָרָר אַזְּוֹ וּאַיְוּוֹאָדִישָׁן הוּאָזָן פָּאָר קָוָנָסָט אַזְּוֹ בַּיְּאָלְיָסָטָאָק. אַיְזָן יַעֲגֵר צִיּוּט, ד. ה. אַיְזָן יָאָר 1940, האָבָן אַיר גַּעַטְרָאָפָן אַיְגָעָם פּוֹן זַיְדָעָבִיָּה טָלָם (עד הַיּוֹם וּוַיָּסְמָךְ) אַזְּוֹ גַּעַמְבָּרָעָן. סְאַיְזָן אַיְם גַּעַוְוָן שְׁוֹעָר צָו דַּעֲקָעָגָן. עָר אַזְּוָן פִּין גַּעַלְיִידָּט אַזְּוָאָט אַוְיסָגָעָזָן אַסְּרָד בַּעֲסָר וּזְיַי אַזְּוָאָרְשָׁעָר. אַזְּוָן נַיְעָן בְּאַדְּינָגָן גַּעַנְעָבָן האָבָן זַיְד דַּי כָּאָרָאָק טָעָרָן פּוֹן די בַּיְּדָעָר גַּעַנְעָדָרט: זיַּי זענען גַּעַוְאָרָן מַעֲגָשָׁן מִיט וּירְדָעָ, מַעַר פְּשָׁוְטָעָן אַזְּוָאָמִיטְלָבָאָרָעָר. די זַאָרָג, וּעְלָכָעָן די סָאָוּוַעָטִישָׁעָר דַּעֲנוּרָוָגָן האָט אַרְוִוְסָגְ�וּזָן לְגַבִּי די קִינְסְטְּלָעָר פָּאָרְזִיכְּבָּרְגְּרִיךְ זיַּי אַ בְּכָבְדָּיָה קָעָקְוּיְסְטְּעָנִיָּה, האָט גַּוְוָן, אַזְּוֹ אַפְּיָלוּ די זַיְדָעָבִיָּה טָלָם האָבָן זַיְד פָּאַוִּוּתָאָן בְּאַצְוָגָן צּוּמָּה רָאַמְּנָפָּרָבָּאָן.

מַחְאָט בַּיְּדָעָר אַיְנְגָעָלָדוֹן קִין מַאְסְקּוּעָ, פּוֹן וּוֹאָגָעָן זיַּי האָבָן זַיְד אַמְּגַעְעָרָט פּוֹל מִיט באַגְּיַסְטָעָרָוּגָן פָּאָר די דַּעֲרָגְרִיבָּוָנָעָן פָּגָעָם רָאַמְּנָפָּרָבָּאָנד. דָּאָס אַוְיסְפִּירָן די באַשְׁטָאַלְוָגָן אַטְּמָלִיעָ דֻּרְעָה פְּלוֹצִימְרִיךְעָר אַגְּפָאָל פּוֹן הַיְּתָלָעָר=דִּיאִישָׁלָאָנָר אַוְיפָּן רָאַמְּנָפָּרָבָּאָנד.

בָּאָלֶד נַאֲכָן אַרְיִינְמַאְרְשִׁירָן פּוֹן דֻּרְעָה הַיְּתָלָעָר=אַרְמָיִי קִין בַּיְּאָלְיָסָטָאָק זענען די בַּיְּדָעָר זַיְדָעָבִיָּה אַרְיִינְגַּעְפָּאָל אַזְּוֹ בַּיְּאָלְיָסָטָאָק עַקְרָעָן גַּעַמְבָּרָעָט דַּי אַיבָּרִיךְעָקָעָי יְדוֹן אַגְּמָעָטָאָזָן אַרְעָמְבָּעָנָדָר. זיַּי האָבָן גַּעַרְבָּעָט אַזְּוָאָרְשָׁעָן מִיט דַּי אַיבָּרִיךְעָקָעָי יְדוֹן אַגְּמָעָטָאָזָן אַרְעָמְבָּעָנָדָר. זיַּי האָבָן גַּעַרְבָּעָט אַזְּוָאָרְשָׁעָן זַיְדָעָבִיָּה אַזְּוָאָרְשָׁעָן גַּעַזְוּוֹנָעָן גַּעַוְאָרָן אַוְיסָפְּרִיךְ בַּיְּלָדָעָר פָּאָר די הַיּוֹטָה.

לעריסטיישע מערדר. זי' האבן געמאַלט פֿאָלייזיאָנטו און זי'ערע ווייבער און
זונען נְיִוקְלָעֵד גּוֹוּעָן, זוּעָן זי' האבן דערפֿאָר באָקּוּמוּן אֶ בְּרִיטְלָ אֶדר
אֶ טְעַפְּלָ זָוֶה. אָפְּרוּם אָוּן מְנִשָּׁה זַיְדָעְנִיבִּיטָעל האָבָן גּוֹהָעָרטָ צָו דָעַטָּן
היַיְלָ פּוֹן אָוּן ערְדָן 300 יְהָדוֹ, וּוְלְכָעּ זְנוּעָן נְאָרָאָלָעּ דּוֹרְכְּגַעֲפִירְטָעּ „אוּמָּסָ
זְוִילְגְּנָעָן“ גּוּבְּלִיבָן נְאָרָאָלָעּ אַיְזָן יָאָרָאָלָעּ 1943 אִינְגָּם בִּיאָלִיסְטָאָקָעָר גּוֹטָאָ.
פּוֹן בִּיאָלִיסְטָאָקָהָטָן מְעַן זי' אַרְוֹמְגַעְשְׁלָעַפְּטָ אַיבָּעָר פֿאָרְשְׁדָעָגָעּ לְאָגָעָן
איַן פּוֹלְן אָוּן איַן דִּיְתְּשָׁלָאָנָה. צָוּמָ לְעַצְטָן מְאָלָהָטָן מְעַן זי' גּוֹעָעָן איַן
אָפְּרִילָ 1945 איַן קָאנְצָעְנְטָרָאָצְיָעּ-לְאָגָעָר איַן פֿאָסְעָנְבָּוָרָג. וּוּעָן דִּי אַמְּעָרִיךְ
קָאנְיִשְׁעָ אָוּן עֲנְגָּלִישָׁעּ אַרְמָמִיעָן האָבָן זַיְדָר דּוֹרְגְּנָעְמָרָטָ צָו פֿאָסְעָנְבָּוָרָג, האָבָן
די גּוֹסְטָאָפְּאָזָעָס אַרְוֹמְגַעְשְׁרָוִיבָן אַלְעָ אַרְוֹסְטִירְטָעּ אָוּן האָבָן זי' גּוֹפְּנוֹזָיָ
דּוֹרְשָׁאָסָן. אוּפָה אוּא אָוּפָה זְנוּעָן וּוְרָשִׁיְינְלָעָר אָוּיד אַוְמְגַעְקָוּמוּן דִּי בְּרִידָעָר
אָפְּרוּם אָוּן מְנִשָּׁה זַיְדָעְנִיבִּיטָעל אֶ מְאָגָמָשָׁ פֿאָרָ קָאָפְּטוֹלָאָצָעּ פּוֹן
הַיְּטָלָעָר=דִּיְתְּשָׁלָאָנָה.

ירחמיאל טינאָוויצקי

ער האָט וואָרשיינְגֶלעָר געשטעמאָט פֿון בִּיאַלִיסְטָק. ער אַיז באָקָאנְט הוייפּטוּכְלָעָר אַלְס נְרָאַפְּיקָעָר אָזָן אַילְוָסְטָרָאָטָר, הָגָם ער האָט אֹוֵיד גַּעַנְתָּה האָט מַאֲלַעַדְרִישׁעָ אַמְבִּצְיָעָם. ער האָט אָבָּעָר נִישְׁתָּה גַּעַהְעָטָט קִיןְ צִיְּעָט זִיד צַו פָּאַרְפּוֹלְקָאָמָעָן אוֹוֵף דָּעַם גַּעַבְּוִיט. סְאַיז נִישְׁתָּה לִיכְכָּט צַו באַצְּיִיכְעָגָעָן דַּי סְפַּעְצִיּוֹפִיךְ פֿון טִינְגָּאוּוִוִּילְעָכָר פְּשָׁמְקִיִּט. זַיְנָעָ אָרְבָּעָטָן צִיְּכָעָגָעָן זִיד אָוִים מִיטָּ אָז אַוִּיסְעָרְגָּעָוְוִוִּילְעָכָר עַקְסְּפָּרְעָסְיוֹו. זַיְנָעָ אָבָּאָן גַּעַוְוִירָקָט אָוִיפָּן צְשָׂוְיעָרָר נִישְׁתָּה גַּעַלְעָד גַּעַוְוָעָן זַיְנָעָ עַקְסְּפָּרְעָסְיוֹו. זַיְנָעָ אָבָּאָן גַּעַוְוִירָקָט אָוִיפָּן צְשָׂוְיעָרָר עַקְסְּפָּרְעָסְיוֹו. דָּעַם מִיפָּיְן בְּלִיּוֹן מִיטָּ זַיְנָעָ שִׁינְקִיִּט, גַּאֲרָגְּבָּרָמִיט זַיְנָעָ עַקְסְּפָּרְעָסְיוֹו. דָּעַם קִינְסְּטָה זַיְנָעָ פֿון טִינְגָּאוּוִוִּילְעָכָר קָונְסָטָט דָּאָרָפְּ מִיטָּ זַיְנָעָ עַקְסְּפָּרְעָסְיוֹו. זַיְנָעָ אַיז ער האָט גַּעַלְעָכָר זַיְנָעָ אַיז ער אָוֵּיד גַּעַלְעָכָר. ערָם אָרוֹם, זַיְנָעָ אַיז אֹוֵיד אַיז טְרוּיְמָעָן, מִיטָּ וּוּלְכָעָ ער האָט גַּעַלְעָכָט.

טִינְגָּאוּוִוִּילְעָכָר האָט גַּעַלְעָכָט אַרְוִוִּיסְצּוּבָּאָקְמוּעָן פֿון דָּעַר גַּוְוִיט אָז לִיְּזָן, וּוּאָסָה האָט אִים אַרְוִמְגָעְרִינְגָּלָט, אַ בִּיסְלָ לִיכְכָּט אָז וּוּאַרְעָמְקִיִּט אָז אַוִּיסְדְּרִיקָן עַס כִּימָט דָּעַר הַיְּלָפְּ פֿון זַיְנָעָ קָונְסָט.

ירחמיאל טִינְגָּאוּוִוִּילְעָכָר אַגְּעוֹוִיסְעָ צִיְּעָט שְׁתוּדִירָת אָז דִּיְתְּשָׁלָאָנָה. אַיז יָאָר 1918 אַיז ער דָּוָרָר אַ גְּרוּפָעָ הַאֲלָעָרְטִישָׁקָעָם בְּרוּמָאָל אַרְוִוִּיסְגָּעָד וּוּאָרְפָּוּ גַּעַוְוָאָרָן פֿון אַ צָּוָג אָז האָט צְוָלִיב דָּעַם פָּאַרְלוּזָן אַ פָּום. נִישְׁתָּה קוּקְנִידִיק דָּעָרִיתָ, האָט טִינְגָּאוּוִוִּילְעָכָר זִיד קִינְגָּמָאָל נִישְׁתָּה באָקָלָגָט אֹוֵף זַיְנָעָ קָוָרְל — פָּאַרְקָעָרט, ער אַיז תָּמִיד גַּעַוְוָעָן גַּוְטְמָוִיטָ. צַו גַּעַוְוָלְשָׁאָפְּטָלְעָכָעָ פְּרָהָגָנוּ האָט ער אַז עַרְנְסָטָע באַצְּיוֹנָגָן. ער אַינְגְּטָרְעָסְרָט זִיד מִיטָּן לְעָבָנוּ פֿון דַּי אָרְבָּעָטָר, מִיטָּ זַיְנָעָ לְעָבָנוּ אַינְגְּדָעָרְהָיִים אָז בַּיִּם וּוּאַרְשָׁמָאָט. עַס פָּאַרְאִינְגְּטָרְעָסְרָט אִים אָרְבָּעָטָר-מִיטְגָּגָעָן, שְׁטְרִיְּקָן.

אַיז דַּי לְעָצְמָעָ יָאָרָן פָּאָר דָּעַר מְלָחָמָה האָט טִינְגָּאוּוִוִּילְעָכָר זִיד גַּעַפְּגָוָעָן אַיז זַיְנָעָ עַנְגָּר וּוּוְגָוָג אָוִיפָּן גַּוְשְׁבָּאָזָן זַיְנָעָ וּוּאַרְשָׁאָעָ. דַּי טִירָ פֿון זַיְנָעָ וּוּוְגָוָג אַיז תָּמִיד גַּעַוְוָעָן אַפְּנָן. שְׁטָעָגְדִּים האָט מַעַן דָּאָרָט גַּעַ-

קאנט טרעדן אײַניעק אונטערעסטאנטן. עס פֿלענט טרעדן, אָז מיט דעם אײַגעם פּום זוינעם פֿלענט ער פֿליך זיך אַראָפְּכָאָפְּן אִין שְׂמָאָת אַריַין, כְּדֵי צו זוכֶן עַפְּעַט אַ פֿאָרְדִּינְסְטַם. ער אַיְן גַּעֲזֹוֹנוֹגָעָן גַּעֲזֹוֹן אַוְיסְטַּן צוֹפְּרִין אוֹיף באַשְׁטָעַלְוָגָן פֿאָרְשִׁידְעָנָן אַרְבָּעָן. ער פֿלענט אַוִיסְפְּרוֹן פֿאָרְשִׁידְעָנָן פֿרְאַיעָקְטָן אָזָן עַנְלָעַבָּע אַרְכָּעָטָן, אַוּוּעַפְּטָרְנְדִּיק אָז שְׁוֹם גַּזְעַן פֿאָר וְיד אַ סְּדַר צִיְּתָן אָזָן עַנְגָּרְגָּעָן. זַיְגָע אַרְבָּעָן הַאָבָּן זְיךָ נִישְׁתָּאַוִיסְגָּעַצְיָיכָנָט מִיטָּקִין חַיְּכָן טַעַבְנִישָׁן גַּיוֹאָה, זַיְגָע הַאָבָּן פֿאָרְמָאָגָט אַ גַּעֲזָוִיסָע לְאַפְּרִידָאָה רִישְׁקִיָּט אָזָן בְּאַדְיִינְדִּיקָע בְּלִזְיָן. דָּרָר גַּרְוָנְטַמְּאָגָיָה פֿוֹנָעָם קִינְסְטָלָעָר אָזָן גַּעֲזָוָעָן דַּי אִידְעָע אָזָן נִישְׁתָּאַר סְטַלָּי אָזָן דַּי פֿאָרָם. ער אַיְן גַּעֲזָוָעָן אַ קִינְסְטָלָעָר, וּזְאָסָה הַאָטָם פֿאָרְמָאָגָט אַ גַּרְוָנְטַמְּאָגָיָה פֿסְכִּאלְאָגָנִישָׁע בְּאַרְטִימְפָּטָה קִיְּתָה. עס הַאָטָם זְיךָ גַּעֲפִילְתָּה בֵּי אִים אָזָן אַיגְעָרְלָעְכָּר קָאָמָף פֿאָר גַּעֲפִינְגָּעָן דָּעָם פֿינְקְטָלְעָכְסָטָן אָזָן פֿאָרְשָׁטְעַנְדְּלָעְכָּסָטָן אָפָּן פּוֹן אַרוּסְבָּרְגָּעָן דָּעָם זַיְגָע זַיְגָע וּוּרְקָה.

ירחמייאל מִינְאָוִיצָקִי הַאָט גַּעהָרָט צוֹ דָּרָר קִינְסְטָלָעָר-גַּרְוָנְטָעָר, “דָּאָסָם פְּרִינְגִּיאִישָׁע הַיְּטָלָה”, וּוּלְכָבָעַ הַאָט אָזָן יָאָר 1936 אַוִיסְגָּעַשְׁטָלָעָט אַירָע אַרְבָּעָן אָזָן דַּי אַזְוִי גַּרְוָפְּעָנָע, “גַּלְעָזָעָנָע הַיְּזָעָר” אוֹיף וּשְׁאָלְבָאָזָשׁ. פּוֹן צִיְּתָה צוֹ צִיְּתָה זְיךָ זְיךָ בְּאַוְוִוָּן מִינְאָוִיצָקִים אַרְבָּעָן אוֹיף דַּי אַוִיסְגָּעַשְׁטָלְוָגָעָן פּוֹן דָּועָר יְדוּשָׁר גַּעֲזָלְשָׁאָפָּט צוֹ פֿאָרְשְׁפָּרִיטָה מִינְאָוִיצָקִי הַאָט גַּעֲשְׁלָאָסָן אַזְאָפְּמָאָר מִיטָּאָסָה יְדוּשָׁן פֿאָרְלָעְנָר אוֹיף אַיְלָסְטָרָאַצִּים צָוָם תְּנִיָּה. ער הַאָט אַזְאָר אַיְלָסְטָרִירָת דַּי בְּכָעָר פּוֹן מִשָּׁה וְאַלְדָּמָאָן, זַיְשָׁע בְּאָנוֹשָׁ אָזָן אַנְדָּר.

איָן יָאָר 1939 הַאָט מִינְאָוִיצָקִי זְיךָ זְיךָ אַפְּגָעָרְאַטְוּוּעָט, אַגְּטָלוּפְּנְדִּיק קִיְּן בְּאַיְלָסְטָאָק. איָן דַּי יָאָר 1939—1941 הַאָט ער דָּאָרָת גַּעֲרָבָעָט בְּאַמְּיִינְדָּק זְיךָ זְיךָ וּסְאָזָן אַיְנְצָוָאָרְדָּעָנָעָן. גַּאֲכָן אַנְפָאָל פּוֹן הוֹטָלְעָר-דִּוְיטָשָׁה לְאַנְדָּ אָפָּן רַאֲמָנוֹפְּאַרְבָּאָנָד אָזָן פֿאָרְשָׁוֹוֹגָהָן יְעֻדָּר שְׁפָרָ גַּאֲרָ אִים.

ח'ים טיבער

ח'ים טיבער האט געשטאמט פון א שטעהל, וואס האט געהאט א שם איז דער געшибטעה פון דער יידישער קולטור. די אלטעה של, וואס איז געבויט געווען איז רגענסאנס-סטיל — זי אלזין האט געקאנט א סדר דער ציילן וועגן דער דורות-לְאַגְנֶר געшибטעה פון די יידן אינעם דאזיקן שטעהל. פון קומגע האט געשטאמט נישט איזן גרויסער לְמִדְן. פון קומגע שטאמט אויד דער גרויסער יידישער שדייבער שלום אש. די איגנארטיקיט פון דער קולטור אטמאספער האט געלוייגט איר שטאמטל אויף די מענטשן פון לְיָמָרָאַטָּר און קונגסט, וואס האבן געשטאמט פון דער דאזיקער שטאמט.

ח'ים טיבער איז געווען אַגְנֶר מאלער און גראפֿילער, וואס האט טיף געשטוקט אינעם ספֿעַצְיִישָׁן לְעַבְנָס-שְׂמִינִיָּן פון די קומגער יידן. ער האט געמווצט דודכברעבן די פָּאַרְשִׁידְעָסְטָעָה שׂוֹעֲרִיקִיָּתָן, וואס האבן זיך געשפאָן אויפָּן וועג זיינעם צו דער קונקט. די אַרְעַמְקִיָּת זַיְנָע אַיז נישט געווען די אַיְנוֹצִיקָע שְׁטַעַרְוָנָג אַוְיָן וועג, נאָר אויד דאס באָקְעָמָפָן די פָּאַרְשִׁידְעָנָה אַיְנוֹנוֹאַרְצְלָטָעָה טְוָאָדִיצִיעָם אַז אַבְּרָגְלָוִבָּנָס האַבן דעם קינסטלער גײַ-

קָאָסְטָט נִישְׁתָּוּזְיִינִיק כּוֹחוֹת.

ח'ים טיבער האט גערשנט, זיינַגְנוֹגָן צו פָּלָאָסְטָמָק פון זיינַגְנוֹגָן פְּאַטְעָר, וועלכער האט נישט פָּאַרְמָאָגָט גענוֹג כּוֹחוֹת אַרְוִוְצְזַוְשְׁאָגָן זיך אלס קִינְסְטָהָה לעער. לְוִוְוֵת דעם אַנְגָּעָנוֹמָנָה מְנַהָּג אַיז יָנְעָרָה צִיְּמָה, האט ער פרֵה תְּהֻנָּה געהאטט אַזְן זיינַגְנוֹגָן זיך גענאָט זיך אַרְוּסְרִיְּסָן פון דעם עַנְנָן קְרִיּוֹן פון זיינַגְנוֹגָן גְּבָרָוָן-שְׂמִינִיָּן. ער אַיז געוואָךְ אַז אַיְנְבִּינְדָּרָה. דאס קלְיִינָע שְׁטִיבָל זיינַגְנוֹג אַיז פָּאַרְוּאָרָפָן געוווען מִיט אָסְטָר אַז סְפָּרִים מִיט אלטעה באָפּוֹצְטָעָה שְׁעָר-בְּלַעַטְלָעָר אַז מִיט אוֹיסְנָאָבָן פון דער גְּיַעַסְטָר יְדִישָׁעָר לְיָמָרָאַטָּר. אַיז דער דאַזְיִיקָעָר, "בּוֹכְהָאַנְדְּלוֹגָן" פְּלַעַג אַרְיִינְקָוּמָעָן פָּאַרְשִׁידְעָנָה גְּבוּלְדְּרָעָטָע יידן אַז מַעַן האט גאנצע מעָג דִּיסְקוֹטִירָה וועגן באָרְשִׁידְעָנָה פְּרָאָגָן, הוֹפְּטוֹעָלָעָר וועגן לְיָמָרָאַטָּר. פָּאַרְשְׁטִיָּת זיך, אַז יְעָדָעָמָה בְּכָל פון זיינַגְנוֹגָן בְּזַעַרְבָּן אַש, וואס אַיז אַרְוִוִּים פון דָרָק, אַיז געווען אַגְּרוֹיסָע סְעַמְאַצְיָה אַז האט אַרְוִוְצְגָּרוֹפָן הַיִּסְעָד דִּיסְקוֹסִים. אַיז

איז אטמאָספער איז אויסגעזאָקען חיים טיבער. ער האָט לֵיב געהאָט אַ סְרָץ
 צוֹ לִיעְנָעָן אָנוּ האָט זִיד גָּעוֹן צוֹנוּהערט צוֹ דִי דִּיסְקוֹסִים, וּוּלְכָעַ סְחָבָן
 גַּעֲפִירֶת דִי דֻּעְרוֹוָאָקָסָעָן, אַכְבָּעָר אַמְּמִינְסָטָן האָבוֹן אִים גַּעֲצָוִגְן דִי אַלְטָע
 סְפָרִים מִיט דִי פְּרָעָכְמִיקָּע שְׁעָרְ-בְּלָעָטָע. ער האָט דַּעֲרִיבָּר מַעַר גַּעֲשָׂעָצָט
 דִי דְּאַזְוּקָע צַיְיכָעָנוֹגָנוֹן. ער האָט דַּעֲרִיבָּר מִיט זַיְעָרָע בְּאַפְּצָוּצָנָט
 וּוֹ דִי הַיְנְטָצִיְּתִיקָּע בְּיַבְּעָר מִיט זַיְעָרָע גַּעֲוִוְונְטָלְכָע הַוְּלָעָם, וּוֹאָסָם האָבוֹן
 זִיד אִים אוּסְגָּוִוִּיז אַרְעָם לְגַבְּיוֹ דִי סְפָרִים מִיט זַיְעָרָע בְּאַפְּצָוּצָנָט
 אַרְגָּאָמָעָנָטָן. שְׁוֹיָן אַלְסָם יוֹגָן יַיְגָלָהָט עַד מִיט פָּאָרְגָּעָנָגָן גַּאֲכָגְצִיְּנָט
 דִי דְּאַזְוּקָע שִׁינְגָּע הַיְלָעָם אָנוּ האָט גַּעֲטָרְוִוָּט אַלְיָין צוֹ קַעְגָּעָן שָׁאָפָּן גַּעְוָעָן אַסְרָך
 קַאֲמְפְּלִיצְיְוָרָטָע אַרְגָּאָמָעָנָטָן. אַין הוּאָ פָּוּן דִי טִיבָּרִים זַעְגָּעָן גַּעְוָעָן אַסְרָך
 קַיְנְדָעָר אָנוּ סְחָבָן גַּעֲהָרְשָׁט אַגְּרָוּסָנָוִוָּת. נַאֲךְ זַיְעָנְדִיק גַּעֲרָגָן, האָט
 חַיִּים זִיד אַרְוִיסְגָּעָרִיסָן פָּוּן זַיְוּן גַּעֲבָוְרָן-שְׁמָעָטָל אָנוּ אַגְּגָעְקָוְמָעָן קִיְּוָן לְאַדוֹשׁ.
 פָּוּן לְאַדוֹשׁ האָט עַד זִיד אַיְבָּרְגָּעָזָוִוָּינָן קִיְּוָן וּוֹרְשָׁעָן, וּוֹ ער וּוּרְטָט אַגְּנָעָן
 נַוְעָן אַין דַּעַר אַרְטִיקָּעָר קוֹנְסָטָאָקָאַדְעָמִיעָ. דָּא אַינְמָעָרְעָסָרָט עַד זִיד זִיד
 חַוִּיפְּטוֹצְעָכְלָעָד מִיט גַּרְאָפִים, מִיט מַאֲלָעָרִי פָּאָרְגָּעָמָט עַד זִיד בְּלוּזָן צַפְּפָעָלִית
 טִיבָּר אַין גַּעְוָעָן סִי אַ צַּיְיכָנְגָר סִי אַ שְׁמִיכָּר. זַיְוּן גַּעְנָעָן אַיְיָכָט אָנוּ
 דִּין. וּוּעָן מַעַן בְּאַקְעָגָט זִיד גַּעֲנְטָעָר מִיט זַיְגָע אַרְכָּבָעָטָן, פִּילְטָמָעָן וּוֹי שְׁמָאָרָק
 זַיְיָ וּוּרְקָן אַוְיָפָן צַוְּשִׁוְוָר, אַדְּאנָק דַּעַר גַּרְוִיסָּעָר פְּעִיקִיָּת פָּוָגָעָם קוֹנְסָטָלָעָר
 אַרְוִיסְצָוְבָּאָקָוְמָעָן דָּעַם אַוְיָסְדָּרוֹם פָּוָגָעָם גַּעֲנְבָּעָגָעָם מַאֲטָיוֹן. אַין טִיבָּרְסָל
 שְׁאָפָּגָג שְׁפָנְגָּט זִיד אָפָּט וּוֹי אַיְן אַ קָּאַלְיְידָעְסָקָאָפָּט דָּאָס לְעָבָן פָּוּן דִי יַדְן אַנְעָם
 קְלִיְּגָעָם שְׁמָעָטָל אַיְן אַלְעָזָיְגָעָן פָּאָרְמָעָן אָנוּ אַיְן זַיְוּן פָּאָרְגָּלְיוּוּעָרָטָן קָאַנְסָמָרָן
 וּוּאַטָּיוֹן. טִיבָּר גַּעַמְתָּה דִי מַעְנְשָׁהָן אַזְוִי וּוֹי זַיְיָ זַעְגָּעָן. ער בְּאַטְמָאָכָט זַיְיָ וּוֹי
 מִיט אַ פָּאָרְגָּרְעָסָרְגָּלָאָן אָנוּ בְּאַמְּיִיט זִיד וּוֹי אַרְוִיסְצָוְבָּרְעָנָגָעָן אַזְוִי, וּוֹי
 האָט וּוֹי אַיְן דַּעַר גַּעֲנְבָּעָגָר רַגְעָן דַּעַרְזָוָן. דַּי בְּוּלְדָרָעָר פָּוּן זַיְגָע קוֹנְדָרְעָר-יַאֲרָן
 האָבוֹן זִיד אַוְיִפְּגָעָהָלָטָן אַנְעָם וּכְרוֹן פָּוּן קוֹנְסָטָלָעָר אָנוּ גַּעֲלִיבָּן אַזְוִי פְּרִישָׁ
 אָזָוָעָר פָּרָעָה אַזְוָעָר בְּרִיטָה גַּעַנְגָּסָן פָּוּן דָּעַם אַוְצָר בְּעָתָן שָׁאָפָּן זַיְגָע קָאַמְּפָאָ
 זַוְּצִיעָם. ער אַיְן וּוּאַרְשִׁיְּגָלְעָד גַּעֲבָוְרָן אַ יָּאָר אַדְּעָר צַוְּיָּוִי פָּאָרָן אַוְיָסְבָּרָק פָּוּן
 דַּעַר עַרְשָׁטָעָר וּוּלְטָמְלָחָמָה, אַזְוִי אָזָוָעָר צַוְּיָּוִי פָּאָרָן זַיְגָע זַעְגָּעָן גַּעְוָעָן
 זַיְיָר שְׁוּעָרָעָ. מִילְּמָאַטָּיוֹן פָּוּן זַיְגָע אַרְכָּבָעָטָן זַעְגָּעָן פָּאָרְבָּונָדָן מִיט דִי דַּעַרְזָ
 גַּעֲרָגָעָן פָּוּן יַעֲנָרָ צַוְּיָּמָ.

אַוְיָפָן דַּעַר יַוְּבָּל-אוּסְמָשְׁטָלָגָן פָּוּן דָּעַם יַדְיִישָׁן פָּאָרְבָּאנָד פָּוּן פָּלָאָסְטִיקָּעָר
 אָנוּ יַוְּאָרְשָׁע אַיְן יָאָר 1939 האָט זִיד גַּעֲפָגָעָן אַלְגָּגָרָרָרָרָן, וּוֹאָסָם האָט
 אַנְטָהָאָלָטָן אַסְרָך צַיְיכָעָנוֹגָנוֹן פָּוּן טִיבָּרָן מִיט אַ יַּדְיִישָׁר טַעַמָּאָטִיךְ. דָאָס
 אַיְן גַּעְוָעָן אַ רִיכָּעָ גַּאֲלָעָרָיָעָ פָּוּן יַדְיִישָׁע קָלְיִינְשָׁטָטְלְדִּיקָּעָ טִיפָּן. מִיר זַעְגָּעָן

דארט אלטער יידן מיט בערד אין לאנגע קאפאטעם און קאפלען אויף די קעפַן. אנדרער ער מראָן שוואָרצע החטַען מיט דאַשקען, פֿון אָונטער וועלכּען עם קוֹקוֹן אָרוּים אַוְיסְנַעַלְאַשְׁעָגָן אָוִינֶן. עַס פֿוֹלְט זָוֵר, אָז די שׂוּעָרָעַ לְעָבָנֶס-בָּאַדְיָנוֹנוֹגָנֶן הָאָבוֹן אַיְנָגָעָבָרָאָכוֹ די מעַנְטָשָׁן. דָּאָר אַטְמָעָמָעָן די דָּאָזְוִיקָעַ גַּעַגַּשְׁתָּאַלְטָן מיט עַפְעָם אַ בָּאַזְוְנְדָּעָרָעָר וּוּירָדָע. דָּעַר פֿוּלְשָׁרָפּוֹן טִיבָּרָעָם אַרְבָּעָטָן אָז זַיְעָר צַו שְׁמָאָרָעָר גַּטְמָוָאָלִיזָם. חַווּ דָּעַם הָאָט דָּעַר קוֹנְסְטָלָעָר צַו שְׁמָאָרָק פָּאַרְשָׁמְעַלְעָרָט די טַעַמָּאָטִיךְ. עַר אָז נִישְׁתַּחַט דָּרְגָּאָגָן דָּעַר צַוְּאָל וּוּיזָן אָוִיךְ די קְרִיאָזָן פֿוֹן דָּעַר יְוָגָנָט, וּאָסְמָה הָאָט שְׂוִין דָּעַלְמָלָט גַּעַקְעָמָפָט מִיט דָּעַם אַגְּוָאָקְסָנְדָּרוֹן. בָּאַשְׁוּזָם אָזָן נַצְיָאָנָאָלָעָר אַוְנְטָעָרְדוּרְקוֹגָג. טִיבָּר אָז גַּעַוְוָן דָּעַר מְאַלְעָר, וּאָסְמָה הָאָט פָּאַרְמָאָגָט אַלְעָל מְעַלְעַקְיִיטָן צַו וּוּרָן דָּעַר אַוְיסְדָּרוּקָעָר פֿוֹן דָּעַר יְדִישָׁעָר שְׁמִינְיָעָר-טַעַמָּאָטִיךְ אָזָן אַ בָּרִיטָן פָּאַרְגָּעָם. אַיְן סְעַפְטָעַמְבָּעָר 1989 אָזָי חַיִּים טִיבָּר אַגְּטָלָאָפּוֹן קְיֻזְן בִּיאַלְיָסְטָאָקָן. דָּאָהָט עַר אַגְּנָעָהָבוֹן אַ נִּיְּיָעָבָן, וּאָסְמָה הָאָט פָּאָר אִים גַּעַפְנָטָן נַיְיעָבָעָס-פָּעַטְיוֹן. עַרְשָׁתָמָ אַיְן בִּיאַלְיָסְטָאָק הָאָט עַר זַיְד אַגְּטָוְוִיקָט אַלְסָמָמְאָלָעָר. עַס הָאָט אִים אַגְּנָעָהָבוֹן גַּוְטָן צַו גַּיְינָן. עַר הָאָט פָּאַרְקְוִיפָּט זַיְנָע צַיְיכָעָנוֹנוֹן אָזָן שְׁמִינְיָעָן. דָּאָהָט עַר אָוִיךְ חַתְוָה גַּעַחָאָט. אָזָן וְאָרָר 1940 הָאָט עַר אַגְּטִילְיָל גַּעַגַּשְׁתָּאָקָן. נָוָעָן אַיְן די אַוְיסְשָׁמְעַלְגָּנוֹנוֹן אָזָן מִינְסָק אָזָן מְאַסְקָוָעָ. אַיְינָע פֿוֹן שִׁיבָּרָעָם אַרְבָּעָטָן אָזָן רַעֲפָרָאַדְזִירָהָט גַּעַוְאָרָן אָז בָּוֹר, וּאָסְמָה אָזָן אַרְיָוָנְגָעָנוֹנוֹן גַּעַגַּשְׁתָּאָקָן. וּוּאָרָן אָזָן מְאַסְקָוָעָ אָזָן לְעַנְגָּרָאָד אָ.ג. „אַמְשָׁעָרִיקִי פָּאַיְסְטָאָרִי אַיְזָאָרָאָה-זְוּתָּמְבָּאָוָאָ אַיְסְקָוָסְטוֹוָא בִּיעַלְאָרָוִסִּים“ (סְקִיצָן וּוּגָן דָּעַר פָּלְאַסְטִישָׁעָר קָוָנָסָט פֿוֹן וּוּיְסְרָוְלָאָנד).

אַבָּעָר נִישְׁתַּחַט לְאָמָג הָאָט גַּעַדְיוּרָט טִיבָּרָעָט דָּרְפָּאָלָג. עַר הָאָט גַּעַשְׁתַּחַט בָּאַזְוָיְזָן זָד צַו שְׁוֹאָקָוָאָרָן אָזָן דָּעַר מִתְּפָנָעָם רַאֲצָנְפָּאַרְבָּאָנָר אָזָן דָּעַר אָנְ-הַיְבָּה פָּוָגָעָם דִּיטָּשָׁן אַגְּנָרָהָאָוָוָן רַאֲצָנְפָּאַרְבָּאָנָר הָאָט אִים גַּעַטְרָאָפָּן אָזָן בִּיאַלְיָסְטָאָק. עַר פָּאַלְט אָרְיָיָן אָזָן דָּרְאָתְּקָין גַּעַשְׁתָּאָק. צַוְּגָלִיְּדָק מִיט אָסְד יְדִישָׁע קִוְּסְטָלָעָר אַרְכָּבָעָט עַר אָזָן סְמָעַפְעָנָם וּוּאַרְשָׁתָמָטָט, וּוּעַר הָאָט קָאַפְּרָט בִּילְדָּעָר פֿוֹן בָּאַרְיָמָטָע וּוּלְטָמִיְּסָטָר. אָזָן די פְּרִיעָר מִינְטוֹן הָאָט עַר מִיט אָדִינָאָ-מִישְׁעָד קָרָאָפָּט גַּעַצְיָוָנָט סְצָעָנָעָם פָּוָגָעָם לְעַבְנָס-קָאַשְׁמָאָר אָזָן בִּיאַלְיָסְטָאָקָעָר גַּעַטָּמָאָ. טִיבָּר אָזָן אַוְמְנָעָקָוָמָעָן צַוְּאָמָעָן מִיט דָּעַר פְּרוֹי אָזָן. קִינְד בָּעֵית דָּעַר צַוְּוִיְּשָׁע „אַקְצִיעָה“ אָזָן גַּעַשְׁתָּאָ אָזָן יָאָר 1943.

טִיבָּרָמָס גַּרְאָפִיקָעָם וּזְנָעָן אַיְנָגְטָלָעָר בִּילְדָּעָר, וּאָסְמָה זְנָעָן גַּעַמְלָלָט מִיט דָּעַר גַּרְאָפִישָׁעָר טָעָנָיָק. זַיְ פָּאַרְמָאָן אָסְד לְיִכְפָּט אָזָן שָׁאָטָן, אָסְד אַוְיָם-דָּרָוק, אָזָן זְנָעָן פֿוֹל אַוְיָסְגָּעָפָּרָעָמָט. סְבָּאַמְעָרָקָט זָד נִישְׁתַּחַט אָזָן זַיְגָע צַיְבָּעָגָן, קְיֻזְן פּוּסְמָעָר שְׁתָחָ.

שמהה טראכטער

שמהה טראכטער פון לובליין איז געווען א קינסטער פול מיט טעמאָפֿער ראמענעם. דער דאַזעיגער קינסטער שער טעמאָפֿער אַמענט זיינער האָט זיך אויסגעדריקט איז א געפרעסטער קאָם-פֿאוּצִיאָנְלָעֶר אַרכִיטְקְטוּן, איז א שטראָבעונג צו מאָגּוּמָעָנְטָלִישְׁקִיט ווי אַיר אַינְגָם שטּוֹרָם פון פֿאָרבּוֹן, וועלכּע ער האָט פֿאנְגָּנְדָּרְגָּנְעָפֿרִיט אוֹוף דער אוּבְּרָפְּלָאָר פֿוֹגָם בּוֹלְדָּה, אוּסְּפִּילְדָּיק מיט קָלְפִּירָן דָּאס קלענע-סְטָמָע ווַיְנְקָלָע. דָּאס פֿרָאַבְּלָעָם פון טראָבערים מָאָלָעָרִי איז גּוֹעָזָן אוּסְּטָלָעָר אַ וַיְזָוָעָלָר עֲנוֹן. פֿאָרְשָׁנְדִּיק מיט זִין בּוֹלְדָּה, האָט שָׁמָהה טְרָאָכְטָעָר דָּרְשְׁפִּירָט נִישְׁתָּאֵין קָלְפִּירְסְּטִיטְיָה שָׁן עַלְמָעָנָט, ווּלְכָן ער האָט שְׁפָעָה מַעַר פֿאָרְפִּיקְסְּרָט אַוְפְּן לְיְוֹונָט. נִישְׁתָּאָקְנְּדִּיק אוּיפְּט דער אַנְגְּגָלְטָעָר אַטְמָאָסְפָּעָר פון זיינָע בּוֹלְדָּעָר אָז זַיְעָר פֿאָרְבִּיקִיט, פֿעַלְתָּא אַז זַיְעַסְטִיקָּע פֿאָרְטִיפְּטִיקִיט. זִין בּוֹלְדָּה לְעַבְתָּמִיט זִין אַיְגָן אִימְפְּרָאָזְוּזְרָטָן לְעֻבָּן. טְרָאָכְטָעָר האָט בָּאוֹזָוּן צו שָׁאָפָּן אַז זיינָע בּוֹלְדָּעָר עַפְעָם אַ פֿיְיְרָלְעָכָּע שְׁטִימָוָגָּג, אַפְּלוֹ דְּעַמְלָט ווּעַן אַרְוָם אַים האָט עַקְזִיסְטִירָט נְוִיט, אַרְעַמְקִית, אַגְּטִיסְעַמְיִיטִים אָז אַגְּדָעָר מִינִים דִּיסְקְּרִיטִים מִינְגָּצִיעִים, דָּאס אַלְזִ שְׁפִּינְגְּלָעָן נִישְׁתָּאָפְּטָעָרָם בּוֹלְדָּעָר. זַיְעַן, ווּאָס

או אמת, שטארק אַנְגָּנוּאָפֶט מיט שְׁאָטוֹן אווֹ לִיכְתָּן אָוֹן פָּרָמָאנָן אֵ דִיְכָעַ קָאָלָאָרִיסְטִישָׁע גָּאָמָע, נָאָר אָפִילּוֹ אָזָעְלְבָעַ מָאָטְיוֹן וּוּ אֵ חַיּוֹן, וּוּאָסָ אַיּוֹ אַגְּנוּזְגַּעַלְכָּאָפֶט פָּוּן בְּרַעֲטָעַר מִיטָּהָיִם, בְּאַדְעַטָּמִיט אֶשְׁטְרוּזְיְנָעָם דָּאָר — בְּאַקְוּמָעָן אָונְטָעָרָן פָּעָנְדוֹלּוֹ פָּוּן טְרַאַכְטָעָרָן דָּעַם כְּאַרְאַקְטָעָרָן פָּוּן אֵזָ אַלְטָעָרָן טְיִמְלָעָכוּן רְאַטְהָוּן, אָזּוֹ וּוּ אֵין קוּזְמִירָבִּי דַּעַר וּוּיְסָלּוֹ. טְרַאַכְטָעָרָן מָאָטָקְרָעָמָעָה חַיּוֹלָעָד מִיט אַיְנְגַּעַפְּאַלְגָּעָנָעָ פָּלוּוֹטָן, אַוְוּתָוּ וּוּלְכָעָם עַמְּרוּקָעָנָעָן זַיְדָעָם קָאָלָיְרָטָעָמָעָ פָּלְאַכְטָעָם אָוֹן נְרָעָטָה דָּאָס אַלְעָזָעָנָעָן בְּלֹוֹיָן קָאָלְרָוָעָטָעָמָעָם, וּוּאָס פָּאָדָעָרָן קָאָמְעַנְטָאָרָן, וּוּיָלָדָעָרָן קִינְסְטָלָעָרָן הָאָטָגְרָאָרָן. נִישְׁתָּבְדְּעָה גַּעַחַת צַו שָׁאָפָּן וּוּלְכָן סְאָזָן דָּאָקְוּמָעָן.

שְׁמָחָה טְרַאַכְטָעָרָם פָּאָטָעָרָה הָאָטָה נִעהָת אֵין לוּבְלִין אֵ שְׁנִימְקָרָאָס אָוֹן אָוּרָקְיִינְקָעָ קָאָמְעַנְצָעָם. שְׁמָחָה הָאָטָה שְׁתוֹדִילָתָמָאָלָעָרִי אֹוְףָ דָעָרָקְרָאָס קָעוּזָעָרָ קָוְגָּסְטָאָקָאָדְעָמָיָעָ בְּיַיְמָם פִּיְזְאָוְשִׁיטָמָקָאָמְאָצָקָוּן, פָּוּן וּוּמְעַן עַרְהָאָט עַטְוֹאָס גַּעַלְעָגָטָה. שְׁפָעָטָעָרָה הָאָטָה עַרְגְּרִיזְתָּ אַבְּכָעָרָ פְּרַאַנְקְרִיךְ, דִּיטְשָׁאָלָנְדָעָרָה, עַסְטָרִיךְ, אַבְּכָעָרָ דַּיְסְבִּיחָה, אֵין וּוּלְכָעָרָ עַרְהָאָט וּדְרָאָמִינְשִׁימְסָטָן לְאָנָדָה, אַוְיְסְגַּעַלְעָבָטָה, אָזָן פָּאָרָטָנְגָּלְבָּוּן לוּבְלִין, קוּזְמִירָה, נַאֲלָעַנְטָשָׁאָוּ אַדְעָרָ יָאָנוֹ. טְרַאַכְטָעָרָה הָאָטָה פָּאָרָמָאנָטָה דַּיְ פְּעַקְיִיטָה זַיְדָעָן אַנְטְּצִיקָוּן מִיטָּהָעָרָ נַאֲמָרוּ אָזָן וּוּאָס עַרְהָאָט אַיְבָרְגַּעַלְעָבָטָה הָאָטָה עַרְהָאָט וּזְיוּזָלָבָאָרְבִּיכְעָרָטָה. מִמְּמוֹן מְוֹדָה זַיְן, אֵזָעָרָה הָאָטָה פָּאָרָמָאנָטָה דַּיְ פְּעַקְיִיטָה אָזָן אַבְּסְעוּרְוּוּוֹן אָזָן דָּאָס אַלְעָזָעָמָה זַיְן, אֵזָעָרָה גַּעַקְאָנָטָה „אָוּוּשְׁפְּלוּן“ אָוּפְּנוֹן בְּיַדָּה. דָּרְבִּיְיָ פְּלָעָנָטָה עַרְהָאָט סְפָאָנְטָאָנִישָׁ. עַס הָאָבָּאָן אֵין אַיִם זַיְדָעָן גַּעַקְנוּלִיטָמָפָאָרְשִׁידְגָּנְעָרְלִיָּיָ קָלָאנְגָּנָעָן, וּוּאָס שְׁפָאָנְטָאָנִישָׁ. עַס הָאָבָּאָן אֵין אַיִם זַיְדָעָן גַּעַקְנוּלִיטָמָפָאָרְשִׁידְגָּנְעָרְלִיָּיָ קָלָאנְגָּנָעָן, וּוּאָס זַעְגָּעָן גַּעַוּוֹן אֵזָעָרָה גַּפְּשִׁיגְלָוָגָן פָּוּנָעָם גַּלְאָנְצִיָּן פָּוּן דַּיְ גַּעַוְוִיקָּסָן, אָזָן דַּיְ דְּזְוּוּקָעָ אַגְּנִירָלְעָבָעָ וְאָסְכָּעָרָ, פָּוּן דָעָרָ גְּרִינְקִיטָמָפָוּן דַיְ גַּעַוְוִיקָּסָן, אָזָן דַיְ דְּזְוּוּקָעָ אַגְּנִירָלְעָבָעָ שְׁטִימָונָגָה הָאָטָה עַרְהָאָט עַרְגְּעָנָטָה אַיְבָרְגָּנָסָמָוּן מִיטָּהָעָרָ פָּאָרְבִּיקָעָ פְּלָעָקָעָ. טְרַאַכְטָעָרָה אֵין גַּעַוּוֹן פָּאָרְ-עַקְסְטָלָאָס אֵ שְׁטָרָאָרָקָעָרָ אֵן עַמְּפִינְדָּלָעָה כָּעָרָ מָאָלָעָרָ, זַיְן מָאָלָעָרִי פָּאָרָמָאנָטָה אָסָרָ פְּרִוְשִׁקִּיטָה. עַרְהָאָט בְּאוֹוֹזָן אַלְעָזָעָז אֵזָעָרָה זַיְן מָאָלָעָרִי זַיְן אַנְטְּמָעָרְפָּרָעָטָרָוּן מִיטָּהָעָרָ אָסָרָ קָוְלָטוֹרָ אֵן קָרָאָפָטָה. אָזָן זַיְגָּעָן בְּיַלְדָעָרָה הָאָטָה עַרְהָאָטָה עַרְגָּעָבָן מָעָרָ, וּוּעַס הָאָטָה זַיְדָעָן פָּלָגָן דָּאָכָטָן.

טְרַאַכְטָעָרָה אֵין גַּעַוּוֹן אֵ חַוְּבָעָרָה, שְׁטָרָאָרָקָעָרָ מִטְּאָן מִיטָּהָעָרָ שְׁמְרוּ-גַּנְעָלָעָה הָאָרָ. אֵ מָעָרָ גַּעַרְמָאָנִישָׁעָרָ שְׁיפָ וּוּ נִישְׁתָּטָ אֵין דִּיטְשָׁ. לְוּטָ זַיְן שְׁטִימָונָגָה אֵין עַרְהָאָט גַּעַוּוֹן אֵ האַמְּעָנְגָּרָ, זַיְנִיָּקָרָעָרָ, זַיְנִיָּקָרָעָרָ. סְאָזָן אַיִם שְׁוּוּעָרָ אַגְּנוּנָעָן צַו פָּאָרְמוֹלִיךְ זַיְגָּעָן גַּעַדְאָקָעָן. עַרְהָאָט גַּעַהָאָט אֵין זַיְדָעָן צַו פָּאָרְמוֹלִיךְ זַיְגָּעָן גַּעַדְאָקָעָן. עַרְהָאָט זַיְדָעָן דַּיְ דְּעָרָה שְׁיִגְּנוּנָעָן נִישְׁתָּט גַּעַזְבָּטָ קִיּוֹן לְאָגָיקָ, אַדְעָרָ אַמְּתָדִיקִיטָה. עַרְהָאָט זַיְדָעָן דַּיְ בְּלֹוֹיָן

געפרייט מיט דער פֿאָרְבִּיךְיַיט. ער האט זיך אומגעשטערט אַנְגָּנוּעַטְיקְט מייטן ליעכו אָנוֹ זוֹרֶךְ אַגְּטְּזִיךְיַט מיט דער שֵׁינְקִיךְיַט פָּוֹן דער הוּאַלְתָּה. אַדְּאנָק זוֹין מאַלְעָרִישָׂן טַאלָאנָט האָט טַראָכְטָעָר גַּעֲלָאנָט וּוּרָן אָן אַנְגָּנוּעַנְגָּר פֿאָרְשְׁטִיךְיַט פָּוֹן דער פֿוּיְלִישָׂר קָונָסָט.

טַראָכְטָעָר אִיז אוּיךְ גַּעֲוָונָן אָן אַוְיסְּנָעְצִיךְיַכְנָטָעָר גְּרָאָפִיךְעָר. ער האָט גַּעֲשָׂאָפָּן אַ צִּיקְלָן גְּרָאָפִישׁ אַרְבָּעָטָן אוּף דער טַעַמָּע פָּוֹן לְבוּלִינְגָּר אַלְטָרָד טַימְלַעְכִּיךְיָטָן. די דָּאַזְּיַעַךְ אַרְבָּעָטָן קָאָן מִעְן פֿאָרְעָכְעָנָעָן צוֹ די פֿיְגִּיסְטָע גְּרָאָפִישׁ שַׁאֲפָגָנָגָנוּ. אַין יָאָר 1930 האָט טַראָכְטָעָר אַרְגָּאנָזִוָּרָט אִין וּאָרְשָׁע אַין דער יְדִישָׂר גַּעֲזָלְשָׁאָפָּט צוֹ פֿאָרְשְׁפּוּרִיטָן קָונָסָט אָן אַוְיסְּנָעְטָלָגָן פָּוֹן זַיְעָן בַּילְדָּעָר. זַי האָט אַרְיִזְגָּעוּרָפָּן אַ גְּרוּסָע פֿאָרְאִינְטָרָעָסְרָוָגָן. צוֹ די רַעֲצָנָעָנָטָן פָּוֹן דער דָּאַזְּיַעַךְ אַרְבָּעָטָן האָט אוּיךְ גַּעֲהָרָט בְּעֵר האָרָאָז וּוֹיָר, וּלְכָבָר האָט פֿאָרְעָגְטָלְעָכָט אִין די „לְוַתְּרָאָרִישׁ שְׁלָמָעָר“ זַיְעָר אַ וּאָרְעָמָעָ רַעֲצָנָיוּעָ, אָוֹן וּלְכָבָר ער האָט גַּעֲלוּבָט טַראָכְטָעָרָם שַׁאֲפָנָגָן, אוּיךְ אִין פֿאָרָוָן, וּוֹ טַראָכְטָעָר האָט גַּוְשָׁט אַיִּין מאַלְפֿאָרְבָּאָכְט, האָט ער אַוְיסְּנָעְטָלָט זַיְעָן בַּילְדָּעָר. ס' אִין וּוּרָטָן צַוְּגָנָעָבָן, אוּ אין פֿאָרָוָן אִין ער גַּעֲוָונָן באָפְּרִינְגְּדָעָט מיְטָן מאַלְעָר טַאָדָוָשָׂ מַאְקָאָוָסָקִי.

אִיד חָאָב זַיְר בְּאַגְּעָנָט מיט טַראָכְטָרָן אִין זַוְּמָעָר 1939 אִין קוּמָיהָ, וּוֹ ער אִין גַּעֲוָונָן צַוְּאָמָעָן מיט זַיְעָן פֿרִיְינְדָּר אַדְּרָאַם נַאֲוִוָּסְקִי, אַ מאַלְעָר אָנוֹ אַ פֿאָרְעָרָר פָּוֹן טַראָכְטָעָרָם קָונָסָט, אָנוֹ מיט וּוּקְטָאָר זְשֻׁוְלְקָאָוָסְקִי — אַ לְבוּלִינְגָּר קָונָסָט-קְרִיטִיךְעָר. טַראָכְטָעָר אִין גַּעֲוָונָן פּוֹל מיט לְעָבָן אָנוֹ צַוְּפִּירְדְּנִיקְיָט. עַמְּ זַעֲגָנָן גַּוְשָׁט דַּעֲרָגָנָגָן צוֹ אִים די אַפְּקָלָאָגָנָן פּוֹגָעָם שְׁטוּרָעָם, וְאָס האָט גַּהְאָנָגָנָן אַיְבָּעָרָן לְאָנָה. ער האָט דַּעֲרָצְיָילָט וּגְעָנָן זַיְעָן מַאְלָעָרִישׁ דַּעֲרָפְּאָגָן, וּגְעָנָן זַיְעָן פֿרִיְינְדָּר מַאְלָעָר, וּגְעָנָן רִיזְעָ-פְּלָעָנָה, האָט שָׁאָרְפִּיקְיָרָט די בַּילְדָּעָר אַוְיפְּ דַּעְר אַוְיסְּנָעְטָלָגָן אִין קוּמָרָה. אַוְיסְּרָע דַּעְר קָונָסָט האָט אִים נַאֲגָּנוּשָׂט אַינְגְּטָרָעָסְרָוָט.

אוֹזָא האָט אִים גַּעֲרָאָפָּן דַּעְר עַרְשְׁטָרָט סַעְפְּטָמְבָּעָר 1939. טַראָכְטָעָר האָט זַיְר גַּעֲכָאָפָּט עַרְשְׁטָרָט בעַת סַיְעָנָן גַּעֲפָאָלָן די עַרְשְׁטָרָט בְּאַמְבָּעָם, וְאָס די הַיְּתָלְעָרִיסָטָן האָבָּן גַּעֲוָאָרָפָּן. בָּאַלְדָּ נַאֲדָר דַּעְם אִיז דָּאָס לְאָנָה פֿאָרְפְּלִיעָצָט גַּעֲוָאָרָן דָּוָרָר די הַיְּתָלְעָרִיסָטָשׁ הַאָרְדָּעָם. דַּעְר וּוּיְטָרְדִּיקָּעָר גַּוְלָּ פָּוֹן שְׁמָחָה טַראָכְטָרָן אִין פֿאָרְבָּאָגָן מיט דַּעְם וּוּרְשָׁעוּדָר גַּעְטָא. ס' אִין בְּלִוְיָן בְּאַוְסָטָם, אִזְּ אִין גַּעְטָא האָט טַראָכְטָעָר גַּעֲמָלָט צַוְּאָמָעָן מיט פְּעַלְיָקָם פֿרִידְמָאָגָן אָנוֹ מַאְקָסְטִיְּלִיאָן עַלְאָוְוִוְתָשָׂן דָּאָס גְּרוּסָעָ פֿרָעָסָקָ-בַּילְדָּ אַוְיפְּ דַּעְר וְוָאָנָט פְּגָעָם דַּעְפְּרָעָעָנָט אַזְּיָעָן פָּוֹן וּוּרְשָׁעוּדָר יוֹדָעָרָט. טַראָכְטָעָר האָט אוּיךְ גַּעֲהָרָט צָוָם קִינְסְטָלָעָר-קָאָפְּפָרָאָטִיוֹ אַוְיפְּ מַילְגָּעָן,⁹

וועער האט צו זאמען מיט אנדער קינסטער פראודזירט פאר א דײַטשר
פֿירמען פראַשעך צו רײַניךן מעמאָל און שלייח-شمײַנְדער. צום לוייב פֿון
טראָכטערן מזען צונעבן, או אין געטהָ האט ער אַנגעההיבּן זיבטערער
טראָכטן און אָז ער איז געווין אַינְגעַר פֿון די, וואָס האט אַפְּגַּערעדט די
חֲבִרִים צו שאָפּוֹן דעם אָמְגַּלְקָלֶעָן קָאָפְּעָרָאַטְוּן. ער האט גַּערַטְוָן גַּיבָּעָר
אָזּוּקָּעָן צו די פֿאָרָטְזְוָאנָר. שְׁפַּעַטְרָה האט ער דָּאָר זִיד אַגְּנְתְּרָעְגְּנוֹוָאָרְפָּן דער
מְעָרְהֵיָּה אָזְן צו זאמען מיט די אַיבָּעָרִיקָּעָן קִינְסְטָלְעָר אַרוֹסְגַּעַפְּרָט גַּעַנְעָמָן
וועָרָן קִין טְרָעְבְּלִינְקָוּן, וועער איז אַומְגַּעַטְוָמָעָן.

איין לְבָלוּן האט זִיד פֿאָרָשְׁפְּרִיטָם אַל עַגְּנְדָּע, אָז טְרָאָכְטָעָר זָאָל הָאָבָּן
פֿאָרָמוּעָרָט זַיְנָע בִּילְדָּעָר אַיְזָנִים פֿון זַיְנָי פֿאָטְעָרָם הַיּוֹעָר. אָסְרָ פֿון
טְרָאָכְטָעָרָם בִּילְדָּעָר הָאָבָּן זִיד אַוְפְּגַּעַתְּאַלְמָן בַּיּוֹם גָּלָה דָּר זָאָלְעָסְקִי,
אַגְּרִוִּיסְטָן פֿאָרָעָרָעָרָפָּן טְרָאָכְטָעָרָם מְאַלְעָרִישָׂן טְאַלְאָנָטָן. דָּוָרָ דָּרָ פֿאָרָמִיטָן
לְגַגְגָּן פֿון זַיְנָי פֿרִינְד זַוְּקָטָאָר זַשְׁלָקְזָוָסְקִי האט דָּעָר אַלְטִיטְשָׁקָעָר גָּלָה אַיְזָנִי
בְּעַרְגְּנִישְׁקָט אַיְינִיקָּעָן בִּילְדָּעָר פֿון שְׁמָחָה טְרָאָכְטָעָר אַיְזָנָה דָּעָר יְדִישָׂעָר גַּעַזְעָלָן
שְׁאָפְּטָצָוּן פֿאָרָשְׁפְּרִיטָן קִונְסָטָן אַיְזָנָה וְאָרְשָׁעָן. צְוּוֹשָׁן די צַוְּגָעָשִׁיקָּטָעָן בִּילְדָּעָן
דָּעָר האט זִיד גַּעַפְּגָנָעָן אַפְּרִיעָזְסְטוּדוֹרָם — אַיְנָעָן פֿון די עַרְשָׁטָע אַרְבָּעָטָן
פַּוגָּעָם קִינְסְטָלְעָר, וואָס זָאָל הָאָבָּן שְׁטָאָרָק גַּעַפְּעָלָן גַּעַוָּאָרָן דָּעָם פּוֹלִישָׂ
מְאַלְעָר יַאֲצָעָק מְאַלְטְּשָׁעוֹסְקִי.

מאורייצי טרומבאטש

מאורייצי טרומבאטש און געבויז
דן געוואָרוֹן דעם 8-טַן מאַי 1861 אַין
וואָרשָׁו. אַלט זיינְדִיך 16 יַאֲךָ, טְרֻמַּת
ער אַריִין אַין דער צִיכְבָּנֶשֶׂל פָּנוּ וּוּוִיָּה
טְשָׁעֵר גַּדְסָאָן. דָּאָס אַין גַּעוּוֹן אַין
דער צִיכְתָּפָן פָּנוּ רַעֲפָרָעַסִּים, וּוּלְכָבָעַ דָּעַר
צָאָרָאַט הָאָט אַנְגָּעוּוּנְדָּעַט פָּאָר דָּעַם
אוּפְּשָׁטָאָגָד אַין יַאֲךָ 1963. גַּרְסָאָגָם
שָׁוֹל אַין גַּעוּוֹן דָּעַר אַינְצִיקָּעַר לְעָרוֹן
אַנְשָׁטָאָלָט אַוְּפָן גַּעֲבּוּט פָּנוּ מַאֲלָעָרִי
אַין גַּאנְץ פָּאָגְרָעָס=פּוֹלוֹן. עַס הָאָבוֹן
דָּא שְׁפָעַטָּעַר שְׁטוֹדִירָת אַוְּדָאָגְנָדָרָעָ
קִוְּנָסְטָלָעָר, זָווִי: שְׁמַעַן בּוּכְּבִּינְדָּעָר,
מַאְוריִיצִי שְׁטָעַנְצָעָלָאָן. דָּעַר יוֹנְגָּעָר
מַאְוריִיצִי הָאָט זִוְּר אַוְּסָגְעַזְיָכָנֶט מִיטָּ
זַיְן טָאָלָגָנֶט אַין הָאָט בָּאָקוּמוּן דִּי

עַרְשָׁמָע פְּרָעָמִיעַ פָּאָר צִיכְעָנָעָן. אַדְגָּנָק דִּי בָּאָמוֹנָגָעָן פָּנוּ לְעָאָפָּאָלָד הָאָרָאָ
וּוִיטָּן הָאָט עַר אַוְּדָאָגָד בָּאָקוּמוּן אַסְטִיפְּעָנְדִּיעַ. שְׁפָעַטָּעַר טְרֻמַּת טְרֻמַּבָּאָטִי
אַרְיִין אַין דָּעַר קִוְּנָסְט=אַקָּאָדָעָמִיעַ אַין קָרָאָקָע אַוְּן לְעָרָנָט זִוְּר אַין דָּעַר קָלָאָט,
מִיטָּ וּוּלְכָבָעַר סְפִּירָת אָנוּ וּוּלְאָדִיסְלָאָכוּ לְוּשְׁטָשְׁקָעָוּוּתָשָׁ. אַוְּדָאָת וּוּלְטָ
עַר חָוִיךְ אַפְּגָנְשָׁאָצָט דָוָרָד דִּי לְעָרָר אַין גַּעוּוֹגָט אַנְעָרָקָעָנָגָגָבִי זַיְנָע
חָבְּרִים. עַר מַאְכָּט גְּרוֹסָע פָּאָרְשָׁרְוִיטָן אַין צָום סּוֹף פָּנוּ שָׁוֹלִיְאָךְ בָּאָקוּמָט עַר
פָּאָר צִיכְבָּנָעָן קְלָאָסִישָׁע נִיפְּסָעָנָע פִּיגְוָרָן אַ זַּיְעָר גַּוְתָּע מִינְגָּנָג. דָּעַגָּאָר פָּאָרָט
עַר אַפְּ קַיְן מִינְגָּעָן אַין דָּעַר דָּאָרְטִיקָּעַר קוֹנָסְט=אַקָּאָדָעָמִיעַ אַין שְׁטוֹדִירָת

בitem פראָפּ. זיין. איז מינכען וווערט טרumberבְּאַטְשָׁ בְּאַרְיִמְתּ, ער באַקּוֹמֶת אוּיךְ איז דער אַקָּדָעַמִּיעַ מעַדָּאַלְן. זיענדייק איז מינכען, פֿאַלְטַ ער אַרְנוֹמְעַר אוּיךְ אַ גַּעֲוִוִּיסָּע צִיְּתָ אַגְּטַעַר דַּעַם אַיְזְגֶּפְּלוּסָּ פֿוּגַעַם דִּיטְשָׁן שְׂמִינְגְּעָרָה: מְאַלְעָר עַדְוָאַרְדּ גְּרוֹצְנָעָר וּוּלְכָעָר מְאַלְטַ דְּאַס עַפְּיוֹקוּרְישָׁעָ לְעַבְּן פֿוּן גַּעֲוִוִּיסָּע דִּיטְשָׁע סְפָּעָרָן. נַעֲמַעְגִּידְקָ נְרוֹצְנָעָרָן אַלְסָ מְוֹסְטָעָר, מְאַלְטַ טְרֻמְבְּאַטְשָׁ אַ בְּילְדּ, אוּיךְ וּוּלְכָעָן ער שְׁמַעַלְטַ פֿאַרְ צְוֹוְן גְּרוּעָמָאָנוֹכוּן, וּאַסְמָקְהָן זִיךְ וּוּוּלְגָנְיָן אַזְנָ אַ פֿאַרְ צְוֹוְן גְּרוּעָמָאָנוֹכוּן, וּוּלְכָעָן ער שְׁמַעַלְטַ דִּירְבְּנָעָר וּוּיְנָעָן וּוִי: „די רַעֲקָנוּוּלְסְצָעַנְטָקָעָ“, „דָּעַר בְּאַרְחַמְדָאַרְצִיקָעָר סָמְמָאָרְיָטָאַנְיָן“, „יאַנְקָלְ צִימַּבָּאַלְיָסְטָ“. אַזְנָ דַּעַם לְעַצְמָן בְּילְדּ שְׁמַעַלְטַ טְרֻמְבְּאַטְשָׁ

פֿאַר יַאַנְקָלְעָן פֿוּן „פֿאַן מְאַדְעָוָשָׁ“. .

שְׁפָעַמְעַר קְוֹמֶת פֿאַר אַזְנָ טְרֻמְבְּאַטְשָׁעָס אַפְּוּן פֿוּן מְאַלְן אַ קְעַר אוּיךְ צְרוּיךְ; ער בְּאַרְנָעַמְטּ וּדְרַ מִיטְ מְאַלְן אַזְעַלְכָעָ בְּיַלְדָּעָ וּוִי „סָאַלְוָאַמְעָר=בִּירְעָה קְעַלְעָר“, אַזְנָ וּוּלְכָעָן ער שְׁמַעַלְטַ פֿאַר מִפְּיַשְׁעָמָגְנָעָר שְׁיכָרוּם. צָום סּוֹפְּ פֿוּן פֿאַרְיָקָן יַאַרְחַוְנָעַדְרָט וּוּעַרְטָ מְאַוְרִיצָי טְרֻמְבְּאַטְשָׁ אַיְגָנָעָר פֿוּן די פֿאַפְּוּן עַרְסָטָעָ פּוּלְיָישָׁעָ מְאַלְעָר.

עַס זָאנְטָ וּוּגָנָן דַּעַם עַדְזָתָ אַ. בּ דָעַר אַינְטָעַרְעָם, וּוּלְכָעָן סְהָאַטָּ אַרְיִיסָּהּ גַּעֲוִוִּיסָּן לְגַבְּיָ דַּעַם יְוָגָנָן מְאַלְעָר דִּי גְּרוֹיסָעָ פּוּלְיָישָׁעָ דִּיכְטָעָרָן מְאַרְיָאָקָעָגָגָהּ גַּזְצָקָא. זַיְעַדְיָק אַזְנָמָעָן, הָאַטָּ זִי טְרֻמְבְּאַטְשָׁן אַיְבְּרָעָגְנָעָשָׁקָטּ אַ בְּרִיוּן מִוּטָּ פְּאַלְגָּנְדִּיקָן אַיְהָאַלְטָן: גַּגְעַדְקָעָר חָרָעָ! אַירְחָבְּ זִיךְ פְּאַרְפְּלִיכְטָעָטָ פֿאַר דַּעַם, „וּוְאַרְשָׁעוּוּדָ אַילְוָסְטְּרָרְטָן וּאַכְּגָבְּלָאַטָּ“ אַגְּזָוְשָׁרְיָבָן אַ סְּקִיצָן פֿוּן די הִינְעָ אַטְלָעָיָם פֿוּן פּוּלְיָישָׁעָמְאַלְעָר. צִי וּוּשָׁ אַירְמָרְ דָעַרְלָוִיבָן צָוָּבָאָזָוָן אַיְהָרָ אַטְלָעָיָעָ אַזְנָמָיְיָזָן דַּעַם מְאַגְּנוּזָיָן דַּעַם, וּוּגָנָן וּוּשָׁטָ

אַיְדָ זַיְן אוּיךְ דָעַר הָאַטָּן. מִיטָּ אַכְּטָוָן, מְאַרְיָאָקָעָגָגָהּ.

דַּעַם דָּאַזְיָקָן בְּרִיוּן, וּוִי אַזְדָּאַרְ אַסְדָּ פְּעַרְזָעַנְלָעָכָעָ דְּאַקּוֹמָעָנָטָן הָאַטָּן טְרֻמְבְּאַטְשָׁ אַפְּגָהָהָיָת אַזְנָ אַסְפָּעָצִיעָלָן אַלְבָוָן פֿוּן אַנְדָּעָקָוָגָגָן, מִיטָּ וּוּלְכָעָן

ער הָאַטָּ זִיךְ נִישְׁתָּ גַּעֲשִׁידָט בֵּין סּוֹפְּ פֿוּן זַיְן לְעַבְּן. אַזְנָ יַאַר 1884 הָאַטָּ מְאַוְרִיצָי טְרֻמְבְּאַטְשָׁ דְּעַבְּוּוֹתְרָת אַיְגָעָם וּוּאַרְשָׁעָ וּוּרָ „סָאַלְאָן פֿוּן קְרִיוּוֹלְמָן“ מִיטָּ אַ טְעַמְּאַטְשָׁ בְּיַלְדּ, „די אַרְעָמָעָ“. אַזְנָ 3 יַאַר אַרְוּם הָאַטָּ ער שְׁוִין אַיְוּנְשָׁמְעָלָט סִיְּ אַזְנָמָיְרָאָרָקָעָ אַגְּנָצָעָ רִיְּ עַרְגָּסָטָעָ אַרְבָּעָן. פֿאַר טְרֻמְבְּאַטְשָׁן אַזְנָמָיְגָר אַזְנָמָשָׁטָעָ כְּבָודָ דְּאַס פְּאַרְבָּעָן אַס אַגְּנָטָיְלָעָמָעָן אַזְנָ דָעַר I אַלְגָּמְיָינָר אַזְנָמָשָׁטָעָ לְוָנָגָ אַזְנָ קְרָאָקָעָ, וּוּדָעַר פְּאַרְזָיְצָעָר פֿוּן זְשָׁוּרִי אַזְנָ גַּעֲוָעָן אַזְנָמָעָיְקָא וּוּגָנָן דָעַר דָאַזְיָקָר אַזְנָמָעָלָגָן הָאַטָּ מִעְן שְׁפָעַמְעַר אַס גַּעֲשָׁרְיָבָן אַזְנָמָעָיְקָא קְאַטְאָלָאָגָן, וּאַס אַזְנָ אַרְוּסָגְּעָנָבָן גַּעֲוָאָרָן אַזְנָמָעָהָאָגָן מִיטָּ דָעַר אַוְיָסָ

שטעלונג, האט זיך אויר געפונגען אַ רעדראָדוקציגע פון מאָורייזי טרערמאָ
 באַטשס „סָאַמָּאַרְטָאַנְזָן“. דאס דָּזֶוֹקָע בֵּילְד האַט די פּוּלוּשׁוּ קְרוּטִיך אָוִוֶּפֶּ
 גענוּמען מיט גְּרוּוּם אַגְּנָרְקָעָנוּגָן אָוּן אלְסָ רְעוּלְטָאָט דָּרְפָּוּן אַיז גְּעוּוּן דָּס
 באַשְׁטִימָעָן טְרֻעְמְבָאַטְשָׁן אלְסָ מִינְגָּלִיד פּוּן דָּעָר פּוּזְגָּר גְּעוּלְשָׁאָפֶּט
 פּוּן דָּעָר וּוּסְגְּנָשָׁאָפֶּט. פָּאָר דָּעָם דָּזֶוֹקָע בֵּילְד באַקְוּמוּט אוּיר טְרֻעְמְבָאַטְשָׁן אַיז
 קְרָאָקָע אַ מְעָדָאָל. אוּיר די זְאַכְּבָעָנָטָא, וּוּ דָּס בֵּילְד אַיז אַין אַ צִּיְּתָ אַרְוּם
 אַוְיסְגָּעַשְׁטָאָלְטָ גְּעוּוֹאָרָן, האַט עַס אַוְיסְגָּעַצְּיִיכְּנָט. אוּיר אַנְדְּרָעָ אַרְבָּעָטָן
 טְרֻעְמְבָאַטְשָׁעָם האָבָּן אִים גְּשָׁאָפֶּן אַ רְוּם אלְסָ גְּוּטָן קְינְסְטָלָר. פָּאָר זְיַיָּן
 „רְעַקְּאַנְוּאַלְסְצָעַנְטָקָע“ האַט עַר אַיז פְּאָרָיו באַקְוּמוּן אַ בְּרָאַנְזָעָנָם מְעָדָאָל.
 פָּאָר דָּעָם „סָאַמָּאַרְטָאַנְזָן“, וּוּאָסָ אַיז אַוְיסְגָּעַשְׁטָאָלְטָ גְּעוּוֹאָרָן שְׁפָעַטָּר אַיז
 סָאָן פְּרָאַנְצִיסְקָא, באַקְוּמוּט עַר אַ נְּאַלְדְּרָעָנָם מְעָדָאָל. דָּעָר דָּזֶוֹקָע דְּרָפְּאָלָן
 אלְסָ קְינְסְטָלָר נִישְׁתָּחַם תְּמִיד האָנָט בַּיְּהָאנָט דָּעָם מְאַטְּרָעָ
 יְעָלָן דְּרָפְּאָלָן, וּוּעָן טְרֻעְמְבָאַטְשָׁן באַזְעָצָט זִיך אַיז יְאָרָ 1909 אַיז לְאַדוֹשׁ.
 האָבָּן די דְּעַמְּאַקְּרָאַטְשָׁע קְגָּסְמָ קְרִיטִיךְעָר נִישְׁתָּחַם אַוְיפְּמָעָרְקוּאָט
 גְּעַמְּאָכָּט אַוְיפֶּ דָּעָר מְשִׁגְהִיהִיקָּעָר באַצְיּוֹנָגָן פּוּן די לְאַדוֹשָׁר בְּרוֹזְשָׁאָזָע סְפָעָרָן
 צָו דָּעָם דָּזֶוֹקָע טְאַלְאַנְטְּרָטָן קְיָמְסְטָלָר. זַיִּי פְּרָעָנָן, פְּאַרְוּזָאָסָם די לְאַדוֹשָׁר
 יְדִוְוּשָׁר בְּרוֹזְשָׁאָזָע בְּאַצְיּוֹט זִיך אַזְוִי גְּלִיכְיְנִילְטָקָע צָו דָּעָם דָּזֶוֹקָע קְיָמְסְטָלָר,
 וּוּאָסָ אַיז דָּרִי מְאָל אַוְיסְגָּעַצְּיִיכְּנָט גְּעוּוֹאָרָן אַיז אַוְיסְלָאנָד. חַווּ דָּעָם באַגְּעַנְגָּט
 זִיך טְרֻעְמְבָאַטְשָׁן מִיט אָז אַנְטִיםְעַמִּיטְשָׁיְהָר באַצְיּוֹנָגָן מֵצָד דָּעָר פּוּלוּשָׁר
 בְּרוֹזְשָׁאָזָע גְּעוּלְשָׁאָפֶּט. אַיז יְאָר 1902, צ. ב., האַט דָּעָר „קְרוּיָה זְאוֹרָז
 שָׁאוֹסְקִי“ אַפְּנוּעַדְרוּקָט אָז אַפְּשָׁאַצְּוֹגָן פּוּן זַיִּנְגָּע אַרְבָּעָטָן, אַז
 זַיִּי האָבָּן נִישְׁתָּחַם קִיּוֹן שָׂוָם קְיָמְסְטָלָרְעִירִישָׁן וּוּעָרטָן. דָּס וּוּפֶט אַבָּרָאָרְוּם
 אַלְעַבְּהָאַפְּטָמָע רְעַקְּצִיעָמָע מֵצָד די דְּעַמְּאַקְּרָאַטְשָׁע גְּעַשְׁמִימְטָע פּוּלְיִשְׁעָ קְיָמְסָ
 לָרָעָ, זְוַלְכָּעָ האָבָּן אִינְגָּעָם בְּרוּוֹוֹ, וּוּאָסָ זַיִּי האָבָּן אַיְבָּרְגָּעְשִׁיקָּט טְרֻעְמְבָאַטְשָׁן
 אַוְיסְגָּעַדְרוּקִיט זְיוּר אוּוּפְּגָּעַבְּקָטְקִיט צְוָלָבָּ דָּעָר דָּזֶוֹקָע נִישְׁתָּחַם גְּרֻעְכְּטָר
 אַפְּשָׁאַצְּוֹגָן אָז שִׁיקָּן אִים אַיְבָּרְגָּעְהָאַרְצִיקָּעָ וּוּוּנְשִׁיחָן פּוּן וּוּיְטָרְדְּרָקָעְרָ פֿרְוּכָּט
 באַרְעָרָ אַרְבָּעָט. אַבָּרָר די אַנְטִיםְעַמִּיטְשָׁיְהָר שְׁטִימְוּנָגָן אַיז לְאַנד וּוּרְעָן וּוּאָסָ
 אַמְּאָל שְׁטָאַרְקָעְרָ. טְרֻעְמְבָאַטְשָׁן „פְּאַרְגָּעָסְטָן“ מְעַן אַלְזָן אַפְּטָמָע אַיְנְצְׁוּאָדָן
 אַוְתָּה פּוּלוּשָׁע אַוְיסְשָׁטְלָוְגָּנָגָן. זַיִּנְגָּע בֵּילְדָר באַגְּעַנְגָּט מְעַן בְּלִוְיָן אַוְיפֶּ די
 אַוְיסְשָׁטְלָוְגָּנָגָן אַיז קְלִיְּזָן-פּוּלָּן. אַיז יְאָר 1906 שְׁטָמָלָט עַר אִוְּסָ אַיז קְרָאָקָע
 צְוּזָמָעָן מִיט סְפָּאַנִּיסְלָאָזָוָו וּוּסְפִּיאָנָקָיָו, וּוּלְאַסְטִימְיָלָהָאַפְּמָאָזָוָא, אָז וּזָאָזָן
 סְיִלוּ קְאַדְּנָסְקִי. אַיז אַיז אַרְוּם — מִיט יְעַזְּשִׁי מְעַרְקָלָעָן אַיז לְעַמְבָּעָרָג. פּוּן
 יְאָר 1911 בְּצָוְיָזָן זִיך טְרֻעְמְבָאַטְשָׁע בֵּילְדָר כְּמַעַט אַוְיסְשָׁלְיָלָעָר אַוְתָּה
 יְדִישָׁע אַוְיסְשָׁטְלָוְגָּנָגָן. פּוּן דָּעָר צִיְּתָ אַיז עַר האַט זִיך באַזְעָצָט אַיז לְאַדוֹשׁ,

ה'יבט מאוריצי טרומבאטש אָן צו מְאַלֵּן אוֹף יִדּוּישׁ טֻמֶּעֶם, ער מאַלֵּט יִדּוּישׁ פֿאַלְקָסְטִיפּוֹן, שְׂמִינִינָּרְסְּצָעָנָּעָס אָוֹן פֿאַרְטְּרוּעָטָן. אֲבָעָר אוֹיד רִי אַרְ-בָּעָטָן טְרֻמְבָּאַטְשָׁעָם, וּוֹ אַסְּרָפְּרִיעָרְדִּיקָּעָ, פֿאַרְמָאנָן נִוְשָׁמֶן קִין אַיְגָהִיטָּ-לְעָכָן גִּיוֹאָ. עַס קַעְמָפְּט אַיְזָן זַיְתָּרָאַלְיָזָם מִיטָּנָאַטְרָאַלְיָזָם. פֿוֹנְדְּעַסְטְּוּעָגָן שָׁאַפְּטָעָר דָּעַמְלָט אַגְּנָצָעָרְדִּיְיָ פֿרְעַכְטִיקָּעָ פֿאַרְטְּרוּעָטָן, וּאַרְדְּעַרְגְּרִיְיָכָן דָּעָם גִּיוֹאָ פֿוֹן דָּעָר אַיְדְּלְסְטָעָר פֿאַרְטְּרוּעָטָן-קְוָנָסָטָן פֿוֹן XIX יָאַרְהָגְדָּרָטָן.

אַינְגָּעָם צְוִוִּישָׁן מְלָחָמָה-פֿערְיָאָד אַיְן לְאַדְוָשׁ הָאָט טְרֻמְבָּאַטְשׁ נְרוּיסָעָ מאַטְעַרְיוּעָלָעָ דָּאָגָוָת. אַמָּתָּה, גַּעוֹיְסָעָ קוֹנָסָטָ-מְעַצְּנָאָסָן שְׁמִיצָּוָאָים נְאָדָר אָנוֹ-טָרָ. דָּאָר פֿאַרְגָּעָסָט מַעַן כְּמַעַט אַיְנָאָגָנָצָן דָּעָם דְּאַזְּיָקָן אַמְּאָל אַזְּוִי בְּאַקְאָגָנָטָן מְאַלְעָר. עַס דָּעְרָגִיָּט דָּרְצָוֹן, אַז אַיְזָן דָּעָר בְּרָאָנִיק פֿוֹנָעָם צַיְשָׁרְיָוָפְּט, „שְׁטָקוֹי פֿוֹעָנְקָגָעָ“ הָאָט וִיד אַיְזָן יָאָר 1933 בְּאַזְּוִיּוֹן פֿאַלְגְּנִיךְעָרָ נְאָטָיָא אַונְגָּעָרָן קְעָפָל „דָּעָר טְרוּיְעָרְקָעָר גּוֹרְלָ פֿוֹן אַקְוָנְסְטָמְלָעָר“: „דָּעָר פֿאַרְדִּינְסְטְּפָולְעָר פֿאַר דָּעָר שְׁטָאָט לְאַזְּוִשׁ קְיָנְסְטָלְעָר מְאַוְרִיצָי טְרֻמְבָּאַטְשׁ, אַ מעַנְתָּשׁ שְׁוִין אַז עַלְטָעָר לְעַבְתָּ אַיְן שְׁוּעָרָעָ בְּאַרְיָוָנָגָגָעָן, וּוּעָרָת פֿאַרְפָּאַלְגָּנָט דָּרוֹדָרָ פֿרְאַצְּעָסָן פֿאַר נִישָׁט צְאָלָן דִּירָה-גַּעַלְתָּ, אַיְזָן בְּאַדְרָאָט עַקְסְמִיטָּרָט צַו וּוּרָן. צַו דָּעָם אַלְלָעָם פֿאַרְשָׁרָטָמָעָן מַעַן פֿוֹן אַיְם, ער זָאָל בְּאַלְיָוָן אַז עַקְזָאָמָעָן פֿוֹן מְאַלְעָרִי.

די צַיְשָׁרְיָוָפְּט, „שְׁוֹוִיאָטָמָ“ הָאָט גַּעֲרָאָכָט אַ נְאָטְמִיאָז וּוּעָגָן אַ צְוִוִּיטָן סְקָאָגְדָּאָל אַיְזָן דָּעָר קְיָנְסְטָלְעָר-וּוּלְעָלָט, גַּעֲמָלָעָר וּוּעָגָן דָּעָם, אַז דִּי יְעַרְלָעָבָע אַוְסְצִיְּבָעָנָגָגָעָן פֿוֹן דָּעָר שְׁמָאָט לְאַדְוָשׁ בְּאָרְ פֿלְאָסְטִיקָּא אַיְזָן אַנְעָרָקָעָנָט גַּעֲוָאָרָן אַ גַּאֲרָר יְוָגָנָן מְאַלְעָר וּוּלְאָרִיסְלָאָוּ סְטוּשָׁעָמִינָסְקָוּן. אַיְזָן צְזָוָאָמָעָהָאָגָגָנָגָדָעָר מִיטָּמִיטָרִיבָט דָּעָר, „שְׁוֹוִיאָטָמָ“: דָּעָר הַוּוּפְּט-פֿרְעָטָעָנְדָעָגָט דְּאָרָף זַיְזָן דָּעָר שְׁמָעָר קְיָנְסְטָלְעָר, וּוּלְכָבָעָר לְעַבְתָּ אַיְזָן גַּרְעָסְטָרָרָן, וּוּמִיטָּ, קְיָנְסְטָלְעָר, וּוּלְ-כָבָר הָאָט אַוְסְגָּעָשְׁמָעָלָט אַיְזָן מִוְּנָכָעָן, פֿאַרְזָוָן, וּוּיָן, קְגָּנְסְטָאָנְטָוָנָגָפְּאָקָ, אַ פֿרְיִינְד אַיְזָן חָבָר פֿוֹן זְוִיְּרָוָשׁ קְאָוּזָלְסִיקָּי, בְּרָאָנָר, מִיטָּ אַיְזָן וּוּאָרָט—מְאַוְרִיצָי אַ פֿרְיִינְד אַיְזָן חָבָר פֿוֹן זְוִיְּרָוָשׁ קְאָוּזָלְסִיקָּי, בְּרָאָנָר, מִיטָּ אַיְזָן וּוּאָרָט—מְאַוְרִיצָי טְרֻמְבָּאַטְשׁ. אַגְּנָצָעָרְדִּיְיָ פֿוֹילְיָשׁ מְאַלְעָר, הָאָבָן, עַנְדָּנִיק אַיְזָן וּוּאָסָס פֿאַרְאָן וּוּטָעָם דָּעָר אַלְמָעָר מְאַלְעָר, הָאָבָן, עַנְדָּנִיק אַיְזָן וּוּאָסָס פֿאַרְאָן וּוּטָעָם עַס לְעַבְתָּ דָּעָר אַלְמָעָר מְאַלְעָר, הָאָבָן, הָאָבָן, עַנְדָּנִיק אַיְזָן דָּעָר קְאַנְצָעָלְאָרִיעָר פֿוֹן דָּעָם דְּעַלְמָטִיקָן פֿרְיוּזְדָעָנָט מְאַשְׁטְשִׁיצָיָי מִיטָּ אַ בִּימָעָ אַיְזָן צַו בְּאַשְׁטִימָעָן לְכָל הַפְּחוֹת אַ קְלִינְגָעָ חָוְדְשָׁלָעָכָעָ פֿעַמְסִיעָ אַיְזָן דָּעָר הוּאָקָ פֿוֹן 200 וּלְ. קִין עַגְמָפָר אַיְזָן נִישָׁט גַּעַקְמָעָן.

אַיְזָן דָּעָם דְּרָעָמָגָנָטָן שְׁוִין אַלְבָום פֿוֹגָעָם קְיָנְסְטָלְעָר הָאָט וִיד אוֹיד גַּעַ-פֿוֹנָעָן אַ קְאַפְּיָעָ פֿוֹן אַ בִּימָעָ פֿוֹן טְרֻמְבָּאַטְשָׁעָם מְאַכְטָעָר מִיטָּ דָּעָר דְּאַטָּעָ פֿוֹן יָאָר 1929, וּוּלְכָבָעָר אַיְזָן אַרְיָוָנְגָטָרָאָגָן גַּעֲוָאָרָן אַיְזָן מְאַגְּנִיסְטָרָאָט פֿוֹן דָּעָר שְׁמָאָט לְאַדְזָשׁ, אַיְזָן וּוּלְכָבָעָר זַיְתָּמִיט וּדְזַיְתָּמִיט אַיְזָן גַּעֲלִיבָן אַז עַגְמָפָר. פֿוֹן אַ סְטָעָגָטִיפְּיָסְטָקָעָ. אֲבָעָר אוֹיד רִי בִּימָעָ אַיְזָן גַּעֲלִיבָן אַז עַגְמָפָר.

אָט אַיְן ווֹאָס פֿאָרָא לְאַגְעָס/הָאָט זֶד גַעֲפָגָנוּן מְאֹרִיצִי טְרֻעְמְבָאַטְשׁ אַיְן דַ
יָאָרָן פְּאָרָר דַעַר צְוּוִיְמָעָר וּוּלְטָה-מְלָחָמָה.

אַיְן לְאָדוֹזָשָׁר גַעֲטָא הָאָט דַעַר אַלְטִימְשָׁקָעָר אַוְן קְרָאנְקָעָר קִינְסְטָלָעָר
גַעֲלָעָבָט אַיְן דַעַר שְׁרָעְקָלְעַכְסְטָעָר גַעֲוָת. צְוֹאָמָעָן מִיטַּדַעַר גַעֲזָגָן גַרְוִוָסָעָר
מִשְׁפָּחָה הָאָט עַר וֵיד גַעֲמָאַטְשָׁרָת אַיְן אַ קְלִיְין צְיוּמָרָל. זְוַיְנְדָרָיק שְׁוֹעָר
סְפָּרָאָנָק, אַיְן עַר כְּסָדָר גַעֲלָעָן אַיְן בַעַט. דָאָס ווֹיִיבָן זַיְן (דָאָס אַיְן גַעֲוָעָן זַיְן
צְווּיְמָת ווֹיִיבָן), ווֹאָס אַיְן יוֹגָנָעָר גַעֲוָעָן פָוָן אַיְם מִיטַּקְאָפָעָ 20 יָאָר, הָאָט גַעַט
אַרְבָּעָט אַיְן שְׁנִיְירְדָעָר-רַעֲמָאָרָט פָוָן לְאָדוֹזָשָׁר גַעֲטָא. טְרֻעְמְבָאַטְשׁ אַיְן אַיְן
גַעֲטָא אַלְיאַיְן מַעַר קְרָאנְקָגָן גַעֲוָאָרָן אַיְן סְוָף כָּל סְוָף גַעֲשְׁתָאָרָבָן פָוָן הַוְנָגָעָר
אוֹן דַעְשְׁעָפָונָג דַעַם 29 יָאָנוֹאָר 1941. וּוֹגָנָעָן נְוָרָל פְּוֹנָעָם קִינְסְטָלָעָרָם מִשְׁפָּחָה
אַיְן בְּלוּוּיָה בָאָוּוֹסָט צְווּיְפִילָה, אַיְן זַיְן בְּרוּוּרָהָרָם וּזְנוּ טָאָרָעָוָשָׁ, אַיְן יוֹגָנָעָר
קִינְסְטָלָעָר, וּוּלְכָעָר הָאָט שְׁוָיָן פְּאָר דַעַר מְלָחָמָה גַעֲהָאָט אַיְן פָוָן
אַיְן גַוְתָּן מַאְלָעָר — אַיְן, צְוֹאָמָעָן מִיטַּקְאָרָמָעָר, ווֹאָס הַאָבָן גַעֲרָבָעָט
אַיְן וּוּלְאָרְשָׁטָאָט פָוָן טָעָבָעָנסָן, אַרְוִיסָגַעְשְׁלָעָפָט גַעֲוָאָרָן אוֹפָן אַוְמְשָׁלָגָן-פְּלָאָעָן
אוֹן אַרְוִיסָגַעְשְׁקָט גַעֲוָאָרָן קִיְין טְרֻבְּלִינְקָי.

טְיַל בַּיְלָדָעָר טְרֻעְמְבָאַטְשָׁעָם, ווֹאָס זַעַגָּעָן אַפְּגָנְעָרָטָעָוָעָט גַעֲוָאָרָן אַיְן
זַעַגָּעָן נְאָר דַעַר מְלָחָמָה גַעֲלִיבָן אַיְן לְאָדוֹזָשָׁ, גַעֲפָגָנוּן וֵיד אִיצְטָאָן אַיְן יְדִישָׁן
הִיסְטָאָרִידָיָן אִינְסְטִיטָוָטָם.

אַיְיד דַעַר לְאָדוֹזָשָׁר קִינְסְטָלָמָזָוָיִ פֿאָרָמָאנָט אַיְינְקוּעָ אַרְכָּבָעָטָן פְּוֹנָעָם
קִינְסְטָלָעָר, צְווּיְשָׁן זַיְן אַ בִּיהָ, ווֹאָס מְרָאָנָט דַעַם נְאָמָעָן „מְאָרְטִירָאָלְאָנְגָּעָן“.
דָאָס בַּיְלָד שְׁטָעָלָט פְּאָר אַ גַּאֲקָעָטָן מְעַנְתָּשָׁן, מִיטַּ אַ צְוּוִיְמִיקָּט, לִיְדָנְדוּק
פְּנִים, וּוּלְכָעָר לְגַטָּ אַוִיָּפָ דַעַר פְּלִיְיכָעָ, עַר רָוָט אַוִיָּפָ דַעַר רְוִיְעָרָר. נְעָבָן
אַיְם זַעַט מַעַן אַ טְיַיל פָוָן אַגְּקָנְגִיְתָשָׁט לִיְלָעָר. אַיְיד דַעַר וּוּרְשָׁעָוָר גַּאֲצִיאָה-
נְאָלָמָזָוָיִ אַיְן אַיְינְקוּעָ אַוְיְסָלְעָנְדִיְישָׁעָ מְזָוִיְעָן פֿאָרָמָאנָן מְאֹרִיצִי טְרֻעְמָ-

בָאַטְשָׁעָם בַּיְלָדָעָר.

יאנווש טרעלער

יאנווש טרעלער איז גשווען אַ קינסטלער, וועלכער האט פאַרמאָגנט
אַ וויבען, שטיומונגפּולע לִידּוּק. ווער עם האט פערזענְלָעַר געקבענט דעם קינְסַטְלָעַר אָון האט אוֹר געוּן זונען בִּילְדָּעַר, האט בְּלוּ סְפָּקְעַטְבָּאַט בעסְטַנְזְשַׁטְלָעַן, אָז דַּי בִּילְדָּעַר זונען אוֹזֵי וַיְאַבְּאַשְׁמָעַטְקִינְגְּ פָּוּן אוֹיסְעַרְגְּעוֹווֹיןְ
לְבָעַר סְוּבְּטָעַלְקִיּוֹת פְּנוּעַם קִינְסְטָלְעַרְסָ אָפּוּן פָּוּן רַעֲנָיוֹן אוֹיף דֻּעַם אַרְוֹם.
פְּגַעַם אוֹיסְזָעַן — אַ הוֹיכָה, גַּטְעַבְוַתְעַר, מִיטְאַסְמָפְּאַטְישׁ, עַטְוֹאַס
סְעַטְיִמְעַנְטָאַלְפּוּן. ער האט אַין גַּאנְצָן גַּלְעַבְטָ אַין דַּעַר סְפָּעַרְעַ פָּוּן קִינְסְטַ
ער האט וַאֲרְשִׁינְגָּלֶעָד גַּעַשְׁטָאמַטְ פָּוּן דַּעַר אַסְיְּמָלְיְוַטְעַר וַאֲרְשָׁעוּשָׁ
יְדִישָׁעַר אַינְטָלְגָּנָּאַז. ער האט שַׁוְּאָד בַּאֲהָרְשָׁטְ דַּי יְדִישָׁעַ שְׁפָרָאַד. מַיּוּ
פְּלַעַנְטַ אָפְּטַ אַרְיִינְקוּמָעַן.

טרעלערם קִינְסְטַ אַין גַּאנְצָן גַּעַוְעַן דַּוְרְכְּגַעַזְאַפְּטַ מִיטְזַיְּן פָּעָרְ
זַעַלְעַכְיִיטְ. זַי אַין גַּעַוְעַן אַ גַּעַרְזָעַע אָון דַּאֲמָגְנִישׁוּ.

בַּיְ דַּעַר גַּאנְצָעַר פַּאֲרְבִּיקִיְּטָ פָּוּן זַיְן קָאַלְאַרְיִיסְטִישְׁרַ גַּאֲמַע אַין טַרְעַפְּ
לְעַרְסָמְאַלְעָרִי גַּעַשְׁטָאנְגָּנָּעַן נַעַמְנַטְזָן צַו קָאַרְטָאַן אָון קוֹרְבָּעַ. טַרְעַלְעַרְסָ בִּילְדָּעַר
מַאֲכָנוּ אָפְּטַ דֻּעַם אַיְנְדָּרָקְ, זַיְוּ וַיְיַדְעַר מַאֲלָגָנְטָן פָּוּן זַיְעַר שַׁאֲפָרְרַ וַאֲלַטְ
צַיְּטוֹוְיִילְקָ פַּאֲרָהָאַמְעוּוּת גַּעַוְוָאָרָן. סְפָּלָעַגְטָ טַרְגָּפָן, אָז דַּי הַיְּסָעַ מַאֲנָצִיעַ
פְּזַיְנְגַע זַיְגָע אַרְבָּעַטְן האט זַיְר אַיְנְגָעַלְאָשָׁן אַין אַיְבָּעַרְגָּעַגָּנָּעַן אַין אַכְוֹאַ
לְיַעַפְּרַ פָּוּן מַעַלְאַגְּנְבָּאַלְיָ אָון אָוּמָעַ.

יאנווש טַרְעַלְעַר האט זַיְעַר לִיב גַּעַהְאַט דַּי פּוֹלִיְּשִׁעַ נַטְמָוָר אָון האט
זַיְד בַּאֲמִיטַּ זַי אַרְוִיסְצּוּבְּרַעְגָּנָּעַן אַין אַיר גַּאנְצָן צַוְּבָעַ. ער האט זַיְד דַּעַרְ
בַּיְ בַּאֲמִיטַּ אַיְסְצּוּמִידַּן יְעַטְוּוּדָעַ רַעַפְאַרְמְרוֹגָגָ, מִיטְזַיְּן וַעֲלַכְעַסְמָהָבָן זַיְד
אַזְוּ גַּעַרְן בַּאֲנָוַצְתַּמְטַ דַּי אַיְמְפָרְעָם אַיְסְטָן, כַּדְיָ צַו דַּעְרָגְרִיְּכָן הַעֲכָרָעַ מַאֲלַעַ
רִישָׁעַ וַאֲלַאָרָן. אַוְיךָ אַוְיְפָן גַּעַבְיִיטָ פָּוּן פַּאֲקָטָוָר האט זַיְר טַרְעַלְעַר גַּרְוִיכָּ

טעט ניכער מיט דער ענלאכקייט פון דעם פאָרגענישטעלטן קעננישטאנד. דערביי האָט ער געקאנט שאָפּן אַ מאָרבע אַנגעועאָפּטע שטיומונג. זונע דער גרייסער בוילוישער קינגטולער טיטום טישיזשעוויסקי האָט אַינְגֶּמֶל באָזובט די אויסטעןולונג אין דער יידישער געזעל'שאָפּט צו פֿאָרְשְׁפּרִיטן קונסְט (וואָלְכְּעַ) האָט אַנְבָּאָרְחָא נישט געמאָכְּט אַוּף אַים קֵין שטָּאָרְקָן אַיְגָּז דָּרוֹקָן), האָט ער געשְׂרִיבָן אין זְיַן רַעֲצָנוּן: „אַיר האָבָּ וּפָונְרָעְסָמוּנָן בָּאָזָרְקָן עַמְּלָעְבָּע גּוֹטָעָלְיָוָן, וּוּטְרָעְפְּלָעָרָם, מַאְרָקְ פְּלָאָזְ אַין קְרָעְמָעָז... טְרָעְפְּלָעָר האָט אַוְיד אַגְּמִינְלָעְנוּמוּן אין דער אַלְגָּעְמִינְגָּר אַוְיסְׂטָמְעָז גְּזַיְּזָעָן אַין פְּוִיזָן אַין יָאָר 1929 אַן אַין אַיר אַרְוָם אין דער אַזְוִי גַּרְוּפְּגָעָן נָאָזְעָמְבָּעָר אַוְיסְׂטָמְעָלָמָג, וּוּלְכָעָבָ אַיְזָ אַיְגָּנְעָאָרְהָמָן גַּוְאָזָן אַין וּאָרְשָׁע אַין דָּעַם הָוִזָּן פָּוּן די באָרְטְּשָׁקָעָם אַוּף אַלְטָמְשָׁאָם. דָּעַר פֿאָקְטָ פָּוּן פֿאָרְזָזָן מַרְעָפְּלָעָרָן אַגְּמִינְלָעְנוּמוּן אַן די דָרְמָאָגְטָע אַוְיסְׂטָמְעָלְוָן בָּאָזָר זְיוֹזָפְּ בּוֹלְטָ, אַז מַהְאָט אַים מַרְאָקְטָרָט וּוּ אַז עַרְבָּסְטָן קְנָסְטָלָעָר. חָזֵי דָעַר מַאְלָעְרִישָׁר טְעַמְּקִיָּת אַין טְרָעְפְּלָעָר אַוְיד נָעוֹזָן אַין די לְעַצְמָעָ צְוּזָי יָאָר פֿאָרְזָ דָעַר צְוּזִיְּמָעָר וּוּלְטָמְלָחָמָה אַ פֿאָרְוּאָלְמָטָר פָּוּן דָעַם וּאָרְשָׁעְוּזָר מְזָוִי אַגָּ. פָּוּן מַאְטִיאָס בְּעַרְמָאָן. אַין דָעַר דָּאָוִיקָּשָׁר אַרְזָ בעַט האָט טְרָעְפְּלָעָר אַרְיָינְגְּלִינְגָט אַ סְרָדְ מוּ. די עַקְסָפָגָאנְטָן פָּוּן דָעַם דָּאָזְיָקָן מְזָוִי האָבָּן אַין מְשָׁד פָּוּן צָעַנְדְּלִיקָעָר יָאָרְן זִיר גַּעֲפָ�נָעָן אַין מְגָּקְעָלָעָ, עֲגָעָ לְאָקְאָלָן, וּוּ פִיְּכָטְקִיָּת, שְׁטוּבָ אַין אַיְמָאָדָעְנוּגָן האָבָּן אַגְּנָעְמָאָכָט אַגְּרָזָן חָוּבָן. טְרָעְפְּלָעָר האָט זִיר פְּאָרְגָּמוּן מִיטָּן די עַקְסָפָגָאנְטָן, האָט זְיַן קָאָזָן מְאָלָגְאָרִיךְט אַז שְׁיַן אַין יָאָר 1938 זָעָנָעָן 2 זָאָלָן פְּגָעָם מְזָוִי גַּעֲפָ�נָט גַּעַן וּאָרְן פָּאָזָן פּוּבְּלִיּוּם.

איָן מְזָוִי אַגָּ. פָּוּן בְּעַרְסָאָן האָט טְרָעְפְּלָעָר גַּעֲרִיבָעָט בִּין סְעַפְתָּעָמָן בעַר 1939, ד. וָה. בִּין אַוְיסְׂבָּרְזָד פָּוּן דָעַר מְלָחָמָה. ער האָט אַוְיד פֿאָרְעָגְבָּטָן לְעַכְתָּ אַרְטְּמִיקָּלָעָן, וּוּאָסָם האָבָּן פֿרָאָפָּגָאנְרָט קְנוֹסָט צְוּזִיְּשָׁן יְהָוִשָּׁן אַין פּוּיְּלָן. ער האָט זִיעָר שְׁמָאָרָק לֵיב גַּעֲהָמָט אַלְמָעְרָטִימְלָעְכְּקוּיָן. זִיעָר דָּרְטִיקָּעָן קְרָעְמָעָ נְיַיָּן, האָט ער אַוּף אַיְגָּעָם פָּוּן זִיגָעָ בְּלִילְדָעָר פֿאָרְפִּילְסָוָרָט די דָרְטִיקָּע אַלְטָעָ שָׁוֹלָן, וּוּ אַוְיד דָאָס הָוִזָּן, אַין וּוּלְכָן סְאָזָן גַּעֲוָוָרָן גַּעֲוָאָרָן יִצְחָק בָּעָר לְעוּוּגָּסָן.

גָּאָכוּ סְעַפְתָּעָמָבָּעָר 1939: האָט זִיר טְרָעְפְּלָעָר אַיְסָבָּאָהָלָטָן אַין לְעַמְּזָעָ בעַג, יוּוּ ער האָט אַ סְרָד גַּעֲרָבָעָמָ. ער האָט דָאָ דָעְרָהָלָטָן אַ סְרָד בָּאַשְׁטָעָז לְוּגָּגָן אַוּף פֿאָרְטָרָעָטָן. אַין די יָאָרְן 1939—41 האָבָּן מִיר זִיר אַפְּט גַּעֲרָאָפָּן אַין פֿאָרְבָּאָזָד פָּוּן קְיֻנְסָטָלָעָר פֿלָאָסְטִיקָּעָר אַין לְעַמְּבָּעָה.

נָאָר יְנִי 1941 האָט טְרָעְפְּלָעָר צְוּזָאָמָעָן מִיטָּן זְיַן פְּרָוִי וּדָ אַומְגָעָ-

קערט קיין ווארשע. דאַ האָט ער געלעבעט בעת דער אָסּוֹפְּאָצִיעַ אוֹיף אָזֶוי געורךגען „ארישע פֿאָפִירָן“ אָונְגָּטוֹן נָאָמָּנוֹ יָגָּנוֹשׁ טְרָעֵפְּלִיךְ. אַ גַּוּוֹיסָע משפחה פֿוֹן דער פֿוֹיְלִישָׂעַר שְׁעַמְּבָּרְישָׂעַר אַינְטְּעַלְּגְּנָעַן האָט אַים גַּעֲבָּן הַילָּךְ. טְרָעֵפְּלִיךְ האָט גַּעֲשָׂאָפְּן אַין יָגָּנוֹר צִיְּתָאָינְגָּעָעָט פֿאָרְטְּרָעָטָן פֿוֹן דער דאָזְ�קָעָר משפחָה.

וּוּעַן אַין וואָרְשָׂע אַיְזָן אָוִיגָּעָבָּרְאָכָּנוֹ דער אָוּפְּשָׂטָאָנדְ, האָט טְרָעֵפְּלִיךְ אַיְזָן דער רָאָגָּעָן פֿוֹן אַ קָּאָפִיטָאָן גַּעֲקָעְמָפְּט אוֹיף וְשְׁאָלְגָּבָאָזֶה. ער האָט פֿאָרָה מִידְיָקָט דֻּעַם הָעֲגָעָלְ-פֿלָאָזְ. וּוּעַן סְאַיְזָן אָונְגָּעָקָומָעָן דער בְּאָפְּעָל פֿוֹן באָרָה-קָאָמָּרָאָוָסָקִי צַו קָאָפִיטָוְלִירָן, האָט טְרָעֵפְּלִיךְ זִיךְרָנִית גַּעֲוָאָלָט אָונְגָּעָרָה-וְאָרָפְּן אַיְזָן צִוְּאָמָעָן מִיט זִיְזָן אָפְּטִיְלְוָאנְגָה האָט ער גַּעֲקָעְמָפְּט בִּיזָּן סְוָףְ. ער אַיְזָן אָונְגָּעָקָומָעָן אוּיפֿן הָעֲגָעָלְ-פֿלָאָזְ מִיט אַ הָלְדִּישָׂן טְוִיטָ.

נאטאליע לאנדראו

נאטאליע לאנדראו האט געישטאמט פון ווארטשע פון דער משפחה רובינז' לייט. געב. אין 1907. זי האט באַ זוכט די דאָרטמיישׁ קונסט-אַקאדעמע. זי האט געהרט צו די קונסטלאָר, זועמגען שאָפּן אִין בי זוייר לאָבען גע-ווען אִין שאָטן. נאטאליע לאנדראו אִין געווען אַ מענטש אַן אַידיעישער, וואָס האט געשטרעבט צו טאט, צו זיון געעלשאָפּטלאָר גוצלע. זי האט זיך באַמִּיט צו שאָפּן אִין דער אַמִּיט מײַסְטֶן צוֹמְרוּתְּלָעְכָּר פָּארְסָן, אִין אַזָּא, וואָס זיך זיון פָּאַרְשְׁטָעְנְּדָלְעָר פָּארְיעָד. צוֹלֵיב דעם האט זי אוַיְגָעְקְּלִיבָן די טעכנייק פון האַלְצְשְׁנִיט, וואָס אִין פְּשָׁוֹט אֶבעָר זשְׁמָרְגָּעָן. אוּירָע קִינְסְטָלְעָרִישׁׁׁעָוּ זְוּזִיעָם האט זי אַרְיְבָעְרָגָעָן טְרָאָגָן אוַיְפָּוּן פָּאַפִּיר מִיט דָּעָר הַיְּלָךְ פון הַילְצָעָרְנוּן פְּלוּיטָן, אַזְוָה ווּלְכָע זי האט מִיזָּאָם אוַיְסְגָּעְקְּרִיצָּט פָּאַרְשְׁידָעָנָעָמָאָטוּן, הַוִּיפְּטָעְנְּכָלְעָר פון אַרְוּמִיקָן לאָבעָן. זי האט פָּאַרְגְּנְּעַשְׁטָעַלְט אַ דָּאָרָף מִיט קַאְטָמָעָן, וואָס זעֲגָעָן געדעקט מִיט שְׁטוּיָּה, אַ דָּאָרְפִּישָׁן בְּרוֹגָעָם, אַ שְׁטָאָל, אַ שיְיָעָר אִין ביְ-מָעָר אַרְוָם. אוֹרְדָּעָר פָּאָן האט זי אוֹרְדָּעָר גַּעַווֹזָן דָּעָם מעֲגַטְשָׁן מִיט זְיַוִּין שְׁוּעָרָה, אַיְינְגָּעְשְׁפָּאַרְטָעָר אַרְבָּעָט אִין קַאְסָפָה פָּאר דָּעָר עַקְזִיסְטָעָנָא. זי האט לִיב געהאט דָּעָם פּוֹלִישָׁן פּוֹיעָר אִין האט גַּעַלְיוֹטָן צוּקוּנְדִּיק זיך צו דָּעָר גְּנוּם, וואָס האט געהרט אַיְפָּוּן דָּאָרָף. אִין אַיְרָע בָּאַשְׁוּדָעָנָעָמָאָטוּן זי זיך זיון האט זי זיך באַמִּיט אַרְיְנְצְוָרָאָן אַ לְוּטָעָרָעָ, בָּאַרְוָאַיְקָנְדִּיעָ אַטָּה-

מאספער, וואָס זאָל דעם צוישויער פֿאַרְשָׁאָפּוֹן פרײַד און דערלִיבְּכְּטְּעָרָונְג. זי איז געווען אַ קִינְסְּטָלְעָרִין, וועלכּעַ האָט פֿאַרְמָאנְט אַ סָּאַצְּיָאַלְעַ טָעָנֶד. אַיר קָוָנסְטַהֲאָט זֶה בְּאַמְּרָאָכְט וּזְהַזְּבָה צַוְּשְׁטִיעָר צַו דֵּי שְׁטוּרְבּוֹגְנָעָן וּזְעָנָן גַּעַזְעַלְשָׂאַפְּטָלְעָכְנִין יוֹשֵׁר אָנוּ גַּרְעַכְטִיקְיִיט, פֿאָר אַ נִּוְשְׁתַּפְּאַרְשְׁטָמְעָרָת וּוּרְעָן דָּרוֹד דָּעָם קָאָמָף פֿאָר דָּעָר עַקְיָוּסְטָמְעָנָעָן אָנוּ גַּוְיַּסְטָפּוֹן דֵּי פָּאַלְקָסְ-מָאָסָן. אָזְזַי הָאָט גַּאַטְאָלְיָעָ לְאַנְדָּאָזְוּ גַּעַשְׁאָפּוֹן בֵּין סְעָפְּטָעַמְבָּעָר 1939. סְאַיְן פֿאַרְשְׁטָמְעָנְדְּלָעָה, אוֹ אַירָעָ אַרְבָּעָטָן זְעָנָעָן נִוְשְׁתַּפְּעַלְעָזְטָ גַּעַזְעָרָן צַו עַפְּגָטְלָעָכּוּ אַוְיָסְטָ שְׁטָעַלְוָנָעָן, דָּאָרְחָבָנוּ זֶה זִיד בָּאוֹזְוּן פּוֹן צַיְּיטַ צַו צַיְּיטַ דָּאָרָט, וּוּעַם הָאָבָנוּ זִיד גַּעַפְּאַדְעָרָתָה חַוְּכָּעָדָרְגִּיכְוָנָעָן אַיְפָּעָן גַּעַבְּיָתָ פּוֹן חַאַלְצָשָׂנִיטָה אַינְגָּעָם זְשָׁוְרָגָאָל „זְשִׁוְטְמָעָ אֵי שְׁטוֹקָאָ“ פּוֹן וְאָרְךָ 1939 (נּוֹם. 143) וּוּשְׁרָטָה דָּרְמָאנְט, אָז גַּאַטְאָלְיָעָ לְאַנְדָּאָזְוּ הָאָט אַנְטִילְגָּנוּמוּן אָזְזַי אָז אַוְיָסְטָמְעָטָה לְמָגָּנָמָן הָאַלְצָשָׂנִיטָן.

גָּאָכוֹן אַוְיסְבָּרוֹד פּוֹן דָּעָר צְוִוְיָטָר וּוּעַלְטָ-מְלָחָמָה אָזְזַי קִינְסְטָלְעָה רְיוֹן גְּלִיאַד אַוּעָק אַיְינָן בִּיאַלִיסְטָאָק, וּזְהָאָט זִיד תִּכְפָּה אַיְינְגָּעָשְׁלָאָסָן אַיְינָן פְּרָאַדְוְקָטְיוּוֹר אַרְבָּעָט. זֶה הָאָט זִיד פֿאַרְגְּעַשְׁטָעלְטָ, אָז סְאַיְן גַּעַקְוּמָן דָּעָם פְּשָׁוֹטָן מְעַטְּשָׁן.

סְאַיְן אַגְּנָעָקְוּמָן יְוִיָּה 1941, זֶה הָאָט זִיד נִוְשְׁתַּפְּאַזְוּן צַו שְׁוֹאָאָן קוֹאִירָן אַיְן דָּעָר טַרְפָּה פּוֹן רַאֲמָנְפָּאַרְבָּאנְגָּה. שְׁפָעַטָּר אָז זֶה אַרְיָינְגָּעָפָּאָלָן אַיְן גַּעַטָּ. זֶה אַיְן גַּעַוּעַן אַיְינָעָ צְוִוְיָהָן דֵּי קִינְסְטָלְעָה, וּוּלְכּוּ הָאָבָנוּ פְּרָאָזָן פְּגַנְיָרָט צֶה אַרְגָּאַנְזִיּוֹן אַ וּוּדְעַרְשְׁטָמָאנְד-בְּאַזְוּגָוָנָג. גַּאַטְאָלְיָעָ לְאַנְדָּאָזְוּ אַיְן אַוְמָגְעָקְוּמָן אַיְן בִּיאַלִיסְטָאָקָעָר גַּעַטָּ. עַס אַיְן גַּעַבְּלִיבָּן דָּעָם גַּאַטָּעָן „אַ הַיּוֹלָ אַוְיָסְטָמְעָטָה אַרְבָּעָט, אַ הַאַלְצָשָׂנִיטָה, וּזְאָסָטָמְעָטָה גַּעַפְּגָטָה“. דֵּי אַרְבָּעָט גַּעַפְּגָטָה זִיד אַיְן יְדִישָׁן הַיְסְטָמְאָרִישָׁן אַיְנְסְטִיטּוּט אַיְן וּוּאַרְשָׁעָן.

קאזישמייעש ליבין

קאזישמייעש ליבין איז געביין
געווארן איז נאָר 1904 איז זואר
שע. זיין פֿאטער האָט געעהַיקט די
דראָמאַטישׁ שׂוֹל. דאסּ לעבען האָט
אַים אָבער געזוועגן זיך צו פֿאָרגע-
מען מיט גֶּאָר עפְּעָם אַנדערש. ער
וְאֵלְּהָאָבָּן גַּעֲוָעָן זַיְעָר אַסּוּקָּלִי-
שָׁעָר מַעֲמָשׁ אָזְן אָזְן עַמְּפִיגָּלְעָכָר
אַיְלָה די פֿאָרְשִׁידְנְּסְטָע אַיסְּרָרוֹקָן פָּן
קָונְסְטָן.

נָאָר בְּעֵת זַיְעָנָה גִּימָנָזְיָה-יָאָרָן
הָאָט דָּעָר יִגְּגִיטְשָׁקָעָר קָאָזִישְׁמִיעָש
לִיבִּין זַיְעָר דָּעָתְנְּמָרְטָמִיט מִיט דָּעָם באָ
קָאנְצָן אָזְן וְעַגְּדָר צִיְּתָמָאָלָעָר קָוְשָׁי-
וְשָׁאָנוֹסְקִי, וּוְעַלְכָּר הָאָט אַים פֿאָרָ-
בָּעָמָן אַיְלָה אַ פְּלָעָמָר קִין קָרָטוֹן.

נָאָכוּ עַנְדִּיקָן די גִּימָנָזְיָה אָז לִיבִּין אַרְוֹסְגָּעָפָּרָן קִין פֿאָרָץ אָז דָּא
אָז עָר אַרְיִינְגָּעָמָרָטָן אָז עָר פֿרִיעָר קָוְנְסְטָאָקָדָעָמִיעָ. דָּאָרטָה הָאָט
עָר שְׁטוּדְיָרָט אַ פֿאָר יָאָר אָזְן שְׁפָעָמָר זַיְעָר אַומְגָעָקָרָט קִין וְאָרְשָׁע, וְאָ
עָר הָאָט אָזְן דָּעָר דָּאָרטְשָׁקָעָר קָוְנְסְטָאָקָדָעָמִיעָ שְׁטוּדְיָרָט בַּיּוֹם פֿרָאָ-
פֿעָסָאָר מַאְדָעָשׁ פֿרְוּשָׁקָאָוָסָקָן. דָּעָר אַוְמָפְלוֹסָיוּזָר מַאְלָעָר הָאָט גַּעֲוָעָקָט
בַּיִּזְיָעָנָה שְׁילָעָר עַטְוֹזָאָזָם פֿאָר לְעַבְעָדְקָעָר קָאָלָאָרִיסְטָקָ. עָר הָאָט זַיְעָ-
בָּאָצְוֹן זַיְעָנָה שְׁלָעָר חְבּוֹשָׁ, דָּעָר לוֹבְּגָדִיקָּה זַיְעָנָה אַוְלָה פֿאָרְשִׁידְנְּסְטָע עַקְמָ-
פֿעָרִים עַגְּטָן. סְיָאָלְּהָאָבָּן גַּעֲשָׁעָן פֿאָלְגְּנְדִּיקָּעָר פֿאָקָטָן: אַ גַּעֲוִיסָע צִיְּמָ-

שרויפט האט פארענטלעכט א רעדעניזען, אין זעלכער דער רעדעניזענט האט על פי מות איברגענבען, או דער טרייפטיק, וואס אין גישיקט געווארן אויפן קאנקורך, ועלכו ס'האט געמאַלָּן דער סיימ, אין איינט פון די בעטשׂ ווערך פון טאָרְדָּוֹשׂ פֿרְוּשְׂקָאָוָסְקִי. אין דער אַמְּתָן אַבְּעָר האט דעם טרייפטיך געשאָפָּן קָאָזְשִׁימְיוֹשׂ לְבִין. טאָרְדָּוֹשׂ פֿרְוּשְׂקָאָוָסְקִי צוֹגְּיַעֲנְדִּיךְ צוֹ לִיבְּגָןְעַן, וועלכער האט געמאַלָּט אין דער אַטְּלָעַילָּע, האט ער לאָכְנְדִּיךְ אִים דערצְיַילָּט וועגן דעם מות פונעם רעדעניזענט. לְבִין אין אַ גָּעוֹוֶסֶעֶן צִיְּתָן גָּעוֹוֶן אָונְטָרָן אַיְינְפָּלוּסְפָּן פון זַיְן לְעָרָרָע. שְׁפָעָמָרָע האט ער זַיְד בְּאָפְּרִוִּיטָן פון דעם דָּאָזְוָן אַיְינְפָּלוּסְפָּן. אין די ווּיְתָעָדְקָע יָאָרוֹן הָאָט לִיבְּגָןְעַן גַּעַשְׂאָפָּן אָן אַינְטָרָעָסָאנְטָעָ קָאָמְפָּאָזְיִיצְיָע, וועלכער ער האט אָנְגָּעָרָוּפָן „שְׁוֹאָכָּבָּעָ אָן שְׁטָאָרָקָעָ“. דָּאָס אִין גָּעוֹוֶן אַ פְּרוֹוֹזָן צוֹ פָּאָרָה קָרְבָּעָרָן זַיְן פָּעָרְזָאָן אִין פְּנִיפָּ פֿאָרְשִׂידְעָנָעָ פְּסִיכְוּשָׁעָ שְׁמִימְנוֹגָעָן. אין אַיְינְפָּלוּסְפָּן שְׁפִינְגָּלָטָעָ ער זַיְד אַפָּ אַין דער נָאָגְצָעָר נָאָקְעָטְקִיָּט פון זַיְגָּע חִיהָשָׁע אַיְינְטִינְקָטָן. אין דער צְוִיְּמָעָר פֿאָרְקָרָעָפָּרָוָגָן זַעַן מֵיר אִים אַלְסָשְׁלָכְטָן, בְּיַיְזָן פֿאָרָשָׂוִין, אין דער דְּרוֹטְשָׁעָר אִין שְׁוֹצְלָאָזָעָר אָן הַוְּלָפָטָאָזָעָר מְעַנְשָׁתָשָׁ, אִין פָּעָרָתָן אִין ער אִין אַ טְּרוּמוּמָרִישָׁן צְוּשָׁתָאָנדָ, פֿאָרָטִיפָּט אִין צְוָהָרָן זַיְד צוֹ עַפְעָם אַ היְמִימִישָׁר מַעְלָאָדִיעָ.

אין דער זעלכער צִיְּתָן האט לִיבְּגָןְעַן גַּעַשְׂאָפָּן אַ קָּאָמְפָּאָזְיִיצְיָע, וואָס טְרָאָגָט דעם נָאָמָעָן, רְעוֹאָלְזִיצְיָע. אִין דעם דָּאָזְוָן בַּילְד, פְּנוֹקָט זַיְן אַיְן דְּלָאָקְרָוָאָס, בְּאָרְיקָאָדָן, אָן רִוְּדָם, מְאָרְסְלָעְיוֹזָעָ, האט דער קִינְסְטָלָעָר גַּעַבָּן אַ קָּאָמְפָּאָזְיִיצְיָע פּוֹלְ מִיטְ סְצֻעָנִישָׁעָר אָקְצִיעָ. אִין אַ צְוִיְּמָעָט בַּילְד א. ג., דִּי מְגָּפָהּ הָאָט לִיבְּגָןְעַן פֿרְאָגְנְעָפְרָטָן גַּעַשְׁטָאָלָטָן פון גְּלָחִים אָן יַדָּן, אַרְיוּסְרָוְנְדִּיךְ אַ פֿאָנְטָאָסְטִישָׁן עַפְעָקָט. אִין יָאָר 1931 אִין לִיבְּגָןְעַן צְוָאָמָעָן מִיטְ זַיְן פְּרוֹי אָפְּגָעָפָּאוֹרָן קִיְּזָן פֿרְאָגְנְרִיךְ, וּוּ ער הָאָט פֿאָרָט בְּרָאָכָט בְּיַיְזָן יָאָר 1934. אִין נִיעָזָהָאָבוֹן דִּי לִיבְּגָןְעַן זַיְד בְּאָפְּרִיְינְגְּדָעָט מִיטְ שְׁלָוָם אָשָׁן אָנוֹ זַיְן פְּרוֹי. נָאָכוֹן אָוּמְקָעָרָן זַיְד קִיְּזָן וּאָרְשָׁעָהָאָט לִיבְּגָןְעַן אַיְגָּנְעָאָרְדָּגָט אִין אַיְפָּס אָן אַוְיְשָׁטְלָאָגָן פון זַיְגָּע בַּילְדָעָר, וואָס ער האט גַּעַבְּרָאָכָט פון פֿרְאָגְנְרִיךְ, צְוָאָמָעָן אַבְּעָר 50 בַּילְדָעָר. דִּי דַּעַלְמָטִיקָע

פֿרְעָסָעָהָאָט אַ סְדָּר גַּעַשְׁרָבָן וּוּגָן אִים גַּלְוִוְּבָט. אִין מְשָׁרְפָּן דער צִיְּתָן צְוִיְּשָׁן סְעַפְטָמְבָּעָר 1939 אִין יְוִנִּי 1941 האט זַיְד לִיבְּגָןְעַן גַּעַפְגָּנוּן אִין לְזַקְקָ, וּוּ ער האט געמאַלָּט פֿאָרְטְּרָעָטָן אִין אַיְדָר בַּילְדָעָר פון אַיְוָעָנָעָר אַיְזָצְאָטוֹו. אִין דער צִיְּתָן האט ער אַוְיָסָט גַּעַשְׁטָלָט סִי אִין לְזַקְקָ, סִי אִין לְעַמְבָּרָגָן אָנוֹ אִין קְיוּוֹו. זַיְגָּע בַּילְדָעָר

ענעו געוען שטימונגספּולע, דינאמיזוּרטע און קאָלַארִיסטיישע. די ריכט
 לינוע איז זיין שאפונג איז געוען דאס אַרְויַסְהַיְבָן די כָּאַרְאַקְטָמְעַרְיסְטִישׁע
 מאָטען פֿון דער טַעַט מִיט דער הַיְאָפֿ פֿון דְּרִיבְּסְטָעָן לְזַיְעָם.
 איז יוני 1941 איז לִיבְּזָן גַּעֲשְׁטָעַלְטָן גַּעֲזָרָן אַיז שְׂוֹעֲרָעָרָדְלְאָגָנָע,
 ער האָט נִישְׁתָּמָע גַּעֲוָסְטָן וּאָסָט צָו טָאָן. אָזְוִי זַיְעָם אַיז נִישְׁתָּמָע גַּעֲלוֹגְנָעָן
 אַרְויַסְקְּרָגְן זַיְד קִין רַאֲטְנְפָּאַרְבָּאָן, האָט ער באַשְׁלָאָסְן מִיט אַגְּרוֹפָע
 מעַגְּשָׁן אַרְיִינְקְּרָגְן זַיְד קִין וּוּאַרְשָׁעָן. אַוְפָּן וּעְגָן גַּעֲזָר אַיז גַּעֲפָע
 אַרְיִינְגְּעָפְּאָלָן אַיז די הענט פֿון די דְּיִיטְשָׁן. סְחָאָס זַיְד אַרְיוֹסְגָּנוּווֹן, אַיז
 דער זַעַלְגָּעָר, וּאָס האָט עַמְּקָאַרְטִירָט די דְּאַזְּקָעָגְרָפָע אַיז אוּיר גַּעֲזָר אַיז
 נַאֲפְּקָעָר. באַמְּעָרְקָנְדִּיק, אַיז לִיבְּזָן טַרְאָגֶט אַטְעָג, האָט ער זַיְעָהִים
 עפָּעָנָע אַזְוּן, אַיְבָּרְצִיְּגָנְדִּיק זַיְד, אַיז אַיז לִיבְּזָן מַאֲלָעָרִישׁ אַרְבָּעָטָן,
 האָט ער אַים צַוְּגָעַשְׁטָעַלְטָן צָו אֹזָאָרָט, פֿון וּוּאנָגָן גַּעֲזָר אַיז
 אַפְּנָעַשְׁקָט גַּעֲזָר אַיז וּאַרְיִישָׁוּעָר גַּעֲמָאָק. אַיז גַּעֲמָאָק
 מעַן זַיְן אַרְיִישָׁע פְּרוֹזִי, באַזְּאַרְגָּנְדִּיק אַים מִיט אַלְעָם גַּוְטִיכָּן. גַּאֲרָא אַגְּעָז
 וּוּסְעָר צִיְּיט האָט לִיבְּגָן שְׂוֹאָגָעָר דֶּר סְטָעַמְּפָנוּשְׁוָסְקִי אַרְיוֹסְבָּאַקְומָעָן
 דָּעָם קִיגְּסְטָלְעָר פֿון גַּעַטָּא מִיט דָּעָר הַיְאָפֿ פֿון אַט פְּוּלִילְשָׁן פְּאַלְיִיצָּאָנָט,
 וּוּלְכָאָר אַיז גַּעֲזָר אַט פְּאַצְּיָעָטָן פְּוּנָעָם דָּאַקְטָעָר. שְׁפָעַטָּר האָט מעַן לִי
 בִּינְגָן אַיְסְבָּאַחָאָלָטָן אוּפִיךְ אַרְיִישָׁע דָּאַקְוּמָעָטָן אוּפִיךְ הָעָר מַאֲרַשְׁאַלְקָאָזָן
 סְקָעָגָם. זַיְעָנְדִּיךְ אַפְּנָעַוְנְדָעָרָט, האָט ער דָּאַרְטָט גַּעֲשָׁאָפָּן אַט פְּרָאַיְקָעָט
 פֿון אַקְנְסְטָאַקְטָרָמִיעָ וּפָאָרָר וּוּאַרְשָׁעָן. אָזְוִי זַיְעָן צִימָעָר האָט ער
 נִישְׁתָּמָע האָט קִין מִישְׁצָוּ מַעֲכְנִישָׁע צִיְּכָעָנוֹגָנוֹן, האָט ער דָעָם פְּלָאָן
 אַוְיָסְגָּעָפְּרָט אַיז באַזְּוֹנְדָעָרָט פְּרָאַנְמָעָטָן, מַאֲלָעָדִיק די צִיְּכָעָמוֹגָנוֹן. אָזְוִי
 אַרְוָם האָט ער גַּעֲשָׁאָפָּן גַּעֲשָׁת נַאֲר אַז אַרְכִּיטָּקְטָאַנְיִישָׁע קָאַמְּפָאַזְּיִיצָּע פֿון
 דָּעָר פְּלָאַנְיָרָטָר גַּעֲבִירָע, נַאֲר אוּיר באַזְּוֹנְדָעָר וְאַלְן, מַרְעָפָע אַרְגָּל. בֵּי
 דָעָר דְּאַזְּקָעָר אַרְבָּעָט האָט לִיבְּזָן אַרְיוֹסְגָּנוֹווֹן אַט סְדָר אַיְנְפָאַלְעִירְשָׁקִיט
 אַזְוָן דָּעָקְרָאַטְמִיעָז פְּינְגָוּעָ.

קָאַזְּשִׁימְיוֹשָׁן לִיבְּזָן אַיז אַוְמָעָקוּמוֹעָן אַיז די עַרְשָׁטָע טָעָג פֿון דָעָם
 וּוּאַרְיִישָׁוּעָר אַוְיִשְׁמָטָאָגָד, ד. ה. אַיז אַוְגָוּסְט 1944. דָעַלְתָּה אַבָּן די דְּיִי
 טַשָּׁן אַרְיוֹסְגָּעַשְׁלָעַפְּטָן פֿון דָעָר טַיְלָמְלָאַרְשָׁאַלְקָאַזְּסָקָע, וּוּ לִבְּזָן האָט זַיְד
 אַוְיִגְעָה אַלְטָאָטָן אַלְעָאָמָעָגָר אַז זַיְד דָעַרְשָׁאָסָן.

וואַלְפּ מַאַן

וָאַלְפּ מַאַן אֵין גַּעֲבֹוִרָן אֵין יָאָר
1908 אֵין וָאַרְשָׁע. דַּעַר נָאַמְעָן מַאַן
רוֹפֶט בֵּי מִיר אַרְדּוִיס אַמְּאַלְפּ פָּאָר דַּעַר
צִיְּצָעִיע. אַיר הָאָב אַמְּאַלְפּ פָּאָר דַּעַר
מַלְחָמָה אֵין דְּרוּזָן גַּעֲנָעָט אַיְגָנוּ
לַאֲסָט-מַאַלְעָר אַוְיד מִיטָּנוּ נָאַמְעָן מַאַן.
אַוְיד עָר הָאָט גַּעֲהָאָט טַאַלְאָגָט אֵין
אַפְּיָלוּ דַּעַרְפָּאָלָג. עָר הָאָט בַּאֲקָומָעָן
דֵּי הַעֲכָםָע אַוִּיסְצִיכְעָגָגָג, וּנְעָנָן
וּוְלְכָבָר סְלָאָן טְרוּמָיְמָעָן אַיְגָנָעָר
קִינְכְּצָלָעָר — דֵּי רְוִיְמִישָׁע אַוִּיסְצִיְּזָיָה
בְּעָגָג. אַיר הָאָב אֵין דְּרוּזָן אַוִּיסְצִיְּזָיָה
גַּעֲשָׁמָעָלָט זַיְגָע בַּיְלָדָרָה. אֵין רְעוּזָלָה
מַאַט פָּוּן הַיְמָלָעָרָם קְוּמָעָן צַו דַּעַר
מַאַבְּטָה הָאָב אַיר פָּאַלְאָזָט דְּרוּזָן אֵין זַוְּ אַמְּגָעָקָרָת קִין פּוּלָן. אֵין
וָאַרְשָׁע זַעֲנָעָן צַו מִיר דַּעַרְאָגָעָן קָלָמָגָעָן וּנְעָנָן אַצְוִיְמָן מַאַן. אַיר הָאָב
זַיְגָע בַּיְלָדָר גַּעֲזָע אַוִּיפּ דַּעַר אַוִּיסְמָעָלָוָגָג, וּוֹאָסָם עַמְּהָאָבָן אַיְנָגָעָרָגָט
הֵי יְרִישָׁע בַּאֲסְטִיקָעָר אַוִּיפּ דַּעַר דְּלָאָגָגָט. דֵּי אַרְבָּעָטָן פָּוּן דַּעַם מַאַן
זַעֲנָעָן מִיר גַּיְשָׁט וַיְיִקְעָר גַּעֲפָעָלָן וּוּ דֵי דְּרוּזָבָגָעָר, זַיְיָ זַעֲנָעָן אַפְּלָיו גַּעֲוָעָן
אַרְיָוָגָעָלָר, אַוְרִישְׁפְּרִוְנְגָעָלָר, מַעַר עַמְּאַצְיָאָנִירָגָדִיק, וּוּ דֵי אַרְבָּעָטָן פָּוּן
יעָגָם מַאַן, וָאַלְפּ מַאַן, דַּעַר יִיְה, הָאָט גַּיְשָׁט אַוִּיסְמָעָלָעָטָלָט דֵּי פָּאָרָב
אוֹוּ וּוּ יְעָגָר, עָר הָאָט גַּעֲמָלָט גַּיְשָׁט בְּלָוִי כְּדוּ צַוְּזַבְּן דָּאָסָם מַאַלְעָרִישָׁע,
נָאָר הָאָט פְּרוּבָוּרָט פָּוּן, "מִיאָוּסָע" מַאַטְיוֹן אַוִּיסְבָּאָקוּמוּן דֵּי בַּאֲהָאַלְמָעָגָע

שיינקייט. די טעםעם פון זיגע בילדער זעגען מײַנסטנס געוווען יידישע
מאָטען. ער האָט געוויזן וועסטייקוּרגנְדִּיקָע יִהְדוֹן, האָט געמאָלן עפָעָם
אוֹ אָרֶעֶם געמל מײַט זַיְגָע אַיְגָוּוֹגָעָר, ווֹאָס אוֹ גַּעֲוָעָן פֿוֹל מִוְתְּ קָאנְגָּן
טְּרָאָסְטָן.

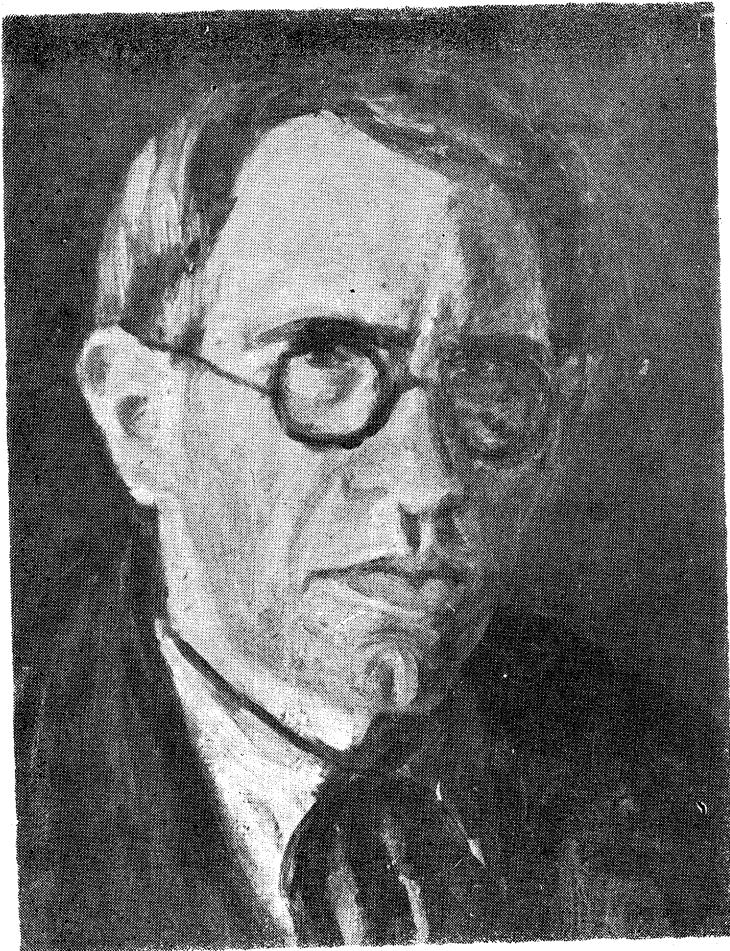
דעָר וְהַרְוִיסָּעָר יִדְיּוֹשָׁעָר נְרָאָפִיקָּעָר יוֹזָעָף בּוֹדָקָא, וְוֹאָס אוֹ תְּמִידָּ גַּעַ
יוֹעֵן אַיְזָן בְּעָרְלִין, האָט בעָתָן באָזּוֹכָן זַיְן גַּעֲבָוָרְנְשָׂטָאָט פְּלָאָנְסָק גַּעֲמָרָאָפָּן
דעָם יוֹנָגָן וּוֹאָלָף מַאֲזָן בָּעַת יַעֲנָרָה האָט פְּלָאָנְסָק גַּעֲמָרָאָפָּן
היַלְצָעָרְגָּעָם שְׁוֹלְכָּל אַבְּעָרְמָרָאָגָן אַוְיָפָּן לְיִוָּונָט דִּי שִׁיגְקִיָּת פֿוֹן דָּעָר אַלְ
מעָר אַרְגָּאָמָעָנְטָמִיק. בּוֹדָקָא אוֹזָן גַּעֲוָעָן דְּעָרְשָׁוָגָנָט, גַּעֲנָדָק וּוֹיְפָל גַּעַבְּיָי
פֿוֹן דָּעָר קָאָמְפְּלִוִּיצְיָרְטָעָר יִדְיּוֹשָׁעָר אַרְגָּאָמָעָנְטָמִיק מִיטָּ אַיְרָעָ פְּאַנְטָאָסְטִי
שְׁעָחִוָּת, קָאָמְפְּלִוִּיצְיָרְטָעָר פְּלָאָנְצָן, בְּאַפְּוֹצָוּגָנָעָן אַרְגָּן.
וּוֹאָלָף מַאֲזָן האָט אַיְזָן מַשְׁדָּפָן זַיְן קְרוּצָן לְעָבָן נְוַשְׁמָן גַּעֲהָאָט קִיּוֹן
גְּרוֹזְיָעָס-סְאַטְּיִסְפָּאָקְצִיעָר פֿוֹן זַיְן קוֹנָסָט. אַונְגְּדוּרָעָר יִדְזָן אַיְזָן פְּאַרְמְלְחָמָה-
דיַקָּוָן פְּוּלָן וְהַאֲבָן זִיד וּוֹיְנָיָק אַונְגְּטוּרָעָסִירָט מִיטָּ זַיְעָרָעָ אַלְטָמְעָרְטִימְלָעָבָּה
קִיְּטָן אוֹזָן דִּי קִינְסְטָלָעָר, וְוֹאָס זַעֲגָעָן מִיטָּ דָּעָר עַמְּאָשָׂיךְ פְּאַרְכְּאָסְטִי גַּעַ
וּעָן, האָט מַעַן גַּעַהְאָלָטָן בְּאָרְטָפָּה שְׁוֹטָעָ מְשׁוֹגָעוֹמָים. וְוַיְיָ שְׁוֹעָרָעָס אַיְזָן דָּעָם
הִיסְטָמָאָרִיקָּעָר צָו בְּאָשְׁרִיבִּין דָּאָס לְעָבָן אוֹזָן שָׁאָפָּן פֿוֹן דִּי דָּאָזְיָקָעָ מָאָנָּבָן,
וּוּלְכָבָעָ זְעַלְטָן וּעָן עַמְּעָצָעָר האָט גַּעֲקָעָנָט אוֹזָן זַעֲגָעָן וּוּלְכָבָעָ קִיְּגָעָר האָט
גַּאֲרָגִישָׁת גַּעַשְׁרִיבָּן. פְּנָקְטָ אַזְוִי נִשְׁתָּמָשָׁ גַּרְגָּנָג וּוּטָזַיְן דָּעָם, וּוּלְכָבָעָ וּוּטָ
וּוּלְעָן רַעְקָאָנְסְטָרוֹאִירָן דָּעָם גַּאֲגָצָן שְׁאַפְּגָנָס-וּוֹגָ פֿוֹן דָּרָעְזָנָגָעָר מַאֲזָן!
וּוּעָן מַעַן פְּרוּבִּירָט שְׁרִיבִּין וּוּעָגָן אַזָּאָגָן יְגָנָן קוֹגָסְמָלָעָר, וּוּלְכָבָעָ אַיְזָן אַוְמָה-
נְקָוָמָעָן אַיְזָן בְּלִיעָנְדִּיקָן עַלְטָהָר, אוֹזָן מַעַן הוֹפָט אַרְזָוִים דִּי זַוְיִיעָ פֿוֹן דִּי
בְּאַזְוּנְדָרָעָ אַרְבָּעָטָן זַיְנָעָ, דָּוָקָט זִיד גַּיְשָׁתָן וּוֹלְגָדִיקָן אַרְזָוִים דִּי פְּרָאָגָעָ,
וְוַיְיָ אַזְוִי וּוֹאָלָט זִיד אַנְטְּוּוֹיקָלָט דָּעָר דָּאָזְיָקָעָר מַאֲלָעָר אַיְזָן גַּאֲרָמָלָעָ בְּאָ
דִּינְגָּנוּגָּן.

וּוֹאָלָף מַאֲזָן אוֹזָן דִּי יִאָרָן 1939—1941 גַּעֲוָעָן אַיְזָן בְּאַלְיִסְטָאָקָן
בְּעַת דָּעָר הִיטְלָעְרִיסְטִישָׁעָר אַקְוּפָּאָקִיעָר אַיְזָן ער אַוְמָגָעְקוּמוּן אַיְנָעָם דָּאָרָה-
שִׁיקָּוּן גַּעַטָּאָ אַיְזָן צְוָאָמָעָן מִיטָּ אִים — אַלְעָ זַיְנָעָ אַרְכָּעָטָן.

אפרים מאנדעלבויים

אפרים מאנדעלבויים איז געבעוין איז יאָר 1884 איז לְבָאַרְטָאָן. זיין פֿאַטָּר איז געווין אַסְטָאַלִּיאָר. דער קְלִיְּפּוֹקְסִיקָּעָר, נִישְׁתָּאַגְּנֵז עֲזֹוּדִיקָּעֶר אָפְּרִים הָאָט גַּעֲהָצָט אַדְּשָׁאָרְמָוְרָטָן רַוְּקְבָּיְן אַז אַז בְּכָל גַּעֲוָעָן אַקְרָעְקָלְעָכָר. ער אַז אַבָּעָר גַּעֲוָעָן זַיְעָר אָז עַמְּפִינְדָּלְעָכָר אַז פּוֹל מִיטָּפָּאָרְשִׁירְעָנָע שְׁטִימְנוּגְנָעָן. שְׂוִין אַלְמָס קְלִיְּן יִנְגָּל, לְעַבְנָדִיךְ אַז אַרְעָמְקִיְּתָן, הָאָט עַר גַּעֲמְרוּמָט וּוּגָן קוֹנָסָט. וּוּגָן ער אַז גַּעֲוָאָר גַּעַז וּאָרוֹן, אַז אַז לְאַדְּזָשָׁגְעָנָט זַיְד דָּעָר גְּרוֹיסָעָר מַאְלָעָר שְׁמוֹאָל הִירְאָה שְׁעַבְעָרָג, אַז עַר אַזְוָעָק צֻפּוֹס קִיְּן לְאַדְּזָשָׁגְעָנָט. ער הָאָט זַיְד גַּעֲוָאָלָט בַּיְּ אַז אַוְיְסְלָעְרָגָעָן שָׁאָפָּן שִׁינְגָּעָן בַּילְעָדָר. הִירְשְׁעַבְעָרָג הָאָט טַאָקָע פָּאָרָן יוֹגָּנָן קִינְסְטָלָעָר גַּעֲמָאָן אַלְיָן, וּוּאָסָם ער אַז נָאָר אַיְמָשְׁתָּאָנָד גַּעֲוָעָן. ער הָאָט זַיְד אַוְיְסְגָּעְסְטָאָרָעָט פָּאָר אִים אַסְטִיפְּעָנְדָרָעָן, דַּרְמְעַלְעַבְנָדִיךְ אִים צַו שְׁתוּדָיוִן אַז דָּעָר קְרָאָקָעְוּעָר קוֹנָסָט-אַקְאָדָעָמָעָן. מַאְנְדָּעְלָבָוִים הָאָט דָּאָרָט שְׁטוּדָיוֹרָט בַּיְּ אַז גְּרוֹיסָן פּוֹלְיָוִשָּׁן קִינְסְטָלָעָר יוֹזָעָף מַעְהָאָפָּעָר. פּוֹגְקָט וּוּי הִירְאָה קְנָדִיךְ דָּעָרוֹתָה, וּוּאָסָם דַּי קִינְדָּעְרִיְּאָרָן הָאָט מַאְנְדָּעְלָבָוִים, פּוֹגְקָט וּוּי הִירְאָה שְׁעַבְעָרָג, פָּאָרְבָּרָאָכָּט אַז דָּעָר הַיְּמָן, וּוּאָסָם אַז פּוֹל גַּעֲוָעָן מִיטָּזָּאָרָג, דָּאָר זַעֲגָעָן דַּי שְׁעָנָעָר פּוֹן זַיְן פָּאָרְבָּנְפָּאָלְעָטָעָן, לְהָפּוֹרָז צַו הִירְשְׁעַבְעָרָגָן, מַעְרָלְעָבְדִּיקָּעָן, הַיְּסָעָן, כְּמַעַט עַקְוָאָטִישָׁע. דִּינְאָמִיזְיְוָרְנָדִיךְ דַּעַם אַיְנָחָאָלָט מִיטָּפָּאָרְשִׁירְעָנָע קְאַלְאָרְיָסְטִישָׁע שְׁאָנְגָּצִיעָס, הָאָט מַאְנְדָּעְלָלָבָוִים בַּיְּ אַז אַרְיְוִסְבָּאָקְוָמָעָן שְׁטָמָאָר עַקְסְפּוּרְעָסְיוּוּעָן פָּאָרְמָעָן.

פָּאָר דָּעָר עַרְשָׁטָעָר וּוּלְלָט-מַלְחָמָה הָאָט אָפְּרִים מַאְנְדָּעְלָבָוִים גַּעֲמָאָכָט אַרְיוֹעָ קִיְּן עַנְיְפָטָן אַז פָּאָלְעָסְטִינְגָּעָן, וּוּ ער הָאָט שְׁטוּדָרוֹתָד דַּי אַלְטָעָרָה מִיכְלָעָכָע עַנְיְפָטִישָׁע אַז אַסְוּרִיש-בָּאַבְּיָוָלְאָנִיְשָׁע שָׁאָפָּוָג. שְׁפָעָטָרָה הָאָט ער גַּעֲקָאנָט אַז פָּאָרָן פָּאָרְגְּלִיְּכָן דַּי גְּרוֹיסָע קוֹנָסָט פּוֹן אַלְטָעָרָטָוָמָן מִיטָּפָּאָרְשִׁירְעָנָע גִּיכְתָּוָנָג פּוֹן גַּעֲאָקְלָאָסְטִיעָזָם, פּוֹן דָּעָר צְוּוִיְמָעָר זַיְטָן וּוּידָעָר מִיטָּפָּאָרְשִׁירְעָנָע גִּיכְתָּוָנָג.

אפרים מאנדעלבוים

(אויטשאָפָּארְטְּרָעַט)

דעם אימפריטאַנְיָום. מאַנדָּעלְבּוּם אֵין אֶבְּעָר גַּעֲוָן גַּעֲוָן שְׂמָאַנְדָּהָאָפָּה-
טִיק לְגַבְּיוֹ דַּי פָּאַרְשִׁידְעָנָה פָּאַרְזִׁיעָר מַאַדְרָוִינְסִׁיטִישׁ רִיכְמָנוּנָה אֵין דַּעַר
מַאַלְעָרִי.

זַיְעַנְדִּיק אֵין אוֹיסְלָאנָה, הָאָט דַּעַר קִינְסְטְּלָעָר גַּעֲבָעָנְקָט נַאֲךְ פּוֹלוֹן,
נַאֲךְ זַיְן לְאַנְדְּשָׁאָפָּט אָזְן מַעֲנְטִישָׁן. עַר הָאָט כְּסִדְרָ אַיְנְגָעָהָאָלְטָן אֵין קָאָגָן-
טָאָקָט מַיְתָן לְאָנָה, אַיְבָּרְשִׁיקְנָדִיק אָפָּט זַיְעָן בַּילְדָּעָר אַוְיָף דַּי פָּאַרְשִׁי-
דְּגָסְטָע לְאָנָה-אוֹיסְמְשָׁטְּלָעָןָן.

מַאַנדָּעלְבּוּם הָאָט פָּאַרְמָאָגָט אֵין זַיְן נַאֲצָהָר אֵי עַפְעָם אוֹרְשָׁפְרִינְגָּה-
לְעַכְּסָם, אֵי עַפְעָם קָאָמְפְּלִיצְרִיםָם, אָפְּלוֹן אֵגְיָהָגָג צַו דָּרְפִּינְדְּעָרִישָׁ-
קִיְּתָה. עַר הָאָט גַּעֲקוֹטָ אַוְיָף דַּעַר וּוּעָלָט דַּוְרָר דַּעַר פָּרְזִוְמָעָ פּוֹן סּוּבִּיעָקָ-
מְיוֹעָ אַיְבָּרְלָעְבָּוּנָהָן אָנוֹ פּוֹן זַיְסָם אָזְן אַיְנְגָגְרָטִיקָר דָּאָמָאָטִיךְ.

אֵין יָאָר 1931 הָאָט דַּעַר בַּאַרְמְטָעָר פָּאַרְזִׁיעָר קִינְסְטְּלָעָר לְעַ-
אָפְּאָלְדָּ זְבָּאָרָאָסְקָי אַיְנְגָעָהָרָדָנָט אָנוֹ פָּאַרְזָן אֵגְזָאָמְלָטָע אַוְיָסְמְשָׁטְּלָעָןָגָ-
פּוֹן מַאַנדָּעלְבּוּםָס אַרְבָּעָטָן, וּוֹאָסָם הָאָט אֵין דַּעַר אַרְטִיקָּעָר פְּרָעָסָעָ-
אָנוֹ צְוִישָׁן זַיְעָן חְבָרָם קִינְסְטְּלָעָר נַעֲחָטָט אֵשְׁטָאָרָקָן אַפְּקָלָאָגָן. אֵין דַּעַם
וּלְבָנָן יָאָר הָאָט מַאַנדָּעלְבּוּםָס אַיְנְגָעָהָרָדָנָט אֵגְזָאָמְלָטָע אַוְיָסְמְשָׁטְּלָעָןָגָ-
זַיְעָן אַרְבָּעָטָן. אֵין קְרָאָקָע אָנוֹ שְׁבָעָמָעָר הָאָט עַר דַּי זְעָלָבָן בַּילְדָּעָר אַוְיָסָ-
נְשָׁעָטָלָט אַוְיָף דַּעַר אַוְיָסְמְשָׁטָלָעָןָגָן פּוֹן דַּעַר יְדִישָׁעָר גַּעֲזָעָלָשָׁפָטָט צַו פָּאַרְ-
שְׁפָרִיָּטָן קִינְסָטָט אָנוֹ וּוּאָרְשָׁעָ. דַּי מְאָטִיוֹן פּוֹן זַיְעָן בַּילְדָּעָר וּגְעָעָן גַּעֲוָוָןָ-
גַּאֲזָוָן, שְׁמִינְגָּסְפּוֹלָעָ, הַגְּעוּוֹדִיקָע אָנוֹ קְודָם כָּל הָאָבָן זַיְן פָּאַרְמָאָגָט אָזְן-
סְעָגָעָוָיְנָלָעָר לְעַבְעִידְקָעָ פָּאָרָבָן. צְוּשָׁן זַיְן זְעָגָעָן גַּעֲוָוָן: „דָּאָס אַיְזָעָ-
לְעַ“, „בְּהַזְוּנָן אָנוֹ אֵפְּאָבְּגָ�י“, „אֵ מְאָרָק מִיטָּ אַנְדִּיקָּעָס“, „אֵן אַיְנְגָעָפָּאָלָן
חוֹזָן“, „אֵ פְּעָרְדָּל מִיטָּ אַזְּוָאנָן“, „אֵ יְנָגָל מִיטָּ אֵ שִׁימְעָלָעָ“, „אֵ בְּלָזְעָמָן-
בָּאָזָאָר“ אָנוֹ עַנְלָעָבָעָ. מַאַנדָּעלְבּוּםָס הָאָט אַוְיָדָעָטָפָּאָרְטָרָעָטָן. נִישְׁטָ-
קְוָכְבִּיךְ אַוְיָפָן דָּעְרָפָאָלָגָן, וּוֹאָסָם זַיְעָן אַרְבָּעָטָן הָאָבָן גַּעֲחָטָט, הָאָט דַּעַר
קִינְסְטְּלָעָר סְרָובָן גַּעֲלָבָט אָזְן גַּרְעָנְצָלָאָזָעָר גַּוְיִם, אָנוֹ זַיְן פָּרוֹיָן, אֵ קְרָאָגָן-
קָע אַוְיָף שְׁוּגְרָזָוָכָט, הָאָט גַּעֲמוֹזָט שְׁוֹעָר פִּיזִּישָׁ אַרְבָּעָטָן, בְּדַי דַּעַר מְאָן
זָאָלָן זַיְד קָאָגָןָן פָּאַרְגָּעָמָן מִיטָּ זַיְן בַּאַלְיְמָטָר קִינְסָטָט.

בַּעַת דַּעַר אַקְוּפָּאָצִיעָ אֵין אָפְּרִים מַאַנדָּעלְבּוּםָס צְוָאָמָעָן מִיטָּ זַיְן פָּרוֹיָן
אַיְנְטָעָנְרִת גַּעֲוָאָן אֵין אֵ לְאָגָנָר אֵין פְּרָאָנְקָרִיָּר אָנוֹ שְׁפָעָמָעָר זְעָגָעָן
זַיְ אַרְיוּסְגָּעָפְּרִת גַּעֲוָאָרָן אַיְנָעָם טְוִיְּתָן לְאָגָנָר אַשְׁוּיְעָנְטִישָׁים, וּוּ זַיְן זְעָ-
גָּעָן בַּיְדָעָ אַוְמָגָעָקָומָעָן.

דַּעַר נַאֲצִיאָנָלָעָר מוֹזִיָּי אֵין קְרָאָקָע הָאָט פָּאַר דַּעַר מְלָחָמָה אַפְּגָ-
נְגָעָן

קייפט אינט פון זיינע בילדער „די גאס“ פאר דעם סימבאלישן פריז
פון 1 זל.
די כאראקטעריסטייש פיגור און פנים פון אפרים מאנדעלכויים איז
געווין אן אונטערענסאנטער מײַדעל. פאר א סר פון זיינע חברים —
קיגסטער. צווישן אנדערע האבן אים פֿאָרטראָטען רְאַמְאָן קראָאַשְׁטִיך
און לאָפְּאַלְד נְאַטְּלִיב.

ריישארד מאשקלאוסקי

ריישארד מאשקלאוסקי איז געבעוּרָן געוֹזָרָן דעם 6-טַן פֿעֶבְרוֹאָר 1906 איז לִיעּוֹש (בְּעַלְגִּינְעַ), ווֹ זַיְן פֿאַטְשָׁעָר הַאָט שְׂמֵדוּרִיטָט אוֹפְּת דעם פֿאַלְטְּעַנְגִּינְיָם. רִישָׁאָרְד אַיז גַּעֲוָונָן דַּאַס עַלְטְּסָטָע קִינְדָּפָן זַיְן פֿאַטְשָׁעָר פֿאַזְוּשִׁימִיעּוֹש מְאַשְׁקָּאָוָסְקִי אַיז מוֹטָהָר בְּאַלְבִּינְגַּע, פָּוּן דָּעָר הַיִּם — וּוּלְמָט. עַר הַאָט גַּעֲהָאָט צַוְּיִי שְׂוּעַסְמָעָר, פָּוּן וּוּלְכָבָעַ דִּי וּגְנָגְעָר אַוְרְשָׁוֹלָא אַיז, צַוְּזָאָמָעָן מִיט אַים, אַוְמָגְעָקוּמוּן אַיז וּוּאָרְשָׁע. אַיז זַיְעָר הַזָּוּ פְּלָעָגָן אַרְיִינְגְּ קַוְּמָעָן מוֹזְיָקָעָר, פֿאַעְטָן, מְאַלְגָּעָר, אַזְוִי, אַזְוִי דָּעָר יְוָנְגָעָר רִישָׁאָרְד הַאָט גַּעַגְעָה הַאָט דִּי מְעַלְעַכְקִיְּת וִיךְ פְּרִוי צַוְּיָהָרְבָּן מִיט מְעַנְגָּשָׁן פָּוּן דָּעָר קִינְסְטָלְעָאָר רִישָׁאָר הַאָט נִישְׁתָּאַגְּמָל אַרוֹסְגָּהָאָלְפָן זַיְעָגָעָלְמָרָעָר חַבְּרִים, וּוּאָס הַאָבָּן שְׂטוּדִירָט אוֹפְּת דעם פֿאַלְטְּעַנְגִּינְיָם, אַינְגָּעָם אַוְיָפִירָן אַרְכִּיְּטְעַקְּטָאָנוֹשָׁע צַיְּכָנְגָוָגָעָן. עַר הַאָט אַוְרָ אַרוֹסְגָּהָוָיְזָן אַמְּלָעָרִישָׁן טַאַלְגָּאנְט.

גַּאֲכָן פֿאַרְעָנְדוּקָן דִּי גַּיְמָנָגְיָעָן פֿאַרְטָה עַד אַרוֹזָים קִיְּן גַּעַנְט אוֹפְּת פֿאַלְטְּעַנְגִּינְיָשׁ שְׂטוּדִיעָן, ווֹ עַר סְרָעָט גְּלִיכְצִיְּטָקָס אַרְיִין אַיז דָּעָר קִונְסְטָמָאָקָרְעָמִיעָ. פָּאָר זַיְעָגָעָלְמָרְיָהָעָרְבָּן בְּאַקְוּמָט עַר אַזְוּלְבָּרְעָגָעָם אַיז בְּגַאנְזָעָנָם מְעַדְאָל. עַר בְּאַקְוּמָט אַוְיד דִּי עַרְשָׁמָעָר פֿרְעָמִיעָ פָּאָר סְקָוְלְפָטָוָה. „עַר גְּרוּיָעָר הַוְּמָלְפָן פְּלָאַנְדְּרִיעָן דִּי מְאַגְּמָטָאָגָעָן אַטְמָאָגָעָן סְפָעָר פָּוּן גַּעַנְט — שְׁרִיבְכָּתָפָן פָּאַרְיָוָן מְאַשְׁקָּאָוָסְקִיָּם שְׂוּעַסְמָעָר הַאָנָגָא — אַנְטְּשָׁפְרָעָכָן נִישְׁתָּאַגְּמָל דָּעָר דָּאַוְיקָעָר פֿיְלָאַכְּרָעָר נָאָטוֹר, פָּוּן מִיט בְּעַנְקָה שְׁאַפְטָמָאָט“. גַּאֲר אַיְאָר שְׂטוּדִיעָן פֿאַרְטָה עַר קִינְסְטָלְעָר אָפְּ קִיְּן פָּאַרְיָוָן, ווֹ עַר בְּלִיְּבָטָבָן בְּיַיְזָן יַיְאָר 1937. זַא שְׂטוּדִירָט עַר סְקָוְלְפָטָאָר בְּיַיְמָאָלְגָן אַיז אַרְבָּעָט אַוְיד אַיְאָר חֲדָשִׁים בְּיַיְתָבָאָט סְקָוְלְפָטָאָר בְּוּרְדָעָל (עַר שְׁעַפְעָר פְּגָנָעָם, מִיצְקָעְוּיְשָׁה-זְעַנְקָמָאָל אַיז פָּאַרְיָוָן). הַאָבָּן דִּי מְעַלְעַכְבָּה קִיְּתָץ צַוְּאַרְבָּעָטָן בְּיַיְ אַזְוּלְכָבָעָסְקָרָן, וּוּעָרָט מְאַשְׁקָּאָוָסְקִי אַגְּמָעָן

פלאסטיקער. אויד ארכיטקטור פארבנרט מאשקאוּסקי מיט אַרְגָּנָטָמָעָן-טִיק, אַיְנְשְׁלִיסְנְדִיק אֵין דַי פְּלַעֲנֶר פֿוֹן דַי גַּעֲבִידָעָם סְקִילְפְּטוֹרְשָׁעָ פְּרָאנְגָּן-מְעַנְגָּן. אָזְוִי צָם בִּישְׁפּוֹלְהָאָט עַר פָּאָר אַיְנֶעָ פֿוֹן דַי גַּעֲפְּלָאַנְרְטָעָ גַּעַנְגָּן. בִּירְעָם גַּעַשְׁפּוֹן אַ רְזְוִיקָעָ סְקוֹלְפְּטוֹר, וֹאָסְמָה הָאָט זַיְד גַּעַפְּוֹגָעָן אֵין אַ גְּרוֹיזָה סְעָר נַיְשָׁע. דַי דְּאַזְוִיקָעָ קָאַמְפְּאַזְוִיצָע, וֹאָסְמָה אֵין גַּעַחְאַלְטָנוֹ נַעֲוָרָן אֵין קָלָאַסְיָון סְטִיל, שְׁטָעַלְטָ פָּאָר אַ קְּנוּיְנְדִיקָוּ נַאֲקָעָטָנוֹ מַאֲנְסְפָּאַרְשָ׀וִין, וּוּלְלָעַלְכָּרָעָן כָּרָעָרָקָעָט אַ סְעָרָפָ, וֹאָסְמָה עַמְּחַלְטָ אֵין אַיְנְגְּוָבְּוָונְגָּעָ פְּרָיוֹעָן גַּעַשְׁתְּאַלְכָּרָעָן. דַי אַפְּטָעָמָעָ רְזְיוּעָם קִיְּוָן אַיְטָאַלְיָע, אַיבְּרָהָוּוֹפָט קִיְּוָן פְּלָאַרְעָנָיָן, הָאָבוֹן אַ שְׁטָאָרָקָן אַיְנְפָלוֹסָ אַוְיָפָ זַיְינָ אָפָוּ פֿוֹן מַאְדָעְלָרְוָן לְוָוָתוֹ מַוְסְטָעָרָרָפָן דַי קָלָאַסְיָעָ סְקוֹלְפְּטוֹרָן, מַאְשָׁקָאַסְוּסָטָם סְקוֹלְפְּטוֹרָן זַעַנְשָׁע מַעְלָאַדְרִישָׁע, זַיְיעָרָ הַאֲרָמָאַנְיָשָׁע, אַכְבָּרָ טִיכְלָמָאָל אָזְוִי הוּוִי צַעְרָמָאַנְיָאַלְעָ אֵין זַיְיעָרָ ערְגָּסְטָקִיָּת. אֵין זַיְינָ קָאַמְפְּאַזְוִיצָעָם אֵין קְלִינְגָּעָם פְּאַרְמָאָט, אֵין דַי שְׁמוֹ דַיְעָן פֿוֹן פְּרָיוֹעָן אָוָן מַעְנָרְאָקָטָן, קְנוּדָעָרָקְעָלָעָד אָוָן בְּרָאנָן אָוָן מַאְרָהָמָאָר, אָוָן דַי קָעָפָ פֿוֹן פְּאַזְוָעָן אָוָן עַנְלָעָבָעָ וּוּאַרְפָּטָ זַוְּ אָוָן דַי פְּיָינְקִיָּתָ פֿוֹן דַעַרְךָפְּיָינְרִישָׁעָרָ רְיַטְמָוָקָ, וֹאָסְמָה עַמְּחַלְטָ אֵין דַעַרְךָ יְסָודָ פֿוֹן דַעַרְךָ קָאנְסְטְּרָקְצִיעָ פֿוֹן זַיְינָ פְּינְגְּרָאַלְעָ סְקוֹלְפְּטוֹרָן.

רִישָׁאָרָד מַאְשָׁקָאַסְוּקָי הָאָט מִינְגָּעָרְבָּעָט אִינְגָּעָם לְעַצְמָן יָאָרָ פֿוֹן זַיְינָ פְּאַרְבְּרָעְנָגָעָן אֵין פְּאַרְיוֹן מִיטָּזָוָיָם אַחֲרָבָ אָוָן גַּלְיְכִיצְיָיךָ אַ שְׂוֹאָנָר, דַעַם אַיְנוֹשִׁינְיָעָרָ וּוּסְבוּםָ, אָוָן צּוֹוִישָׁן אַנְדָעָרָעָ הָאָבוֹן זַיְינָגָעָן צּוֹאָמָעָן אַ זַיְיעָרָ שִׁיְנָעָם פְּרָאַקְעָטָ פֿוֹן אַ חַאנְנָאָרָ אֵין דַעַרְךָפָּרָםָ פֿוֹן אַ בְּעַבְעָר.

סְאָיָן זַוְּעָרָט אַונְטָרְצְוָשְׁטָרְיִיכָן, אָזְרִישָׁאָרָד מַאְשָׁקָאַסְוּקָי הָאָט זַוְּרָ אַינְטָרְעָסְרָט אַוְיָסְעָרָ מִיטָּזָוָיָם אַסְטָרָקָטָר אָוָן סְקוֹלְפְּטוֹרָ אַוְיָדָ מִיטָּ דַעַרְךָ גַּעַשְׁכָּמָעָן דַעַרְךָ קְנוֹסָטָ, מִיטָּ פְּיָילְאַזְוָקְעָטָ אָוָן אַוְיָדָ מִיטָּ עַקְאַקְטָעָ וּוּסְגָּנָהָשָׁאָפָטָן, הוּוּ פְּזִיּוֹקָ אָוָן בִּיאַלְאָגָיָעָ. עַר הָאָט פְּאַרְמָאָגָטָ אַ מַיְלָהָן, רַוְאַיָּוָן כָּאַרְאָקְטָעָרָ אָוָן אֵין גַּעַוְעָן זַיְיעָרָ אַ סִּימְפָּטְמִישָׁרָ מְעַנְגָּשָׁ.

אַיְנֶעָ פֿוֹן זַיְינָ אַרְכִּיטְקְּטָאָגָיָשָׁעָ אַרְבָּעָתָן הָאָט אַיְם גַּעַמְאַכְּטָ שְׁתָאָרָםָ. עַר הָאָט גַּעַמְלָעָרָ אַוְיָמְלָעָפְּירָט צְזָוָעָמָעָן מִיטָּן עַרְגָּבְוָרְגָּעָרָ אַרְסָ בִּיטְעָטָ וּוּלְאָצָמָיָ אַ מַעְטָמָעָרָ-מַאְדָעָלָ פָּאָר דַעַר שְׁתָאָטָ כָּאַרְקָאָוָ. דַעַר דְּאַזְוָקָעָרָ מַאְדָעָלָ הָאָט זַוְּ אַזְוָוָיָן אָזְרִיאָרָ דַעַר אַוְיָסְמָעָלָגָן אַזְוָאָרָן פְּאַרְיוֹן.

אֵין יָאָרָ 1937 אֵין מַאְשָׁקָאַסְוּקָי גַּעַקְמָעָן קִיְּוָן פְּוּלָן. סְיוּעָט אַוְיָדָ נִוְשָׁטָ זַיְינָ אַיְבָּרִיךָ צָוָאָמָעָן בָּאַמְּרָקָה, אֵן מַאְשָׁקָאַסְוּקָי הָאָט זַוְּרָ שְׁתָעָנְדִיםָ אַינְטָרְעָסְרָטָ מִיטָּן קוֹלְטָוָעָלָן לְעָבָן אֵין לְאָנְדָעָן, זַיְינְהָדָקָ אֵין אַוְיָ-

לאנד, האט ער שטעהנדייך אונטערגעשטראכן, או ער איז א פאָליאַק. דער קינסטער האט זיך אינגענע אָרדנט אין וואָרשע, וו ער האט געהאט אין אַמעלייע אויף דער שניאָרצעקיינעם. די יאָרוּ זוֹאָס ער האט פֿאָרבְּרָאַכְּט אין לאָנד זענען אויסגעטילט געוֹאוֹרֶן מיט פִּיבָּערהאַפְּשָׁעָר שְׂעִפְּרִישָׁעָר אַרכְּבָּעָט סֵי אַוְּפָן גַּעֲבִיט פָּזָן אַרְכִּיטְּקָטוּר, סֵי פָּזָן סְקוּלְפְּטוֹר.

עם איז געקומען שעטטענבער 1939. וואָרשע האט זיך געלעבט אויף דער אויך מאַשְׁקָאָוּסְקִי האט געקומט. שעטטער האט ער געלעבט אויף דער אָזְוִי געַרְפְּעַנְעָר אַרְיְשָׁעָר זַיִת, וו ער האט זיך אַוְּיסְבָּאַהְלָמָן צַוְּאָמָעָן מיט דער פְּרוּי, דער באָקָאנְטָעָר פִּיאָנִיסְטָקָעָר דּוֹשָׁע עַטְקָיו אָזְוִי שְׂוּעָם טער אַוְּרְשָׁוּלָאַט, אויך אָז אַרְכִּיטְּקָטוּט. האָנְדָּקִים אָסְרָר פְּרִינְד צְוּוִישָׁן פָּאַ-ליָּאָקוֹן, האט מאַשְׁקָאָוּסְקִי אָזְוִי די דָּאָזְקָע שְׂוֻרָּעָר צַיְּוֹן געַפְּגָעָן הַילָּחָ-מַצְדָּזְיִי. עם האט אַים צָוָם בִּיְשָׁפְּלִיל נִוְשָׁט אַיְינָמָאַל אוֹפְּגָעָנוּמוּן דער באָרְיְמָטָעָר פּוֹלְיְישָׁעָר פָּאָרְשָׁעָר פָּזָן דער אַרְקָטִיךְ פְּרָאָפָּ. דָּאָבָּרָאָוְאָלְסָקִי. נָאָר דער קָאָפְּיְטוּלְאָצִיעָ פָּזָן באָרְ-קָאָמָאָרְאָוּסְקִי, האָבָּן די דִּיְתְּשָׁן אַרְיוּסְגָּעָטְרִיבִּן בְּמוּעָט די גָּאנְצָע בְּאַפְּעַלְקָעְרוֹגָן פָּזָן וואָרשע אָזְנָעָר דִּיכְ-טוֹנָג פָּזָן פְּרוֹשָׁקָאָוּ. בְּלוּזָן אַ קְּלִיְּגָע צָאָל מְעַנְשָׁן אָז גַּעֲלָנָגָע זיך צָו באַהְלָמָן אָזְוִי די רְוָאְגָעָן אָזְוִי בְּוּנְקָרָם. אַמוּיְינִיקָּסְטָן האט גַּעֲלִיטָן וְשָׁאָ-לְבָאָושָׁ. דָּאָרָט האט ער אָז אַיְינָעָם פָּזָן די בְּוּנְקָרָם געַפְּגָעָן אַ באַהְלָ-טָעָנִישָׁ פָּאָר זַיְד אָזְנָעָר מִשְׁפָּחָה. אָזְוִי די דִּיְתְּשָׁן פָּזָן יָאָנוֹאָר 1945, בְּוּנְקָרָ, אָזְוִי וּוּלְכָן סְהָבָן זיך געַפְּגָעָן די מאַשְׁקָאָוּסְקִים. מְהָאָט זַיְיָ אַרוּסְגָּעָשְׁלָעָפְּט אָזְוִי אַ בעַקְטִיאַלִישָׁן אָוָפָן דָּעַרְמָאָרְדָּעָט.

רענינע מונדלאק

רענינע מונדלאק איז נאכטער געוויאָרן איז יאָר 1887 איז קאלעסקי, אַ דָּאָרָה לְעָבָן לאָמוֹשָׁע. פֿוֹן דִּי פְּרִיסְטָע יָאָרָן הָאָט זַי לֵיב גַּעהַאַט צַיְיכְּנָעָן. דִּי גַּוּשָׁת הָאָט זַי אַרוֹויְסְטָעֶרְבִּין פֿוֹן לְאָגָּה. אַלְטַז זַיְינְדָּהָק 14 אַיר אַיז זַי גַּעֲצְוּוֹגְגָּעָן גַּעֲוָעָן צַו עַמְּגִירְרִין, כְּדִי צַו פְּאַרְדִּינְגָּעָן אוּרָךְ אַ שְׁטִיקָּל בְּרוּוֹט. זַי אַיז אַפְּגָעֶפְּאָרָן צַוּאָמָּעָן מִיטָּדָר מַוְתָּעָר קִיּוֹן בְּעָרְבָּן. אַיז דָּעָר דָּאָזְיְקָעָר רְיוֹזְיְקָעָר שְׂמָצָּע אַיז בִּידָע פְּרוּיְעָן זַיְעָר שְׂעוּר גַּעֲוָעָן זַיְעָר אַז עַצְחָה צַו גַּעֲבָן. זַי קָאנְגָּעָן נִישְׁטָע גַּעֲפָגְגָּעָן קִיּוֹן אַרְבָּעָט אַזְנָבָן גַּיְידָן גַּוּטָמָּה. וּוּגָּעָן דָּעָר יוֹנְגָּעָר, טַאָלָאנְטְּפָוְלָעָר גְּרָאָפְּיְקָעָרִין אַיז גַּעֲוָאָר גַּעֲבָן וְאָרָן דָּעָר גְּרוֹסְמָעָר דִּיְשָׁעָר מַאְלָעָר מַאְלָעָר פְּוֹלָעָט עַמְּקָעָמִיט דָּעָם מִידָּל קָוְמָעָן צַו זַיְר. זַי הָאָט מִיטָּזָרְגָּט אַז גַּעֲבָרְגָּט אַז אַרְבָּעָטָן. דִּי אַרְבָּעָטָן זַעֲגָעָן גַּעֲפָלָעָן לְיַיְעָרְמָעָן אַזְנָבָן פֿוֹן אַיְצָט אַז שְׁאָפָט עַר אַיר מַעְגְּלָעְכְּקִיְּטָן פְּאָרָא אַיר וּוּטְעָרְדִּיקָּעָר קִינְסְטְּלָעְרִישָׁר אַזְיָּסָט בִּיהְדּוֹגָן. רַעֲנִינָע שְׁמָדוֹרָת מִיטָּנְדָּוָה — אַיר מַאְלָעָט וּאַקְסָט אַיז קוּפְּטִימָט אַיר. דָּאָר אַיז זַיְעָר שְׂעוּר גַּעֲוָעָן דִּי דָּאָזְיְקָעָר אַזְיָּסָט זַיְר אַוְסְצָהָאָלָטָן אַיז דָּעָר פְּרָעָמָה. באַזְוֹנְדָּרָהָרָם שְׂעוּר אַיז דָּעָר מַוְתָּעָר הַעֲגִינָעָם, וּוּלְכָבָע קָאָז זַיְעָט צַוְּגָעְוָוְגָּעָן צַוְּגָעְוָוְגָּעָן דִּי קִינְסְטְּלָעְרִישָׁר לְעָבָן-שְׁמִינִיגָּר.

אַיז יָאָר 1902 הָאָט דָּעָר בָּאַקְאָנְטָעָר גְּרָאָפְּיְקָעָר. מִ. לְיִלְעָן פְּאָרָה עַפְּנְטָלְעָכָט אַז אַרְטְּוִיקָּל אַינְגָּעָם זְשָׁרְגָּאָל „אַסְטְּ-וּוּעָסְט“, אַיז וּוּלְכָבָע שְׁרִיְּבָט זַיְעָר וּאַרְעָם וּוּגָּעָן דָּעָם טַאָלָאנְטָן פֿוֹן דָּעָר יוֹנְגָּעָר קִינְסְטְּלָעְרִין אַזְנָבָן רַזְפָּט צַו הַעֲלָמָן דָּעָם דָּאָזְיְקָעָר יְנָגָן מַאְלָאנְטָן. עַר אַלְיָאָרְמִירָט וּוּגָּעָן דִּי שְׂעוּרָע בָּאַדְיְנְגְּנָגְּנָעָן, אַיז וּוּלְכָבָע עַס נְעָפִינְגָּט זַיְר רַעֲנִינָע מַונְדָּלָאָק צַוְּגָעָן מִיטָּזָרְגָּט אַיר מַוְתָּעָר. דָּאָס אַיז אַבְּעָר וּוּיְנִיךְ אַנְגְּגָעְנָגְּנָעָן דָּעָר יְדִישָׁעָר בּוּרְזְשָׁצְיוּעָ. דִּי קִינְסְטְּלָעְרִין אַיז דָּעָר יְדִיבָּעָר גַּעֲצְוּוֹגְגָּעָן צַוְּגָעְוָוְגָּעָן מִיטָּזָרְגָּט אַיר

מומער צו פֿאַרְלָאָזֶן בערלִין. איזו יאָר 1903 קערט זי זיך אום קיון קאנֵגּראָס-פֿוֹילָן. איזו אַיאָר אַרְומָן אַוְיסְגַּעֲבָרָאָכוּן די הוֹסִישׁ-יאַפָּגּוּישׁעַ מְלֻחָה. דער צָאָרוּזָם פֿוֹרטָן אַ פֿאַרְבּוּסְעָנָעָם קָאָמָףּ קָעָנוּ דָעַם רָעוֹאָלוֹזְ צִיאָנָעָרוֹן פֿרָאַלְעָמָדָרִיאָטָטָ פּוֹן וְאַרְשָׁאָעָ אָזֶן לְאָדוֹשׁ. דער שִׁיעָרָתָם צָוְלִיבּ די דָאָרָעָגּוּנָטָן צו אַנְטִי-יִדְוִישׁ פֿאַגְּרָאָמָעָן. דער שִׁיעָרָתָם צָוְלִיבּ די דָאָרָעָגּוּנָטָן צו גַּעַשְׁעָנָגִישׁן פֿאַרְטָה רָעִינָעָן וְוִידָעָר אָפּ קִיּוֹן בערלִין, דָאַסְמָאָלָ צָוּזָמָעָן זַיְקָעְן. מִיט אַיר מַומָּעָר אָזֶן שְׁוּעָטָמָעָר. רָעִינָעָן אַיזו דָעַמְלָתָ אַלְטָ קְוִים 18 וְאָרָה. אַיזו מִשְׁדָר פּוֹן דָעַר צִיְית אַיזו זַיְגַּוְאָרָן אַ רִיפְעָן קִינְסְטָלָעָרִין. אַיזו בערלִין הָאָטָזָן זַיְדָ וְוִידָעָר פֿאַרְנוּמָעָן מִיט אַיר גּוֹלָן מַאֲקָסָם לְיִבְשָׁרָטָן. עַד דָעַמְעָגָן לְעַכְתָּ אַיר אַוְיסְצּוּשְׁטָעָן אַירַע אַרְבָּעָטָן אַיזו דָעַם קִינְסְטָלָאָזֶן פּוֹן פֿאַוּלָן קָאָסְמִירָעָר. די בערלִיגָעָר פֿרָעָסָעָה הָאָטָ דָעַמְלָתָ פֿאַרְעָגְטָלָעָכָט אַוְיסְמִירָעָה. עַכְכָּעָ אָזֶן פֿאַוִּיטְיוּעָ רָעָצְעָנָזָוָעָם וְוּעָנָן די אַרְבָּעָטָן פּוֹן דָעַר קִינְסְטָלָעָרִין. אַוְידָ דָעַר יִרְוִישׁ-דִּיטְשִׁישָׁרְטָן קִינְסְטָלָעָר הָאָטָ פֿאַרְעָגְטָלָעָכָט אַגְּרָטִיכָלְקָעָם וְוּגָן רָעִינָעָן מַוְנְדָלָאָסָם שְׁאָפָּן. עַד הָאָטָ אַוְידָ אַפְּגָּנָה אַגְּרָטִיכָלְקָעָם וְוּגָן אַרְבָּעָטָן פֿרָעָרָאַדְרָקְיָעָם פּוֹן אַירַע אַרְבָּעָטָן. אַבְעָר בְּלִוּזָן גַּעַצְיָלָטָעָ מַעֲנָטָשָׁן, אַבְעָרָהוּפָטָן קִינְסְטָלָעָר, הָאָבָּן זַיְדָ אַנְטְּזִיקָטָן מִיטָּה יְהָ אַרְבָּעָטָן פּוֹן דָעַר טָאַלְעָנְטִירָטָר קִינְסְטָלָעָר. די קִנְאָפָעָ פֿאַרְאִינוּטָרָעָמָרָגָן פּוֹן דָעַר יִרְוִישׁ-בְּרוֹזְשָׁאוּעָ דָעַרְקָלָעָרָט זַיְדָ דָעַרְמִיטָן, וּוּאָסָם רָעִינָעָן מַוְנְדָלָאָקָה הָאָטָ פֿאַרְגָּעָשְׁטָלָטָן אַיזָּעָר אַרְבָּעָטָן שְׁאָפָּן אַוְידָ אַרְעָמָה-קִיְיטָן, נַרְאָעָ קְלִוְינָעָ מַעֲנָטָשָׁן, זַיְיָרָ גּוֹלָן, וְוּטִיחָ אָזֶן זָאָרָגָן. די טָמָעָ פּוֹן אַירַע אַרְבָּעָטָן זַעַגְעָן גַּעַוְעָן מִיְּסָטָן קְבָצְנִישׁעָ יִדְזָן, אַרְעָמָעָ קִינְדָרָעָר אַזְוָן עַגְלָעָכָעָ. אַירַע אַרְבָּעָטָן אַפְּמָעָמָעָן מִיטָּה הַמְּמָאָנוֹזָם אָזֶן מִינְגָעָפִילָן פְּאָרָ דָאַזְוִיקָעָר וּוּלְעָלָטָן גּוֹטָן, צַוְּוּלָכָעָר זַיְהָאָטָ אַוְידָ גַּעַהָעָרָתָן. זַיְ אַיְיָ גַּעַוְעָן בַּיְיָ יִדְזָן אַיזָּוּן פֿוֹילָן אַגְּרָטִיכָלְקָעָם (די מַרוּסָעָ דִּיטְשִׁישָׁרָעָן, וּוּאָסָם הָאָטָ מִיְּסָטָן פֿאַגְּעָשְׁטָלָטָן די גּוֹיטָן פּוֹן דִּיטְשָׁן פֿלְטָאַרִיאָטָן).

רָעִינָעָן מַוְנְדָלָאָקָה הָאָטָן, וּוּאָסָם אַזָּוּן אַמְתָה, גַּעַפְונָעָן מַעֲצָנָאָסָן, מַעֲנָטָשָׁן, וּוּלְכָעָה הָאָבָּן בְּאַזְוּגָנְדָעָרָט אַירָ קִינְסָטָן. אַבְעָרָ וּוּגָן פֿאַרְקוּיְפָן אַרְבָּעָטָן אַיזָּוּן רִידָ נִוְשְׁתָן גַּעַוְעָן. זַיְיָה הָאָבָּן זַיְדָ דָעַרְבָּעָר אַגְּנָנוּזָאָמָלָט אָזֶן די קִינְסָטָן לְעַרְזָן הָאָטָ זַיְיָ טָרוּעָרִיךְ בְּאַטְרָאָכָטָן, פֿעַסְטְּשָׁטָלָנְדִיקָמָה מִיטָּה בִּימְעָרָגִישָׁן, אַזָּוּן הָגָם אַירַע אַרְבָּעָטָן זַעַגְעָן אַפְּנָעָשְׁאָצָטָגָעָוְאָרָן אַלְסָם עַרְשָׁטָקָלָאָסִיקָעָ, זַעַגְעָן זַיְיָ דָאָךְ קִינְגָעָם נִישְׁתָמְיךָ. אַינְגָעָם קְרִיזָן פּוֹן אַירַע פֿאַרְאִינוּטָרָעָמָרָגָן גַּעַבְוִירָעָנָע אַוְיפָן דָאָרָתָ, זַיְיָרָ גּוֹטָן גַּעַקְעָנָטָן. אַיזָּוּן אַירַע גַּרְאָפִישׁעָ אַרְבָּעָטָן

נייעו אדרור פארשיידנע טיפן פון ידוש טרונער, באַלמעלְאָכָעָם, אָרָעָה, מע קינדרער, עפֿעַס אָוּמְגְּלִיקְלָעֶר הויינערל, אָ שְׂרֵיְבָּר אַוִּיפָּן בֵּית=עוֹלָם, טיפן פון מושבּ-זקנִים-חוּזִין, אָ מִידְעָלָע מִיט פִּיעַטְרוֹשְׁקָעָם, אָ יְדָעָנָע וּאָסָּם לאַטְעַט אָ פָּאָר הוֹיזָן בַּיּוֹם שָׁוֹאָכָּנוּ שִׁין פָּוּן אָ קְלִיָּין גַּאֲפְּטָהָעָמָל אָוּן נָאָר אָ סְרָעַלְעַכָּע טֻמְעָם. דָּאָס אָיוּ גַּעֲוָעָן אָזְוִי וּוּי אָ טִיפְּזָאָגְּלָעָרָע פָּוּן אָ קְלִיָּין יְדוּשָׁ שְׁטָעָטָל אָדָר פָּאָרְשָׁטָאָט, מַעֲנְשָׁן, וּאָסָּם דַּי לְעַצְעַט מַלְחָמָה הָאָט אָפְּגָעַמְקָט פָּוּן דָּעַר אָוּבָּרְפְּאָרְפְּאָר פָּוּן דָּעַר עָרְדָּ.

בְּעֵת דָּעַר הוַיְתָלָעָר=אָקוּפְּאָצְיָע הָאָט רַעֲגָנָע מַוְנְדָּלָאָק זִיר גַּעֲפָגָנָע אַיְזָע נָעַם וּאַרְשָׁעוּרָע נָעַמָּא. אָ בָּאַשְ׀יְידָעָנָע אָוּן וּוּי תָּמִיד אָ חַוְּפָסָלָאָזָע אָוּן דָּעַרְצָוּ שְׁוִין נִישְׁטָקְיָין וּגְנָעָן אָן קְרָאנְקָע, הָאָט דַּי קְינְסְטָלְעָרָיִן גַּעֲלָבָט אָן שְׂוִידָעָרְלָעָכָר נָיִט. מִהָּאָט אַיְרָ פָּוּן צִיְּמָת צָוִיָּת אָ בִּיסְלָ אָרוּסָעָה הָאָלָפָן, אָבָּעָר דָּאָס אָיוּ וּוּיְיט נִישְׁטָגָעָן גַּעֲוָעָן גַּעֲנוּנָדָה. אַיְן זִין מָאָגְּבָּוָר פָּוּן וּאַרְשָׁעוּרָע גַּעֲפָאָט דָּרָמָאָט אַיְרָ דַּיְרָ עַמְּנוֹאָל רַיְנְגָעְלְבָּלָוָם וּגְנָעָן גַּוְרָלָ פָּוּן רַעֲגָנָע מַוְנְדָּלָאָק. שְׂרֵיְבָּדָוִק וּגְנָעָן פָּעָרִיאָד, וּגְנָעָן אַיְן וּאַרְשָׁעוּרָע וּוּרָגְּנָעָט הָאָבָּן זִיר פָּאָרְגְּרָעְסָעָרָט דַּי צָאָל „אַיְסְוִידְלָוְגָנָע“, ד. ה. אַיְן זָוְמָעָר, 1942, דָּעַרְצְּיָילָט רַיְנְגָעְלְבָּלוּמָם, אָוּיְפָן אָוּמְשָׁלָאָגְּ-פָּלָאָזָע הָאָט זִיר אַיְרָ גַּעֲפָגָנָע רַעֲגָנָע מַוְנְדָּלָאָק. דָּעַמְלָט הָאָט עָרְצָוּמָן עָרְצָוּמָן אַיְן לְעַצְמָן מַאְלָ רַיְזְוִיקִירָט צָו אַיְטְרָעְוָנִירָן פָּאָר עַמְּעַצָּן. עָרְאַיְזָעְלָעָר צְוָעָנָאָגָּה גַּעַן צָוּמָקָאָמְשָׁדָאָט פָּוּן פְּלָאָזָע, שְׁעָרִינְסְּקָוָן, אָוּן גַּעֲבָעָטָן עָרְזָאָל אָוּמְשָׁלָיְסָן פָּוּן דָּעַר „אַיְסְוִידְלָוָגָן“ דָּרְיָי פָּעָרָאָן, צְוִישָׁוֹן זִיר אַיְרָ גַּעֲגָנָע מַוְנְדָּלָאָק. אָבָּעָר אַלְמָן עַנְטָפָעָר הָאָט דָּעַר צְעַוְשָׁעַמָּעָר שְׁעָרִינְסְּקִי אָ וּוּאָרָפָ גַּעַמְּאָזָן זִיר אַוִּיפָּ רַיְנְגָעְלְבָּלוּמָן מִיט זִין שְׁפִיצְרוֹט. עַס אַיְזָעְנִישָׁט גַּעַלְגָּנוּנָע אָפָּזָע צְוָאָטָשָׁוָעָן דַּי קְינְסְטָלְעָרָיִן. צְוָאָטָמָעָן מִיט טְוִיזְגָּטָאָר אַנְדָּעָרָוּ זִין אָיוּ זִיר אַרְוִיסְגָּעָפְּרָיט גַּעַוְאָרָן קִיְּזָן מַרְעַבְלִינְגָּקָע אָוּן אַיְן אָוּמְגָעָקָוּמָעָן אַיְן דָּאָרָט טִיקָּן טִוְּיָטָן=לְאָגָעָר.

שמעון מילער

שמעון מילער האט געשטאטט פון און אַרְעָמֶר קְרָאָקְוּוֹעָר האנט-
ווערקע-משפחה. זי זענען געווין 4 ברידער. יעדער פון זי האט גע-
האט אַ קליגעט פיזישן דערעלט, אַיבערחויפט אין דער אויסשפראָך.
שמעון אלֵין איז געווין טויב און ווי די אַיבעריקע ברידער זיינע געשטאָ-
מלט. די ברידער שמעונס זענען אלֵע געווין באַלְמִיעָלְאַכְעָם, בְּלוּז שמעון,
וועלכער האט געהאט אַ נְיָנָגָג צי פְּלָאַסְטִישָׁעָר קְנָסָט, אַין גָּעוֹאָר אַ
מאָלער. ער האט שטודירט אין דער קְרָאָקְוּוֹעָר קְנוּסָט=אַקָּאָדָמִיעָ בַּיִם
בָּאַרְיִמְטוֹן פּוֹלִישׂן קִינְסְטְּלָעָר וּאַיטְשָׁעָר זּוּיִם.
שמעון מילער קְנוּסָט אַין געווין אַיְגָאנָרְטִיקָע אַין האט מִיט
נאָרְנִישָׁט נוֹשֶׁט דער מאָנט דְּרָאַסְטִישָׁע פָּאָרָם פון זיַּן פְּרָאַפְּעָסָה. די
שָׁאַפְּנוֹגָעַן פון מילער פְּרָאַרְיִיכָּן אַין זִיד אַ שְׁבָּלְדִּיקָּן אַוְן פון פְּאַרְמִירָן,
אַין אַ גָּעֵפִּיל פון אַ טְרוּמִיעָר. דער קִינְסְטְּלָעָר האט גַּעֲשָׁאָפָּן בַּיְלָדָעָר אַוְיָ-
סָעָרְגָּעוֹיְגָנְלָעָר פְּשָׁוֹטָע אַוְן לְעֻזְבָּאָרָע, אַבָּר גַּלְיְצִיָּיָק זענען זיַּן געווין
דוֹרְכָּגָעְזָאָפָּט מִיט אַ טִּיפָּר מְעַלְאַנְכָּאַלְיָע אַוְן אַרְוִיסָּגָעְבָּרָאָכָּט אַין אַ זְּעָלָ-
טָעָנָעָם, קְרִישָׁטָאַלְעָנָעָם קְאַלְאָרוּת. עַס אַין צָו בָּאוּוֹנְדָרָן די פְּאַרְשִׁידָ-
אַרטִּיקִיָּט פון זיַּן פְּאַרְבּוֹן-טְאַנְאַצְיָע, ווי אוֹיד די דָּעַלְיִקְאַטְקִיָּט פון דער
פְּאַרְגְּנִשְׁפִּיל, וואָס אַין כָּאַרְאַקְעָרְסְּטִישָׁ פָּאָר זּוּיִנָּע בַּיְלָדָעָר.
בַּיִם קִינְסְטְּלָעָר טָרְעָפָן מִיר אַרְבָּעָן, וואָס ווּרְקָן זּוּיָּר שְׁטִימָוָנָ-
פּוֹל, אַדְאָנָק דער שְׁטִילְקִיָּט, וואָס זיַּן פְּאַרְמָאָנָן. שְׁמַעַן מילער אַין אַין
שָׁוָם סְפָק געווין אַוְן אַוְיסָרְגָּעוֹיְגָנְלָעָר זּוּיְאָנָגָעָר, מִיט אַן אַוְמוֹרְוָאִיכָּן
זִיִּסְטָמָט. דעריבער זענען די קְאַלְאַרְיִסְטִוִּישָׁע קְלָאנְגָעָן פון זיַּן בְּעַנְדוֹל, נִישְׁטָ-
קוּנְדִּיק אַוְוָפָּה דער שְׁטָאָרְקָעָר פְּאַרְבּוֹן-לְאַדוֹנָג, עַפְעַמָּס אַזְּעָלְכָּע אַוְמְעַטְקִעָּע,
טְיִלְמָאָל גַּרְעָנָעָץ זיַּן זִיד אַפְּיוֹלוֹ מִיט פְּאַרְצְוּוֹיְפָּלוֹגָג. ס'אַין אַינְטָמְעָרָע
סָאנָט, אַין די שָׁאַפְּנוֹגָעַן פון דָעַם דָאַזְיָקָן קִינְסְטְּלָעָר, וּעַלכָּר האט זיַּן

נאי' לעבו פארבראכט אינעם עננו קריין פון דעם קראקעוער יידישן קליניכרגערטום, זונגען איז וויער קאָאוֹרִיסְטִיךְ זוּיַּעַר גַּעֲנֵט צוּ דעה מאַלעַרְיַי פונעם נויסון פראָגְזִוּישׁן מִיסְטֶר פָּאֵל סְטוֹאָן. שמעון מלער האָט געהרט צוּ דער קראקעוער מאַלעַרְגְּרוּפַע „יעַה, נַאֲרָגָן“, וואָס אַיז געגרונדעת געווארן אַיז יָאָר 1925. צוּ דער דָּאַזְּקָעָר גַּרְעָפַע האָבָּן געהרט אָזעלכָּע קִינְסְטְּלָעָר, זַוְיִי יָאָזְרָהָקָה, פָּעָלִיקָם שְׂטַשְׁעַנְסְּנִי קָאָוָאָרְסְּקִי, יָאָזְרָהָקָהָסְקִי, טָאָדוּשׁ סֻעָּוָרִיָּן. שמעון מִיְּהָלָר אַיז געוווען דער אַינְגְּזִיקָעָר יָד צְוַיְּשׁוֹן זַוְיִי. ער האָט פָּרָגְנוּמָן אַיז דער גְּרוֹפִירְוָנָן דעם ערִזְאָמָט פָּוּן אַקָּסִיר. מַיְלָעָרָן האָט מעַן צָוְגָּעָלָאָזְטַע צוּ דַי עַרְנְסְטָעַן, רַעֲפְרַעְזְמָטָאָזְטוּעַ אַוִּיסְמְטָעַלְגָּעָן. צְוַיְּשׁוֹן אַגְּדָעָע האָט ער אַיז יָאָר 1929 אַנְטִיְּלְגָּעָנוּמָן אַיז דער פָּוַיְּגָּעָר אַוִּיסְמְטָעָגָן. אוֹיפְּ דער 71-מַעַר וַיְיַתְּ פָּוַנְעָמָטָאָזְגָּן פָּוּן אַיְנָעָסְפָּן דַי אַוִּיסְמְטָעָמָעָה לְוָנָגָה האָט זַוְד געפָּנוּנָע אַרְעָפְרָאָדוֹקְנִיעָאָז פָּוּן אַיְנָעָסְפָּן דַי אַוִּיסְמְטָעָמָעָה טַע בַּילְדָּעָר זַוְיִגְעָא. ג. „הַיְּזָלָעָד אַיז בַּיְמָעָד“. שמעון מלער האָט גַּעַגְעָה הערט צוּ דַי זַוְיִיְּקָעָ קִינְסְטְּלָעָר, וּוְלְכָעָה האָבָּן געהאט אוֹיפְּ דער אַוִּיסְמְטָעָמָעָה שְׁטַחְוָנָגָה עַטְלָעָכָע אַרְבָּעָתָן. דַי טַעַמָּטָקָה פָּוּן דַי אַוִּיסְמְטָעָמָעָה אַיז פָּאָלְגְּרוּקָע: „אַ בַּיְדָלָ פָּוּן אַ וּכְטָעָר“, „דַעַר בָּאָזָאָר“, „אַן אַוִּיסְמְכָט אַוִּיפְּן מַאְרִיצְקָעָר טָרָעָם“, „דַי סִימְפָּגָ�ע“ אַיז, „כָּאָטָעָם“. דַּאָּס הַיִּסְטָט אַבָּעָר נִישְׁטָמָן, אַז מַיְלָעָר האָט געהאט נְרוּמָס דַעְרָפָאָלָגָן, מְהָאָט אַים, וואָס אַז אַמְתָּה גַעַשְׁצָמָט אַיז דַי קִינְסְטְּלָעָרְיוּשׁ קְרִיּוֹן, דַּאָּרָה האָט ער זַוְיִטְעָר גַעַלְבָּעָת אַיז דְּחוּקָה, וּוְיַי אַלְסָמָיְד יָד האָט ער גַעַשְׁטָמָן פָּוּנָעָן קִיְּזָן קוֹנִים אוֹיפְּ זַוְיִגְעָא בַּילְדָּעָר.

דַי מַעַטְרָעָלָעָלָע לְאַגְעָ זַוְיִגְעָה האָט זַוְד נַאֲדָ מַעַר פַּאָרָעְגָּעָרָט, זַוְעָן אַיז דַיְוִיטְשָׁלָאָנָד אַיז גַעַומָּעָן צוּ דער מַאְכָט דַי נַאֲצִיאָגָּלָסְאַצְּיָאָלִיםָמָּה טַישׁ סְלִיקָעָ, וואָס עַמְּה האָט גָּוָרָם גַעַוְוָן, אַז אוֹיד אַיז פּוֹלִין אַיז גַעַוְאָקָמָן דער פָּאָשִׁיזָם. דַּאָּס האָט זַוְד שְׁטָאָרָק אָפְנָעָרוֹפָן אוֹיפְּ דַי בַּאֲצִוְנָגָעָן אַיז דַי קִינְסְטְּלָעְרְיוּשׁ קְרִיּוֹן. רַיְקָוִיכְטָלָאָזָן אַיז קָאָלְמָבָּוּתִיךְ האָט מעַן אָפְנָגָעָן שְׁטוֹיְסָן טַאֲלָגְטִירָטָעָמָגָשָׁן, דַּאָּקָעָן זַוְעָן אָוְנְפָּרְגָּעָשְׁמִיצָט גַעַוְאָרָן דַי, וואָס האָבָּן געהאט פְּרָאָטְמָעְקָצִיעָן.

שמעון מלער האָט געהאט זַוְיִן אָטְמָלִיעָ אַוְתָּה אַ בּוֹרְדָעָם=שְׁטִיבָל אַוְיפְּ קְרָאוֹוָאָדְרָסְקִי 79. בֵּין זַוְעָנָעָן מְהָאָט זַוְד גַעַקָּאנָט צוּ אַים אַרְוּפָהָרָהָגָן, האָט מעַן גַעַמוֹת דּוֹרְכָנִיָּן אַ נַאֲגָצָן לְאָבִירִינְטִיךְ פָּוּן בּוֹרְדָעָמָר, אַיז אָוֹב מְאַיְזָ שָׁוֹן דּוֹרְגָּנָגָעָן, האָט מעַן גַעַרְאָנָקָט גַעַט, אַז מְהָאָט נִישְׁטָמָן צְעַבְּרָאָכָן הַאָלְדוֹן אַיז נִצְקָן. דַּאָּרָט טַאָקָעָן, אַרְוִיסְקָוְנִיךְ דַּוְרָךְ זַוְיִגְעָן

קליגע בוידעם פאנצטערלער, האט שמעון מילער נעלאטט די זונ-שטראַלן, האט זי אטאמיזוּרט און פֿאָראַבְּיַקְּט אויף זינע לִיְוָוָנָטן. ער האט זי קאנדענסירט און קאנטוֹר און פֿלְאַכְּן און זי צוֹגָעָנָבָן און אַרְכִּיטְּקְּטָאַן-נישע פֿאָרְם, האט געשאָפּוּ פֿאָרְשִׁידְּעָגָעּ סְצָעָנָעּ און פֿלְאַסְטִּישְׂרָאֵלִים גְּרוּזָנָגָעּ בְּרָאַכְּט זִינָע קָאַמְפָאֶזְיַעַם.

שווין און יאָר 1918 האט די וּאֲרַשְׁעָוָר וּאֲכְּבָּנָמָּא אַוְיסְמָעָלָט צוּוִי בְּוּלְדָּעָר זִינָע: „דָּאָס וּוַיְנְגְּדִיקָּעּ קִינְדָּ“ אָנוּ אָן אַוְיטָאַפְּאַרְטְּרָעָט. אוּפּ דָּעָר אַוְיסְמָעָלָגָג, וּוֹאָס די וּאֲרַשְׁעָוָר יְדוּשָׁה הָאַט אַיְנָגָעָרָדָנָט, האט מִילְּעָר אוּדָר צוֹנְשִׁיקָּט צוּוִי בְּוּלְדָּעָר: „שְׁטִילְלָעָבָן“ אָנוּ „אַ פְּרוּ“, וּוֹאָס טּוֹט זִיד אָנוּ. אָנוּגָּעּ וּשְׁוֹרְגָּאַל „שְׁטָוקִי פִּיעְזְקָעּ“ פָּנוּ יָאָר 1927 גַּעֲפָנָט זִיד אָנוּ. אָנוּגָּעּ וּשְׁוֹרְגָּאַל פָּנוּ זִין בְּוּלְדָּר, „דָּעָר הוּוֹפָּה“. אַיְ� יָאָר 1930 האט מִילְּעָר אַנְטִילְגָּעָנוּמָעּ אַיְ� דָּעָר קְרָאַקְוָועָר אַוְיסְמָעָלָגָג פָּנוּגָּעּ יְדִישָׁן פֿלְאַסְטִּישְׂרָאֵל טִיקָּעָר-פֿאָרְבָּאָנָד, וּוֹאָס אָנוּ אַיְנָגָעָרָדָנָט גְּעוֹזָרָן אַיְנָגָעּ אַרְטְּחִין יְדִישָׁן שְׁטָמוּנָתָן-חוּזָן. אַיְ� יָאָר 1932 האט עָר אַנְטִילְגָּעָנוּמָעּ אַיְ� דָּעָר אַוְיסְמָעָלָט לָנוּגָּעּ פָּנוּ די יְדִישָׁעּ פֿלְאַסְטִּישְׂרָאֵלָר אַיְ� קָאַמְפָאֶזְיַעַץ. אַיְ� יָאָר 1934 האט אַבְּכוּן מִילְּעָר בְּוּלְדָּעָר זִיד בְּאוּזָן אוּפּה אַיְתָר אַיְתָר אַוְיסְמָעָלָגָג, וּוֹאָס עָם הָאַט אַיְנָגָעָרָדָנָט דָּעָר אַנְטִילְגָּקָט זִינָע דָּעָר פְּרָאָפּ. וּוֹאַיטְשָׁעָר וּוֹיִסּ, אָנוּ וּוְעַלְכָּר סְחָבָּבוּן זִיד אַטְּמִילְיָקָט זִינָע בְּעַסְטָעָה שְׁילָעָר. אַיְנָע דָּעָם זַעַלְכָּעּ יָאָר הָאַט עָר אוּדָר אַנְטִילְגָּעּ גְּעוּנוּמָעּ אַיְ� דָּעָר אַוְיסְמָעָלָגָג, וּוְעַלְכָּעּ סְהָאַט אַיְנָגָעָרָדָנָט די יְדִישָׁעּ גְּזוּלְשָׁאַפְּט צַוּ פֿאָרְשְׁפְּרִיטָן קוֹנָסָט. עָר הָאַט דָּאַרְטָמָא אַוְיסְמָעָלָטָלָט די בְּוּלְדָּעָר, „דָּעָר יְאָר אַוְיפּן קְרָאַקְוָועָר קוֹזְמִיר“, „קְרָאַקְוָועָר גָּאַסְן“ אָנוּ „דָּאָס גַּעַלְלָה“.

מִילְּעָר הָאַט אוּדָר אַטְּמָפָאַנְרָט בְּוּלְדָּעָר פָּנוּ דָּאַרְפִּישָׁן לְעָבָן. אַיְינָס פָּנוּ די דָּאַזְיָקָעּ בְּוּלְדָּעָר אָנוּ אַטְּמָפָאַל, וּוֹאָס שְׁטָמָעָלָט פָּאָר רְוַעְדְּרִיקָעּ פּוּוּרִים. סָאָנוּ זִיד שְׁוֹעָר צַוּ אַרְיוּנָטָרָן, צַי זִי רָזָעּ נַאָר דָּעָר אַרְבָּעָט, צַי נַאָר אַזְיִיטָן וּוּגָן. די פֿאָרְם פָּנוּ דָּעָר קָאַמְפָאֶזְיַעַץ שְׁטָמָעָלָט מִיטָּזָד פָּאָר אַטְּמָרִידָעָ, די נַאָנָצָעּ גְּרוּפָעּ אָנוּ שְׁמָאָרָק צוֹנִיְּפָנְעָלְפָרָעָסָט. די גַּעַשְׁתָּאַלְמָן אַוְיפּוּן עַרְשָׁתוֹ פְּלָאָזָן זְעָנָעּ וּזְעָדִיקָעּ, אַוְיפּוּן צְוֹוִיטָן פְּלָאָזָן — שְׁתִּיעַנְדִּיקָעּ. די אַטְּמָסְפָּעָר, וּוֹאָס רִינְגָּלָט אַרְוּם די מַעֲנְשָׁהָן, וּוֹי די נַאָנָצָעּ גְּרוּפָעּ בְּכָלְלָיִ, אַיְנָע עַפְּעָם אָנוּ אַוְיסְעַדְבָּוּנְגָּלְבָּעָעּ. מִיטָּזָד הַיְלָה פָּנוּ פֿלְאַסְטִּישְׂרָאֵל מִיטָּזָד שְׁאַפְּט מִילְּעָר אָנוּ אַנְנָעוּשְׁקָט נַאָטְרוּבְּיַלְדָּ, וּוֹאָס אָנוּ דָּוְרְכָּנְזְוָאַפְּט מִיטָּזָד אַעֲזָמִישָׁן שְׁאַלְאָרִיךְ. דָּעָרְבִּי דָּעָרְוּוּיְתָרָט זִיד נִישְׁטָט דָּעָר קִינְסְטָלָעָר פָּנוּ דָּעָמָת פָּנוּ דָּעָר נַאָשָׁר אָנוּ פָּנוּגָּעָנָבָן בְּיַלְדָּ פָּנוּ דָּעָר הַיְלָה פָּנוּ דָּעָר הַיְלָה פָּנוּ פֿאָרְבָּן שְׁמָאָרָקָעּ לְיַרְוָשָׁע שְׁטִימָנוּנָעּ. אַמְתָּע וּוּנְדָעָר הָאַט עָר בְּאוּזָן מִיטָּזָד

וואָאַרעל-פֿאַרבּוֹן. ער האָשׁ מיט זי אַרוֹיסבָּאַקּוּמוּן פְּרָאַכְּטְּפּוֹלָעּ קָאַלְּאַרְּוִיסְטִישׁעּ
עֲפָעַתּוֹן אָוּן דֵי מֶאֱטִיוֹן זַיְנָעּ הָאָבּוֹן פְּאַרְמָאנְטּ אַ שָּׁלֵל פּוֹן לְיֹרִישְׁעָרּ פָּאָ
עוּוּעּ.

שמעון מילערם בְּילְדָּעָר זַעַגְעָן צַעַשְׁפְּרִיטּ גַּעֲוָעּ אַיבָּעָרָן גַּאנְצָן לְאָנָּדּ.
זַיְיּוֹן הָאָבּוֹן זַיְדּ אַירְדּ גַּעַפְגָּעָן אָוּן אַיְנִיקָּעּ לְאַנְדּ-גַּאֲלָעָרִים. אָוּוּ צַ. בּ. הָאָבּוֹן
זַיְדּ גַּעַפְגָּעָן אִין שְׂטָאַטְּמִישּׁן מוֹזִיּוֹן אָוּן וּבְיָהָגָאַשְׁטָשּׁ דֵי בְּילְדָּעָר: „כָּאַטְּעָם“,
„דֵי סְקָאַלְקָעָם“, „דֵעָר שְׂאָטָן“ אָוּן „דֵי אַלְמָעָ שְׂטִינָן“.
בְּעֵת דֵעָר הַיְּטָלָעָרִיסְטִישָׁעּ אַקְוֹפָאַצְּיָעּ חָאָשּׁ זַיְדּ שְׁמָעוֹן מִילְעָרּ צַוּ
זַעַמְעָן מִיטּ זַיְן פְּרוּוֹן, זַוּן אָוּן טְאַכְּבָּעָרּ גַּעַפְגָּעָן אָוּן קְרָאַקְעָוָרּ גַּעַטָּאָ.
אָוּן זַוְּמָעָר 1942 אִין ער צַוְּאַמְעָן מִיטּ דֵי אַיבָּעָרִיקָּעּ קְרָאַקְעָוָרּ יַדּוֹ אַרוֹסָּם:
גַּעַפְרָטּ גַּעַוְאָרָן אִין אַ טְוִוְּטָן=לְאָנָּרּ.

אברהם מענדעלסאן

אברהם מענדעלסאן איז געבעירן געוואָרן דעם 5-טן מס' 1913 און 5-וב-
ליין. זיין פֿאַטער ווֹאלף איז געווען אַ קְאַמָּשְׂנָמָאַכָּר. די עַלְטָעָרָן האָבוֹן
איז אַנְהָהִיב גַּעֲשִׁיקָּט זַיְעָר זָנוֹן אַנְיָחֶד, שַׁבְּעַמְּעָר הַאָט עַר אַ גַּעֲוִיסָּע צִיְּמָת
גַּעֲלָרְגַּט אַיְזָנָר דַּעַר יִשְׁוָּה. די דַּוְשָׁנָע אַטְמָאַסְפָּעָר אַיְזָנָר הַיָּם הַאָט גַּעַגְּ
צַוְּנוֹגְגַּעַן דָּאָס וַיְגַע יִנְגָּל צַוְּעוֹרָן שְׁנָעָל זַעֲלַבְּסַטְשַׁעְגִּידָּק. עַר אַגְּטָלוּפְּט
קִיְּזָן וּאַרְשָׁע. כְּדַי זַוְּ צַוְּ קַאְגָּעָן דָּא אַוְהָהָאַלְמָן, גַּעַמְּט עַר זַוְּ צַוְּ פֿאַרְשָׁזִי
דַּעַע אַרְבָּעָטָן. וַיְעַז עַר הַאָט גַּעֲהָאָט אַ פֿאָר גַּוְלְדָּן אַיְזָן מַאָש, פֿלְגַּעַט עַר זַיְד
אַרְוּמְשָׁלְעָפָן אַוְיפֿ פֿאַרְשָׁדְעָנָע בְּאַזְּאָרָן, אַוְיפֿ קַעְרְצָלְעָפָלְאָץ אַונְאַנְדְּרָע,
וּוּ עַר הַאָט גַּעֲלָקָאנָט בְּיַי אַ גַּעֲלָגְּנָהִיט עַפְּעָם פֿאַרְדְּגָעָן. עַר פֿלְגַּעַט אַזְּוִיאָרָום
זַיְד צַוְּקוֹן צַוְּ דַעַם מַוְמְלִיכָּן אַרְוָם, וּאָס עַר הַאָט גַּעַרְן פֿאַרְאָיִ
בִּיקְמָת אַיְזָן זַיְן סְקִוְּזְ-בִּיכְלָן, אַונְמַאְדָּעָלָן האָבוֹן אַיְם דָּא נִישְׁתָּמָע גַּעֲפָלְתָּן.
אַזְּוִי הַאָט דַעַר וַיְגַגְעַר אַבְּרָהָם גַּעֲלָבְּכָט אַיְזָנָר פֿוֹן אַ פֿאָר יָאָר. עַר אַיְזָנָר
גַּעַוְאָרָן אַלְזָן רִיְּפָעָר. סּוֹפְּ כָּל סּוֹפְּ הַאָט עַר אַגְּנָעָטְרָאָפָן אַוְיפֿ מַעְנְטָשָׁן, וּאָס
הָאָבוֹן דַעַרְקַעַנט אַיְזָנָר אַיְם אַ גַּרְוִיסָּן מַאְלָעָרוִישָׁן טַאְלָאָנָט. עַר וּוּרְטָזְגָּעָן
נוֹמָעָן אַיְזָנָר דַעַר וּאַרְשָׁעוּזָר קוֹנְסָטָאַקְאַדְעָמִיעָ אַיְזָנָר דַעַם קְלָאָס פֿוֹן טַאְדָוָעָש
פֿרְוּשָׁקְאָוָסְקָי, דַעַם דַעַמְלִיכָּן רַעְקְטָאָר פֿוֹן דַעַר אַקְאַדְעָמִיעָ. מַעְנְדָעָלָסָאָגָם
שְׁטַאְלָאָנָט אַיְזָנָר שְׁוֵין דַעַמְלָטָן גַּעֲוָעָן אַזְּוִי רִיְּפָעָר אַיְזָנָר פֿאָרָם אַזְּוִי
אַיְינְגְּנָאַרְטִיק, אַזָּה דַי לְעַרְעָן אַיְזָנָר אַיְזָנָר אַיְזָנָר קִיְּזָן וּוּוְרָזָן
קְמָנוֹן אַוְיפֿ אַיְסָט אַיְזָנָר פֿאָזְוִיטָיוֹן אַיְזָנָר נִישְׁתָּמָע אַיְזָנָר נִשְׁתָּמָע זַיְן. עַר הַאָט
פֿאַרְוּוּגְּנְדָעָרְט מִיתְ זַיְן גַּאֲיוֹקִיָּט פֿוֹן אַוְיְסְדוּךְ אַיְזָנָר דִינְגָמִישִׁקְיָט פֿוֹן עַקְסָמָן
פֿרְעָסִיעָ. עַר הַאָט פֿאַרְמָאָגָט אַ שְׁמָאָרָק גַּעַפְּילָ פֿאָרָם דַעַר פֿאָרָם אַונְאַנְקָן. אַיְזָנָר
זַיְן מַאְלָעָרוִישָׁעָר פֿאָרָם אַיְזָנָר מַעְנְדָעָלָסָאָגָם גַּעֲוָעָן גַּעֲנָעָט צַוְּ לְאַזְּאָרָן שְׁמָגָלָן פֿוֹן
די יָאָרָן 1918—1924, אַונְאַזְּאָרָן אַז בִּיסְלָעָלְדָר צַוְּ יְאַנְקָל אַדְלָעָרָן.

דורך האט ער די דינאמיק, ריטמייך פון די קאנטורה און ליזונשאפטהּ. בעכלית אויסגעדריקט איין אַ באזונגעדרער ער פארבן-טאנצעיע פון ברוין, געל און אטט אויר רוימ, וואָס גיטט איבער איין באָרדאָ. די דֶּאיישע קאָלירן פְּלַעֲכֵת ער גערן דורך מיט גרים און אַש-גראָקייט. דער דָּזְוִיקָּר אַינְטְּעָד רעם-אגטער בחור איין געווען אַ ווֹלְקָּאָן פון הייסער ליזונשאָפט, וועלכער האט אַים אַינְגָּאנְצָּו פְּאָרְבָּרְעָנְט, אַיבָּרְהָוּפְּט, ווען צוֹלִיב זַיְן קוֹנְסָט האט ער געמוות פִּירָן אָן אַסְקָּעְטִּישָׁן הוֹנְגָּרְדִּיקָּן אָפָּן פִּין לעבען. ערabiי האט מענדעלסָן גָּאָר שטָּאָרְק גַּעַשְׁטָּקָּט איין די יְדִישָׁן טָרָדְזִיכְּעָם, פִּון ווֹאָזָן ער האט גַּעַשְׁעָפְּט מְאָטוֹוָן פָּאָר זַיְגָּע בְּוֹלְדָּרָן. פִּון דער צוֹוִיְעָמָר זַיְט, האט ער זיך באָפְּרִיעִין פִּון די דָּזְוִיקָּר פְּעַנְטָמָס אָן האט זיך געבענטוועט קענן די פָּאָרְשְׂטָאָרטִיכָּע בְּאַגְּרָנְעָצְּמָנָן.

די שטָּאָרְקָּע גּוֹט, אָין וועלכער ער איין געצְוָונָן געווען צוּ לעבען, האט פִּון אַיְזָן זַיְט גַּעַמְאָכְט אַים אַינְגָּאנְצָּו גְּלִיבְּנְגְּלִיכִיךְ צוּ גַּעַוּוֹסָע עֲנֵינִים, פִּון דער צוֹוִיְעָמָר זַיְט, האט עס אִים דָּרְבִּירְתָּט צוּ פָּאָרְבְּטָרְוָן, ווֹילָעָס עס האט גַּעַפְּעַנְטָמָט זַיְן שְׁעַפְּרִוְשִׁקְּיָה. ער האט גַּעַלְעָט אַזְוִי זַיְן אַיְזָן אַקְשָׁמָאָרְפּוֹלָן גַּעַוְיְרָבָּל, פִּון וועלכּוּן ער האט כָּסְדָּר זיך באָמִיט אַרְזִיכָּס-צְקָרְנוּן אָן וועלכער האט אִים יְדָעָ רָגָע אַוְיְפָסְנִי פָּאָרְשְׂלָגְגָּנָן.

איַן אַזְּאָ צְוַשְׁטָאָנד אָן ער אַיְגָּמָּל אָן אַ ווֹינְטָרְדִּיקָּן נַאֲכְמִיטָּאָן אַרְיְמָנְגָּאָל צוּ מִיר. דָּאָס אַיְזָן גַּעַוְוָן אַ הְוִיכָּר, שְׁלָאָנְקָּרְבָּהּ בחור מִיט שְׁוֹאָרָה צְעַגְּקָרְיוֹזְלָטָע הָאָר אַ בִּיסְלָעָלְדָּעָ צוּ מְאַיְצָּקָאָוּסָקָוּן. ער האט זיך דער-זְוּסָט, אָזָ אַיר הָאָב אִים דָּרְמָאָנָט אַיְזָן אַ ווֹילְגָּר צִיְּתְּשִׁרְפָּט, אָין וועלכער אַיר הָאָב פָּאָרְעָפְּנְטָלְעָכָּט אַ רְעַצְעַזְיָה וועַנְן דער ווֹאָרְשָׁעָוּר אַוְיְסְמָטְלָעָן, אַוְוָתָה וועלכער עם זענען געווען אַוְיְסְמָטָלָעָם, צוּוּשָׁן אַנְדָּרָעָ אַיר די בְּוֹלְדָּר פִּון מַעְדָּלְסָאָן. ער אַיְזָן גְּקָוְמָעָן, כְּדִי זיך מִיט מִיר פָּרְעוֹזָה-לְעָד צוּ באָקָעָנָע. ער האט באָלְד פִּון אַנְהָהִיב גַּעַנוּמָעָן הַיִּם דִּיסְקָוְטָרָן וועַנְן דער דָּרְמָאָנָטָר אַוְיְסְמָטְלָעָן. זַיְגָּע שְׁוֹאָרְצָע אַוְיְגָּן פָּאָנָּא-טִיש גַּעַבְּרָעָנָט, ער האט מַרְעָפְּלָעָד אַפְּגָּנְשָׁאָצָּט אַיְנִיקָּע ווֹזְגָּטְלָעָכָּע דָּרָה-שִׁינְגָּנוּגָּנוּ אַיְזָן דער קוֹנָסָט. מִיט אַ סְרָ קַעְגָּטָעָנִישׁ האט ער באָנוּמָעָן די אַיְנְגָּאנְרָטִיקִיסָּט פִּון די באָזְוָנְגָּרְדָּעָ רִיכְטָוָנָעָן אַיְזָן דער אַיְרָאָפְּעָוָשָׁר קוֹנָסָט אַיְזָן די לְעָצָטָע צְעַנְדְּלָקָרָר אַרְזָן. ער האט דִּיסְקוּטָרָט לְעַבְּדִיק אַיְזָן אַ קָּרְנָגָּיְדָּן. מִיר האָכוּן דָּעַמְלָט נִישְׁתָּאָוִסְגָּעָשָׁפָט די אַיְנְטָרָעָסְגָּעָט טָמָעָ. ער האט צְוַגְּזָאָגָט אַרְיְנְצָוָפָּאָלָן אַזְוִוִּית מְאָל. אָין ער האט זיך ווֹירָקָל עַל גָּאָר אַיְנִיקָּע מְאָל מִיר באָזוּכָּט. צְוִוִּי מְאָל האט ער מִיט זיך גַּעַנְגָּט זַיְגָּע קָאָלְיְרָפּוֹלָעָ אַקְוּאוֹרָעָלָקָאָמְפָאָזְיִיצְיָס, וואָס וְעַגְעָן גַּעַוְוָן אַזְוִי

ווען און אָפְּשֶׁפִּיגְלֹונֵג פֿוֹן זַיִן טַעַמְפָּרָאַמְעָנֵט. ער האָט זַיִן אַרְיִינְגָּעָלְעָפֶט אַיְן אַ סְּפָעַצְּיַעַלְוִי אַלְבּוּם, אַיְן וּוּלְכּוּ סְחָבּוּן זַיִד גַּעֲפָנוּן אַרְבָּעָטָן פֿוֹן אַ סְּרָאַנְדָּעָרְקָעָלְעָר.

די מִינְגְּנָעָן יוּנָן מַעַנְדָּעָלְסָאָגָן בַּיְלָדָעָר זַעַנְעָן מִינְגְּסָטָן גַּעַוּן פָּאָזְיוּן. אַיר וּוּלְדָאַר אַיִּיף דַּעַם אַרְתָּדָרְמָאָגָן צַוְּיִי פֿוֹן זַיִן, נַעַמְלָעָר, די אַרְוִיסְוָאַגְּבָגָן פֿוֹן מִיכָּאָל וּוּינְצִיעָר אָוֹן לְעָאָן סְטָרָאָקָוּן (בַּיְדָעָ אַומְגָעָה) מַעַן בַּעַת דַּעַר אַקְּפָּאַצְּיעָ).

מִיכָּאָל וּוּינְצִיעָר, שְׂרִיבְּנְדִּיק וּוּנָן דַּעַם יַעֲרְלָעָכְן יַדְיָוָן קָוָגָסְטָאָסְאָן לְאָוֹן אַיְן יַאֲר 1938, זַאנְטָן: „דַּעַר אַיְנְטָעָרְסָאַגְּטָעָר פֿוֹן דַּעַר גַּרְוּפָה (רַאֲזָוָה-סְקָא, קָאָן, שְׁמָעוֹן פִּיאָסְעָזְקָי אַיְן אַנְדָּ) אַיְן מַעַנְדָּעָלְסָאָגָן, וּוּלְכָעָר טְרָאָזְדִּי גַּרְוּסָע אַיְנְפָלוּסָן פֿוֹן אַדְלָעָרְן אַרְמָאָגָט ער אַבָּעָר אָוֹן אַיְנָעָן פָּאָזְעָמָישׁ וּוּזְיוּעָ“. לְעָאָן סְטָרָאָקָוּן דְּאָקָעָן שְׂרִיבְּתָן אַיְן צַוְּאָמְעָהָאָגָן מִיטָּה דַּעַר זַעַלְבָּעָר אַוִּיסְטָמְטָלָגָן אַיְן, „דוֹשָׁנָגָן לְאַדְאָזְוּוֹ“: „אַבָּהָהָם מַעַנְדָּעָלְסָאָגָן אַיְן אַיְנְטָעָרְסָאַגְּטָעָר קִגְּסְטָאָלְעָר, וּוּלְכָעָר זַוְּכָּת אַגְּפָרָעָסָטָע מַאֲלָעָרִישָׁע פָּאָרָם פְּאָר זַיְנָע אַיְנְגָּאַרְטִיקָּע סְוּרָעָלִיְמָשָׁע קָאַמְפָאַזְיָעִים. דַּעַר גַּעַפְּלָגָה פְּלִי פְּאָרָב אָוֹן די בַּאַזְוּנְדָּעָר טַעַמְאָטָישׁ קָאנְצָעָפְּצִיעָם גַּעַנְעָן פָּנָגָה דַּעַסְטוּנָעָן גַּיְשָׁת בַּיְגָאנְד מִיטָּה דַּי טַעַנְיָישׁ נַאֲךְ שְׂטָאָרָק פְּרִוְּמִיטְיוּזָה מִיטָּה לְעָן.“.

מַעַנְדָּעָלְסָאָגָן הָאָט וּוּרְקָלְעָר גַּעַוְאָלָט מִיטָּה דַּעַר הוַיְהָ פֿוֹן בְּלָאָק אַקְּזָה צַעַנְמָרוֹן בַּאַזְוּנְדָּעָר דַּעַר שִׁינְגָּנָעָן, וּוּאָסָהָהָבָן אַיְם אַיְן גַּעַעַבָּעָגָם מַאֲמָעָנָט פְּאָרְכָּאָפָט. די פְּאָרָב הָאָט נַיְשָׁת גַּהְהָאָט פְּאָרָב אַיְם קִיְּוָן אַוִּיסְשָׁלִילְעָן-עָקְסָה פרָעָסְיוּעָה לְאַדְוָנָגָה. דַּעַר קִגְּסְטָאָלְעָר הָאָט גַּעַשְׁטָרָעָבָט צַו קָאנְדָּעָנָסָרָן די אַיְנְגָּשָׁאָפָטָן פֿוֹן די בַּאַזְוּנְדָּעָר גַּעַשְׁטָאָלָטָן אָוֹן הָאָט זַיִן דַּעַר לְוִיְּבָטָה צַו הָאָגָה דְּלָעָן מִיטָּה דַּעַר הוַיְהָ פֿוֹן פְּאָרָמָעָן אָוֹן שְׂטָאָרָקָעָר קָאַלְאָרִוִּיטִיק.

איְן די נַאֲוּמְבָּר-טָעָן פֿוֹן יַאֲר 1939 הָאָב אַיר זַיִד גַּעַטְרָאָפָן מִיטָּה. מַעַנְדָּעָלְסָאָגָן גַּאֲרָא אַ פְּאָרָב הַדְּשִׁימְדִיקָן אַיבָּעָרְדִּים, דָּאָס מַאֲלָל אַיְן רַעַמְבָּרָג. ער אַיְן שְׁוִין נַיְשָׁת גַּעַהְהָאָט דַּעַר זַעַלְבָּרְגָּעָן. הָגָם אַיְן יַעַגְעָע עַרְשָׁטָע וּוּאָבָן פֿוֹן די גַּיְעָעָלְבָּנָס-בַּאַזְוּנְגָּנָעָן הָאָט יַעַדְעָר גַּעַמוֹזָת זַיִד בַּאַגְּרָעָנָעָן אָוֹן אַפְּיָלוֹ מִיְּלָמָּדָל אַונְטָרָהָגָנָגָרָן — אַיְן מַעַנְדָּעָלְסָאָגָן רַאֲדָר גַּעַוּנָעָן כִּיבָּעָר אַזְמָטִיםִיסְטָה. אָוֹן וּוּרְקָלְעָר, צַוְּיָהָן די הוֹגְּנָרְטָהָרָעָר מַאֲלָלָעָר, וּוּלְכָעָר חָבּוּן זַיִד דַּעַמְלָת בַּאַחַאלָטָן אָוֹן לְעַמְבָּרָג אַוִּטְגָּעָלְיִיכְּטָן. מַעַנְדָּעָלְסָאָגָן רִיסְטִישָׁעָר שְׂרִיפָה, הָאָט זַיִן שְׂטָרָהָרָן הַעֲלָעָר אַוִּטְגָּעָלְיִיכְּטָן. אַוִּמְגָעָלְעָט זַיְגָע בַּיְלָדָעָר אַיְן לְעַמְבָּרָג אַיְן יַאֲר 1940 אַיִּיף דַּעַר עַרְשָׁטָהָר גַּרְוִיסְעָר אַוִּיסְטָמְטָלְעָגָן פֿוֹן דַּעַר אַיְקָר אַיְנְיָישָׁעָר פְּלָאַסְטִיקָה, זַיְגָע בַּיְלָדָעָר הָאָבָן

אַרְחוֹיָמְנָעָרֶזֶן אַוִיפְמַעֲרְקָלְזָמְקִיֶּת אָוּן בָּאַזּוֹנְדָּעָרָוָג בִּי לְגַסְטָ-קָעָנָר אָוּן בִּי
עַרְגְּסַטְשׁוּ קִינְסְטְלָעָר. זַי זַעַנְעָן אַוִיד אַוִיסְגַּעַשְׁטָלָט גַּעַוָּאָרָן אִין מַאֲסְקוּעָעָ
קַעוּוּ אָוּן כַּאֲרָקָאָה. אֵין לְעַמְבָּרָג הָאָט מַעַנְדָּעָלְסָאָן מַיְיסְטָנָם גַּעַזְיִיכְנָמָ
זַיְנָע צַיְכָעָנוֹגָנָעָן הָאָבָן פָּאַרְמָאָגָט אָ בָּאַזּוֹנְדָּעָרָן רַיִץ אָוּן קְרָאָפָט, וְזָאָם
הָאָבָן פָּאַרְבָּאָפָט דָּעַם צַוְּשִׁיעָר.

אַלְעָ בַּוְּלָדָר מַעַנְדָּעָלְסָאָן, וְזָאָם זַעַנְעָן אַוִיסְגַּעַשְׁטָלָט גַּעַוָּאָרָן אִין
מַאֲסְקוּעָעָן קִיעָוָ, זַעַנְעָן אַפְגְּנָקְיִיפָּט גַּעַוָּאָרָן. עַר הָאָט מִיר שְׁפָעָטָר
גַּעַוָּיָין אָ בְּרוּוֹ, וְזָאָם עַר הָאָט בָּאַקְוּמָן בּוֹן לְעַנְגְּנָרָאָר פָּוּ אָ דְּעַמְלְטִיקָן
גְּרוּוּסָן אַקְמִיאָר, וְעַלְכָּבָר הָאָט אַוִיסְגַּעַדְרִוקָּט מִיטָּ גְּרוּסָן גַּעַטְוּזָאָזָם זַיְזָן
אַנְמְצִיאָקָנָגָן פָּאָר מַעַנְדָּעָלְסָאָן בַּוְּלָדָר. עַר הָאָט אַפְלוּ אַיְגְּנָעַלְאָדוּ זַעַם
קִינְסְטָלָעָר אַוִיף אַיְנְקָעָחָדְשָׁים קִיּוֹן לְעַנְגְּנָרָאָר. אַבָּעָר מַעַנְדָּעָלְסָאָן אִין
דְּעַמְלָט גַּיְשָׁת גַּעַוָּעָן אַלְיָיָן. עַר הָאָט גַּעַלְעָבָט מִיטָּ אָ חְבָּרָטָע, וְזָאָם הָאָט
אוֹיר גַּעַשְׁטָאָמָט פָּוּ לְבָלְיוֹן אָוּן הָאָט שְׁטוֹדָרָת בְּעִמְּיָּע אַיְוּפָן לְעַמְבָּרָגָן
פָּאַלְיְוָעָבָנִיקָם. בִּיְדָע זַעַגְעָן גַּעַוָּעָן מִיטָּ זִיד זַיְעָר גְּלִיקָלָעָר, חָגָם זַיְיָ הָאָבָן
גַּעַוָּיָינָט בָּאַזּוֹנְדָּעָר. מַעַנְדָּעָלְסָאָן הָאָט דְּעַמְלָט פָּאַרְנוּמָן אָ וְזַוְּגָנָגָן צַוְּזָאָמָעָן
מִיטָּ אָ דִּיְתְּשִׁישָׁן קִינְסְטָלָעָר פָּוּ דָאַנְצִיגָן, אָ גַּעַוָּסָוּסָן גְּרָעָבָנָשָׁר, וְעַלְכָּבָר
פְּלָעָגָט זִיד אַנְגָּגָבוֹן פָּאָר אָ חִיָּסָן רֻעָוָאַלְזָאַיָּאָנָעָר. דָּאָרָה הָאָט עַר אַיְנְמָאָלָ
בָּעַת אָ גַּעַשְׁלָעָג אַרְיוֹסְגַּעַוְיָוָן לְגַבִּי מַעַנְדָּעָלְסָאָן זַיְזָן גַּאֲנָצָן אַנְטִיסְעַמְּטִישָׁן
פְּרָצָוֹת. דַּיְ חָבְרִים פָּוּ בִּיְדָע קִינְסְטָלָעָר הָאָבָן גַּעַשְׁטָמְפָלָט דִּי גַּאֲנָצָע
הַאֲגָדְלָגָן פָּוּ גְּרָעָבָנָעָן, יְהַעֲלָכָר הָאָט שְׁפָעָטָר עַרְשָׁת בָּאָוִיזָן, וְעוֹרָ עַר
אִין. עַר אִין פָּאַרְשָׁוֹנוֹדָן אָ פָּאָר וְאָבָן פָּאַרְנוּבָּרָד פָּוּ דָעָר מַלְחָמָה,
כָּדוּ שְׁפָעָטָר אַרְיִינְצּוּמָאָרְשִׁירָן קִיּוֹן לְעַמְבָּרָג צַוְּזָאָמָעָן מִיטָּ דָעָר הַיְתָלָעָ
רִיסְטִישָׁר וְעוֹרָמָאָכָט. אַבָּהָם מַעַנְדָּעָלְסָאָן דְּאַקְעָנוֹן הָאָט זִיד גַּעַמְאָלָדוּן אִין
דָעָר רַוִּימָעָר אַרְמָיִ. מַהָּאָט אִם אַבָּעָר נִישְׁתָּ צַוְּגָנוּמוּן, וּוֹיֵל עַר הָאָט
נִישְׁתָּ גַּהְהָאָט דְּוּרְכָנְעַמְאָכָט קִיּוֹן מַיְלִיטָעָרִישָׁע אַוִישָׁוֹלָגָן. דָעָר וּוּיְטָעָרָ
דִּיְקָעָר גּוֹרְלָ פָּוּ מַעַנְדָּעָלְסָאָן אִין נִעוֹוּן אָ טְרָאָנִישָׁעָר. עַר הָאָט זִיד אָוָמָ
גַּעַפְרִישָׁת אִין זַיְזָן גַּעַבְוִוָּיָן-שְׁטָאָט לְבָלְיוֹן אִין פָּוּ דָאָרָת הָאָט מַעַן אִם אַרְוּסָמָ
גַּעַפְרִישָׁת קִיּוֹן מַיְדָאָן. דָאָ אִין עַר אַרְיִינְגָעָפָאָלָן אִין אָ גְּרָעָנְעַצְלָאָזָעָר
אַפְאָטִיעָ אָוּן עַלְגָּט. מַהָּאָט אִים גַּעַוָּאָלָט אַרְיוֹסְבָּאָקְמוּן פָּוּ דָאָרָת. אַכְבָּר
עַר הָאָט גַּעַוָּאָלָט טִיְּוִין דָעַם גּוֹרְלָ פָּוּ דַּיְ אַבָּעָרִיקָע גַּעַפְאָנְגָנָעָן.
אַזְוִי אִין אַמְּגָעָקְמוּן אַיְנָעָרָן דַּיְ שְׁעַנְסָטָע מַאֲלָעָרִישָׁע טָאַלְאָגָנָטָן.

אניעלא מענקעט

אניעלא מענקעט, די מאכטער פון סטעהן לאנטישיסטי איז געבוירן געווארן אין לאדוש אין יאָר 1897. ביוזן יאָר 1939 האָט זי געהרט צו דער קאמפער אַרייע קִינְסְטְּלָעֶר, וואָס הערן גישט אויף צו עקספערימענטען. צוֹלָב דעם איז שוווער זי אַיגְזְוָשְׁלִיסְן צו אָ באַשְׁטִימְמָעֶר קִינְסְטְּלָעֶרְישָׁר גַּרְזָעָן.

אניעלא מענקעט האָט דערגרייכט אַ הוּכָּע שְׂטוּפָעָט פון אַרְדִּיצְיָע אַוִיפָּע גַּבְּעָט פון פְּלָאַסְטִּישָׁר קִונְסְּטָט אָזָּט גַּלְעַצְנְּדִיק גַּעֲקָעָט דֵּי בָּאוֹנוֹרְעָז עַטְּפָע אַירָע אָזָּן זַיְעָרָע אַיגְגְּשָׁאָפָּטָן. אַוְישָׁן די קִינְסְטְּלָעֶר אַיז אַנְיְּעָלָא מענקעט גַּעַוּעַן אַ מִין מַאְלָעָר—גַּעַלְעַרְגָּטָר. זי האָט פִּינְסְטָט גַּעַהְאָט יַעֲדָן מִין שַׁאֲבָלָאָן. צו אַיר אַיגְגְּנָעָר קִונְסְּטָט האָט זי גַּעַוְּאָלָט דָּרְגָּיִין מִיט הַילָּךְ פון אַגְּנָעָשְׁטָרְגָּטָר אַרְבָּעָט. אַ סְּרָ פון אַירָע בַּוְּלְדָעָר זַעַגְעָן גַּיְשָׁט לְזֹבָאָר, ווֹיל די קִינְסְטְּלָעָרִין האָט גַּעַשְׁוָעָבָט אָזָּן עַפְעָם הַכְּבָעָר, בְּמַעַט מַאְתָּמָאָטִישׁוּעָ סְפָעָרָן. אַנְיְּעָלָא מענקעט האָט פּוֹלְשְׁטָעָדִיק אַיבְּרָגְּעָרִים מִיט דָּעָר מַאְנִיָּע פון קלְיִוְּגְּבִּירְגְּעָרְלָעָכָר שַׁאֲפָוָגָן. זי האָט קִינְמָאָל נִישְׁטָמָאָל פָּאָרָן רִיכָּן, קְלִיְּנִיבְּרָגְּעָרְלָעָן סְנָאָב.

די קִינְסְטְּלָעָרִין האָט גַּעַטְרוּמָט זַעַגְעָן עַפְעָם אַ קִונְסְטָט פון דָעָר צָוָּקָנְפָט, וואָס דָאָרָה עַנְדָרָעָן די ווּלְטָ אָזָּן די מַעְנְטָשָׁן מַאְכָן אַיְידָעָלָעָר אָזָּן שַׁעְנָעָר. אָזָּן גַּעַדְאָנָק האָט זי גַּעַשְׁאָפָּן פָּאָרְשְׁדָעָן פָּאָרְמָעָן, ווּלְכָבָן זי האָט שְׁפָעָטָר בַּאֲלָעָבָט מִיט גַּעַפְּלִיאָן אָזָּן פָּאָנְטָאָזְוִיעָן. אַוְוי אַרְזָם דָּאָס אַנְטָשָׁטָגָע בַּוְּלָד גַּעַוּעַן אַ וּבְרוּנְדִּיקָע מַאְזָאִישׁ פון אַרְנוֹאַמְעָנָן. אַזְוִי זַעַגְעָן אַנְטָשָׁטָאָנָעָן זַאָכָן, וואָס זַעַגְעָן קִנְסְטְּרָוָאִירָט גַּעַוְּאָרָן דָרְכָן גַּעַדְאָנָק, זַאָכָן, וואָס זַעַגְעָן וואָס אָזָּן אַמְתָּה גַּעַוּעַן עַפְעָם גַּיְעָם, וואָס מַהְאָט בֵּין אַהֲרָן נִישְׁטָמָאָטָרָפָה, אַבָּעָר אַין עַצְמָה עֲגִינָן — זַאָכָן גַּאֲרָן אָז אַ נִּאָטָעָן. דָּאָס וואָס אַנְיְּעָלָא מענקעט האָט גַּעַשְׁאָפָּן, אָזָּן גַּוְכָּעָר גַּעַוּעַן אַ בַּיְשְׁפִּיל פָּאָר אַירָע שַׁאֲפָוָגָן-מַעַנְלָעְכְּקִיְּתָן.

אניעלְאַ מענקעム איז געווען אַ מאָדרנִיסטּקָע. די מעָלָאָרְיעַ פֿון אַיר פֿאָרָם איז געווען אַן אוֹפְּרִיסְטֶרְישָׁע אַז וּ הְאָט אַרוֹסְנֶעֶשְׁטוֹפְּטָטָה די קְלָאָ-סְטְּרוֹקְטוֹר פֿון דָעַר לִינוּיַּע. אַיר קְנוֹסָטָה דָעַמְאָנָטָן נִיכְעָדָר די פֿאָרָם הַיסְטָאָרְיוֹשָׁע, כְּמֻעָטָה חֵילְ-פֿאָרָם. די קְינְסְטָלְעָרִין הַאָט אַסְּמִימְיוֹרָטָלְעָטָה פֿאָרָם-וּיְמִיוֹסְטָע עַלְעַמְעַגְּטָן פֿון דָעַר אַרְגְּנָאָמְעַנְטָוָקָה פֿון דָעַר בִּיבְּלִישָׁע. עֲנוּפָה-טוּשְׁעָר אַז גְּעוּכְבָּטָה קְנוֹסָטָה. מִיטָּא גְּעוּאָלְדִּיקְעָדָר קְרָאָפְּטָה אַז גְּעוּרְגְּלָעְבָּן אַז-בָּרְצָוּשְׁמָעְלָעָן די שִׁינְקִיְּתָה פֿוֹנָעָם פְּאַרְגְּאָנְגָּעָנָעָם אַז אַ נִּיעָר הַיְּנְטְּצִיעִיטָה-קְעָרְפָּאָרָם.

אניעלְאַ מענקעム הַאָט גְּנוּשָׁתָה נִאָר סְטְּילְיוֹרָתָה אַירָע פְּלָאָסְטִישָׁע אַרְ-בָּעָטָה, נִאָר הַאָט אַירָדָגָעָן גַּעֲשָׁרְבָּרְיִיכָּבָע אַרְבָּעָטָן וּוּגָעָן. דָעַר מָאָ-דָעַגְעָרָר קְנוֹסָטָה. וּ הְאָט גַּלְעַנְצָדִיק גַּעֲקָאנְגָּטָן קְאַנְקָרְעַמְזָוָרָן אַרְעָעָנְשָׁוִיָּ-אַנְגָּגָעָן מִיטָּא בִּישְׁפְּלוֹןְיָהָן פֿון דָעַר קְלָאָסְיְשָׁעָרְקָוָנָסָטָה. גְּרָאָד אַוְיָם סְמָךְ פֿון די וּיְמִשְׁאָפְּטָלְעָכָבָע אַרְבָּעָטָן אַירָע הַאָט מַעַן אַמְבָעָטָן גַּעֲקָאנְגָּטָן אַוְרְטִיְּהָןְיָהָן וּוּיְמִיפָּרְדָּהָן די קְינְסְטָלְעָרִין הַאָט גַּעֲקָעָטָן די אַטְּאָלְיְ�עָנְיִישָׁע אַז שְׁפָנְגִּישָׁע קְנוֹסָטָה. אניעלְאַ מענקעム הַאָט גַּעֲפְּרִוְיְמָטָה וּוּגָעָן אַגְּיָעָרְקָוָנָסָטָה, גַּיְעָרְאַרְבִּיְּמָעָטָה, וּוּגָעָן דָעַם, אַז דָעַר קְינְסְטָלְעָרְקָוָנָסָטָה וּאַל אַרְגְּנָאָבְּרָעָמָעָן וּזְיָוָן קְנוֹסָטָה אַירָדָגָעָן די גַּרְוּעָע צִימָעָרָן פֿון די מַעַנְטָשְׁלָעָכָבָע וּוּוּגָגָגָעָן. סְאָז אַירָגְּנוּשָׁתָה גַּעֲנָאָגָגָעָן אַז וּוּלְכָבָעָר סְאָז אַקְטָוּאָלְיְ�וּרְטָהָרָאָרְטִיְּקָעָרְפָּאָרְבָּנְשָׁפִיָּה. נִאָר גְּנוּכָּר אַז אַ פְּלָאָסְטִישָׁע אַיבָּעָרָגְדָּעָרָשָׁוָגָן פֿון די באָגְרוֹפָּן וּוּגָעָן דָעַר פְּלָאָסְטִישָׁעְקָוָנָסָטָה. לְוּטָה אַירָדָרְפָּה מַעַן שְׁאָפָּוּן עֲפָעָם אַזְוִינָהָן, וּוּאָסָ-וּאַל פְּאַרְמָאָגָן די קְרָאָפָּטָה פֿון פְּאַרְגְּוִיכָּטָן דָאָס מִיאָוָסָעָ, וּוּאָסָעָם הַאָט מִיטָּא וְידָעְבָּרָאָכָטָה דָעַר קְאָפְּטִמְאָלְיָוָם. וּ הְאָט גַּעֲשְׁטָרָעָבָטָה צָו גַּיְעָוָרְפָּהָן, אַז וּלְכָבָעָם זְאַל זִיךְ אַירְוִיְּפָּילָן די פְּעַרְזְּנָלְעָבְּקִיָּה פֿון קְינְסְטָלְעָרְקָה.

איַן יָאָר 1933 הַאָט אַנְיָעָלְאַ מענקעム גַּעֲהָרָתָה צָוָם רַעֲדָקְצִיעָ-קָאָ-לְעָגָעָה פֿון דָעַם לְאַרְזָשָׁעְקָוָנָסָטָה, "פְּאָרְמָאָ". גַּלְיְּכִיצְיָהָק אַז וּ-אַירָדָגָעָן אַמְיָנְגָּלְדָּה פֿון דָעַר וּוּרְבִּיפְּאָקְצִיעָ-קָאָמִיסְיָה בִּי די דָעַר דָּאָרְטִיָּה. קְעָרְאַפְּטִיְּלָוָגָן פֿוֹנָעָם קְינְסְטָלְעָרְפְּאַרְבָּאָגָן. אַונְעָם אַוְיָוָסָטָ-גְּנוּמָעָר, "פְּאָרָ-מָאָ" פֿון יָאָר 1936 הַאָט אַנְיָעָלְאַ מענקעム פְּאַרְעָפְּנָלְעָבָטָה אַגְּרָעָסְדָּרָעָרְאָ-בָּעָטָה. נִיְּ. "די פְּרָאָכְלָעָמָעָן פֿון דָעַר מָאָלָעָרְיָיָה פֿון XIX יָאָרְהָגְדָּרָתָה". אַיִּ-נְמָעָר 6 פֿון "פְּאָרְמָאָ" (יְוּלִי-סְעַפְּתָמְבָּר 1938) הַאָט זִיךְ אַזְוִיָּוָן אַירָם אַגְּרָעָסְדָּרָעָרְאָ-רָעָפְּרָאָדוּקְצִיעָם. חַוִּיא דָעַם הַאָבָּוּן זִיךְ אַז אַגְּנָצָעָר די גַּעֲוָעָן מִיטָּא.

צייטשראפט באזויין רעפראדווציעם פון אירע בילדער, זי אויר אירע מײַ-
ונגנען זענונג קונסט.

שיין אינעם ערישטן נומער, זוֹאָם איז דערשינגען איז מאי 1933, געמט
אניעלאָ מענטעס אַ וואָרט זענונג קרייטיק. זי שדריבט צווישן אנדערע: „די
קרייטיק איז באָרוּפּ נוּשַׂט נְאָרֶר פֿעַסְטְּצָוִשְׁתָּעָלָן אָנוֹ פֿיקְסִירָן די אַינְדְּלוּידָרָה
עלָ וּוּרְטָן פֿונְגָּם קִינְסְטָלָעָר, נְאָרֶר צַוְּאָר אַוְיפָּגָאנְכָּן גַּעֲהָרָת אַוְיד דָּאָם
אַגְּאַלְּיוֹרָן די שאָפָּגָן, פֶּאָרְשָׁן דָּעַם אַגְּטוּקְלָוְנָגָס זַיְגָע מַעְלָעָכָּה
קִיְּטָן. אַוְיפָּגָן שאָפָּגָן-זַיְגָע פֿונְגָּם קִינְסְטָלָעָר קָאָן די זַאְכְּלָעָכָּעָ קְרִיטִיך אָפְּ-
שְׁפִּילָן אַ גְּרוּסָע דָּאָל. דָּעַר נְיוֹאָר פָּוּן דָּעַר קְרִיטִיך אַנְשְׁשָׁפְּרָעָכָּט נַיְשָׁת
אַלְּעָמָּאָל זַיְגָע פֶּאָרְדָּעָוְנָגָען פָּוּן דָּעַר צִיְּמָה. אָנוֹ דָּעַר מַאְדָּרְגָּעָר מַאְלָעָרִי, וּעוֹ-
מַעְנָס צִוְּלָעָס אַזְיָּזְדָּה. רֵינְגָּע פֶּלְאָסְטִיך, וּוֹ די וּוּרְקָ שַׁטְּעָלָן זַיְגָע פְּרִידָר
פֶּאָר אַלְּאָ דָּעַם צִוְּלָעָס בְּיַלְדָּן אַהֲרָמָּאָנִיָּשׁ אַגְּסְטְּרוּקְצִיעָה פָּוּן דָּעַר פֶּאָרְבָּ-
אָנוֹ לְגַיְעָן, אַפְּוֹאָרְבָּנְדִּיך. דָּעַם טַעַמָּע אָנוֹ דָּעַם אַגְּקָדָאָט, טַוְעָטָט מַעַן זַיְגָע
נַיְשָׁת אַיְגָמָּאָל מִיט אַ פֶּלְשְׁטָעְנָדִיךְ נַיְשָׁת פֶּאָרְשָׁתִין אָנוֹ נַרְגְּנָשְׁעָנְדָה
קָעָר מְרָאָפְּטִירָוָן. דָּעַם קְרִיטִיךְ, וּוּלְכָבָר בַּאַמְּרָאָכָט די קִינְסְטָלָעָרִישׁ
שָׁאָפָּגָן פָּוּן דָּעַר פֻּעָּרְסְּפָּקְמִיוֹּן פָּוּן באָרְיִינְדִּיקָעָ צִיְּמָה-אַפְּשָׁגָיָן, אַזְיָּ-
לְוִיכָּט צַוְּגָעָנָגָען די רִיכְטָלְנִיעָ, לְוִיתָּוּ וּוּלְכָבָר סְבָּאוּנְגָּט זַיְגָע דָּעַר קִינְסְטָ-
לָעָר, וּוּלְכָבָר גַּוְתָּזְיָה אַפְּ דִין וּחְשָׁבוֹן פָּוּן זַיְגָע שְׁטָרְעָבָנָגָען. די קִינְסְטָ-
לָעָר בְּאָגְרָעָנָעָן נַיְשָׁת זַיְגָע בְּרִיטִין האָרְזָזָאנְטָט פָּוּן קִינְסְטָלָעָרִישׁ
בְּלָעָמָן, זַיְגָע פֶּאָרְדָּעָן פֿונְגָּם קְרִיטִיךְ עָרָא זַאְכְּלָעָכָּעָ קְזָנָאנָג אָנוֹ אַ גְּרוּסָע
מַאְמָק קִינְסְטָלָעָרִישׁ אַוְיסְפָּרָוָן. בַּיְּ די קִינְסְטָלָעָר, בַּיְּ זַוְּלְכָבָר דָּעַר פֶּאָרְ-
גָּעָם פָּוּן זַיְגָע שְׁטָרְעָבָנָגָען עַנְדָרְשָׁת זַיְגָע נַיְשָׁת, בַּיְּ זַיְגָע פְּנִימִינְטָט דָּעַר קְרִיטִיךְ
שְׁקָעָר לְיִכְתָּב דָּעַם אַינְדִּיוֹדוּעָלִין אַוְיסְדָּרוּם, דָּעַם אַיְגָעָנָם סְפִּילָ. דָּעַר דָּאָ-
זַיְקָעָר זַעַג אַזְיָּ אַפְּטָט דָּעַר לְיִכְתָּבָה, אַבָּעָר פִּרְטָט נַיְשָׁת צָוָם צִוְּלָעָס אַזְיָּ
אוּסְגָּהָוִילָט פָּוּן אַ שְׁעַפְּרָעִישָׁר אַיְגִּיצְיָאָטוֹן.

די בְּיַלְדָּעָר פָּוּן אַנְיָ�לָאָ מעַנְקָעָם הָאָבוֹן זַיְגָע באָזָוִין אַ פֶּאָר זַיְגָע
דָּעַר צְוִוִּיתָר וּוּלְכָבָר מַלְחָמָה אַוְיָהָפָּאָרְשִׁידָעָנָע עַקְסְּמָקְלָוְיְוָוָע אַוְיָסְמָתְלָוְגָיְנָגָען
אַזְיָּ לְאָנָה. אַזְיָּ אַיְאָר 1932—1933 גַּעֲפָגָעָן זַיְגָע פֶּאָרְשִׁידָעָנָע זַיְגָע אַזְיָּ
אַיְפָּס אַירָע בְּיַלְדָּעָר: „אַ פִּיְזָאָשׁ“, „די עַלְקְעַטְרָאָוְגְּנִיעָ“, זַיְגָע מַעַרְ-
שְׁטִוְיל-לְעַבְגָּס אַזְיָּ פֶּאָרְטָרְעָטָן. אַזְיָּ אַיְאָר 1936 אַזְיָּ 1939 באָזָוִין זַיְגָע
אוּידָאָן אַיְפָּס בְּיַלְדָּעָר פָּוּן אַנְיָ�לָאָ מעַנְקָעָם. טַיְלָ פָּוּן זַיְגָע זַעַגְבָּרָע,
טַיְלָ שְׁטָמָאָרָק עַקְסְּמָפְּרָעִימָעְמָטָלָע.

אַזְיָּ סְעַפְּטָעָמְבָּעָר 1939 הָאָט אַנְיָ�לָאָ מעַנְקָעָם זַיְגָע אַרְבָּעָנְקָרִין
שְׁיִין לְעַמְבָּעָג. זַיְגָע דָּעַמְלָט גַּעַוְאָרָן די גַּשְׁמָה פָּוּן דָּעַם פֶּאָרְבָּאָגָר פָּוּן

פלאסטיקער, וואָס האָט זיך אַרגאניזוּרט. זי אַין שטָּארק פֿאַרְגּוּמען געווען
מייט העלפּון די חברים, וואָס זענען אַנטְּלָאָפּוֹן פֿוֹן פֿאַרְשִׁידְעָנָעָ פֿיִילְּן פֿוֹן לאָנָה.
זֵי גַּעֲפִינֶט פֿוֹנְדָּעָסְטּוּעָנָן צִיְּת אָזָן כּוֹחוֹת, כְּדֵי צַו שָׁאָפּוֹן. אַין יָאָר 1940
געטעט זֵי אַנטְּלָיָו אַין דָּעָר לְעַמְבּוּגָנָר קוֹנְסְטָאַוִּיסְטּוּלָנָגָן. אַירָע אַרְבָּעָטָן
זענען אַיְינְגָּעָשְׂלָאָסָן גַּעֲוָאָרָן אַין דָּעָר קָאַלְעָקְצִיעָ פֿוֹן בִּילְדָּעָר, וואָס אַין
בָּאַשְׁטִימָט גַּעֲוָאָרָן פָּאָר דָּעָר אַוִּיסְטּוּלָנָגָן אַין מַאֲסְקוּעָ. זֵי האָבּוֹן זיך אוּיד
בָּאַוְיָזָן אַוְףּ דָּעָר אַוִּיסְטּוּלָנָגָן אַין קִיּוּן.

אנג'יעַלְעָ מעַנְקָעָס אַין אַוְמָגָעָקָוּמָעָן אַין יָאָר 1941 אַין לְעַמְבּוּגָנָר. זֵי
אַין דָּעָר מַאֲרָדָעָט גַּעֲוָאָרָן דָּוָרָד די בעַסְטִיּוּם, וואָס האָבּוֹן זיך גַּעֲרוּפּוֹן „הָעָדָה
כּוּרָעָ רָאַסְעָ“ אַין וואָס האָבּוֹן גַּעֲשָׂמְרָעָבָט אַיְינְצָוּפּוֹרָן אַ פֿיִיעָ אַרְדָּעָנוֹנוֹן“
אוּףּ דָּעָר וּוּלְטָ. אַגְּיעַלְעָלָא מעַנְקָעָס אַין גַּעֲוָעָן אַ קִּינְסְטּוּלָעָרָיוֹן פֿוֹן אַ שְׁטָּארָקָן
גַּיִיסָּט. אַירָע קִינְסְטּוּלָעָרִישָׁע טָעַטְיִקְיִיט לְאֹזֶט זיך נִישְׁט אַפְּטִיְילְן פֿוֹן אַירָע
שְׁטָּארָקָעָר פֿעַרְזָעַנְלְעַכְקִיּוֹט. דָּאָס אַין אַ קִּינְסְטּוּלָעָרָיוֹן — אַ פֿיְלְאָזָהָט, וואָס

שְׁאָצָט אַפּ נִישְׁט נָאָר די עַסְטְּרַטְּשִׁיעָ, נָאָר אוּיד די עַמְיִישָׁע וּוּרְטָן.

האליגע נאָדעַלמאָן

האליגע נאָדעַלמאָן איז געבוירן געוֹאָרֶן איז וואָרשע איז יאָר 1912. אוֹר פֿאָסְפֿאָר איז געוווען דער עַלטְסַפּ מער ברודער פֿוֹן דעם באָריַמְטָן סְקוֹלְפּֿטְאָרִישְׁרָעֵן עַלְיָאַשְׁ נאָדעַלמאָן 1882—1946). ווי באָוּסְטַמּ, איז דָּס באָוּזְין זיך פֿוֹן האָלִינְגָּס פֿעַטְעַר עַלְיָאַשְׁ נאָדעַלמאָן איז פֿאָרְזַן געוווען אַ גְּרוּיסָע גַּעֲשָׂעָנוֹשָׂ אַין די קִינְסְטְּלָעְרִישְׁ קְרִיְּזַן. ער חַצְטַדְּקָת אָרוּיסְגָּרוּפָן אַ גְּרוּסְטַמּ פֿאָרְאִינְטְּרָעְסְּרָוְנָגָן מִיט זְיַין אָרוּינְגְּעָלָן אָפָּן פֿוֹן מְאָקְטִירְן די קְלָאַסְּ שְׁיַׁשְׁעָ קְוָסְטַמּ. ער חַצְטַבְּזָוְיַׁזְמָן מִיט זְיַׁינָע וּוּרְקָת, או די קְלָאַסְּיַׁשְׁעָ סְקוֹלְפּֿטְאָרִישְׁרָעֵן בְּמוֹר איז נָאָר אַלְץ אַ לְּעַבְּדִיקָעָר קְוָאָלָן, פֿוֹן וּוּגָעָן די מְאָדְעָגָן קִינְסְטַמּ. ער קָאנָען שְׁעַעַן פֿוֹלְעָהָוּפָן, נִוְשָׁט פֿאָרְלִינְגְּדִיק דָּרְבָּיִד די אַיְגָעָנָע שְׁעַבְּגָרִישְׁעָ פֿעַרְזְּגָלְעַכְּבִּיכְּיַׁת.

האליגע נאָדעַלמאָן האָבָן אִירע חַבְּרוֹם גַּעֲשָׂעָצָט פֿאָר אִיר עַקְסְּפְּרִירִיְּזַן מְעַטְּסְמָאָרִישְׁן חַוְשָׁן, וּוֹאָס זִי חַצְטַפְּרָמְאָכָט. מִ'חַצְטַפְּרָמְאָכָט דער קִינְסְטְּלָעְרִין פֿאָרְאִישְׁרָעֵן צְוּקְוָנְפְּטָן אַין דער סְקוֹלְפּֿטְאָרִישְׁרָעֵן קִונְסְטַמּ. האָלִינְגָּס חַצְטַבְּזָוְיַׁזְמָן די יָאָרְן 1933—1938 אַין דער וּוּוּרְשָׁעְוָעָר קִונְסְטַמּ אַקְאָדְעָמִיעָ בְּיַׁם פֿרְאָפּ מְאָדָעָשָׁ בְּרָעִירָה. שְׁפַעְטָעָר חַצְטַפְּרָמְאָכָט זִי גַּעֲרָבְעָט וּלְבָטְשָׁטְעָנְדִיק, שְׁאָפְנְדִיק צָאָלְרִיְּכָעָ אַרְבָּעָתָן. זִי חַצְטַפְּרָמְאָכָט גַּעֲשָׂעָרְבָּט צָו

שאָפָן אַהֲרֹמְאָנִיעַ צוּוִישׁן דֵי סְקוֹלֶפְּטָאָרִישׁע אַרְבָּעָטָן מִיטֵּ דֵי אַרְכִּיטְמָעָקֵן טָאָנִישׁ וּוּרָק.

אַפָּאָר יָאָר פָּאָר דָּעָר מַלְחָמָה הָאָט אַגְּרוּסָעָר אַרְכִּיטְמָעָקֵן, בּוּוּנְדִּיק אַגְּבִּידָע אַיִּיף דָּעָר פּוֹלְאָזְקָעָגֵט אַיִּין וּוּאָרְשָׁע, אַיְּגָנָעָשָׁלָאָסָן אַיִּין דָּעָר אַרְכִּיטְמָעָקֵן אַנְיִישָׁעָר קָאָמְפָאָזִיצְיָע פָּוּן דָּעָר גַּעַבְּיָדָע אַסְקוֹלֶפְּטָאָרִישׁע פָּוּן הָאָט לִינְעַ נְאָדָעַלְמָאָן.

אַיִּין יָאָר 1939 אַיִּין דֵי קִינְסְטָלָעָרִין אַוּוֹעָקָפָן וּוּאָרְשָׁע קִיּוֹן לְעַמְבָּעוֹרָה. דָּאָט הָאָט זַי גַּעַרְכָּעָט אַיִּין דָּעָר צָעָרָאָמִישָׁעָר פֿרָאָהָקָצְיָע. אַיִּעַ פָּוּן דֵי וּוּזְנְטָלְעַבְּסָטָע סְקוֹלֶפְּטָאָרִישׁע אַרְבָּעָטָן אַיִּרָע אַיִּין יְעַנְעַם פֿעָרִיאָד אַיִּין דָּעָר בּוּסָטָפָן דָּעָר אַוְקָרָאָנִישָׁעָר פָּאָלְקָס-דִּיכְטָעָרִין לְעַמִּי אַוְקָרָאָנִיקָע. זַי הָאָט רָעָם בּוּסָטָ אַוְיְסָגְפִּירָט מִיטֵּ אַסְדָּגְפִּיל אַיִּין פִּיעַטָּעָט. פָּוּן אַיִּרָגְנָצָעָר שָׁאָפָונָגָן זַעַנְעַן גַּעַבְּלִיבָן בְּלִוּזָוּ פָּאָטָאָנְרָאָפִּישָׁעָר רֻעְפָּרָאָדוּקְזִיעָם פָּוּן דָּעָר דָּעָר מָאָנָטָן בּוּסָטָ אַנְדָּר אַיִּינִיקָעָר סְקוֹלֶפְּטוּרָיָשָׁע אַבְּעָטָן. דָּאָס אַיִּין אַלְיָזָן, וּוּאָס אַיִּין גַּעַבְּלִיבָן נְאָר דָּעָר קִינְסְטָלָעָרִין, וּוּאָס הָאָט גַּזְוָכָתָן נִיעַ פָּאָרְמָעָן פָּאָר אַיִּרָגְנָסָט.

הָאַלְיִינָגָן נְאָדָעַלְמָאָן אַיִּין אַוְמְגַעְקִימָעָן אַיִּין דֵי עַרְשָׁטָעָמָע, נְאָכְדָעָם וּוּוִי דֵי חִוְּטָלְעָר-אָרְמָיִי הָאָט פָּאָרְגָּוּמָעָן לְעַמְבָּעוֹרָה. אַיִּרָשׁוּוּכְמָטָר, רָאָמָנָאָגָן יָאָגָן נְעַצָּאָק, אַבְּאַקְאָנָטָעָן אַוּן גַּעַשְׁעַצְטָעָן אַיְּלוּסְטָרָאָטָרִין פָּוּן בִּיכְעָר אַיִּין וּוּאָרְשָׁע, הָאָט זַיְד אַפְּגָעָרָאָמָטָוּעָט אַהֲנָק דָּעָר הַיְלָךְ פָּוּן אַיִּרָעָחָרָים — פָּאָלִיאָקָן. דֵי וּוּאָרְשָׁעָוָעָר קִינְסְטָלָעָר הָאָבָן אַוְיְסָבָאָהָאָלָטָן יְאָנָעָצָקָן אַוּן אַיִּרָעָעָלָן טָעָרָן אַוּן אַדְאָנָק דָּעָם זַעַנְעַן זַיְיָ גַּעַבְּלִיבָן לְעַבָּן.

אברהם נוימאן

אברהם נוימאן איז געבעירן געווארן דעם 6 פערוואָר 1873 איז שערפֿען.
ז'וּן פָּאַטער איז געווען אָן אַנְגַּעַשְׁטַעלְמַעַר בֵּי אַ וְאַלְדַּ-אַינְגְּמִימָעַר. ער
הָאָט אַכְּתּוֹנָג גַּעֲבָעָן אַוְפָּן צַוְּשַׁטְּאָגָד פָּוּן דַּי וּוּלְדָעָר אָן הָאָט פַּאַרְצִיכְנֶט
דַּעַם גַּאנְגָּן פָּוּן דַּעַר עַקְסְּפָּאַטְּאָצְּעַיָּע. צַוְּלִיב דַּעַם הָאָט אַכְּרָהָם שְׂוִין פָּוּן
די יַגְּסַטְּעַ יָאָרָן אָן פַּאַרְבָּרָאָכָּט אַוְפָּן שְׂוִים פָּוּן דַּעַר גַּאַטָּוָר, אָן הָאָט
טִיף. לִיב בַּאֲקָוּמָעַן דַּעַם פּוֹלוּיְשָׁן וְאַלְדַּה. דָּאָם קְלִינְגָּעַ יַגְּגָל מִיטַּה
שְׂוֹאָרָצָע אַוְגָּן הָאָט אָין זִיד אַיְנְגַּעַזְאָפָּט דַּעַם בִּישְׁוֹפָּה פָּוּן דַּעַר גַּאַטָּוָר, דַּעַם
נָרוּיְשָׁ פָּוּן דַּי בִּימָעָר, דָּאָם צַוְּוִישְׁתְּשָׁעָרִי פָּוּן דַּי פִּינְגָּל, דָּאָם גַּעֲרוּיְשָׁ פָּוּן
וְאַלְדַּה-קְוּוּעַלְעַדְלָ. די דָּאָזְקָעַ עַרְשְׁטָע אַיבָּעָרְלָעְבָּגָנָעַן זַיְנָעַ, זַעֲגָעַן גַּעֲלָבִּין
בּוּנְדוּ גַּעֲוָעַן מִיטַּה דַּעַר שִׁינְקִיטָּ פָּוּן דַּעַר פּוֹלוּיְשָׁעַר גַּאַטָּוָר, זַעֲגָעַן גַּעֲלָבִּין
בַּיַּ אַוְם לְעַבְּדָוֵק בִּיְזָן סֻפָּה פָּוּן זַיְנָעַלְעָבָן. זַיְן הָאָבָּן דַּעַידְרָת וּוּעָן זַיְן
צַוְּקָגְפְּטִיקָן נָוָרָל. אָן עַמְּפִינְדָּלְעָכָּר אָוֹן טְרוּיְמָעְרִישָׁר, וּוּרְתָּמָעָר אָרָא
זַיְנָגָעַר פָּוּן דַּעַר פּוֹלוּיְשָׁעַר גַּאַטָּוָר. זַיְנָעַ קְוָנְסְטָלְעָרְוִישָׁעַ עַמְּפִינְדָּגָנָעַן הָאָט
ער גַּעַקְאָגָט אַיבָּעָרְגִּיסָּן אַוְפָּן לְיַיְוָונָט אָין דַּי שְׁעַנְסְטָעַ פָּאָרָכוֹן אָוֹן פָּאַרְמָעָן.
ער אָיז גַּעֲוָעַן וּוּי אַ בִּזָּן, וּוּאָס נָאָגָט אַוְיָם פָּוּן דַּי בְּלָוּמָעַן דַּעַם זִיסְּן זָאָפָּט,
ער זָאָפָּט אָיז אָין זִיד דַּי שִׁינְקִיטָּ פָּוּן דַּי הַיְמִישָׁע פְּעַלְדָּעָר אָיז לְאַגְּקָעָם,
גַּעַרְמָנָעָר אָוֹן וּוּלְדָעָר, מִיכְּבָּן אָוֹן בָּרְגָּלָעָה, אַיבָּעָרְטָאָגָנְדִּיק זַיְנָעַ אַיְנָה
דָּרוֹקוֹן אַוְתָּה דַּי לְיַיְוָגָטָן פָּוּן זַיְנָעַ בִּילְדָּעָר.

פָּוּן דַּי יַגְּסַטְּעַ יָאָרָן אָן צִיְכָנָטָ ער אַלְזָ, וּוּאָס רִינְגְּלָט אַוְם אַרוּם.
וְאַרְשִׁיְגָלָעָר הָאָט ער אָין אַנְהָיִיכְ גַּעַלְעָרָגָט אָין אַ יִשְׁכָּה. עַם אָיז אַיִם
אַכְּבָּר שְׁוּעָר גַּעֲוָעַן אַיִף דַּעַר פְּרָאָגְוִינָעַן. אַלְטָ וְזִיעְגָּדִיק 18 וְיאָרָה, רַיִיסָט ער
זִיד אַרוּם פָּוּן דַּעַר פְּרָאָגְוִינָעַן אָוֹן פָּאָרָט אַרוּם קִין וְאַרְשָׁא. ער הַאַלְטָ
זִיד אַרוּם פָּוּן רַעֲטוֹשִׁירָן פְּאַטְּאָגְרָאָפִישָׁע אַוְיְנָאָמָעָם. אָין דַּעַר פְּרִיעָר צִיְטָ
פְּאַרְגָּעָמָט ער זִיד מִיט מְאַלְןָ. אַזְוִי אַרְבָּעָטָנְדִּיק אָוֹן זָמְלָעָגְדִּיק אַ גְּרָאַשְׁן

אברהם גורמן

(אווישטרארטערעט)

צו א נראשן, קלייבט ער זיד אָן אַ קלייגע סומע, וואָס גיט אָים די מעגֶן
 לעקבייט אַנצ'וחהיבּן זיינע מאָלערישׁע שטודיוו. אַין יָאָר 1898 פֿאָרט ער
 אַרויָס קִין קְראָקע, ווֹ ער ווערט אַנצענוּמוּן אַין דער דָּאָרטיקער קָונְסְטָ
 אַקָּדָעַמִּיעַ. דָּעַמְלָת פֿוּרְט אָן מִיט דָּעַר אַפְּטִיכְיְּלָוְגְּ פָּוּן פִּיוֹזָאַזְּן-מָאָלָעַרְיַי
 דָּעַר מִיסְטָר פָּוּן פּוֹיְלוּשֵׂן פִּיוֹזָאַזְּ יָאָן סְטָאנִיסְלָאוּסְקִי. אַ גְּרוֹסְעַר פָּעַז
 דָּאָנגָן אַין אַרְגָּאַזְּמָאָטָר — האָט ער גַּעַחַט אַ גְּרוֹסְעַר וּוּרְקוּנְגַּן אַיִּיף
 זיינע שילער. ער האָט תִּיכְּבָּה בְּאַמְּרָקְט נְוִימָאנְסְטָאַלְאַנְטָם.
 סְטָאנִיסְלָאוּסְקִים
 קלָאָס האָט דָּעַמְלָת גַּעַצְּלָת בְּלִוּזָן אַיְינְקָע שְׁילָעָר, עַנְטוֹזִיאָסְטָן פָּגָעָם
 פּוֹיְלוּשֵׂן פִּיוֹזָאַזְּ, סְטָאנִיסְלָאוּסְקִי, וואָס האָט גַּעַמְלָת בְּיַלְדָּעָר אַין קְלִיָּה
 גַּעַמְלָת פָּאָרָמָאָטָן, האָט נִישְׁתְּפָנָעָן זיינע שילער אַים בְּלִינְדָּר נְאַכְּצִימָאָן,
 ער האָט בְּלִוּזָן גַּעַוְּאַלְטָז זַי זַיְלָן זַיְלָן אַיְסְלָעְרָגָעָן אַיְפְּטָאַפְּן דָּו אַרְוּמִיקָע
 שִׁינְקִיְּתָן „אַיְיָף דָּעַר הִימְעָר מִינְגָּטָן“ אַיְנָעָם שְׁאַרְקָסְטָן פָּאַגְּאַנְדָּעָרְבָּן.
 אַוְמָטָר דָּעַר לִיְּטוֹנָגָן פָּוּן סְטָאנִיסְלָאוּסְקִי הָאָט גַּעַמְלָת טָאַלְאַנְטָמָט דָּעַר
 וּוּאַרְבָּן קִינְסְטָלָעְרִישׁע קְולָטָרָה. סִי דָּעַר לְעָרָר, סִי זַיְנָעָה חָבְרִים הָאָבָן פָּעַסְטָן
 גַּעַשְׁטָעַלְטָן, אַז נְוִימָאנְסְטָאַלְאַזְּמָאַזְּנָה אַז נִישְׁתְּפָנָעָן-דוּרְכְּשָׁנִיטְלָעָן טָאַלְאַנְטָמָט. נַאֲדָר צֻוַּיָּה
 יָאָר שְׁטוּדִירָן אַז קְרָאָקָע הָאָט זַיְלָן קִין פָּאָרָזָן. ער
 אַיְזָן אַרְיְינְגָּעַטְרָעָטָן אַיְזָן דָּעַר דָּאָרְמִיקָעָר אַקָּדָעַמִּיעַ, אַבָּעָר גַּדְּאָ אַ פָּאָר
 חְדִשִּׁים, האָט ער זַיְלָן גַּעַמְוֹזָת אַפְּזָאָן פָּוּן דָּו זַיְעָרְזִיקָע שְׁאַזְּדָעָן, וּוּיְלָן
 עַם האָט אַים אַוְסְגַּעַפְּעַלְטָן גַּעַלְטָן. כְּדִי צָו פָּאָרְגִּינְגָּעָן אַיִּיף חִוְּנָה, פָּאָרְגָּעָמָט
 ער זַיְלָן מִיט קְאָפְּרִירָן דָּו וּוּרְקָן פָּוּן דָּו גְּרוֹסָעָן מִיסְטָר, וואָס הָאָבָן זַיְלָן
 גַּעַפְּגָעָן אַיְזָן לְוּוּרָן אַז אַדְּאנְקָע דָּעַם הָאָט ער גַּעַקְּאַנְטָמָט וּוּיְמָעָר בְּלִיבָּן אַיְזָן
 פָּאָרָזָן. נַאֲדָר אַ קְוַרְצָעָר צִיְּמָת זַיְוִן אַז פָּרְאַנְקִירִיד אַז שְׁבָעַטָּר אַז הַלְּאָגָּדָן,
 עַנְגְּלָאָגָּד אַז דִּיְטְשָׁלָאָגָּד, קָעָרָט זַיְלָן צְרוּרָקָיָן פּוּלָּן. מִיט דָּעַר
 פָּאָסִיעָן פָּוּן אַ קִּינְסְטָלָעָר, וואָס אַיְזָן פָּאָרְלִיבָּט אַיְגָעָם הַיְּמִישָׁן לְאַנְדְּשָׁאָפָּט,
 גַּעַמְלָת ער זַיְלָן וּוּידָעָר צָו מָאָלָן פִּיוֹזָאַזְּן. דָּי פּוֹיְלוּשָׁע נְאַמְּתָר, אַפְּיָלוּ דָּי
 אַמְּמִיסְטָן אַרְעָמָעָ, הָאָט פָּאָר אַים אַ גַּעַוְּאַלְיִיקָע צְוּצִיּוֹנָבָּקָרָאָפָּט.
 טִילָּן פָּוּן דָּי דָּאָזְיִיקָע פִּיוֹזָאַזְּן זַעַגְּנוּן אַז אַפְּשָׁפְּגָלְנוּן פָּוּן דָּי דָּאָזְיִיקָע רִינְגָּ
 דִּיקָע אַוְבָּעָרְלָעְבָּוּנָגָעָן פָּוּנָגָעָן קִינְסְטָלָעָר. עַס פִּילָּט זַיְלָן זַיְיָ אַז שְׁמָאָרָקָע
 עַמְּאַצְּיָאַגְּנָעָלָעָ אַיְבָּעָרְלָעְבָּאָגָעָ, בְּמַעַט זַיְיָ פָּאָטָמָעָ. ער האָט לִיבָּגְּתָאָט דָּאָס
 דָּאָרָף אַלְסָ אַזְעַלְכָעָם, גַּיְשָׁת זַיְיָ עַס טְרָעָפָט אַפְּטָמָעָ, אַלְסָ קָאַגְּמָרָאָטָס צָו
 דָּעַר שְׁמָאָטָמָעָ. ער קָאַנְסְטָרוֹאַרְט גַּיְשָׁת קִין רָאַמְּאַנְטִישׁע קָוָנָסָט, וּוּ עַס
 פְּלָעָנָן דָּאָס נִישְׁתְּ אַיְנָמָאָל מָאָן דָּי אַיְמָפְּרָעָסְאַגְּיִיסָּטָן, קָאַמְּפָאַנְיִרְנָדָיק דָּעַר
 פִּיוֹזָאַזְּ.

גַּוְיָמָאנְס בְּיַלְדָּעָר פָּאָרָמָאָן אַ סְּרָ פְּשָׁוֹטְקִיְּמָעָ אַז אַוְמִיטְלָבָּאָרָעָ אַיְזָן

בערלעכונג. ווען איז צו זאמעהאגג מיטן טוית פיגעם מייסטער טמאגס-לאויסק, וועלכער איז געשטארבן איז יאָר 1907, איז אינגעאָרדנט געווארן איז אויסטעטלונג פון די אַרכְּבָּעָטן פון די בעסטע שילער זיינע, האָבוֹן זיך אויפֶּר דער דָּאַזְּקָעָר אויסטעטלונג געפונען נוימאנס צוּווּ בִּילְדָּעָר: „דָּעָר האַרְבָּסְטָן“ איז „דָּעָר וּאַלְדְּקוֹאָל“. גוימאנס קינסטעריעישׂ מײַסְטְּרָשָׂאָפָט וּאַקְּסָטָן. דער קינסטעריע לְעֵבֶת טַיְלָמָּאָל אַיבָּעָר שֻׁוּרָעָר מִינְטוֹן, ווען ער צוּוֹיְפֶּלֶט איז דער מעגלעקייט צו דערגריכן אלְּיָהָרְעָזָר רַעֲזָלְתָּאָטָן איז זיינע קינסטעריעישׂ שאָפָונְגָּעָן. ער שְׁרָעָבָט אַרְיָסְטְּוּרָעָנְגָּעָן די שְׁיַׁינְגָּיִיט פון דער פּוֹלִישָׂעָר לְאַנדְשָׂאָפָט איז אַיר רַיְּנָסְטָר אַיְּגָּאָרְטִּיקִּים. נָאָכוֹן שְׁוֹיְטָפָן סְפָּאָנִינוֹסְטָאָוָסְקִין זְעָנָעָן בְּלוּזָן אַיְּגָּוָעָפָן זְיַׁינָעָר גַּעַשׂ בְּלִיבָּן שְׁרָיִּי דָּעָר לְיִנְיָעָ, וְאָסָם עַמְּהַאָת אַנְגָּעָצִיכְּנָת זְיַׁינָעָר מַיְּסָטָר, צְוִישָׂן זְיִּי אַיר גַּעַוְעָן נוֹיָמָן. זְיַׁינָעָ בִּילְדָּעָר פָּאָרְמָאָן, מְרָאָזָ דָּעָם צִיְּכָן פון אַגְּוּסָטָר מַעְלָאָנְכָּאָלָּע, אַסְּרָדָ וּוּיְכָוָן לְיִרְאָז, וְאָסָם אַיז פָּאָרְצָוְגָּוְן מִיטָּא דִּינְעָם גַּעַפְּלָפָן פָּאָרְטָאָכְּטִיָּט, אַזְּסָמָּאָס וּוּכְּטָקְסָטָ — זְיִּי פָּאָרְמָאָן אַסְּרָדָ אַסְּרָדָ שִׁיְּנִיקִיָּט פון דָּעָר פּוֹלִישָׂעָר נָאָצָר. אַיז יָאָר 1908 בָּאוּוֹיָזָט זִיך אַיז וּאַכְּנָבָּלָּאָט, „טִינְגָּרָנִיק אַיְּלָסְטָרָאָוָגָּנִי“ 5 רַעֲפָרָאָזְקִיעָם פָּוֹן נוֹיָמָן בִּילְדָּעָר, וְאָסָם זְעָנָעָן אַז אַיְּלָסְטָרָאָצִיעָ צַו אַגְּרָוִים אַרְטִּיקָּעָ פָּוֹן אַרְאָט (אַסְּטָאָפָּאָרְטָוָוָן). דָּס אַרְטִּיקָּעָ הַיְּבָט זִיך אָז מִיט פָּאָלְגָּדְּקָעָ וּוּרְטָעָר: „וּוּהָיַן דָּו זְאָלָסָט נִישְׁטָן גַּיְּנָן, וּוּהָיַן דָּו זְאָלָסָט זִיך נִישְׁטָן וּוּנְדָן“, אַפְּגָּנָעָרָסָן פָּוֹן דָּעָר הַיְּמִישָׂעָר גַּעַט — וּוּלְן אַיבָּעָרָאָל דִּיר נָאָכָנִיָּן, זְוָן דָּעָר פּוֹלִישָׂעָר עָרָד, די בִּילְדָּעָר פָּוֹן דָּעָר הַיְּמִישָׂעָר, וּוּיְמָעָר עָרָד... די וּוּסָט בְּעַקְעָן נָאָר אַיר...“

דאָס אַיְּסָנוֹצָן רַעֲפָרָאָזְקִיעָם פָּוֹן נוֹיָמָן אַרְבָּעָן צַו אַזְּעָלְכָעָ פְּלִיעָמָנָעָן, אַיבָּרָהָוּפָט דָּס דַּרְכְּפָּלְעָכָטָן מִיט זִיך די אַפְּשָׁנְטָן פָּוֹן רְעִיָּה מאָנָס „פּוּ�וּרִים“, וְאָסָם האָבוֹן זִיך דַּעֲמָלָט גַּעֲדוֹרָקָט אוּפָּה די שְׁפָלָאָטָן פָּוֹן דָּעָם וּאַכְּנָבָּלָּאָט, באָזְוִיָּז וּוּפָלָחָן אַזְּסָמָּאָס אַזְּרָקִיָּט סְהָאָבוֹן פָּאָרָמָאָט זְיַׁינָעָ בִּילְדָּעָר. מִיט זְיַׁינָעָ אַרְבָּעָן דַּעֲרָאָבָּרָת זִיך נוֹיָמָן אַז עַרְגָּסָט פָּאָזִיעָ אַיז דָּעָר קִינְסְטָלְעָרִישָׂר וּוּלְטָ.

איָז יָאָר 1911 הַאָט די וּוּרְשָׂעָר וּאַכְּנָטָא אַיְּגָּאָרְדָּנָט אַז אַוְיָסָ שְׁטָעָלָגָן פָּוֹן זְיַׁינָעָ בִּילְדָּעָר, ווען אַיז די אַיבָּעָרָקָע זְאָלָן זְעָנָעָן אַוְיָסָטָן גְּעוֹוָאָרוֹן די בִּילְדָּעָר פָּוֹן די פְּרָאָנְצִיוּזִישָׂע אַיְּמָפְּרָעָסִיאָגִיסָּטָן, מְאָנוּ, פִּיסְאָרָא אַיז אַנְדָּה. מְהַאָט דַּעֲמָלָט גַּעֲקָאָט פָּאָהָלִיָּכָן די פִּיוֹזָאָשָׂן פָּוֹן נוֹיָמָן אַז מִיט די בִּילְדָּעָר פָּוֹן די דַּעֲרָמָאָנָטָע פְּרָאָצִיוּזִישָׂע מַיְּסָטָר, דָּעָרְבִּי הַאָט דָּעָר דָּאַזְּקָעָר פָּאָרְגָּלִיָּר בְּלִיט בָּאוּזָיָן וּוּ עַרְגָּסָט אַונְדוּעָר קִינְסְטָלְעָר הַאָט זִיך

באנצ'ז'ין צו דער אַרוֹסָגֶעֶברְאַכְטָעֵר טעמעע. אויף דער דָּאָזִיקָּעָר אַוִּישְׁטָעֵל
לאומֵן האָבוֹן זיך צוֹוישָׂן אַנְדָּרָעָ גַּעֲפָנוּן אַזְוַלְכָּעָ בַּיְלָדָרָ וּוּ: „דָּאָס קַוְעַלְכָּעָ
בַּיְּ מְאַרְסָקָעָ אַקְּפָּאָ“, „דָּאָס גַּעֲוִיסְטָרָ“, אָזָן „די קַרְכָּעָ אַין פַּאַרְאָגָן“. .

בעטן אַוִּיסְבָּרוֹד פָּוּן דער עַרְשְׁטָעֵר וּוּלְטָטְמָלְחָמָה האָט זיך אַבְּרָהָם
נוֹימָאן גַּעֲפָנוּן אַין ווּוּן. ער אַין שְׂוִין גַּעֲוָעָן גַּוְתָּ בְּאַקְּאָנָט, הַוִּיפְּטָעַכְּלָעָר
אַין דִּי פַּאַרְגָּעַשְׁרְיַטְמָעָן קִינְסְטָלְעַרְיוֹשָׁעָ קְרִיּוֹן. ער זָאָל מִיטָּ אַיר אַוִּיסְטָר
צַעַּמְיעָ“. פְּלָעָנָט אִים נִישְׁתָּ אַיְינְמָאָל אַיְינְלָאָדוּן, ער זָאָל מִיטָּ אַיר אַוִּיסְטָר
שְׁתָלָעָן זַיְגָע בַּיְלָדָר. נִוִּימָאָן בַּיְלָדָר פְּלָעָנָן זִיךְרָאָן צַוְּצִית בָּאָזָן
ווּיְזָן אַוִּיסְטָר דִּי וּגְנָעָר אַוִּיסְטָעַלְגָּנָעָן. אַין ווּוּן האָבוֹן זיך נַאֲרָ גַּעֲפָנוּן דַּעֲלָלָט
לְאַזְּאָרָ קְרָעָסְטִין, אַין וּוּמְעָנָם גַּעֲוַלְשָׁאָפָּט נִוִּימָאָן פְּלָעָנָט פַּאַרְגָּן
בְּרַעְנָגָעָן.

נַאֲרָ דֻּעָר עַרְשְׁטָעֵר וּוּלְטָטְמָלְחָמָה אַין מִיטָּ-אַיְרָאָפָּעָ גַּעֲוָעָן בְּאַדְעָקָט
מוֹתָחָרְבָּות. דָּאָס גַּעַלְטָה האָט פַּאַרְלְוִירָן יְעָדָן וּוּרְעָתָן. וּוּנְעָן פַּאַרְקְוִיְּפָן בַּיְּלָדָר
דֻּעָר-הָאָט קִיּוֹן רִיְּדָנָט גַּעֲקָנָט זַיְגָע. נִוִּימָאָן קְלִיבָּתָן זיך דַּעְרִיבָּרָ אַוִּיסְטָר
מִיטָּ זַיְגָע בַּיְלָדָר קִיּוֹן אַמְּעָרִיקָעָן. ער טְוִלְטָן זיך אַבְּרָהָם דַּאֲרָתָן גַּשְׁתָּ גָּוָתָן. עַמְּגַשְׁפָּרָעָכָט
אַוִּיסְטָר אִים נִשְׁתָּה דֻּעָר אַמְּעָרִיקָעָן לְעַבְנָס-שְׁמִינִיגָּר. חֹוֹן דָּעָם וּוּרְעָתָן
עַד דַּאֲרָתָן גַּשְׁתָּ פַּאַרְשָׁתָאָגָעָן. זַיְגָע בַּיְלָדָר גַּעֲפָלָעָן גַּשְׁתָּ דִּי אַמְּעָרִיקָעָר
בְּיוֹנָעָם-מְעָנָה. נַאֲכָן אַפְּזִיּוֹן אַ פַּאַרְ יָאָר אַין אַמְּעָרִיקָעָן, זַעַטָּ ער זיך אַוִּיסְטָר
אוֹף אַ שְׁוֹפָּאָן פַּאַרְתָּ וּוּיְמָרָ. ער האָט אַ גַּעֲוִיסְטָעָ צִיְּתָן פַּאַרְבְּרָאַכְּטָן
אַיְן פַּאַלְעַסְטִינָעָן, זַוְּנְדִּיק אַ גַּיְעָם אַיְגָהָלָטָן פַּאַר זַיְגָע קְוָנָסָטָן. אַבְּרָהָם אַוִּיד
דָּאֲלָטָן ער זיך גַּשְׁתָּ לְאָגָן אַוִּיתָן. ער קְעָרָתָן זיך אָום קִיּוֹן פּוֹלִין, מִיטָּ
בְּרַעְנָגָעָן אַ גַּרְוִיסְטָעָ צָאָל בַּיְלָדָר מִיטָּ מִזְּרָחָ-מִאָתָיוֹן. פִּירָ פָּוּן זַיְגָע
אַיְן יָאָר 1927 אַפְּגַּעַקְוִיְּפָטָן דֻּעָר קְרָאַקְוָועָר גַּעַצְּאַנְגָּלָעָר מְזָוָּיָן.

אַוִּין וּוּדָרָה הַיְּבָטָן נִוִּימָאָן אַן זַיְגָע וּוּגְדָּרָוָגָן אַיבָּרָן לְאָנָדָן, זַוְּנְדִּיק
נִיְּעָ טְעָמָעָם. אַיְצָתָה הַיְּבָטָן זיך אַן זַיְגָע אַרְבָּעָטָן אַ בִּיסְלָן צַוְּמָאַדְעָנוֹיָרָן.
דַּי שְׁטִימָוָגָנָס-מִאָתָיוֹן הַיְּבָטָן אַן אַפְּצָוְרָעָטָן פַּאַר דִּי אַיְנָחָלָטָס-עַלְעָמָעָנָטָן,

אַלְיָן דִּיְמָלְעָכָר רָוקָט זיך אַרְוִוָּס דֻּעָר גַּעַוְלְשָׁאַפְּטָלְעָכָר אַסְפָּעָטָן.
דָּאָס זַעַנְעָן גַּעֲוָעָן דִּי צִיְּתָן, וּוּנְעָן דֻּעָר פְּאַשְׁוִים, וּוּאָס בְּוּשְׁעוּעָט אַיְן
דִּיְמָלְעָכָר, וּוּאַרְפָּט אַוִּיד זַיְגָע שְׁוֹאָרָצָן שְׁאָטָן אַוִּיךְ פּוֹלִין. דִּי פְּרָעָכְטִיקָע
פִּיזְזָוָשָׂן נִוִּימָאָס וּוּרָן שְׂוִין אַיְצָת גַּשְׁתָּ צְוָנָעָלָאָזָט אַוִּיךְ פּוֹלְיוּשָׁע אַוִּיסְטָר
שְׁתָלָעָגָנָעָן. נַאֲךְ אַיְן יָאָר 1929 בְּאַקְוּמָטָן נִוִּימָאָן אַן אַוִּיסְצִיְּבָעָנָגָן פָּוּן דֻּעָר
זַאֲכָעָטָן פַּאַר זַיְגָע בַּיְלָדָר „דֻּעָר קַאְבִּינָעָט“ אַיְן אַן חַאְלָב יָאָר אַרְוּם
קוֹיְפָּט אַפְּ דָּאָס מִינְיָסְטָרוּיָס פַּאַר רַעְלִינוּעָעָ עֲנִינִים אַיְן גַּעַוְלְשָׁאַפְּטָלָעָ-

כבר בילדונג איינס פון זייןיג בעילדרע. אַבער אין יאָר 1930 היבנו אָן נוּיְזַ מאַנס אַרבעַטַן אַלְעַ אַפְּטער זִיד צַוְּ בְּאוֹוִיְזָן אוּפֶּה דִּי אַוְיסְטָהַלְוָנְגָּן פָּנוּ דָּעַר יְיִוּשָׁע גַּעֲלַשְׁאָפָּט צַוְּ פָּאַרְשְׁפְּרִיְּטָן קָנוּסָט אַין זָאָרְשָׁע אָן אַוְיָחָד קְרָאָקָע. נוּימָאן מְאַלְטַּד דֻּעַמְלַטְּ קָהָמֵיר בִּי דָעַר וּוּיסְלָן, וּוּיְ אַוְיךְ זַיְן הַיְמִישָׁע שְׁמָאָט שְׁעָרְפָּצִי. דָעַר מְעַנְתָּשָׁ הַיְבָט אָן צַוְּ פָּאַרְגָּעָמָעָן אַלְעַ מְעַרְ אַרְטָ אַוְיָחָד זַיְנָע בַּילְדָּרָע. שַׂוְן דֻּעַמְלַטְּ הַאָטַּט נוּימָאן גַּעֲרָאָגָן אַלְאָגָע זַיְנָע בַּילְדָּרָע. שַׂוְן דֻּעַמְלַטְּ כְּוֹגָר צַוְּנָאָגָבָן אַסְפָּעִיצְיָלָעָן עַרְגָּסָטָן אַוְיסָטָן. אַין יְאָרָ 1936 וּוּינְגְּטָ דָעַר קִינְסְטָלָעָר אַין נָאָווּיְ-טָאָרָג. פָּגָנָדָאָגָן פָּלְעָנָטָר זִיד אַפְּט אַוְיסְקָלִיבָן קִיְּזָן קְרָאָקָע, וּוּ ערְ הַאָטַּט גַּעֲנוּסָעָן אַין דִּי אַרְטָ אַרְבָּעַטַּן פָּנוּסָם פָּאַרְבָּאָגָד פָּוּן דִּי יְיִדְשָׁע פָּלְאַסְטִיקָהָר, וּוּמְעָנָסָם פָּאַרְזִיעָצָר עַס אַין דֻּעַמְלַטְּ גַּעֲוָעָן גַּוְיִמָּאָגָסָסָפָּרִינְגָּה, דָעַר קִינְסְטָלָעָר אַרְטָמָרָגָד וּוּיטָשָׁ. אַוְיָחָד זִיד פָּאַרְגָּעָשְׁטָלָט דִּי סִיטְזָאָצִיעָד בְּזַיְן יְאָרָ 1939.

עַס אַין אַגְּנָעָקָומָעָן דִּי צִיְּטָ פָּנוּ דָעַר הַיְתָלָעָה-אַקְוָפָצִיעָד. נוּימָאן אַין שַׂוְן דֻּעַמְלַטְּ גַּעֲוָעָן אַגְּרוּעָר זְקָן. נִישְׁתָּחָקְקוּדִיק אַוְיָחָד זַיְן קְרָאָגָן-הַיְיָת, אַין ערְ נִישְׁתָּחָקְקוּדִיק אַלְיִינְגְּנָפָלָן אַין פָּאַרְצְוּוֹיְפָלָגָן. שַׂוְן אַין יְאָרָ 1940 זָאָלָ ערְ הַאָבָן זָוְרְ דָעַרְלְוִיבָט אַרְיוּצְזָגָן הַגְּנָטָר דָעַר שְׁמָאָט אַין מְאַלְטָ בַּילְדָּרָע. ערְ הַוְּגָעָרָט שַׂוְן דֻּעַמְלַטְּ. ערְ אַין אַפְּטָ גַּעֲזָוְגָּגָעָן גַּעֲוָעָן אַוְוָעָקָה צַוְּנָאָגָבָן זַיְנָס אַבְּיָלָד פָּאָרָ אַלְעַבְּלָרָעָר אַיְנָעָרָיְ-בְּרוּוּט. אַין מְעַרְזָיְ-1941 וּוּרָתָ ערְ צַוְּ זַיְמָעָן מִיטָּ דָעַר גַּאנְצָעָר יְדִישָׁעָר בַּאַפְּעַלְקָעָרָוָן פָּוּן קְרָאָקָע אַפְּגָנְעָשָׁלָקָסָמָן אַין גַּעַטָּה. ערְ וּוּוּנָט דָאָרָט אַוְיָחָד דָעַר גַּעַס יְאָנְגָּוָאָז וּוּאָלָעָ. זַיְן נְאָעָנְטָרָד שְׁכַּן אַין גַּעֲוָעָן דָעַר פָּאַפְּוּלְעָרָרָיְ-יְדִישָׁעָר דִּיבְּכָרָיְ-מְרָדָכָי גַּעֲבִירְתָּגָן. דִּי צַוְּיָי אַלְמָעָט לִיְיָת פְּלָעָגָן זָוְרְ אַפְּטָ בַּגְּנָעָגָעָן. גַּעֲבִירְתָּגָן אַין, נִישְׁתָּחָקְקוּדִיק אַוְיָחָד זַיְעָר שְׁוּעָרָעָ-בַּאַדְיָנְגָגָעָן, אַיבְּרָחוּיָּטָס וּוּוּוּגָגָגָס-בַּאַדְיָנְגָגָעָן, גַּעֲוָעָן בַּאַהֲרָשָׁט אַין רְוָאִיךְ נוּימָאן, זָוְלָכָרָעָהָר הַאָטַּט גַּעֲוָוָיָּונָט אַין אַלְיָוָן שְׁפִּיכָּלָ מִיטָּ זַיְן גַּעֲרוּזָעָר בַּאַלְבָאָסְטָעָ, דִּי פְּרוּיְ-פְּרָעָי, הַאָטַּט נִישְׁתָּחָקְקוּדִיק קָאנְטָ בַּאַנוּיְוָן דִּי זָוְאִיקִיָּטָ פָּוּן דָעַם קְרָאָגָן-גַּעֲבִוְתָּגָן, וּוּאָסָמָן אַין גַּעַנְגָּגָן צַוְּזָאָמָעָן מִיטָּ פְּנִיתָ מְעַנְתָּשָׁן אַין אַלְיָוָן צַיְּמָרָלָ, צַוְּנָאָגָבָן גַּעֲוָעָן צַוְּ וּוּנָגָעָן צַוְּזָאָמָעָן מִיטָּ פְּנִיתָ מְעַנְתָּשָׁן אַין אַוְיָמָאָ-פָּאַרְטָרָעָט. דָעַר קִינְסְטָלָעָר הַאָטַּט זָוְרְ גַּעֲמָלָט וּוּ ערְ שְׁטִימָטָ בִּי דָעַר שְׁמָאָט-לָגָעָ בעַת ערְ מְאַלְטָ דָעַם פָּאַרְטָרָעָט פָּוּן גַּעֲבִירְתָּגָן. דָאָס דִּזְאָוִיקָע בַּיְלָד אַין גַּעֲוָעָן סִפְּעָצְיָל אַוְיסְטָרְלִיְשָׁ, זָוְיָל נוּימָאן הַאָטַּט זָעַלְטָן וּוּעָן גַּעַמְאָגָן אַין גַּעַטָּה מְעַנְתָּשָׁן. דָעַר קִינְסְטָלָעָר, מְאַלְגָּדוּיךְ זַיְן פָּאַרְטָרָעָט צָום לְעַצְמָן מְאָלָ, זַיְן זָוְרָ ערְ בּוּלְט אַרְיוּמְגַעְבָּרָאָכָט. דָאָס זָעַלְבָּעָ קָאָן מְעַן זָאָן וּוּעָן זַיְן מְאָרָעָל. דָעַר קָאָפָּ אַוְיָמְגַעְבָּרָאָט טִילָּ פָּוּן גַּעֲבִירְתָּגָן קָרְפָּטָרָעָט

זונען אַרוּסָנְגָּרָקָט פֶּאֲרוֹסִים, אַזּוּ וּוּ עַר וּמְאַלְטַז זִיד עַפְעַם צָוְגָּהָרָט צָו
אַפְּקָלָגָגָעָן, וּוּלְכָעַ דָּרְגָּיְעָן צָו זִינְגָּעַ אַוְיְעָרָן. זִיד מְאַלְטַז עַר אַיְן אַיְקָאַז
בִּינְעָרַ-בִּינְעָט, אַזּ בְּרִילְזָן אַזּ אַיְן אַזְוִיְסָן מְאַלְעָרַ-כָּאַלְאָט. זִין גַּעַלְיִיטָשָׁט
פְּנִים דָּרְיוֹקָט אַזִּים שְׂמָאַרְקָעַ אַנְשָׁמְרָעָגָג אַזּ אַיְבָּרָלָעָגָג. עַם פִּילְטַז זִיד
אַרוֹסִים דֵּי הַאֲרָצִיקָעַ פֶּאֲרָבָּונְדָּקִיטָעַ צָוְיִישָׁן דָּעַם קִיגְסְטָלָעַרְטָמָעַט דָּעַם
פֶּאֲלָקָסְזִוְנָגָעָה.

דעַם 4-טָן יְנוּיָן 1942, בעַת דָּעַר אַזְוִיְגָרְפָּעָנָר „יְנוּיָאַקְצִיעָה“ הַאֲט
מְעַן פָּוּן דֵּי הַיּוּנָר אַיְן קְרָאַקְעָוּעָר גַּעַטָּא אַרוּסָנְגָּרָקָט פָּיוֹזָנָטָר דָּעַר
שִׁיטָּמָרָטָע מְעַנְתָּשָׁן. דָּקָם זַעַלְבָּעָ אַזּ אַזְוִיד גַּעַשְׁעָן אַוְפָּיָן אַנְאָוָאָז וּאַלְאָא. אַ
צָוְיִישָׁן דָּעַר מְחַחָה אַרוּסָנְגָּרָקָט יְדוֹן הַאֲבָנוֹ זִיד אַזְוִיד גַּעַפְוָעָן אַבְרָהָם
נוּימָאָן אַזּוּ גַּעַבְּרִתְּגָן מִיטָּזָיָן מִשְׁפָּחָה. מִ'הָּאָט זִיְּ אַלְעָ גַּעַטְרִיבָן צָוָם פְּלָאָצָ
זָנָאָדִי; דָּעַר אַלְטָעָר גַּעַבְּרִתְּגָן מִיטָּזָיָן מִשְׁפָּחָה. מִ'הָּאָט זִיְּ אַלְעָ גַּלְיִידָר מִיטָּאָלָע.
אַקְלָבָעָ פָּוּן אַ בְּיַקְמָה הַאֲטָמָע צָעַשְׁמָעַטָּרָט דָּעַם גְּרָאַעָן קָאָפָּ פָּוּן דָּעַם קְנִינָה
סְמָלָעָר. עַר אַיְזָן גַּעַפְאָלָן טְוִוָּת אַוְיְפָן אַרְטָמ. גַּעַבְּרִתְּגָן דָּקָעָן אַיְזָן אַרוּסָנְגָּרָקָט
גַּעַפְּרִוָּת גַּעַוּאָרָן אַיְזָן מְוִיְטָלָאָגָעָר אַשְׁוּעָנְטָשִׁים, וּוּ עַר אַיְזָן דָּעַר מְאַרְדָּעָט
גַּעַוְוִיאָרָן.

בער סארין (משה לעווין)

משה לעווין איז געווען אַ ווֹגָנָרּ מְעַנְטֵשׁ, ווֹאָסּ הַאֲטּ פָּאָרְמָאָגָטּ אַ בְּרִיּוּ
טע קינסטעלעריוישע נאטור. ער האט געהאט נישט גאָר אַ מאַלערוישן טאָ
לאָנט, נאָר אָזּ אַוִיד געווען אַ דיבְּכָעֶר אָזּ האט אַפְּלִילּוּ געהאט אַ שטָּאלְךָן
גיינונג צוּ ווַיסְנַשְּׁאָפְּטָלְעָכְבָּעָר אָרְבָּעַט.

אַיר חַאְבּ זַיְדּ צָוּמָעָרְשָׁטוּן מְאָלּ מִיטּ אִים גַּעַטְרָאָפּוּן אַיּוֹ יָאָרּ 1937
אַדרָּעּ 38 אַוִוִּיתּ דָּעָרּ דִּיְתְּשָׁעָרּ נְאָסּ אַיּוֹ וַיְלָנָעּ אַיּוֹ וַשְּׁאַבְּגִינְסְּקִיסּ בְּכָהָאנְגּ
לוֹנְגּ, ווּ ער האט פָּאָנָאָנְדָּרְגָּנְלִיְּגָטּ קְלִיְּגּ קָלְיִרְטָהּ בְּכָלְעָדּ, ווֹאָסּ ער
הַאֲטּ אַנְגָּשְׂרוּבּוּן אָזּ גַּעַצְיִיכְנָטּ דִּיְ הַיְּלָעָם צּוּ זַיִּ. דָּאָסּ זַעַנָּעּ גַּעַוּעָן דָּעָרּ
צִיְּלָאָגְּנוּן פָּאָרּ קִינְדָּרָעּ, ווֹאָסּ ער האט פָּאָרְפָּאָסּ אָזּ אַלְיַיְזּ אַילְוְסְטְּרוּתּ.
אַיר פְּלָעָגּ אַפְּטּ טָרְעָפּוּן לְעוֹוִינָעּ אַיּוֹ דִּיְ שְׁמָאָלָעּ, רַאְמָאָנְטִישּׁ גַּעַלְעָדּ
פּוֹן וַיְלָנָעּ, ווּ ער אַיּוֹ גַּעַשְׁטָאָגָעּ אָזּ אַוִּיפְּמָעָרְקָאָסּ אַבְּסְטוּרִיטּ אַ וַיְיַגְּ
קָלְעָ, ווֹאָסּ האט אִים פָּאָרְכָּאָפָּטּ אָזּ אַנְגָּעוֹוֹאָרָפּוּן אַ סְּקִיעָזּ אַיּוֹ זַיִּן צִיְּנָגּ
בְּלָאָקּ. אַיּוֹ דָּעָרּ וַעֲלַבְּעָרּ צִיְּתָהּ האט בער סָאָרִין (דָּאָסּ אַיּוֹ גַּעַוּעָן זַיִּן פְּשָׁעוֹתּ
דָּאָגִים) שְׁתוּדוּרִתּ אַיּוֹ יִדְוִישָׁן לְעַרְעָרָעָ-סְעִמְיָגָאָרּ. ער האט זַיִּיר לִיבּ געהאטּ
קִינְדָּרָעּ אָזּ גַּעַשְׁטָרָבָּטּ צּוּ קַעַגְעָן זַיִּיְּ לְעַרְעָנָן. גַּלְיִכְּצִיְּתִיךְ האט ער
אוּידּ שְׁתוּדוּרִתּ אַוִּיפּ דָּעָרּ אַפְּטִילְאָגָגּ פּוֹן קוֹנְסָטּ בְּיִםּ אַנוּוּוּרְסִיטְמָעָטּ אַוִּיפּ
שְׁטוּיָּוּן פּוֹן סְמֻעָפָאָזּ בְּאַמְּטָרִיּ, וַיְיַלְלָזִיּן זַיִּן קִינְסְטָלְעָרְיָשָׁעּ-גַּאֲטָרָהּ האט אִים גַּעַזְעָ
זַיִּדּ צּוּ פָּאָרְגָּעָמָעָן מִיטּ פְּלָאָסְטִישָׁרּ קָגְסָטּ.

בער סָאָרִין האט גּוֹטּ בְּאַהֲרָשָׁטּ דִּיְ יִדְיָוּשָׁן אַיּוֹ פּוֹיְלִישָׁעּ שְׁפָרָאָרּ. ער
הַאֲטּ אוּידּ גַּעַקְעָנָטּ העֲרָבִיּ. טִילּ פּוֹן זַיְנָעּ בְּכָלְעָדּ האט ער גַּעַשְׁרִיבּוּ
אַיּוֹ העֲרָבִיּ.

בער סָאָרִין האט זַיִּיר לִיבּ געהאטּ וַיְלָנָעּ אָזּ מִיטּ אַלְעָ זַיְנָעּ וַיְאַרְצָעּ
לְעָן גַּעַשְׁטָמָעָטּ אַיּוּנָסּ קָוְלְטוּעָלָן לְעָבָןּ פּוֹן דָּעָרּ אַזְוִיקָּעָרּ שְׁטָפָטּ.
אַיּוֹ אַקְטָמָאָבָּעָרּ, אַדרָּעּ נְאָוּמְבָּעָרּ 1939 זַעַגְעָן מִיר גַּעַשְׁטָאָגָעּ צּוֹזָעּ.

מען אין דעל רוי, לדי זיך צו רענישטירין אויף אַלְוִיסָצּוֹפָרָן קיין רַאֲטֶנְגֵּן פַּאֲרָבָאנֶר. איך האָב באַשְׁלָאָסְן צו פָּאָרָן קײַן לעמבעהו אָוָן האָב זיך זיך געוונדרערט, ווען סָאָרִין האָט זיך פָּאַשְׁרָבוּן אַרְוִיסָצּוֹפָרָן אַיִן דעם קַלְיָה נָעַם זַוִּיסְרוֹסִישָׂן שְׁטָמְטָל לְזָדָע. אָוָן לעמבערג האָב אויך געהערט, אַז אַיִן לְזָדָע האָט געהאָט דַּי גַּעַלְגָּהִיט אִים צו באַזְוָן אַיִן לְזָדָע אָוָן בין געווען האָב גַּאֲרַשְׁתְּ פָּוּן דעם, זָוָס ער האָט אַוְיָפָעָטָן. דְּאָס אַיִן געווען מאָג פָּאָרָן אַיְבָּעָרָפָאָל פָּוּן דַּי הַיְּטַלְעָרְדִּיטְשָׂן אַוְיָפָן רַאֲטָנְפָאָרְבָּאנֶר. אַיִן מְשָׁד פָּוּן אַיִין יַאֲרַה האָט ער באַזְוָן צו שאָפָן אַיִן לְזָדָע אַגְּרוּסָמוּזִי, זָוָס האָט פָּאַרְמָאנֶט אַרְיָיכָב זְאַמְּלָוְגָן פָּוּן עַקְסְּפָאַנְאָטָן פָּוּן פָּאַרְשִׁידְעָנָג גַּעַבְּטָן. אַיִן אַיְינָם פָּוּן דַּי הַיְּזָעָר אַוְיָפָן מַאֲרָק, זְעַנְעַן אַלְעָזָלְזָוְן אַוְיָפָן פָּאָרָן טָעַר אַז ערְשָׁטָן שְׁטָאָק געווען פָּאָרְנוּמָן מִיט עַקְסְּפָאַנְאָטָן פָּוּן זַאֲלָאָטָע, רַאֲטָאנְגִּיך אַז גַּעַלְגָּאָגִיעַ. אַיִן דַּי זָאָלָן אַוְיָפָן צְוַיְּתָן שְׁטָאָק, האָבָן זיך גַּעַר פָּוּנָעָן בַּוְּלָדָעָר, סְקוֹלְפָּטוּרָן אַז גַּרְאָפְּשָׂע אַרְבָּעָטָן. עַס האָבָן אַפְּלוּ נִישָׁט גַּעַפְּלָטְלָט לְיִין עַקְסְּפָאַנְאָטָן פָּוּן גּוֹמִימָאָטִיך אַז אַפְּלוּ אַוְיָטָאנְגָּטָן פָּוּן אַגְּנָעָמָע פְּעֻרוּעָלָעָכְּלִיטָן פְּוּיְלוּשָׂע, זַוִּיסְרוֹסִישָׂע אָזָן רַוְּשִׁיעָר. מִיט שְׁמָאָלָז האָט מַיר סָאָרִין געווען צְוַיְּתָן גַּאֲבָאָטָן, אַיִן וּוּלְכָבָעַס הַאָבָן זיך גַּעַפְּגָעָן בְּרוּוֹ פָּוּן פָּעַלְיָסָם דַּוְשָׁעָרְוִינְסָקִין, וּוּלְכָבָעַס עַר האָט באַקְוּמָן פָּאָרָן מְזוּזִי פָּוּן דַּוְשָׁעָרְוִינְסָקִים מַשְׁחָה, זָוָס האָט געווענט אַז אַפְּלוּ אַוְיָטָאנְגָּטָן פָּוּן לְרָעָד. נָאָבָן בָּאָזָוָר אַז מְזוּזִי, בֵּין אוּר אַרְיָין מִיט סָאָרִיגָעָן צו אִים אַיִן שְׁטוּב. עַר האָט זיך מַיר פָּאַרְטָרוּרָט, אַז עַר האָט בְּדָעָה אַגְּזָוְשָׂרִיבָן אַז וּוּסְגָּשְׁאָטְפָּלָעָן כַּע אַרְבָּעָט אַוְיָה דַּעַר טָמָע פָּוּן דַּעַר אַלְטָעָר אַיקָּאנְגָּלָאָגָּע אַז אַפְּאוּ אַקְּמָטָלָאָגָּן פָּוּן דַּעַם רַיְיכָן רַעֲנָאָנָעָלָן מְזוּזִי פָּוּן לְזָדָע. עַר האָט אוּר זיך געהאָט פְּלָעָנָעָר זיך אַוְיָסְקוּלָיְבָן קַיְין פָּאַלְעָמִיעָן, כְּדַי דַּוְרָכְצָוְפָּרָן שְׁטוּדָיעָן אַיְבָּר דַּעַר פְּרָאָגָע פָּוּן אַוְיָסְטוּךְוָקָעָנָע דַי פָּאַלְיְוָסָעָר בְּלָאָטָעָם.

בער סָאָרִין אַז דַּעַמְלָט נָאָר געווען אַגְּנָעָמָע — אַז עַר דַּרְיִיסְטִיקָן יְעַרְקָעָר — פָּעַסְמָנָעְבוּוּטָר, בְּרִיטִים-פְּלִיְּצִיקָעָר יוּמָגְעָרָמָן מִיט אַקָּאָפָן פָּוּן אַלְיָבָן. ווען דַי פָּרוּי מִיט דַי קִינְגְּדָעָר וועגען שְׂוִין לְאָגָן גַּעַלְגָּהָפָן, האָט נָאָר סָאָרִין מַיר פָּאַגְּעָלִיְּעָנָט זְיוּן אַרְבָּעָט וועגען דַעַר קַרְבָּעָר פָּוּן הַיְּלִיכָן פָּאַוּעָל אַז וּוּלְגָעָה. שְׁבָעָט בִּינְגָאָכָט האָט עַר מִיד אַפְּגָעָפִירָט אַז האָט גַּעַלְגָּהָפָן. ווען אוּר בֵּין נָאָר אַיְנָגָעָלָאָפָן, האָט זיך פְּלָוְצָעָם דַעַרְחָעָרָט אַז שְׁרָעָקְלָעָבָע דַעַטְאָגָאָצִיעָט, פָּוּן וּוּלְכָבָעַר דְּאָס הוּאָן האָט אַגְּטָעָר גַּעַמָּן אַז דַי שְׁוִיבָן אַז דַי פְּעַנְצָטָעָר זְעַנְעַן שְׁוִיר נִישָׁט אַרְוִוְגָּעָפָאָלָן. ווען אוּר בֵּין צְוָמָאָגָנָס אַרְיָינָגָעָפָאָלָן צו סָאָרִינָעָן, האָט עַר זיך גַּעַד

ニישט אַרְיָעָנְטִירֶט, זֹאָס עַמְּ אֵין גַּעוּעַן דַּי סִיכָּה פָּוּן דַּעַר דַּעַתְּאַגְּצִיעַ, זֹעַן
ער האָט זִיד שְׁפַעַטָּעַר דַּרְרוֹוּסָט, אָז דָּס אֵין גַּעוּעַן אָן אַגְּפָלִי פָּוּן חַיַּת-
לְעִירִיסְטִישָׁע בְּאַמְּבָאָרְדִּיר=אַעֲרָאָפְּלָאָגָעָן, האָט ער גַּישָׁט אַוְיְפָגָעָהָעָרט צָו
רְעַדְן וְעַגְן דַּעַר רְוִימָטָר אַרְמִי. אָנוּ אִיר מְעַכְּטִיקִיט. “זַי זָוַעַט אָנוּ מַזְזַגְן”,
הָאָט ער אוֹיְסְגָּעָרְוָפָן מִיטָּאַבְּעַרְצִינְגָּנָן. ער האָט זִיד גָּאָרְנִישָׁט גַּעֲקָאנְט
דַּרְרוֹוָאָרטָן, מַעַן זָאָל אִים גַּעַמְעַן אֵין דַּעַר אַרְמִי אַרְיִי. זֹעַן ער האָט צָו
מַאְרְגָּנָס בָּאַקְּוּמָעָן אַ צָּעַטְלָן צָו שְׁטַעַלְזָוּן זִיד אֵין דַּעַר אַרְמִי, אֵין ער גַּעוּעַן
טִיף גַּעֲרִירֶט.

סְמִיאַ שְׂוֹעֵר צָו פְּאַגְּגָעָסָן דָּס בְּיַהְךָ, זֹעַן ער האָט זִיד גַּעֲזָגָט מִיטָּש
די קִינְדָּעָר זַיְגָעָן, זֹאָס זַעַגְן נַאֲר גַּעֲשְׁלָאָפָן. ער האָט זִיד בָּאַקְּלָאָגָט, אָז
אַלְעַ טְעַג, זֹעַן ער גַּיִיט אַרְוִים אַיְגָדָרְפָּרִי פָּוּן שְׁטוּבָן, פְּלַעַגְן די קִינְדָּעָר
פְּרִילְעָר אַוְיְפָשְׁפְּרִיגָּגָעָן אָנוּ די בָּעַטְעַלְעָד, אָנוּ הַיְגָנָט שְׁלָאָפָן זַיִי אַיִן לְעַז
טָאָרָג אָנוּ מַעַן קָאָז זַיִי גָּאָרְנִישָׁט דַּרְרוֹוָעָקָן. גַּעַזְעַנְעַזְעַדְוִיךְ זִיד מִיטָּש
עַלְטָסָטָן טְעַכְּטָעָרָלָן, האָט ער גַּעַזְעַגְּנָט צָו אַיר: “אִיךְ גַּי אֵין דַּעַר רְוִימָטָר
אַרְמִי” — דָּס קָנְדָּז וְזִידָרָ, האָט נִישָׁט עַפְּגָעָנְדִּיךְ די אַיְגָעַלְעָד גַּעַז
שָׁאַקְּלָט מִיטָּן קָעָפָן.

מעָרְחָאָב אַיךְ בָּעַר סָאָרְגָּגָעָן נִישָׁט גַּעוּעַן. זֹעַן אִיךְ בֵּין אַרְוִים אַיִן
דַּעַר רְוִיכְמָנָגָפָן דַּעַר בָּאַצְּטָאָצִיעַ, האָבוֹן די הַיְתָלְעָרִיסָטָן גַּעַמְאָכָט אָנוּ אַגְּנָזָה
פְּלוּ אַוִּית לְיַדָּע. אַיךְ הָאָב שְׂוֹיוּן דַּעַמְלָטָן גַּישָׁט גַּעַחְאָט קִיּוֹן מַשְׁלָעָכְקִיָּת צָו
זֹעַן זִיד מִיטָּסָאָרְגָּגָעָן. אָנוּ אַ צִּיִּט אַרְוִם בֵּין אִיךְ גַּעַזְוָאָרָן, אָז סָאָזָה
רְיַעַגְן אָיזָן גַּעַלְוָנְגָעָן אָוּמְצָוָקָעָרָן זִיד צָו זַיִן מַשְׁפָּחָה, מִיטָּש וְעַלְבָּעָר ער האָט
זִיד עַוְואָקָאִירָט קִיּוֹן מִינְסָקָה.

דאָ האָט ער פְּגָמִיְלָגָעָנוּמָעָן אָנוּ דַּעַר אַונְטָעָרְדִּישָׁר בָּאַזְוָעָגָן.
שְׁפַעַטָּעַר אָז ער דַּעַקְּאַנְסְּפִּירֶט אָזָן דַּעַרְשָׁאָסָן גַּעַוְאָרָן דַּוְרָךְ דַּעַר גַּעַמְמָאָזָה
פָּאָ. זַיִן פְּרוּי (פָּוּן דַּעַר הַיִּם יַאֲמְבָרָא), וְעַלְכָּבָע אָיזָן גַּעַוְאָרָן אַ לְעָרָעָרָן, אָז
דַּעַמְלָטָן אַוְעָם אָיזָן די פְּאַרְטְּזִוְאַגְּנָעָר-אַפְּטִיְיַוְגָּגָעָן. זַיִי האָט אַיְבָּעָגָעָלְבָּעָט דָּזָן
אַקְּפָּאָצִיעַ אָזָן לְעַבְטָה הַיְגָנָט אָיזָן מִינְסָקָה. אָזָוי אָיזָן אַוְמָגָעָקוּמָעָן בָּעַר סָאָרָיָן,
אַ פְּיַלְצָזָאַגְּנָדִיקָעָר גַּעַלְעָרְגָּטָה, קִינְסְטָלְעָר אָזָן דִּיבְּכָטָר.

רחל סוצקעווער

געווידמעט מאירוע פעדנץקא — דעם
מוסיקן און איזעלאן מענטשן.

רחל סוצקעווער איז געבורן געוווארן אין וואָר 1905 איז סלאנים. נישט
לאָג נאָך אוֹר געבורן האָכּוֹן די עלטערן אוֹרְעַז זיך אַבערגעצעיגן קיין
וילענע. דאּ, אוֹיף דער יאטקעוער גאנֶס, האָט אוֹר פֿאָטער געפֿירט אַ קלִיַּה
נע בעקעררי, זוֹאָס האָט געשמייט מיט אוֹר געשמיינק אַיסְעַבָּאָקְן ברוֹיז
און חלוֹת. גישט קוֹנְדִּיך דערוֹת, האָט די פֿאָמְלִיעַ געלעבט אַין דְּחוֹקוֹת.
רחַל אַין דערוֹיבָּער נאָך אלָס ווֹגֵן מִידְלָעַ געצְוָונְגָּעָן געוֹעָן צוֹ פֿאָרְלָאָזְן
די הַיָּם אַין אַרוֹיסְלָאָזְן זיך אַין דער ווֹלְטַזְוִין אַרבָּעַט. אַין גַּוְיִאָרָק
האָט זוֹ געהאָט אַ מומָע, ווֹלְכָּעַ החַט אַיר אַרוֹיסְגַּעַשְׂקַט אַ טַּרְטִימְפִּקְאָט
און אוֹוי אַרְוָם קומָט רַחַל אַין די 20-עַר יָאָרָן אַין דער גַּרְעַסְטָר
שְׁטָאָט פָּזְן די פֿאָרָאַיְנִיקְטָעַ שְׁטָאָטָן.

אַנְקּוּמָנְדִּיך אַין דער גַּרְוִיסְטָר שְׁטָאָט צוֹ אוֹרְעַז קְרוּבִּים, האָט זַי
זיך אַבעָּרְצִיְּגָט, אַז זַי וְעַגְּעַן אַרְעַמְּלִילִיְּתָן אַז זַי וְעוֹפָט מוֹזָן שְׁוֹעָר
אַרְבָּעַן, כְּדַי צוֹ פֿאָרְדִּינְגָּעָן אוֹיף אַשְׁטִיקָל בְּרוּיט. גישט גַּעֲפִינְגְּנְדִּיך
סִין פֿאָסִיקָעַ פֿאָר אַיר אַרְבָּעַן, אַין זַי געצְוָונְגָּעָן אַגְּנְזְוָונְמָעָן די ערְשָׁטָמָע
בעַטָּע, זוֹאָס קומָט אַיר אַונְטָר. זַי ווּרְטַז אַשְׁוֹעְגְּקָעְדָּרִין פָּזְן גַּעַפְּסָעַם אַין
אַגְּרוֹיסְן חַאָטָעַל. בַּיִּ דְרַעַר דְּאַזְוּקָעַר אַרבָּעַט אַין זַי גַּעַוְעָן באַשְׁעַטְפִּיקָט
איַן מִשְׁדָּפָן אַיְיָנְקָעַ יָאָר. רַחַל בעַנְקָט נאָך אַיר הַיָּם אַין סְקָאָז זַיְזָן,
אוֹ דְּאָס אַין גַּעַוְעָן די סִיבָּה, פֿאָרְוָאָס זַי הַאָט גִּישְׁט גַּזְוָכָּת קִין אַנדְרָעָט
מַעַרְפָּאַמְּיקָעָרָעַ אַרבָּעַט. די בְּרִיּוּעַ צִיְּמַת נאָך דֻּרְאַר אַרבָּעַט פֿאָרְבָּרָעָנָט
זַי אַין הַאָטָפַן.

זַי אַבְּסָעָרוֹוִירָט אוֹפְּמַעְרְקָזָאמָן דְּאָס רְוִישְׁקָעַ לְעָבָן אַינְגָּם רְיוֹזִיקָן
גַּוְיִאָרָקָעַר הַאָפָּן. עַמְּ אַגְּנְטָרָעָסִירָן אַיר די דְּאַקְעָרָם, זוֹאָס לְאַרְעַגְעָן
אוֹסָנָרָה שְׁוֹפָן, טְרַעַנְרָם, שְׁאַפְּעָרָן, זוֹאָס פִּירָן רְיוֹזִיקָעַ לְאַסְטָאַוּטָאָס,
אוֹן בְּכָלְ דֻּרְאַר גַּאנְצָעַר קָאַלְיְרָטוֹלָעַר גַּזְוָעָלִי, מִיט וּוּלְכָן סְאָזָן פָּזְן דֻּרְאַר

האטן. זי זעם דא ארבעטער פון פארשידערגע נאציאנאליטטען, וואם זוכן ארבעטע. דא טאכע, אינעם האפּן, האט רחל אַנגעההיין צו צייכענען, זי אין אלא אָפְטער אַהערגעקומווע, כדי אַנטזוֹוָאָרְפּוֹן סְקִיזּוֹן פון פארשידערגע מײַפּוֹן, וועלכּע זי האט אַבְסְעָרוֹוִירֶת אָוּן פון פארשידערגע געשענישן. בּוֹן טאגּן צו טאגּן אַיּוֹ גַּעֲוָאָקְסּוֹן דָּעֵר חַוִּיפּוֹן פּוֹן די דָּאָזְקוּעַ טִיפּוֹן. אַיְגַּמְּטָל אַיּוֹ אַיְסְמַנְעָרְבָּאָכּוֹן אַשְׁטְּרִיךּ אָוּן זי האט גַּעַהַאַט די מעַגְּלָעְכּוּיִיטּ צְוּזְקוּקּוֹן זַיְד צו פְּאַרְשִׁידְעָנָעּ סְצָעָנָעּ אָוּן בִּילְדָּעֶר אַיּוֹ צְוֹאַמְּעָנָה האַנְגּוּדָה אַנְגּוּדָה דְּרֻעְמִיטּ. זי האט גַּעַזְוּן דָּעֵם קַאְמָה פּוֹן די אַרְבָּעָטָר מִיטּ די שְׁטְּרִיךּ בְּרֻעְכּוּר, פְּאַלְיוֹצְיָאנְטּוֹן, וועלכּע הַאָבּוֹן מִיטּ די גַּוְמָעָנָעּ פְּאַלְקָעָם אַמְּקָוּרָט די אַרְבָּעָטָר. די דָּאָזְקוּעַ בְּילְדָּעֶר הַאָבּוֹן אַיִּיףּ אָרְגַּעַמְּכּוּט אַשְׁטְּרָאָקּוֹן אַיְגַּדְּרוֹק אָוּן זַיְד טִיפּ אַיְגַּעְקְרִיצְטּ אַיּוֹ אִיר זְכוּרָוּ.

אין אַצְּיִיט אַרְוֹם פְּאַרְטּ זי צְוִירָם אַהֲיִים. אַנְקָסְמָעְנְדִּיקּ קִין ווַיְלָגָעּ, ווַיְוַיְזָת זי אַוְרָעּ נַוְיָּאָרְקָעָר סְקִיזּוֹן אָוּן דָּעֵר קַוְגְּסְטָן-אָפְטִילְוָנָגּ בְּיַם אַונְגּוּזְעָנָה זַיְד עַרְשְׁטָטָעָט אַוְיִפּוֹן נַצְּמָעָן פּוֹן באַטְּאָרִי אָוּן ווּעְרָת תִּיכְּפּ אַנְגְּגָעָנוּמָעּ אַלְסּוֹן צְוֹהָעָרָעָרִין פּוֹן דָּעֵר דָּאָזְקוּעַר אָפְטִילְוָנָגּ גַּלְיְכִצְיָוִתְּקָה האַט זַיְד גַּעַנְמָעּ גַּרְיִיטּן צו דָּעֵם עַקְוָאמָעּן אַיִּיףּ אַרְיְפְּקִיטְ=צִיְּגָעָנִישּׁ, זַיְד אַוְיד צַוּן די מַאְלָעָר-שְׁטוֹדְרִיעָם. זי האַט שְׁמוֹדְרִוָּת בַּיִּים באַקָּאנְטּוֹן קַוְגְּסְטָלָעָר לְוַדָּאָ-מִיר שְׁלַעְדוּשִׁינְסְּקִי. זי האַט אַוְיד נִישְׁתְּ פְּאַרְנָאָכְלָעָסִיקָתּ די לְעַקְצִיעָם פּוֹן קַוְגְּסְטָן-גַּעַשְׁכִּימָעּ בְּיַם פְּרָאָפְעָסָאָר מַאְדָעָלָאָוָסָקִי. די חֲבָרִים אַוְרָעָ אָוּן חֲבָרָטָעָם הַאָבּוֹן זי לִיב גַּעַהַאַט פְּאַרְאִיכְטִיקִים, אַוְמִיטְלָאָן אָוּן גַּוְשָׁטָעָר באַצְּיָוָגּן צו זַיְד. מִיטּ אַיְיָפְּרָעָר האַט רָחֵל זַיְד גַּעַנְמָעּ באַרְקִיְּתָה אָוּן דָּאָס בְּילְדָּעֶר אַיִּיףּ אַרְיְרָעָר שְׁטְּרִיךּ, וואָס צו דָּעְאַלְיוֹרָן דָּאָס בְּילְדָּעֶר מִיטּ פְּאַמְּפָעָלָאָוָסָקִי. די חֲבָרִים אַוְרָעָ בְּלוּזָן מִיטּ קַוְגְּסָטָן, זי האַט זַיְד אַבְּעָר נִישְׁתְּ גַּעַקְאָנָט פְּאַרְנָעָמָעּ מִשְׁפָּחָה אַירָעָר, זי האַט דָּעְרַבְּעָר גַּעַרְבָּעָט אַנְפָרוֹן.

וועָן אִיד הַאָבּוֹן זַי באַזְוַכְּטָן זַוְמָעָר 1936, אַיּוֹ די ווֹאָנְטָן פּוֹן אִיד ווַיְוַיְגָגּ פְּאַרְנוּמָעּ נַעֲוָעָן מִיטּ אַדְוִוִּים בְּילְדָּעֶר, וואָס האַט גַּעַרְאָגָן דָּעֵם גַּאֲמָעָן „שְׁטְּרִיךּ“. דָּאָס אַיּוֹ גַּעֲוָעָן אַקְאַמְּפָאָזְוִיצְיָעּ מִיטּ זַיְעָר אַרְיְכָעָר סְצָעְנָאָרִיעָ, לְעַבְּדִיקָה אַיּוֹ דָּעֵר באַזְוַעְגָּוָגּ, פּוֹל פּוֹן מַעֲנְטָשָׁן מִיטּ פְּאַרְבִּיכְ-סְעָנָעָ, צָאָרָגְדִּיקָעָ פְּנִימָעָר, קַאָמְפְּסָגְרִיטָעָ, מַעֲנְטָשָׁן, וואָס מַרְעָטָן נִישְׁתְּ אַפּ. דָּאָרָט זַעֲגָעָן אַוְיד גַּעַוְעָן מַגְוּוֹלְדִּיקָעָ פְּנִימָעָר פּוֹן שְׁטְּרִיךּ קְבָּרָעָבָר,

וּוְ אָוֹרְ דַּיְקָעַ פָּאֶלְיוֹצִיאָגָנָן מֵיטַ אַוְפָּגָהָוִיבָּעָנָעַ נָוְמָעָנָעַ פָּאֶלְקָעָם. אָוֹן
דָּאָס אַלְזַ אַוְפָּוּ פָּאָן פָּאָן פָּרָאַכְּטָפְּלָעַ, לְאַקְנְדִּיקָעַ שִׁיפָּוּן, וְאָסַ אַהֲבָן זַיְדָ
גַּעֲוָונָתָ אַוְנוֹפָּ מִילְדָּן, בְּלִיּוּן יְמַפְּלָאָה. מִיטַ דַּעַר הַוְּלָף פָּוּ בְּאַצְוּבָעָרָגָן
דִּיקָעַ, מְאַגְּרָטָעַ קָאַלְיָרָוּ, בְּלוּוּ אָוּן גְּרִינָעַ, אַגְּטָעָרְשָׂטְרִיכְנָדִיקָעַ מֵיטַ רְוִיטָ
דָּעָם רְעוּוֹאַלְצִיאָגָנָרָן בְּוֹנָט פָּגָעָם מְעַנְשָׁן, הַאָטַחַתָּ רְחַל בְּאַזְוּזָן אַוְיסְצּוֹדְרִיסָן
דַּיְ דִּינָאָמִיךָ פָּזַנְ דַּעַרְ בְּאַאַרְכְּשָׁעַרְ טַעַמָּעַ.

דָּאָס דַּאַזְיָקָעַ בִּילְדָּן אַיְזַ גְּעוּוֹן דָּאָס שְׁמַאַרְקָסְטָעַ צְוִישָׁן דַּיְ עַרְשָׁטָעַ
אַרְבָּעָטָן פָּוּ דַּעַרְ קִינְסְטָלְעָרִין. בְּאַטְרָאַכְּטָנְדִּיקָעַ דָּאָס דַּאַזְיָקָעַ וּוּעָרָקָ אִירָם,
הַאָטַחַתָּ מַעַן זַיְדָ גַּוְשָׁטָ גַּעֲקָנָטָ אַפְּוּוֹנְדָעָרָן, וְאָסַ דַּאַזְיָקָעַ קְלִיּוּנָהָ רְחַל
מִיטַ דַּיְ כְּמַעַטְ מְאַגְּנָאַלְיָשָׁעַ גַּעֲוִיכְטָ-שְׁטָרִיכָן, וְאָסַ אַיְסְגָּעָוּן זַיְדָ
גַּעֲוָונָטָעַ פְּוּיְרָטָעַ, אַיְזַ אַיְמָשָׁטָאָנָדָ גְּעוּוֹן צַוְּ שָׁאָפָןָ אָוּן מְאַגְּנוּמָעָטָלָעַ
קָאַמְפָּאַזְיָצָעַ. אָוּן וּוּרְקָלָעַ, דַּיְ דַּאַזְיָקָעַ אַרְבָּעָטָהָ הַאָטַחַתָּ וּוּאַרְשִׁיְגָלָעַ אַחַיָּשָׁ
בִּיסְלָ אַוְיְסָגָעָשְׁעָפָטָדָ קִינְסְטָלְעָרִין, וּוּיְלָ נְאַכְּדָעָטָהָ הַאָטַחַתָּ זַיְדָמָלָטָ לְיִתְבָּעָ
רָעָ וְאָכָן, פְּאַרְטָרָטָעַן, פִּיְזָאָשָׁן, אַקְטָןָ אָוּן אַמְלָוָ שְׁטִילְלָעָבָנָם. דָּאָס
הַיִּסְטָמָטָאַבָּרָנָהָ, אָזַ זַיְהַאָטָ אַיְגָגָאָנָצָן פְּאַרְוּוֹאָרָפָןָ דָּאָס מַאְלָוָן קָאַמָּ
פָּאַזְוָצִיעַ אָוּן מְאַנוּמָעָטָלָעַ בִּילְדָעַ.

אַיְזַ קָאַטְאָלָגָן פָּוּ דַּעַרְ 12-טָעָרַ בְּאַרְיכָתָסָ-אַיְסְמָטָלְעָגָןָ פָּגָעָם כָּאָ
מְאַרְיָ-אַוְנוּוּרָסְטָמָעַ גַּעֲפִינָטָ זַיְדָ אַ רְעַפְרָאַדְוָקָצִיעַ פָּוּ אַ פְּרָאַמְמָעָטָ פָּוּ
רְחַלָּ סְוּצָעָוּרָםָ אַ קָּאַמְפָּאַזְיָצָעַ פָּוּ אַ בָּאַלְזָאָלָ פָּוּ יָאָרָ 1984. דַּיְ
דַּאַזְיָקָעַ אַרְבָּעָטָמָזָנָטָעַ דָּהָתָ, אָזַ זַיְ אָוּרְ גְּעוּוֹןָ אַמִּיסְטָרָעָרָןָ אָוּרְ דַּעַרְ
פְּרָעָסְקָןָ-מַאְלָעָרִיָּה. אַירְ מְאַלְגָּאָטָ וּוּאַקְמָטָ אָוּן וּוּרָעָתָ רְיִפְעָרָ פָּוּ יָאָרָ צַוְּ
יָאָרָ.

אַיְזַ 1935 עַגְדִּיקָטָ וּוּדָעַמָּ אַנוּוּוּרָסְטָמָעַ. אַיְזַ דַּיְ שְׁבָעָטָעָרְדָיָ
קָעַ אַרְבָּעָטָןָ מַאְלָטָ וּוּבִילְדָעַרְ פָּוּ טָאַגְ-טָעַנְלָעָכָןָ לְעָבָןָ, טִיפָּוּ פָּוּ שְׁוּסְטָמָרָםָ,
הַיְלָמָמָכָבָרָםָ, בְּעַמְעָרָםָ אַדְגָלָ. זַיְ מַאְלָטָ אָוּרְ פִּיְזָאָשָׁןָ, וּוּלְכָבָעָ שְׁטָלָעָןָ
פָּאָרָ דַּיְ פְּאַגְּוָעָפְּלָטָעַ גַּעֲסָלָעַדָּרָ פָּוּ וּוּלְגָנָעַ. אַיְזַ וּנְגַעַרְ צִיְתָהָאָבָןָ דַּיְ צַיְיָ
טוּנָגָעָןָ גַּעֲבָרָאָכָטָ אָפָטָ בְּאַשְׁרָיְבָוּנָגָעָןָ וּוּעָגָןָ כּוּלְגָאַנְיָשָׁעַ אַרְוִוִּסְטָרִיטָןָ אַוְיָפָןָ
אַגְּנוּוּרָסְטָמָעַ אָוּן אַוְיָףָ דַּיְ נָאָסָןָ פָּוּ דַּעַרְ שְׁמָטָאָטָ. רְחַלָּ זַמְלָטָ דָאָןָ
מַאְמָעָרִיאָלָ צַוְּ אַגְּיָיָלָ צַוְּ אַגְּיָיָלָ צַוְּ אַגְּיָיָלָ צַוְּ אַגְּיָיָלָ
טָמְפִיקָ, זַיְ אַיְזַ גַּכְבָּרָ אַשְׁוּיְגָעָרָיָן — אַבְּעָרָ לְיִוְנָשָׁאַפְּלָעָדָרָ פִּיקְסָרָטָ וּזַיְ
אַיְרָעָ בְּאַאַבְּכָטָוּנָגָעָןָ אָוּן אַיְנְדָרָוּקָןָ. סְאַיְזַ אַגְּנָטָעָרָעָמָטָ גְּעוּוֹןָ זַיְ צַוְּ
אַבְּסָעָרוּוּרָןָ בְּעַתָּ זַיְ הַאָטַחַתָּ אַצְעָפְּלָעָמָטָ אַגְּנָעָהָוּבָןָ צַוְּ מַאְלָוָןָ אַנְיִיָּ בִּילְהָ
פָּעַנְדוֹלָ, דַּאָ אַצְוּיְטָןָ, אַדְעָרָ הַאָטַחַתָּ אַגְּנָאָנָצָןָ הַוּפָןָ פָּעַנְדוֹלָעָםָ אַוְאַרְךָ

בעטאנן אין א קרגונג מיט וואסער, כרי אין א ווילע ארום א באפ צו פלאן
א צוועימן און פאנאנדרפֿרֿוּן מיט אים די פֿאָרִיב אוֹף דער פֿאָלעטַע. עס

האָט זיך געדוכט, אָז פֿונְקָעָן שְׁפִּירִין פֿון אֵיר.

אָפִילּוּ בעטַן העכטַן פֿאָנָּאָנְדָּעָרְבּֿוּן פֿון אֵיר שְׁאָפָּן, אָז רְחֵל סְּצִיקָעָן
וועֶר נִישְׁטָם אִמְשְׁמָנָגֶד גַּעֲוָעָן זיך אוֹיסְצָוָהָאָלְטָן פֿון אֵיר קִינְסְטָלְעָרְיוּשָׁעָר
אַרְבָּעָט. אַזְּוַלְכָעַ פֿאָרְגָּוּשְׁרִוְתְּעָגַע קִינְסְטָלְעָר, זְוִי סְּצִיקָעָר, בְּעֵר זָאלָז
קִינְדָּה, לְעַכְּאָוּסְקָוּ אַדְרָעַ שְׁעַר הַקְּבוֹן פֿאָרְגָּעְשְׁמָטְלָט אָזְן וּלְגַעַע אָזְן קְלִינְגָע
מִינְדְּרָעָהִיט, אָז סְּחָאָטָן נִישְׁטָגַעַט גַּעֲקָאנְטָן זְיַין קִיןְדָּה, אָז מַעַן זָאלָז זְיַין

צְוָאָזָן צְוָן דִּי אַלְגָּעָמְיִינָן אַוְיסְטְּמָטְלְעָגְנָעָן.

אָבָּעָר רְחֵל, אָזְוִי זְוִי, אַבְּעָרִינְקָם, אַלְעָן קִינְסְטָלְעָר, הַאָט גַּעַפְּילְטָן
בַּאָדְרָעְפְּעָנִישָׁ פֿון צִיְּטָן צְוָן צִיְּטָן צְוָן וּזְיַין אִירָעַ אַרְבָּעָטָן אִירָעַ פֿרִינְגָּן אָזָן
זְיַי פֿלְעָגַט דָּעְרִיבָּר אִינְגָּלָדָן צְוָן זְיךָ גְּרוּפָן פֿון דִּי נַאֲעַטְמָשָׁעַ מַעַטְמָשָׁן.
זְיַי הַאָט דְּעָרְבִּי פֿאָרְמָגָעַ דִּי מַעַלהָ, אָז זְיַי הַאָט גַּעֲקָאנְטָן דְּזָאִיךָ אִוְּסָמָּה
הַעֲרָן קִרְיְשִׁיעָה בַּאָמְרָקְוָגָנָעָן וּוּגָנָן אִירָעַ אַרְבָּעָטָן אָזָן אָוִיב זְיַי הַאָט אִינְגָּה
גַּעַפְּנוּגָן, אָז זְיַי זְעַגְּנוּגָן דִּיבְּטִיכָעָן, אָז זְיַי אָפִילּוּ דָּאנְקְבָּאָר גַּעַוְוָעָן פֿאָרְ דָּעָר
קְרִיטִיךְ.

נָאָכוּ פֿאָרָאָלְזָן דָּעָם אַנוֹיְוָרְסִיטְמָעָט, הַאָט רְחֵל סְּצִוקָּעָוָר אָפְטָגָן גַּעַ-
מַאְלָן פֿאָרְטְּרָעָטָן. זְיַי הַאָט גַּעַמְאָלָט דָּעָם פֿאָרְטְּרָעָטָן פֿון דָּעָם קִינְסְטָלְעָר
פֿרְאָפְּעָסָאָר אַדָּם נַאֲוִוְוִינְסָקִי, וּוּלְכָעָר אָזָן בַּעַת דָּעָר אַסְּקוֹפָאַצְּיָעָ אָמוֹגָעָן
קוּמוּנָן אָזָן אַשְׁוּוּשָׁגָטִים, פֿון דִּרְזָוִיטָא לְעָוָון, אָזְלָעָנְגְּרִיךְעָרְ פֿעָרָאָ-
גָּגָל אָזָן גַּעַזְעַלְשָׁפְּטָלְעָבָעָ טְוָרְגָּוּן, וּוּלְכָעָי אָזָן גַּעַוְוָעָן אִינְגָּה פֿון דִּי עָרָ-
שְׁמָעָ קְרָבָנָות פֿון דָּעָר וּוּלְגָעָר גַּעַסְטָאָפָּא, פֿון חֹוחָ סְּלוֹצָקָאָקָעָסְטָיָן,
אַלְחָנָן וּזְאַנְלָעָן, יוֹסֵף סָאנְדָעָלָן אַנְדָעָר. פֿון אַיְינְקָעָ פֿעָרְזָעָנָעָן הַאָט
זְיַי מַיְלָמָאָל גַּעַשְׁאָפָן צְוִויָּי אָזָן מַעְדָרָעָ פֿאָרְטְּרָעָטָן. נָאָכוּ פֿאָרְעָגְדִּיקָן פֿון
אִינְגָעָם אַדְרָעַ עַטְלָעָבָעָ פֿאָרְטְּרָעָטָן פֿלְעָגַט רְחֵל גַּעַוְיְנָלָעָר אַיְינְגָרְדָעָנָעָן
אַמְּינָן קְלִינְגָעָם קָאָנְסִילְיָוָם, וּוּיְלָי זְיַי הַאָט גַּעַוְאָלָט זְיַי זְוָכָעָר, אָז דִּי אַרְבָּעָט,
וּאָס זְיַי הַאָט גַּעַשְׁאָפָן, אָזָן נּוֹטָ אַרְוִוְוָגָעָקִיםָעָן. אָוִיב סְּחָאָטָן זְיךָ אַרְוִוְוָגָעָ-
זְיַי, אָז דִּי אַרְבָּעָט אָזָן נִישְׁטָגַעַט גַּעַוְגָּנָעָן, פֿלְעָגַט זְיַי צּוֹשְׁטָיָן צָום מַאְדָעָט,
עָר זָאלָז פֿאָזִירָן צְוָן אַצְוִוִּיטָן פֿאָרְטְּרָעָט. וּוּן מַעַן פֿלְעָגַט לְזִוְּבָן אִירָעַ אַרְבָּעָט.

פֿלְעָגַט עַס זְיַי כָּבָעָר שְׁטָעָלָן אַיְן אַפְּאַלְעַגְּנָהִיט.

איִין יָאָר 1938 הַאָט רְחֵל סְּצִוקָּעָוָר אַיְינְגָעָאָרְדָנָט אַיְן וּוּלְגָעָן דִּי
עַרְשָׁטָעָ אַוְיסְטְּמָטְלְעָגָן פֿון אִירָעַ אַרְבָּעָטָן. אַמְּתָד, דָּאָט אַיְן גַּיְשָׁט גַּעַוְוָעָן
קִיןְגְּרִיסָעָ זְאַמְּלָגָן, אָבָּעָר דָּאָס וּאָס אַיְן גַּעַוְוָיָן גַּעַוְאָרָן אַיְן גַּעַוְוָעָן אַ-
פְּרָעָמְכִיקָעָ בַּיְלָדָעָ-זְאַמְּלָגָן, וּאָס הַאָט אַוְיסְגָּעָרְרִיקָט דָּעָם קִינְסְטָלְעָרְיוּשָׁן

קרעדא פון דער מאָלערן. זי האָט דאָ געוויזן אַזעלכע אַרבעטען, ווי „הײַמֶּאנְזָע“, „צִינְגִּינְגָּר“, „וועְשָׁעְרִינְגָּס“, ווי אוּיד די אוּיבְּנְדְּעַרְמָאנְטָעָ פֿאָרטָרָעָט. חוץ דעם זענען דאָ געוויזן מאָטְווֹן פון ווילְנָע, ווי: די אַגְּטָאָקְּלָסְקִיָּהָגָם, די שְׂקְּלִיאָרְסְּקָע, די גָּאוֹןְגָּאָם, די בִּילְדָּרָע: „בְּלוֹמָעָן“, „קְּנוּדָרָע“, ווי אוּיד איין קָאָמְפָּאָזְיִיצְיָה, „פָּאָרָטְרִיבָּעָגָע“. דער דָּאָזְקָעָרָסְקָע אַזְיָּזָעָן גַּעֲוָעָן דִּינְאָמִישׁ אָוֹן שְׁפָּאָרָק עַמְּאַצְּגָּעָל, גְּלִיךְ ווי די קִינְסְּטָלְעָרִין וְאַלְטָם אִים גַּעֲשָׁאָפָּן אַגְּטָרָעָן אַיְגְּדָרָוק פון עַפְּעָם אַשְׁוּרָן שְׁרַעְלָעָכָן חָלוּם, וּוּלְּגָעָבָר אַיְזָן לִיְּדָעָר אַיְן לְעָבָן פון דער קִינְסְּטָלְעָרִין שְׁפָּעָטָרָעָר מְקוּיָּם גַּעֲוָאָרָן. עַחְלָל סְוַּצְּקָעָוָעָר הָאָט אַוְיְגָּנְשָׁעְטָמָלָט אַירָעָ בִּילְדָּרָע צָוָאָמָעָן מִיט די אַרבָּעָטען פון אַנדְרָע וּוּלְּגָעָר קִינְסְּטָלְעָר אַיְן בִּיאָלִיסְטָק. חוץ דעם הָאָט ווי זִיד בָּאַטְּיְלִיקָט אַיְן דָּעָר וּבִילְּיָיָאָוִיסְטָהָלָוָגָן פון יְדִישׁ פְּלָאָסְטִיקָעָר אַיְן זָוָרְשָׁע אַיְן פָּעְבָּרוֹאָר-מַעְרָץ 1939.

רחֵל סְוַּצְּקָעָוָעָר הָאָט אוּיד מִיט אָסְד גַּעֲשָׁמָאָק פְּרָאַיעְקָטוּרָת חִילָּעָם צו בִּיכָּעָר. זי הָאָט אוּיד צו זַיְיָ אַוְיְגָּנְשָׁפְּרָעָט אַילְוָסְטָרָאַצְּיָהָם, זי הָאָט גַּעְ-מַאְכָּט אַפְּרָעְכְּטִיקָעָה לְיִלְּעָד צו זַוְּגָּלְעָרָם אַבָּוֹרָה. נָאָר סְעַפְּטָעַמְבָּעָר 1939, וּזְעָן אָסְד קִינְסְּטָלְעָר זַעְנָעָן אַגְּטָלָקָפָן קִיְּוָן וּוּלְּגָעָבָר, הָאָט רָחֵל אַגְּטוּיְקָלָט אַז אַיְפָּרְעָוָקָעָמָעָט צו הָעָלָפָן די פְּלָוִיטִים.

עַרְשָׁתָם אַיְן סָאָוִוְעָטִישָׁן וּוּלְּגָעָה הָאָט מַעַן אַיְן דָּעָר פּוֹלָעָר מַאְמָס אַפְּנָעָה שְׁאָצָעָט די מַאְלָאַגְּטָרָעָט קִינְסְּטָלְעָרָן. אַיְן דָּעָר אַלְגָּעְמִינְגָּר לְיוּטְוִוְישָׁעָר אַוְיְסְטָהָלָוָגָן, וּוּלְּכָבָע אַיְזָן אַיְגָּנְגָּעָאָרָגָנָט גַּעְוָאָרָן אַיְן גַּעְוָעָמְבָּעָר-דָּעָצָעָמָה-בָּעָר 1940, אַיְזָן רָחֵל סְוַּצְּקָעָוָעָר אַמְּוֹנְגָּלִיךְ פָּזָן וּשְׁוֹרִי אַיְן פָּזָן אַרְגָּאַנְיִירָה-קָאָמִיטָעָט פָּזָן דָּעָר אַוְיְסְטָהָלָוָגָן. דָּעָר מְלֻזָּה-מוֹזִיָּה הָאָט אַפְּגָּנְקִוְּיָט אַיְיָ-נִיקָּע אַרְבָּעָטען אַיְרָע. אוּיד אַיְן וּוּלְּגָעָר שְׁמָאָטָשָׁן מוֹזִיָּה זַעְנָעָן גַּעְהָנָגָעָן אַירָע בִּילְדָּרָע. די סָאָוִוְעָטִישָׁן מִעְנְטָשָׁן חָבָן זַי פָּאָרוֹאָרָפָן מִיט באַשְׁטָעָה-לוֹגָּגָעָן אוּיף פָּאָרָטְרָעָטָן.

איַן יוֹנִי 1941, אַוְן אָפְּלוֹ אַפְּרָעָט טָעָג פָּאָר דָּעָר דָּעָמָל פָּזָן די הִיטָּלָעָרִיסְטָן אַוְיְפָן רָאַטְּנְפָּאָרָבָּאָנָד, הָאָט רָחֵל מִיר גַּעְוָוָזָן אַירָע זַיְסָטָע אַרְבָּעָעָן. וּאיַן גַּעְוָוָן פְּרִידִיק גַּעְשְׁטָמָט אַוְן פּוֹל מִיט לְעָבָן. איַן יוֹנִי 1941, וּזְעָן סָאָוִוְעָטָהָרָאָכָן די מְלָחָמָה, הָאָט רָחֵל גִּישָׁת בָּאָוָזָן זַי צו עַוְּאָקָיָה-איַרָּן.

זַי סָמְבָּאָבָן מִיר שְׁפָּעָטָר דָּעָצְיִילָט רְחַלְמָן חְבָרָטָעָם, פּוּלְּיִישָׁע פְּרִוּזָן, הָאָט זַי פָּאָרָן שָׁאָפָן דָּעָמָל גַּעְמָאָט גַּעְאָרָבָעָט צַוְּאָמָעָן מִיט אִירָמָן אַיְגָּעָם הִיטָּלָל-זַוְּאָרְשָׁטָאָט, אַוְן וּזְעָן דָּעָר וּוּאַרְשָׁטָאָט אַיְן אַיְבָּרְגָּעְפִּירָט גַּעְוָאָרָן אַיְן

געמַאָ, האָט זִי אוּר דְּאָרֶט גַּעֲרְבָּעֵט אַ גַּעֲוִיסָע צִוִּית. סָאוּן גַּעֲוֹעַן אַ צִּיטִּיט,
וּעַן רְחֵל האָט גַּעֲרְבָּעֵט אַלְסָם דִּינָסָט בַּיִּ דִּי דִּיְוִישָׁן.

איַן מַעַרְץ 1943 האָט זִי אַגְּמַנְיָילְגַּעַנוּמָעָן איַן דָּעַר אוּסְמַשְׂטָעַלְגָּנָג, וְאַם
איַן אַיְינְגַּעַנְאַרְהָנָט גַּעֲוֹאָרָן איַן גַּעַמְּטָא. רְחֵל האָט זִיר האַרְצִיךְ פָּאַרְגָּוּמָעָן מִיט
אַ נִּינְיָאָרִיךְ אַוְמַנְעָוִינְלָעֶד פָּאַלְאַנְמִירָת יִנְגָּלְגָּלְמָוָן באָק אַן האָט זִיר באָ
מִיט מָעוֹן זָאָל אַים צּוּמְיָילְן אוּפְּה דָּעַר דְּאָזְיָקָעָר אוּסְמַשְׂטָעַלְגָּנָג אַיְגָּעָפָן דִּי
איַינְגַּעַנְשָׂטָעַלְמָעָ פָּרֻמְיָעָם.*

רְחֵל האָט אוּיד גַּעַמְּלָט דְּעַקְּאַרְאַצְּיעָם צַו דָּעַר פִּיעָסָע פָּוָן אַמְּטָאָן אַונְגָּ
דִּיק „אַ מַעַנְמַשְׁ אַונְטָעָר דָּעַר בְּרוֹק“. דִּי פִּיעָסָע אַיִּז גַּעַשְׂטָעַלְמָעָ גַּעֲוֹאָרָן איַן
געמַאָ.

איַרְעָ פּוֹוִיְשָׁעָ חַבְרָטָמָעָ האָכְבָּן אַמְּנַעַהְאַלְמָן זַוְּלָאָגָּנָג סָאוּן נָאָר מַעַזְלָעָר
גַּעַוְוָעָן אַ קָּאנְמָאָקָט מִיט אַיר אַוְן אַיר גַּעַהְאַלְמָן מִיט וְאַם סָהָאָט זִיר נָאָר
גַּעַלְאָזָט. אַ טָּאָג פָּאָרָן אַיְבָּרְגָּנְיָין איַן גַּעַטְאָ האָט רְחַלְעָן בָּאַזְוָכְט אַיר חַבְרָה
טָעַה. מַיְלָעְוָוָסָלָא, וּוּמְעָמָעָן וּוּהָאָט אַיְבָּרְגָּנְעָבָן דָּעַם גַּרְעָסָטָן מַיְלָפָן אַיִּז
דָּעַר בְּיַלְדָּרָה, אַוְיָיד דִּי מַאְלָעָרְיוֹן הַדָּסָה גַּרְעוֹוִוָּשָׁה האָט דָּעַר וּוּלְבָדָר חַבְרָטָמָעָ
אַיְבָּרְגָּנְעָבָן צַו בָּאַחַלְמָן אַיְרָעָ בְּיַלְדָּרָה. דִּי בְּיַלְדָּר זַעַנְעָן אַבָּעָר פָּאָרָן
ニיכְטָמָעָ גַּעֲוֹאָרָן, זַוְּיָּיל דָּאָס הַוִּזְוּן, וּוּמַיְלָעְוָסָקָא האָט גַּעֲוֹוָונָט, אַיִּז שְׁפָעַטָּר
צְעַשְׁטָמָעָט גַּעֲוֹאָרָן דָּוָרָד אַ בְּאַמְּבָעָ. דָּעַר אַיְנְצִיקָּר אַנְדָּרָעָן, וְאַם אַיִּז צְוָזָ
לִיב אַ מַּאֲדָנָעָם צְוָפָאָל גַּיְצָוָל גַּעֲוֹאָרָן, אַיִּז אַוּסְמַשְׂטָרְוָתָרָר קָאַמְּטָלָאָגָּן
פָּוָן דָּעַר אַוּסְמַשְׂטָעַלְגָּנָג אַיִּז יָאָר 1938. אַיִּז דָּעַר יִדְיָוָר שְׁבָאָרָד מִיט אַ
פָּאַרְעָדָרָעָ פָּוָן אַוִּיטָּאָרָן פָּוָן דָּעַם בָּוֹרָ. פָּוָן דִּי וּוּיְמַעְרְקוּעָ דְּעַרְצִיְּוָגְּנוּגָן פָּוָן
דָּעַר וּלְבָדָר פָּרוּזָן אַיר גַּעֲוֹוִיר גַּעֲוֹאָרָן, אַז רְחֵל האָט גַּעַקְּאָנָט נָאָר דָּעַר
לְעַצְמָעָר „אַקְצִיוּעָ“ אַ-בְּאַרְבָּלְיָיָן אַיִּז גַּעַמְּטָא אַוְן וּוּאָלָט מַעַלְגָּדָלָה לְעַבְנָן גַּעַ
בְּלִיבָּן, נָאָר זִי האָט נִישְׁתְּנָשָׁט גַּעַוְאָלָט פָּאַרְלָאָזָן אַיר אַלְטָמָר מַאֲמָעָ, וְאַם אַיִּז
בְּאַשְׁמִימָט גַּעֲוֹאָרָן אוּפְּה „אַוִּיסְיְּוִידְלָוָגָן“ אַוְן אַיִּז צְוָזָמָעָן מִיט אַיר אַזְוָעָק
אַיִּז טְוִוְּטְ-לְאָגָּרָה.

סָאוּן שְׁוּעָר אַיְנְצָוָלִיסָן דִּי מַאְלָעְרִישָׁרָה רִיבְטוֹגָן, זַוְּיָּיל דִּי דְּאַזְוָעָקָעָפָרָם פָּאָרָם פָּוָן רְחֵל סְוִצְקָעוּדָר
אַיִּז וּלְבָדָר פָּרוּזָן מַאְלָעְרִישָׁרָה רִיבְטוֹגָן, זַוְּיָּיל דִּי דְּאַזְוָעָקָעָפָרָם
כָּסְרָר גַּעַנְדָּעָרָט אַפְּחָהָגָּאָק פָּוָן דָּעַר טָמָעָ, אַיְבָּר וּלְבָדָר גַּעַרְאָרָה
כְּבָעָם. יִדְיָוָר פָּאַרְטָמָרָעָט, זַוְּיָּילָן וּיְהָאָט אַוִּיסְיְּוִידְלָוָגָן, אַיִּז גַּעַוְוָעָן וּיְיָאָן
אַסְּצִיאָצִיעָ פָּוָן אַיר שְׁטִימָוָגָן מִיט דָּעַר פָּעָרְזָן, וּלְבָדָר זִי האָט גַּעַמְּטָאָלָן.
די קִינְסְטָלְעָרָיָן פְּלָעָגָט טַיְלָמָאָל זִיר באַנוֹצָן מִיט דָּעַר שְׁפָאָכָלָעָ, אַבָּעָר

* פָּוָנָעָם בָּוָה: „וּוְלָגָעָר גַּעַטְאָ“ פָּוָן אַ. סְוִצְקָעוּרָה.

אָפֶט הָאָט זַי נַעֲקָנֵט זַיְן אָוִסְעָרְגָּנוּיְגָלָעַר לְיוֹרִיש אָזָן אַנְגָּלְיוֹזָרַן יַעֲדָן מָאָזָן
לְעַרְיוֹשָׁן דַּעֲטָאָל בֵּין צַו דַּי קַלְעַנְסְּטָע נַיְאָגָסָן. רַחַל סַצְקָעָוָעָר הָאָט גַּעַגְּ
שַׁמְרָעַבְּטָמָט צַו אִיר אִינְגָּעָנָר פָּאָרָם. דַּי קַיְנְסְּטָלָעָרָן אִיזָּוָּאָס אָזָן אַמָּתָּ
אַרְיוֹסְגָּנְגָּנְגָּנָן פָּוָנוּם יַסְׂדָּר פָּוָן זַאְפְּטִיקָעָר קָאָלָאָרְיוֹסְטִיךָ אִיזָּוָּן פָּוָן אִימָּ
פָּרְעָמִיאָנוּזָם, אַבָּעָר אַלְסָם רַעֲזָוְלְטָאָט פָּוָן עַרְגָּסְטָן פָּאָרְטָרָאָכָטָן זַיְד אַיבָּעָר
דָּעָר מַעַמָּע אָזָן טִיפָּעָר הוֹמָאָנִיסְטִישָׁעָר טַעַנְדָּעָנָא — זַעַנְעָן פָּוָן אַונְטָעָר אִיר
פָּעָנְדוֹל אַרוֹים בַּיְלָדָעָר לְעַזְבָּאָרָע, כַּמְעַט רַעְאַלְיְסְטִישָׁע.
מִוְּטָן טַוְּשָׁטָן פָּוָן רַחַל סַצְקָעָוָעָר אִיזָּפָּאָרְשָׁוּוֹגָדָן אַ נַּיְשָׁט דַּוְרְכָּשְׁנִיטָּה
לְעַכְּעָר קַיְנְסְּטָלָעָרָיָשָׁעָר טַאָלָאנָט, אָזָן אַ מעַנְטָשָׁ מִיט אָזָן אַיְדָעָלָעָר גַּשְׁמָה.

מַאֲרְצָעֵלִי סֶלְאָדָקִי

מַאֲרְצָעֵלִי סֶלְאָדָקִי אֵין גַּעֲבֹוָן
גַּעֲוָאָרָן דֻּעַם 11 נַאֲזָנָעַמְבָּעָר 1892 אֵין
לְאָדָשׁ. עַר חָאָט גַּעֲהָרָת צַוְּ דַי בָּאָ
וּוֹסְטוּנִיקָעַ קִינְסְטְּלָעָר, וּוֹאָסָם אַרְיָעָנְגָ
שְׂרָוּ זַיְד אֵין דַי שְׁטָרָעָמוֹנוֹגָעָן פָּוּ
חַיְינְצְּיַיטְּקָעַ עַקְאַנְאָסְמִישָׁעַ פָּאָרָהָעָלָ
טָעָנוֹשָׁן. סְקָאָזָן זַיְן, אֵז צְוַיְיבָדָעַ אֵין
דַי קִונְסָטָן זַיְנָעַ אָפְטָבָאָהָוִיכָטָמְ מִיטָּן
נַעַפְלָ פָוּ אָוּמָעָט אָוּן בְּעַנְקָשָׁאָפָטָ נַאָדָ
פָּרִידָה. סֶלְאָדָקִי אֵין אַיְנָעָרָ פָוּ דַי
קִינְסְטְּלָעָר, וּוּמְעָן דַעַר דַוְרָשָׁתָ נַאָדָ
וּוִיסָּן הָאָט אַרְוִיסָּהָעַטְרִיבָןָ פָוּ לְאָנָדָ
אָוּן וּוּלְכָעַ זַעַגְעָן שְׂיוֹן גַּעֲבָלִיבָןָ אֵין
דַעַר פָּרָעָמָד, כְּדַי דַי רָעַשָּׁתָ פָוּ זַיְעָר
לְעָכוֹן צַוְּ פָּאָרְבָּרְעָגָנָעָן אֵין גַּוְיָטָ אֵין
בְּעַנְקָשָׁאָפָטָ.

מַאֲרְצָעֵלִי סֶלְאָדָקִי, וּוֹאָסָם הָאָט גַּלְעַנְגָּדוּק גַּעֲקָנְגָּטָ דֻּעַם לְאָבִירִינְגָּטָ פָוּ
לְאָדָזְשָׁעָר אַרְבָּעָטָרָ-לְעָבָן, הָאָט זַיְךְ זַיְעָר גַּוְטָ אַיְנָגָעָלָעָטָ מִיטָּן דַי דִּימְשָׁעָ
פְּרָאָנְצְּיוֹזִישָׁ אֵין אַיְטָאָלְיָעָנְיָוָשָׁעָ אַרְבָּעָטָר. עַר אֵין אֵין פָוּן זַיְן פָוּן וּוּאָרָט
גַּעֲוָעוֹן אֵז אַיְנָטָעָגָעָצָיאָנְגָּלִיסְטָ.

אֵין יָאָר 1910 אֵין מַאֲרְצָעֵלִי סֶלְאָדָקִי אַרְוִיסָּהָעָפָרָן קִיְיָן מִינְכָּעָן אָוּפָ
שְׁטוּרְיוֹן. דַאְ הָאָט עַר פָּאָרְכָּרָאָכָטָ קְרוּבָדְרִיָּי יָאָר. דַעַרְנָאָר אֵין עַר אָפְנָעָ
פָּאָרָן קִיְיָן אַיְטָאָלְיָעָ אֵין אָוּן יָאָר 1914 — קִיְיָן פְּרָאָגָן. נַאָכָן אַיְסְבָּרוֹדָ פָוּ
דַעַר עַרְשָׁטָעָר וּוּלְטָמְלָחָמָה אֵין דַעַר קִיגְסְטְּלָעָר אַפְנָעָפָרָן אֵין דַעַר שְׁוּוֹיָעָ.

איין דער שוויז, זוי באזומט, האט זיך דעמלט צונזונגגעטראפַן די סָאַצִּיאַן-לִוְסְטִישׁע אַינְטְּגַנְּעֵץ פֿון אַלְעַ לְעַנְדֶּר, כְּדֵי פֿון דָּאַרט צַו פֿירַן דֻּעַם קָאַמְּפַ קָעַן אַימְפָּעַרְיאַלְיִסְטִישׁע מְלָחָמוֹת, וְאַם הָאָבָן אַזְוִיפֵּל אָוְמְגַלְיָקָן גַּעֲבָרָכְטַן די פְּעַלְקָעָר אָנוֹ פָּאַרְשָׁאַפְּט אַזְוִיפֵּל קְרָבָנוֹת. סְזַעַנְעַן דַּעֲמַלְט אַגְּמַשְׁתָּאָגָעַן אַיְן צִירְיךָ רַאֲדִיקָלָע לִיטְעַרְאַרְיוּשָׁע אָנוֹ קִינְסְטַלְעַרְיוּשָׁע גְּרוּפָן, די אַזְוִי גַּעַגְעַת רַוְפָּעָן,, „דָּאַרְאָאִיסְטָן“. זַי הָאָבָן דָּאַרט גַּעַהָאָט זַיְעַר אַיְגַּעַנְעַם קָאַבָּאַרְעַט, וּזְיַי זַיְהָאָבָן אָינוֹ שָׁאַרְפָּעָן, גַּרְאַטְעַסְקָאַרְטִיכָּע סָאַטְיְרָעָס אַיְסְגַּעַלְאַכְּט אַלְעַ, וְאַם הָאָט גַּעַשְׁאָפָן די בּוֹרוֹזָאוּז קוֹנְסָט. אַוְפָּן גַּעַבְּיַת פֿון בּּלְאַסְטִימִישָׁר קִנְסְטָמַת הָאָבָן די דָּאַרְאָסְטָן בָּאַנוֹצָט צַו די קָאַנְסְטְּרַוקְצִיעָס פֿון דִּי בּוֹלְדָּעָר פְּאַיְשְׁהַנְּעָרְלִי אַגְּקָרְסְטָאַצְיָעָס פֿון הָאָרָר, שְׁמָאַטְקָעָם, שְׁנוֹרָן, הָאָבָן אַרְיִינְ-גַּעַלְאַפְּט גַּלְזְעַרְנָע אַוְגָן אַן הַעַנְטָפָן פֿון פְּאַפְּעָן. מִיט אַיְזָן וְאַרְמָט, זַי הָאָבָן זַיְדְּרַיְוּבָט אַוְיַף פָּאַרְשִׁידְעָנָע אַוְסְטְּרָלְוִישָׁע אַיְנְפָאָלָן. סְלָאַדְקִי הָאָט אַיְדַּא אַגְּעוּוֹסָע צַיְישׁ גַּעַהָרָת צַו די דָּאַרְאָסְטָן. אַיְן יָאָר 1919 הָאָט דָּרָעָר קִנְסְטָלָעָר אַיְנְגָעָאַרְדָּהָט אַיְן צִירְיךָ אָן אַוְיְשְׁשָׁטָעַלְוָגָן פֿון זַיְנָעָ בּוֹלְדָּעָר. זַי הָאָט אַרְיִינְטָרָעָרָוָפָן אַיְן די דָּאַרְטִיכָּע אַיְמְגַלְעַקְטוּלָעָלָע קְרִיְיזָן זַיְעַר אַגְּרוֹיָסְטָעָרָוָגָן. שְׁפָעַטָּעָר הָאָבָן אַים פָּאַרְבָּעָטָן זַיְנָעָ פְּרִינְדָּקִי דִּיְמְשָׁלָאָגָן. דָּא אַיְזָעָר גַּעַוּוֹאָרָן אַגְּרַטְעַבָּר פֿון דָּרָעָר בּוֹלְדָּעָר, וּוֹילְדָּעָר בְּגִעַע, פָּאַר וּוֹלְכָעָר עַד הָאָט גַּעַשְׁאָפָן אַגְּרוֹיָסְטָעָצָלָע דָּעַקְרָאַצְיָעָס. עַד הָאָט אַוְיד אַוְיְגָעָפִירָט לְיִגְּאַלְעָוָם=שְׁנִיאָטָן פָּאַר דָּרָעָר רַאֲדִיקָלָעָר לִיטְעַרְאָ-רִישְׁ-קִנְסְטָלְעַרְיוּשָׁר צִיְמְשִׁרְפָּט, „די אַקְצִיאָן“, וְאַם אַיְזָעָר אַרְיִיגְעַלְבָּן גַּעַגְעַזְוָן דָּרָעָר פְּרָאַנְצָיָן פְּפָעַנְפָּרָטָן. אַיְן יָאָר 1924 הָאָט מְאַרְצָעָלִי סְלָאַדְקִי פָּאַרְלָאָט דִּיְמְשָׁלָאָגָן אַוְן הָאָט זַיְדְּרַיְוּבָט אַיְזָעָר.

איַן סְלָאַדְקִים מְאַלְעָרִי קָאָן מַעַן פָּעַסְטָמְטָלָעָן אַגְּעוּוֹסָן וּוֹידְעַרְשְׁפָּרָוָךְ אַוְיָשָׁן זַיְן גַּוְתָּעָר אַרְיִעְנְטָאַצְיָע אַיְן דַּי גַּעַוְעַלְשָׁאַפְּטָלָעָר-פְּאַלְיִימִישָׁע בְּאַיְגָוָגָן גַּעַנְעַן אַיְן זַיְן קִנְסְטָלְעַרְיוּשָׁר שְׁאַפְּוָגָן. עַד אַיְזָעָר גַּעַוְעָן אַגְּרוֹקָעָר, וְאַם הָאָט פָּאַרְמָאָנָט די דָּעַלְיִקְאַטְמָשָׁע מְנַעַּשָּׂה. שַׁר הָאָט בְּאַזְוֹזָן צַו שְׁאָפָן פָּאַכְטְּפָלוּעָ-פָּאַטְיִישָׁע וּוֹעָרָק, וְאַם גַּעַנְעַן גַּעַוְעַן אַוְיְסְדוּקָן פֿון זַיְן אַנְטִיצְקָוָגָן מִיט דָּרָעָר שִׁיְגְּקִיָּט פֿון דָּרָעָר נְאָטוֹרָה.

סְאַיְן אַגְּטָלְעָמָאנָט, אַזְיַעַר הָאָט זַיְדְּרַיְוּבָט אַגְּטָלְעָמָירָט מִיטָּן לְעַבָּן פֿון צִירְיךָ-אַרְבָּעָטָר אַזְיַעַר פִּישְׁעָרָם. אַוְיַף דָּרָעָר דָּאַזְוִיקָעָר טַעַמְעַ הָאָט מְאַרְצָעָלִי סְלָאַדְקִי גַּעַשְׁאָפָן אַגְּרוֹיָסְטָעָצָלָע בּוֹלְדָּעָר. אַיְן דִּי דָּאַזְוִיקָעָ-בּוֹלְדָּעָר פְּלִילָט מַעַן דִּיְתָלָעָר אַזְוּזָים דַּעַם הוּמָאַנְיָזָם אַזְיַעַר סָאַצִּיאַלָּע מְעַנְגָּ-דָּעַנְיַע פָּוָגָעָם קוֹנְסְטָלָעָר, וְאַיְזָעָר דִּי דִּסְקְרָעָטָע אַקְצָעַנְטָרָוָגָן פֿון דָּרָעָר סְפָעָ-

ציפוריק פון די דאזוקע צוועי שועערע פראפעטיעם. אויך ציגינגער זענען אים געווען גאנט. ס'איין מעגלעה, איז זיין סימפאתיע צו דער מעמאטיק, וואס בעיפויט די ואנדערנדייך מענטשן, שמאטער דערפונ, וואס ער אלין האט בעפערט א נישט סטאביל, ואנדערנדייך לעבען. ער, וואס זיין היימאמ-געטט איז געווען דאס פאברוק-אלדאוש, האט זיך מיט א פויילישן פאס ארכומגען שלעפה איבער פארשיידגען לעדרער פון איראפע, מורה האנדראיך מ'זאָן אים עישט ארויסישן. איזו ארכום האט די געפערלעכע באשעטפוקונג פון א פישער, אדרער דאס שועער און נישט-סטאבילע לעבען פון א צירק-אрабען מעער אדרער צניינער פארטאגט בעפם קרובהשס מיט זיין איינגעט גורל. סלאַהטן איז געווען א פארערער פון האנאר דאמיע — דעם גראָיסן מייסטער פון דער גזעלאַטעלעכער סטאַטרע פון לעבען פון פראנקריך, ועלכער האט אויך געשאָפּן גערן און א סדר בילדער פונעם לעבען פון צירק-ארביען טער.

אין יאָר 1934 איז מאָרצעלי סלאָדקי געקומען קיין ואָרשען. מעגלעה, או ער האט בדעה געהאט זיך סטאביל צו באָזעען אין פוילן. ער האט דען מלט איינגעאָרדגט און אויסטעטלונג פון זיינע בילדער אין ואָרשעווועט קונסט-סאלָאן פון גָּאָרְלִינְסְקִין. די ואָרשעוווער פרעסע האט אָפְּגָּעָדְרוֹקָט נוֹטָע אָפְּרָפָּן ווֹעֵן זיין שאָפָּגָן.

חוּץ דער הופשער צאָל פון „שטיילעבענַן“ איז צקטן, האט דער קָנוּנַן סטלאַר באָזּוֹיַּין אוּף דער דאָזּוֹיקָעַר אוּסְטָטָעַלְוָגָן פֶּאָרְשִׁידְגָּעָן וְאִרְאִיצְיָעָט פון גַּעַשְׁטָאַלְטָן פון קלָאָטָעָן, אָקְרָאָטָן, פִּירָאָטָן, ואָנדָרָעָר. עס איז דאָרט אויך געווען אַ בְּיֹד, וואס האט פֶּאָרְגָּעָשְׁטָעָלָט בְּלוּמָעָן-הַעֲנְדָלָעָרָקָעָט, בילדער פון די פָּאָרְזָעָר גָּאָסָן, פָּעָרְדִּירְדִּים, פִּיוֹאָזָשָׁן פון די פִּירָעָה, גַּעַנְעָם, צענעם פון פִּישְׁרָעָלְלָעָבָן אַנְּזָה. די אלָע בילדער האָבוּן ערות גַּעַנְעָם, איז מאָרצְעָלִי סלאָדקי איז געווען אַ פִּינְגָּרְקָאָלָאָרִיסָט, אַ מְאַלְעָר מיט אַ רִיכָּעָר פָּאָלָעָטָע. סלאָדקי, וואס אַנְּמָת, איז געווען אַ פָּאָסְטָ-אַיְמָה פרעעס-אניסט, דאָז האט ער גוּשָׁת גַּעַלְיָינְט קִין גַּרְוִים אַכְּתָאָז אַוְיפָּע דער דאָז זַיְקָעָר זַיְכָּטָמָג אַז דער קָאנְסָט. ער איז געווען אַ מְאַלְעָר מיט אַ גַּרְוִיסָעָר קוֹלְטוֹר. וואס שיַּד: זיינָע אַיבָּעָדְצִיְּגָוָנָעָן, איז ער געווען אַ סָּאָצִיאָלִיסָט.

נָאָר בעסער ווי איז דער מְאַלְעָרְהָיָה האט מאָרצְעָלִי סלאָדקי אוּסְגָּעָה הריקט איז זיינָע צַיְכָּעָנוּנָעָן די רְעָאָלִיסְטִיְּקִיטִּישִׁ פִּון די דָרְצִיְּלָוָגָעָן, לִיְּזָה טְאָרָאָטִים אַזְּנָבָן. ער האט איז זי אַרְוִוְסְטָאָבָּרָאָכָּט דאס לעבען אַז די פראָבלעמען פון פְּשָׁוֹטָן מְעַטְשָׁן, זיינָע טְאָג-טְעַלְעָכָעָן דָּקָנוֹת אַז בענקע-

נישן. זיעער אויפמערקוֹאמֶן אָוּן מִיט אַ סְּדֵר הָאָרֶץ הָאָט עָרְבָּאָשְׁרָיוּבָּן מִיט
זַיְן קְרִיְצָאַיְזָן אַדְעָרְבָּרְקָעָם בְּאַרְשִׁידָעָנָה גַּעֲשֻׁעָנָיְשָׁן, וְאָסָם הָאָבָּנוֹ מִיט
וַיְדָ פְּאַרְגָּעַשְׁתְּעַלְטָ דְּאָקוּמָעָנָטָן פָּנוֹ דָעָרְ צִיְּתָן. אַלְיָן, וְאָסָם עָרְ הָאָט אַקְצָעָנָ
טִירָטָן, אַיזָּ גַּעֲוָעָן וּוְעָרָטָן צָוָ אַקְצָעָנְטִירָן, אַיזָּ גַּעֲוָעָן שִׁיְּוָן, וּוְיָלָן מַאֲרָצָעָלָיָן.
סְלָאָדָקִי אַיזָּ גַּעֲוָעָן אַמְּאַלְעָרְמִיט אַהֲמָנִיסְטִישָׁעָרְ טַעַנְדָּגָן.
עָרְ אַיזָּ אַומְּגָעְבָּרָאָכָּט גַּעֲוָאָרָן דָוָרְ דִי חִיטְלָעְרִיסָטָן אַיזָּ פְּרָאָנְקָרִירָן.

געלא סעקסטניין

אין דריי און א האלב יאר נאכן
אויסברוד פון אויפשטיינר אין ווארט
שעוועט געטַא האט א ברייגראד ערדי-
ארבעטער, אונטערנרגאנדער זיך אונ-
טען דעם קעלער פון די רואינגען פון
א הויין אין געווועזגענע געטַא, אַנְגָּנֶ-
טוֹאָפָּן זיך אויף 10 בלעכערגען קעטַא-
לער. די אויסנונגראָבגען קעטַאָלער
זענען אַפְּגָּעָטָרָאָגָּן געווֹאָרָן אין לאָקָּאָל
פָּוּן צָעַנְטָרָאָלְאָקָּטָמִיטָעָט פָּוּן די יַדְן
אין פּוֹלִין, ווֹאָס האט זיך דעמלט
געפּוֹנָעָן אויף שענְגָּעָן 60. דָּאָס אין
געוֹעָן אַיְנָעָן פָּוּן דער קליגער צָאָל
גבּוֹידָעָם, ווֹאָס זענען גַּעֲלִיבָּן גַּאֲנָעָן,
נָאָר דער פּוֹלְקָאָטָמָעָר פָּאָרְנִיכְטָנוֹן
פָּוּן ווֹאָרְשָׁעָן. די שטַּאטָט מִיט אַיְ-
רע רואינגען און בערגער מִיט צִיגְּלָ-בְּרוֹדָה האט דעמלט געמאכט אַ שיַּוִּ-
דרעלעכּוּן אַיְנְדָרָוק. אַוְן אַט האט מעַן אין גְּרוֹוִיסָן זאל אוֹוף שענְגָּעָן 60 אָוּסָן
געלְיָנְטָן די 10 מִיט בלעד בעשלאָגָנָעָן קעטַאָלער, אַרְוָם ווּלְכָבָּן סַחְאָבָּן
זיך געפּאָרָעָט אַיְנִיקָּעָט פֿערְזָאָגָּעָן, ווֹאָס האָבָּן זיך גַּעֲיָלָט ווֹאָס שנעלאָר
אוֹרְוִיסְצָוָבָּאָקָוָמָעָן די פְּאָפְּרוֹן, דָּאָקָוָמָעָטָן, ווֹאָס דְּרָעִצְיָילָן ווּעָגָן דער מאָרָ-
טִירָאָלָאָגָּנָעָן פָּוּן פִּיוֹן פָּוּן מִילְאָגָּעָן מענטָשָׁן אַוְן גַּלְיְכָצִיעָטָק דָּאָקָוָמָעָטָן,
ווֹאָס זָאָגָן עדות זענען דער שאָנדָע פָּוּן חִיטְלָעְרִיסְטִישָׁן רְעוּזִים.

דאס, וואס די דאזוקע 10 קעטעלער האבן און זיך אנטהאלטן, איז געווען א טייל פונגעם ארכיוו פון ווארישווער געטַא, וואס איז גאנדריגערעט געווארן דורך אייניקע משעטשן, וועלכע האבן אונגעער דער לייטונג פון דער עמנואל רינגעלבלום צויניפגעזאמלט און געשאָפּן,, אויף דער הייסער מינֿטַא פארשידענע דאָקְומָעַטַן, וואס האבן באָראָפּט דער ציילן זעהן גורל פון מענטשן, פארמשטטע דורךן חוטלער-רעוזים צו א זיכערן טויט. נאָר דער פארנויכטונג פון כמעט אלע יידז, זעהן די דאזוקע קעטעלעד סוף כל סוף ארײַנְגֶעְפָּלָן איז די העטט פון די, פאר זועמען זי זעהן באָ שמייט געווען. איז וואס פָּאָרָא צוֹשְׁטָאָנדַעַם אַעֲנָעַן געווען די דאזוקע דאָקְומָעַטַן, וואס זעהן איז געהִים איז איזילעניש באָראָבָּן געווארן, איז זיך גישט שוער פָּאָרָצְוָשְׁטָעַן. די ציַּת איז די אַמְּגַעַרְשְׂדִּישׁ וואָ טערן האָבָּן זיַּעַרְמָן געטַא.

איך האָבָּן זיך פָּאָרָגְוָעָן מיט אַפְּרָאַטְשָׁוָעָן די מְאַטְּרָאַלְן, וואס האָבָּן זיך בעפְּתָעָן איז אַיְנָעָם פון די קעטעלער. דאס זעהן געווען אַקְוָאָדָּרְעָן איז צַיְּכַּעַנְגַּעַן — די אַרְבָּעָטָן פון דער קִינְסְטְּלָעָרְן גַּעַלְעַטְשְׁטִיְּן. זי זעהן געווען אַינְגָּאנְצָן דורךנְגַּעַץ. איך האָבָּן פָּאָרְזִיכְטִיךְ אַרְויְמְגָּעָן נומָעָן אַיְן בִּילְדְּ נָאָר דָּעַם צַוְּיִיטָן אַזְּהָבָּן זי אַיְוּפְּמָעָרְקָוָם צַוְּנְעַשְׁפֵּי לְיֻטָּט צו דער פָּאָרְלָאָגָּע. מען האָט דאס באָראָפּט זיַּעַר שנעל מאָבָּן, וויל דאס נאָסָע פָּאָפִיר האָט אַיְגְּעַשְׁרוֹמָן איז זיך צַוְּנְעַשְׁפֵּלְעַטְמָן. דָּאָרט איז געווען אַיבָּעָר 300 שְׁטִיק. די אַקוּוֹאַרְעָן אַזְּנְגַּעַן האָבָּן פָּאָרְטָן גַּעַשְׁטָעַלְטָן מְיֻסְטָמָס קַעְפְּלָעָר אַזְּנְגַּעַן קִינְדְּרִישָׁע פִּיגְרָן. חֹזֵי דָּעַם האָבָּן זיך גַּעַלְעַטְשְׁטִיְּן פָּאָרְטְּרָעָטָן וּפָּוּן יִדְיְשָׁע שְׁרִיבְיָה. ווֹי: שְׁמַעַן הַאַרְאַנְטִישִׁק, אַ קָּאנְגָּאנְזָוָסְקִי, פָּאָמְעַרְצָאִי, בָּ. הַעֲלָעָר, בָּרוּךְ גַּעַלְמָאָן. פָּוּן לִיְּטָעַרְאַטְהָרָה קְרִימִיקָּרָה: יִצְחָק בְּעַרְנְשְׁטִיְּן אַזְּנְגַּעַן אַדְּ. סְאַיְן אַיְרָה גַּעַוְועַן אַזְּיִיכְּן-פָּאָרְטָן פָּוּן גַּעַלְעַטְשְׁטִיְּן, וואס שְׁטָעַלְטָה פָּאָר אַזְּ מִיד פָּאָרְזָאָרגָט פְּנִים רַעַט פָּוּן אַפְּרִוְיָה, וואס האָט דורךנְמָאָכָּט אַסְרָ פִּינְ אַזְּוּיוּמִיךְ. דָּעַר דָּאָזָן זְקָעָר קְלִיְּגָעָר פָּאָרְטָרָעָט אַזְּ גַּעַוְועַן פָּוּן אַוְיְבָן אַפְּנְעַשְׁנִיְּן אַזְּן די אַפְּגָּעָן גַּעַנְיְּטָעַנְעָ טַיְּל, וואס האָט דער גַּעַנְגָּצָט דָּעַם אַוְיְמָאָפְּאָרְטָרָעָט פָּוּן דָּעַר קִנְסְטְּלָעָרְן, אַזְּ גַּעַלְעַן באַזְּגָּדָה. אַזְּוִי אַזְּ אַיְרָה גַּעַוְועַן מִיט אַסְרָ אַנְגָּדָרָה.

גַּעַלְעַטְשְׁטִיְּן, אַרְיִינְלִינְגְּרִיךְ די בַּיְּלָדָר אַזְּן די קעטעלער, האָט טַיְּל פָּוּן זי גַּעַמוֹזָט קִירְצָן, צַוְּפָאַסְנִיךְ זי צָוָם עֲנָנָן שְׁטָחָ פָּוּן קעטְטָן. באָמְרָאַכְּפָּנְדִּיךְ די דָּאָזְוקָעָ בַּיְּלָדָר, וואס האָבָּן זיך גַּעַטְרוֹקָנָט אוּף דָּעַר פָּאָרְלָאָגָּע, האָט זיך זִיר אוּסְקָאַשְׁוּזָן, אַזְּ פְּלוֹצָעָם זְעַנְעָן אַיְוּפְּגַּעַשְׁטָאָגָּנָן

תהיית-המתים אלע געשטיילטן, וואם איד האב געקבנט פון טאָמַאצְקָע
13, און או ס'האָבן אויפגעעלעבט די אלע קינדערלער, וועמעס קעפֿלער
די קִנְסְטְּלָעָרְן הָאָט פָּאָרָאַיְבָּקָט אֹוֶת צָעַנְדְּלִיקָעָר בַּיְלָדָר. אִיד האָב
אוֹיד דָּעַרְזָעַן זַי אַלְיַין, גַּעֲלָעַ סְעַכְשְׁטַיְין, וַיֵּ אַלְסַ שְׂטִיבָּרְוִישׁ יַיְגַּן מִידָּלָן,
קוֹקָט זַי אַרְיַין אַיְן לְאַקָּאַל פָּוּן לְיַטְּשָׁרָאַטְּן=פָּאַרְיַין, אַדְרָעַ זַי אִיד האָב זַי
גַּעֲלָעַן, וַיֵּ אִיד האָב זַי אַיְגְּנָעַ מְאָלָא בָּאוֹכְטָן אַיְן אַרְזְׁוּנוֹגָן.

צְוַוְשָׁן די בַּיְלָדָר האָב אִיד אוֹיד גַּעֲפָונְשָׁן קָאַטְּאָלָאָן פָּוּן אַוִּיסְשְׁטָעָז
לוֹנְגָעָן, אַיְן וּוּלְכָעַ גַּעֲלָעַ סְעַכְשְׁטַיְין הָאָט פָּאָר דָּעַר מְלֻחָּמָה אַגְּמִינְגָּעָנוּמָעָן,
אוֹיסְשְׁגָנִיטָן פָּוּן די, „לְיַטְּשָׁרָאַרְוִישׁ בַּלְעַטְּעָר“, „פָּאַרְיַין“ אַיְן אַנְדָּרָעַ צִיְּמָה
שְׁרִיפְטָן, אַיְן וּוּלְכָעַ מְלֻוּדָת דָּרְעַמְּאָנָט די קִנְסְטְּלָעָרִין, אַדְרָעַ סְזָעָנָעַ
אַפְּגָעָה-רוֹקָט רַעֲבָרָאַדְקָצְיָעַס פָּוּן אַירָעַ בַּיְלָדָר. די טְרָאָגִישְׁמָטָע אַבָּעָר
דָּאַקְוּמָעָגָטָן וּגְעָנָעַ גַּעֲוָעַ צְוַוְשָׁן קְלִינְגָּעַ צָעַטְלָעָר, גַּעֲרָבִּין דָּוָרָעַ גַּעֲלָעַ סְעָקָ
שְׁמָיִין, וְאַם האָבָן גַּעֲרָאָגָן די דָּאַטָּעָ פָּוּן 1 אַוְגְּוּסְטָן
גַּיְתָן זַי אַבָּעָר קוֹדְצָעַ בַּיְאָגָרָאַפְּיָעָשָׁן יְדוּוֹת וּגְעָנָן זַיְד. אַמְּסָאָ צְוַוְשָׁן צָעַטְלָעָ
שְׁטָעַטָּמָט מִימָּט זַיְד פָּאָר אַ צְוַואָה פָּוּן דָּעַר קִנְסְטְּלָעָרִין, וְאַם אַיְן גַּעֲשָׁתָּאָגָעָן
בִּים רָאנְדָן פָּוּן קְבָּרָה.

אָט אַיְן דָּעַר אִינְהָאָלָט פָּוּן די גַּעֲטָמָע גַּאֲמִינְצָן פָּוּן גַּעֲלָעַ סְעַכְשְׁטַיְין,
וְאַם זְעָנָעַן אַרְיְינְגָעָפָלָן אַיְן די העַנְטָן פָּוּן די, וּוּלְכָעַ האָבָן אַיְבָּרָעָלְעָבָט
אַיְן וּוּלְכָעַ קַעְמָטָן מִימָּט אלָע זַיְעָרָעָ כּוֹחָות, אַז אַזְּעָלָבָעָט זְאָל מַעַר זַיְד
קִינְמָאָל גַּוְשָׁט אַיְבָּרָהָזָרָן.

די צְוַואָה

וְאַם קָאָן מַעַן אַיְן אַיצְטִיכָּן מְאַמְּנָעָנָט זָאָגָן אַיְן פָּאַרְלָאַגְּגָעָן

וַיֵּ אִיד שְׁמִי אֹוֶת דָּעַר גַּרְעָנָעַן פָּוּן לְעָבָן אַוְן פְּוֹטָט, וַיֵּ אִיד בַּיִּ
מַעַר זַיְבָּרָ, אַז אִיד וּוּלְגִּישָׁת לְעָבָן, וַיֵּ אַיְךְ, וַיֵּלְאָ אִיד זַיְד גַּעֲזָעָנָעָן מִימָּט
מִיְּגָעָן פְּרִינְגָּד אַז מִיְּגָעָן אַרְבָּעָטָן.
10 יָאָר אַרְבָּעָט גַּעֲקָלִיבָּן, צְעִירִיסָן אַז וַיְדָעָר גַּעֲרָבָעָט, גַּעֲרָיִיט זַיְד
אוֹיסְצְּוֹשְׁטָעָלָן מִיְּגָעָן בַּיְלָדָר אַז סְפָעִיצְיָעָל די אוֹיסְשְׁמָטְלָוָג, „פָּאַרְטָרָעָט
פָּוּן יְדִישָׁן קִינְדָּ“. אַיצְטָמָע אִיד לְיוֹטָה מַעְגָּלָבָקִיָּהָן וּוּטָפָל אִיד
קָאָן אַז וּוּבָל עַס אַז צָוָגָעָפָאַסְט דָּאָס אַרְטָט. פָּאָר דָּעַם לְאַז אִיד אַיְבָּרָ
אוֹיף הַפְּקָר אַוְיפָּה נְאַטָּס בָּאַרְאָט צָעַנְדְּלִיקָעָר אַיְלָאַ-אַרְבָּעָט, פָּאַרְטָרָעָט פָּוּן
יְדִישָׁע שְׁרִיבָּרָ, וּסְקִיצָּן אַז אַנְדָּרָעָע.

איך בעט נושא קיון שבחים, איך וויל נאך א זכר פאר מײַן נאמען און פאר מײַן טעבערל, דאס פיעיק מעידעלע מרגלית לייכטנשטיין, אויפֿן נאמען פון מײַן מאן לייכטנשטיין, וואָס ווייזט אָרוּס צו 20 חדשים מאָלערישע פֿעַקיִיטן. אַ יְדִישׁ מִיְּדָעַלֶּעֶם, רעדט אַ שיינעם יְדִישׁ אָן אַין גִּיסְטִיך אָן פֿוֹזַישׁ שֵׁיַּן אַגְּטוּקְלַט. מיינע אַרְבָּעַן שענט אַיך אָוּעַך דעם יְדִישׁן מְזִין, וועלכער וועט גַּעֲשָׂאָפּן פָּוּן פָּאָר דער מלחהה בוין איך צו רעטמאָוּרִירַן דאס יְדִישׁ קָנוּסְטָקְלָעַן פָּוּן יְדִישׁן צָוְקָנְפָּט, כְּדִי 1939, בֵּין דער גַּרְוִוְולְכָּשָׂר מְרָאָגְעָדִיעַ פָּוּן יְדִישׁן קִיבּוֹץ אַין פּוֹוִיל.

איך בין נישט פֿעַיק אַבְּרָצָונְבָּן פְּרָטָם וּמְעַן אַנְדָּזָעַר שָׂוּרָעָלְעָבִן גּוֹרְלַ, וּמְעַן דער גַּרְוִוְילְעַרְטָר וּמְרָאָגְעָדִיעַ פָּוּן אַנְדָּזָעַר פָּאָלֶק. דאס לְאָן איך אַיך אַיבְּכָר מיינע קָאַלְעָנָן יְדִישׁ שְׁרִיבָּעָר. איך בעט דעם מענטשַׁן, די גַּעַט זַעֲלָשָׂאָפּט, וועלכּעַ ווועט גַּעֲפִינְגָּן מִינְיָע אַרְבָּעַן, זָאָל וּוּסָּהָן, אָן איך האָבָּד דעם פָּאָרָמָט גַּעַמּוֹת אַרְמוּשָׁנִיְּדָן אָן צִוְּפָאָסְן צו די באַדְיָגָנָגָנָן.

כְּכֻבעַ צו וּוּסָּהָן גַּעַבָּן וּמְעַן-מְיַין גּוֹרְלַ, גּוֹרְלַ פָּוּן מְיַין מְאָן מְעַל-טָרְלַ, מְיַין לְיַכְּבָּע שְׁוּגָעָרִין יְעַמְּטַ לְיכַטְּנָשְׁטִיְּן מִיטַּא אַיך אָבָּרָהָם פּוֹטְעָרָמָא אָן בּוּנְאָסְ-אִירָעָם (אַיך קָעַן זַיִן נִישְׁטָ פְּרָעוֹזְגָּלְעָד), מְיַין שְׁוֹאָגָנָרָלְעָד לְיכַטְּנָשְׁטִיְּן מִיטַּא זַיִן פְּרוֹזָעָנִיְּן פְּרִידָמָא אָן אַרְץ-יִשְׂרָאֵל, תַּל-אָבָּב (דעם שְׁוֹאָגָנָרָלְעָד אַיך אַיך נִישְׁטָ פְּרָעוֹזְגָּלְעָד), מְיַין פְּרִיאַנְטַ ב. צ. הַאֲרִיטָא אָן נַזְּוִיָּאָרָט, דעם לְיַבְּן חֶבֶב, גַּעַז. טוּר אָן שְׁרִיְּזָבָּעָר. צָהָרָאָגָרָט, דעם גַּרְוִוְילְעַרְטָר, דעם לְיַבְּן חֶבֶב, גַּעַז. טוּר אָן שְׁרִיְּזָבָּעָר. בָּרָה, מיינע חֶבְרִים מְאַלְעָרָפָן וּוּרְאַשָּׁע, וּוּלְגָעַ, וועלכּעַ זַעֲגָעָן אָוּוּק קִיְּן רַאֲטָמָנָפָּאָרְבָּאָגָר, דעם גַּרְוִוְילְעַרְטָר. ז. זַעֲגָעָן, דעם ערְשָׁטָן, וועלכּר האָטָמָט מְיַין טַאַלְאָגָנָט אַנְטָרָעָט. חֹזֶן דעם אלְעָרְבִּינְדָּה, חֶבְרִים, שְׁרִיבָּעָר, וועלכּעַ האָבוֹן מִיד גַּעַקְעָנָט.

איַצְטָדָר בֵּין איך רַוִּיאָק, איך מוֹזָא אָוּמְקוּמָעָן, אַבְּכָר מִינְיָם הָאָב איך גַּעַטְאָן. איך פְּרוּווּ באַהֲלָתָן אַ זְכָר פָּוּן מיינע אַרְבָּעַן. זַיִיט גַּעַונְגָּט, מיינע חֶבְרִים אָן פְּרִיאַנְדָּה, זַיִן גַּעַזְגָּט, יְדִישׁ פָּאָלֶק, דערלָאָזָט נִישְׁטָ מַעַרְטָ צו אַזְעַלְכָּעָחָרְבָּנָה.

גַּעַלְעַד סְעַקְשָׁתְּ יְיָ

ערְשָׁטָן אַיְגָוָסְט 1942.

מאקסימיליאן עלייאוויטש

מאקסימיליאן עלייאוויטש אין געביירן געוווארן אין יאָר 1890 אַיִן
ראָצאנוש, אַסְלֵיָן שטעהלע נישט זוּוַּיט פֿוֹן פֿלְּאֶצְקָה שבעטער האָט זיך
די משפחחה עלייאוויטש איבערגעטראָגן קַיְיָן פֿלְּאֶצְקָה. דער ערלטסטער זון
מאקס האָט זיך געלערנט זיגערמאָכערַי אַיִן האָט געארבעט אלָס זיגער
מאכער ביזן יאָר 1920. אַיִן די פרײַיע מינונטן האָט ער זיך פֿאָרגונעט
מייט צַיְכָעַנְעַן אָנוֹ מְאַלְוָן. הוּוּפְּטוּכְּלָעָד האָט אַים אַינְטְּרָעָסְרִים דָּאַס
מְאַלְוָן פֿאָרטְּרָעָטָן. שיין זיינַע אַמְּאָטָרִישׁ אַרבָּעָתָן האָבָּן אַיס בָּאוּרט
געמאָכָּט אַיִן פֿלְּאֶצְקָה. בעת דער ערשטער וועלט-מלחמה האָט עלייאוויטש
שיין געוּונַט אַיִן וואָרְשָׁע אָנוֹ צַוְּאָמָעַן מִיטָּן סְקוֹלְפְּטָאָר בער קְרָאָטָאָק
אָנוֹ דָּעַם מְאַלְעָר יוֹסָף זִידְגְּבִּיטָל האָט ער געהערט צַו די קְרִיְזָן, וּאָס
ועכָנָן גַּעֲשַׂטְּאַנְעַן גַּעֲנַט צַו די. 5. פרָצָן. אַבעָּר די פֿאָלְקְסְטִילְעָכְקִיט, וּאָס
איַן אוֹזִי מִיסְטָרָה אָפְּטָח גַּעֲקָומָעַן צֻוְּמָאָסְדוֹרָק אַיִן די לִיטְעָרָרָיוּשׁ
שָׁאָפְּגָנָעַן פֿוֹן פֿרְחָזָן, שְׁלָאָגָנָט זיך זַעַלְטָן דָּוָרָךְ אַיִן עלייאוויטשעָס בְּלִידָרָעָ.
אָנדְרָעָ יְרוּשָׁע קִינְסְטְּלָעָר וּמִינְקָאָוּסְקִיט, יַי. זַיְהָעָבְּגִיְּטָעָל
אָדָרָר די סְקוֹלְפְּטָאָרָן בָּ. קְרָאָטָאָק אָנוֹ עלייאָסְבָּרָהָגָן גַּעֲקָאָנָט זַיְעָר
טְרָעָבְּלָעָד אָרוֹיְסְבָּרְגָּעָנָעָן די סְפָּעָצִיפִּישְׁקִיט פֿוֹן דָּעָר יְרוּשָׁרָסְבִּיבָּה,
זַעֲלָכָעָ האָט גַּאֲרָגָעָט מִיטָּאָלָע אַיְזָע וּאָרְצָלָעָן אַיגָּעָס פֿוֹרָאָדִיצָּאָ
געַלְוָן רְעַלְגָּיָעָן גַּעֲבָנְשְׁטִיגָּעָר.

שיין אַיִן יאָר 1917 באָזְוִוִּיט זיך אוֹפָה דער אוֹיסְשְׁטָעָלָגָן אַיִן זַאְכָּר
בעגְּמָע (אָגְּמָעָן) גַּוּמָע 45 פֿוֹנוּם קְאָמָאָלָגָן) עלייאוויטשעָס אַ פֿאָרָהָ
רעַטָּפָן דָּעַם פֿרָאָלָאָט. קַאָוָאָלָעָוָסְקִי פֿוֹן פֿלְּאֶצְקָה. מִיר זַעַעַן אַלְזָאָ.
אוֹ נִישְׁטָמָקְדָּמָק דָּעָרָוִית, וּאָס קְוָנְדִּיק דָּעָרָוִית, אוֹ זַיְן בְּלִידָרָגָעָנָעָן דָּעַם
קַיְיָן העָבָרָע קִינְסְטְּלָעָרָיָשָׁע בְּלוֹרָגָן, אוֹ זַיְן בְּלִידָרָגָעָנָעָן דָּעַם
וּשְׁרוֹיָ פֿוֹן בָּאוּרִיטָע קִינְסְטְּלָעָרָיָשָׁע אַיִן קוֹהָלִיפִּיצִירָט גַּעֲוָאָרָן אלָס אַ
בְּלִידָרָגָעָן פֿאָסְטָזָה זיך פֿאָרָה דָרָעָ אוֹיסְשְׁטָעָלָגָן אַיִן זַאְכָּר.
— אַיִן יאָר

1920 איז עלייאויטש אַנְגָּעָנוּמָן געווארן איז דער האבעער שול פאר פלאסטיישער קונסט איזן ווארשע, וו ער האט שטודירט אונגעער דער ליי' טונג פון דעם באריטטען פאָרטראָעטיסט סְפָּמָאָגִיסְלָאָזָוּ לעכטץ. איזן יגעט בעריהָאָר האט עלייאויטש אַגְּטִיְילְגָּעָנוּמָן איזן צוּוּי אַוּסְּמָשְׁעָלְגָּעָנוּ, וועלכע סְהָאָט אַיְינְגָּעָאָרְדָּגָּט דֵּי יְדָוָשָׁע קְהֻלָּה. איזן זומער 1921 שטעהָט ער אויס "אַ קְאָפֶן אַ זְקוֹן", "אַ פָּאָרטְרָעָטְטָן אַ זְקָה", ווֹ אַוְיד אַ פָּאָרטְרָעָט פון ה' מ. (וּאֲרַשְ׀יָנְלָעֶר פָּין דעם באָקָאָצָן ווּאֲרַשְ׀עָוָר זְאַמְלָעָר פון קְוָנְסְטָוּרָק בְּנוּמִין מִינִיעַ, וועלכער האט אַוְיסְמָעָבָאָרגָּט דֵּי דָּרְמָאָנְטָעָט 3 בּוּלְדָּעָר). אַיְינְגָּעָאָרְדָּגָּט געווארן איזן יאָר 1922, האָבָן זוד באָווּזון 3 אַנדְרָעָטְפָּאָרטְרָעָטְטָן עלייאויטשעָם: "דער פָּאָרטְרָעָט פון אַינְזְשִׁינְיָרְקָה", "דער פָּאָרטְרָעָטְטָן מַעְזָנָאָסְמָן". אַזְנָן,

"דער פָּאָרטְרָעָטְטָן פְּרִילְיוֹןְקָה".

... איזן דעם זעלבן סְפָּלָאָזָן האט אַוְיד אַגְּטִיְילְגָּעָנוּמָן דֵּי פְּרוּיָה בְּנוּמָעָט קְיָנְסְטָלָעָר, סְפָּעָפָאָנִיאָ, וועלכע חָאָט אַוְיסְמָעָשְׁטָעָלָט אַ "חָרְבָּסְמָ-פִּיזְיָזָאָשָׁ" אַזְנָן 2 צִיכְעָנוּגָנָעָן.

מאָקְסִימִילְיאָן. עלייאויטש איזן מײַט דער צִוְּיָה געווארן אַזְנָן אַנְדְּרָקָעָן טער פָּאָרטְרָעָטְטָסְטָן אַזְנָן דֵּי קְרִיזָה פָּון דָּרָעָט יְדוּשָׁע בְּרוֹשָׁוָאָזָעָר אַינְטָבִּיָּה לְאַגְּעָנָעָן פָּון ווּאֲרָשָׁע. זִיְנָעָ בְּיַלְדָּעָר צִיכְעָנָעָן זוד נִישְׁתָּאָט אַוְים מִישְׁׂמָחָן אַיְנָהָיִטְלָעָבָן בְּאַרְאָקְמָהָרָה. טַיְלָ פָּון וּזְעָנָעָן נִכְמָעָרָה, פְּרָאָזָאָישָׁע, וְאָסָם שְׁטָרִיָּהָן. נִישְׁתָּאָט אַיְבָּעָר דֵּי גְּרָעָנָעָן פָּון דָּעַם צִילָּן, וועלכְּן זַיְהָ אַזְבָּן בְּאַרְאָרָפָט דִּינָעָן, ד.ה. וּזְיָהָ אַזְבָּהָט אַזְבָּהָט בְּלוּזָּן פָּאָר דֵּי פָּרָזָאָן, וועלכָּעָן אַזְבָּהָטְרָעָטְרָת געווארן. דָּאמֶן זְעָנָעָן גִּיבָּעָר קְאַמְפְּרָאָמִיסְ-פָּאָרטְרָעָטָן. זַיְהָ זְעָנָעָן אַגְּטָשָׁטָאָנָעָן צְוָוִיכָּן צְוּוִיָּה סִבוּתָה: אַדְרָעָר סְאָזָן נִישְׁתָּאָט גְּלָוָנָעָן אַרְוִוִּים צְוָבָאָקָוָמָעָן פְּגָעָם מָאָדָעָל קְיָיָן שָׁוָּם סְפָּעָצִיפִּישָׁעָם, אַדְרָעָר דָּעָר קִינְסְטָלָעָר האט זוד גַּעַלְאָזָט אַיְנָבָיָגָן צַוְּהָ דֵּי פָּאָרדָעָוָגָן פְּגָעָם באַשְׁטָעָלָעָר אַזְנָן.

זַיְהָ אַיְנָגָנָעָן צְוָגָעָפָאָסְטָן צַוְּהָ זַיְהָ גַּעַשְׁמָאָקָה.

עליאויטש האט זוד נִישְׁתָּאָט בְּאוֹצָט מִזְטָה דָּעַם מַעַטָּאָרָד פָּון מַעַכְאָ-גִּישָׁן אַיְמָפְּרָאָזְוּיִירָן, וְאָסָם אַזְנָן גְּעוּזָן דָּעַמְלָט אַזְוִי שְׁמָאָרָק אַגְּנָעָנוּמָעָן. עליאויטשעָם קִינְסָטָקָאָזָן מִעְן גִּיבָּעָר פָּאָרְדָּעָבָגָעָן צַוְּהָ דָּעָר גַּעַטְלָאָסְטָעָר רִיכְטוֹנָג, וְאָסָם דִּיכְטוֹעָט זוד מִינְטָן פְּרִינְצִיפָּטָן פָּון רָעַנְלָמְעָסִיקִיָּה הָזָן אַוְיָפָה גְּנָבִים, פָּון דָּעָר צִיכְעָנָגָן הָזָן פָּון דָּעָר פָּאָרָם. אַוְיָף דָּעַם גְּנָבִים האט דָּעָר קִינְסְטָלָעָר פָּאָרטְמָאָגָּט אַלְעָ שְׁעָבָנִישָׁע מִיטָּלָעָן. דָּרְבָּעָר מַאָכָּיָל עַלְאָוָויָה, טְשָׁעָם פָּאָרטְרָעָטְטָן פָּון עַרְשָׁמָן אַוְינְגְּבָלִיָּה דָּעַם אַיְנְדוּרָק פָּון לְאַנְיִישָׁע, אַזְנָן זוד גַּעַלְאָזָט אַיְנָבָיָגָן צַוְּהָ דָּעָר קִינְסְטָלָעָר האט זוד באַשְׁטָעָלָעָר.

הוּיְפִיטּוּצָעַלְעָדֶר צֹת אֲרוֹיְתָהִיבֵן דַי גַּנְלַעַכְקִיְתַּ-שְׁטְרִיכַן פָּנוּגָעַטְמָאָדָעַלְ. אַזְּנַן אָזְוִי — לְהַוּפּוֹד צֹ סְפָנִיסְלָאוֹ לְעַמְצָן, וּוּלְכָבָר הָאָט גַּעַשְׁאָפָן דִּינָאָמִישָׁע גַּעַשְׁתָּאַלְטָן, פּוֹלְ מִישְׁ רְעַאַלְזָם, וַיְיַיְן דַי בִּילְדָעַר „דַעַר שְׁטְרִיךְ“, „הַלְוָאָה“ אָזְן אַנְדָּ. קַאְמְפָאָזְוִיצְיָעָס — אִיזְוּ עַלְיאָוּוּטִישׁ וּלְטָן וּוּעַן אַיְבָרְגָעַשְׁפִּיכַן דַי רָאַמְעַן פּוֹן פְּאַרְטְּרָעַטְ, אַקְטַן, שְׁטִילְ-לְעַבְן אַדְעַר פִּיוֹזָאַשׁ. עַד הָאָט אַלְזָאָן גַּעַשְׁאָפָן הַוּיְפִיטּוּצָעַלְעָדֶר בְּגָעַט מִאָדָעַלְ.

חוּזְוּ סְפָנִיסְלָאוֹ אַרְבָּעַתְן הָאָט מַאֲקִיםְמִילְיאַן עַלְיאָוּוּטִישׁ וַיְדַ פָּאַרְגּוּמָעַן אַזְוִי דַי לְעַצְמָעַ יָאָרְנוּ פָּאַרְ דַעַר צְוּוּיְתָר וּוּלְטָמְלַחְמָה מִיטַּפְּ-אַקְטִימִילְרָן אַיְגָאַרְדָעַגְגָנָעַן פּוֹן יוּוּנְגָנָעַן וַיְיַיְן אַיְירְ דַעַרְקָאַרְצִיעָס פּוֹן שְׂוִיְ-פְּעַנְצָעָדָר אַיְן גַּעַוְעָלְבָן. אַוְףְּ דַעַם גַּעַבְוִתְהָאָט עַד אַפְּלָוּ בְּאַקְוּמָעַן אַזְוִי יַאֲרַ 1937 דַעַם עַרְשָׁתְן פְּדוּזְוָס וּוּרְשָׁעוּוּדְמַאֲנִיסְטָרָאַט אַיְגָעְם קָאַגְוָרָס חָאָרְ דַעַם שְׁגָנָעָטָן שְׂוִיְ-פְּעַנְצָעָרְ. מַפְּלָעָטָן אַיְיךְ טְרָעַפְן, אַזְוִי דַעַרְ קִינְסְטָלְעָדָר הָאָט עַקְסְפְּרָעְמִינְמִירָטְמָ. אַזְוִי אַזְבָּן דַי אַפְּנוּעָרָטְמָעוּוּטָעַ לְוַיְמָאָרְ-רָאָפְּעַיְתָן עַלְיאָוּוּטִישׁוּ „אַזְבָּן פּוֹן אַרְבָּן“ אַזְבָּן בְּאַוְוִיְן, אַזְוִי דַעַרְ קִינְסְטָלְעָדָר הָאָט גַּעַשְׁתָּרָעְבָּטְמָ טִילְמָאָל צֹ פְּאַרְאִינְפְּאָכְיָון דַי פְּאָרָם, אַיְינְהָאַלְמָנְדִיקְ דַי קְרָאָפְּטָ פּוֹן עַקְסְפְּרָעְמִיעָן דַי נְיָאָמִיקְ אַוְףְּ דַי אַוְיסְשָׁטְלָעְגָנָעָן שִׁיקְטָן עַד אַבְּשָׁר הַוּיְפִיטּוּצָעַלְעָדֶר פְּאַרְטְּרָעַטְן. דָּאָס זְעַנְעָן גַּעַוְעָן בְּיַלְדָעַר פּוֹן בְּאַקְאַנְמָעַן וּוּרְשָׁעוּוּדְפֻּעָרְזָעְגָּלְעָקְיָיטָן וַיְיַיְן דַי דַעַרְמָאָן, דַי קְנָדָרָרְ פּוֹן דַי דַעַרְ לְעוּוּיְן, דַי דַעַרְ, דַי אַלְעָן דַעַרְמָאָגְנָטָעְ פְּאַרְטְּרָעַטְן הָאָבָן זִיר בְּאַוְוִיְן אַוְףְּ אַיְין אַזְבָּר זַעֲלָבָר אַיְסְשָׁטְלָעְגָנָגָגְ. עַלְיאָוּוּטִישׁ הָאָט אַוְידְ גַּעַמְאָלָט גַּעַזְאָרָה בְּיַלְדָעַר, אַבְּשָׁר זַיְיַיְתָן זִיר זַעֲלָטָן בְּאַוְוִיְן אַוְףְּ דַי אַוְיסְשָׁטְלָעְגָנָגָגְ.

אַזְוִי יַאֲרַ 1935 הָאָט מַ. וּ. (מִיעַמְשִׁיסְלָאוֹ וּוּאַלִּים) אַזְוִי זַיְיַן רַעַעַן צָעַנְזִיעַן, גַּעַדְרָקָט אַזְוִי דַעַר „וּוְאַדְמָאַשְׁפִּישָׁוּ לְיַטְעָרָצְקָעָה“, וּוּגָנָן זַעַר אַוְיסְשָׁטְלָעְגָנָגָג אַזְוִי דַעַר יַדְיַוְשָׁר לִגְנָסְטָעְגַּעַלְשָׁפְטָ גַּעַשְׁרָבוּבָן: „אַינְדוּוּיְ דַוְאַלְוָעָטָן זְעַנְעָן דָּאָ וַיְיַיְבָרָאָל זַעֲלָטָן צֹ טְרָעָפְן. עַלְיאָוּוּטִישׁ סְמָאַקָּעָה וּוּעַט אַזְוִי זַיְעַר דַעַלְקָאַטָּעָ, דַיְנָעַ פְּאַרְבָּן גַּוְאָנָסָן. זַיְיַן „שְׁטִילְקָלְעָבָן“ דַעַרְ מַאֲנָט דַי רַאַקְאַקָּאַ-מְאַלְעָרְיִיעָן אַוְףְּ פְּאַרְצָעָלִיְיָ“. אַזְוִי יַאֲרַ 1938 דַקְאָעָנִי הָאָט מִיכָּאָל וּוּיְגָצִיעַר גַּעַשְׁרָבוּבָן וּוּגָנָן עַלְיאָוּוּטִישׁ: „אַזְוִי דַי פְּאַזְוִיצִיעָס פּוֹן דַי אַוְיסְשָׁטְלָעְגָנָג-קָאַטָּאַלְאָנָן טְרָעָפְטָ זִיר זַעֲלָטָן דַעַר גַּאֲמָשָׁן פּוֹן מַאְ-קְרִימְיָילְיאָן עַלְיאָוּוּטִשׁ. אַיְצָט שְׁטָמָעַט דַעַר קִינְסְטָלְעָר אַרְדוֹוִים 2 אַרְבָּעָטָן, וּוּאָסָס וּוּאָרְפָּוּ אַגְּיַי לִכְתָּב אַוְףְּ זַיְיַן מְאַלְעָרִי. דַעַר קִינְסְטָלְעָר הָאָט דַעַר גַּרְיָיכָט אַגְּרָוִיָּעָס סְוּבְּמַעְלָקִיָּתָן פּוֹן דַעַר פְּאַרְבָּן-גָּאָמָעָ, עַד בְּוּתְהָ דַי פְּאָרָה-מַעַן מִישְׁ דַעַר הוּיְלָפְּ פּוֹן דַעַר פְּאַרְבָּן אַזְוִי אַרְוָם גַּיְיַת שַׁד אַזְבָּן רַיְכָ-טָוָגָגָ פּוֹן אַזְוִי אַגְּטָרָעָמָעָר מְאַלְעָרִיָּשָׁר סִינְטָמָעָז. סְוּאָלָט גַּעַוְעָן זַיְיַן

ער גשונטשין, איז עלייאויטש זאל נאך איז לאנגן איבערדיים איזיסטרעטען
מיט איז איגענע געזומאלטע אויסשטעלונג".

ווארשויינלער איז דאס געווען די עצמע אויישטעלונג, איזה וועל-
כער-האָבן זיך באוויזן די ארבעטען פון מאקסימיליאן עלייאויטש.
ווײַז עם דערמאָנט איז זיינע דעריגערונגען פון די אַקְפָּאַצִּיעַ-
מְאַלְעָדָר פָּעַלְקָם פּוֹטְמָרְמָאָן, זאל עלייאויטש צוֹאמָעַן מיט פָּעַלְקָם פְּרִיהַ-
מאָגָעַן, שמחה טראכטעהן איז דעם מחבר פון טָאגְבָּדְךָ האָבן באַקְוּמָעַן
א באַשְׁטָעלְוָונָג צו באָפָּצָן דעם רֶפֶּרֶעֶזְגָּטָמָאַצִּיעַ-
קְהָלָה זיך זאלְהָאָבן אַוְיף אַיגְנָעָר פֵּין די ווענט פִּיגְעָם זאלְ
א רְזִיּוֹן בְּיַלְד „איֻוב“. פּוֹטְמָרְמָאָן דערמאָנט אַיר, איז עלייאויטש איז
צוֹאמָעַן מיט אַים דַּעַלְלְגִּירְתּ גַּעַוְאָרָן פִּון יְדָעָנָרָאָט צו באָפָּצָן די ווענט פָּוּ-
געַם פָּאוּילְאָן פִּון דער אַיזְנָשְׁטָעלְוָונָג פִּון דער אַיזְנָשְׁטָעלְוָונָר „טְרָאנָס-
פּוֹטְמָרְמָאָן“.

מ'הָאָפּ זיך אַיגְנָטְלָעַר אַיבָּעָגָעָנָבָן אַוְיסְצּוּפִּין גַּעַוְיָסָע טְבָּנִיָּשָׁע
ארבעטען, אַכְּבָּר דער לִיְמָעָר פִּון דער אַוְיסְצּוּפִּין הָאָפּ זיך פָּאַרגָּעָלִינָט
צו שאָפָּן אַ בְּיַלְד, ווֹאָס זאלְסִימְבָּאַלְיוֹן די אַרְכָּעָט פִּון די יְיָדָן זיך זאלְ
הָאָבָּן דַּעַמְלָט גַּעַשְׁאָפּ אַ רְזִיּוֹן בְּיַלְד, ווֹאָס שְׁטָמָלָט פָּאָר אַ יְדִישָׁן שְׁמִינִיךְ
בְּיַיְדָר אַרְכָּעָט. ווֹעַן זיך זעַנְעָן דעם צוֹוִיטָן טָאגְזִוְּדָר גַּעַקְוּמָעַן אַיז פָּאָ-
וֹיְלְאָן אַרְיִין, הָאָבָּן זיך גַּעַטְרָאָפּ אַיז גַּעַטְרָאָפּ בְּיַלְד לְגַנְּג אַוְיף דער ערְ-
טְרָעָטָנָס. גַּלוֹּוֹת ווֹי סָגִיט אַיבָּעָר דער זעלְבָּר פּוֹטְמָרְמָאָן, הָאָפּ דער לִיְמָעָר
פִּון דער אַוְיסְצּוּפִּין גַּעַוְאָרָן, אַדִּישָׁן גַּעַשְׁאָנָקָן אַיס מִיט עלייאויטש זוֹלְבָּרָעָר
גַּעַן פָּאַפְּרָאָסְ-פּוֹשְׁקָעָם, אַזְוִי צוֹפְּרָיוֹן אַיז ער גַּעַוְעָן פִּון בְּיַלְד. אַ צְוּוּמָעָר
דַּיְמָשָׁעָר אַפְּצִיר דַּקְעָגָן, ווֹעַמְעָן מְהָאָפּ דָּאָס בְּיַלְד גַּעַוְיָזָן, הָאָפּ בְּאָ-
פְּלִיאָן עַמְּאָפְּצָוּנָמָעַן אַיז פָּאַרְנִיכָּמָן.

בְּעֵת די אַוְיסְזִוְּדָלָגָעָן פִּון ווֹאַרְשָׁעָוָר גַּעַטְאָ, אַיז עלייאויטש, אלָס
אַיגְנָעָר פִּון רְיַיְמְנְגְּלָעָר פָּגָעָם קִינְסְטָלְעָר-קָאַפְּפָעָרָאָטָיו אַיִתְ מִילְנָעָ אָז,
צוֹאמָעַן מיט די אַיבָּעָרְקָעָט גַּעַטְאָלָעָר אַיְשָׁגָעָלָאָסָן גַּעַוְאָרָן אַיז דעם
טְרָאָגְסְפָּאָרָט קוֹיְן טְרָעְבְּלִינְקָעָט, ווֹ ער אַיז אַומְנָקָומָעָן. אַוְיך זִיְן פְּרוּ-
סְטָמָעָפָּאָנִיא (פִּון דער הַיּוֹם ברענְדָלָעָר), אַ פְּעַיְקָעָטָה מְאַלְעָדָר, אַיז אַומְנָ-
קָומָעָן צוֹאמָעַן מִיט זִיְעָר זָוָן.

מַאֲקָסִימָילִיאָן עלייאויטש אַיז אַיז די עצמע יְאָרָן פָּאָר דער צוֹוִיָּ-
טָרָע גַּעַלְטָמְלָחָמָה גַּעַוְעָן אַ פָּאַרְוָאַלְטָוָנְגָס-מִיטְגָּלְדָר פִּון דער יְדָיְשָׁעָר גַּעַ-
זָלְשָׁאָפָּט צו פָּאַרְשְׁפְּרִיטָן קָוָנָסָט אַיז לִיְמָעָר פִּון די אַוְיסְצּוּפִּין גַּעַוְלָשָׁאָפָּט.
וֹאָס זעַנְעָן אַיגְנָעָר אַרְדָּגָט גַּעַוְאָרָן בְּיַיְדָר דער דערמאָנטָר גַּעַוְלָשָׁאָפָּט.

ערנא ערָנָא

זיוון איביגנטל' עבר נאמנו אין געווען יצחק און ער אין געווען און פון אברהם ער. ער אין געבורין געווארן אין יאר 1878, ווארישיג'ערד אין געטערג, וו ער האט און מישר פון זיון נאצ' ליעבן פארבראכט. ער דאזוקער מאלער אין געווען זיינט פאפיג'ער גישט גאר אין זיון געבורין שטאטס ל'עטערג, גאר אויד אין נאצ' קליגפויין, וו ער אין באקאנט געד ווען אלט ערנא ער. ער האט געשאפען מייסטנס בילדרער פון גישט קייו נרויכן פארמאט, ווּאַס שטעלן פאָר פראנטונגטן פון פּוֹלוּישָׁן, הוייפטזעך-להר, קליגפויילישן פּוֹיוֹאַשׁ, וו אַוְיד שטייגער-ביבּוֹדר פּוֹגָעָם לְעָבָן פּוֹן שטאטס און דָּרְתָּה. צום גערגסטן האט ער געמאָלט מאָראָק-הענְדָּלָעָרִים, פֿוּירָם, ווּלְכָעַ קומען צו פָּאָן מִיט אַוְיבָּסֶט אָן עֲפָוָת אַיְפָּן מאָראָק, יידן לאָמְגַנְגַעַלְיִידַעַטָּה, אַוְקָרָאַיגָעָר אָן נַאֲצִיאָנָאַלְעָם מלְבָשִׂים אָן אַנְדָּה. דאָס אלְעָזָה האט ער געשאָפָן אָזֶן ווּ, „אוֹף אַיְזָן פּוֹסֶן“, אָן ווּלְכָעַר סָמְאַזְעָפָעָה רער געדאנקען-באָזָה. די דָּאַיְקָע אַוְיְלָשָׁע בְּלְדָלָעָר האָבוֹן לְיִכְתָּב גַּעֲפָן נָעַן קוֹנִים אָן דָּרְמָוֹתִיקָט פּוֹן דָּעַם דָּרְפָּאָלָג, האט דער קִינְסְטָלָעָר זִיד מִיסְטָן צוֹנְעָפָאָסֶט צום געשמאָק פּוֹן זִינְעָר קליגעטן. דאָס חֵיסְט אַבָּעָר גישט, אָוּ ערָב האט גישט געזאָנט שאָפָן טִיבָּרָע אַרְבָּעָטָן פּוֹן אַזְעָונָט-לְעָבָן ווּרְטָט. ווען מאָיָן אַיְם שְׁמָאָרָק נַעֲלָגָנָען צו דָּרְתָּרָיְיכָן אַהֲבָעָרָן ווּרְתָּמָאָן זִין ווּלְכָעַר מָאַזְעָן זִינְעָר אַרְבָּעָטָן, פְּלָעָמָעָר אַיְר אַרְיִינָה-לייגָן אָסְרָמִי, אָן דָּעַלְלָט האט ער דָּרְגָּרִיכָּט אַגְּזָנְטָלָעָן נָיוֹא. ער האט געמאָלט פְּשָׁוֹט, אָן פְּרָעָמְפּוּזָעָם אָן האט אַוְיְגָעָכָאָפָט אלְעָז, ווּאַס האט אַיְם אַרְוָמְגָעְגָּנָלָט. די דָּאַזְיָקָע לאַגְּדָשָׁאָפָטָן, גַּעֲזָעָן דָּרְכָּן בְּרִזְמָאָט פּוֹן אַ קְוָרָצְחוּיְילִיקָעָר שְׁטִימָוָגָן פְּנוּעָם קִוְסְטָלָעָר, האָבוֹן אַיְבָּעָר-ראָאַשָּׁת דאָס אוֹיג מִיט דער שְׁפִילָה פּוֹן שְׁאָטוֹן אָן לְיִכְתָּב. ער האט אַוְיְגָעָ-כָּאָפָט אוֹף דער היְסָעָר מִינּוֹת פְּאַרְשִׁידָעָן סְצָעָנָקָעָם, אָן אָזֶן ווּ ער

האָט לֵיב געהאט צו מַאֲלָן פֿאַסְטוֹנוֹגֶעֶן מִיט אַלְעַבְּהַאַפְּטָע אַקְצִיעַ, האָט עֶר אָפְּטָע גַּיְשֵׁת ווּילְנְדִיק אַרְיוֹנְגַּעַפְּרִיט אַהֲיֵשַׁע צָאֵל גַּעַזְעַלְשַׁאַפְּטָלְעַבְּעַמְּאָן פֿיוֹן. ערַב אַיְזָן אַיְגְּנְטְּלָעֶד גַּעַזְעַן אַ שְׂפִּינְגְּעַדְּמַאֲלָעֶה. אַיְזָן זַיְזָן מַאֲלָעֶרְיָה האָט ערַגְּרָן זַיְד בְּאַנוֹצָט מַיְזָן שְׁפָאַכְּטָל, אַרְיוֹפְּלִיְּגְּנְדִּיק דִּי פְּאַרְבָּן אַיְזָן רַיכְעַ שְׁכְּבָן. אַזְוִי אַרְומָה האָט ערַגְּשָׁאָפְּן אַ גַּרְוִיסְטָעַצְּאֵל גַּיְשֵׁת דֻּעַסְטְּלִירָעַ טַע בִּילְדְּנָעַ, ווֹאָסְטָהָכְנוֹן גַּעַפְּגָעָן קְוִים צְוִישָׁן דִּי מַיְשְׁעַלְעַע אַוְן פֿאַרְנוּמָעַנְדָּע בִּילְדְּנָעַ, ווֹאָסְטָהָכְנוֹן דִּי שְׂמַאַטְשִׁישָׁע אַיְגְּנוּגָעַר. אַוְן ערַבְּהַאָט זַיְד אוּיר פֿאַרְנוּמָעַנְדָּע כְּבָעַ קְרִיְּזָן פְּזָן דִּי שְׂמַאַטְשִׁישָׁע אַיְגְּנוּגָעַר. אַוְן יָאָר 1929, האָט זַיְד אוּיר דַעַר אַלְגְּוּמִינִיָּה גַּעַר אַוְיסְטְּמַעְלָגָג אַיְזָן פֿיוֹן, אַיְזָן יָאָר גַּעַפְּגָעָן ווַיְגַע אַבְּלָהָג.

נאָכוּן סְעַפְּטָעַמְּבָעַר 1939 האָט ערַבְּ וּוּיְטָעַר אַסְדָּגְעַמְּאָלָן. אַוְן דַעַר מַעַמְּאַשְׁיךָ פְּזָן וּגְיַע אַרְבָּעָטָן פְּזָן יְעַנְעַר צִיְּחַט גַּיְעַן אַדְוֹרָאָרְכָּר דְּקְרִיפְּשָׁע מַאֲשִׁיוֹן, אַוְקְרָאַנְיִישָׁע טְפָן, פּוּעָרִים בְּיַי דִּי אַרְבָּעָטָן אַיְזָן פְּעַלְדָּ, בָּעַת אַפְּאַרְוּיְלָגָג, אַוְיָפָן מַאֲרָק אַוְן אַנְדָּה. אַיְזָן אַזְוַלְכָעַ בִּילְדְּנָעַ בְּאַנוֹצָט זַיְד דַעַר קְיַסְטְּלָעַר גַּעַר גַּיְשֵׁת פֿאַרְשִׁידְעָגָע זְוַלְבָּעָר-טְאַנְצִיעָם, דּוֹרְמַעְלְפָאַקְטָן מִיט גַּרְוִין אַיְזָן רַחְטָן.

איַן דִּי יָאָרְן 1939/40 האָט ערַבְּ אַנְטִילְגְּנוּמָעַן איַן דִּי אַיְסְטָמָעַן לְגַעַן פְּזָן דִּי לְעַמְּבָעַהָעָר קְיַסְטְּלָעַר אַיְזָן מַאֲסְפָּוּעָ, כָּאַרְקָאָוּ, קוּעָן. איַן עַנְיִן 1941 אַיְזָן ערַבְּ אַרְיִינְגְּעַמְּפָאָלָן לְעַמְּבָעַהָעָר גַּעַטָּה. ערַבְּהַאָט דַעַר נַעַמְאָכָל דִּי גַּאנְגָע מַאֲרַטְיְרָאַלְגָּיָע בְּזָן דִּי דָאַרְטִיקָע יָדָן אַיְזָן אַזְמָד גַּעַקְמָעַן אַיְזָן יָאָר 1948.

פְּזָן עַרְבָּם צָאַלְדִּיְכָעַ בִּילְדְּנָעַ זְעַגְעַן אַפְּנוּרָאַטְעַזְעַט גַּעַוְאָרָן אַקְיָהָן גַּעַצְאָג. אַוְיָף דַעַר אַוְיסְטְּמַעְלָגָג צוֹ בְּאַוְן דַעַם אַנְדְּרָעָקָפָן דִּי דָעַרְמִיזָה דַעַטְעַ יְדִישָׁע קְיַסְטְּלָעַר, ווֹאָסְטָהָכְנוֹן אַיְזָן אַיְזָן יָאָר 1948 אַיְגְּנוּגְעַדְּגָט גַּעַוְאָרָן דַעַר דַעַר יְדִישָׁע גַּעַזְעַלְשַׁאַפְּט צוֹ פֿאַרְשְׁפְּרִוִּין קְוַסְטָ, האָט מַעַן גַּעַעַטְמָלָט דִּי בָּאַלְבָטָע מַאֲשִׁיוֹן וּוַיְגַע, „אוּפָן מַאֲרָק“, „אַהֲנְדָלָרָן פְּזָן פְּרִיגָמָן“, אַ „יְדִישָׁע הַעֲנְדָלָע“ אַוְן אַיְזָן פֿיוֹזָאָש.

סאמזעל פינקלשטיין

סאמזעל פינקלשטיין האט שטודירט אין די יאָרֶן 1913—1914 אויף דער קראָקעוער קְנַסְתָּה-אַקָּדָעִמִּיעַ בֵּין פֿרָאַפְּעַסְאָרַד זְוִוִּישָׁר זְוִיִּים. פּוֹן די אָקְטָן ווֹאָס גַּעֲפִינְגָּן זְוִר אַיִן דָּרָר אַקָּדָעִמִּיעַ, אַיִן שְׂוֹעֵר צָו בַּאַשְׁטִימָעַן, צִי פִּינְקָלְשָׁטִיָּן האט גַּעֲשְׁטָמָטַסְטָן לְאָרוֹשָׁ, צִי פּוֹן סְאַגְּרָאָמִיר. פָּאָר אַיִּזְטָן זַיְנָע אַרְבָּעָתָן אַיִן עָר בעַת זַיְנָע שְׁטוֹדִיעַן אַוְיְנָעָצִיכְנָט גַּעֲוָאָרָן. נְעַפְּנָה זַיְנָע דָּאָזְ�קָע יְדִיעָתָן אַיִן מַיר גַּעֲלוֹנְגָּן צָו בַּאַקְוּמוּן פּוֹן דָּרָר צִיְּתָן פּוֹן זַיְנָע שְׁטוֹדִיעַן אַיִן דָּרָר אַקָּדָעִמִּיעַ.

איָן פּוֹלָן איָן פִּינְקָלְשָׁטִיָּן אַפְּגַּעַשְׁאָצָט גַּעֲוָאָרָן ווֹי אַ גּוֹטָעָר מְאַלְעָר. לְוִיטָן דָּוִידָמִיקָעַ פָּאַדְרָעָגָנְגָּן, איָן סָאַמְזָעַל פִּינְקָלְשָׁטִיָּן וּוּרְקָלְעָד גַּעֲוָוָן אַ פּוֹלְבְּלְוִטְּיִקָּעָר מְאַלְעָר אָזְנוֹ דָּרָצָו זַיְנָע אַ פּוֹרְכְּטְּבָאָרָעָר. עָר אַיִּז גַּעֲוָוָן אַזְמְפְּרָעָמִיסְטָן. זַיְנָע מְאַלְעָרָישָׁ בָּאָרָם אַיִּז גַּעֲוָוָן זַיְנָע אַ פְּשָׁטוּט אָזְנוֹ מְוֹאָלָט אָפִילָן גַּעֲקָאנָט זִי בָּאַצְיְוָנְגָּן זַיְנָע אַ פָּרָאַסְטָמָאָצָעָן. עָר האט קִיְּמָאָל נִשְׁתְּמַתְּ דְּוּרְכְּגָנְשִׁירָתְּ קִיְּזָן סְעַלְקְצִיעָן צְוָוָשָׁן דָּעָם, ווֹאָס אַיִּז גַּעֲרָט צְוָאַיְכָנְגָּן אָזְנוֹ ווֹאָס גַּיְשָׁתְּ. עָר האט דָּעָרְבָּעָר אַגְּנָהְוִוִּיפְּטָט אַ גְּרוֹזְעָס צָאָל בַּיְלָדָר, פּוֹן וּוּלְכָעָ יְדָעָם אַיִּז אַיְבָּרְגָּלְאָדָן גַּעֲוָוָן מִיטָּן דִּי פָּאַרְשִׁידְנָמָטָעָן נִשְׁתְּמַתְּ.

דָּר קִינְסְטְּלָעָר האט אַרְיְגְּנָפְּרִירָט אַיִּז זַיְן טָמָאָטָקָד דָּעָם גַּעֲנָצָן אָרָהָן סְעַאָל פּוֹן קְלִיְּמְבִירְגְּרָלְעָבָע גַּעֲוָוָנְחִיאִיטָן, ווֹאָס האט אַפְּטָאַס אַרְוִוְסְגְּרָזְטָן בֵּין צְוִישָׁוּר אַ זְוִידְרָגְעָפְּלָיָלָץ זַיְנָע בַּיְלָדָר. דָּעָבָיִיָּה האט פִּינְקָלְשָׁטִיָּן גַּעֲמָאָלָט גּוֹט, עָר האט גַּלְעָנְצָנְדִיק אַגְּנָעָמְלִיט דָּעָם קְאָלָאָרִוִּיט. דָּאָס בַּיְלָדָר זַיְנָס האט עָר פָּנְדָּעָסְטוּגָּן פָּאַרְדָּאָרְבָּן, סְמָאַקְעָוָוָנְדִיק אַיִּז אַיְדְּוִילְיָעָם, טִילְמָאָל נִשְׁתְּגַשְּׁמָאָקָעָן. דִּי מְעַנְשָׁן, וּוּלְכָעָר האט פָּאַרְגָּעָשְׁטָעָלָט, האָבוֹ גַּעֲוָוָים אַיִּז זַיְנָע סְבִּיבָה גַּעֲפִירָט אַ גְּרָאָ, שְׂוֹעָר, אַיְנָטָאָנִיק לְעָבָן, דָּאָס זַיְעָן גַּעֲוָוָים גַּעֲוָוָן מְעַנְשָׁן, ווֹאָס האָבוֹן זַיְד גַּעֲיָגָט גַּאֲרָא אַ שְׁמִיקָל בְּרוּוּט,

אֶבְעָר דַי זֹא רַעַם קָאָלִירָן, אַיְזַו וּלְכָעַד בַּילְדָעַר זַעֲגָעַן גַּעַחַלְטָן גַּעַוָּאָרָן,
זַעֲגָעַן גַּעַוָּעַן אַרְאַשְׁקָעַר קַעַגְזָאַץ צַו דַעַם לַעֲבָנָס-אַמָּת.

סְקָאַזְוַיְיָן, אַזְוַיְלַעַד קִינְסְטָלְעַר אַלְיָין אַזְוַיְגִּינְגְּעַזְוַיְגָן גַּעַוָּאָרָן אַזְוַיְ
אַזְוַיְלַעַד-קָרְיָיְן, וּוּיְלַעַד גַּגְנָצָעַ מַאֲסָעַ קַעַגְנְשַׁטְאָנָרָן, וּלְכָעַד עַר הַאָט
פָּאַרְגָּעַשְׁטָעַלְתַּה, אַיְזַו גַּעַוָּעַן גַּעַשְׁמָאַקְלָאַזְוַיְ, סְטוּלָאַזְוַיְ, צְוָפְּעָלָיְ, אַפְּטַזְוָלָאַזְוַיְ.
אֶבְעָר גַּאַר אַנְדָּרָעַשְׁ הַאָט פִּינְקָעַלְשָׁטִיְיָן טְרָאַקְטִירָט דַי גַּאַטָּוָר, הַגְּמַ אַוְיד
דָּאַט הַאָט זַוְּדַגְעַטְרָאָפְוַיְ, אַזְוַיְלַעַד פְּלָעַגְטַזְוַיְוָהְפְּרָעָמָן אַיְזַו אַיְזַו בַּילְדָל דָאַט
גַּגְנָצָעַ דָּאַרְפַּ מִיטַּ אַרְעַד בַּאַטָּעַם, אַגְּנוּנְטָאָר אַזְוַיְלַעַד מַעַנְשָׁזָן, גַּלְיָיד וּזְוַיְ עַר
וּוּאַלְטַ דָאַט צְוָגְיִפְּנְגָעַלְיָבוֹן אַיְזַו אַיְזַו עַגְגַשְׁטִיבַל.

פִּינְקָעַלְשָׁטִיְיָן, וּוּמִיד הַאָבָן שְׂוִין דָרָמָאַגְט, הַאָט גַּעַמְאַלְטַ אַלְעַ, וּוּאַסְ
עַר הַאָט גַּעַוָּעַן, עַר הַאָט גַּעַמְאַלְטַ אַסְרַ אַזְוַיְ אַרְוָם אַזְוַיְגַּנְשָׁטָגְנָעַן
אַגְּנָצָעַר קָאָלִיְיִדְעָסְקָאָפְוַיְ פָּוֹן מַעַמָּעַם, וּלְכָעַד עַר הַאָט בַּאַאֲרָבָעַט. מִיד
נִיבָּן אַיְבָעַר אַקְלִינְגַעַטְיוֹלְפָוַיְ זַוְּיָיְ: „מִיְּזַוְּגַעַעַד“, „דַי פְּלָאַזְוָשָׁעַ“, „דַי צַיְּ
גַּיְוָעָר“, „שִׁיפָּן אַיְתַּפְּרָעַד מַוְּטָעַד זַוְּיָיְסָלְ“, „אַ מַאְרָקְ“, „דַי שְׁפִּיכְלָעַר“,
„וּוְאַגְּנָעַן“, „הַיְּוֹלָעַד אַזְוָיְשָׁן בַּיְמָעָר“, „אַוְהַדְוָיְ“, „מַאְטָיוֹן“, „אַלְעַקְ“, „מַאְלָצִים“,
רוּשָׁטָאַזְוָנוֹעָם; „הַאָט גַּרְיָגַעַטְיוֹלְהֵיְזָלְ“, „דַי מַאְלָצִים“, „אַלְעַקְ“, „מַאְטָיוֹן
פָוַיְ פְּוּנְגִינְגַעַן“, „אַ יְדַר אַדְרָאַזְקָאַזְוַיְ“, „אַ יְדַר מִיטַּ אַקְאָפְלַ“, „דַי
קְרִיְצָוָגְנָגְפָוַיְ-רָבְעָקְבָאְ“, „בְּלוּמָן אַיְזַו אַזְוָאָזְ“, „שְׁטָמַלְלַעַבָּן מִיטַּפְשִׁ“,
„שְׁטָמַלְלַעַבָּן מִיטַּפְשִׁ“, „אַ פְּאַרְטָרָעַטְפָוַיְ אַרְבָּ“, „אַ פְּאַרְטָרָעַטְפָוַיְ
דָעַם זַוְּיָבַי“ אַזְוַיְ אַנְדַר.

דַי אַלְעַמְאַטְוַיְזָן הַאָט עַר טְרָאַקְטִירָט אַזְוַיְ וּוּיְ אַמְיַן מַאְלָעַרְיוֹשָׁן פָעַ
לַיְעַטְמָן. אַזְוָיְזָן זַיְגָעַ בַּילְדָעַר הַאָבָן זַיְדַאְוַיְ גַּפְוָגָעַן אַסְרַ אַרְבָּעַטַן, וּוּאַסְ
הַאָבָן פָּאַרְמָאַגְט אַחוֹיכָן קִינְסְטָלְעַרְיוֹשָׁן וּוּרָתָם. דַי מַאְטָיוֹן, בַּאַר וּלְכָעַד
דַעַר קִינְסְטָלְעַרְיוֹשָׁן הַאָט גַּעַהָאַט אַטְיוֹפְרָעַן סְעַטְיִמְעַטָּן, הַאָט עַר טְרָאַקְטִירָט
רְעַאַלְיִסְטִישָׁן אַזְוַיְ מִיטַּ אַטְעַפְלַפְוַיְ מַאְסָם. צַו דַי דְּאַזְוָקַעְ אַרְבָּעַטַן זַיְגָעַ גַּעַ-
הַעַרְתַּה דָאַט בַּלְדַ, „דַי לַיְוָגְעַנְהָדְקָעַפְרָזָי“. דַי פָּאַרְגָּעַשְׁטָעַלְטַע גַּעַשְׁמָאַלְטַ הַאָט
פִּינְקָעַלְשָׁטִיְיָן גַּעַמְאַלְטַ זַיְעַר בַּוּלְטַ, כְּמַעַט וּוּיְ פָּאַרְטָרָעַטְמָעַסִּיק.

אַמְמִינְגָטָן כָּאַרְאַקְטָרִיסְטִישָׁן הַאָט עַר טְרָאַקְטִירָט דַי הַעַנְטָן אַזְוַיְ דָאַט
גַּעַוְיכָטַפְוַיְ דַעַר לַיְיָעַנְדְּהָלָעַר. בַּאַרְטָאַזְוַיְ אַיְזַו לַיְיָעַשְׁ פָּרָזָי,
מַעַגְלָעַר, זַיְוַן מַוְמָעַר, אַיְזַו אַטְיוֹפַן פָּאַטְעַלְ, אַרְוָמְגָעוּוֹיְקָלְטַ מִיטַּ אַשְׁאָלַ. דָאַט
גַּגְנָצָעַ בַּיְלָר אַיְזַו קָאַבְגָּעַטְפָּאַרְמָאַט, אַיְגָגְעַהָאַלְטַ אַיְזַו קָלְאַגְּנוּפְלָעַ, הַאָרָ-
מַאְגִּישָׁעַ קָאָלִירָן, צִיְכָנָט זַיְדַאְוַיְ מִיטַּ אַסְרַ מִקְאָטַ אַזְוַיְ דִּימְקָרָעַצְיָעַ.

סְאַמְיוּלַ פִּינְקָעַלְשָׁטִיְיָן הַאָט אַפְּטַט פָּאַרְבָּאַכְטַ אַיְזַו קָוּמָוִרַ, וּוּיְ עַר
פָּלָעַגְטַ זַוְּמָעַר-צִיְּמַטְ מַאְלַ. עַר הַאָט זַיְדַאְוַיְ גַּעַמְאַלְטַ דַי אַלְטַעְ דָאַגְּנִיצְקָעַר

שפיביכלערם, פיזאצ'וּן פון די טאטראַ-בערג און אָגָּד. דער קינסטְּלָעֶר האָט
 געהערט צום קראָקעווער צעד פון קינסטְּלָעֶר א. ג. "יערגנָּאָרוֹן" ("איינָּגָּה
 האָרָּוֹן"). מיט דער דָּאָזִיקָּעֶר קינסטְּלָעֶר-גָּרוֹפָּע האָט ער אויסטְּגָּעֶשְׁטָּעלָּט אַין
 קראָקָע אַין אַינְדָּרָע שטטעט פון פּוֹלוֹן. אַין יָאָר 1930 האָט ער איינָּגָּעָאָרָּדָּנָּט,
 צוֹאָמָעַן מיט אַינְגָּאָצִי הִירְשְׁפָּאָגָּנוֹן אַ גַּעֲזָאָמָלְטָאָע אויסטְּגָּעֶשְׁטָּעלָּונָּג פון זַיְנָּע
 בִּילְדָּעֶר. די בִּידָּע קינסטְּלָעֶר זַיְנָּע זַיְד נַעֲנָת גַּעֲזָעָן אַינְגָּעַם מָאָלָעָרִישׂ
 טְּרָאָקְּטִירָן דָּעַם מָאָטִיוֹ. אַיְוָף דער אויסטְּגָּעֶשְׁטָּעלָּונָּג אַין יָאָר 1937 אַין בִּידָּ
 גַּאָשְׁטָאָש אַין דָּעַם אַרְטִיכָּן שְׂטָאָטִישָׂן מָזָּוִי, האָט ער גַּעֲהָאָט 6 בִּילְדָּעֶר. ער
 האָט אַ�וֹר אַנְטִילְגָּעָנוֹמוֹן אַין די קָאָלָעָטְּמָיוֹעָ אויסטְּגָּעֶשְׁטָּעלָּונָּג, זַוָּאָם זַיְנָּע
 איינָּגָּעָאָרָּדָּנָּט גַּעֲזָאָרָּן אַין זַוָּאָרָּשָׁע דָּוָרָד דָּעַר יִרְיָוָשָׂר גַּעֲזָעָלְשָׁאָפָּט צָוָּ
 בָּאָרְשְׁפְּרִיטָן קוֹנְסָט. אַין דָּעַם זַוָּלְבָּן יָאָר הָאָט ער אויסטְּגָּעֶשְׁטָּעלָּט אַינְגָּעַם
 קָאָמְכִיְּטָעַט פון פְּרִינְדָּר פון דער פּוֹלוֹיְשָׂר קוֹנְסָט אַין זַוָּאָרָּשָׁע אַין דָּעַר בִּירָּ
 גַּעֲרָעָסָרָסָע. צָוָּסָפָּה אַיְוָף דָּעַר אַיְוָר 1938 אַנְטִילְגָּעָנוֹמוֹן אַין יִרְלָעָ
 כָּן סָאָלָאָן פון דָּעַר יִדְּיָוָשָׂר קוֹנְסָט-גַּעֲזָעָלְשָׁאָפָּט.
 אַין דָּעַר לִוְטָאָרְיוֹשָׂ-קִינְסְּטְּלָעֶרְיוֹשָׂר צִוְּמָשְׁרִיפָּט הָאָבָּן זַיְד נַעֲנָת אָפָּט
 בָּאוֹזִין אָפְרוֹפָּן וּוֹגָּן די בִּילְדָּעֶר פון סָאָמִיעָל פֿינְקָעָלְשָׂטִין, זַוָּאָם הָאָבָּן זַיְד
 בָּאוֹזִין אַיְוָף די אויסטְּגָּעֶשְׁטָּעלָּונָּג. אַין די זַאָמְלָוְגָּעָן פון דָּעַר קִינְסָטָּ
 צִוְּמָשְׁרִיפָּט, "שְׁטוֹקי פֿיעָקָעָן", האָבָּן זַיְד פון צִוְּמָט צָוָּצִית בָּאוֹזִין
 רֻעְפְּרָאָרוֹקְצִיעָם פון די בעסְטָע בִּילְדָּעֶר זַיְנָּע.
 בָּתְּה דָּעַר הוֹטְלָעָר-אָקוֹפְּאָצִיעָח האָט זַיְד פֿינְקָעָלְשָׂטִין גַּעֲפִינְגָּעָן אַין
 וּאָרְשָׁעוּר גַּעַטָּא. ער זַאָפָּה האָבָּן גַּעֲרָבָעָט אַין אַיְנָעָם פון די שָׁאָפָּן. ער
 אַין נִישְׁתְּגָּעָן פָּאָרְבָּוֹנְדָּן מיט דָּעַר קִינְסְּטְּלָעֶר-גָּרוֹפָּע אַיְוָף מַוְּלָגָע 9, צָוָּ
 וּוּלְבָעָ ער פְּלָעָנָט זַעֲלָמָן אַרְיִינְקָוּמוֹעָן.
 ער אַיְוָף, וּוּדי אַיְבָּרְיוֹקָע, אַרְוִוְּסָעְפְּוִירָט גַּעֲזָאָרָּן אַין מַרְעָבְלִינְקָעָלְאָנָעָר
 אַין דָּאָרָט אַוְמָגְעָקוֹמוֹעָן.

אַיִלָּת

ז'ויט	ז'ויט
134	7
מאריוו ווינטורייב	פְּאַחֲרוֹאַרְט
מאריוו ווינלען — בֵּיקִין	וּלוֹיאָ אַקְעָר
הערש (הענרייך) זועבר	יעַשְׂוִישָׂ אַשְׂעָר
בער זאלקינד	אַבְרָהָם אַסְטוֹשָׁעָגָא
פּוֹשֶׁל זָלְבָּעָרְגָּר	חוֹיָם אַוּרְסָאָן
דראָאַטָּע זַיְדָעָמָן (בערלוֹינְגְּרְבָּלָאָן)	הַעֲכָר בָּאַרְטְּשִׁינְסְּקִי
אַפְּרוּם אָוָן מְאַשָּׁה זַיְדָעְבִּיטְשָׁעָל	טַאַדְעָוִישׁ בָּאַרְמִשְׁטִיְין
וּרְחַמְּיוֹאַל טָוְגָּאַוְיָצָקִי	זַוְגָּמוֹנָט בִּידְעָר
חיַים טִיבָּעָר	וַיָּקוֹב בַּיּוּקְלֶט
שְׁמָהָה טְרָאַכְטָעָר	שְׁלָוָם בַּיּוֹאַלְאָגְוָסְקִי
מְאוֹרְיוֹצִי טְרָעָמְבָּגְטָשׁ	אַחֲרָוֹן בַּלְאַפְּוּקָם
יָגְנוֹשׁ טְרָעָפְלָעָר	וַיַּחַק בָּרָאָגְנָר
גַּאנְטָאַלְיָע לְאַנְדוֹאָו	הַבְּקָה בְּעַגְעָר
קְטַזְשִׁימְיוֹוֹשׁ לִיבְנִין	אַבְרָהָם בָּרְמָאָן
וּאַלְפָטָמָן	וַיָּזָן גַּאֲמָאָהָר
אַפְּרוּם מְאַבְדָּלְבָּוִים	חַיִּים גַּאֲלָהְבָּרָג
רוֹשָׁאָרְדָּטְמָאַשְׁגָּוּסְקִי	אַבְרָהָם גַּוְשְׁעָמָן
רָעַגְיָינָע מְפָוְלָאָק	חַדְסָה גַּוְרָעוֹוּטָשׁ
שְׁמַעַן מְילָעָר	כוֹשָׁת גַּוְרָעוֹוּטָשׁ
אַבְרָהָם מְעַנְדָּלְטָאָן	וַיָּקוֹב גַּלְאָסְנָעָר
אַגְּוַעַלָּא מְעַנְקָעָט	דוֹד (דוֹאנְגוֹ) גַּרְיִיְעַנְבָּרָג
הַאֲלִילָע נְאַדְעָלְמָאָן	מְאַגְּדָאַלְעָנָע גְּרָאָס
אַבְרָהָם גְּנוּמָאָן	מְאַבְּיָאָשׁ הַאֲבָרָר
בער סָאָרִין	אַפְּטָמָט חָגָן
רָהָל סְוַאְקָעְוָעָר	מְאַקְסָם הַאֲנֻמָּאָן
נוֹאַעַלְיָוָן סָלָאָקָוִי	אַלְיוֹוִיעָן הַאֲחַעֲרָמָאָן
גַּעַלָּא סְעַקְשָׁטִיְין	הַעֲנָרִיךְ הַאֲכָמָאָן
מְאַקְסָם יְמִילִיאָן עַלְיָאוּוִיטָשׁ	בָּעָר הַאֲרָאוּוִיזְ
עֲרָנָא עֲרָב	איְגָנָאָצִי הַיְרָשָׁפָאָגָן
סָאמָוָעָל פִּינְקָעַלְשָׁטִיְין	אַרְאָם הַעֲרָשָׁאָפָט

**אלפאט פון רעפראדו קציעס
צוק ערשותן באנד**

בלומן (אייל-בולד)

ווליאם אקער

אברהם אסטוזענאג דער מאווארל' פון פרץ', אנטקווין אוון דינגעזגען

אָוּוֹטְאָפָּרֶטְרָעַט (אייל-בִּילֵךְ)

חיים אורינְסָק

קאמפאוויציע (איילבולד)

חיים אורטמן

הענאר בארטשינסקי —
פארטראט פונעם דיבטער קאצענעלזאגן
(איילביבו)

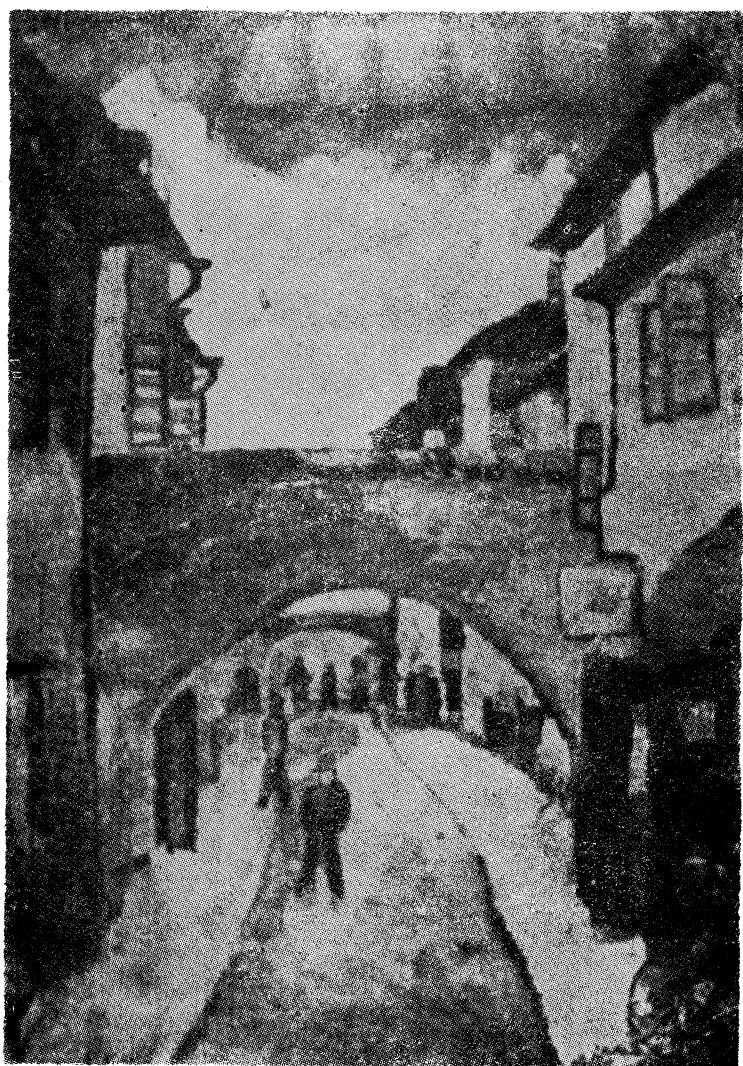
סוכות (אייל גולד)

העלמר בארטשווינסקי

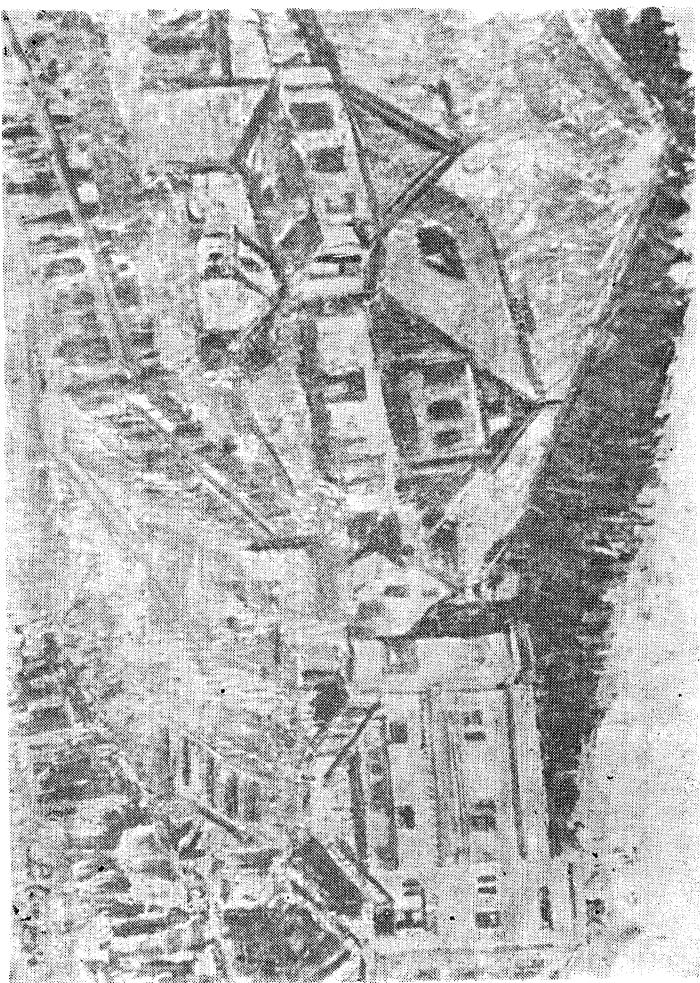
טַאֲרָוִשׁ בְּאֶרְגַּנְשְׁטֵין

בעאנועם (אילנובילד)

דער ווילנער געטַא (אַיְלָבִילֶר)

אלמָה בְּוֹאַלְאָגָוֶרְסָקִי

אברהם בראון

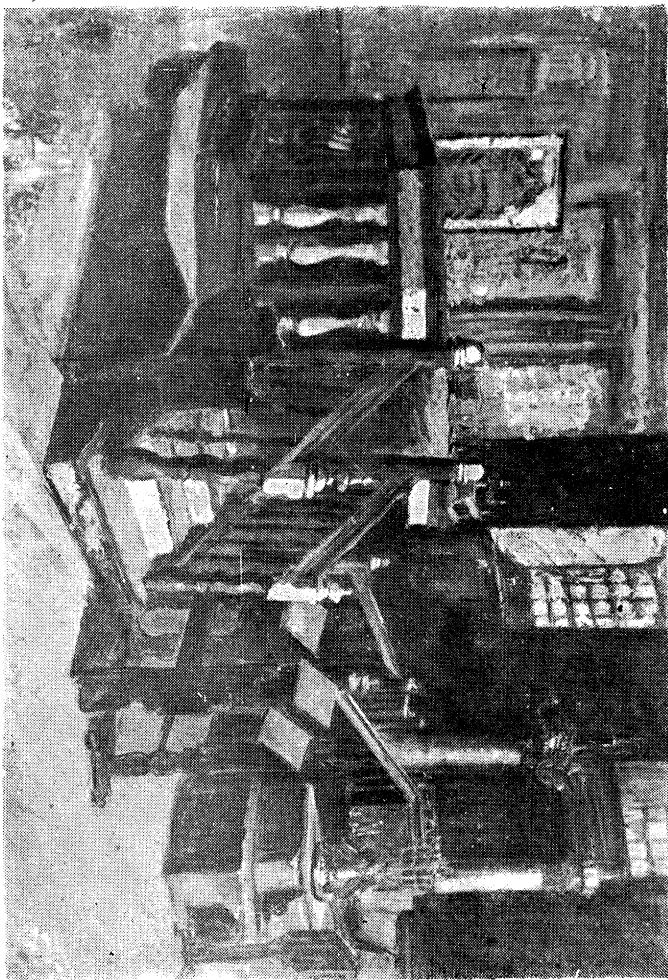
(וילברט א. ברונן)

וְחַק (וַיִּצְעַנֵּט) בְּרָאָנוּר דָּעַר וּאֲסֻעַרְתְּרָעָגָעַר (מַעַטָּלָאַפְּלָאַסְּטְּיוֹק)

אברהם בז'נגו

הו אינטלקטואל מיל פון א אשל (אוליבר)

דו טראטערין (אילזבולד)

וְאֵן גָּתְּתָרֶד

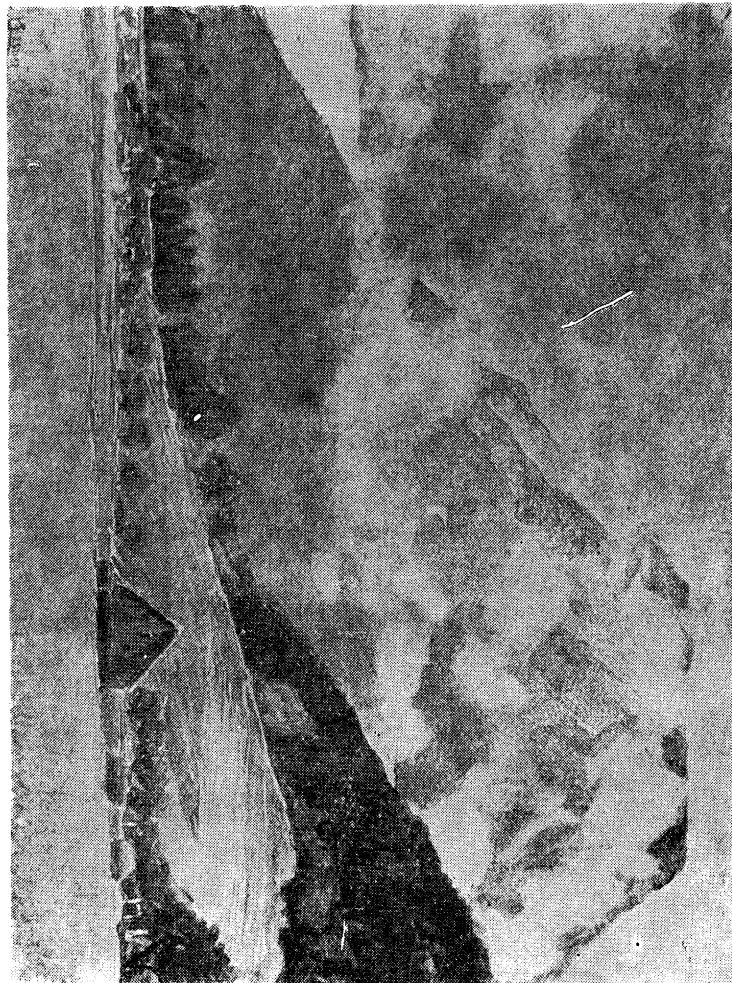

ברהה בנטערטערן

(אליבריל)

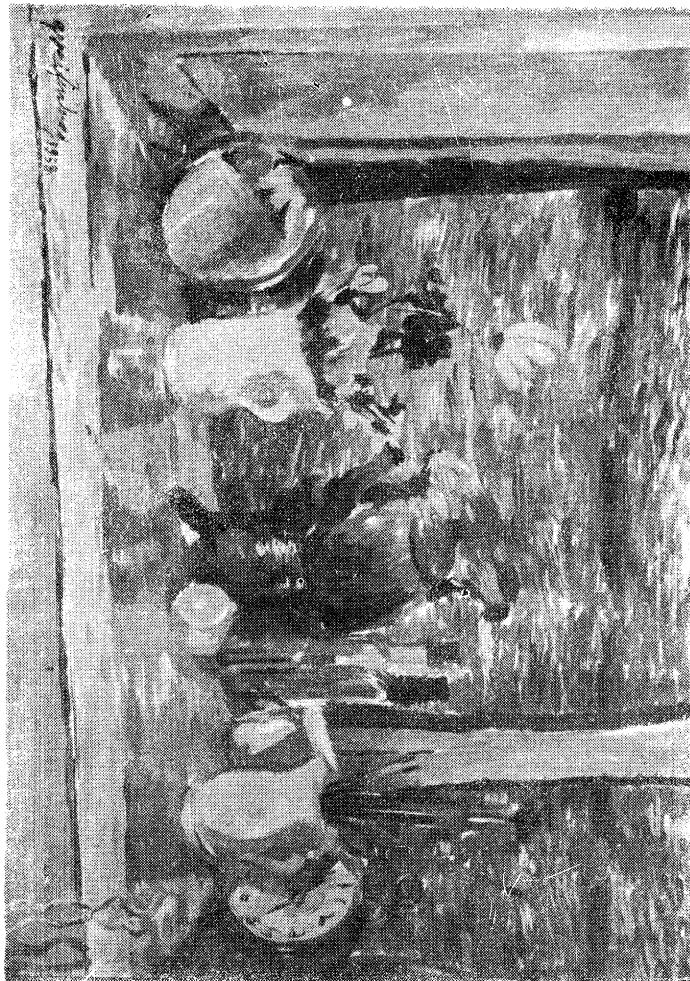
אַלְקָנוֹבָה בְּלִאַמְנָעָר

בְּרִיבְרִיבָה אֲוֵן נְעָפָל (אַקְוֹנָטָל)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(الْمُكَفَّلُونَ) ١٤

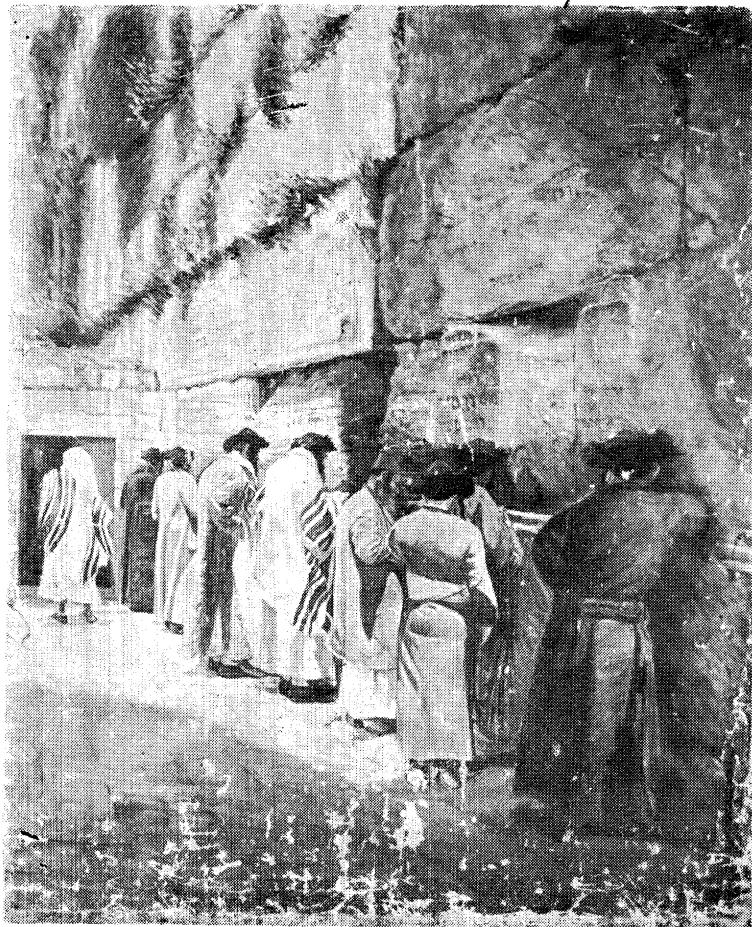
די ניברין (אכיה אראד)

טאביאש האבער

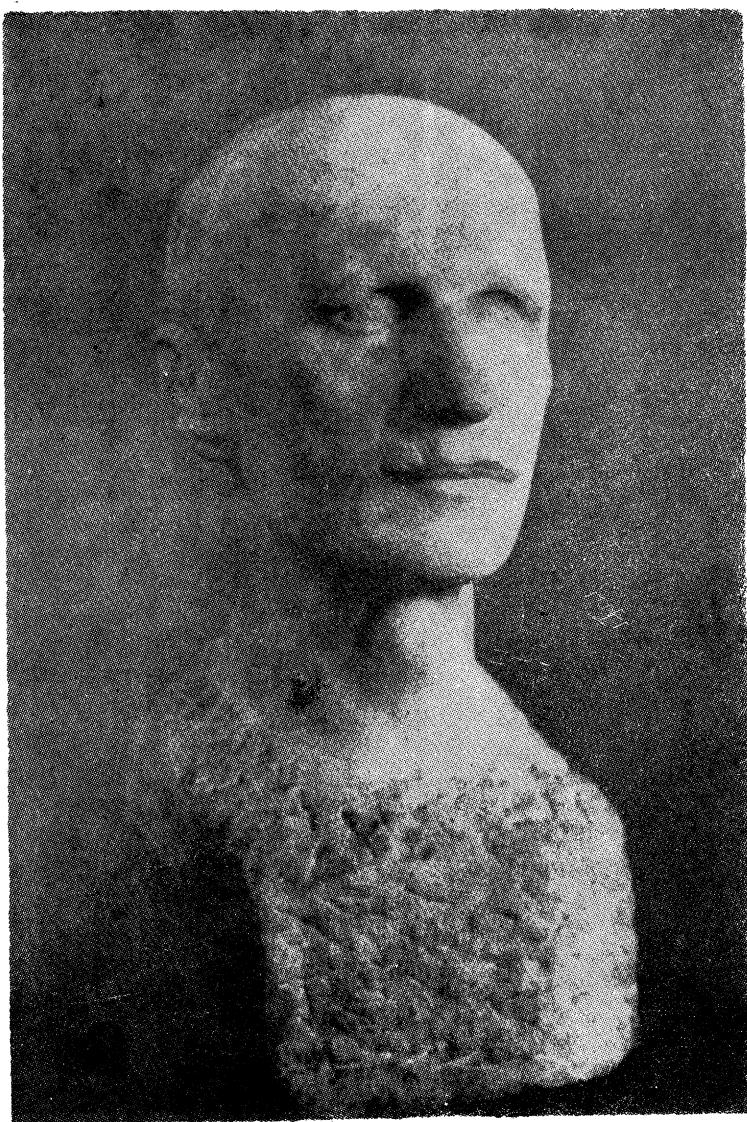
888 חטן

“בְּבֵית דָּעַת קִדּוֹ” (אַיִל בַּיּוֹרֶךְ)

מַאֲקָסָם וּמִילוֹאן הַגְּנֻמָּתָן
בֵּי דָעַם בּוֹתֶל מַעֲרָבִי (אַיְלָה-בּוֹלֶד)

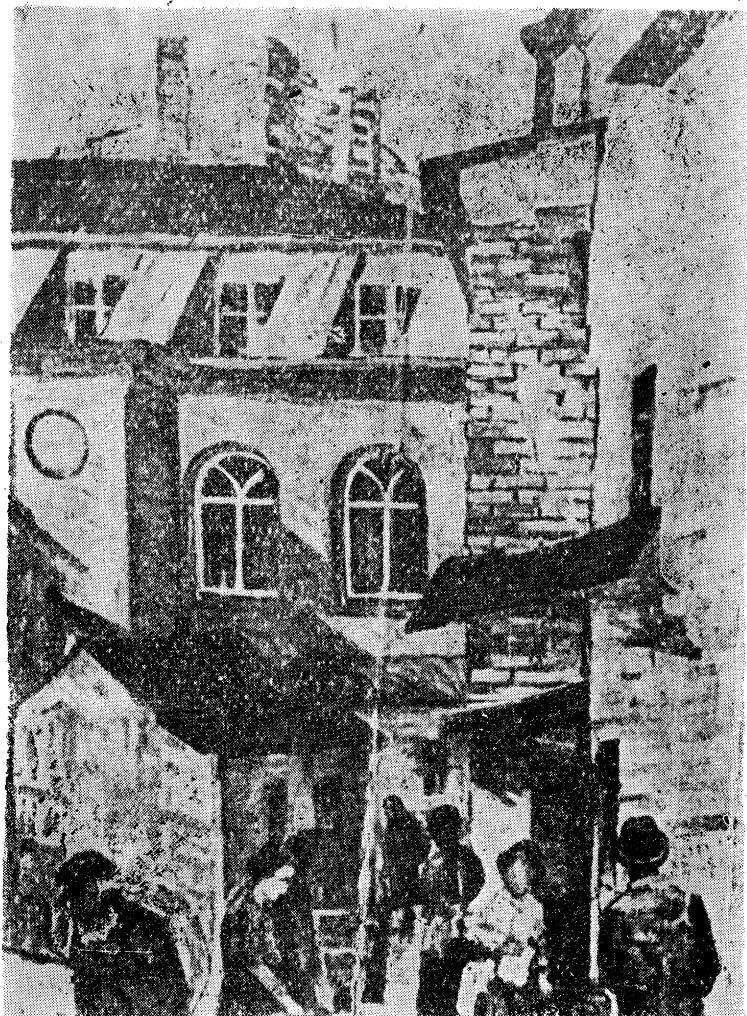

הענריק האכמאן דער ביעסטע פון يولיאן פאלאט (סקולפטור און מארמאר)

הנשיאות, מושג וברוחן

אלתור עיר פון דר נאכטלאם (אלטנברג)

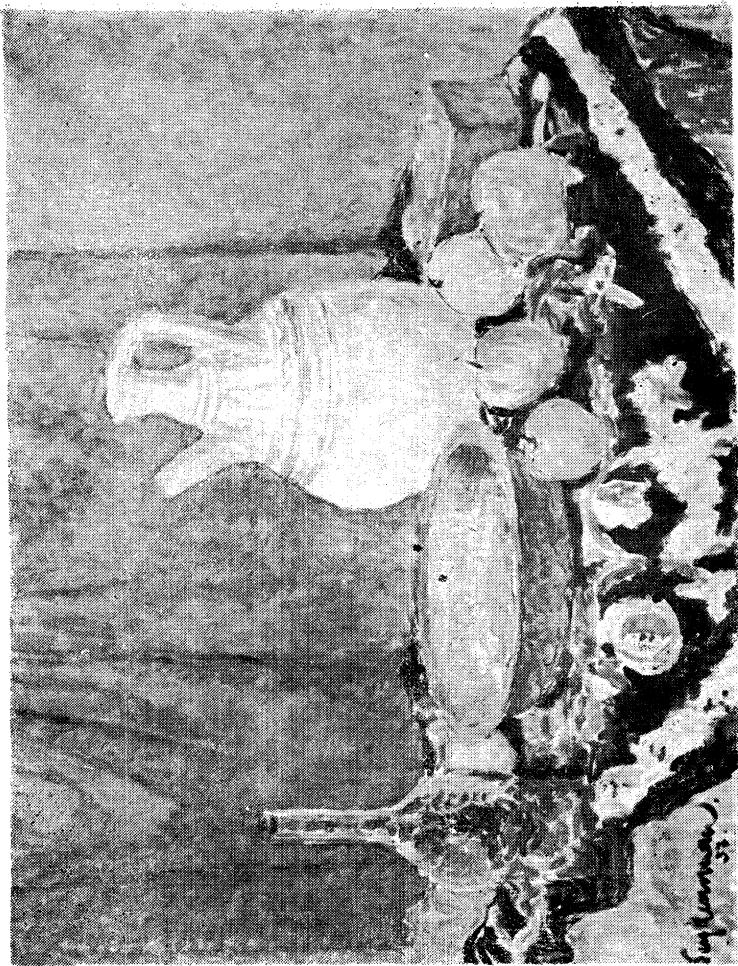

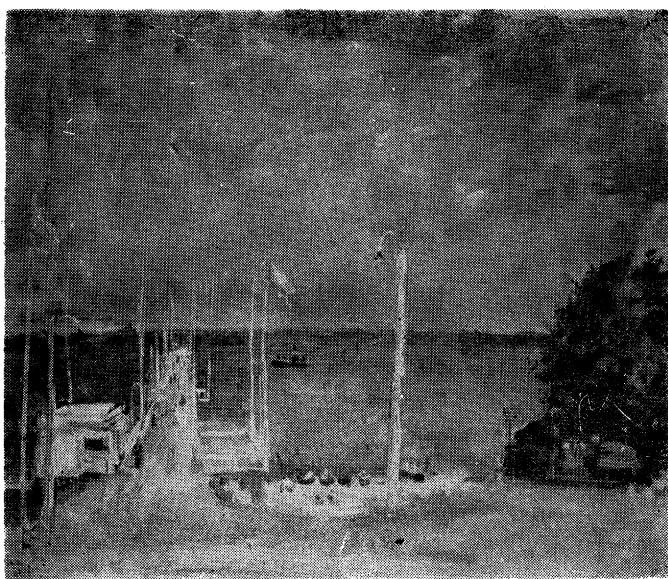
בָּעָר זַלְקִינְד
פֵּאָגָמְעָנֶט פּוֹן אַ וּוֹילְגָעָר קוֹוָאָרְטָחָל (אַוְילְבּוֹלְד)

ପ୍ରକାଶନ ମାଧ୍ୟମରେ

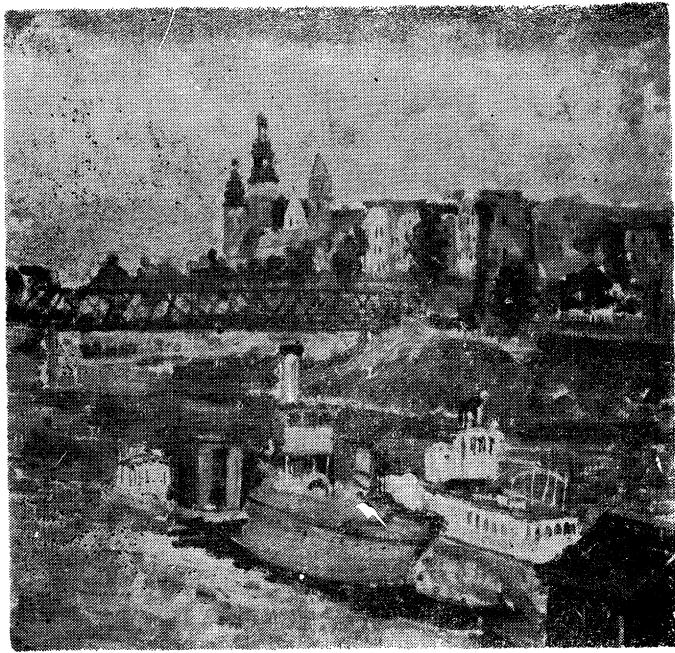
କରିବାକୁ ପାଇଲା

(ଖୁବିବାରେ)

סנשא ז יידעכבייטעל
א פיעזאוש פון האל (איילרבויל)

דער האָפָן בַּיִם טִיךְ (אַילְבּוֹלֶד)

מנשָׁה זַיְדָעָנְבּוּטָעֵל

מגשָׁה זִיְדָעַנְבִּיטָעַל
די „בלומען אַרְקָוִוּפֿערִינְס“ (אייל-ביבילוֹד)

זידענגביטעל

שטוילעבן בזים פענטער (איילביבולד)

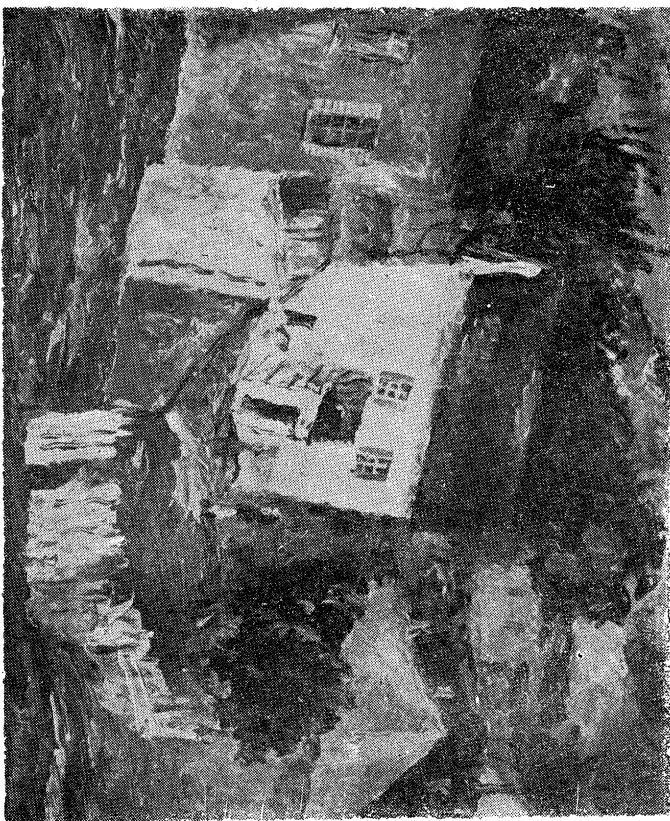

אפרים זיידענבייטעל דער פֿאָרטראַעט פּוֹן מאָנוֹיקָא זשעראָמְסָקָא (איילז'וויל)

חיים טיבער

דער זידע מיטן איניקל (ציעונונג)

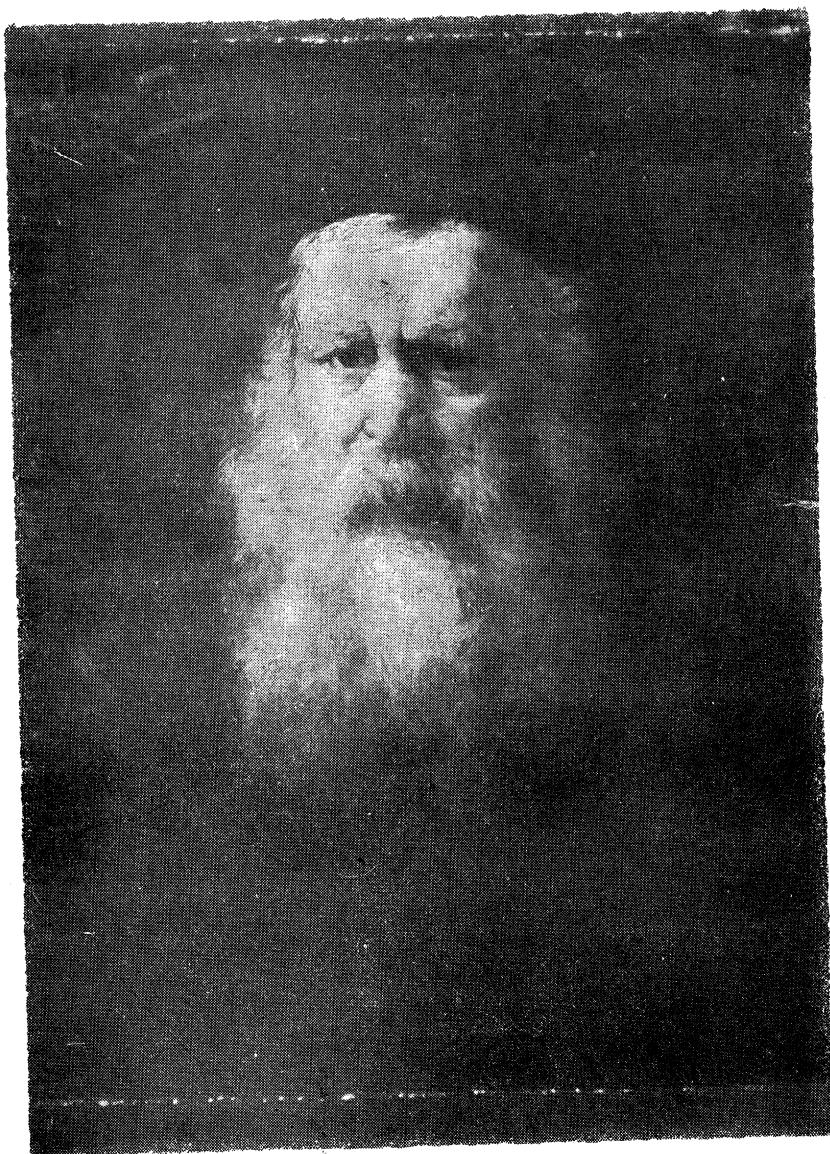
הוילר (אלריברטיילר)
הוילר

שנתה מראטנער
שנתה מראטנער

סונדר, א. ו. סונדר

בְּרִיאָה וְבָרָתָה (אַלְמָנָה)

מאורייצי טראומבאַטש פֿאָרשרעט פּוֹן דַּעַם קִינְסְטְּלִיעָרֶם אַ פֿעַטְעָר (אייל-בּוֹלְד)

ପାତ୍ରବିନ୍ଦୁ

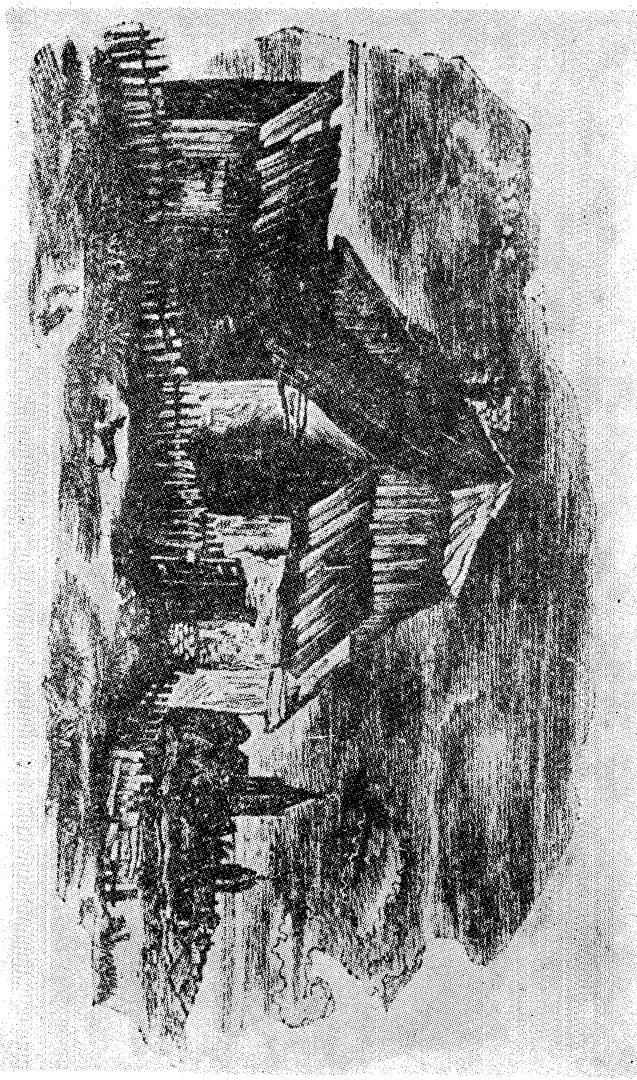
କଣ୍ଠରେ କାହାରେ କାହାରେ

“אָזֶן זָקְנָה” (פַּאֲסְטִיעָה)

יאנוש טרעפלער

אֶל אַתְּ הַיּוֹלֵד (הַאֲמָתָה)

בְּשִׁירָה וְלִבְשָׁרָה

לְרַאשֵׁן כָּל נִזְנְתָּנָה וְלֹא אָמַרְתָּנָה (אֲמַרְתָּנָה)

לְרַאשֵׁן כָּל נִזְנְתָּנָה וְלֹא אָמַרְתָּנָה (אֲמַרְתָּנָה)

א ייד — א פוייזער (איילע-ביבילד)

וואלף מאן

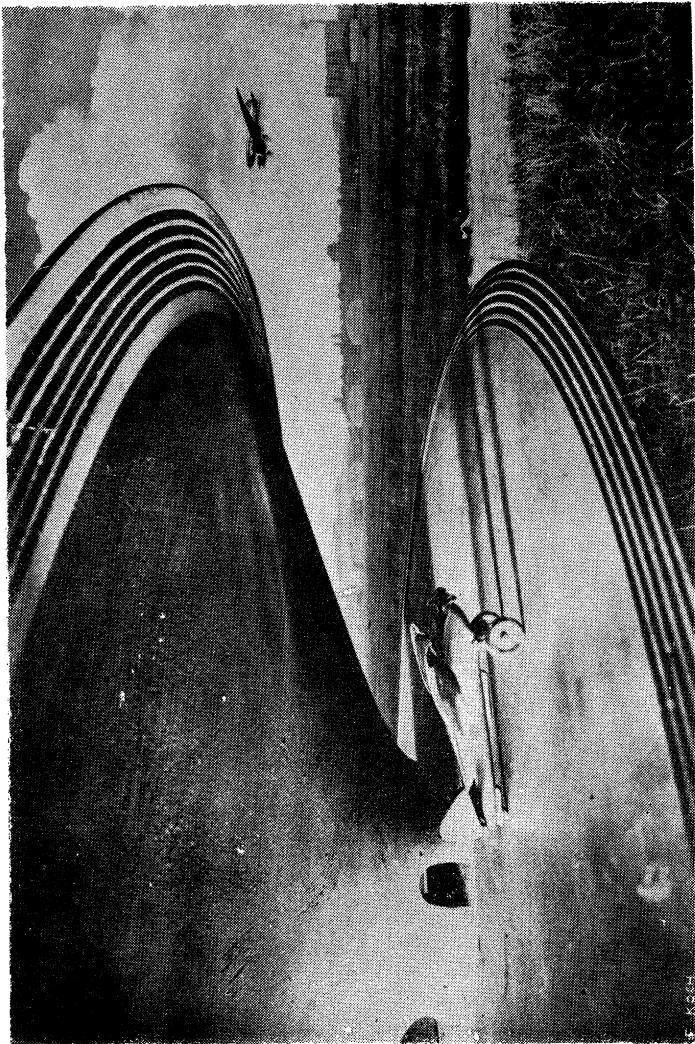
સુરતની પ્રકાશન

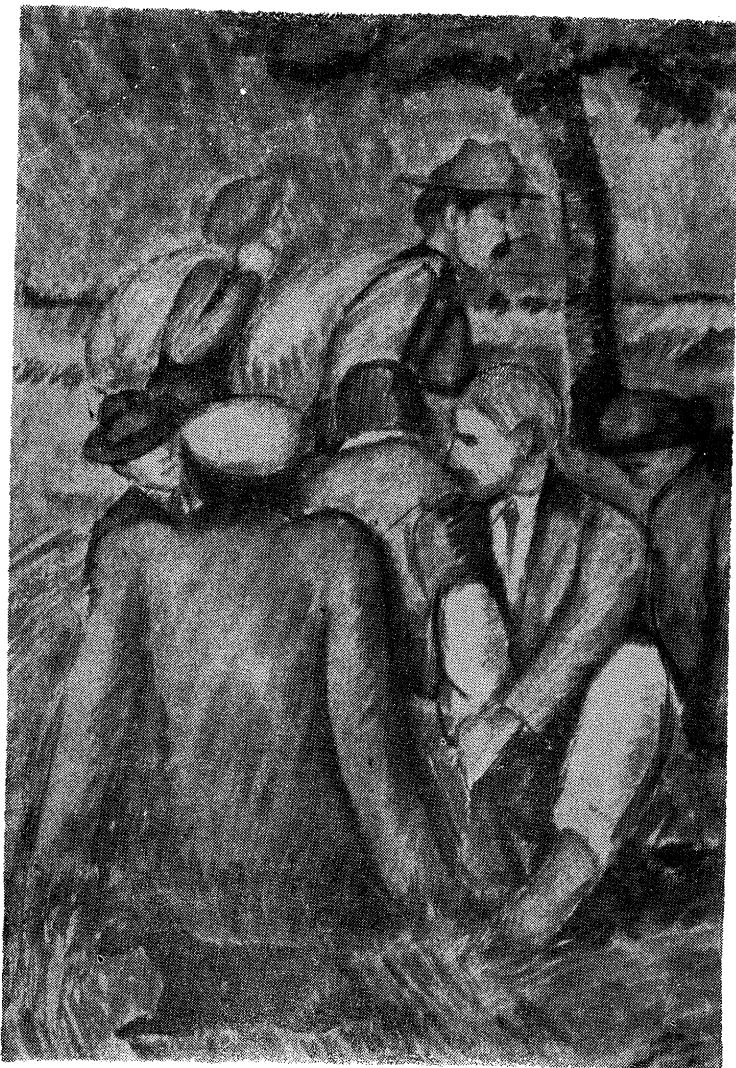
સંપ્રદાય (સુરત)

ଲାକ୍ଷ୍ମୀ ପାତ୍ରଶିଖର

ନ ଆମିହା କିମ୍ବା ନ ପାଇବାମୁକ (ଶବ୍ଦବିଜ୍ଞାନ)

שמעון מילער

פויירם (פאסטעל)

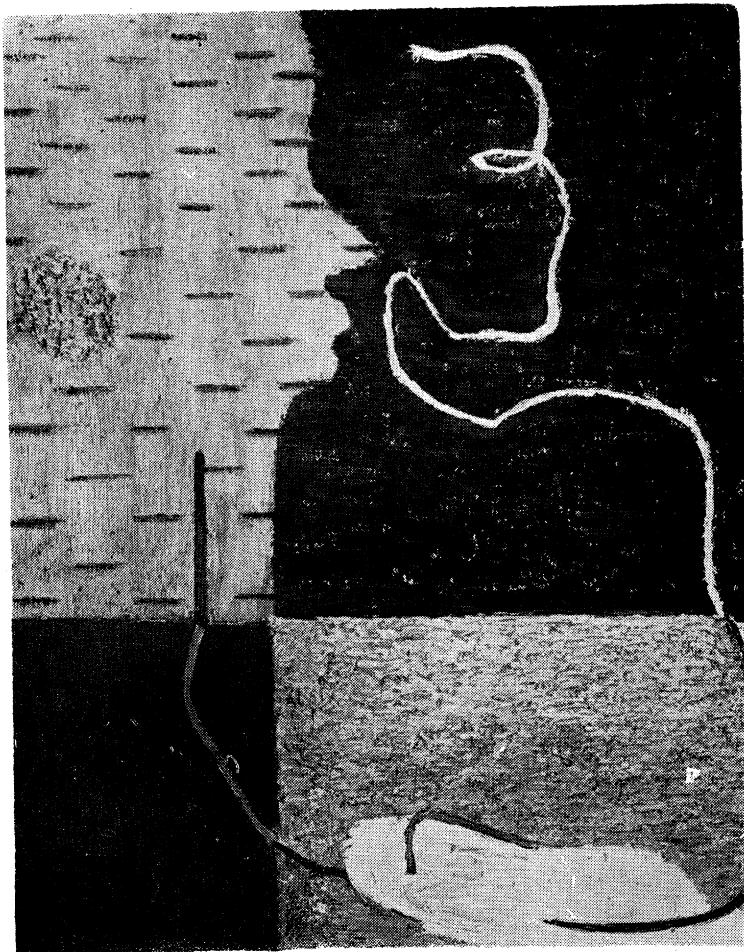
אברהם מעדראַסאן

פאַטער און זוּן (איילביבילד)

אומלע טהראנעם

(אומלע בירלה
אנטול)

קָאַכְפְּאֹזִיצְיָע (אַיְלָבִוֶּר)

אנַעֲלָע מַעֲנְקָעָס

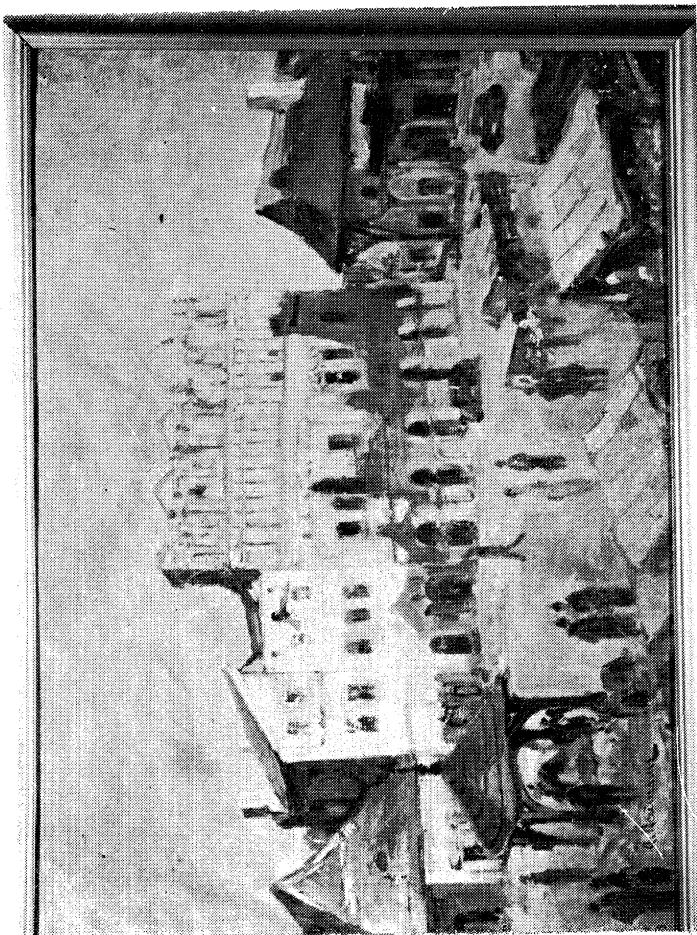

האלונע נאדרעלמאן

פרווען-ביביומט (נווטס-סקולפטור)

בנין מטבח

(ת. 17) בתרשים פירוטי נראים מטבח ומטבח

א קלוסטערל (אילזבולד)

אברהם נימאן

ראזע סינצקעוווער

א פרוי מוט א שאַל (אייל-ביבילד)

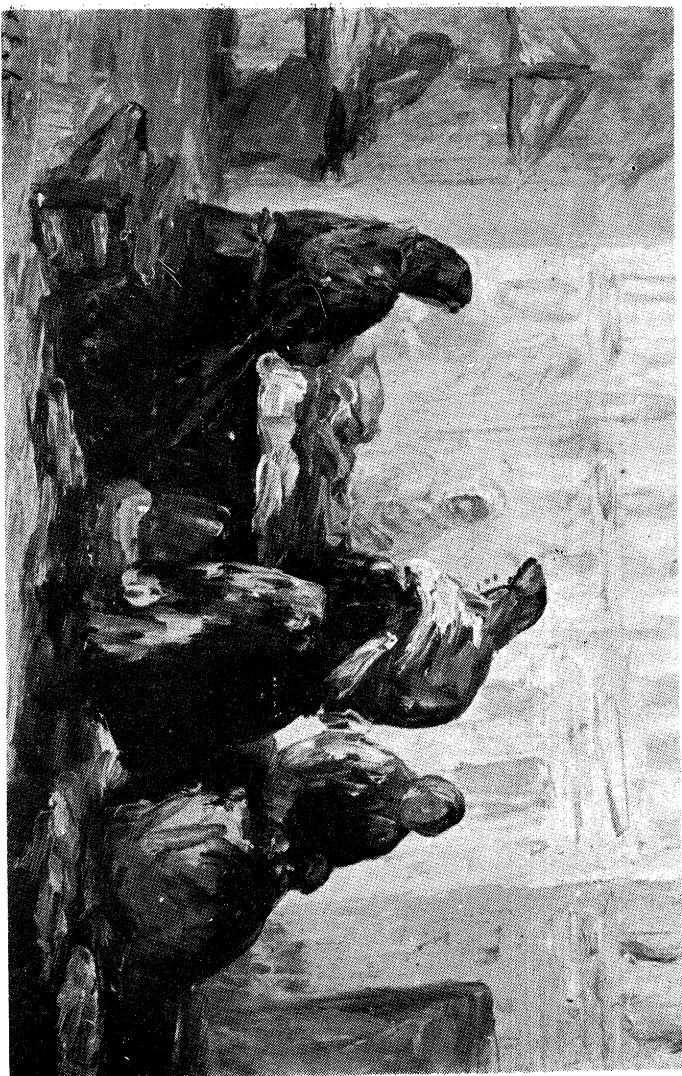
בְּרוֹאָרָא (אַיִלְבָּרָא)

סְלָאַדְקָה, כְּנָעָן

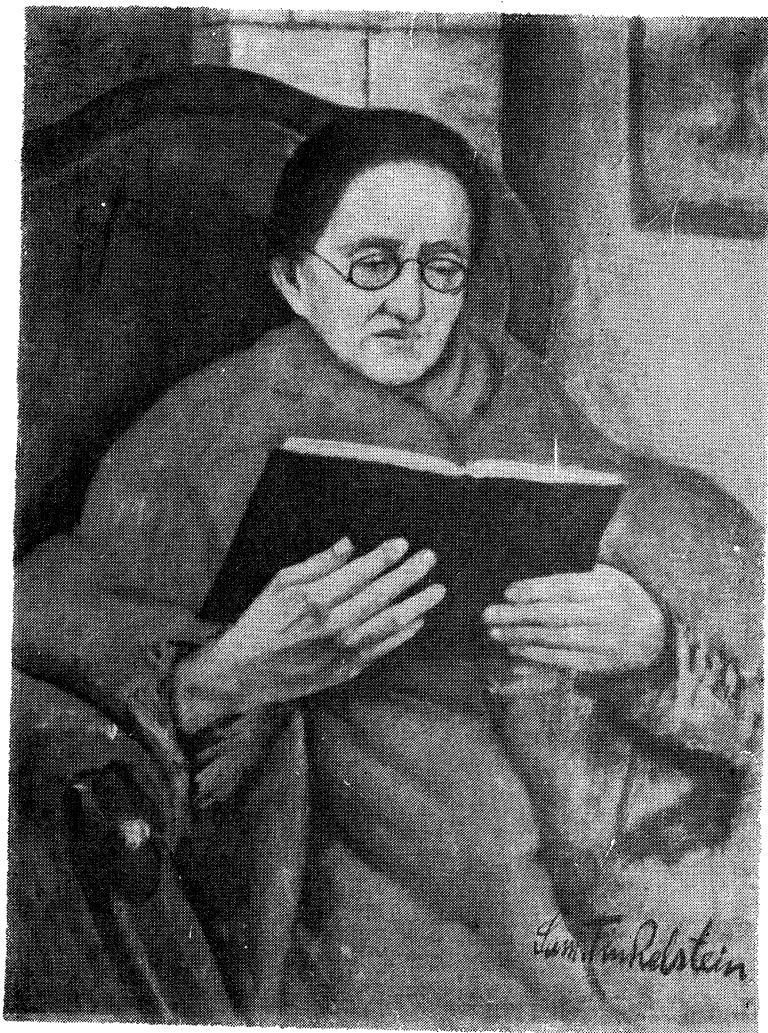
א מיידל מוט א ליאלקע (אַקְוּאָרְעַל)

געלָא סעקסטען

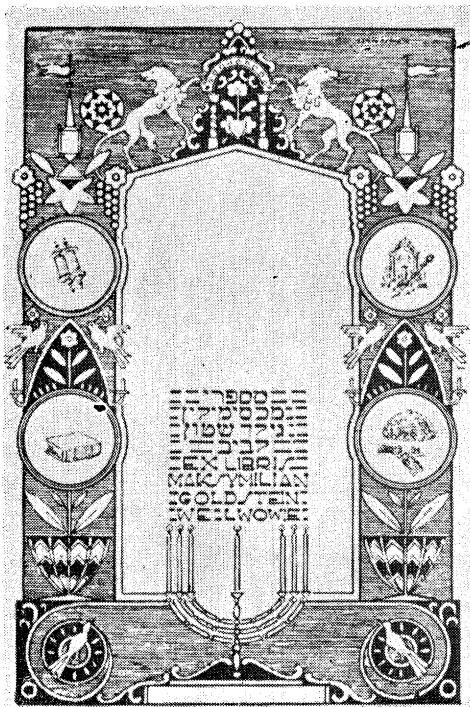
אלכס נירב
נירב נירב

נירב נירב נירב נירב (אנו ליברטי)

דו לויינערין (אילביב)

שמעואל פונקעלשטיין

זונגוונט בירער עקסלייבורס (אקוואטראטע)

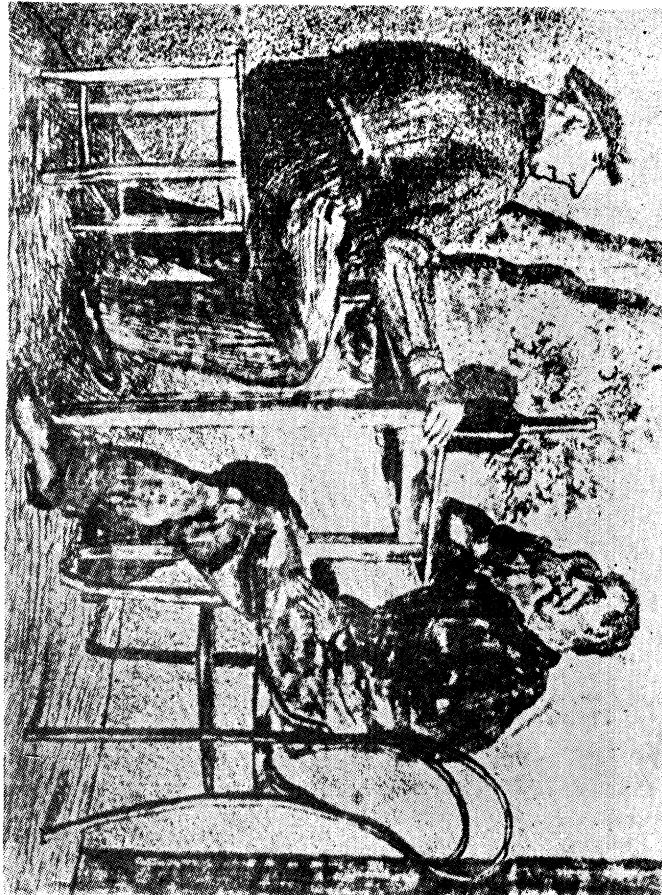
ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା

ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ଦର୍ଶନ (ପ୍ରସରି)

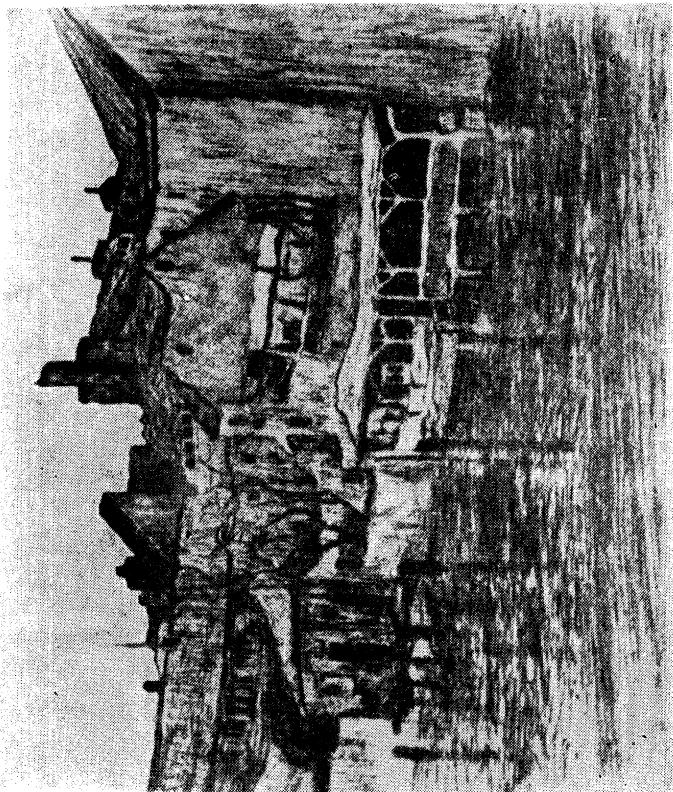
דבש ורנרטון

"בון טראן" (TRANSC)

ארם חנשאען

אלטַבְּרָלִין — אַ שְׂנִינֵל (וַיְמַגְּרָאֵן)

פַּרְמָרָעַט פּוֹן דָּעֵר מַקְטָעָר (שְׁטִיר)

אֲדָאת חֻרְשָׁנֶבֶת

סאלט

דער געבענדענען (האלאצשנוייט)

פושל זילבערבערג

פישל זולבערבערג

א קאָפּ פּוֹן אַ זָּקָן (חַאֲלַצְשָׁנוֹת)

ראש השנה (גראפיק)

חיים טיבער

אויבן מארכ (אכוייספערטצע)

חיים טיבער

דאס שטאט-טווער און לובלין (צ'יבענונג)

שמהה טראטעןער

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לְאַדְמֹן

בָּנָתֵךְ לְעַמְּךָ

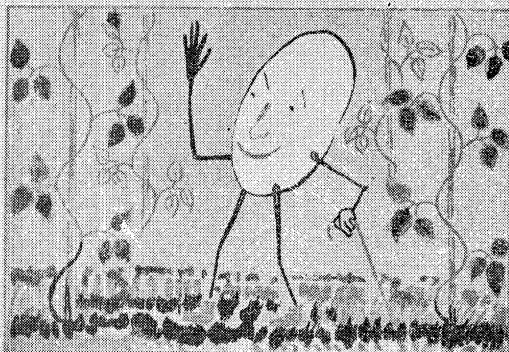
ଶ୍ରୀ କମଳାଚାର୍ଯ୍ୟ

ଲିଖିତ ପରିଚୟ (ଅନୁଷ୍ଠାନିକ)

בער אָכִיל

בער פעל פעל פַּאֲלָה

ציי צאטורען פון מתרבך

טְבֵלְהַמְּדָרְבָּן

הארלאָ – פַּאֲלָה קִינְדָּעָר – ווֹילְסָט, 1938

אַ הַיְלָע צוֹ אַ בִּיכְלָה פַּאֲלָה קִינְדָּעָר (דרוק)

בער סאַרְוִין

און גוינט
אוינען הוינט
גלאטער צו מיר אין גערטאעלען,
זונט זיך אויס אן ערטאעלען
גייט או מיר מיט אויג און זונק
אריה אין פיסטעלע א שפּרוונגען:
—יינגל צינגל, היט מיר אפּ,
הוטע איר בעבּ-בעבּ-באָבּ,
וחיזון דיר, אַט חעטטו זען,
וואָס איר בעבּ-בעבּ-קענו!

בער סאָרִין אַ בלעטֶל פּוֹנְגָם בְּיכָל פָּאָר קִינְדָּעָר „בעבּ-בעבּ-בָּאָבּ“ (דרוק)

גָּלוּעַ סְעַקְשַׁטִּין

פֶּאַמְעָרָאנֵץ (צִיּוֹבָעָנוֹג)

אָ יִד (לְוַטָּגְרָפִי)

מַזְכֵּם עַלְיוֹנוּתֶשׁ

רישימה פון רעפראודוקזיעם צום ו בנד

אַקְשָׁעָר ווּלְיֻע — בְּלוֹמֶעֶן (איילביבילד).
אַסְטָהשְׁעָגָע אַבְרוֹתָם — דָּעֵר מַאוֹתָאַלִי פָּוּן דַּי 3 יְדוּשָׁע שְׁרִיבְרָעָר.
אַוְרְסָפָן חַיִּים — אַוְרְסָפָאַדְרָעָש (איילביבילד).
אַוְרְסָפָן חַיִּים — קַאַמְפָאַזְוִצְיָע (איילביבילד).
בָּאַרְשְׁוִינְסְּקִי הַעֲנָעָר — פָּאַטְרָעָשׂ פָּוּנָעָם דַּוְתְּחָעָז וְצַחַק קַאַפְּעָנְעָלְסָפָן (איילביבילד).
בָּאַרְשְׁוִינְסְּקִי הַעֲנָעָר — סְוּבָּהָת (איילביבילד).
בָּאַרְגְּשְׁטִין מַאְדָעָשׂ — פָּעָגְנוּעָם (איילביבילד).
בִּיאַוְלָאָגְרוֹסִקִּי שְׁלָמָה — דָּעֵם ווְיַלְעָעָר גַּעַטְשָׁא (איילביבילד).
בִּירָעָר זְוַגְמוֹנָט — עַקְסְּלִיבְרָסִים (אַקְוּאַפְּרָעָשׂ) (איילביבילד).
בְּלָאַפְּוּקָס אַהֲרֹן — פִּיזְאַזְשׁ (איילביבילד).
בְּרָאַגְּנוּעָר יְצָחָק (וַיְנַצְּעַנְטִי) — דָּעֵר וְסָעָרְטָרְעָגָעָר (מן-תְּאַלְפְּלָאַסְטִיק).
בְּעַהְמָאָן אַבְרוֹתָם — דָּעֵר אַגְּנָעָלְכָעָר מַוְיל פָּוּן אַשְׁוֹל (איילביבילד).
גָּאַטְּחָאָרָד יְאָן — דָּי טְרָעְפְּרָוִין (איילביבילד).
גָּאַלְּלְבָעָרָגָח חַיִּים — יְדוּשָׁעָר מַאְטִיוֹן (גְּרָאַפְּקִי).
גָּוְשְׁעָרְמָאָן אַבְרוֹתָם — קַאַרְגְּנוֹאָל (איילביבילד).
גָּוְרָעְוּוּוִיטָשׂ מַשָּׁה — בְּיַיְיָ שִׁיש (גְּרָאַפְּיק).
גָּלְאַסְבָּעָר וְאַקְוּבָּ — גָּרוּמִינָּג אַיְוָן גַּעַל (אַקְוּוֹאָרְעָל).
גָּרְיוּפְּעַמְבָּרָגָד דָּאָנְזִוִּי — שְׁטוּלְלָעָבָן (איילביבילד).
הַאָבָעָר טָאַבְּיָאָשׂ — דָּי נִיְתָאָרִין (אַקְוּוֹאָרְעָל).
הַחָנָן אַטְּמָאָ — בְּיַיְיָ דָּעֵר קוֹיד (איילביבילד).
הַאֲגָעָמָאָן מַאְקָם — בְּיַיְיָ דָּעֵר כּוֹתָל מַעְרָבָו (איילביבילד).
הַאֲכָמָאָן הַעֲנָרִיק — דָּעֵר בְּיַוּסְטָ פָּוּן יוֹלוֹאָן פָּאַלְאָטָם (סְקוּלְאַטְרָאָר אַיְוָן מַאְרָמָאָ).
הַיְוָרְשָׁאָפָּג אַיְוָגָאנָגִי — לְאַנְדְּשָׁאָפָּט (איילביבילד).
הַעֲרָשָׁאָפָּט אַדָּם — אַלְלָאַבְּרָלוּין — אַשְׁטָעָטָל (לייטְאַרְאָפְּיָע).
הַעֲרָשָׁאָפָּט אַדָּם — פָּאַרְטָרָעָשׂ פָּוּן דָּעֵר טָאַכְטָעָר (שְׁיךָר).
וְיַיְגְּנָטְרָאָזָב וְלָאָדִיסְלָאָזָב — פָּאַרְטָרָעָשׂ פָּוּן דַּי גָּאַלְחָפָלָאָם (איילביבילד).
וְאַלְקִינְדִּ בָּעָר — פָּרָאַגְּמָעָנָט פָּוּן אַ וְיַלְעָעָר קוֹוָאַרְטָאָל (איילביבילד).
זַוְּלָבְּעָרְבָּרָגָפְּוִישָׁל — דָּעֵר גַּעַבְוּדְעָנָעָר (הַאֲלָצְנָיוִת).
זַוְּלָבְּעָרְבָּרָגָפְּוִישָׁל — קָאָפָּ פָּוּן אַ זְוִין (הַאֲלָצְנָיוִת).
זַיְדָעָמָאָן דָּאַרְאָטָעָ — שְׁטוּלְלָעָבָן (איילביבילד).
זַיְהָעָבְּיָטָעָל מְנָשָׁה — אַ פִּיזְאַזְשׁ פָּוּן הַעַל (איילביבילד).

וְיַדְעָנְבִּי יְתַעַל מְגַהֵּה — דָעַר דָאָפֵן בֵּים טִיר (איילובולד).
וְיַדְעָנְבִּי יְתַעַל מְגַהֵּה — דָי כְּלוֹמָעַן פֶּאָרְקָוּפְּעָרְוִינָס (איילובולד).
וְיַדְעָנְבִּי יְתַעַל אֲפָרִים — דָעַר פֶּרָאָטָעַס פָּוָן מָאָנוֹקָא וְשָׁעָרָאָסְקָא (איילובולד).
וְיַדְעָנְבִּי יְתַעַל — שְׁטִילְלָעַן בֵּים פָּעָנְטָעָר (איילובולד).
טִיבָּעָר חַיִּים — דָעַר זַיְרָע מְוָתָן אַיְנוֹקָל (צִיבָּעָנוֹגָה).
טוּבָּעָר חַיִּים — אַוּפָן מָארָק (אַקְוָאָפְּאָרְעָעָ).
טוּבָּעָר חַיִּים — רָאַשׁ הַשְּׁנָה (גְּרָאָפִיק).
מְרָאָכְטָעָר שְׁמַחָה — חַיְזָלָעָר (איילובולד).
מְרָאָכְטָעָר שְׁמַחָה — דָאָם שְׁטָאָטְטָוּוֹר אָזְן לְבוּלָן (צִיבָּעָנוֹגָה).
שְׁעַמְבָּאָטָשׁ מְאוֹרוֹצִי — מְאָרְטָוָאָלָגְגָע (איילובולד).
מְרָעַמְבָּאָטָשׁ מְאוֹרוֹצִי — פֶּאָרְמָרָעַס פָּוָן דָעַם קִינְסְטָלָעָרָס אַ פָּעָטָעָר (איילובולד).
מְרָעַפְּלָעָר וְאַנוֹשׁ — דָי שָׁוָּל אַיְן קְרָעְמָנִין (איילובולד).
מְרָעַפְּלָעָר וְאַגְּרוֹשׁ — אַ זְקָה (פָּאָסְטָעָל).
לְאַנְדָּאָו נְאַטְּאָלָעָו — אַן אַלְטָה הַיּוֹל (הַאַלְטָשָׁנָוֹת).
לְאַנְדָּאָו נְאַטְּאָלָעָו — אַ וִינְגָל (הַאַלְטָשָׁנָוֹת).
לִיבָּוֹן קָאַזְשִׁוּמְיוֹשׁ — דָי רְוָיְנָעָן פָּוָן אַקְוָאָרוֹקָט אָזְן אַוְוִינָ�ן (איילובולד).
מְאָן וְאַלְטָה — אַ יִזְרָעָר (איילובולד).
מְאַשְׁקָאָסְקִי רִישָׁאָרְד — אַ פְּרָאָיְקָט פָּוָן אַ הַאֲנָנָאָר (אַרְבִּיטָעָקָטוֹר).
מְהֻוּרְאִיאָק רְעַגְעָע — דָעַר סִיפְר (צִיבָּעָנוֹגָה).
מְוַילָּעָר שְׁטָמָעָן — פְּוּוּרִים (פָּאָסְטָעָל).
מְעַנְדָּרְלָסָאָן אַבְרָהָם — פָּאָטָעָר אָזְן זָזָן (איילובולד).
מְעַנְקָעָס אַנְוַיְלָע — קָאַטְּאָזְוִיצְיָע (איילובולד).
מְעַנְקָעָס אַנְוַיְלָע — לְאַנְדָּשָׁאָפָט (איילובולד).
גַּאֲדָעְלָמָאָן הַאלְיָנָע — פְּרָוּזְעַנְבְּיוֹסָט (גַּוּטְסְּפָקָוָלְטָוָר).
גַּיְמָאָן אַבְרָהָם — דָעַר מָאָרָק אָזְן קְזָמָר (איילובולד).
גַּיְמָאָן אַבְרָהָם — אַ קְלָוְסְטָעָרְלָ (איילובולד).
סָאָרָיְוִוָּן בָּעָר — אַ חְוָלָע צָו אַ בְּיכָל פָּאָר קְנוּדָעָר (דרוק).
סָאָרָיְוִוָּן בָּעָר — אַ צִּיבָּעָנָגָג פְּוָנָעָם בְּיכָל פָּאָר קְנוּדָעָר,, בעַל—בעַל בָּאָב" (זרוק).
סָוְצָקְעַוּוֹר רְאַזְעָ — פֶּאָרְמָרָעַס פָּוָן דָ"ר וּוַיְמָעַלְעָוָוָן (איילובולד).
סָלָאָרְקִי מָרְעַצְעָלוִי — פִּיְזָאָשׁ (איילובולד).
סָעְקָשְׁטִיְיָן גַּעַלָּ — אַ מִיְּדָל מְוִיט אַ לְאַלְקָע (אַקְוָאָרְעָל).
סָעְקָשְׁטִיְיָן גַּעַלָּ — אַ פֶּאָרְמָרָעַט פָּוָן בָּ פֶּאָמְבָּרָאָז (צִיבָּעָנוֹגָה).
עַלְיוֹאָוִוְשׁ מְאָקָס — אַ יִזְרָעָר (לִוְמָאָגְרָאְפִּיעָ).
עַרְבָּעַטְאָ — אַוּפָן לְעַמְבָּעוֹגָעָר מָאָרָק (איילובולד).
פִּינְקָעַלְשָׁטִיְיָן שְׁמוֹאָל — דָו לְוַיְמָעָרָוִן (איילובולד).